

“İlk Sûreler ve İslamî Hareket”

CİLT -1-

ALÂK SÛRESİ TEFSİRİ

- AHMED KALKAN -



“İlk Sûreler ve İslamî Hareket” CİLT -1-

Alâk Sûresi Tefsiri

AHMED KALKAN

Ocak 2016 / İstanbul

Mar’ruf Yayınları: 4

Editör: Mehmed Bilir

Tashih: Ma’ruf Yayınları

Kapak & Mizanpaj: Ehl-i Dizayn

Baskı: STEP AJANS Matbaa Ltd. Şti.

Göztepe Mh. Bosna Cd. No:11

Bağcılar/İstanbul

Tel: 0212 446 8846

Sertifika No:12266

MA’RUF YAYINLARI İLETİŞİM

Adres: İstiklal Mh. Dolmabahçe Cd.
Işık Sk. No:2/2 Ümraniye/İSTANBUL

Tel: (0216) 344 0 342

E-Posta: bilgi@marufyayinlari.com

Web: www.marufyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	10
KUR'ÂN-I KERİM HAKKINDA ÖZET BİLGİ	15
Kur'an Nedir?	15
Kur'an'ın Tanımı	16
Kur'an'ın Mâhiyeti ve Yapısı	17
Kur'an Hakkında Kısa Bilgi	18
Kur'an Konuları	18
TEFSİR, TE'VİL, TERCÜME VE MEAL	21
Tefsir	22
Tefsirler Başlıca İki Kısma Ayrılır:	23
Meal	24
Kur'an-ı Kerim'in Doğu ve Batı Dillerindeki Tercümeleri	26
Kur'an'ın Tedrici Olarak İnzâl Edilmesi	26
Kur'an'ın Muhtevâsı ve İşlevi	27
Kur'an'ın Bölümleri	29
Kur'an İlimlerine Dair Kimi Kavram ve Terimler	29
Kur'an'ı Okumak ve Anlamak	32
Kendini Kur'an'a Açmak	33
Kur'an'ı Yaşamak, Kur'anla Yaşamak	33
Huzurun Kaynağı Kur'an	33
KUR'ÂN-I KERİM'DEN FAYDALANMA YÖNTEMİ	34
Kur'an'ı Kendi Yapı ve Yöntemiyle Doğru Tanıma	34
Kur'an-ı Kerim'in İndiriliş Gayesi	35
Dâvetin Konusu ve Yönü – Tevhidi Gündem	35
Kur'an'dan Faydalanabilmenin Şartları	36
Pratik Öneriler	41
Kur'an'ın İnsanı Güzelleştirmesi	41
Güzel Kur'an'la Güzelleşmek	45
Ashâbın Kur'an Anlayışı	66
Kur'an'ı Anlama Çabaları	71
Gerçek Anlamda Çağ Kapatıp Çağ Açan Sadece Kur'an'dır.	79
Kur'an'da Kur'an	84
Kur'an'ı Anlamak İçin Nasıl Okumalıyız?	87
ALÂK SÜRESİ VE MESAJI	90
1. Âyet	94
1- Okumak (Ikra' / Oku)	94
Neyi, Nasıl Okuyacağız?	98
Yaratma Konusundaki Âyet-İ Kerimeler:	105
Günümüz İnsanı ve Okuma	110
2- Besmele (B'ism-i Rabbike)	111
Kur'an ve Besmele	113
Besmelenin Anlam Derinlikleri	115
Besmele, Allah'la Yapılan Bir Sözleşme Gibidir	116
Besmele, Her Peygamber ve Ümmetinin Kullandığı Bir Şifredir	117
Besmele, Allah'tan İzin ve Onay İstemektir	119
Besmele, Laik Mantiğı Protestodur	120

Besmele Çekmenin Hükümü	122
Besmele Şuurunun Mü'mine Kazandırdıkları	123
3- Rab (Allah'ın Rab İsmi)	125
Kur'an'da Rab Kavramı	128
Nefsine Bile Söz Geçiremeyen Rab Taslakları	129
Rab Olmayan Bir Tanrı Edinme İsteği	131
Sevilenlerin Putlaştırılması; Allah'tan Başkasını Rab Edinme	132
Günümüz İnsanın Çeşitli Rableri	137
Rab Konusunda Sahih İtikad	139
4- Yaratma	140
Halk Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti	140
2. Âyet	140
1- Yaratma (Halâka/Yarattı)	141
Halk Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti	141
El-Hâlik/Yaratıcı, Yalnız Allah'tır	143
Allah, Genel Olarak Her Şeyin Yaratıcısıdır	144
Ölümün ve Hayatın Yaratılması	146
İlk İnsanın Yaratılışı	147
Allah, İnsanı En Güzel Şekilde Yaratmıştır	153
Her Şey İnsan İçin, İnsan Da Allah'a Kulluk İçin Yaratılmıştır	154
Yaratma, Bir Kere Olup Bitmiş Değil; Devamlıdır	154
Kulluk, Yaratana Yapılır	156
Allah'tan Başka Yaratıcı Yoktur	156
İlk Yaratılış, İkinci Yaratılışa (Yeniden Dirilişe) Delildir	158
2- İnsan	159
İnsan Kelimesinin Anlam ve Mâhiyeti	159
Kur'an-ı Kerim'de İnsa	167
A-) İnsanın Olumlu Özellikleri	168
B-) İnsanın Olumsuz Özellikleri	169
İnsanın Menşei (Oluşumu) Meselesi	170
Kur'an'da İnsanın Yaratılması ve Halifelîği	171
İnsanın Yaratılışı	172
İnsanın Konumu ve Görevi	175
İnsan Ölüncü Ne Olacak?	175
Akide Yönünden İnsanlar	176
İnsanın Değeri	178
Haklar, Görevleri; Nimetler De Sorumlulukları Doğurur	181
3- Alâk	184
3. ve 5. Âyet	188
Oku! Rabbin En Büyük Kerem Sahibidir	192
Ekrem Ne Demektir? Rabbimizin En Büyük Kerem Sahibi Olması Ne Anlama Gelir?	193
Bilgi Kaynakları ve Vahy	199
İlim (Öğrenme ve Öğretme)	202
"Bilim" İle "İlim" Aynı Şey Mi?	206
Okunacak, Öğrenilecek İlim, İslâmîyet'tir	209
İlim ve İslâm	212
Yazma	216
Kur'an-ı Kerim'de İlim, Kalem ve Yazma	218
Kur'an'ın Eğitime Yönelik İlkeleri	221
Hadis-i Şeriflerde Okuma, Yazma ve İlim	222

6. ve 8. Âyet	224
İkinci Kısımın Nüzul Zamanı	232
Tenâsüb	233
Tuğyân; İnsanın Azgınlaşması	236
İstîğnâ-Tuğyân İlişkisi	239
İnsanı Tuğyâna Sevkeden Şeyler	240
Siyasi Otoritenin Tuğyânı	242
İnsanlara Zulüm De Siyasi Otoritenin Tuğyânıdır	243
Tuğyâna Karşı Müslümanların ve Özellikle Âlimlerin Tavrı	243
9. ve 14. Âyet	247
Salât	255
Allah'ın Görmesi	276
15. ve 19. Âyet	277
Buradaki Mûcize	282
“Yaklaş” İfadesi Hakkında	285
Bâtılı Savunan Zâlîme Uyulmaz	286
Nüzul Sebebi: Ebû Cehil ve İbn Mes'ûd	287
Secde ve Secde İle Allah'a Yaklaşma	297
İbâdet Anlamıyla Secde	297
Tilâvet Secdesi	300
Secdenin Önemi	300
Secdenin Düşündürdükleri ve Bazı Hikmetleri	303
Secdenin Sağlık Açısından Faydaları	306
İlk Vahyin Geldiği “Zaman”	310
İlk Vahyin Geldiği “Mekân”	311
İlk Vahyin Kendisine İndiği “Zât”	311
Nüzul ve Mü'minlerin Ortak Kaderi	312
ALÂK SÛRESİ İŞİĞİNDE	313
Hayatın Allah İçin Olması	313
Nüzûl Ortamı ve Biz	322
“Oku” Emri Aktif Bir Hareket Çağrısıdır!	323
ALÂK SÛRESİ'NDE DİKKAT ÇEKEN HUSUSLAR	324
Tekrarlar	324
Tilâvet Secdesi	324
Kurân-ı Kerim'de Tilâvet Secdesi Yapılması Gereken Yerler	325
İSLÂMÎ HAREKET VE DÂVET AÇISINDAN SÛRE	326
Tedricilik/Aşama Yöntemi	326
Bağımsızlık ve Gizlilik	329
Vahiy, Hayata Müdâhale'dir!	332
Vahyin Güncel Çağrışimleri	333
1: “Oku, Yaratan Rabbinin Adıyla (Besmele İle).”	334
ALÂK SÛRESİ İLE İLGİLİ SINAV SORULARI	337
ALÂK SÛRESİ İLE İLGİLİ SINAVIN CEVAP ANAHTARI	353

!

İnsanlara karşı ticarî amaç güdülmeyen bu eserin hiçbir hakkı mahfuz değildir. Kâr gayesi güdülmemek şartıyla dileyen dilediği şekilde, tümünü veya bir kısmını çoğaltabilir, korsan baskı yapabilir, dağıtabilir, iktibas edebilir, kitabın ve yazarın ismini vererek veya vermeyerek kopya edebilir, mesaj amaçlı kullanabilir. Yazarın hiçbir telif hakkı söz konusu değildir, şimdi ve sonra bir hak talep etmeyecektir. İlim, insanlığın ortak malıdır. Ve ilim Allah için kullanılınca insana fayda sağlar.

ithaf

Canlı Kur'an olmaya çalışıp toplumu KUR'AN'la canlandırmaya gayret eden, tâğutlara karşı KUR'AN'la mücadeleyi bayraklaştıran ve kâfirlere karşı Kur'an'la en büyük cihadı gerçekleştiren her yaştan muvahhid gençlere...

Doğru okuyup doğru anlayan, dosdoğru yaşayıp insanları doğrultmaya çalışan KUR'AN dostlarına...

Ümmetin ihyasının vahdet içinde yeniden KUR'AN'a dönüşle mümkün olduğunu kavrayıp nebevî usulle KUR'AN ve tevhid eksenli dersler ve cemaat çalışması yapan tâvîzsiz davetçilere...

ÖNSÖZ

Önsöz de sonsöz de, sözün önü de sonu da Allah’a, O’nun sözü olan Kur’an’a ait. İnsan haddini aştı, çok konuştu, çok söyledi. Bu yanıştan dönülmeli; Kur’an’a kulak verilmeli. O, sözlerin en güzeli, onu okumak, okumaların en güzelidir. Onu dinlemek, dinlemelerin en güzelidir. Onunla düşünmek, tefekkürün en güzelidir. Ona göre yaşanan bir hayat, hayatların en güzelidir. Tüm bunlarla birlikte, unutulmaması gereken husus, eşsiz bir hidâyet rehberi olan Kur’an’ı tane tane, özümseyerek, doğru bir niyetle, istiâze ve besmele ile okumamız gerekir. Kur’an’a kulak verip susmamız, âyetler okunur veya âyetlerle emir ve yasaklar sunulurken bahaneler üretip başka bir söz söylemememiz, *“semi’nâ ve eta’nâ (duyduk ve itaat ettik)”* deyip hayatımıza geçirmemiz istenmektedir.

Yaşadığımız coğrafya da dâhil, dünya üzerinde en çok okunan kitap Kur’an olmasına rağmen, nedense şuurlu fert ve toplumlar bir türlü oluşmamaktadır. Her geçen gün daha da yoğun bir ilgi odağı haline gelen Kitabımız’ın önemi daha da açığa çıkmasına rağmen, bilinç yoksunluğu devam etmektedir. Aynı zamanda, üzerinde en çok araştırmaların yapıldığı, uzun uzun makalelerin yazıldığı, tezlerin sunulduğu, inceleme kitaplarının yayınlandığı bir konu olmasına rağmen Kur’an ruhu oluşturulamadı, Kur’an nesli yetiştirilemedi, Kur’an toplumuna giden yol açılmadı, Kur’an devleti ufukta görülemedi.

Kur’an’ın en çok ve en hızlı ezberlenen bir kitap oluşu da onun anlaşılmasına yetmemiş, toplumsal hoşnutsuzluğu huzura dönüştürecek Kur’ânî bir inkılâp oluşmamıştır. Kur’an kıraatiyle belki bireysel anlamda gözyaşları dökülmüş, bu duygu seliyle yapay bir tatminkârlık oluşturulmaya çalışılmıştır. Ama anlam örgüsü ve tüm hükümlerini tatbik gayreti içinde O Kitab’a yönelmek yerine, sadece Arapça metin üzerinden bireysel bazda haz alınmaya çalışılmış, bununla yetinilmiştir. Kur’an’ın anlatmaya çalıştığı, hedeflediği bireysel ve toplumsal huzura, Allah’ın razı olacağı izzetli bir yaşayışa ulaşamamıştır.

Kur’an’la doğru konuşan O’nu doğru konuşturan sahih temsilciler oluşturamadığımız için İslâm’ın hedeflediği sonuca ulaşamamıştır. Kur’an’ın susturulması; onun gündemden uzaklaştırılıp hayattan koparılması ile ger-

çekleştirilmiştir. Suskun bir Kur'an ne sadra şifâ olur, ne de toplumlara müdâhale etme yetkisine sahip bulunur.

Bütün bu olumsuzlukların sonucunda, Kur'an'ı rehber edinmeyen toplumlar bilinçsiz, ruhsuz, mutsuz, rotasız, suskun kalmışlar, onları bu hale getiren tâğûtî zihniyetler toplumlarını sürüleştirerek kendilerine kul yapmaya çalışmışlardır.

Güzide, erdemli, sâlih, âlim, mücâhid, muvahhid, muttaki, şâhid-şehid... şahsiyetlerin yetişmesi Kur'an'dan gereği gibi faydalanıp hayata doğru bir şekilde geçirilmesiyle mümkün olacaktır. "Allah o kitapla; kendi rızasını arayanlara kurtuluşa götüren yolları gösterir, izniyle onları (küfür) karanlıklarından (iman) nûruna/aydınlığına çıkarır ve onları dosdoğru bir yola iletir." (5/Mâide, 16)

Kur'an çağ kapatıp çağ açmıştır. Hemen her konuda olduğu gibi, câhiliyyenin çağ anlayışı da cahilcedir. İnsanlığın hattındaki en büyük fay kırılmasını da hakkı görmek istemediği için görmezden gelir, farklı çağ anlayışını zanna ve uydurmalara dayanarak değerlendirir. İslâm'ın çağ anlayışı, tevhid mücâdelesini yansıtan olaylarda, vahyin verdiği doğru haberler ışığındadır. İlk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Ülû'l-azm denilen büyük peygamberler de çağ kapatıp çağ açmış devrimci liderlerdir. Nuh tufanı, o tarihte ve sonraki etkileriyle yeni bir çağı belirler. İbrahim (a.s.) putperest çağa destansı meydan okumaları ve mücâdeleleriyle tevhid çağını yeniden oluşturan inkılâbın köşe taşıdır. Mûsâ (a.s.) ve İsa (a.s.) da öyle. Ve en büyük inkılâb, Kur'an'ın yaptığı inkılâb; en büyük inkılâbçı da Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Kur'an'la câhiliyye çağı kapanmış; mutluluk çağı başlamıştır. Kur'an'la birlikte Kur'an'ın oluşturduğu yeni çağın adı asr-ı saâdet; inkılâbçı insanın adı da müslüman'dır artık. Diğer devrimler, adına inkılâb denilemeyecek basit, sınırlı, sahte, avutucu değişimlerdir. Daha doğrusu zindanları değiştirmenin adına devrim adı verilip insanlar kandırılmıştır. Karanlıklar, zulümler, hapisler, kölelikler arasındaki değişikliğin adına devrim; küçük değişikliklerin veya tahmine ya da uydurmaya dayanan zaman dilimlerinin adı çağ olamaz.

Peki, Kur'an, aynı Kur'an olduğuna göre, Mekke câhiliyyesini değiştirdiği gibi bugünkü câhiliyyeyi niye değiştiremiyor? Medine İslâm İnkılâbı gibi niye inkılâb yapamıyor? Kur'an değişmemiştir, ama Kur'an okuyanlar

başkalaşmıştır. Kur'an anlayışı, Kur'an'a bakış, Kur'an'a yaklaşım değişmiştir. Kur'an, aynı Kur'an'dır, ama Kur'an'a yönelmesi gereken insan, Kur'an'a sahabe gibi yönelmiyor. Çeşme, bin dört yüz yıldır akmaktadır. Bu güne kadar onun hayat veren lezzetli suyunu içenleri suladığı, nimetlendirip dirilttiği gibi, hâlâ canlandıran rahmet suyunu sunmaya devam etmektedir. Ama biz, kabımızı o çeşmenin altına tutmuyor, çeşmeden yararlanmayı bilmiyorsak suç elbette çeşmenin değil; bizimdir. Karanlıklarda yaşayan insan çeşmenin yolunu unutmuş olabilir, ama çeşmenin suyundan az da olsa tatmış olanların yapmaları gereken büyük görevleri olmalıdır. Hele o çeşmenin yanı başındaki yangınları fark eden itfaiyeci (dâvet ve tebliğci) görevini yapmıyorsa, karanlıktan yararlanarak yangını çıkaran ve değişik araçlarıyla yangını körükleyenler kadar, o da suçlu değil midir? Kendilerini ve toplumlarını değiştirmek isteyenlere Kur'an yardımı hazır; referansları, örnekleri ortadadır. Değişim ve dönüşüm projelerini, kendisine yöneceklerle sunmaya, yol göstermeye, yollarını aydınlatmaya hazır beklemektedir.

Bir ilacın şifaya vesile olması için, o ilacın kullanılması gerekir. Sadece reçetenin veya prospektüsün okunmasıyla şifa beklenemez. "Kur'an şifadır." Hem ferdi hastalık, problem, stres ve buhranlarımıza; hem de sosyal kargaşamıza. Aynı zamanda devlet yönetiminin ölümcül hastalıklarına şifadır. Bunun böyle olduğu sayısız deney ve tecrübelerle kanıtlanmış tarihi ve güncel bir vâkıdır. Aynı ilaç, bayatlamadan bozulmadan duruyor. Rafalarda, kabından açılmadan tutuluyor. Uygulayacak hastaları bekliyor.

"Fitnelerden kurtuluşun yolu, Allah'ın Kitabı(na uymak)dır. O'nda sizden önceki (milletlerin ahvâliyle ilgili) haber, sizden sonra (kıyamete kadar) gelecek fitneler ve kıyâmet ahvâli ile ilgili haberler mevcut. Ayrıca sizin aranızda (iman-küfür, tâat-isyân, haram-helâl vs. nevinden) cereyân edecek ahvâlin de hükmü var. O, hak ile batılı ayırt eden ölçüdür. O'nda her şey ciddidir, gâyesiz bir kelâm yoktur. Kim akılsızlık edip, O'na inanmaz ve O'nunla amel etmezse, Allah onu helâk eder. Kim O'nun dışında hidâyet ararsa Allah onu saptırır. O Allah'ın sağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir, O dosdoğru yoldur. O, kendine uyan hevâları koymaktan, kendisini (kıraat eden) delilleri iltibastan korur. Âlimler ona doyamazlar. Onun çokça tekrarı usanç vermez, tadını eksiltmez. İnsanı hayretlere düşüren mümtaz yönleri son bulmaz, tükenmez, O öyle bir kitaptır ki, cinler işittikleri zaman şöyle demekten ken-dilerini alamadılar: "Biz, hiç duyulmadık bir tilâvet dinledik. Bu doğruya

götürmektedir, biz onun (Allah kelâmı olduğuna) inandık.” (72/Cin, 1) Kim ondan haber getirirse doğru söyler. Kim onunla amel ederse ücrete mazhar olur. Kim onunla hüküm verirse adaletle hükmeder. Kim ona çağrılırsa, doğru yola çağrılmış olur. Ey A’ver, bu güzel kelimeleri öğren.” (Tirmizi, Sevâbu’l-Kur’ân 14, hadis no: 2908)

Mü’min, Kur’an insanıdır. O’nu okumak, anlamak ve yaşamakla emrolunmuştur. İnandığı ve hayat nizamı edindiği Kur’an’a karşı mü’minin ilk vazifesi, O’nu sık sık okumaktır. Kur’an’ın ilk emri “oku” iken O’nu okuyamamanın mâzereti olamaz. Kur’an’ı okumaktan asıl maksat, onu anlamaktır. Kur’an mesajı ana hatlarıyla herkes tarafından anlaşılacak kadar açıktır. “Andolsun ki biz, Kur’an’ı anlaşılması; üzerinde düşünülmesi için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen (ibret alan) var mı?” Kur’an’ı biraz olsun anlayarak okumuş olmak için, Kur’an’ın orijinal harfleriyle yazılmış metnini ihtivâ eden meal ve tefsirlerden sıra ile günlük dersler takip etmeliyiz. Bir sayfa metin, akabinde de okunan sayfanın meal ve gerektiğinde tefsirini okumalıyız. Kur’an’ımızı okumak, anlamak için olacağı gibi; anlamak da şüphesiz tatbik etmek için olacaktır. “Allah, şu Kur’an’la amel eden toplumları yükseltir. Onun izinden gitmeyenleri de alçaltır.” (Müslim, Salâtu’l-Müsafirin 47, hadis no: 269)

Kur’an’la bağı kopmuş insan, aydın değil; olsa olsa kara karanlıkların kapkara adamıdır. Kur’an’sız hayat, karanlıkların nuru boğduğu vahşi bir hayattır, zindan hayatıdır, körlerin hayatıdır. “Kim benim zikrimden (Kur’an’dan) yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, Kıyâmet günü kör olarak haşredeceğiz. O: ‘Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim!’ der. (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun. Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayanı işte böyle cezalandırırız. Âhiret azâbı, elbette daha şiddetli ve daha sürekli.” (20/Tâhâ, 124-127)

“Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur’an’ı büsbütün terk etti.” (25/Furkan, 30). Bugün fert ve toplumları Kitap yönlendirmiyor. Vatandaşa “Kitapsız!” denildiğinde hemen herkes bu sözü büyük bir hakaret kabul eder, ama yaşayışıyla bu sözü hak edip etmediğini düşünmez. Kitapsız toplumdur câhiliyye toplumu. Devlet, Kitapsız devlettir. Öldükten sonra sorulacak sorulardan birinin “Kitabın ne?” sorusu olacağı hadis-i şeriflerde

bildirilmiştir. “O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder.” “Kitabın ne?” sorusuna o gün ellerimiz “falan gazete”, “filânın nutku”, “falan anayasası”, ya da “şu kanal”, “bu televizyon”... diyebilir. Yani, Kitabımız diye iddia ettiğimiz Allah’ın Kitabı yerine, bize yön veren, bizim O Kitap’tan fazla okuyup baktığımız, etkilendiğimiz, uyduğumuz ne ise vücudumuz yalan da söyleyemeden onları itiraf edecektir. “Kitabım Kur’an” sözü bir tekerleme ve bir iddiadan mı ibârettir, yoksa tümüyle yaşayışımıza yön veren gerçeği mi yansıtmaktadır? İnanmak, inandığını yaşamaktır. Ateşin yakıcı olduğuna inanan, kolay kolay elini ateşe uzatmaz. İşte böylesine bir hazineden yararlanmak için, Kur’an’ı nüzul sırasına göre okumak, ashabın nasıl yetiştiğini öğrenmek olduğu gibi, bizim de benzer aşamalardan geçerek câhiliyyeden arınıp tevhide ulaşmaya, bireyden cemaate, cemaatten devlete geçişin nasıl mümkün olacağını öğretmesi açısından da en faydalı okuyuş biçimidir.

Kur’an’ı anlamak ve yaşamak için okuyalım da, ister Mushaf tertibiy-le okuyalım, ister nüzul sırasına göre. Nüzul sırasına göre okursak, vahyin iniş dönemini ve nebevî mücadele merhalelerini takip etmiş oluruz. Kur’an nereden başladı, önceliği nerelere verdi; bunu öğrenmiş olur ve bizim de insanları ve hayatı yeniden inşaaya nereden başlamamız gerektiği konusunda tereddütlerimiz kalmaz.

Bu tür tefsirleri, cemaat halinde okursak daha bereketli olur. Anlaşılmayan veya yanlış anlaşılan hususlarda cemaat birbirini düzeltir. Ayetlerde vurgulanan hususların güncelleşmesi konusunda daha doğru çıkarımlar için istişareden yararlanılır.

“Bir grup, Kitâbullah’i okuyup ondan ders almak üzere Allah’ın evlerinden birinde bir araya gelecek olsalar, mutlaka üzerlerine sekînet (huzur) iner ve onları Allah’ın rahmeti kuşatır. Melekler de kanatlarıyla sarar. Allah, onları, yanında bulunan yüce cemaatte anar.” (Ebû Dâvud, Salât 349, h. No: 1455; Tirmizî, Kırât: 3, h. No: 2946; Müslim, Zikir 38, h. No: 2699)

Ne mutlu Kur’an gölgesinde hayatını sürdüren canlı Kur’an’lara! Allah’ın emirlerini öğrenir öğrenmez “dinledik ve itaat ettik” deyip hemen eyleme geçen; Allah’ın itaati yasakladığı ilke, görüş, kural ve kişilere karşı da “ne dinliyoruz, ne de itaat ediyoruz!” deyip sözünün eri olan cihad erlerine selâm olsun!

KUR'ÂN-I KERİM HAKKINDA ÖZET BİLGİ

Kur'an, Allah'ın Kitabı'nın özel adıdır. Kur'an'da, Kur'an için birkaç isme daha yer verilmekle birlikte; en çok Kur'an adı geçmektedir. Bu ad Kur'an'da 70 defa geçer.¹ Kur'an kelimesi için iki ayrı kök gösterilir. Bunlardan biri, okumak anlamındaki kıraat; ikincisi toplamak, kompoze etmek anlamındaki karn köküdür.

Kur'an Nedir?

Allah'ın kendisine hitap ettiği en son peygamber, Hz. Muhammed (s.a.s.); insanlığa gönderilen son kitap ise Kur'ân-ı Kerîm'dir.² Kur'an, İslâm'ın ortaya koyduğu her tür inanma, düşünme ve davranma biçimlerini belirleyen tek temel dayanaktır. Hz. Peygamber, bu dayanağa istinaden ve onun doğrultusunda hareket etmiş, insanlara ulaştırmakla görevli olduğu bu mesajı öncelikle hayatında kendisi uygulayarak fiilî hâle getirmiştir. Bu hususta Hz. Âişe'nin şu tanıklığı yeterli ve anlamlıdır: "Allah Resulü'nün ahlâkı, Kur'andı."³ Bundan daha doğal bir sonuç olamazdı; zira genelde bütün elçiler, özelde de Hz. Peygamber, aldığı haberi/mesajı sadece duyurmakla görevli bir postacı değildir. Aldığı mesajı öncelikle kendi hayatına dinamik bir şekilde yansıtabilmelidir ki ancak o zaman söylediği ile eylediği arasındaki uyum gün gibi âşikâr olabilsin. Dolayısıyla "Kitab", "peygamber"den kopuk ve ayrı bir metin olarak algılamak, en başta bu metnin kendisine ihânet olacaktır. Peygamber, insanlar için hem bir "uyarıcı", hem de "en iyi model"dir.⁴

1 Kur'an Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 70 Yerde:) 2/Bakara, 185; 4/Nisâ, 82; 5/Mâide, 101; 6/enâm, 19; 7/A'râf, 204; 9/Tevbe, 111; 10/Yûnus, 15, 37, 61; 12/Yûsuf, 2, 3; 13/Ra'd, 31; 15/Hicr, 1, 87, 91; 16/Nahl, 98; 17/İsrâ, 9, 41, 45, 46, 60, 78, 82, 88, 89, 106; 18/Kehf, 54; 20/Tâhâ, 2, 113, 114; 25/Furkan, 30, 32; 27/Neml, 1, 7, 76, 92; 28/Kasas, 85; 30/Rûm, 58; 34/Sebe', 31; 36/Yâsin, 2, 69; 38/Sâd, 1; 39/Zümer, 27, 28; 41/Fussilet, 3, 26, 44; 42/Şûrâ, 7; 43/Zuhurf, 3, 31; 46/Ahkaf, 29; 47/Muhammed, 24; 50Kaf, 1, 45; 54/Kamer, 17, 22, 32, 40; 55/Rahmân, 2; 56/Vâkıa, 77; 59/Haşr, 21; 72/Cinn, 1; 73/Müzzemmil, 4, 20; 75/Kiyâmet, 17, 18; 76/İnsân, 23, 84/İnşikak, 21; 85/Bürûc, 21.

2 33/Ahzâb, 40

3 Buhârî, Edeb 309; Müslim 1/514, 746; Hâkim, 2, 342

4 33/Ahzâb, 21

Kur'an'ın Tanımı

Allah'ın, Hz. Peygamber'e indirdiği Kur'an ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmıştır. Âlimler tarafından yapılan bu tanımlardan her biri Kur'an'ın belirli yönlerini vurgulamaktadır. Bunlar arasından en kapsamlı olan tanım şudur: **Kur'an; Hz. Muhammed'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, Hz. Peygamber'den bizlere tevâtür yoluyla nakledilmiş, okunmasıyla ibâdet edilen, benzerini getirmekten insanların âciz kaldığı Allah kelâmıdır.**

Bu tanımda yer alan temel özellikleri şimdi ayrıntısıyla ele alalım:

Allah'ın Kelâmı: Kur'an'ın en önde gelen bu niteliği, hiç şüphesiz onun sahip olduğu hakikatlerin ve bilgilerin kaynağına işaret etmektedir. Bu da ona inanmanın en temel gereğesidir. Yaratıcı tarafından söylenmiş bir söz elbette ki diğer bütün sözlerin üstündedir ve bu özelliğinden dolayı bir kutsallık kazanır. Zira yaratıcı, diğer bütün lütuf ve ihsanlarına ilâveten, yarattığı insana tenezzül buyurarak söz söyleme lütfunda bulunmuş ve bu vesileyle de insan diğer yaratıklar arasında bir imtiyaza sahip olmuştur. Kur'an'ın, Allah'ın Kelâm'ı oluşunda dikkat edilmesi gereken bir husus da onun bir beşer tarafından uydurulmadığı, dolayısıyla da ihtivâ ettiği hakikatlerin herhangi bir beşerin ortaya koyabileceğinin çok ötesinde olduğudur. Kur'an'a, peygamber de olsa hiçbir insanın sözü karışmamıştır, karışamaz da: *“Eğer o (peygamber), bize birtakım sözler isnat etmiş olsaydı onu sağ elinden yakalardık ve şah damarını koparırdık ve hiçbiriniz onu ko- ruyamazdı.”*⁵

Hız. Muhammed'e İndirilmiş: Bu ifade Allah'ın, daha önce başka peygamberlere indirmiş olduğu kitapları (Tevrat, Zebur, İncil gibi) dışarıda tutarak yalnızca Peygamber Efendimiz'e indirilen vahyin Kur'an olarak isimlendirileceğini vurgulamaktadır.⁶

Mushaflarda Yazılmış: Mushaf terimi iki kapak arasında toplanmış sayfalar anlamına gelir ki Kur'an'ın elimizde tuttuğumuz kitap biçimini ifade eder. Kur'an, Hz. Peygamber'den sonra kitap hâline getirilmiş; ezberlenmesinin yanı sıra yazıya da geçirilerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

⁵ 69/Haakka, 44-47

⁶ 2/Bakara, 185; 10/Yûnus, 37; 17/İsrâ, 73-75

Tevâtür Yoluyla Nakledilmiş: Bir haber veya sözün, bir araya gelerek yalan söylemeleri mümkün olmayan çok sayıda kimse tarafından aynı şekilde aktarılmasına tevâtür denir. Kur’ân-ı Kerîm, mushaflarda yazılı olmasının yanı sıra ayrıca ezberlenmiş ve insanlarca kuşaktan kuşağa şifâhen/sözlü olarak da aktarılmıştır. Kur’an, bu özelliğiyle yeryüzünde hiçbir kitaba-ne İlâhî, ne de insanî hiçbir kitaba- nasip olmayan bir ayrıcalığa sahiptir.

Okunuşuyla İbadet Edilen: Kur’an, insan hayatının her alanıyla ilgili temel ilkeleri ortaya koyarak bunların uygulanmasını talep eder. Bununla birlikte Kur’an bir ibâdet dilidir de aynı zamanda. Onun içindir ki namazın, namaz olması Kur’an’dan bir parçanın -kişinin güç yetirebildiği kadarının-⁷ okunmasıyla mümkündür. Kur’an dışında bir şeyin okunması bu şartı yerine getirmez.

İnsanları Âciz Bırakan: Kur’an, hem lâfız hem mana hem de bu ikisinin oluşturduğu nazım/düzen/armoni itibarıyla bir bütünlük oluşturur. Gerek indiği dönemde gerekse sonraki dönemlerde ne lâfız ne de mânâ açısından onun benzeri bir kitap meydana getirilmemiştir, getirilememiştir. Kendisinin İlâhî kaynaklı olduğunu iddia ederken Kur’an, bir sûresinin benzerini getirmelerini isteyerek hasımlarına meydan okumuş, bunu yapamadıklarını ve de yapamayacaklarını kesin bir dille ifade etmiştir.⁸ Kur’an’ın bu özelliği, onun en son kitap oluşunu ve Kıyâmete kadar da bu şekilde devam edeceğini göstermektedir.

Kur’an’ın Mâhiyeti ve Yapısı

Kur’an’la ilgili yaptığımız mâhiyet (yapı) ve muhteva (işlev) şeklindeki ayrımı daha etraflıca ele almak gerekir. Öncelikle mâhiyetiyle ilgili hususa değinecek ve Kur’an’ın dikey boyutuna dair konuları ele alacağız. Bu noktada Kur’an’ın en dikkate değer kavramı vahiydir. Vahiy kavramı enine boyuna anlaşılmadan Kur’an’ın nasıl bir kitap/hitap olduğu da açıklığa kavuşamaz.

⁷ 73/Müzzemmil, 20

⁸ 2/Bakara, 23-24; 11/Hûd, 13; 17/İsrâ, 88; ayrıca Bak. 15/Hicr, 9

Kur'an Hakkında Kısa Bilgi

Kur'an; âlemlerin Rabbi tarafından son peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.)'e indirilen kitabın en çok söylenen ismidir. Kur'an'ın diğer isimlerinden bazıları da şunlardır: Zikir, Furkan, Mushaf, Kitabu'l-Mübin, Kelâmullah, Nur, Hüdâ, Şifa, Mev'ize... Bazı müfessirler, Kur'an veya Kitaba sıfat olarak gelen tabirleri de sıralayarak, bu isimlerin sayısını yüze kadar çıkarmışlardır.

Kur'an-ı Kerim, yirmi üç senede peyderpey nâzil olmuştur. Kitab'ın hepsi bir defada indirilmemiştir. Kur'an, bölüm olarak 114 sûreye ayrılır. Bu sûrelerin hepsi aynı uzunlukta değildir. Elli sayfalık bir sûre olduğu gibi, bir satırlık sûre de vardır. Sûreler de âyetlere ayrılır. En kısa sûre üç âyet, en uzun sûre de iki yüz seksen altı âyettir. Âyetlerin uzunlukları da eşit değildir. Bir sayfalık bir âyet olduğu gibi bir kelimelik âyetler de vardır. Kur'an, sayfa adedine göre de cüzlere ayrılır. Her cüz yirmi sayfadır. Kur'an, toplam otuz cüzdür. Her cüz de kendi içinde dört hizbe ayrılır. Her hizb, beş sayfadır.

Kur'an Konuları

Kur'an'ın dış yapısıyla ilgili bu bilgileri verdikten sonra iç yapısına, konularına geçebiliriz. Kur'an, üluhiyet ve ubudiyet konularını içerir. Rab-bimiz ve sıfatları, yaratıklar, özellikle de insan ve onun Rabbiyla ve diğer yaratıklarla ilişkileri Kur'an'ın ana konusudur. Kur'an, Rabbimizin bize mesajları olduğu için, konuları da kul ile Rab arasındaki ilişkiler bağlamında, kulun varlık alemindeki konumu, kendisini yaratan Rabbin özellikleri, insanın ilişki içerisinde olduğu ve olabileceği her şeyi içermektedir. Kısaca maddeler halinde sıralayacak olursak:

Allah Teâlâ,

İnsanlar,

Tabiat ve evren,

Rasûller, Nebîler ve iyi kulların örneği,

Toplum ve Tarih,

Göremediğimiz, fakat etkilendiğimiz varlıklar (melek, cin),

Kötülük örnekleri, isyancı kullar (şeytan, Fir'avun, Karun, Ebu Leheb, kâfirler, müşrikler, zâlimler, fasıklar, münâfıklar...),

Helâklar, Kıyâmet, âhiret, cennet, cehennem,

Allah'ın gönderdiği kitaplar ve konuları,

İnsandan yapması istenen emirler, tavsiyeler; yapmaması istenen yasaklar, uyarılar ve sakındırmalar,

Dünya, evren ve hayatla ilgili hükümler.

Rasûlullah (s.a.s.) bir toplum içinde yaşıyordu. Onlardan biriydi. Ancak ona vahy olunuyordu. O da aldığı vahyi açıklıyor, insanları buna çağırıyordu. Ona iman edenler, karşı çıkanlar oluyordu. Rasûl (s.a.s.) bu şekilde toplum içinde 23 yıl yaşadı. Bunun 13 yılını Mekke'de; 10 yılını Medine'de geçirdi. Kur'an bu süre içerisinde peyderpey nâzil oldu. Onun ölümü ile birlikte *Bu Kitap* tamamlanmış oldu.

Kur'an'daki âyetlerin olaylarla iç içe nâzil olduğunu bilmemiz bize Kitabın indiği toplum ve çevreden bağımsız anlaşılmayacağı gerçeğini öğretir. Zira o bir toplum hareketine öncülük etmiş, yönlendirmiş Kitaptır. Onu masa başı kitabı olarak ele almak yanlış sonuçlara götürür.

İlâhî vahy insana ve içinde yaşadığı topluma hitap etmektedir. Onu anlayacak, hayata geçirecek, toplum düzeni olarak bir sisteme dönüştürecek insandır. *Bu Kitap*'ta insanın düşünce, duygu, irade ve ünsiyet gibi yeteneklerini harekete geçirici âyetler vardır. Bu yeteneklerini kullanan insan, toplum içinde diğer insanları da etkileyecek, Şeytanın ilhamına kulak verenlerle Allah'tan gelen vahy ile mücadele edecek; canını, malını bu yolda feda edecektir. Böylelikle İlâhî vahye olan bağlılığını ve imanını ispat etmiş olacaktır. Mücadele, Allah'ın sözünün Şeytanın sözüne galebe çaldığı, ilâhî vahyin toplumda "ekber" hale geldiği âna kadar devam edecek, sonra dünyadaki tüm toplumlarda da bu ilâhî hedef gerçekleşinceye kadar sürecektir. İşte Allah'ın kitabı Kur'an, bütün bunları yapacak insana-topluma hitap etmektedir. İnsan bu mücadele içinde yetiyecek, olgunlaşacak, kemal noktasına ulaşacaktır.

Kur'an, Hz. İsa'dan 610 yıl sonra yeni ve son bir Rasûl (s.a.s.) ile başlayan zulumattan nura çıkış hareketinin kılavuz kitabıdır. 23 yıl süren bir devrim hareketinin yol gösterici metinlerinin (âyetlerinin) bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Bu açıdan Kur'an 23 yıllık bir toplumsal değişme mücadelesi içinde anlaşılabilir. Âyetlerin inmesiyle beraber Rasûlullah harekete geçmiş, içinde yaşadığı toplumu bu âyetlerle değiştirmek için gece gündüz çalışmıştır. Nihâyet çağrısı kendi doğup büyüdüğü Mekke'de değil; Medine'de yankı bulmuştur. Orada toplumun lideri olarak Peygamberliğine devam etmiş, 10 yıl içinde insanlık için örnek bir toplum modeli kurulmuştur. Bu esnada yüzlerce âyet nâzil olmuş, ilk günden son güne kadar harekete sürekli Kur'an rehberlik etmiş, Rasûlullah da uygulamış, âyetlerin pratiğe geçirilmesinde Kur'an'ın mücessem bir ifâdesi olmuştur.

Kur'an, bütün peygamberlerimizin gösterdiği mucizeler içinde en büyük mucizedir. Diğer mucizeler, belirli bir zamanda ve belirli bir yerde yaşayan sınırlı sayıdaki insanın şahid olduğu olağanüstülükler olduğu halde; Kur'an, her coğrafyada, Peygamberden sonra her tarih diliminde yaşayanlar için apaçık görülen bir mucizedir. Edebiyat yönüyle mucizedir, benzerinin yazılamayacağı için mucizedir, problemlere çözüm getirip ölümcül hastalıklara şifa olduğu için mucizedir, evrensel hakikatleri ihtiva etmesi yönüyle mucizedir. Değiştirilmesi gerekmeyen, eskimeyen ve en âdil kanunları içermesi yönüyle mucizedir.

Tarih, coğrafya, cinsiyet, maddi farklılıklara rağmen tüm insanları her yönüyle kuşatması, her topluma ve her bireye çıkış yolları göstermesi yönüyle mucizedir. Okunmasıyla, kolay öğrenilmesiyle, okunuşunda ruhları arındıran, dinlendiren âhengi, musikisi ile, ruhları huzura kavuşturan, gönülleri titreten nağmeleriyle mucizedir. En çok okunan kitap olması, en çok ve en kolay ezberlenen kitap olması yönüyle mucizedir. Anlamalarının derinliğiyle mucizedir. En doğru, en güzel kelâm olması, biktırmaması, okundukça güzelliğinin artması yönüyle mucizedir. Bitmeyen hazineleriyle, gaybdan verdiği haberlerle mucizedir...

Bütün mucizelerinin yanında Kur'an, tarihin akışını değiştirmiş, en köklü değişiklikleri gerçekleştirmiş, en sağlam nizamı oluşturmuş, pratikte muhteşem meyvelerinin görüldüğü, her isteyene nimetlerini sunan bir ağaçtır. Kendisine yönelenlere sırlarını açan, hazinelerini saçıyan gökten inen

muazzam bir sofradır. Göklere doğru tırmanmak, yükselmek isteyenlere Allah'ın uzattığı kopmaz bir iptir. Tarihin şahid olduğu en büyük devrim, Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılâbdır. Kur'an, kişileri kısa zamanda, tepeden tırnağa değiştirdiği gibi; toplumları da nuruyla ihya etmiş, diriltmiş, değiştirmiş, dönüştürmüştür.

Fert planında sözgelimi, Ebu Cehil'in samimi arkadaşı, eli silâhlı katil adayı Ömer, Peygamber'i öldürmeye giderken kendisi dirilmiş, dinlediği Kur'an onu bir anda değiştirmiş. Kızını toprağa diri diri gömen Ömer, Kur'an sayesinde insanları ihya eden, karıncayı ezmek için yere dikkatli basan merhamet ve adalet timsali Hz. Ömer oluvermiş. Fert planında tek tek yaşanan bunun gibi sayısız örnekler yanında, Kur'an, toplumu da, düzeni de kökten değiştirmiştir. Kabile halinde yaşayıp, sık sık birbirlerine saldıran, o güne kadar tarihte ciddi varlık gösteremeyen, devlet ve medeniyet nedir bilmeyen baldırı çıplak insanlar, Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılap sayesinde çok kısa bir zaman içinde üç kıtada at koşturan, en büyük devlet ve medeniyet olmuşlar.

Tefsir, Te'vil, Tercüme ve Meal

Tefsir, İlâhî muradı kesin olarak beyan ettiği için çok daha hassâsiyet ve itinâ gerektiriyor. Aynı zamanda tefsiri yapanı derin ve ağır bir sorumluluk altına sokmuş oluyor. Bu yüzden, Hz. Peygamber'den veya sahâbeden sahih bir rivâyetle menkul olmayan haber ve izahlara itibar edilmemelidir.

Te'vil, muhtemel mânâlardan birini tercih etmek olduğuna göre, burada te'vili yapanın tercihi önem kazanıyor. Şüphesiz ki, âyeti te'vil eden kişinin bilgi ve kabiliyeti, İlâhî kelâma ve Hz. Peygamber'in sünnetine vukufu, Arap dili ve edebiyatına hâkimiyeti, bağlı bulunduğu mezhebi, hatta yaşadığı çevrenin sosyo-ekonomik ve politik yapısı, kurumsal faktörler... onun tercihinde etkili olacaktır. Burada beşerî bir tercih söz konusu olduğu için, tercümesinin de daha rahat ve endişeden uzak olarak yapılabileceği söylenebilir.

Her biri Kur'an ilimlerinin birer dalı olan Tefsir, Te'vil ve Tercüme; bunların üçü de, İlâhî mesajın insanlara en güzel şekilde anlatılıp kavratılmasını hedeflemektedir.

Tefsir

Bir şeyi iyice açıklamak, keşfetmek anlamında “el-Fesr” masdarından tef’il babında bir kelime. Istılâhta beşerî takat oranında, Allah Teâlâ’nın muradına delâlet etmesi yönünden Kur’ân-ı Kerim’i inceleyen bir ilimdir.

Konusu, Kur’an ayetleridir. **Gâyesi,** iki cihanda selâmete ve mutluluğa ulaşmak için Allah Teâlâ’nın kitabını yine O’nun murâdına uygun bir şekilde anlamak, anlatmak ve yararlı hükümler çıkarmaya kudret kazanmaktır.

Tefsir ilminin şerefi: Bu ilmin şerefi, bilinen bir gerçektir. Allah Teâlâ; *“Dilediğine hikmeti verir, hikmet verilen kimseye çok şeyler verilmiştir”*⁹ bu-yurur. İbn Abbas (r.a.)’dan gelen bir rivâyete göre ayet-i kerimede geçen “hikmet” kelimesi, Kur’an’ın nâsihini, mensûhunu, muhkem ve müteşâbihini, ilk ve son inen âyetlerini, helâl ve haramını, mesellerini bilmek anlamındadır. Âlimlerin icmâ’ına göre Tefsir ilmini öğrenmek farz-ı kifayedir. Bu itibarla Tefsir ilmi Şer’î ilimlerin en yücelerindendir. Mevzû, gâye ve kendisine duyulan ihtiyaç yönünden de ilimlerin en şerefliisidir.¹⁰

Tefsire olan ihtiyaç: Kur’ân-ı Kerîm’in tefsirine büyük bir ihtiyaç vardır. Vakıa, Kur’ân-ı Kerîm bir belâgat mûcizesidir, birçok meseleleri, hükümleri pek açık lafızlarla beyan buyurmuştur. Fakat ilmî, edebî, ahlâkî, hukukî, sosyal hakikatlerine kadar açık bir tarzda yazılmış olurlarsa olsunlar; yine bunları herkes gereği gibi anlayamaz; bu hususta şerhlere, izahlara ihtiyaç görülür. Bunun içindir ki, en belîğ ediplerin, en güçlü yazarların eserleri hakkında birçok şerhler, haşiyeler yazılmıştır.

Bununla beraber, herhangi bir mesele, birçok meselelerle ilgili olabilir. Mütéhassıs olmayanlar bu ilgiyi göremezler. Bu meseleleri bir arada düşünmeye ve mütalâaya muktedir olamazlar. Müfessirler ise, her meseleyi izah eder ve o mesele ile ilgili olan diğer meseleleri de ortaya koyar. Artık bu hususta bilinmesi gereken maddeler bir tablo halinde gözler önüne serilir. Böylece mütalâa sahipleri fazla araştırmalardan kurtulmuş olur; az zamanda çok bilgi sahibi olurlar. Bir de herkes, Kur’an lafızlarının, ibarelerinin inceliklerini anlayamaz ve en ibret verici noktasına işaret edilen bir kıssanın, bir olayın teferruatına vakıf olamaz. Müfessirler ise, lafızlara ait incelemele-

9 Bakara, 269

10 Mennâ’ el-Kattan, Mebâhis Ulumi’l-Kur’an, Beyrut, 1408/1987, s. 327

ri yaparlar, kelimelerin ve terkiplerin hakiki, mecazî ve kinayeli mânâlarını, işaretlerini, delâletlerini gösterirler, Kıssalara, olaylara dair yeterli derecede bilgi verirler. Böylece Kur'an'ın hakikatları, güzellikleri büyük bir açıklıkla ortaya çıkarmış olur.

Tefsirler başlıca iki kısma ayrılır:

1- Rivâyet tefsirleri: Bu tefsir, selefden nakledilegelen eserlere dayanan tefsir-i naklidir ki, buna et-Tefsir bi'l-me'sur veya Bi-Tariki'r-Rivâye Tefsir de denir. Bu tefsirlerde ayetlerin mânâları, nüzûl sebepleri, nâsıh ve mensuh olanları gösterilir. Böylece rivâyet yolu ile yapılan tefsirlerin başlıca kaynakları, Hadis-i Şerif kitapları ile Siyer ve Tarih kitaplarıdır. Bunlara muhalif, aklın hükmüne aykırı olan rivâyetlere itimat edilmez.

2- Dirâyet Tefsirleri: Buna rey ile tefsir de denir. Bu tefsirde müfessir, ayet hakkında açıklayıcı bir nakil bulamayınca reye başvurur. Yani icthad eder, ve Lugat, Belâgat gibi lisan ilimlerinden yararlanır. Müfessir bunu yaparken, müfessirde aranan bazı şartları taşıması tabiidir. Gerek rivâyet ve gerekse dirâyet sahasında oldukça faydalı birçok tefsir te'lif edilmiştir.

Tercüme: Bu kelimenin kökü dört harfli (rubâî) “Tercüme” fiilidir. Cevheri bu kelimenin “Raceme”den geldiğini söylemektedir. Lûgat mânâsı bir çok manaya gelmekle birlikte; bir kelâmı, bir dilden başka bir dile çevirmek, demektir.

İstilâhi mânâsı ise, bir kelâmın mânâsını diğer bir lisanda dengi bir tabir ile aynen ifade etmektir. Tercüme yapılırken, kelâmın bütün mânâ ve maksatlarına itina gösterilmesi icab etmek gerekir.¹¹

Tercüme iki kısımda incelenebilir:

1) Harfi veya lafzi tercüme: Aslına benzemesi gözetilen, başka bir deyimle eş anlamlılardan birinin yerine konulmasını hedefleyen tercümedir. Lafızları çeşitli yönlerden incelenmesini gerektiren zor bir tercüme türüdür.

¹¹ Cevheri, Sıhah, 5/1928; Zebidî, Tâcu'l-Arûs, 8/211; Menâhil, 2/16; Zehebî, et-Tefsir ve'l-Müfessirin, 1/23; Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 215-216

Kur'an için mümkün değildir. Çünkü bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler benzerini meydana getiremezler. Aksi taktirde Kur'an'ın belâgat hususiyetleri ve icazı kaybolur.

2) Mânevî veya tefsiri tercüme: Nazmında ve tertibinde aslına benzeri gözetilmeyen tercümedir. Bunda asıl gaye, mânânın güzel bir şekilde ifade edilmesi olduğu için uygulaması kolaydır. Üstelik harfî tercümeyle tercih edilmiştir.

Kur'an'ın Tercümesi yapılabilir mi?: Bu hususta alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fakat hepsinin ittifak ettikleri nokta Kur'an'ın harfî tercümesinin yapılamayacağıdır. Buna karşılık tefsiri tercümenin yapılacağına izin verilmiştir. Çünkü bu tün tercüme, lafzın mânâsını daha geniş bir sözle mümkün olduğu kadar ifade etmektedir. Üstelik bu tercüme aslının da aynı sayılmamaktadır. Yalnız yapılan tercümenin Kur'an'ın yerine geçmeyeceği ve Kur'an'ın değer hükmünü taşımayacağı da bilinmelidir. Kur'an-ı Kerim'in zengin olan Avrupa lisanlarına yapılan tercümeleri bile, asıl mânâyı ifade etmekten çok âcizdir.¹²

Meal

Yaşadığımız ülkede Kur'an-ı Kerim tercümesi yerine, daha çok “meal” lafzı kullanılmaktadır. Özellikle son zamanlarda yapılan Kur'an tercümelelerinin hemen hepsi “meal” diye isimlendirilmişlerdir. Meal kelimesi, “döndü, aslına rucû etti” anlamına gelen âle fiilinden türemiştir.¹³ Meâl; “Evl” kökünden mimli masdardır. Bir şeyin varacağı yer ve gâye mânâsında ism-i mekân da olur.¹⁴ Mânâsı ise, “bir şeyin hülâsası, zübdesi, neticesi”, âkıbeti ve dönüp varacağı yer (masîr) demektir. “İşte dayanamadığın işlerin te'vili/içyüzü budur.”¹⁵ Bu âyette geçen te'vinin aslının “meal” olduğu ve bu mânâda kullanıldığı da söylenmiştir.¹⁶

Meal kelimesi lügatte “evl” kökünden mimli mastardır. Bir şeyin varacağı yer ve gâye mânâsına mekân ismi de olur. Bir şeyin koyulaşıp katı hale gelmesine de meal denir. Istilâhta ise, bir sözün mânâsının her yönüyle

12 Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 217-218; Ali Turgut, Tefsir Usûlü ve Kaynakları, 222-223

13 İbn Teymiyye, Meccmeu' Fetâvâ, 13/291; Mennâ' el-Kattan, Mebâhis fi Ulûm'il-Kur'an, 325

14 Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I (Mukaddime, 30; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/33

15 18/Kehf, 80

16 Mennâ' el-Kattan, 326

aynen değil de, biraz noksanıyla ifade edilmesine meal denir. İşte Kur'ân-ı Kerim'in tercümesi için kullanılan meal kelimesi, onu aynen tercüme etmeye imkan olmadığını, daha doğrusu yapılan işte bir eksikliğin mevcut olduğunu belirtmek içindir. Arapça bilmeyen müslümanlara, mümkün mertebe Allah'ın kelâmını kendi dilleriyle anlatmak ve müslüman olmayanlar arasında İslâm'ı yaymak için Kur'ân-ı Kerimin tercümesi zaruridir. Salahiyetli veya salahiyetsiz şahısların yaptıkları tercümelerde, fahiş hatalar yapıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, müslümanlar tarafından doğruya en yakın bir şekilde, Kur'an'ın bütün dillere tercümesi şartı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunun da selâhiyetli heyetler tarafından yapılması gereklidir.¹⁷

Buraya kadar serdedilen mâlumattan, Kur'an'ın bütün özellik ve inceliklerini, mânâ ve maksatlarını edâ ederek tercümesinin mümkün olmadığı anlaşılıyor. Bu durumu ileri sürerek Kur'an'ın başka dillere çevrilmesine itiraz edenler olabilir. Nitekim böyle de olmuştur. Ancak, unutmamak gerekir ki, Kur'an sadece Araplara nâzil olmamıştır. Hz. Peygamber evrensel bir mesaj sunmuştur. Onun bu misyonu, Kur'ân-ı Kerim'de *"âlemlere rahmet"*,¹⁸ *"tüm insanlara beşîr/müjdeleyici ve nezîr/uyarıcı"*¹⁹ olarak gönderilmiş olmak gibi ifâdelerle belirtilmektedir. Tebliğ ettiği Kur'an'ın da bütün beşeriye indirildiğini beyan eden pek çok âyet mevcuttur.²⁰ Dolayısıyla, Kur'an'daki emir ve yasaklar, kural ve kaideler, hüküm ve hikmetler Araplar kadar, dilleri farklı olan diğer müslümanları da, hatta bütün insanları da ilgilendirmektedir. O halde Kur'an, Arapların dışındaki müslümanların onu anlayıp kavramaları, emir ve yasaklarına şuurlu bir şekilde uymaları, kıssa ve hikmetlerinden ibret almaları... diğer insanların da üzerinde düşünüp tedebbür etmeleri, tahkik ve tedkiklerde bulunmaları... için, eksik ve yetersiz de olsa onların dillerine tercüme edilmeli; ancak bunun "meal" olduğu da belirtilmelidir.

Kur'ân-ı Kerim, sadece Türkçe değil; hiçbir dile aynen çevrilemez. Her ne kadar Farsça, Fransızca, İngilizce gibi bazı diller, kelime hazinesi açısından zengin iseler de, yine de Kur'an'ın tüm mânâ ve maksatlarıyla bu dillere tercüme edilmesi mümkün olmamakta, bu açıdan bu diller de yetersiz kalmaktadır.

17 Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 220-221

18 21/Enbiyâ, 107

19 7/A'râf, 158; 34/Sebe', 28; 35/Fâtır, 24

20 Bak.2/Bakara, 158; 6/En'âm, 19; 17/İsrâ, 82, 89; 18/Kehf, 54; 30/Rûm, 58; 39/Zümer, 27; 41/Fussilet, 44

Buna rağmen, hemen hemen tüm bu dillere yapılan çevirilere “Kur’an tercümesi” denmiş, sadece içinde yaşadığımız toplum, Kur’an’a duyduğu sevgi ve saygının bir gereği olarak tercümeyle “meal” deme nezâket ve inceliğini göstermiştir.²¹

Kur’ân-ı Kerim’in Doğu ve Batı Dillerindeki Tercümeleri

Kur’ân-ı Kerim’in İslam’ın ilk devrinden itibaren başka dillere tercüme edildiğine dair örneklerle rastlamaktayız. Kur’ân-ı Kerim hemen hemen bütün Avrupa dillerine tercüme edilmiştir. Doğu ve Afrika dillerinin de çoğuna tercüme edilen Kur’an’ın hemen her dilde mealı vardır. Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ve kelime kelime yapılmış olan tercümelerin, muhtelif kütüphanelerimizdeki sayısının 60’a vardığını biliyoruz. Latin harfleriyle yapılmış meallere gelince, sayıları hayli çoktur ve gittikçe artmaktadır. Günümüzde yayınlanan Türkçe meal sayısının 100’ün üzerinde olduğunu ifade edebiliriz. Türkçe yazılmış veya Türkçeye tercüme edilip yayınlanmış tefsir sayısının da 50 civarında olduğunu belirtelim.

Kur’ân’ın Tedricî Olarak İnzâl Edilmesi

Kur’an, peyderpey, parça parça indirilmiştir. Kur’an, Hz. Peygamber’in yirmi üç yıllık risaleti süresince âyet âyet, bazen birkaç âyet, bazen de kısa sûreler hâlinde, ama aralarında mutlaka zaman boşlukları bulunarak nâzil olmuştur. Bunun önemli bir yönü bulunmaktadır; zira Kur’an’ın bu şekilde indirilişi, bizlere, onun anlaşılması ve uygulanmasına dair bir yöntem/usul de sunmaktadır.

Kur’an, Hz. Peygamber’e ilk defa Ramazan ayında,²² mübârek bir gecede,²³ Hira mağarasındayken indirilmeye başlanmıştır. Hz. Peygamber’e inen ilk âyetler Alâk Sûresi’nin ilk âyetleridir.²⁴ Kur’an’ın bu ilk inişinin -yaklaşık olarak- hicretten önce on üçüncü yılda (ki milâdî Temmuz veya Ağustos 610 tarihine denk gelmektedir), Hz. Peygamber kırk yaşlarında iken gerçekleştiği belirtilir.

21 Hidâyet Aydar, Kur’ân-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi, s. 73-75

22 2/Bakara, 185

23 49/Duhân, 3; ayrıca Bak.97/Kadr, 1

24 Buhârî, Bed’ü’l-vahy, 1

Kur'an'ın peyderpey indirilişinde, önemli hikmetler mevcuttur. Kur'an'ın peyderpey indirilişine, bizzat Kur'an'ın kendisi tanıklık etmektedir: “Kâfirler ‘Kur'an ona bir bütün olarak bir kerede indirilseydi ya!’ derler. Oysa Biz onu kalbine iyice yerleştirelim diye indirdik ve böyle belli bir düzen içinde ağır ağır okuduk.”²⁵

“Biz bunu (Kur'an'ı) hakikatle indirdik ve o da sana hak olarak indi. Biz seni yalnızca bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Ve ayrıca onu insanlara yavaş yavaş okuyasın diye bir okuma/kur'an olarak bölüm bölüm ayırdık ve parça parça indirdik”²⁶

“Parça parça inene (Kur'an'a) ant olsun!”²⁷

“(Kur'an'ın) parçalar hâlinde indirilişini tanıklığa çağırırım. Eğer bilerseniz bu büyük bir yemindir. O gerçekten değerli bir okumadır/kur'andır. Sağlam korunan kelâm içindedir. Ona ancak arındırılmış olanlar dokunur. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir!”²⁸

Bu âyetler hem Kur'an'ın Hz. Peygamber'in yirmi üç yılı bulan peygamberliği süresince peyderpey (müneccemen) vahyedilmiş olmasındaki tarihî gerçeği, hem de bununla birlikte kendi içinde tutarlı bir bütün olduğunu²⁹ ve dolayısıyla ancak bir bütün olarak ele alınırsa, yani her bölümü diğer bütün bölümler göz önünde bulundurularak okunursa tam olarak anlaşılabilceğini ifade etmektedir.

Kur'an'ın Muhtevâsı ve İşlevi

Bütün peygamberlerin getirdiği din, İslâm/Teslimiyet olduğundandır ki onlara uyanları da Allah “Müslüman/Teslim olan” diye adlandırmıştır: “Ve Allah uğrunda gösterilmesi gereken çabayı gösterin. O sizi seçti ve din konusunda üzerinize bir zorluk yükledi. Atanız İbrâhim'in milletini/inancını izleyenler olarak, elçinin size, sizin de bütün insanlara tanık olmanız için sizi önceden Müslüman/Teslim olanlar diye isimlendirdi. Öyleyse namaz kılmın ve zekât verin ve sınıksız Allah'a bağlanın. Sizin efendiniz odur. O ne yüce

25 25/Furkân, 32

26 17/İsrâ, 105-106

27 53/Necm, 1

28 56/Vâkıa, 75-80

29 4/Nisâ, 82

*Efendi, ne yüce Yardımcıdır.”*³⁰ Allah'ın, Müslümanlar olarak adlandırdığı kimselerin oluşturduğu topluluğun, çevresinde halkalandığı inanç merkezi (ümme) de ortaktır: “Gerçek şu ki bu sizin ümmetiniz tek bir ümmettir; çünkü hepinizin Rabbi benim. Öyleyse bana kulluk edin.”³¹; “Muhakkak ki bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir, çünkü hepinizin Rabbi benim. Öyleyse Benden sakının.”³²

Farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen, kendilerini Allah'a teslim edenlerin, içinde yaşadıkları şartlar gereği getirilen özel durum ve uygulamalar dışında (“Biz her biriniz için bir yol/sistem (şir’a) ve bir hayat tarzı/yöntem (minhac) belirledik. Eğer Allah dileseydi hepinizi bir tek topluluk yapardı, ama size indirdikleri aracılığıyla sizi sınamak için böyle diledi. O hâlde hayırlı işlerde yarışın! Hepinizin dönüşü Allah’adır; o zaman Allah farklı olduğunuz hususları size bildirecektir.”³³ tek Allah inancına dayanan bütün dinler, evrensel bir bütünlüğe ve ortak bir yapıya sahiptir: “O, sizin için dinden Nûh’a emrettiğini ve sana vahyettiğimizi, İbrâhim’e, Mûsâ’ya ve İsâ’ya emrettiğimizi teşrî buyurdu. Dini tastamam yerine getirin ve bu konuda ayrılığa düşmeyin.”³⁴

Allah'ın bütün peygamberleri aracılığıyla gönderdiği ve adına İslâm dediği bu dinin temel ilkelerini de yine Allah kendisi açıklamaktadır. Bu ilkeler kurtuluşun temel ve yegâne şartıdır. Bu şartlar peygamberlere gelen bütün vahiylerin ortak paydasıdır. Bu sebeple Kur'an'ın getirmiş olduğu her türlü mesaj, emir, nehiy ve açıklama, bu şartlar altında ele alınabilir. İşte bütün inananların ortak olarak üzerinde birleştikleri şartları Kur'an bize şöyle açıklar: “Hiç kuşku yok ki (bu ilâhî kelâma) inananlar ile Yahûdi inancının takipçilerinden, Hristiyanlardan ve Sâbiîlerden her kim Allah'a ve âhiret gününe inanır ve (bu inanca) uygun ve doğru işler yaparsa elbette onların, Rableri yanında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur. Ve onlar üzülmeyeceklerdir de.”³⁵

30 22/Hac, 78

31 21/Enbiyâ, 92

32 23/Mü'minûn, 52

33 5/Mâide, 48

34 42/Şûrâ, 13

35 2/Bakara, 62; 5/Mâide, 69

Kur'an'ın Bölümleri

Âyet: Sözlükte işaret, delil, alâmet anlamlarına gelen âyet kelimesi Kur'an'da mûcize, alâmet, ibret, delil ve benzeri anlamlarda kullanılır. Kâinata bulunan her şey bir âyettir; zira Allah'ın varlığına ve yüceliğine işaret eder. Kur'an'ın en küçük birimi de âyettir; zira o da Allah'ın mesajını göstermektedir. Bazı sûrelerin başında bulunan müstakil harflerin (hurûf-ı mukattaa) âyet sayılıp sayılmamasından ve iki âyeti birbirinden ayıran durakların tespitindeki değişik yaklaşımlardan dolayı Kur'an âyetlerinin sayısı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlere göre âyetlerin sayısı, 6204, 6214, 6219 şeklinde farklılık göstermektedir ki, elimizde mevcut olan Kur'an-ı Kerim mushafları 6236 âyetten oluşmaktadır. Bir sûrenin içindeki âyetlerin sıralanışı/tertibî Hz. Peygamber'in talimatına dayanmaktadır.

Sûre: Sözlükte yüksek rütbe, mevki, yüksek bina, etrafı surlarla çevrili şehir anlamlarına gelen sûre kelimesi Kur'an'ın, en az üç âyetten oluşan, farklı uzunluklara sahip her bir özel bölümüne verilen addır. Kur'an'da 114 sûre bulunmaktadır. En uzun sûre 286 âyetli Bakara, en kısası ise 3 âyetli Kevser'dir. Mushaflarda ilk sûre Fâtiha, son sûre de Nâs'dır. Sûrelerin isimleri tevkîfî (Hz. Peygamberin emri ve işaretine bağlı) olmadığından bazen bir sûrenin birden fazla ismi bulunmaktadır.

Cüz: Altı yüz sayfalık Kur'an mushafının yirmi sayfalık her bir bölümüne denir. Kelime anlamı parça, bir bütünü oluşturan bölüm demektir. Kur'an otuz cüze bölünmüştür.

Aşr veya Rukû': Her bir sûrenin içinde bir pasaj tarzında konu bütünlüğüne sahip olan ve âyet sonundaki duraklarda "ayn" harfiyle gösterilen kısa bölümlerin adıdır. Yaklaşık onar âyetten oluşurlar.

Kur'an İlimlerine Dair Kimi Kavram ve Terimler

Kur'an'ın inşinden itibaren, ona inananlar bu İlâhî kelâmı anlamaya ve hayatlarında canlı kılmaya çabalamışlardır. Ancak Kur'an'ın inşinin üzerinden zaman geçtikçe Kur'an'ın indiği dönemde yaşayan insanların karşılaşmadığı kimi anlama sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Her kuşak kendinden önceki nesillerin Kur'an'a dair anlayış ve yorumlarını öğrenmiş

ve kendinden sonrakilere aktarma ihtiyacı duymuştur. Kur'an'ın indiği dönemde yaşayan insanlar (sahabe) elbette bu inişe tanıklık etmiş; hangi şartlarda hangi âyetlerin indiğini, dolayısıyla âyetlerin delâlet ettiği anlamların neler olduğunu herhangi bir sorun yaşamadan anlamışlardır. Zaten Kur'an, onların kullanageldikleri ve hiçbir sûrette yabancılık çekmeyecekleri bir dil formunda nâzil olmuştur. Ancak yıllar geçtikçe ve farklı din ve milletlerden insanlar İslâm'a girdikçe İslâm toplumunda çeşitli görüşler ortaya çıkmaya ve bunlar tartışma konusu yapılmaya başlanmıştır. Bu etkiyle insanlar sorunları çözmek üzere Kur'an'a başvurmak durumunda kalmış; ancak her düşünce sahibi kendi düşüncesini Kur'an'da bulmaya ya da kendi görüşünü Kur'an'a dayanarak benimsetmeye kalkışmıştır. Bu ve benzeri sebeplerden ötürü sahabeden itibaren her çağda yaşayan ilim adamları Kur'an'la ilgili çalışma ve araştırmalar yapmaya ve bu çalışmalarını belirli bir yönetime göre ortaya koymaya çaba göstermişlerdir. Yapılan bu çalışmalara Ulûmu'l-Kur'an/Kur'an İlimleri denmiş, bu ilimlerde takip edilen yönetime de Usûl-i Tefsir/Tefsir Yöntemi adı verilmiştir. Şimdi Kur'an ilimlerine dair birtakım kavram ve terimlere değinelim:

Sebeb-i Nüzûl: Kur'an âyetlerinin iniş sebebi demek olan bu ifade, Kur'an'ın Peyderpey inen parçalarının, belirli bir olgu veya olay üzerine belirli bir maksadı elde etmek üzere indirildiğini işaret etmektedir. Kur'an'ın ahkâm (hukukî hükümler) ve ahlâka ait olan âyetlerinin çoğu, sebeb-i nüzûl adı verilen ortamlarda inmiştir. Kur'an'ın yirmi üç yıllık bir süre zarfında bölük bölük, âyet âyet inmesindeki çeşitli hikmetlerden biri de yeni oluşmaya başlamış bir İslâm toplumunun, gelen vahiyleri özümsemesini kolaylaştırmak ve bu suretle insanları tekâmülî bir tarzda yavaş yavaş, tedricen eğitmek ve biçimlendirmektir. İşte sebeb-i nüzûl, vahyin hangi durumlarda nasıl bir tavır aldığını göstermektedir ki bu da âyetler arasındaki münasebetleri anlamamızı kolaylaştıracı bir etkiye sahiptir.

Âyetlerin inişiyle ilgili olarak bahsedeceğimiz iki kavram daha bulunmaktadır:

1. Mekkî âyetler: Hicretten önce inen ve genellikle iman ve ahlâkla alakalı olan âyetlerdir.

2. Medenî âyetler: Hicretten sonra inen ve genellikle ibâdet, hukuk ve diğer semavî din mensuplarıyla münasebet gibi konuları ele alan âyetlerdir.

Bu ayrımın bilinmesi hangi hükümlerin hangi olgu ve şartlara göre nâzil olduğunu öğrenmeyi sağlar ki bu da Kur'an metnini daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Muhkem ve Müteşâbih: Âl-i Imrân Sûresi'nin yedinci âyetinde Kur'an âyetleri iki kısma ayrılmıştır:

1. **Muhkem:** Kelime mânâsı sağlamlaştırılmış, berkitilmiş demek olan muhkem, mânâsı ve lâfzı itibarıyla herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde belirgin ve belli olan anlamına gelir.

2. **Müteşâbih:** Sözlükte birbirine benzeyen, benzeşen anlamına gelir. Müteşâbih âyet ise ya lâfız ya da mana yönünden başkasına benzemesi sebebiyle anlaşılmasında kapalılık bulunan, bu sebeple ilk anlaşılan mânâsı kastedilmeyen âyetler demektir.

Bu durumda muhkem, lâfzın zahirî anlamı itibarıyla yoruma ihtiyaç duymazken müteşâbih, ilk bakışta anlamı kapalı geldiği/göründüğü için ancak muhkeme başvurarak anlaşılabilir. Müteşâbih âyetleri, genellikle, gayb âlemiyle ilgili olan durum ve olguların sembolik ve benzetme yoluyla anlatımı şeklinde ifadelendirmek daha uygun bir anlayış olacaktır. Allah'ın sıfatları ile âhiretteki mükâfat ve azap durumlarını anlatan âyetler müteşâbih grubuna girer. Örneğin, bize cennet ve cehennemden bahseden âyetler, tamamıyla bizim bildiğimiz ve idrâk dünyamıza dâhil olan olgu ve olaylardan yola çıkarak yapılan tasvir ve anlatımları içermektedir.³⁶

Hurûf-ı Mukattaa: Kelime anlamı bölünmüş, ayrı harfler demek olan hurûf-ı mukattaa, Kur'an'ın yirmi dokuz sûresinin başında bulunan ve elif-bâ (alfabe) harflerinin tek olarak kullanılmasıyla ya da ikili, üçlü, dörtlü veya beşli bir kompozisyon çerçevesinde bir araya gelmesiyle oluşan; harflerin sesleriyle değil, kendi adlarıyla "Nûn", "Yâ. Sîn", "Elif. Lâm. Mîm", "Tâ. Sîn. Mîm.", "Elif. Lâm. Mîm. Râ.", "Kâf. Hâ. Yâ. Ayn. Sâd." şeklinde okunan harf-sembollerdir. Bu harfler hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu tür bir kullanımın o dönemki Arap şiir/söz söyleme geleneğinde mevcut olduğu, hatibin/şairin muhatabın dikkatini söze/şiire çekmek gayesiyle eserine alfabenin bir veya birkaç harfiyle başladığı bize kadar ulaşan bilgiler arasındadır. Dolayısıyla Arap diliyle inen bir kitabın diğer durumlarda

36 13/Ra'd, 35; 47/Muhammed, 15

olduğu gibi burada da Arap edebiyat kültüründen faydalanması kadar tabii bir şey düşünülemez. Ayrıca şunu da hemen belirtelim ki hurûf-ı mukattaa hakkında ileri sürülen her türlü düşünce ve yorum nihayetinde birer içti-hattır. Bu harflerin aslını ve esasını Allah bilir.

Kur'an'ı Okumak ve Anlamak

Kur'an'ı okumaktan bahsederken burada onu Arapçasından ezbere veya yüzüne okumayı kastetmiyoruz. Elbette yerine getirene bu tarz bir okuyuşun faydası vardır. Ancak bizim burada üzerinde durduğumuz husus, Kur'an'ın anlaşılması olduğundan dolayı Arapça bilmeyen ya da Arapça bilgisi Kur'an'ı orijinal metinden okuyup anlayacak bir düzeyde olmayan kişinin bu okuyuşu bizim konumuz dışında kalmaktadır. Dolayısıyla bundan sonra kullanacağımız “Kur'an'ı okumak” ifadesiyle onun mushaftan, yani Arapçasından anlamaksızın yüzünden veya ezbere okunmasını değil, anlamının okunmasını kastettiğimiz önemle akılda tutulmalıdır.

Kur'an, anlaşılmak için okunur. Zira Allah'ın, Resûlullah'a Kur'an'ı indirmesinin amacı onu insanlara duyurması ve iletmesidir.³⁷ İnsanlar da kendilerine duyurulan ve iletilen bu mesajı anlamakla yükümlüdürler.³⁸ Zira hayatlarını Allah'ın istediği istikamette düzenlemekle sorumlu tutulan insanlar bunu ancak kendilerinden isteneni anladıkları zaman yerine getirebilirler. Bu yüzden Kur'an okumak farzdır: “*Bir de Kur'an'ı okumakla emrolundum.*”³⁹

Rasûlullah (s.a.s.) “Muhakkak ki ileride kapkaranlık geceler misâli fitneler olacak!” buyurdu. “Onlardan kurtuluşun yolu nedir, Ey Allah'ın Resûlü?” denildi. Buyurdu: “*Allah'ın kitabı! Onda sizden öncekilerin olayları, sizden sonrakilerin haberleri ve sizin de hükmünüz vardır. O, kesin çizgidir; şaka değildir. Her kim kibirlenerek onu terk ederse Allah onun belini kırar. Her kim ondan başka hidâyet ararsa Allah onu saptırır. O Allah'ın sapasağlam ipidir. O, apaçık bir nurdur. O hikmetli bir hatırlatmadır. O dosdoğru yoldur. Hevalar onun sâyesinde kaymaz. Görüşler onun sâyesinde dağılmaz. Âlimler ona doymazlar. Onun çokça tekrarı usanç vermez. Hayretengiz yön-*

37 16/Nahl, 44, 64; 5/Mâide, 15,19; 14/Ibrâhim, 4

38 2/Bakara, 219, 221, 243, 266; 24/Nûr, 61; 7/A'râf, 176; 10/Yûnus, 24; 16/Nahl, 44; 38/Yâsin, 29; 4/Nisâ 82; 47/Muhammed, 24; vd.

39 27/Neml, 92

leri tükenmez. Her kim onun ilmiyle ilimlenirse ileri gider. Her kim onunla amel ederse ecirlenir. Her kim onunla hükmederse adalet eyler. Her kim ona tutunursa doğru yolu bulur.”⁴⁰

Kendini Kur'an'a Açmak

Kur'an'ı okumaya niyetlenen kişinin ondan faydalanması için öncelikle kendisini Kur'an'a açması gerekir. Bu da ancak kendisine yapılan uyarı ve hatırlatmaya kulak veren için söz konusudur: “*Sen ancak uyarıyı/hatırlatmayı izleyen ve gıyaben Rahmân'dan korkan kişiyi uyarabilirsin.*”⁴¹ Bu sebeple, Kur'an okumaya yönelen kimsenin onu okumakla neyi amaçladığını çok iyi belirlemesi gerekir. Kur'an'ı anlamak için okumalıyız; kendi düşünce ya da emellerimizi destekleyeceğini umduğumuz âyetleri bulmak için değil.

Kur'an'ı Yaşamak, Kur'anla Yaşamak

Kur'an okumaktan maksat onu anlamak, onu anlamaktan maksat ise onu yaşamak, pratiğe dökmek, “yap” dediklerini yapmak, “yapma” dediklerinden de kaçınmaktır. Okuyup anladığımız hâlde eğer onu uygulamaz isek Peygamber'in Kur'an'da zikredilen şu sitemine maruz kalanlardan oluruz: “*Ve (o gün) Resul şöyle diyecek: Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı terk edilecek bir şey olarak gördü.*”⁴²

Huzurun Kaynağı Kur'an

Kur'an anlamamız için kolaylaştırılmıştır. Bunu bize haber veren biz-zat Allah'tır.⁴³ Anlaşılması için kolaylaştırılan Kur'an, hayata aktarıldığı ve canlı kılındığı durumda insana mutluluk ve huzur verir; sıkıntı ve darlık değil: “Kur'an'ı sana, bedbaht olasın diye indirmedik. Yalnızca saygısı olana, yeri ve yüce gökleri yaratan Allah katından bir öğüt, bir uyarıcı olsun diye indirdik.”⁴⁴

40 Ahmed b. Hanbel, 1, 91; Dârimî, Fezâilü'l-Kur'an, 1; Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'an 14, 2908

41 36/Yâsîn, 11

42 25/Furkan, 30

43 54/Kamer, 17, 22, 32, 40; 19/Meryem, 97; 44/Duhân, 58

44 20/Tâhâ, 2-4; ayrıca Bak.13/Râd, 28; Kur'an Anlaşılsın Diye, Heyet, Yekder Y., s. 10-39

Kur'ân-ı Kerim'den Faydalanma Yöntemi

Kur'ân'ı Kendi Yapı ve Yöntemiyle Doğru Tanıma

- Kur'an, İnzâr Edici, Uyarıp Korkutucu Bir Kitaptır (25/Furkan, 1; 6/Enâm, 92; 36/Yâsin, 70).
- Hidâyet ve Rahmettir (45/Câsiye, 20; 27/Neml, 77; 5/Mâide, 16; 2/Bakara, 2).
- Mübîndir (Apaçık ve Âşikârdır) (36/Yâsin, 69; 26/Şuarâ, 2; 22/Hacc, 16; 15/Hicr, 1; 12/Yûsuf, 1; 6/Enâm, 114; 5/Mâide, 15).
- Burhandır (Delil, Hücet ve Kesin Kanıttır) (4/Nisâ, 174; 6/Enâm, 149; 21/Enbiyâ, 24; 25/Furkan, 33; 35/Fâtır, 40).
- Besâirdir (Görülebilene ve Gösterene Bir Kitap) (6/Enâm, 104; 7/Ârâf, 203; 45/Câsiye, 20).
- Beyândır (Açık ve Açıklayan Bir Kitap) (3/Âl-i İmrân, 138; 2/Bakara, 159; 10/Yûnus, 37; 11/Hûd, 1).
- Tebliğdir (14/İbrâhim, 52; 5/Mâide, 67; 46/Ahkaf, 35; 50/Kaf, 45).
- Azizdir (41/Fussilet, 41).
- İmamdır (36/Yâsin, 12).
- Çelişkisiz Bir Kitaptır (4/Nisâ, 82).
- Hezl/Şaka Değildir (86/Târık, 14).
- Değişmez ve Değiştirilemez Bir Kitaptır (6/Enâm, 115).
- Hüküm ve Hikmettir (43/Zuhruf, 4; 31/Lokman, 2).
- Furkandır (Hakla Bâtılı, Mü'minle Kâfiri Ayırır) (25/Furkan, 1; 86/Târık, 13).
- Hayırdır (16/Nahl, 30).
- Şifâdır (10/Yûnus, 57; 17/İsrâ, 82).
- Müjdedir (16/Nahl, 89, 102; 46/Ahkaf, 12).

Kur'ân-ı Kerim'in İndiriliş Gayesi

1. İman edilmesi için (3/Âl-i İmrân, 7).
2. İnsanların dünlerini, bugünlerini ve yarınlarını bildirmek için (21/Enbiyâ, 10; 23/Mü'minûn, 71; 43/Zuhruf, 44).
3. Mü'min ve Müslimleri müjdelemek için (17/İsrâ, 9; 16/Nahl, 89).
4. İnzâr etmek, uyarıp korkutmak için (25/Furkan, 1; 6/En'âm, 92; 6/En'âm, 105; 7/A'râf, 2; 14/İbrâhim, 52).
5. Hak ile bâtılı ayırmak için (25/Furkan, 1).
6. İhtilafları sonuçlandırmak için (16/Nahl, 64).
7. Zulmetten nûra çıkarmak için (16/Nahl, 16; 14/İbrâhim, 1).
8. Sırât-ı müstakîme ulaştırmak için (5/Mâide, 16; 14/İbrâhim, 1; 17/İsrâ, 9).
9. Kendisiyle hükmedilmesi için (4/Nisâ, 105).
10. Kendisine tâbi olunup yaşanması için (6/En'âm, 155; 7/A'râf, 3).
11. Allah adına sorumluluk yüklemek için (43/Zuhruf, 44).
12. Mü'minlere velî olması için (7/A'râf, 3).
13. Bireysel ve toplumsal hastalıklara şifa ve onlara rahmet olması için (17/İsrâ, 82).
14. Kesin kanıt olması için (4/Nisâ, 174).
15. Örnek ve ibret alınması için (24/Nûr, 34; 12/Yûsuf, 111).

Dâvetin Konusu ve Yönü – Tevhidî Gündem

İslâm adına herkesin bazı insanları bir şeylere çağırdığı günümüzde acaba en hikmetli, isabetli ve doğru olan hangisi? İslâm'a yeni girmek isteyen bir kimseye, namazla mı, oruçla mı, zekâtla mı yaklaşacağız? Vahyin erken dönemlerde konu edildiği meselelerle, günümüzde ele alınan meseleler aynı mıdır? Ya da câhilî toplumlardaki insanlara götürülecek dâvetle, İslâm toplumunda götürülecek dâvet aynı mı?

Elbette hayır!

“Ataları uyarılmamış”⁴⁵ bir kavmi namaza, oruca, hacca dâvet etmek doğru değildir. Tevhidden şirke dönüşmüş veya fetreti yaşayan insanlara yeniden tevhid konu edilmeli ve insanlara öncelikle ve ısrarla tevhid götürülmelidir. Kur’an’ı nüzul sırasına göre okuduğumuzda rahatlıkla görürüz ki, ilk sûrelerde tevhid, risâlet ve âhiret konuları baskındır. Her bir mesele, bu konulara bağlanır.

Namaz platformları, umre seyahatleri, Kur’an okuma yarışmaları, siyasî ve politik açılımlar, kültür sanat arayışları hepsi Tevhid gündeminden uzaklaş(tır)manın planlı programlı yansımalarıdır.

Bütün peygamberlerin ortak özellikleri, yaşadıkları toplumları tevhide dâvet etmeleri idi. Bugün tevhidi gündemlerinden düşürmeyen, bunu devamlı konu edinen muvahhidlere, yönünü âhirete ve İlâhî rızâya çeviren Müslimlere büyük çapta ihtiyaç vardır. Bakara sûresinin veya Enfal sûresinin konusu ile Müzzemmil veya Fecr sûresinin konusu aynı değildir.

Kur’an’ı tecdîci olarak okumayı bir zorunluluk olarak görmezsek, kendimizi ve dâvâmızı ifadede, anlatmak ve anlaşılmağa zorlarız. Aynıyeti ve ortak kimliği yakalayamayız. Ortak eylem birlikteliği oluşturamaz ve farklı beklentilere kapı açarız. Milyarlarca Kur’an okuyucusunun gruplaşmalarını ve hiçbir varlık gösterememelerini başka nasıl izah edebiliriz?

Kur’an’dan Faydalanabilmenin Şartları

1- Allah’ın adıyla ve gereği gibi okumak ve dinlemek.⁴⁶ Ön yargılarımızdan uzaklaşarak, tarihin şâibeli birikimlerinden sıyrılarak okumak. Açık yüreklilikle, saf bir gönülle ve berrak bir zihinle okumak. Câhilî tortulardan arınarak, ön kabullerden kurtularak okumak. Kışkırtmalardan, yanlış yönlendirmelerden kaçarak okumak. Uyanık, diri zamanında okumak. Tertil üzere tertipli okumak. Hissederek, yaşama kasdıyla okumak. Fikirlerine gerekçe olsun diye, tartışma olsun diye, üstünlük sağlayalım diye, beklentilerine cevap olsun diye okumamak. Yalnızca O’nun adıyla, O’nun adına okumak. Bildirmek-açıklamak, ilan etmek için okumak. Önce kendimize

45 36/Yâsin, 6

46 96/Alâk, 1-5

sonra başkalarına okumak. Okuyarak yüzleşmek, okuyarak aynîleşmek, okuyarak yola çıkmak...

Rasûlullah'ın vahiy öncesi okumaları vardı. Kendini, kâinatı, tabiatın yaratıcısını... ne kadar doğru okumuştı ki, bu hali Kur'an'da "*yol bilmezlik*"le⁴⁷ nitelendirildi. Kendisine "*Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin*"⁴⁸ denildi. Peygamberlik öncesi Muhammed'in (s.a.s.) gerçek dini (yolu, Kitab'ı, imanı) bilmesine imkân yoktu, o yüzden mâzurdur. Ama günümüzde kendini İslâm dinine nisbet eden nice kimselerin durumu (mâzur olacak hiçbir sebep olmadığı halde) aynı değil mi?

Ya vahiyle konuşmalı ya da vahye kulak vermeli. "*İşittik, itaat ettik*"⁴⁹ teslimiyeti ile okumalı vahyi. Anlamları ve kavramları tahrif etmeden okumalı. Te'vilini Allah'a bırakarak okumalı. Muhkemleri esas alarak okumalı. Müteşâbihlere tefekkürle bakmalı. Mezhebî ve meşrebî okumamalı. Kültürel ve âyinsel okumamalı. Nefsin ihtiraslarından uzak kalarak okumalı. Sorgulamadan, dünyevî sonuç almanın ille de gerekeceğini bilerek okumalı...

2- Âyetler üzerinde düşünmek ve akletmek.⁵⁰ Bu konu, üzerinde en çok konuşulan konulardan olmasına rağmen, birkaç cümle söylemek gerekirse; çoğu zaman hazırcılığa alışmışız. İrdelemek, araştırmak, düşünmek için tembellik yapıyoruz.

Hemen her insanın aklı vardır. Sorun, kafada aklın olup olmamasıyla ilgili değil. Sorun aklın kullanılıp kullanılmamasıyla ilgilidir. Aklı doğru kullanma, kılavuzla gerçekleşir. En güzel ve doğru kılavuz ise Kur'an'dır. Akletmenin önündeki engelleri çözmeden aklımızı kullanmaktan bahsedemeyiz. Akletmenin önündeki en önemli engel; geçmişi dikkate alma, gelecek kaygıları, zaaflarımız ve doğru adına yanlış kabullerimiz. Bunları uzun uzun açmak gerekmektedir. Fakat bu, çalışmamızın hacmini büyüteceğinden burada noktalıyoruz.

47 93/Duhâ, 7

48 42/Şûrâ, 52

49 2/Bakara, 285

50 6/En'âm, 126; 89/Fecr, 1-5

Bununla birlikte, çoğu zaman, düşünerek okumamıza mâlum araçlar kaynaklık ediyor. Bazen bir tefsir, bazen bir hadis, bazen fikhî izahlar, tarihsel rivâyetler. Öncelikle sûre bütünlüğünde Kur'an'ı Kur'an'la açıklayıp düşünmek, âyetleri birbirleriyle irtibatlandırmak gerekmektedir. Unutmayalım; Kur'an'ın en doğru tefsiri, yine Kur'an'ın yaptığı tefsirdir. Bir âyeti, öncelikle diğer âyetlerin ışığında ele alıp açıklamak en doğru yoldur.

3- Kur'an bütünlüğünde sûrenin tamamını anlamak. Bunu şöyle tasnif edebiliriz:

- a) Kur'an bütünlüğünde sûrenin anlaşılması,
- b) Sûre bütünlüğünde âyetin anlaşılması,
- c) Âyet bütünlüğünde kelime ve kavramların anlaşılması.

Kısaca, meselâ Alâk sûresini bu şekilde anlayıp değerlendirecek, şu sorulara cevap bulmalıyız:

- a) Kur'an bütünlüğünde Alâk sûresi ne anlatmak istiyor?
- b) “*Yaratan Rabbinin adıyla oku*”⁵¹ âyeti, sûre bütünlüğünde ne anlatıyor?
- c) Sûre ve âyet bütünlüğünde Rabb ne anlam ifâde ediyor?

4- Kavram (sûre içerisindeki kavramlar). Kavramları şöyle tahlil etmeliyiz:

- a) Öncelikle âyetin bağlamında tahlil,
- b) Sûre bağlamında tahlil,
- c) Kur'an bütünlüğünde gelişim seyrini dikkate alarak tahlil,
- d) Vahyin indiği ortamdaki kullanımı dikkate alarak tahlil.

5- Tabiat, kâinat, insan, sosyal hayat ve Kur'an arasında irtibat kurmak. (Tefekkür etme, anlama ve özümseme)

51 96/Alâk 1

Hepimizin bildiği üzere Kur'an, kâinattan, insanın doğasından, sosyal hayattan, tabiatın çokça bahseder. Bu yoğun ifade, yukarıda sayılan varlıklar âleminden haberdar olmamızı, onlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmamızı bizden istemektedir.

Yüce Kur'an bu konularla ilgili çokça örnek verir. Meselâ tabiatın *bitki*⁵² örneği; kâinattan *güneş*,⁵³ *ay*⁵⁴ ve *yıldızları*;⁵⁵ insanın doğasından *aceleci*,⁵⁶ *nankör*,⁵⁷ *hırslı*⁵⁸ ve sosyal hayattan “*çocuklukla övmek*”,⁵⁹ “*mal ve çocuk sahibi olmaktan gurura kapılmak*”,⁶⁰ “*mal yığma*”,⁶¹ “*Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı, süslendi.*”⁶² gibi.

Meselâ, A'lâ sûresinin ilk âyetlerinde; “*Rabbini tesbih et. Ki O yarattı, bir düzen içinde biçim verdi. Takdir etti, böylece yol gösterdi. Yemyeşil merâyı/otlağı çıkardı. Ardından onu kuru, kara bir duruma soktu. Sana okutacağız, sen de asla unutmayacaksın. Ancak, Allah'ın dilediği başka. Çünkü O, açıkta olanı da bilir, saklı duranı da.*”⁶³ buyrulur. Şimdi burada tabiatla yani “ot, bitki” gibi bir unsurla örnek verilerek mesaj sunuluyor. Mesajla tabiat arasındaki irtibatı kurmak bize düşüyor. Yüce Allah'ın yarattığı bir varlık çöp oluyor, fakat sonra aynı toprak yeniden yeşil bir bitki veriyor. Yani bir sünnetullah cereyan ediyor. Tabiatla ilgili sünnet ile toplumsal anlamdaki bir sünnet paralellik arz ediyor. Bir âyet nâzil oluyor, sonra unutturuluyor. Belleğinde kalması gerekenler kalıyor. “*Ve kolay olan bir yol*”dan bahsediliyor.⁶⁴ Bitkinin gelişim seyrindeki yolların açıklığı, berraklığı ve kolaylığı ile İlâhî mücadelenin gelişim seyrindeki yolların açıklığı, berrak-

52 3/Âl-i İmrân, 37; 6/Enâm, 99; 7/Arâf, 58; 10/Yûnus, 24; 18/Kehf, 45; 20/Tâhâ, 53; 57/Hadid, 20; 71/Nûh, 17; 78/Nebe', 15.

53 7/Arâf, 54; 10/Yûnus, 5; 13/Râd, 2; 14/İbrâhim, 33; 16/Nahl, 12; 21/Enbiyâ, 33; 25/Furkan, 45; 36/Yâsin, 38, 40; 41/Fussilet, 37, 39; 55/Rahmân, 5...

54 22/Hacc, 18; 36/Yâsin, 39; 74/Müddessir, 32; 84/İnşikak, 18; 91/Şems, 2...

55 6/Enâm, 97; 7/Arâf, 54; 16/Nahl, 12; 22/Hacc, 18; 37/Sâffât, 88; 52/Tûr, 49; 56/Vâkıa, 75; 77/Mürselât, 8...

56 17/İsrâ, 11; 75/Kiyâme, 20

57 22/Hacc, 66

58 70/Meâric, 19

59 102/Tekâsür, 1

60 68/Kalem, 14; 74/Müddessir, 13; 3/Âl-i İmrân, 14...

61 3/Âl-i İmrân, 49; 9/Tevbe, 34-35; 64/Teğâbün, 15-18; 104/Hümeze, 1-4

62 3/Âl-i İmrân, 14

63 87/A'lâ, 1-7

64 87/A'lâ, 8

lığı ve kolaylığı açığa çıkmış oluyor. Yani toprak-vahiy ilişkisi, bitki-âyet ilişkisi kuruluyor... Bu örnekleri çoğaltabiliriz.

İnsanın doğası ile İslâmî mücadele ve Kur'an arasındaki ilişki ve uyum açısından olay ele alınmalıdır. Acelecilik bunun en belirgin özelliği. İnsanın doğasında acelecilik var.⁶⁵ Bunun Kur'an'la ilişkisi; âyetlerin hükümleri aceleyle getirilmesi şeklinde tezâhür etmektedir.

Kıyâmet sûresi, 16-21. âyetleri bu açıdan tahlil edilmelidir. 20. âyette dünyadan *"âcileh"* kelimesi ile bahsedilmiştir. *"Âcileh"* ile *"kıyâmeh"* zıtlaşması, dünyevî değerlerle uhrevî değerlerin zıtlaşmasını düşündürmektedir. 16. âyetteki *"Kur'an'ı aceleyle kapılıp dilini onunla hareket ettirip durma"* ifâdesi, Kur'an âyetlerinin veya hükümlerinin aceleyle getirilmemesiyle (tedrîcîlik-aşama) ile ilgilidir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

6- Sûrede geçen tarihsel olayları değerlendirmek.

a) Tarihsel olayları önce sûrenin kendi bağlamında, kıssalar ile sûre arasındaki ilişki kurmak,

b) Kıssada verilmek istenilen mesajı güncellemek,

c) Kıssa ile sûrede verilmek istenen mesaj arasında bağlantı kurmak.

7- Sûrelerdeki mesajlarla yeminler arasında bağlantı kurmak. Çoğu zaman yeminlere, müteşâbih âyet denilerek üzerinde düşünölmeye gerek duyulmamaktadır. Oysa Fecr sûresinde: *"Fecre andolsun. On geceye. Çift'e ve tek'e. Akıp gittiği zaman geceye. Bunlarda akıl sahibi olan için bir yemin var, değil mi?"*⁶⁶ buyrulmaktadır. Özellikle yeminler üzerinde düşünmemizi isteyen Yüce Allah, sûrede verilmek istenen mesajla yeminler arasındaki uyumu ve ilişkiyi görmemizi istemektedir. Klasik tefsirlerde yapılan açıklamaların çoğu, hem sûrenin ruhundan uzak, hem de sûrenin tarihsel yönünden kopuktur. Bu bağlantıları tefsir çalışmalarımızda yansıtmaya çalışacağız.

65 17/İsrâ, 11; 75/Kıyâme, 20

66 89/Fecr, 1-5

Yine Duhâ sûresinde güneşin hallerinden bir hale (evreye) yemin edilmekte⁶⁷ ve bu evre ile mesaj arasında ilgi kurulmaktadır. Kur'an'daki yeminlerin çoğunda bu ilişkiyi görmemiz mümkündür.

Pratik Öneriler

1. Nüzul sırasına göre bireysel okuma faaliyeti,
2. Hem meal çalışmasında hem de tefsir çalışmasında mukayeseli okuma,,
3. Nüzul sırasına göre toplu okuma faaliyeti (ders halinde),
4. Kavram çalışması (Kur'an Kavramları),
5. Konu tesbitli Kur'an okuma faaliyeti (Konuları Kur'an'a sorup cevap arama)
6. Kur'an'daki tarihî bakış açısını kazanmak için Kur'an kıssalarını tahlil ve tertip etmek,
7. Sûre bütünlüğündeki uyumu kazandıracak, kalemi de kullandıracak kompozisyonlar hazırlamak, yazı çalışmaları yapmak,
8. Tecvidli, duygulu, tefekkürlü şekilde, anlamını düşünerek Kur'an okumak,
9. Kur'an ile donanmak için âyet ezberlemek,
10. Gece Kur'an okuyuşlarına önem ve öncelik vermek, gece vaktinin güzelliklerinden yararlanmak.

Kur'an'ın İnsanı Güzelleştirmesi

Müslümanlar, hayata ve hayattaki her şeye müslümanca bakabilmelidir. Çünkü İslâm, hayatımızın vazgeçilmez bile olsa bir parçası değil; hayatımızın kendisidir, yaşantımızın bütünüdür. İncamızın, düşüncemizin, duygularımızın, davranışlarımızın, eğitimimizin, hayat görüşümüzün tümünü kuşatan ilkeler bütünüdür İslâm (6/En'âm, 162). Müslüman da bu ilkelere severek, isteyerek teslim olan ve bunları hayatına geçiren, daha doğrusu hayatının bunlarla hayat olduğu bilinciyle yaşıyandır (Bkz. 8/Enfâl, 24). Yoksa Allah ve Rasûlünün belirlediği bu ilkelerin dışında bir seçeneği, ter-

67 93/Duhâ, 1

cih ve özgürlüğü yoktur müslümanın (33/Ahzab, 36). Tabii, aynı zamanda güzellik ve estetik anlayışımızın da prensipleri O'nun çizdiği hudut dışına çıkmayacak, O'nun rızâsı istikametinde güzellikler sergilenenecektir.

Kur'ân-ı Kerim insanların dikkatlerini hep güzele döndürür. Güzelliği doyuya seyretmek ve kavrayabilmek için şöyle buyurur: “*O'dur ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı...*” (32/Secde, 7). Bu, insan fitratının gördüğü, gözü'nün seyrettiği, zihninin kavradığı bir hakikattir, eşyanın şeklinde ortaya çıkan saf bir gerçektir. Allah'ın yarattığı her şeyde bir güzellik göze çarpar. Her şeyde, eşsiz bir güzelliğin hâkim olduğu eksiksiz bir âhenk vardır. Gören bir göz, hisseden bir gönül, düşünebilen bir zihin bu âlemde bütünüyle bir uyum ve güzellik bulur.

En güzel kıvamda, en güzel biçimde yaratılan (95/Tîn, 4) insanla ilgili güzellikler, somut bedensel güzelliklerin yanında ve ondan öncelikle soyut güzelliklerdir. Tevhidî, ahlâkî, rûhî, zihnî güzelliktir esas önemli olan. Tüm insanlar, hangi renkte, hangi yaşta, hangi seviyede olursa olsun yaratılışındaki mânevî/fitrî potansiyel sâyesinde güzellik yarışmasına katılabilir, derece alabilir. Çünkü Allah, ölüm ve hayatı, insanlardan kimlerin en güzel ameller işleyeceğini sınamak için yaratmıştır (67/Mülk, 2). Hayırda yarışmaya katılmamız emredilmiştir (2/Bakara, 148; 5/Mâide, 48). İnsan yüzünün ve bedeninin güzelliği, somut bir güzelliktir, genellikle “cemâl” kelimesiyle ifâde edilir. Onun mânevî, ahlâkî güzelliği ise soyut bir güzelliktir ve çoğu zaman “hüsün” kelimesinde ifâdesini bulur. Soyut güzellik gözle görülemez, ancak bir mânevî aynada kendini hissettirir. Meselâ, merhametin güzelliği, fakire verilen sadakada somutlaşır ve seyredilir. İlim ve aklı kullanma da soyut bir güzelliktir. Bu güzelliğin sergilenmesi de ihsân derecesine ulaşan sâlih amele kapı açan tevhidî imandır. Soyut güzelliklerin zirvesi, iman ve takvâdır. Hiçbir gözün görmediği, beşer aklının hayal bile edemeyeceği Cennetin muhteşem güzelliği, iman ve sâlih ameldeki güzelliğin öteki âlemdeki yansıması ve ürünüdür.

Güzellik, fitrî bir özelliiktir. Güzel Zât'ın güzel olarak yarattığı insanın, güzeli gören, güzelden zevk alan rûhu, etrafta güzeli arar, bulur. Güzel, herkes için ihtiyaç duyulan bir hoşnutluk, bir haz duyma ve kesin hüküm verme işidir. Güzelliği açıklamak, onu yaşamak, onun heyecanını içinde duymaktır. Her insanda güzellik duygusu bulunmakla beraber, onun uyanması güzel bir esere ihtiyaç gösterir. Duygular, meydana çıkmak ve gelişmek için

kendilerini uyandıracak araçlara muhtaçtırlar. Güzel eserler içimizde bir âhenk duygusu uyandırdıkları için huzur, sükûn ve mutluluk hissi doğururlar. Çünkü “güzele bakmak, güzeli düşündürür; güzeli düşünmek de insana huzur verir.”

Güzellik, psikolojik sistemlere dayalı olduğundan herkese göre değişen ne olduğu belirsiz, sınırları insandan insana değişen bir değer yargısı mıdır? Batı kafasına göre, “evet!” O yüzden mutlak güzelliği tanımayan Batı, estetik konusunda yüzlerce sene arkası kesilmeyen felsefi tartışmalar yapmış, ama sonuçta bir uzlaşmaya varamamıştır.

Güzelin ölçüsü müslümana göre bellidir: Cemîl/Güzel olan Allah’ın hükmü. Güzel, Allah’ın güzel dediğidir. Bütün fıkıh usûlü ile ilgili kitaplarda “husûn-kubuh” (güzellik-çirkinlik) konusu işlenir. Bu konudaki görüşler şöyle özetlenebilir: “Güzel olan Allah, sadece güzel olan şeylerin yapılmasını emreder” veya “güzel olan Allah’ın emrettiği her şey güzeldir.” “Allah sadece çirkin şeyleri yasaklar” veya “Allah’ın yasakladığı her şey çirkindir.”

“Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzeli sever.” (Müslim, İman, 1/93; İbn Mâce, Duâ, 10) hadis-i şerifi de, bu konuda müslümanlar açısından çıkış noktası kabul edilmiştir. Allah’ın emrettiği “ihsân”ın bir anlamı da güzellik sergilemektir. İslâm; düşüncenin, hareketin, duyguların, sözün, sesin, davranışın, kısacası her çeşit ibâdetin, yani her şeyin en güzelini ister.

Haramlar güzel olamaz. Duyular, duygular yanılabilir. “Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmeniz de mümkündür. Allah bilir, Hâlbuki siz bilemezsiniz.” (2/Bakara, 216). Nefisle, arzu ile, hevâ ile, câhiliyyenin çirkeflikleriyle kirlenmiş ve fitratı bozulmuş, selîm olmayan akılla güzelin tanımı ve ölçüsü tesbit edilmeye kalkılırsa, insan (onun hevâsı) putlaştırılmış olur. Haram olduğu halde güzel zannedilenler, gerçek güzelden insanı alıkoyan yapay/sanal güzellerdir; daha doğrusu hallüsinasyonlardır. “Şeytan onlara yaptıkları işleri ziynetlendirip güzel gösterdi ve onları yoldan saptırdı.” (29/Ankebût, 38)

Haram olan bir şey, müslümana göre güzel değildir. Çünkü müslümanın ölçüsü, duyuları ve duyguları değildir. O, duygularının, hevâsının kulu değil; Allah’ın kuludur. “Hoşlandığı ve hoşlanmadığı” her konuda Rabbine

itaat edecektir. İmanı nisbetinde duyu ve duygularını da selîm/sağlam kı-lacak, onları da Rabbine teslim edecek, o zaman nefis de mutmain olacak, Rabbinin emirlerinden râzı ve hoşnut olma seviyesine çıkacaktır. Bu, ben-liğini kaybetme değil; aksine, bulmadır. Bu, yok olma değil; Allah'ta var olmadır, kâmil insan olmadır.

Güzelleştiren Allah, güzeldir ve güzellikler O'nun cemâlinin vasfıdır. O'nun güzelliği de yaratıklara benzemez. İnsanları etkileyen sanat eserleri, mûcizelerin gücü, hârîka ve fevkalâde olaylar... bütün bu güzellikleri ya-ratan ve bu güzellikleri idrâk edecek yetenek vererek insanı güzelleştiren Allah'tır. Evrendeki her şeyde güzellikler açık veya kapalı bir şekilde gö-rülmektedir. Güzel olan Allah'ın yarattığı varlıklar, ya bizzat güzeldir veya sonuçları yönüyle güzeldir. Allah'tan daima güzellik zuhur eder.

Kötü ve çirkin, şeytanın ve insan nefsinin ürünüdür (4/Nisâ, 79). Allah, yaratıcıların en güzeldir (23/Mü'minûn, 14; 37/Saffât, 125). Allah, hüküm verme bakımından da en güzel olandır. Rızkın en güzeli de Allah'tan gelir. O, rızık verme bakımından da en güzeldir (65/Talak, 11; 11/Hûd, 88; 22/Hacc, 58; 16/Nahl, 75).

Var ettiklerine en güzel boyayı vuran da Allah'tır (2/Bakara, 138). Gü-zelin kaynağı ve tüm güzelliklerin sergileyicisi olan Allah, insandan da gü-zellik sergilemesini, yani ihsanı emreder: *"...Allah sana ihsân ettiği gibi, sen de (insanlara) ihsân et (güzellikler sergile, iyilik yap)..."* (28/Kasas, 77)

Câhiliyye insanı, bakmasını bilemediğinden, Allah'ın nûruyla baka-madığından, gözlerinde perde bulunduğundan evrendeki güzellikleri gö-remez. O, kendine göre, yapay/sanal bir güzel peşindedir. Müslüman ise, güzelliği yaratanı bildiğinden, güzeli keşfetmeye tâliptir. Eşyanın güzelli-ğinde hakiki güzelliğin tecellilerini anlar müslüman. O, mutlak güzellik pe-şindedir. Allah'ın cemâl sıfatının tecellilerini görerek hayran olur. Güzellik mutlak olduğu için, yaratılıştâ, Allah'ın yarattıklarında çirkinlik yoktur.

Çirkinlik, itibârîdir, görecelidir. Birinin çirkin dediğine bir başkası sev-gi gözüyle bakıp sevebildiği zaman güzellikler bulabilir. Allah, kötü ve çir-kin bir şey yaratmamıştır. Bir şeyin çirkinliği ve kötülüğü kullanıldığı yere göredir. Meselâ, hayvan gübresi genellikle pis bir şey diye görülür. Fakat gübreyle meyveler, sebzeler büyür, gelişir.

Bu açıdan ele alınınca gübrenin bir lütuf ve nimet olduğu ortaya çıkar. Ama birisi gübreyi alıp üstüne başına sürmüşse, o zaman, ona pis demek yerinde olur. Tarlasına, bahçesine gübre çeken bir çiftçi bu haliyle hiçbir zaman pis değildir.

Ölüm olmasaydı, ölümden sonraki hesaba çekilmekle başlayan hayat olmasaydı... O zaman her şey anlamsız ve boş olurdu; güzeller ve güzellikler bile. Evet, ölüm olmasaydı o zaman nefse hoş gelen, sınırlarını hevânın veya çevrenin çizdiği güzellerin (!) ve güzelliklerin (!) belki bir değeri olurdu. O zaman dünya sadece eğlenmek ve zevk almaktan ibâret olabilirdi. Ama ölüm var, hem de evet, güzel olan ölüm ve ölüm ötesi güzellikler bizi bekliyor. O halde tüm yapay ve sanal güzellikleri, bütün sahte ve fâni güzellikleri o yok olmayacak gerçek güzellik uğrunda fedâ etmeye değmez mi?

Güzellik; zevkle, haz duymakla, hoşlanmakla, beğenmekle ilgilidir. Kur'an bu konuda insanın hevâsının/arzusunun doğru bir ölçü olmadığını belirtir (2/Bakara, 216).

Allah için yapılan her şey, atılan her adım, hikmet ve ibretle bakılan, dolayısıyla O'nun adıyla okunan her şey ibâdet; her ibâdet de güzel, güzel-ler güzeli.

Allah mutlak Güzeldir. Allah'ın isim-sıfatlarından biri "el-Muhsin" (güzel yapıp eden)dir. Allah muhsin olduğu için her yarattığını güzel yaratmıştır. En güzel şekilde yaratılan insanın ürettiği tüm güzelliklerin gerçek sahibi ve yapıp edicisi Allah olup bu üretimde, insanın beynini, gönlünü, elini, dilini kullanmaktadır.

Güzel Kur'an'la Güzelleşmek

Kur'an-ı Kerim, sözlerin en güzelini barındıran bir Kitap'tır. Allah'ın kelâmı, tüm güzellikleri içerir (39/Zümer, 23). Bu yüzden insana, indirilen sözün en güzeline uyması emredilir. İnsana inen sözlerin en güzeli Allah'ın sözü (39/Zümer, 55) olduğundan insan, ancak Kur'an'a uyarak güzelliğe uymuş ve güzelleşmiş olur. Çünkü güzelleşmek isteyen insanların bir niteliği, sözü dinleyip onun en güzeline uymaktır (39/Zümer, 18). En güzel din, güzellikler sergileyerek Allah'a teslim olanların dinidir (4/Nisâ, 125). Allah, aynı zamanda hüküm verme bakımından da en güzel olandır (5/

Mâide, 50). Allah, fiil, söz ve hükmüyle en güzelin kaynağı olduğundan, en güzel isimler (esmâu'l-husnâ) da O'nundur (7/A'râf, 180; 20/Tâhâ, 8; 59/Haşr, 24).

Kur'an, insanın inancı başta olmak üzere tüm bireysel, âilevî, sosyal, siyasal ve ekonomik hayatını, gizli-açık bütün amellerini/davranışlarını, ahlâkını, içini, dışını, çevresini, kısaca her şeyini güzelleştirir. Yeter ki Kur'an'a tâbi olsun insan. Esfel-i sâfilîne düşmekten, hayvanlaşmaktan, hayvanlardan daha aşağı olmaktan kurtarır Kur'an. İnsanı meleklerle yarışacak hale yükseltir, olgunlaştırır, kâmil hale getirir.

Kur'an İhsânı, Yani Güzelliği ve Güzelleşmeyi Emreder: *"Muhakkak ki Allah, adâleti, ihsânı, akrabâya vermeyi emreder. Çirkin işleri, münkeri, fenâlık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor."* (16/Nahl, 90). Kur'an'ın emrettiği "ihsân", bütün güzellikleri ve rağbet edilen şeyleri ifade eder. İhsan; iyilik etme, güzel davranma, ikram etme, lütuf, bağış, güzellik, uygunluk, güzel olan şeyi en güzel şekilde yapmak demektir. İhsan, başkasına nimet sunmak, iş ve fiillerinde güzel davranmak veya gerekenden fazla verip gereğinden azını almaktır. İhsân, yaptığı işi en iyi biçimde ve noksansız yapmaya denir. İhsan, temel olarak iki anlama gelir. 1- Bir şeyi güzel yapmak, 2- İyilikte bulunmak. Kur'an'da Allah Teâlâ, ana-baba başta olmak üzere, bazı kimselere ihsânı özellikle emreder.

Kur'an'ın ideal insanı "muhsin" diye anılmaktadır. Kur'an'da 39 kez tekrarlanan "muhsin", güzel düşünüp güzel eylemler yapan kişi demektir. Muhsin kelimesi, Kur'an'da istisnâ dışında hep çoğul şekliyle kullanılmıştır. Bu da gösterir ki, güzellik üretimi ihlâsla sâlih amel işleyen cemaat içinde bulunmadan, toplumsal bir idrâk ve uğraş olmadan, yeterince gelişemez. Kur'an'ın kılavuzluğu, rahmeti ve öğüdü, muhsinler (güzel düşünüp güzel şeyler üretenler) içindir; Kur'an onlara hayır ve bereket getirir (31/Lokman, 3). Güzelle ilgisi kopuk, güzelliği hayatından silmiş kişiler ve toplumlar Kur'an'ın hidâyetini anlayamazlar ki ondan hayır ve bereket görsünler. Güzele düşmanlık sergileyenler ise Kur'an'ın rahmetinden nasipsizlikle kalmazlar, onun lânetine de uğrarlar. Leyl sûresi 6-9. âyetler, bu lânetlenmenin kanıtı olarak hayatın zorlaştırılmasını, kaosa itilmeyi göstermektedir.

Kur'an'ın insanı güzelleştirmek için yaptığı tavsiyelerden bazılarını görelim:

“...İhsân edin (her türlü hareket ve davranışınızı güzel ve dürüst yapın); Allah muhsinleri (güzel iş yapanları) sever.” (2/Bakara, 195)

“Muhakkak ki Allah, adâleti, ihsânı (güzel iş yapmayı, iyiliği), akrabaya vermeyi (yardım etmeyi) emreder...” (16/Nahl, 90)

“Eğer ihsân ederseniz (güzel davranışlarda bulunursanız), kendinize ihsân etmiş olur; kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz...” (17/İsrâ, 7)

“İman edip sâlih amel işleyenler (bilmelidirler ki) Biz, güzel işler yapanların (ahsene amelâ) ecrini zâyî etmeyiz. İşte onlara, içinden ırmaklar akan Adn cennetleri vardır...” (18/Kehf, 30-31)

“...Allah sana ihsân ettiği gibi, sen de (insanlara) ihsân (güzellikler) sergile...” (28/Kasas, 77)

Kur'an'ın, kendisinde en mükemmel ve en güzel örnekler olduğunu bildirdiği (33/Ahzâb, 21) ve büyük/güzel ahlâk sahibi olduğunu ifade ettiği (68/Kalem, 4) güzeller güzeli Rasûlullah'ın da ümmetini güzelleştirmek için tavsiyelerinden birkaç tanesine işaret edelim:

“Şüphesiz Allah her şeyde ihsânı/iyilik ve güzelliği yazmıştır (farz kılmıştır). O halde siz öldürdüğünüz vakit bile, öldürmeyi güzel yapın. (Etini yemek için hayvanları) Kestiğiniz zaman da kesmeyi güzelce gerçekleştirin. Her biriniz bıçağını bilesin. Ve kestiği hayvana eziyet vermesin.” (Müslim, Sayd ve'z-Zebh 57; Ebû Dâvud, Edâhî 12)

“Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.” (Ahmed bin Hanbel, 2/381; Muvattâ, Hüsnü'l-Hulk 8)

“Mü'minlerin iman bakımından en kâmil olanları, ahlâkı en güzel olanlarıdır.” (Buhârî, Edeb 39; Ebû Dâvud, Sünnet 14)

“Kovandaki suyu, isteyenin kabına boşaltmak ve mü'min kardeşine güler yüzle konuşmak gibi de olsa, iyi, güzel ve doğru olan hiç bir sözü, işi ve davranışı küçümseme (yapabilirsen hiç durma, yap).” (Ebû Dâvud, Libas)

Kur'an, Her Şeyden Önce İnsanın İncancını Güzelleştirmek İster: Kur'an'a göre şirk, insanı çirkinleştiren en önemli etkindir. *"Ey iman edenler, müşrikler ancak bir pisliktirler..."* (9/Tevbe, 28). Şirk, bünyeye sonradan giren bir mikroptur, bir ârizadır, bir anormalliktir. Şirk, öncelikle kalbin hastalığıdır, müşrikler de ölümcül hastadırlar (2/Bakara, 10), onların duyu organları da ârizalı ve görev yapamaz durumdadır (2/Bakara, 18, 7/Ârâf, 179). Onlar, akıllarını da kullanmayan hayvandan aşağı insan müsveddeleri (7/Ârâf, 179), birer pisliktirler (9/Tevbe, 28). Bir küçük kibrit çöpü koca ormanı yakıp mahvettiği gibi, şirk de amelleri mahveder. Bir kanser mikrobunu veya yanan kibrit çöpünü önemsiz, tehlikesiz görüp bunların zararlarına duyarsız kalmak, hiç akılla bağdaşır mı? Şirk, kaos ve düzensizliktir. Şirkin olduğu yerde, kargaşa, fesat, kavga, anarşi, düzensizlik ve huzursuzluk vardır. *"Eğer yerde ve gökte, Allah'tan başka ilâhlar/tanrılar bulunsaydı, yer ve gök (bunların nizamı), kesinlikle bozulup gitmişti."* (21/Enbiyâ, 22). Kâinatta nizam ve âhenk olduğuna göre, tevhidi özellik vardır.

Yeryüzünün halifesi olarak yaratılan insanın tevhidden yüz çevirmesi, çevresiyle uyumsuzluğa sebep olduğu gibi, halifelik misyonu açısından da bir ihânettir. Hayatlarını din ve dünya diye ayıran, Sezar ve Tanrı diye iki ilâh kabul eden, devletine dini karıştırmak istemeyen, laiklik gibi çok tanrılı anlayışa sahip olan, Kur'an tâbiriyle dinlerini parçalayan müşriklerin kendileri de parça parça, grup gruptur ve her grup, kendi yanındakiyle övünür durur (30/Rûm, 31-32). Şirkin bu çirkin tablosu yanında; Tevhid ile vahdet kelimeleri aynı kökten gelir. Biri, "birlemek", diğeri "birlik" ve "birleşmek" demektir. Tevhide inanan her ırktan, her yapıdan insan "ümme" bilincine sahip olacak, birbirlerini ancak kardeş (49/Hucurât, 10) kabul edecektir. Aynı Allah'a gerçekten iman edenler, yekvücut olacaklar, aynı nizamın parçasını oluşturacaklar, güç ve imkânlarını birleştireceklerdir.

Şirk; Allah'a zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde ortak veya denk tanımaktır. Şirk koşan kişiye müşrik denir. İki veya daha çok ilâh tanımak, Allah'tan başka herhangi bir varlığı ma'bud (ibâdet edilen) olarak bilmek, Allah'ın yaratıcı, kadim, bâkî... gibi sıfatlarını başka varlıklara vermek şirktir. Kısaca şirk, Allah'ın ilâhlık vasıflarını Allah'tan başkasına vermektir. Şirk; tevhidin temeli olan "lâ ilâhe illâllah" gerçeğinin dışına çıkmak, Allah'tan başka ilâh(lar) olduğunu inanç, söz veya eylemle iddia etmek, Allah'ın dışında gerçek anlamda güç ve kudret sahibi birini kabul edip başkasına ibâdet ve duâ etmektir.

Bireysel, sosyal ve siyasal hayattaki tüm problemlerin ve çirkinliğin kaynağında tevhidî ilkelere bağlı hayat sürmemek vardır. Asr-ı saâdeti yaşamamanın, saâdeti bu asra taşımanın, her yönden güzelleşmenin yolu akîdenin sağlamlığından geçer. Kur'an'ın istediği gibi iman edilmedikçe, kişilerin ve toplumların düzelmesi mümkün olmayacak, ahlâkî öğütler delik kaba su doldurma gayreti gibi sonuçsuz kalacaktır. Kula kul olmanın zilletinden ve kulların koyduğu Kur'an'a ters kurallara uymaktan doğan çirkinliklerden kurtulmak ve kaliteli insan olmak için hükümlerin en güzellerini içeren Kitab'a gönülden teslimiyet ve bağlılıktan başka yol yoktur.

Tevhidî esaslar, Kur'an'ın en fazla önem verdiği hususlardır. Din, bu esasları bireylere ve topluma yerleştirmeyi esas almış; Mekkî sûreler hemen tümüyle bu ilkeleri yerleştirirken, Medenî sûreler de sık sık buna vurgu yapmış, emir ve yasaklarla bunları pekiştirmiştir. Hz. Peygamber, on üç sene Mekke döneminde bu imanî esasları yerleştirmek için tebliğini sürdürmüş, sonra da imanları kemâle erdirmeye devam etmiştir. Kur'an, insanın sadece Allah'a kulluk yapmak için yaratıldığını vurgular. Her türlü puta tapıcılığı, şirkin tüm çeşitlerini, tâğütün bütün görüntülerini, sahte ilâhların egemenliklerini reddetmeden yalnız Allah'a kulluk sergilenemeyecektir.

Dünyaya imtihan için gelen insan, Tevhid dini üzerinde yaşadığı zaman, hem sınavı kazanır hem de dünya hayatını fitratına uygun olarak yaşayarak güzelliğini korumuş, iç güzelliğini dışa yansıtmış, yani güzelleşmiş olur. Tevhid'in ilkeleri, insana gerçek doğruluğu, güzelliği, huzuru, saâdeti ve kurtuluşu getirir. İnsana ait hakları ona vermekte, insanlar ve toplumlar arasındaki adâleti sağlamakta, azgın kimselerin hevâ ve heveslerinin getirdiği fitne ve zulümden insanları korumaktadır.

Kur'an'ın ifadesine göre şirk en büyük zulümdür (31/Lokman, 13). Zulüm, hem nûrun zıddı olarak karanlık; yani kötülük, mutsuzluk, kaos, huzursuzluktur; hem de hakkı asıl sahibine değil de bir başkasına vermek, Allah'ın hâkimiyet hakkını, hiç hakkı olmayan başkalarında görme yanlışlığıdır. Şirk inancı, insana huzuru değil; sıkıntıyı, emniyeti değil; korkuyu ve güvensizliği, saâdeti değil; şekaveti, adâleti değil; zulmü, iyi ahlâkî değil; azgınlığı ve fesâdı kazandırır. Kur'an, şirk koşanların sürekli huzursuzluk içinde olduklarını çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır: *“Kim Allah'a şirk koşarsa sanki o gökten yere düşmektedir de kuşlar onu didik didik etmektedir veya rüzgâr onu ıssız bir yere sürükleyip atmış gibidir.”* (22/Hacc, 31)

Yerde ve gökte iki veya fazla ilâh (tanrı) olsaydı hepsinin düzeni bozulurdu (21/Enbiyâ, 22). Öyleyse şirk dininin ilâh anlayışı temelinden sakkattır. Şirk inancı, sahibini desteksiz ve yönsüz bırakır. Şirk koşanlar, Allah ile bağlarını kopardıkları için haktan uzak kalırlar, yanlış hüküm verirler, adâletten uzaklaşırlar, zulme bulaşırlar. Hatta bu şirk onlara çocuklarını öldürmeyi bile güzel gösterebilir (6/En'âm, 137). Ancak, şirk inancı insanı tatmin etmez. Müşrik kimse, bir arayış ve özlem içerisinde. Müşrikler, ibâdet ve duâ ettikleri ilâhlarının kendi ihtiyaçlarını karşılayacağını sanırlar. Hâlbuki ilâhlar onlara hiç bir karşılık veremezler. İlâhlara yalvaranların hali susuzluğunu gidermek için iki elini suya uzattığı halde asla suya ulaşamayan kimse gibidir (13/Râd, 14). Şüphesiz aklını iyi kullananlar şirkin yanlışlığını görürler (7/A'râf, 191). Allah'a ait özellikleri (nitelikleri) yaratılmış olanlara vermek, yanlışların en büyüğüdür. Şirk koşanlar büyük sapıklık ve karmaşa içerisine düşerler (4/Nisâ, 48). Onlar, dibi görünmez bir karanlığa yuvarlanırlar (4/Nisâ, 116). Allah (c.c.) böylesine yanlışlığa ve sapıklığa düşenlerin yüreklerine sürekli bir korku salmıştır. Onlar devamlı bir tedirginlik ve korku içerisinde. Onlar, âhîret hayatına yakinen inanmadıkları için, hep dünyada kalmak isterler, ölmekten korkarlar (2/Bakara, 96).

Günümüzdeki çirkinliklerin temelinde Kur'an'ın yok etmek için mücadele ettiği en büyük problem olan şirk inanç ve davranışları yatmaktadır. Çağdaş insanların çoğu, aynen eski Arap câhiliyyesinde olduğu gibi, Allah'ı, göklerin hâkimi kabul ediyor, yağmuru yağdıran, insanları ve varlıkları yaratan olarak kabul ediyor; ama yeryüzüne O'nu karıştırmak istemiyor, yerin egemenliğini başka tanrılara veriyorlar. "Allah, yeryüzünde (o da beşerî kanunlara, ilke ve yönetmeliklere uygun olmak şartıyla) sadece -o da sınırlı şekilde- câmilere karışabilir, oraya hâkim olabilir. Üniversite dâhil okullara, mahkemelere, meclislere, çarşı ve pazarlara, cadde ve sokaklara, kıyafet ve kanunlara, sosyal hayatı düzenleyen anlayışlara karışamaz." Bu anlayış ve uygulamalar, şirk değil de nedir? Çok kaypak bir içeriği olduğu halde, üzerinde ittifak edilen en belirgin anlamıyla "dinin devlete, devletin dine karışmaması" demek olan "laiklik" gereği ve dayatması olarak sadece vicdana hâkim olmasına karışıl(a)mayan Allah'ı dünya işlerine karıştırmak istemiyorlar, bu alanlarda egemen başka güçler (tanrılar) kabul ediyorlarsa, buna herhalde tevhid ve İslâm adı verilemez. Bu anlamda laikliğin çağdaş değil, temeli çok eskilere dayanan bir şirk olduğunu söyleyebiliriz. Ve eski Arap câhiliyesinin de Allah'ı (hak dini) dünya ve devlet işlerine karıştırmak

istemediklerini, Peygamberimiz’le bunun için mücâdele ettiklerini biliyoruz. Demek ki şirk cephesinde yeni hiçbir şey yok; sadece eski câhiliyenin modern görünüm ve söylemleri var; tek millet olan müşrikler, ilkel atalarını taklit etmekten başka bir şey yapıyor değiller.

İnsanlar, demokrasi ve özgürlük putlarının da etkisiyle, hevâlarını hiçbir sınır tanımadan tatmin etmek istiyor, şeytanî fesad ve ahlâksızlıklara, içki, kumar ve zina evlerine dinin müdâhale edip yasak koymasını istemiyorsa, konu şirk kavramıyla ilgilidir. Tüm sosyal, siyasal, kamusal ve hukukî alanlara Allah’ın dışında başka tanrıların egemenliği egemen güçler tarafından isteniyor, dayatılıyor ve halk tarafından buna rızâ gösteriliyorsa, bunların tümü, şirkin dışında bir şeyle izah edilemez. Ve bu durum insanlığı yaratıkların en şerlisi durumuna düşürmekte, hayvanların tabanlarını seyreden bir alçaklık ve seviyesizlik göstermektedir.

Kur’an’ın birçok âyetinde açıkça görüleceği gibi, Allah, ibâdetin sadece kendisine yapılmasını emrediyor. İster içimizde ve ister dışımızda olsun bizi kendisine râm eyleyen, mutlak anlamda itaatkâr kılan, bizim bedenimizi ve ruhumuzu kendi kudretine göre yönlendiren, bizim enerjimizi kendi istediği yöne sevkeden, yani bizi teslim alan her “güç”, bizi kendisine kul yapmış demek olur. Oysa Rabbimiz, ulûhiyet, rubûbiyet ve ubûdiyeti bizim yalnızca kendisine tahsis etmemizi ve bu noktada bütün sahte ilâh ve rableri reddetmemizi istiyor.

Kur’an’da “şirk” kelimesi ve türevleri 168 yerde geçer. Şirk lafzı geçmese bile, âyetlerin çok büyük bir bölümü, tevhidi hâkim kılmak için şirkle mücâdeleyi konu edinir. Kur’ân-ı Kerim’de Allah lafzı 2697 yerde, ilâh kelimesi 147 yerde, lâ ilâhe illâllah ifâdesi 2 yerde, lâ ilâhe illâ hû cümlesi 30 yerde, iman kelimesi 873 yerde, küfür kelimesi 525 yerde zikredilir. Saydığımız bu kavramlar şirk kelimesiyle birlikte toplam olarak 4442 etmektedir. Sadece bu lafızlarla tevhidin yerleştirilmesi ve şirkin izâlesi Kur’an âyetlerinin üçte ikisini teşkil ettiği görülür. Bir adı da Tevhid sûresi olan İhlâs sûresinin Kur’an’ın üçte biri sayılması da bu sûrede baştan sona tevhidin en özlü ve özet biçimde sunulduğunun hatırlatılmasıyla ilgilidir. Yani, “İhlâs sûresinin içerdiği tevhid, Kur’an konularının üçte biridir” anlamı taşır. Hadis rivâyetindeki “İhlâs sûresinin Kur’an’ın üçte birine eşit olduğu” ifâdesinden de anlaşıldığı gibi, direkt tevhidle ilgili âyetler Kur’an’ın üçte birini teşkil etmekte, dolaylı olarak şirkin izâle edilip tevhidin hâkim kılınmasıyla il-

gili âyetler de değerlendirilince, yukarıdaki rakamlardan anlaşıldığı gibi Kur'an'ın üçte ikisinden fazlasını oluşturmaktadır. Bütün bunlar göstermektedir ki, Kur'an'ın en temel konusu gönüllerde, zihinlerde ve eylemlerde birey ve toplum olarak tevhidin hâkim kılınıp şirkin yok edilmesidir.

Kur'an, insanlara öncelikle doğru bir ölçüyü kazandırmayı hedefler. Terazisi bozuk olanın tarttığı her şey de yanlış ölçülmüş olacak, adâlet ve doğruluk sağlanamayacaktır. Kur'an'ın hak-bâtıl, doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin... gibi ölçülerini kabul etmeyerek başka ölçü ve kıstasları benimsemek, şirktir. Bir kimse, benimsediği bu İslâm dışı ölçüleri koyanları, Allah'ın dışında hüküm ve kanun koyucu olarak kabul ederse, onu Allah'a şirk koşuyor demektir. Bu ölçü veya hükümleri koyan, kişinin kendisi, yani hevâsı, babası, ataları, patronu, çevresi, içinde yaşadığı toplum, çeşitli ideoloji ve felsefelerin kurucuları ve uygulayıcıları, devlet veya devlet adamları... olabilir. Allah'ın itaat edilip uyulmasına izin vermediği kimselerin görüşlerini veya İslâm'ın çizdiği yoldan farklı bir yolu benimseyen, beşerî düzen ve yasaları İlâhî nizamı tercih eden kimse şirke girmiş demektir. Böyle bir kimse, kendisinin müslüman olduğunu iddia etse, hatta İslâm'ın birçok emirlerini yerine getirse dahi, bir tek konuda bile Kur'an'a ters bir anlayışı, düşünce ve değer yargısını tercih etse şirke düşmüş olur. *“Allah ve Rasûlü bir işe hüküm verdiği zaman, mü'min bir erkeğe ve kadına, o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasûlüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”* (33/Ahzâb, 36)

Kur'an, İbâdet Yönüyle de İnsanı Güzelleştirir. Kur'an, insanın hayat programını çizen bir kitap olduğu için, tek ilâh olan Allah'a kulluk ve itaat, onun temel mesajıdır. Allah, tek yaratıcı, yegâne hâkim ve yönetici, rızık verici... olduğundan yalnız O'na ibâdet edilmeli, başkası O'na ortak koşulmamalıdır: Bu, Allah'ın kulları üzerindeki en büyük hakkıdır. Allah, kullarının ibâdetine muhtaç değildir, ama insan ibâdete muhtaçtır ve her an mutlaka ibâdet halindedir; ya Allah'a veya Allah'ın dışındakilere. İnsan, imanla küfür arasında, sahte ilâhlarla gerçek İlâh arasında bir tercih yapmalıdır. Âdemoğlu, hem Allah'a hem de şeytana kul olarak yaşayamaz (Bkz. 33/Ahzâb, 44). *“Tâğuta kulluk/ibâdet etmekten kaçınan ve tam gönülle Allah'a yönelenlere müjdeler! Dinleyip de sözün en güzeline tâbi olan kullarımı müjdele!”* (39/Zümer, 17-18)

Kur'an'ın emrettiği her ibâdet, insanı güzelleştirir, çirkin inanç ve davranışlardan uzaklaştırır. Huşû ile kılınan namaz, insanı fahşâdan, münkerden, her çeşit çirkinlik ve kötülükten alıkoyar (29/Ankebût, 45). Oruç, insanı güzelleştiren takvâya ulaştırır (2/Bakara, 183). Zekât, sadaka ve her türlü infak, insanı bireyselliğin çirkinliklerinden kurtarıp topluma faydalı güzel insan haline getirir.

Kur'an, insanın ibâdetlerini baştan savma yapmasını istemez; huşû ile, güzel şekilde yapılmasını ister. İhsân, Allah'ı görüyor gibi ibâdet etmektir. Meşhur Cibrîl hadisinde Peygamberimiz 'ihsân'ı o şekilde tanımlamıştır: *"Allah'a, O'nu görüyormuşçasına ibâdet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan bile O seni görüyor."* (Buhârî, İman 37; Müslim, İman 1, hadis no: 8). Burada bizzat Allah'ı görmek değil; Allah'ın sıfatlarını, Rabliğini ve azametini göz önünde bulundurmak kast edilmektedir. Mü'min, ibâdetini ihsân üzere yapar, yani en güzel şekilde, ibâdetin amacına ve hikmetlerine uygun bir tarzda yapar/yapmalıdır. Bu da, Allah'ı görüyor gibi bir duygu içerisinde olmakla mümkündür. O yüzden ibâdetin en büyüğü olan namaz miraç sayılmıştır. O'na yönelmek, O'nun huzuruna çıkmak, O'nunla konuşup görüşmek, O'ndan güzellik devşirmektir namaz. Ve tüm hayatımız namaza benzemeli, O'na kulluk, namazla bitmeyip namazla başlamalı, her namazla daha güzel hale gelmeli. Hâlâ terk edemediğimiz kötülük ve çirkinlikler, namazımızı terk ettirmeden ya da sevabını azaltmadan, namazımız kötülükleri hayatımızdan terk ettirmeli, o güzellikte ikame edilmeli.

Kur'an, İçerik ve Üslûp Yönüyle Güzel Konuşmayı Emrederek Sözlere Güzelleştirir: *"Kullarıma söyle; sözün en güzelini söyleyinler..."* (17/İsrâ, 53).

Güzel söz; doğru, faydalı, sevindirici ve muhâtabın seviyesine uygun olan sözdür, doğru sözdür: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun, haramlardan sakının. Doğru söz söyleyin ki Allah işlerinizi düzene koysun ve günahlarınızı bağışlasın..."* (33/Ahzâb, 70-71) *"Acı da olsa doğruyu söyle..."* *"Yalandan da sakının. Çünkü yalan, imana aykırıdır."* (Keşfu'l Hafâ, 1890, 865)

Güzel söz, faydalı olan sözdür: *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, ya hayır söylesin veya sussun."* (Et-Tâc, V/183). Kur'an'da gerçek mü'minlerin faydasız, mâlâyânî konuşmalardan kaçındıkları belirtilir:

“Gerçekten mü’minler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler. Onlar ki, boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler...” (23/ Mü’minûn, 1-3) “Kendisini ilgilendirmeyen mâlâyânîyi (faydasız söz ve iş-leri) bırakması, mü’minin müslümanlığının güzelleşmiş olmasındandır.” (Et-Tâc, V/186)

Güzel söz, sevindirici sözdür: “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin (sevdireyin), nefret ettirmeyin.” (Mişkâtü’l Mesâbih, hadis no: 3722) “(Sevdirici ve sevindirici) tatlı söz (muhâtaba verilmiş) bir sadakadır.” (Keşfu’l Hafâ, hadis no: 1947).

Güzel söz, muhâtabın seviyesine uygun olan sözdür: “(Rabbimiz tara-ından) insanlara aklî seviyelerine uygun olarak konuşmakla emrolunduk.” (Keşfu’l Hafâ, hadis no: 592).

Güzel söz, Allah’a dâvet eden ve sâlih amel işleyen, “ben müslümanım” diyenin sözüdür: “(İnsanları) Allah’a çağıran, sâlih (iyi ve güzel) iş yapan ve ‘ben müslümanlardanım’ diyenden daha güzel sözlü kim vardır?” (41/Fussilet, 33). “Ben müslümanlardanım” diyen ve bu sözünü sâlih amel-lerle isbat eden kimsenin Allah’a dâvet eden sözü, yani Allah’a teslimiyet gösteren, İslâm prensiplerini tâvizsiz yaşamaya çalışan, İslâm kimliğinden başka kimlik ve âdiyetleri öne çıkarmayan ve şahsiyet sahibi olan, dünyevî çıkar gözetmeyen kimselerin Hakka çağrı niteliğindeki sözleridir güzel söz. Sözde ihsân, sadaka vermekle eş tutulur: “...Güzel söz sadakadır.” (Müslim, Zekât 56; Tirmizî, Birr 36)

Konuşma yeteneği, insanlar için verilmiş değerlerin en önemlilerinden biridir. Bu kabiliyet ile insan, hemcinsleriyle anlaşma imkânına sahip olur. Toplum halinde yaşamak mecbûriyetinde olan insan, her gün defalarca bu yeteneğini kullanarak etrafında dost veya düşman halkaları meydana getirir. Hayatımızı İlâhî ölçülere göre sürdürmemizi emreden Yüce Allah, çevremizde dost kazanmamızın sırrını açıklarken kötülüğün en güzel usulle uzaklaştırılmasını emreder (41/Fussilet, 34).

Konuştuğumuz dili doğru, düzgün ve güzel kullanmak, yani muhtevâ olarak meşrû, üslûp olarak güzel ve dengeli konuşmak, hem âhiret, hem de dünyamız açısından hayli önemlidir. Kur’an, insanlara “en güzel söz” olarak takdim edilir (39/Zümer, 23). Onun için, Peygamberimiz’in en büyük mü-

cizesi olan Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliklerinden ve icaz yönlerinden biri, belâğat ve fesâhatta, yani tüm söz sanatlarında ve güzel ifâdelerde en üstün bir eser olmasıdır. Bu yönüyle de Kur'an, mu'cizdir; yani insanları bir benzerini meydana getirmekten âciz bırakır. Bütün insanlar birleşse bile böylesine edebî ve güzel ifâdeli Kitabın benzerini meydana getiremezler. Kur'anımız bu hakikati, çeşitli yerlerde, tüm insanlığa meydan okuyarak ifâde eder (Bkz. 2/Bakara, 23-24; 8/Enfâl, 31; 10/Yûnus, 38, 40; 11/Hûd, 13...).

En güzel söz ve edebî kitap olan Kitabımız, insanların da dillerini güzel kullanmalarını emreder (17/İsrâ, 53). Benî İsrâilden alınan mîsaktan (ahid, söz) biri de insanlara güzel söylemektir (2/Bakara, 83). Dolayısıyla tüm müslümanlara da güzel konuşmaları emredilmektedir. Uyulması emredilen söz de, sözlerin en güzeli (39/Zümer, 18). En fasih konuşan ve muhâtaplarının her türlü söz ve davranışla yaptıkları eziyetlere sabreden, onlara karşı en güzel ifâdelerle dâvet ve tebliğ vazifesini yapan Rasûl-i Ekrem'e bile güzel ve tesirli konuşma emredilmektedir: *"Onlara va'z et, öğüt ver; onların içlerine işleyecek, ruhlarına nüfuz edecek güzellikte tesirli söz söyle."* (4/Nisâ, 63)

Medeniyet, güzelliklerden meydana gelen bir terkiptir. Güzel konuşma ve güzel yazma, yani edebiyat başlı başına bir sanattır, güzel sanatlardan biridir. Hz. Peygamberimiz, sözü güzel kullanmakta usta olan, önemli şâirlerden Hassan bin Sâbit'i güzel sözlerinden, şiirlerinden dolayı övüp teşvik etmiştir. Kimi vardır, güzel konuşur, fakat güzel yazamaz; kimi de güzel yazar, kalemi kuvvetlidir, fakat güzel konuşamaz. Bu bir kabiliyet işidir. Önemli olan, doğuştan potansiyel olarak Allah'ın bir lütfu ve nimeti olarak verilen bu beyan yeteneğimizi (55/Rahmân, 4) kontrole ve disipline alıp geliştirmektir. Herkesin güzel bir yazar veya meşhur bir hatip olması beklenemez, bu zaten mümkün de değildir. Fakat, sözü dinlenen, güzel ve düzgün konuşan, anlattığı ve tebliğ ettiği anlaşılan, gerektiğinde merâmını yazıyla da doğru ve güzel bir şekilde ifâde edebilen bir seviyeye, çalışıp gayret etmek şartıyla hemen her insan gelebilir.

Güzel konuşmak veya yazmak, dili güzel kullanmak, hiçbir zaman gaye olmamalıdır. Dil bir araçtır. Bu vâsıtayı çok iyi kullanabilmek için esas gayeden uzaklaşarak hayatı bu uğurda harcamamak da gereklidir. Gâye, dil değil, dindir. Bu konuyla ilgili Kur'an'da vurgulanan, güzel olan gayeye,

güzel vâsıtalarla gidilme esasıdır. Kur'an, gayemizi belirtirken, vâsıtaları da belirtmiş; her türlü aracı değil; nassların belirlediği, ya da bizi özgür bırakarak mubah kıldığı araçlarla gayeye doğru yol almamızı istemiştir. Dolayısıyla dil aracı, kötü bir gayeye hizmet de edebilir. Cennetin, gölgesi altında olduğu kılıcın, aslında cihad vâsıtası olarak, kişiye büyük bir makam bahşetmesi yanında; bu aracın kötüye kullanılarak haksız yere kan dökmeye âlet edilebilmesi gibi, dil de kötüye âlet edilebilir. Hatta şekil ve üslûp yönüyle "güzel" yargısı verilen konuşma ve yazma (edebiyat, daha doğrusu "edebiyat yapma") da şerre âlet olabilir. Sözün ve kalemin kuvvetli etkisi sebebiyle, bazı samimiyetsiz insanlar, açığöz çıkarıcılar, insanları söz oltasıyla kolayca avlayabilmektedir. Kur'an kültürüne sahip olmayan kalabalıklar, sözün sahte güzelliğine kanarak kolaylıkla sömürülebilmekte, nice politikacılar lâf cambazlığı yaparak tâğûti anlayışları halka kolaylıkla empoze edebilmektedir.

Burada, şöyle bir soru akla gelebilir: Söz, şerre âlet olabilir; ama güzel söz şerre âlet olabilir mi? Ya da, değişik ifâdeyle, şerre âlet olan şey, güzel olabilir mi? "Güzel"i, güzel şekilde ve bir bütünlük içinde değerlendirsek, elbette olmaz; âlet olursa güzellikten çıkarılmış olur. "Güzel"i, "Güzel Yaratıcı'nın, kelâmın en güzeli olan Kitabına uygun olan şey" diye tanımlayınca, şer olan veya şerre hizmet edip ona âlet olan bir şey, "güzel" olamaz. Halkın edebiyat yapmak, edebiyat parçalamak diye eleştiriyi yaklaştığı ve olumsuz tavrı aldığı, şekil ve kılıf makyajından ibaret yaldızlı sözler bu türdür. Kur'an, Şuarâ sûresinde bu çeşit nefse hoş gelen, aslında hiç de güzel ve gerçekçi olmayan, dışı süslü olduğu için, câhillerin güzel zannettiği sözlerden bahseder. Gerçek anlamda mü'min olmayan şâirler, hatipler ve bunların sanal, yapay, sahte ve aldatıcı güzelliğe (daha doğrusu, maske ve makyaja) sahip olan yaldızlı sözleri tenkit edilerek, müslümanların bu tür kişi ve sözlere karşı dikkatli olmaları tavsiye edilir (Bkz. 26/Şuarâ, 224-227).

Yaldızlı sözlerle, süslü kelimelerle yalanı gerçek gibi, bâtılı hak giysisiyle göstermeye çalışan lâf cambazları, politikacı, şâir ve edebiyatçılar, her dönemde ve her yerde görülebilmektedir. Sözlerini daha çok seçili kelimelerle veya kafiyeli şiirlerle, ya da kulağa ve nefse hoş gelebilecek özelliklerle süslemeye âzamî gayret gösteren bu insanların sözleri yapmacıktır, samimiyetsizdir. Daha çok, duygulara hitap eden heyecan amaçlı sözlerdir. Sözü sihir olarak kullanıp gerçeği dil mahâretiyle farklı gösteren, bâtıl bir inancı veya haramları hoş gösteren, değersiz değerli tercih ettirmeyi amaçlayan

bu sözleri bir müslümanın iyi tanınması ve bunlara iltifat etmemesi gerekir. Müslümanın, güzel rolüne bürünüp büyümlü maske takan cadıyı teşhis edebilmesi için, öncelikle gerçek güzeli iyi bilmesi, onunla irtibatı gerekecektir. Çünkü, bir şeyin sahtesini fark edebilmek için aslını tanımak şarttır. Ancak gerçek güzeli tanımayan kimseler, sahte güzele âşık olabilir. Bütün bu hususlara dikkat edip sözdeki yapma güzellikten önce, esas güzellik olan muhtevâdaki gerçek güzelliği, hakkın ifâdesini, doğruluğu aramalıyız.

Kur'an başta olmak üzere güzel kitapları okuyarak, dâvet çalışmalarıyla tecrübemizi artırarak dilimizi, kalemimizi terbiye edebiliriz. Sözde önemli olan doğruluk ve samimiyettir, güzel bir gayeye hizmet etmesidir. Yoksa, içi boş, kof sözler, nefse hoş gelse de bunları edebî ve güzel kabul edemeyiz. Sözün edebî olması için edepli olması gerekir, çünkü edebiyat kelimesi edep kelimesinden türemiştir. Dinsiz edep, edepsiz de edebiyat olmaz. Dili ve kalemi İslâmî ve insanî güzelliklerle terbiye etmeyi öğrenmeden, edepli olmak mümkün değildir. Söz ve kalemin önemi ve güzelleşip edebiyat seviyesine çıkması buradan kaynaklanmaktadır. Yontulmamış odun gibi kaba ve sert olan, güzellik ve yumuşaklıktan nasibini alamamış söz, doğru da olsa, iyi niyetle söylenmiş de olsa, çok kere kaş yapayım derken göz çıkartabilir, fayda yerine zarar verebilir (Bkz. 3/Âl-i İmran, 159).

Konuşma ve yazma kabiliyetini bize Allah vermiştir (55/Rahmân, 4; 96/Alak, 4). Lisanların çeşit çeşit olması da yine, Allah'ın kudretini gösteren özelliklerdendir (30/Rûm, 22). Her peygamber kendi kavminin, içinden çıktığı toplumun konuştuğu dille tebliğ ve dâvetini yapmıştır (14/İbrâhim, 4). Dinin amaç, dilin araç olmasından dolayı her müslümanın kendi ana dilini çok iyi bilmesi ve onu çok güzel bir şekilde kullanması, dinini tanıyabilmesi ve kendi toplumuna tanıtabilmesi açısından da çok önemlidir. İnsanlar, dilleriyle (kullandıkları kelimelerle) düşünürler, onunla yaşarlar, onunla inançlarını öğrenir ve ifâde ederler, birbirleriyle dil sâyesinde anlaşır. Beraber yaşadığımız insanlarla iyi iletişim kurmak ve sosyal hayatta başarılı olmak için de konuştuğumuz dili iyi bilmek ve düzgün kullanmak şarttır.

Sıcak savaşta silâhların önemi neyse, soğuk savaşta kitapların, medyanın, kültür ve sanatın yeri odur. Hak-bâtıl savaşı da kıyâmete kadar sürecek. Cephe her dönemde ve her yerde isteyene açık. Arada kalmak mümkün değil; ya o cephe seçilecek, ya bu cephe. İslâm savaşçısı olmayan herkes,

sadece savaş kaçkını bir korkak olmakla kalmayacak, bâtıl savaşçısı konumuna girmiş olacaktır: *“İman edenler Allah yolunda savaşırlar, kâfirler ise tâğût yolunda savaşırlar. O halde şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphe yok ki, şeytanın düzeni ve tuzağı zayıftır.”* (4/Nisâ, 76). Bu ikisinin dışında üçüncü bir savaşçı yok. Aradakiler, üçüncü bir yol arayanlar mı? İşte: *“Bunlar (İslâm savaşçılarıyla kâfir savaşçıların) arasında bocalayıp durmaktalar (o münâfıklar). Ne onlara, ne bunlara (dâhildirler). Allah’ın şaşırttığı kimseye asla bir çıkar yol bulamazsın.”* (4/Nisâ, 143)

İslâm, insanı rûhundan yakalar; onu iknâ eder, inandırır. İşte bu, sanatla cihadın kaynaşmasıdır. Müslümanın cihadı da en güzel şekilde olmak zorundadır: *“Onlarla en güzel şekilde mücâdele et.”* (16/Nahl, 125). O yüzden cihad sanattır, sanatın cihad olduğu gibi.

Hayat cihaddan ibârettir de, müslüman için sanat, edebiyat, şiir cihaddan ibâret değil midir? Kurşun, düşmanı yok etmeyi amaçlarken, sanat ve edebiyat insanı ele geçirip kendi cephesine katmayı hedefler. Artık insanlar fırçalarla, kalemle, filmlerle, CD’lerle, kasetlerle savaşıyorlar. Modern savaş âletlerinin mermileri, bombaları, bedenleri değil; rûhu, kalbi hedef alıyor. Kalpler, kafalar, evler, sokaklar, memleketler ve dünya sanatla ve özellikle edebiyatla işgal ediliyor.

Sanat, özellikle şiir ve edebiyat, dâvânın en sihirli tebliğ ve telkin vâsıtasıdır. İnsanlara güzel sunmak için güzel bir görünüm içinde güzel unsurları kullanmak gerekir, ki bu usûllere sanat diyoruz. Sanat rûhundan yoksun kaba ve çirkin bir tebliğ (ki buna tebliğ denmez, propaganda denir) çağır-mak değil, kaçırmaktır. Bu ince telkin edâsından yoksun, yani güzellikten yoksun sanatsız tebliğcilik, ham softalık ve kaba yobazlık olur.

Doğruluk ve güzellik tebliğle, telkinle yayılır. Gerçek sanatın tüm dalları tebliğ vâsıtalarıdır. “Gerçek sanat” diyoruz, çünkü meşrû olmayan sanat dallarını ve sanatın gayr-ı meşrû kullanılışını tebliğ kabul etmiyoruz. Meşrû dâvâ, meşrû vâsıtalarla gelir. Neticeye tesir eden her şey meşrû olamaz. Müslümanlarca bu sanat dalları içinde tebliğ en müsâit olanlar, en önemli sanat kabul edilir. Hitâbet, edebiyat: Kur’an’ın ve peygamberlerin sanat yönünün dışı yansıyan yönüdür. Allah, hakiki ve en büyük sanatkâr... Kur’an, insan ve evren adlı O’nun kitapları ise en muhteşem sanat hârikalarıdır. Hakkı, hak ettiği güzellikte insanlara ulaştırmak demek olan tebliğ; Pey-

gamberlerin sıfatı. İnsanlar arasında en güzel tebliği yapan peygamberler de, insanlar içinde en büyük edebiyatçılardır.

Tebliğ, müslümanca sanat demektir; ille Kur'an âyetlerinin veya hadislerin anlamlarını vermek, vaaz ve nasihat demek değildir tebliğ. Hayatla ilgili herhangi bir konu İslâmî ölçülere uygun şekilde müslümanca ele alınır; sözle, sesle, çizgiyle veya başka bir yolla meşrû ve güzel bir tarzda sunulursa; bu, sanat olduğu kadar tebliğ de olur. İkisini birbirinden ayıramazsınız. Sanat bir inancın tebliğidir, ama kuru ve soğuk bir sunma, hiçbir zaman, yapılane sanat vasfı verdirmez. Sanatkâr yönü herkesçe kabul edilen Mehmed Âkif'in, şekilden ziyâde sunulan mesajın daha önemli olduğunu belirten bir sözü vardır: "Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek." Sözümüz odun gibi olacaksa, Yunus Emre'nin dergâha taşıdığı odunlar gibi doğru ve düzgün olsun, yontulmamış olmasın ki, kalem misâli sanat vesîlesi olsun. Yontulmamış odun yanmaya yararken, kalem gibi yontulan odun insanı yanmaktan kurtarabilir.

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et." (16/Nahl, 125). Hikmet ve güzel öğüt sanattır. Sanat da Rabbin yoluna dâvet için kullanılmalıdır. Kuru kuru tebliğ değildir istenilen. Rûha nüfuz edici, gönle hitap edici, kalbi fethedici özelliklere sahip olacak; yani sanatlı olacaktır tebliğ. Tebliğin sanatlı olması gibi, büyük sanat eserleri de güzel bir tebliğdir; Gayri müslim sanatçıların meşhur eserleri de propaganda. Mozart, Bethoven, Pascal gibi Batılı sanatçılar, sadece hıristiyanlığın etkisinde kalmamışlar, aynı zamanda sanatlarıyla dinlerinin propagandasını yapmışlardır. Günümüzde hemen her eve, en azından TV. görüntüsüyle giren ve arsız misâfir gibi peşimizi bir türlü bırakmayan medyanın yaptığı, Batılıların hıristiyanlık, kapitalizm, materyalizm, hümanizm, sosyalizm, demokrasi, laiklik gibi dinlerinin sanat kılıfı içinde propagandasından ibârettir denilse, hiç abartılmış olmaz. Televizyondaki en mâsum çocuk programlarından eğlence programlarına, çizgi filmlerden dizilere kadar yapılan şey, bir dünya görüşünün propagandası, karşı dünya görüşünün de bombardımana tutuluşudur. Kitle imhâ silâhlarını uzaklarda aramaya gerek yok; evlerimizde sanki kible gibi yöneldiğimiz görüntülerin arkasında sırtıyor. Gazeteler zaten birer ideoloji çığırtkanı. Dergilerse ya dâvâ adamlarının ya da dâvâsızlık dâvâsının organları.

Kâfirler her türlü sanat araçlarıyla çekinmeden açıkça kendi inançlarının en kesin şekilde propagandasını yaparken, bir insan hem “müslümanım” diyecek, hem de sanatına inancını aksettirmeyecek. Olmaz böyle şey; Ne böyle sanat, ne de böyle müslümanlık!

Herhangi bir harama veya küfre âlet ve vesîle olan şekliyle sanat kabul edilenlerin güzelliği de meşrûluğu da kaybolur. Genel ölçü, Allah’a yaklaştıran herhangi bir şey meşrû, Allah’tan uzaklaştıran; tâgutlara, şeytana, nefsin hevâsına hizmet eden herhangi bir şey çirkin ve yasak. Müslümana göre sanatın mutlaka bir hayra hizmet etmesi ve yalan değil, hakikat olması gerekir. Tabii ki dinî ölçüler, selim akıl ve fitrat kalıpları içinde güzel olması, estetik, zevke uygun olması şarttır ki sanat olabilsin. Bütün bu sanatlar vecd, tefekkür ve tebliğ hizmetleri ölçüsünde dince makbuldür.

Bilindiği gibi edebiyat; duygu, düşünce, fikir ve hayallerin, her şeyden önce de inancın sözle veya yazı ile doğru, güzel ve etkili bir şekilde ifâde edilmesidir. Müslüman açısından, ihmal edilmemesi ve diğer sanatların önüne geçirilmesi gereken değerdir edebiyat. Müslümanlar söz sanatlarında, hitâbet ve şiirde söz sahibi olmalıdır. Laf adamı olmaktan ve gevezelikten kurtulmak, sanatla bu çirkinliklerin farkını ayırabilmek için de gereklidir bu. Savunduklarının ve yaşadıklarının güzelliğinin dile yansımaları, “İnsanlara güzel söyleyin” (2/Bakara, 83) emrine uyulmasıdır bu.

Kur’an, müslümanlar için birinci ve en büyük sanat kaynağı olmasına rağmen, bundan çok az yararlanılmıştır. “Müslümanım” diyen sanatçı, Kur’an’a yönelmek zorundadır. Ancak bu şekilde evrensel çapta, güçlü ve orijinal eserler üretebilir. Sanatın da, sanatçının da kurtuluşu Kur’an’dadır. Her düzen kendi sanat anlayışını ve sanatını beraberinde getirir. Her rejim kendi prensiplerine uygun ortamı ve altyapıyı oluşturur. O yüzden müslümanca sanat isteyenler her alanda müslümanca bir nizam için, İslâm’ın hâkimiyeti için çalışmalıdır. Bu çalışmalar estetik biçimde olduğu müddetçe sınırlı da olsa sanat ortaya çıkmış olacaktır. Yani istenen ve beklenen nizamı tebliğ için her türlü faaliyetler de sanata dönüşebilir, dönüşmelidir. Her yaptığımızı en güzel şekilde yapmak İslâm’ın emri olduğu için, müslümanın her yaptığı sanat haline gelebilir. Kur’an’da geçen “ihşân” tüm anlamlarıyla gerçekten güzel olanı, güzel sanatı da ifâde edecek boyuttadır: “Güzellikler yapın. Şüphesiz ki Allah muhsinleri (güzel hareketlerde bulunanları, güzellik sergileyenleri) sever.” (2/Bakara, 195)

Kur'an, İnsanlar Tartışmak ve Münâkaşa Etmek Zorunda Kalınca da Güzellikten Ayrılmamayı Emreder: "İçlerinden zulmedenler bir yana, ehl-i kitapla ancak en güzel şekilde mücâdele edin ve deyin ki: 'Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim ilâhımız da, sizin ilâhınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuzdur.'" (29/Ankebût, 46). "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle dâvet et. Onlarla en güzel şekilde mücâdele et." (16/Nahl, 125) **Tanışırken, Konuşmaya Başlarken, Selâm Verirken de Güzelliği Emreder Kur'an:** "Size bir selâm verildiği zaman, siz de ondan daha güzeli ile selâmlayın; yahut aynısıyla karşılık verin..." (4/Nisâ, 86)

Kötülükler ve Çirkinlikler Karşısında da Güzellikten Ayrılmamayı İster Kur'an: "(Seyyie ile hasene) iyilikle kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel bir tavırla önle. O zaman (görürsün ki) seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki yakın bir dost olur." (41/Fussilet, 34) "... (O akıl sahipleri) ki, onlar kötülüğü iyilikle (seyyieyi hasene ile) savan kimselerdir..." (13/Râd, 22). Peygamberimiz de şöyle buyurur: "Güzel ahlâk; mahrum edene vermen, ilgiyi kesene alâka göstermen, sana karşı haksızlık yapanı affetmen-dir."

Hakka Çağırırken de Güzellik Kur'an'ın Prensibidir: "Rabbinin yoluna hikmet ve mev'iza-i hasene ile (güzel öğütle) çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et..." (16/Nahl, 125) "Ona tatlı dille konuşun, yumuşak söz söyleyin; belki o, aklını başına alır veya korkar." (20/Tâhâ, 44)

Kur'an, Ana-Babaya Güzel Davranmayı Çok Önemser: Kur'an'da, tek olan Allah'a ibâdet edip O'na hiç bir şeyi şirk koşturma emrinden sonra, ana-babaya güzel davranıp onlara ihsanda bulunma emrinin geldiği görülmektedir. Şöyle ki: "Rabbin sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza ihsanda bulunmanızı (onlara güzel davranmanızı) kesin bir şekilde emretti." (17/İsrâ, 23). Bu âyetten, ana-babaya iyilik ve ihsanda bulunmanın farz olduğu anlaşılmaktadır. Bunu destekleyen başka bir âyet-i kerimde şöyle buyuruluyor: "De ki, gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi şirk/ortak koşmayın. Ana babaya ihsân/iyilik edin..." (6/En'âm, 151). Burada Allah, ana-babaya güzel davranmayı terk etmenin kötülüğünü beyan için bunu haram kılınanlar arasında zikretti. O halde ana-babaya ihsan/iyilik farz; terki haramdır.

Ana-babaya ihsân, güzel sözle, davranışla ve ihtiyaçları anında onlara gereğince infak etmek sûretiyle olur. Allah, ebeveyni insanın yokluk âleminde varlık âlemine çıkmasına bir sebep kıldığı için, onlara ihsân etmek gerekir. Allah'ın, ebeveyne ihsânı kendine yönelik tevhid ve ibâdetin yanında zikretmesi, ebeveynin çocuklar üzerindeki hakkının büyüklüğüne işarettir. *“Allah'a ibâdet edin ve O'na hiçbir şeyi şirk/ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara... ihsânda bulunun; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.”* (4/Nisâ, 36). Burada ki ebeveyne ihsân, evlâtların onların hizmetlerini yapması, onlara nâzik konuşması ve onların meşrû isteklerini gerçekleştirmesi için çalışmasıdır. Peygamberimiz (s.a.s.) bu konuda şöyle buyurur: *“Burnu yerde sürtülsün; burnu yerde sürtülsün; burnu yerde sürtülsün.”* “Kimin yâ Rasûlallah?” denildi. Hz. Peygamber: *“Yaşlandıklarında ana-babasına, onlardan birine, yahut her ikisine de yetişen, fakat onlara iyilik etmediği için cennete giremeyen kimsenin...”* (Müslim, Birr 10)

Ana-baba, çocuğunu Allah'a isyana teşvik etmedikçe, evlâtların onların meşrû her emrine uyması, en azından onları incitmemeye çalışması gerekir. Ana-baba için mağfiret talebinde bulunmak, iyiliklerine duâ etmek, bizzat Kur'an'ın emridir. *“Ey Rabbimiz! Hesâba çekileceği gün beni, ana-babamı ve (bütün) mü'minleri bağışla!”* (14/İbrahim, 41). Ebeveyne yapılan her iyilik ve ihsân, aslında insanın kendi kendisine yaptığı ihsândır. Âhiret-teki mükâfatının sınırsızlığı yanında, dünyevî ecir/karşılığı peşindir. Sosyal bir olgu olarak ebeveynimize yaptıklarımızın mislini veya fazlasını çocuklarımızdan göreceğimiz kaçınılmazdır. Ana-baba, -Allah korusun- müşrik de olsalar, onlara ikramda bulunmak dinin emridir. Peygamberimiz, müşrik anneye sıla-i rahimde bulunup ona iltifatlarda bulunmayı emretmiştir (Müslim, Zekât 50; Ebû Dâvud, Zekât 34).

Kur'an, Yediklerimizin ve Giydiklerimizin Güzel Olmasını İster: Yenilen şeylerin helâl ve temiz (tayyib) olması Kur'an'ın emirlerindendir. Yeme ve giyme konularındaki âyetlerde de temizlik ve güzellikle ilgili emir ve tavsiyeler bulunur: *“Ey insanlar! Yeryüzünde bulunan gıdaların güzel, temiz ve helâl olanlarından yiyin...”* (2/Bakara, 168) *“Ey Âdem oğulları! Her mescide gidişinizde ziynetli elbiseler giyin; yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.”* (7/Ârâf, 31) *“Ey Âdem oğulları! Size çir-*

kin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Takvâ elbisesi ise daha hayırlıdır...” (7/A'râf, 26)

Kur'an, İnsanda Toplam Kalite Sağlar; İnsanı Her Yönden Olgunlaştırıp Güzelleştirir: Kur'an'ın oluşturmak istediği insan tipi “muhsin” sıfatıyla ifâde edilir. Muhsin, güzellikler sergileyen ve güzel işleri gerektiği gibi en güzel şekilde yapan demektir. Allah (c.c.) muhsinleri sever (3/Âl-i İmrân, 134, 148; 2/Bakara 195; 5/Mâide, 13, 93). Allah muhsinlerle beraberdir (16/Nahl, 128; 29/Ankebût, 69). Muhsin, güzellik sergileyen, güzel işleri lâyük oldukları bir şekilde yapan, bol bol ihsanda bulunan demektir. Mü'minler, inandıkları Rablerinden öğrendikleri ihsan ahlâkıyla, sürekli ihsan ederler, muhsin olmaya çalışırlar (16/Nahl, 127; 2/Bakara, 112; 4/Nisâ, 125).

Tüm davranışlarımızı güzelleştirmek ister Kur'an: “Allah yolunda infak edin/harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İhsân edin (her türlü hareket ve davranışınızı güzel ve dürüst yapın); Allah muhsinleri (güzel iş yapanları) sever.” (2/Bakara, 195). “Allah (yapılacak) bütün işlerin güzel bir şekilde yapılmasını farz kılmıştır...” (Müslim, Sayd ve'z-Zebh 57). “...Hasenât (güzellikler/iyilikler/sevaplar), seyyiâtı (kötülükleri/günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere (güzel bir) hatırlatmadır. Sabırlı ol, çünkü Allah ihsân sahibi olanların (güzel iş yapanların) mükâfatını zâyî etmez.” (11/Hûd, 113-115). Bütün yaptıklarımızı Allah'ın bizi gördüğü ve hesabının sorulacağı şuuruyla yapmak; her işimizi güzelleştirir. Davranışlarımızı güzelleştirmek, Rabbimizin emri olduğu için ibâdetdir.

Muhsinler (güzellikler sergileyen ihsan sahipleri), bütün işlerini Allah'ın râzı olacağı şekilde güzel ve takvâya uygun yaparlar. Onlar; çirkin, bayağı, kötü, zararlı ve faydasız amellerden, faaliyetlerden uzaktırlar. Muhsin olanlar, insanlar içerisinde güzel davranışların, işleri güzel yapmanın sembolüdürler. Kur'an, Allah'ın muhsinlerle beraber olduğunu açıkladığı gibi (16/Nahl, 128; 29/Ankebût, 69), onlara müjdeler verildiğini de belirtir (6/Enâm, 154; 22/Hacc, 37). Kur'an, onlar için bir rahmettir (31/Lokman, 3). Muhsin olarak özlerini Hakk'a bağlayanlar gerçekten kopmaz bir ipe bağlanmış olurlar (31/Lokman, 22). Allah (c.c.), insanlara ihsânla davrandığı gibi, insanın da ihsân sahibi olması en güzel şeydir (28/Kasas, 77). İhsân/güzellik; insanda toplam kalite demektir. Kâmil insan denen, kaliteli insanı ifâde eden Kur'anî kavramlar çoktur. Mü'min, muttakî, muhsin, muhlis, sâlih, sâdık, zâkir, âbid bunlardan hemen aklımıza gelenleridir.

Kur'an'ın emrettiği güzellik de, iman, ilim, sevgi, ibâdet, huşû, takvâ, ihsân, ihlâs, sâlih amel, doğruluk, zikir, tefekkür, selim kalp, akli kullanma gibi kavramlarla ve her çeşit ahlâkî emirler ve yasaklarla sağlanır. Güzelleşmek isteyenler bu kavramların içini Kur'an nasıl doldurmuşsa o şekilde öğrenip yaşayışına geçirmelidir. Kur'an'a uyan, en güzele uymuş ve güzelleşmiş olur. Zaten Kur'an' penceresinden baktığımızda, dünya da güzellik yarışması için bir salondan ibârettir: *"O (öyle yüce Allah) ki, davranış yönüyle hanginizin daha güzel olacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır..."* (67/Mülk, 2)

Güzel bakan, güzel görür; güzel iş yapan, daha güzeline kavuşur. Hakiki güzellik; Allah ve Rasûlü. Allah'ın emri ve hükmü; Rasûlünün tebliği ve örneği... Kulluk ve ibâdet...

Allah mutlak güzel olduğu ve güzelliği sevdiği için de, yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır. Yapmakla yükümlü kıldığımız güzel amellerin genel ölçülerini, sözlerin en güzeli kıldığı Kur'an (39/Zümer, 23) ile bildirmiş, güzel ahlâkî azîm/yüce kıldığı elçisi (68/Kalem, 4) Hz. Muhammed (s.a.s.) ile örneklendirmiştir. Rasûlullah'ta güzel örnekler (33/Ahzâb, 21) tümüyle mevcut bulunduğundan, o, kendi görevini; *"Ben, güzel ahlâkî tamamlamak için gönderildim."* (Ahmed bin Hanbel, 2/381; Muvattâ, Hüsnü'l-Hulk 8) şeklinde özetlemişti. Güzel Rasûl, *"her şeyde ihsânın, yani iyilik ve güzelliğin farz kıldığını"* (Müslim, Sayd ve'z-Zebh 57) bildirerek bizim kulluk görevimizi de veciz bir şekilde beyan etmişti.

Güzelleştirmeye çalışmak, güzelleşmektir; daha doğrusu, fıtratımızdaki güzelliği ortaya çıkarmaktır. Amellerimizi güzelleştirmenin ise, bir arada bulunması gereken biri şekle; diğeri öze bağlı iki ana şartı vardır: Birincisi, yapılacak işin İlâhî yasaları içeren vahye uygun olmasıdır. İkinci şart, öze ilişkin şart ise, şeklen dine ve akla uygun işleri Allah'ı görür gibi ve de O'nun tarafından görüldüğü şuuru içinde (ihlâs, huşû ve takvâ ile) ibâdetleştirerek yapmaktır.

Güzel davranış sahiplerine Allah ihsânla/güzellikle ve daha fazlasıyla karşılık verecektir. *"İhsân edenlere/güzel amel işleyenlere, hüsnâ/daha güzel mükâfat (cennet), bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır, ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır."* (10/Yûnus, 26)

“Kim (Allah huzuruna) bir hasene/güzellikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır.” (6/En’âm, 160). İnsan, ihsân üzere olur, güzel işler yaparsa, davranışlarını ihsân üzere gösterirse, bunun karşılığı olarak ihsân görür, güzellekle muâmele edilir: “İhsânın karşılığı ihsândan başka bir şey midir?” (55/Rahmân, 60)

İnsanların dünyada işledikleri ameller ne kadar ihsân vasfında güzel olursa olsun, Allah’ın ihsânıyla, âhirette vereceği güzelliklerle mukayese edilmez. Zaten insanın ihsân üzere yaşayıp güzellikler sergilemesi de Allah’ın bir lutfu ve ihsânıdır, O’nun yardımıyla. Bunları düşünen insan, yaptığı güzelliklerden dolayı nefesine pay çıkarıp kibirlenmemeli, ihsânını riyâ ve gurur pisliklerinde kirletmemelidir.

Allah, güzel davranışlarda bulunan muhsinlerle beraberdir, onları sever, onları korur, onlara dünya ve âhirette iyilikler verir (2/Bakara, 195; 3/Âl-i İmrân, 134, 147; 5/Mâide, 13, 85, 93; 7/A’râf, 57; 9/Tevbe, 120; 29/Ankebût, 69 vd). Allah’ın rahmeti sürekli muhsinlerle, güzellik sergileyenlerle beraber olur (7/A’râf, 56). Muhsinler, kopmaz bir ipe bağlanmış olurlar (31/Lokman, 22). Kur’an, muhsinlere rahmet sunar (31/Lokman, 3; 46/Ahkaf, 12). İhsân sahiplerinin aleyhine bir yol (onları yenik duruma düşürme) yoktur (9/Tevbe, 91).

Güzelliğin ölçüsünü bilmek, gerçek güzeli sevebilmek güzel insana has güzelliiktir. Çünkü güzel olan şeyler, ancak kendilerinden anlayan ve hoşlanan kimselere güzel gelir. Sanal güzellikten, güzel zannedilen hallüsinasyonlardan sakınmak gerekir.

Günümüzde her çeşit sanat, rûhun güzelliklerinin dışa yansımaları olmaktan çıkarılmış; toplumları maddî yönden sömürme, mânevî yönden de uyuşturma görevi almış emperyalizmin cadısı konumuna düş(ürül)müştür. Bu çirkin büyücünün kendisini güzel gösteren maskesinin sırttan makyajını göremeyen gâfil gençler, yalancı güzelliğine âşık oldukları bu cadının kollarına atılır atılmaz can vermekteler. Şimdi sanat adlı bu cadı, büyüyle arkasından koştuğu gençlerin rûhunu almakla yetinmemekte, bu cinâyetten önce kendi tanrılığına iman ettirip kendine taptırmakta. Bize düşen görev, gücümüzün yettiği oranda, işi ilâhlık taslamaya kadar vardırıran bu büyücünün maskesini düşürmek ve çevremizdeki kurbanlarını azaltmak için çalışmak. Bunun da yolu, maskesini takarak onun rolünü oynadığı

“gerçek güzel”i insanlara tanıtmaktan geçiyor. Sahtekârlar ne ile kandıracaklarsa, o şeyin gerçeğini hakkıyla tanımayanları kandırabilirler sadece. Gerçeğin apaçık ortaya çıkması gerekir ki sahtekâr bâtil eriyip yok olsun.

İnsanlara gerçek sanatı, gerçek güzelliği tanıtmak için öncelikle sahtekârlara savaş açmamız, onların maskelerini düşürüp çirkinliklerini insanlara göstermemiz gerekiyor. Her şey zıddıyla anlam kazanacağı, hakbâtıl mücadelesi her an ve her konumda yaşanacağı için kaçınılmaz bir cephedir bu. Günümüz câhiliyesinde imaj ve makyaj her şey kabul ediliyor. Kaporta çok önemli, motor olmasa da olur. İçinin boş olması önemli görülüyor, yeter ki ambalaj çekici olsun. Rûhun güzelliği, bedenın güzelliği kadar kolaylıkla görülmediği için, câhiliyyenin câhil insanı bu gerçek güzellik peşinde değil. Eserdir, sanattır, dildir, sâlih ameldir rûhun güzelliğini gösteren. İç hayatımızın hazinesini zenginleştiren şeydir güzel. Ve güzellik, Allah'ın armağanıdır. Bu hayata değer verdiren tek şey, sonsuz güzelliğin görülmesidir. İnsan, bu geçici dünyada güzelliği görünce gerçek güzelliği hatırlar ve ona doğru uçmak için yanar tutuşur.

“Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneh ve gınâ azâbe'n-nâr (Rabbimiz, bize dünyada da hasene/güzellik ver, âhirette de hasene/güzellik ver; bizi ateş azâbından koru).” (2/Bakara, 201). Başta şirk olmak üzere her çeşit haramın çirkinliklerinden uzaklaşıp Kur'an'a uyarak ibâdet ve kulluğun güzelliklerine hicret edenlere selâm olsun!

Ashâbın Kur'an Anlayışı

Ashâb denilince akla gelen iki şey vardır. Biri Rasûlullah, diğeri Kur'an-ı Kerim. Zaten onları diğeri insanlardan ayırıp özel kılan bu iki kaynağa sıkı sıkıya bağlılıktır. Ashâb Kur'an'la dirilip canlanmışlardı. Kur'an onları hayra doğru değiştirip dönüştürmüştü. Onlar Kur'an'la değişince Allah da onların sosyal ve siyasal durumlarını değiştirmişti. Onları câhiliye düzeninden çıkarmış, dünyanın o zamana kadar şahit olmadığı ve bir daha olamayacağı saâdet asrını onlara nasip etmişti. Kur'an'ın hükümlerinin tatbik edildiği ideal bir İslâm devletini, Kur'an devletini onlara ihsan etmişti.

Onlar Kur'an öğrenciliğini her uğraşlarının önüne alıyorlardı. Her durumda Kur'an'a müracaat ediyorlardı. Kur'an okuyorlardı, ama güzel ses

gösterisi için değil, anlamadan hatim için değil, ölümlere okumak için değil, kendileri ihyâ olmak için.

Şekline hürmeti, abdestsiz okunur mu gibi tartışmaları gündemlerine bile almıyorlar, okuyup ahkâmı ile hükmetmeye çalışıyorlardı.

Kur'an, ashâbın başucu kitabıdır, hayat kitabıdır, müracaat kitabıdır. Hakemdir, ölçüdür, furkandır.

Onu sadece okuyarak değil; esas olarak hayatlarına geçirip uyguladıkları, Onu yaşadıkları için ibâdet kabul ederlerdi. Onlar çok hızlı hatim yapmak ve hâfızlıkta yarışma yapmıyorlar, Kur'an'ı hayatlarına geçirme yarışı yapıyorlardı.

Ashâb, sadece hâfızlığı değil, hamele-i Kur'an olmayı hedefliyorlardı. Kur'an'ın üzerlerine yüklediği görevleri yerine getirme gayreti ön plandaydı.

Kur'an onlar için ana yasa idi. Ona ters hiçbir hüküm ve kanunu kabul etmezlerdi.

Kur'an'ı kendilerinden sonraki nesillere, dolayısıyla bize ulaştırmak için ne çilelere katlanmışlar, ne kadar eziyet çekmişlerdi. Kutsal emanetlere ve özellikle Kur'an'a en küçük bir ihanette bulunmamışlardı.

Ölü kitabı değildi onlar için, muska kitabı değildi Kur'an.

Hatmetmek için hatmetmiyorlar, dostlar alışverişte görsün kabilinden, yasak savma cinsinden hatim etmeye çalışmıyorlardı. Kur'an'ı anlamak ve yaşamaktı onların derdi.

Kur'an'a tâbi olmak, ona itaat etmek için okuyorlardı. Biliyorlardı ki, Kur'an hüdâdır, hidâyettir, yol göstericidir.

Onlar Kur'an'ı okuyup anlamayı en büyük zikir, en önemli ibâdet kabul ederlerdi. Çünkü Hz. Peygamber onları öyle yetiştirmişti. Meselâ içlerinden birine buyurmuştu ki: *"Ya Ebâ Zer! Allah'ın kitabından tek bir âyet öğrenerek sabahlaman senin için yüz rekât namaz kılmaktan daha hayırlıdır."* Onları kimse Allah adına kandırıp Kur'an'ı anlayamayacaklarını söylemiyordu.

Başkalarının, insanların, üstad ve şeyhlerin kitaplarına yönlendirip Kur'an'ı onlara yasak kılmiyordu. Eğer başka kitabı Kur'an'a tercih eden bir tavrı görselerdi, şeytandan kaçır gibi kaçarlardı onlar.

Ashâb: "Bize Kur'an'dan önce iman veriliyordu" demişlerdir. Şirksiz ve şeksiz iman olmadan okunan Kur'an, insanın hidâyetini değil, hüsrânını arttırabilirdi çünkü.

Onlar mezarda yatanları affettirsin diye değil, ses sanatkârları gibi güzel ses gösterilsin diye değil, mevlilere çeşni katsın diye değil; kendilerine gösterdiği yoldan gidip Allah'a yaklaştırsın diye Kur'an okuyorlardı.

"Onun ahlâkı Kur'an'dı" denilen Peygamberimiz'in yetiştirdiği ashâb da canlı Kur'an olmaya çalışan insanlardı. Onlar biliyorlardı ki, insanların en hayırlısı Kur'an öğrenen ve başkalarına öğreten kimsedir. Onların evleri Kur'an okulu idi. Ailecek Kur'an'ı anlamaya ve yaşamaya çalışıyorlardı. Peygamber'e sorular sorarlardı, Kur'an'ı daha iyi anlamaya gayret ederlerdi. İlk mü'minler şirk kabul edilecek davranışlardan şiddetle kaçınıyor ve Kur'an'la bildirilen helâl ve haramlara teslim oluyorlardı, Kur'an'a ters inançları, gelenekleri ve uygulamaları hemen bırakıyorlardı.

Onlar Kitapsız değildi. Onları Kitabullah yönlendiriyordu. Eğitimleri Kitapsız değildi, mahkemeleri, meclisleri, devletleri Kitapsız değildi. Medya organlarının, nutukların, herhangi bir beşerin yazdığı kitabın Allah'ın Kitabının yerini tutamayacağını bilirlerdi ve ona göre tercihlerini yaparlardı; eğer onların döneminde de bu tür iletişim araçları olsaydı. Çünkü onlar hiçbir şeyin Kur'an'dan daha önemli olmadığını biliyorlardı. İçinde hiç yanlışın olmadığı, her emrine mutlak itaat edilmesi gereken ve sözlerin en güzeli olan kelâmın, Allah'ın kitabı Kur'an olduğuna inandıklarını tüm davranışlarıyla ispat ediyorlardı.

Ashâbı diriltten, canlandıran Kur'an bizi de ihyâ eder. Yeter ki Kur'an'a yaklaşımımız ashâbınki gibi olsun.

Peyderpey indirilen Kur'an'ın yeni nâzil olan âyetler grubunu onlar bir taraftan yazıyor, bir taraftan da ezberliyorlardı. Yüce Allah, Kur'an'ı korumayı Kendisi üstlenmişse de Onun beşerî imkân ve vâsıtalar yoluyla da korunmasını dilemiştir. Bunun yanında, Kur'an'da emredilen İslâm pren-

siplerinin pratik hayata doğru bir şekilde ve bütüncül olarak aktarılması için ashâb her gayreti gösteriyordu. Böylece, daha sonra gelecek nesillere örnek bir hayat modelinin sunulması ve Kur'an'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılması için çok büyük katkıda bulunuyorlardı.

Kur'an'ın peyderpey indirilmesiyle asr-ı saadet Müslümanları yaşayarak ve içlerine sindire sindire İslâm'ı öğrendiler. Sonraki Müslüman nesiller için **model toplum** oldular.

Gerek Peygamber (s.a.s.), gerek İslâm'a ilk girenler, müşriklerin eziyet ve işkenceleriyle karşılaşmışlardır. Vahyin tekrar tekrar gelmesi hem onları teselli edip azimlerine güç katmış ve hem de nasıl davranacakları konusunda onlara rehberlik etmiştir.

Peyderpey inen vahiy Müslümanların olumlu ve fedâkârca davranışlarını övüyor ve böylece onları daha mükemmele doğru teşvik ediyordu. Olumsuz davranışlarından dolayı da onları uyarıyordu.

Asr-ı saâdet Müslümanlarının çok diri bir İslâm anlayış ve hayatına sahip olmalarının sebeplerinden biri budur. Böylece vahiyle aralarında çok canlı bir iletişim sağlanmıştı. Sosyal bir problem ortaya çıktığında ardından vahiy gelip o problemi çözüme bağlıyordu.

Sosyal problemler ânında çözümlendiği gibi, itikadî problemler de çözüme bağlanıyordu.

Kur'an'ın peyderpey indirilmiş olması, toplumların eğitimi konusunda tedrice riâyet edilmesi gerektiği noktasında bir rehberlik ve uyarıdır. Bir toplumun eski alışkanlık ve geleneklerini bir anda değiştirmesi beklenemez. Değişim için zamana ve tedrice ihtiyaç vardır.

Kuran'ın bu şekilde indirilmesi, korunmasını da kolaylaştırmıştır. Araplar ümmî bir toplum idiler. Okuma-yazma bilenleri parmaklarla sayılacak kadar azdı. Okuma-yazma oranı ancak İslâm geldikten ve eğitimini yaptıktan sonra çoğalabilmiştir. Kur'an'dan âyetler indiğinde bir taraftan vahiy kâtipleri tarafından yazılırken birçok kişi tarafından da ezberleniyordu.

Kur'an'ın Korunması: Yüce Allah tevrat'tan söz ederken "Allah'ın kitabını korumaları kendilerinden istendiği için..." (5/Mâide, 44) buyurmaktadır. Âyetten de anlaşıldığı gibi Tevrat'ın korunması insanlara bırakılmıştır. Oysa Kur'an'ın korunmasını bizzat Yüce Allah üstlenmiştir. Bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Zikri kesinlikle Biz indirdik ve elbette onu yine Biz koruyacağız." (15/Hicr, 9)

Peyderpey inen Kur'an âyetleri vahiy kâtipleri tarafından yazılıyordu. Yazılan bu âyetler Peygamber (s.a.s.) tarafından şifâhî yolla da insanlara tebliğ ediliyor ve namazlarda okunuyordu. Böylece inen her âyet grubu, Peygamber'in yanı sıra birçok sahâbi tarafından da ezberleniyordu.

Sahâbenin Kur'an okumaları, sadece namazlarla sınırlı değildi. Mescidlerde ve değişik ev toplantılarında topluca okudukları gibi, fertler de kendi kendilerine okuyorlardı. Peygamber zaman zaman sahâbileriyle birlikte oturup kıraati güzel olan sahâbilerden birine, kendilerine Kur'an tilâvet etmesini teklif ederdi.

Sahâbilerin ibâdet olarak en başta gelen meşgalelerinden biri, Kur'an'ı üzerinde düşünerek ve hayatlarına geçirmek için okumak idi. Kur'an'ın okunması ve başkalarına öğretilmesi Peygamber tarafından teşvik ediliyordu. O, bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: "*Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenip öğretenidir.*" (Buhârî, Fezâilu'l Kur'an 21; Ebû Dâvud, Salât 14; Tirmizî, Fezâilu'l Kur'an 15; İbn Mâce, Mukaddime 16).

Peygamberimiz, merkezden uzak bir topluluk İslâm'ı kabul ettiklerinde hemen onlara bir eğitici gönderirdi. Bu eğiticinin görevi, o Müslümanlara Kur'an'ı okutmak ve onlara dini öğretmektir. Birinci Akabe biatında biat eden on iki Medine'li ile birlikte Mus'ab'ı eğitici olarak göndermişti. Bu olay, eğitici gönderme işinin Mekke döneminde başladığını gösterir.

Hız. Peygamber bir yere bir idareci gönderdiğinde Kur'an'a daha çok vâkıf olanı tercih ederdi. Dünyevî makamlar bile Kur'an'ın daha iyi bilinmesine bağlı kılınmışsa, böyle bir toplumda Kur'an okumanın yaygınlık kazanması doğaldır.

Kur'an'ı ezberleyen, Kur'an'la en çok meşgul olan kimse Peygamberimiz'in yanında dirâyet, idare ve emir verme konusunda öne çıkıyor, zekâ

ve kabiliyet açısından gözde oluyordu. Bir askerî birliğe komutan lâzımdı. Bakın, Peygamberimiz kimi komutan olarak tâyin ediyordu? Ebû Hüreyre anlatıyor: Rasûlullah bir askerî birliği bir sefere göndermek istemişti. Bunlar belli sayıda kişiler idi. Onları Kur'an okumaya dâvet etti. İçlerinden her birinin okumasını istedi. Derken yaşça en küçük olanlarından birine sıra geldi. "Ey falan, senin ezberinde ne var?" diye sordu. O da: "Ezberimde şu şu sûreler ve Bakara sûresi var" diye cevap verdi. Rasûlullah: "Senin ezberinde Bakara Sûresi var, öyle mi?" buyurdu. Adam: "Evet, var" dedi. Rasûlullah, "O halde git, sen onların komutanısın" buyurdu. Onların ileri gelenlerinden bir adam bunun üzerine şöyle dedi: "Vallahi, Bakara Sûresini öğrenmeme engel olan şey, onun hakkını verememe korkusu idi." Sonra Rasûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: *"Kur'an'ı öğrenin ve onu okuyun. Kur'an'ı öğrenen, okuyan ve onunla amel eden kişi misk kokusu ile doldurulmuş dağarcığa benzer, onun kokusu her yere yayılır. Kur'an'ı öğrendikten sonra, Kur'an, içinde olduğu halde uyuyan kimse, içinde misk varken ağzı bağlanmış dağarcığa benzer."* (Tirmizî, Fezâilu'l Kur'an 2)

Ashâb zamanında câmiler, namaz kılınıp dağılınılan yerler değildi. Mescidlerin birçok fonksiyonu vardı. Mescidler Kur'an öğreniminin yapıldığı merkezler idi. Nitekim Peygamber de bunu teşvik ediyordu (Müslim, Zikr ve Duâ). Mescidler dışında da Kur'an eğitiminin yapıldığı merkezler vardı.

Kur'an'ı ezberleme ve zabtı ile uğraşma, Ashâb-ı Suffe'nin görevlerinin başında geliyordu. Bunlar, kimsesi, evi-barınağı bulunmayan kimselerdi. Geçimlerini sağlamak için başkalarının yanında ücretle çalışır, iş bulamadıklarında odun toplar ve topladıkları odunları satarak geçinirlerdi. Geri kalan zamanlarını ise, Kur'an okumak, onu başkalarına okutmak ve ibâdet etmekle geçirirlerdi.

Kur'an'ı Anlama Çabaları

Asr-ı saâdet Müslümanları, Kur'an'ı sadece okuyup ezberlemeye özen göstermiyorlar, aynı zamanda onu anlama, üzerinde düşünme ve onunla amel etmeye de büyük özen gösteriyorlardı.

Kur'an'ı anlamaya çalışmak ve üzerinde düşünmek Yüce Allah tarafından istenen bir husustur: *“Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli mi?”* (47/Muhammed, 24). *“Sana bu mübârek Kitabı, âyetlerini düşününler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.”* (38/Sâd, 29)

Peygamberimiz Kur'an'ı okurken onunla âdeti karşılıklı iletişime geçiyordu. Rahmet âyeti okuduğunda durup Allah'tan rahmet diliyor, azap içeren bir âyet okuduğunda da Yüce Allah'a, kendisini o azaptan korusun diye duâ ediyordu (bkz. Müslim, Salâtu'l Müsâfirîn 38; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 25; İbn Mâce, İkametu's Salât 179). Âlimler, Hz. Peygamber'in bu tarz okuyuşunu ve bu konudaki tavsiyelerini göz önünde bulundurarak, Kur'an'ı okurken bu şekilde davranmanın sünnet olduğunu söylemişlerdir (Suyûtî, Âdâbu Tilâveti'l Kur'an ve Te'lîfihi, Beyrut 1987, s. 104). Kur'an'ı anlamadan ve üzerinde düşünmeden onu bu şekilde okumanın mümkün olamayacağı açıktır.

Kur'an'ı anlamaya ve âyetleri üzerinde düşünmeye o kadar önem verilmiştir ki, bazı âlimler Kur'an'ı tarif ederken: *“Üzerinde düşünülüp ibret almak için indirilmiş Arapça sözlerdir”* demişlerdir (Vehbe ez-Zuhaylî, Usûlu'l Fıkhı'l-İslâmî, Dımaşk, 1986, I/421).

Tâbiînin ileri gelenlerinden Ebu Abdurrahman es-Sülemî (öl. 74/693) şöyle demektedir: Osman bin Affan, Abdullah bin Mes'ud ve Kur'an-ı Kerim'i bize öğreten diğerleri, **Peygamber'den on âyet öğrendiklerinde o âyetlerdeki ilim ve ameli bellemeden, onları hayatlarına geçirmeden, başka âyetlere geçmediklerini anlatırlardı.** Diyorlardı ki: **“Kur'an'ı, ilim ve ameli birlikte öğrendik.”** (Taberî, Câmiu'l-Beyan, I/35-36; İbn Teymiyye, Mecmûu'l-Fetâvâ, İkinci baskı, 1399 13/365; Suyûtî, el-Itkan fî Ulûmi'l Kur'an, Mısır 1978, II/226).

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın sekiz yılda Bakara sûresini ezberlediği nakledilmektedir (Suyûtî, a.g.e., II/226). (Bu ülkede bir senede hatta daha kısa sürede hâfız olmakla veya hâfız yetiştirmekle övünülür. Ebû Hanife gibilerin 4 yaşında veya daha küçükken hâfız olduğu ballandıra ballandıra ve inanılarak anlatılır. Tabii, o hâfızların Kur'an'ı anlamadan ve dayakla öğrendiklerinden sevmeden hâfızlık yaptıkları için şimdi çoğunun eline Kur'an bile alamadığını, İslâmî çalışmalara istisnâ dışında katılanlarının olmadığı hiç hesaba katmazlar.)

Ashâbın Kur'an'a karşı tavırları, onların günümüzde olduğu gibi okuyup geçmediklerini, üzerinde düşünme düşünme ve içlerine sindire sindire okuduklarını göstermektedir. Hatta sahâbenin, muhâkemeleri henüz gelişmemiş ve Kur'an'da anlatılanları anlayamayacak yaştaki çocuklarına Kur'an'ı okutmadıkları ifade edilmektedir (Kettânî, et-Terâtibu'l İdariye, II/296).

İşte ashâbın bu hususlarını göz önünde bulunduran bazı âlimler, Kur'an'ı anlayıp üzerinde düşünmeden onu okumayı hoş karşılamamışlardır (Zerkeşî, Bedruddin, el Burhan fî Ulûmi'l Kur'an, Beyrut, tarihsiz, I/455). Hasanü'l Basrî'nin, (öl. 119/728) anlamını bilmeyen çocuk ve kölelerin Kur'an'ı okumalarından şikâyet ettiği ve bu şikâyetini dile getirirken şu âyeti okuduğu rivâyet edilmektedir (Acurrî, Ebu Bekir Muhammed bin Huseyin, Ahlâku Hameleti'l Kur'an, Beyrut, 1987, s. 50): *"Sana bu mübârek Kitab'ı âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."* (38/ Sâd, 29).

Yine tâbiünden Said bin Cübeyr (öl. 95/713): "Kur'an'ı okuyup sonra da onu tefsir etmeyen kişi, kör -veya bedevî- gibidir" demiştir (Taberî, Câmiu'l-Beyan, I/36).

Hiz. Ömer hakkında nakledilen şu rivâyet dikkat çekicidir: Hiz. Ömer'in hilâfeti döneminde Basra valisi Ebu Mûsâ el-Eş'arî, Hiz. Ömer'e bir mektup göndererek Basra'da o yıl Kur'an'ı ezberleme işiyle uğraşanların çokluğundan söz eder ve beytu'l-malden bunlara yardım gönderilmesini ister. Vali ertesi sene aynı istekte bulunur ve Kur'an hıfzıyla uğraşanların kat kat arttığını haber verir. Hiz. Ömer'in ona verdiği cevap şöyledir: "Onları kendi halleriyle baş başa bırak. Korkarım ki insanlar, kendilerini Kur'an'ı ezberleme işine kaptırır ve onu anlama işini ihmal ederler." (Kettani, a.g.e., II/279)

Kur'an âyetleri üzerinde düşünmeden kısa bir müddet içerisinde Kur'an'ın hetmedilmesini selef hoş karşılamamıştır. Buhârî ve Müslim'in de naklettikleri Peygamber ile Abdullah bin Amr arsanda geçen şu konuşma buna ışık tutmaktadır:

"Peygamber (s.a.s.) bana, 'Kur'an'ı bir ayda hatmet' dedi. 'Kendimde bundan daha fazlasına güç buluyorum' dedim. 'O halde on günde hatmet' dedi. 'Kendimde bundan da daha fazlasına güç buluyorum' karşılığını verdim.

Bunun üzerine şöyle dedi: ‘*Yedi günde hatmet, daha az bir müddette hatmetme.*’ (Buhârî, Savm 54, 55, 56, 57; Fezâilu’l Kur’an 34; Müslim, Savm 35; Ebû Dâvud, Salât 8; Tirmizî, Kırâat 13; Nesâî, Sıyâm 76; İbn Mâce, İkametu’s-Salât 187; Ahmed bin Hanbel, Müsned II/162)

Rivâyet edildiğine göre biri Abdullah bin Abbas’a (öl. 68/687) gelerek, okuyuşunun çok süratli olduğunu ve Kur’ân-ı Kerim’i üç günde hatmettiğini söylemiştir. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas kendisine şöyle demiştir: “Bakara sûresini bir gecede okuyup onun üzerinde düşünmek ve onu tertîl ile okumak, dediğin şekilde okumaktan daha güzeldir (Acurrî, a.g.e., s. 82).

Bu arada ashâbın Kur’an’a mutlak bir bağlılıkla bağlı olduklarını, gelen emirlere ânında itaat ettiklerini de belirtmek gerekir. Bu konuda pek çok misal zikretmek mümkündür. Bunlardan biri şöyledir:

Enes bin Mâlik şöyle diyor: Peygamber (s.a.s.), daha önce Kudûse doğru namaz kılıyordu. Bilâhare “(Ey Muhammed,) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilip durduğunu (gökten haber beklediğini) görüyoruz. Elbette seni, hoşlandığın bir kibleye döndüreceğiz. (Bundan böyle) yüzünü Mescid-i Haram’a çevir.” (2/Bakara, 144) âyeti indi. Bu âyet indikten sonra biri, Seleme oğullarının yurdundan geçiyordu. Onlar mescide sabah namazına durmuşlardı ve o anda rûkûda idiler. Namazın bir rekâtını kılmışlardı. O geçen kişi, kiblenin değiştiğine dair onlara seslendi. Rukûda oldukları halde hemen Kâbe’ye doğru yöneldiler (Müslim, Mesâcid 15).

İçkinin kesin olarak yasaklanması ve diğer emir ve nehiylerle ilgili âyetler indiğinde de aynı hassâsiyeti göstermişlerdir.

Safiyye binti Şeybe şöyle anlatır: “Biz Âişe ile birlikte idik. Kureyş kadınlarından ve onların üstünlüklerinden söz ettik. Hz. Âişe dedi ki: ‘Şüphesiz Kureyş kadınlarının birtakım üstünlükleri vardır. Ancak ben, Allah’a yemin olsun ki, Allah’ın kitabını daha çok tasdik eden ve bu kitaba daha kuvvetle inanan Ensar kadınlarından daha faziletlisini görmedim. Nitekim Nûr sûresinde “Kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne taksınlar...” âyeti inince, onların erkekleri bu âyetleri okuyarak eve döndüler. Bu erkekler eşlerine, kızlarına, kız kardeş ve hısımlarına bunları okudular. Bu kadınlardan her biri Allah’ın kitabını tasdik ve ona iman ederek, etek kumaşlarından başörtüsü hazırladılar. Ertesi sabah, Hz. Peygamber’in arkasında

başörtüleriyle sabah namazına durdular. Sanki onların başları üstünde kargalar vardı.” (Buhârî, Tefsîru Sûre, (Nûr Sûresi Tefsiri), 6/136; Ebû Dâvud, Libas 32, h. no: 4101)

Ashâb zamanında Kur’an âyetleri üzerinde düşünmek ve onları anlamaya çalışmak hususunda herhangi bir kültür düzeyi aranmıyordu. Kur’an okuyan herkes, onu anlamak ve onunla amel etmek için çalışıyordu. Ancak herkesin böyle bir çaba içerisinde olması, hepsinin onu aynı düzeyde anladıkları anlamına gelmez. Anlamını bilmedikleri kelime veya terkipleri Peygamber hayatta iken ona, onun vefatından sonra ise birbirlerine soruyorlardı.

Sahâbenin Kur’an’ı anlama düzeyleri birbirlerinden farklıydı. Ancak anlama düzeyi düşük olan da Kur’an’ı anlamaya çalışıyordu ve kimse ona, “niçin Kur’an’ı anlamak için uğraşıyorsun? Bu işten vazgeç, seviyen buna müsait değildir” demiyordu.

Dikkat çeken diğer bir husus ise, yanlış anlayanların hatalarını kabullenmeye hazır olmalarıdır. Bu, onların dine olan bağlılık ve samimiyetlerinin, ayrıca birbirlerine olan güvenlerinin göstergesidir.

Ashâb, Kur’an’ı anlamak için önce yine Kur’an’a müracaat ediyorlar. Sonra Peygamber’in sünnetine bakıyorlardı. Bu iki ana kaynaktan bulamadıkları konu için ichtihad ediyorlar (re’yleriyle hüküm veriyorlar)dı.

Her kitap anlaşılacak için okunur. Dünya ve âhiret saâdetinin kaynağı olan Kur’ân-ı Kerim’in anlaşılabilmesi düşünülemez.

Asr-ı saâdet Müslümanlarının önyargısız olmaları, samimi ve kuvvetli bir imana sahip bulunmaları, Kur’an’ı daha doğru anlamalarını kolaylaştırıyordu.

Asr-ı saâdet Müslümanları, Kur’an’ı hiçbir değişikliğe uğramadan sonraki nesillere aktarmakla yetinmemiş, her öğrendiklerini Peygamber’in gözetiminde hayatlarına uygulayarak sonraki nesillere İslâm’ın nasıl yaşanacağı konusunda model toplum olmuşlardı. Onlar, Kur’an’ı öğrenmeyi, onu anlamayı ve hayatlarına aktarmayı birlikte yürütmüşlerdi.

Kur'an-ı Kerim, âyetleri üzerinde düşünmeyi, onu tedebbür ile okumayı emretmektedir. Sonu “*düşünmüyor musunuz?*”, “*akletmiyor musunuz?*” gibi ifadelerle biten birçok âyet vardır. Akıl, insana verilen en büyük nimetlerdendir. Bu nimetin şükrü ise, akıllı kullanmak, yani düşündürmektir (M. Sait Şimşek, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdet'te İslâm, s. 217-236).

İbâdetin üç unsuru (kulluk, itaat ve sadâkat) üzerinde dururken, üstad Mevdûdî, belki bazılarımızın biraz abartılı ve karikatürize edilmiş bulabileceği bir örnekleme ile ibâdet-itaat ilişkisini ve bu dengenin kayboluşunu şöyle açıklar:

“Önce ibadet'in bu anlamını kafanızda tutun, sorularıma ondan sonra cevap verin: Efendisinin kendisinden yapmasını istediği işleri yapmayıp daima elleri bağlı, efendisinin önünde duran ve onun ismini anan bir köle hakkında ne düşünürsünüz? Efendisi ona, ‘git şu şu işleri yap’ diyor; köle bulunduğu yerden kımıldamıyor, eğilip efendisini on kez selâmlıyor, tekrar ayağa kalkıp elleri bağlı öylece duruyor. Efendisi ona, ‘git falan yanlışlıkları düzelt’ diye tâlimat veriyor; ama adam yine yerinden kıpırdamıyor, efendisinin önünde eğilmeye devam ediyor. Efendisi ‘hırsızın elini bu kötü işten kes’ diye emrediyor. Bunu duyan köle, hırsızın elini keseceği yerde efendisinin söylediklerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyor ve ‘hırsızın elini bu işten kes’ emrini yüzlerce kez tekrarlıyor. Şimdi bu kölenin efendisine gerçekten hürmet ettiğini söyleyebilir miyiz? Sizin kölelerinizden bir tanesi böyle davranıyorsa ne yapardınız Allah bilir! Allah'ın kullarından böyle davrananların kendilerini Allah'a ibâdete adanmış olarak kabul etmelerine şaşmıyorum! Böyleleri sabahtan akşama kadar Allah bilir, kaç kere Kur'an'daki İlâhî emirleri okurlar, ama bunları yerine getirmek için kıllarını bile kıpırdatmazlar. Diğer taraftan ha bire nâfile namaz kılar, ellerine binlik bir tesbih alır ve Allah'ın adını anarlar. Çok acıklı bir makamla Kur'an okurlar! Onları bu halde gördüğünüz zaman; ‘ne kadar müttakî, ne kadar dindar adamlar’ dersiniz. Bu yanlış anlamının temelinde ibadetin gerçek anlamını bilmemek yatar. (Ebu'l Hasan Ali Nedvî, İslâm'ın Siyasi Yorumu, s. 77 (Mevdûdî'nin Fundamentals Of İslam adlı eserinden naklen)

Allah'a inandığını söylediği halde O'na itaat etmeyenlerin durumu, şu askerin durumu gibidir: Komutan kendisine hayatî önemi olan bir planı verdikten sonra planın yerine getirilmesi için gerekli emirleri de vermiştir. O planın doğru olduğunu bilen, buna kalbiyle de inanan ve diliyle komutanın

emirlerine uyacağını taahhiüd eden bu adamın verilen emir ve tâlimatların hiçbirini tutmamasının iki sebebi olur: Ya inanmamıştır, ya da inandığı halde zaafırları yüzünden emri aksatmıştır. İki halde de cezaya çarptırılır; Birinci durumda inanmayanların cezasına, ikinci durumda da âsilerin cezasına.

Allah ve O'nun peygamberine isyan, O'nu tanımamak, O'nun koyduğu kanunları hiçe saymak demektir. Bu da insanın İslâm'dan uzaklaşmasına sebep olur. Her tarafından küfrün her çeşidiyle her şekilde kuşatılan günümüzmün müslümanı, müslüman kalmak ve müslüman ölmek için ashâb gibi canlı Kur'an olmaya çalışmalıdır.' Bu devirde "müslüman" ismini benimsemek, ciddi ve büyük bir iddiadır. Bu iddianın isbatı, tüm iç ve dış zorluklara rağmen, Kur'an'ın tâbî tuttuğu itaat ve isyan sınavlarını başarmaktır. Cennetin bedeli Kur'an'a itaat; cehennemin sebebi Kur'an'a isyandır.

Ashâbın temel özelliği, kendilerini Kitab'ın ve Peygamber'in yönlendirmesidir. Onlar KİTAPLI nesildir. Bugün fert ve toplumları Kitap yönlendirmiyor. Vatandaşa "Kitapsız!" denildiğinde hemen herkes bu sözü büyük bir hakaret kabul eder ama, yaşayışıyla bu sözü hak edip etmediğini düşünmez. Kitapsız toplumdur cahiliyye toplumu. Devlet, Kitapsız devlettir. Öldükten sonra sorulacak sorulardan birinin "Kitabın ne?" sorusu olacağı hadis-i şeriflerde bildirilmiştir. "O gün onların ağızlarını mühürleriz; yaptıklarını bize elleri anlatır, ayakları da şahitlik eder." (36/Yâsin, 65). "Kitabın ne?" sorusuna o gün ellerimiz "falan gazete", "filânın nutku", "falan anayasası", ya da "şu kanal", "bu televizyon"... diyebilir. Yani, Kitabımız diye iddia ettiğimiz Allah'ın Kitabı yerine, bize yön veren, bizim O Kitap'tan, yani Kur'an'dan fazla okuyup baktığımız, etkilendiğimiz, uyduğumuz ne ise vücudumuz yalan da söyleyemeden onları itiraf edecektir. "Kitabım Kur'an" sözü bir tekerleme ve bir iddiadan mı ibârettir, yoksa tümüyle yaşayışımıza yön veren gerçeği mi yansıtmaktadır? İnanmak, inandığını yaşamaktır. Ateşin yakıcı olduğuna inanan, kolay kolay elini ateşe uzatmaz. Kur'an'ın haber verdiği cehenneme gerçekten iman eden kimse de Kur'an'daki hükümlere itaat etmeyerek cehenneme doğru hızla koşmaz.

Kur'an, Peygamberimiz'in en büyük mucizesidir. Diğer mucizeler, belirli bir zamanda ve belirli bir yerde yaşayan sınırlı sayıdaki insanın şahid olduğu olağanüstülükler olduğu halde; Kur'an, her coğrafyada, Peygamberden sonra her tarih diliminde yaşayanlar için apaçık görülen bir mucizedir. Edebiyat yönüyle mucizedir, benzerinin yazılamayacağı için mucizedir,

problemlere çözüm getirip ölümcül hastalıklara şifa olduğu için mucizedir, evrensel hakikatleri ihtiva etmesi yönüyle mucizedir. Değiştirilmesi gerek-meyen, eskimeyen ve en âdil kanunları içermesi yönüyle mucizedir.

Tarih, coğrafya, cinsiyet, maddi farklılıklara rağmen tüm insanları her yönüyle kuşatması, her topluma ve her bireye çıkış yolları göstermesi yönüyle mucizedir. Okunmasıyla, kolay öğrenilmesiyle, okunuşunda ruhla-rı arındıran, dinlendiren âhengi, musikisi ile, ruhları huzura kavuşturan, gönülleri titreten nağmeleriyle mucizedir. En çok okunan kitap olması, en çok ve en kolay ezberlenen kitap olması yönüyle mucizedir. Anlamalarının derinliğiyle mucizedir. En doğru, en güzel kelâm olması, biktırmaması, okundukça güzelliğinin artması yönüyle mucizedir. Bitmeyen hazineleriy-le, gaybdan verdiği haberlerle mucizedir...

Bütün mucizelerinin yanında Kur'an, tarihin akışını değiştirmiş, en köklü değişiklikleri gerçekleştirmiş, en sağlam nizamı oluşturmuş, pra-tikte muhteşem meyvelerinin görüldüğü, her isteyene nimetlerini sunan bir ağaçtır. Kendisine yönelenlere sırlarını açan, hazinelerini saçan gök-ten inen muazzam bir sofradır. Göklere doğru tırmanmak, yükselmek isteyenlere Allah'ın uzattığı kopmaz bir iptir. Tarihin şahid olduğu en bü-yük devrim, Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılâptır. Câhiliye bataklığından Kur'an sâyesinde çıkıp dünyaya insanlık öğreten ashâb bunun canlı ör-neğidir. Kur'an, kişileri kısa zamanda, tepeden tırnağa değiştirdiği gibi; toplumları da nûruyla ihyâ etmiş, diriltmiş, değiştirmiş, dönüştürmüş-tür.

Ashâbı ashâb yapan Kur'an'dır. Saâdeti asra taşımak ve asr-ı saâdeti ya-şamak için biz de Kur'an'a ashâb gibi sarılırsak sahâbeleşmiş oluruz. Onlara Allah'ın ihsânı olan dünyada devlete âhirette sonsuz nimete biz de kavuşu-ruz. Fert planında sözgelimi, Ebû Cehil'in samimi arkadaşı, eli silâhlı katil adayı Ömer, Peygamber'i öldürmeye giderken kendisi dirilmiş, dinlediği Kur'an onu bir anda değiştirivermiştir. Gaddar, zâlim Ömer, Kur'an sâye-sinde insanları ihyâ eden, karıncayı ezmek için yere dikkatli basan mer-hamet ve adâlet timsali Hz. Ömer oluvermiştir. Fert planında tek tek ya-şanan bunun gibi sayısız örnekler yanında, Kur'an, toplumu da, düzeni de kökten değiştirmiştir. Kabile halinde yaşayıp, sık sık birbirlerine saldıran, o güne kadar tarihte ciddi varlık gösteremeyen, devlet ve medeniyet nedir bilmeyen baldırı çıplak insanlar, Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılâp sayesinde

çok kısa bir zaman içinde üç kıtada at koşturan, en büyük devlet ve medeniyet oluşturmuşlardır.

Gerçek Anlamda Çağ Kapatıp Çağ Açan Sadece Kur'an'dır.

Ashâbın Kur'an'a yaklaşımı konusunda söylenmesi gereken bir husus da, ashâbın kayıtsız şartsız Kur'an'a teslim olması sayesinde Kur'an'ın onların dünyasını da tümüyle güzelleştirmesidir. Kur'an çağ kapatıp çağ açmıştır. Hemen her konuda olduğu gibi, cahiliyyenin çağ anlayışı da cahilcedir. İnsanlığın hattındaki en büyük fay kırılmasını da hakkı görmek istemediği için görmezden gelir, farklı çağ anlayışını zanna ve uydurmalarla dayanarak değerlendirir. İslâm'ın çağ anlayışı, tevhid mücadelesini yansıtan olaylarda, vahyin verdiği doğru haberler ışığındadır. İlk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Ülü'l-azm denilen büyük peygamberler de çağ kapatıp çağ açmış devrimci liderlerdir. Nuh tufanı, o tarihte ve sonraki etkileriyle yeni bir çağı belirler. İbrahim (a.s.) putperest çağa destansı meydan okumaları ve mücadeleleriyle tevhid çağını yeniden oluşturan inkılabın köşe taşıdır. Musa (a.s.) ve İsa (a.s.) da öyle. Ve en büyük inkılab, Kur'an'ın yaptığı inkılab; en büyük inkılabçı da Hz. Muhammed (s.a.s.)'dir. Kur'an'la cahiliyye çağı kapanmış; mutluluk çağı başlamıştır. Kur'an'la birlikte Kur'an'ın oluşturduğu yeni çağın adı asr-ı saadet; inkılabçı insanın adı da müslümandır artık. Diğer devrimler, adına inkılab denilemeyecek basit, sınırlı, sahte, avutucu değişimlerdir. Daha doğrusu zindanları değiştirmenin adına devrim denilmeye başlanmıştır. Karanlıklar, zulümler, zindanlar arasındaki değişikliğin adına devrim; küçük değişikliklerin veya tahmine ya da uydurmaya dayanan zaman dilimlerinin adı çağ olamaz.

İnsanlık, bugün bilmem kaçıncı câhiliyye çağının karanlıklarında yaşıyor. Kur'an'da "câhiliyye" kelimesi dört yerde geçer. Bu dört âyet, câhiliyyenin dört özelliğini belirtir. Cahiliyye, İslâm'a zıt, putçu bir inanç sistemidir. (bkz. 3/Âl-i İmran, 154) Câhiliyye bir hayat felsefesi, taassup içeren bir yaşam biçimidir (bkz. 48/Fetih, 26). Câhiliyye ahlâksızlık, hayâsızlıktır (bkz. 33/Ahzâb, 33). Ve câhiliyye bir devlet anlayışı, bir yönetim biçimidir: "Yoksa onlar, câhiliyye hükmünü, idaresini mi istiyorlar? İyi anlayan bir topluma göre, hükmü Allah'tan daha güzel kim var?" (5/Mâide, 50). Câhiliyyenin temel vasıflarından kölelik hâlâ hükmünü sürdürmektedir.

İnsanlar bugünkü modern câhiliyyede şeytanın, nefislerinin, hevâ ve heveslerinin kölesi durumunda yaşarlarken; bir yandan da kullara kul-luk-kölelik yapmaktalar. Yabancı emperyalistler ve yerli sömürücüler modern köleliği devam ettiriyorlar. Eski câhiliyye devrinde bazı insanlar kızlarını diri diri toprağa gömüyorlar, kızlarının dünya hayatlarını yok ediyorlardı. Günümüzdeki modern câhiliyyede kız-erkek bütün çocuklar, öldürülmelerin en kötüsüne mahkûm ediliyor. Çocukların fitratları bozul-duğu ve mü'mince yaşatılmadığı için âhiretleri, ebedî hayatları mahvedi-liyor (Tabii, kürtaj, intihar, uyuşturucu gibi şeyleri saymaya gerek görmü-yorum). Kısaca, Kur'an gelip Arap câhiliyyesini değiştirmeden o toplumda neler varsa, onlar modern biçimde bugün de, buralarda da arz-ı endam etmektedir.

Peki, Kur'an, aynı Kur'an olduğuna göre, bugünkü câhiliyyeyi niye değiştiremiyor? Bugünkü insanlar Kur'an okudukları halde, niçin ka-ranlıklardan sıyrılıp değişik bir kimliğe bürünemiyor? Yani Kur'an, niye artık inkılâb yapamıyor?! Kur'an değişmemiştir ama, Kur'an okuyanlar başkalaşmıştır. Kur'an anlayışı, Kur'an'a bakış, Kur'an'a yaklaşım de ği ş- mi ştir. Kur'an, aynı Kur'an'dır ama, Kur'an'a yönelmesi gereken insan, Kur'an'a sahâbe-i kiram gibi yönelmiyor. Çeşme, bin dört yüz yıldır ak-maktadır. Bu güne kadar onun hayat veren lezzetli suyunu içenleri suladı- ğı, nimetlendirip diriltti ği gibi, hâlâ canlandıran rahmet suyunu sunmaya devam etmektedir. Ama biz, kabımızı o çeşmenin altına tutmuyor, çeşme- den yararlanmayı bilmiyorsak suç elbette çeşmenin de ğil; bizimdir. Kara- nlıklarda yaşayan insan, çeşmenin yolunu unutmuş olabilir ama, çeşmenin suyundan az da olsa tatmış olanların yapmaları gereken büyük görevleri olmalıdır. Hele o çeşmenin yanı başındaki yangınları farkedenden itfaiyeci (dâvet ve tebli ğci) görevini yapmıyorsa, karanlıktan yararlanarak yangını çıkaran ve de ği şik araçlarıyla yangını körükleyenler kadar, o da suçlu de ğil midir? Kendilerini ve toplumlarını de ği ştirmek isteyenlere Kur'an yardıma hazırdır; referansları, örnekleri ortadadır. De ği şim ve dönüşüm projelerini, kendisine yöneleceklerle sunmaya, yol göstermeye, yollarını aydınlatmaya hazır beklemektedir.

Bir ilâcın şifâya vesile olması için, o ilacın kullanılması gerekir. Sa- dece reçetenin veya prospektüsün okunmasıyla şifa beklenemez. "*Kur'an şifâdır*." (10/Yûnus, 57; 17/İsrâ, 82; 41/Fussilet, 44). Hem ferdî hastalık, problem, stres ve buhranlarımıza; hem de sosyal kargaşamıza. Aynı za-

manda devlet yönetiminin ölümcül hastalıklarına şifâdır. Bunun böyle olduğu sayısız deney ve tecrübelerle kanıtlanmış tarihî ve güncel bir vâkıdır. Aynı ilaç, bayatlamadan bozulmadan duruyor. Raflarda, kabin-
dan açılmadan tutuluyor. Uygulayacak hastaları bekliyor.

Kur'an, gerçekten âlemlerin Rabbi nâmına bir İlâhî hitaptır. Bütün kâinatın Sahibi, bütün mahlûkatın Hâlikı nâmına bir ezelî konuşmadır. Hakîm, Kerîm ve Rahîm bir Rabbin kelim-ı Ezelîsi olarak sonsuz hikmet, kerem ve rahmet yüklüdür. Furkan'dır ve mu'cizü'l-beyandır. Dolayısıyla onu okumak, okumaların en güzelidir. Onu dinlemek, dinlemelerin en güzelidir. Onunla düşünmek, tefekkürün en güzelidir. Ona göre yaşanan bir hayât, hayâtların en güzelidir. Tüm bunlarla birlikte, unutulmaması gereken husus, eşsiz bir hidâyet rehberi olan Kur'an'ın doğru bir niyetle okunmasıdır.

Mü'min, Kur'an insanıdır. O'nu okumak, anlamak ve yaşamakla em-rolunmuştur. İnandığı ve hayat nizamı edindiği Kur'an'a karşı mü'minin ilk vazifesi, O'nu sık sık okumaktır. Kur'an'ın ilk emri "oku" iken O'nu okuyamamanın mâzereti olamaz. Her mü'min, asgari olarak günde beş defa namaz aracılığı ile Kur'an'la doğrudan doğruya bir bağlantı kuracaktır. İslâm'ın iman, ahlak, iktisat, hukuk vs. düsturlarını teşkil eden Kur'an âyetlerini, Rabbinin huzurunda, Rabbinden indirildiği şekliyle okuyarak ve dinleyerek Allah'a ibâdet edecektir.

Kur'an'ı okumak, mü'min için ne derece lüzumlu ise, öğrendiklerini korumak ve unutmamak da o nisbette zarûridir. Kur'an'ı okumaktan asıl gaye, onu anlamaktır. İslâm, ana kanunlarını teşkil eden Kur'an'ın anlaşılmasını belirli bir zümrenin tekeline bırakmamıştır. Kur'an, her bir kişi için gönderilmiştir ve Kur'an mesajı ana hatlarıyla herkes tarafından anlaşılacak kadar açıktır.

"Andolsun ki biz, Kur'an'ı anlaşılması; üzerinde düşünülmesi için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen (ibret alan) var mı?" (54/Kamer, 17) Kur'an'ı biraz olsun anlayarak okumuş olmak için, Kur'an'ın orijinal harfleriyle yazılmış metnini ihtivâ eden meal ve tefsirlerden sıra ile günlük dersler takip etmeliyiz. Bir sayfa metin, akabinde de okunan sayfanın meal ve tefsirini okumalıyız. Ayrıca, çeşitli konulardaki Kur'an âyetlerini açıklayan ilmi eserleri de ciddi bir gayretle takip etmeliyiz. Kur'an'ı okumanın, onu anlamak için olacağı gerçeğini kavrayamayan bir çok mü'min, Kur'an'ı yıl-

larca okudukları, defalarca hatmettikleri halde, meal ve tefsirlere rağbet etmedikleri için, Kur'an'ın mânâ zenginliklerinden feyz alamamışlar, ellerindeki Kitab'ı hayatlarına geçirememişlerdir. Biz, bu duruma düşmemeliyiz.

Kur'an'ımızı okumak, anlamak için olacağı gibi; anlamak da şüphesiz tatbik etmek için olacaktır. Mü'minin Kur'an'a imanı, zaten onu yaşamak içindir. *"İşte bu Kur'an, indirdiğimiz mübarek bir Kitabdır. Artık Kur'an'a uyun, (onun emir ve yasaklarına aykırı davranıştan) sakının ki merhamet olunaszınız."* (6/En'âm, 155) Mü'min, Kur'an'ı, musikisinden yararlanmak ve kültürünü artırmak için okumayacaktır. Onu yaşamak için öğrenecek, okuyacak ve dinleyecektir. *"Allah, şu Kur'an'la amel eden toplumları yükseltir. Onun izinden gitmeyenleri de alçaltır."* (Riyâzü's-Sâlihîn ve Terc. II, 341).

Tatbik olunmayan bilgilerden bir menfaat edinilemeyeceği gibi; inanılan, okunan, anlaşılan, fakat yaşanmayan Kur'an'dan da özlenen faydalar sağlanamayacaktır. *"Benim zikrimden (Kur'an'ımdan) yüzçeviren kişi(ler) için (buhranlarla dolu) dar bir hayat ve geçim sıkıntısı vardır."* (20/Tâhâ, 124).

Bir ilke, bir kanun fert ve cemiyet hayatında ilgi ve saygı görüyor, tatbik olunuyorsa onun varlığının anlamı ve değeri vardır. Yok, sadece varlığına ve gerekliliğine inanılmakla yetiniliyor da fertlerin irâdelerine ve toplum hayatının akışına yön vermiyorsa onun mevcûdiyetinin fiilî bir önemi yoktur. İnanılan ve kabul edilen bu ana kaideyi iman ve amel hayatımıza uygulayarak şu soruları kendimize yöneltebiliriz:

Yüce Allah'ın varlığına, birliğine, yaratıcılığına, bilgisi ve gücü sınırsız, ortağı olmayan bir Rab olduğuna inanmamızın hayatımızdaki rolü nedir? Onun bildirdikleri, emirleri ve yasaklarını ihtivâ ettiğine inandığımız **Kur'an-ı Kerim'in kişisel ve sosyal hayatımızdaki etkinliği nedir?** Kur'an-ı Kerim vicdanların hâkim düzeni ve pratik hayatın tatbik edilir nizamı olmadan mâziyi, hali, istikbali bilen Allah'ı fiil ve hayatımızda biricik ma'bud; ortaksız ilâh tanımamız mümkün müdür? Elbette ki değildir. Zira Allah'ın haram kıldıklarını helâl kılan, helâl kıldıklarını da haram kılan kişileri ve sosyal kurumları meşrû tanımak, onları ma'bud edinmektir. İlâhî yasaları yürürlükten düşürmek ve bu yasalarla çelişen prensipleri yüceltmek ise Allah'a şirk koştur.

Devrimiz müslümanları, ilâhlar edinip Allah'a ortak koşmayı, sadece putlara tapmak gibi eksik ve kısır bir anlayış içinde kabul eder olmuşlardır. Bu kabulden ötürüdür ki, Allah'ın ferdî, ailevî ve ictimai hayâtı tanzim edecek emir ve yasaklarını içeren Kur'an-ı Kerim, düzenleyicisi olması gereken günlük hayattan çekilmiştir. Dirileri canlılığa ve ebedilik aşkına erdirmesi gerekirken mezarlık kitabı olmuştur. *"Ümmetimle ilgili olarak korktukları-mın en korkutucu olanı, Allah'a şirk koşmalarıdır. Dikkat edin, ben size onlar aya, güneşe ve puta tapacaklar demiyorum. Fakat Allah'tan başkasının emirlerine ve arzularına göre iş yapacaklar. (Bu da onlar için Allah'a bir nevi şirk koşmak olacak.)"* (İbn Mâce, Hadis no: 4205)

Allah'ın yanı sıra ilâhlar tanımak, bağışlanmayacak ve cehennem azabına uğratacak pek büyük bir suç olduğu içindir ki, **ilk mü'minler ilâhlar edinme anlamına gelebilecek davranışlardan şiddetle kaçınıyorlardı. Bu sebeptendir ki Kur'an'la bildirilen helâllar ve haramlarla çelişen inançları, gelenekleri ve uygulamaları hemen bırakıyorlardı.** Kur'an-ı Kerim'in yasalarına uymayı Allah'ı ma'bud tanımanın gereği görüyorlardı. Bu şuurlarından ötürüdür ki Rabbimizin Kur'an'da *"Namaz kılınız"* emri gelince bütün mü'minler namaz kılmaya başlamıştı. *"Zekât veriniz"* emri gelince, şartlarını taşıyan mü'minler, vermeyi bir iman zevki ve vicdan neşesi haline getirmişlerdi. *"Savaşıınız"* buyruğu ise bütün mü'minleri iman saflarında savaşmaya hazırlamıştı.

Allah'ı biricik ma'bud; ortaksız ilâh kabul etmeyi, O'nun kitabı Kur'an'ın düsturlarına göre yaşamak mânâsına anlayan ilk mü'minlerin hayatından bir örnek verelim:

Asrımızın câhiliyyesi gibi karanlık bir câhiliyye hayatı yaşayan miladi 6.-7. asır Araplarında alkollü içkiler her dudağın sevgilisi, her merasimin protokol gereği idi. Böyle bir cemiyetin insanı olan Ebû Büreyde şöyle nakleder: *"Bir gün oturmuş içki içmeye başlamıştık. Ben bir ara kalktım, Peygamber'in huzuruna çıktım, selâm verdim ve orada içkinin haram edildiğini bildiren âyetin indirildiğini öğrendim. Derhal arkadaşlarıma yanına döndüm ve alkollü içkileri içme yasağını bildiren âyetleri "... artık bu iptilâdan vazgeçersiniz değil mi?" (5/Mâide 90) cümlesine kadar okudum. Arkadaşlarım hemen kadehlerindeki içkileri döktüler, küpleri devirdiler ve 'Vazgeçtik yâ Rabbi! Vazgeçtik yâ Rabbi!' dediler."* (İbn Kesir, 5/Mâide 90 âyetinin tefsiri).

Peygamber devrinin her mü'mini, Kur'an'ın ferdî ve ailevî hayatı tanzim eden her emrini, sosyal, iktisadî ve hukukî münâsebetleri düzenleyen her düsturunu aynı iman ve şuurla derhal tatbik ediyor ve Kur'an'ı yaşan bir nizam haline getiriyordu. Onlar biliyorlardı ki, Kur'an'ın yüce emir ve yasaklarını tatbik etmemek; şanlı Peygamber'in önderliğinde yaşamamak, imanı anlamsız kılmak, hayâtı gayesiz bir mâceraya sürüklemek, âhiret saâdetini putperestliğe fedâ etmektir. Biz de bugün kişilerin putlaştırıldığı, düzenlerin ilâhlaştırıldığı modern câhiliyyede yaşıyoruz. Dünya ve âhirette hor ve hakir olmaktan kurtulmak için ashâbın Kur'an'a yaklaştığı gibi yaşamalıyız. Sadece Allah'a kul olabilmek, özgürlüğe kavuşup yükselmek için Kur'an'ı harfiyyen ve aynı heyecanla hayatımıza geçirmeliyiz. *“(Siz) O'nun Kitabı Kur'an'a uyun. O'nun emirleri ve yasaklarına aykırı gitmekten de sakının ki merhamet olunasınız (da dünya ve âhirette mutluluğa eresiniz.)”* (20/Tâhâ, 98; 6/En'âm, 155). (3)

Ne mutlu Kur'an gölgesinde hayatını sürdüren canlı Kur'an'lara! Allah'ın emirlerini öğrenir öğrenmez “dinledik ve itaat ettik” deyip hemen eyleme geçen; Allah'ın itaati yasakladığı ilke, görüş, kural ve kişilere karşı da “ne dinliyoruz, ne de itaat ediyoruz!” deyip sözünün eri olan cihad erlerine selâm olsun.

Kur'an'da Kur'an

Kur'an, kendisini bir kılavuz, rehber olarak tanıtıyor. Kur'an, insanlara hayâtları boyunca takip etmeleri gereken esasları, yasaları gösteren ve onları teşvik eden bir kitaptır. Kur'an, akleden insanlar için bir öğüt ve hatırlatmadır. Kur'an'ı, kendi dilinden tanımaya çalışalım:

“Elif Lâm Râ; Bunlar, gerçeği açıklayan Kitab'ın âyetleridir. Biz, onu anlayasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Biz, bu Kur'an'ı sana vahyedererek en güzel kıssaları anlatıyoruz. Oysa, daha önce sen bunlardan habersizdin.” (12/Yûsuf, 1-2)

“Bu, Allah'ın izniyle, insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve hamde lâyıf olan, göklerde ve yerde olanların sahibi Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır.” (14/İbrahim, 1-2)

“Kur’an, âlemler için bir öğüt ve hatırlatmadan başka bir şey değildir.”
(68/Kalem, 52)

“Bu Kitap, hiç şüphesiz muttakiler için rehberdir.” (2/Bakara, 2)

“Bu Kur’an, onunla uyarılınsınlar, tek bir ilah bulunduğunu bilsinler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye insanlara tebliğ edilmiştir.” (14/İbrahim, 52)

“De ki, Kur’an’ı Ruhul Kudüs (Cebrail) Rabbinin katından mü’minlerin imanlarını pekiştirmek, müslümanlara doğruluk rehberi ve müjde olmak üzere hak olarak indirmiştir.” (16/Nahl, 102)

“Bu Kur’an, insanlara bir açıklama, muttakilere yol gösterme ve bir öğütür.” (3/Âl-i İmran, 138)

“Doğrusu size Allah’tan bir ıfık ve apaçık bir Kitap gelmiştir. Allah, rızâsını gözetenleri onunla selâmet yollarına eriştirir ve onları, izni ile karanlıklardan aydınlığa çıkarır, onları doğru yola iletir.” (5/Mâide, 16)

“O halde Allah’ın indirdiği Kitap ile aralarında hükmet. Allah’ın sana indirdiği Kur’an’ın bir kısmından seni vazgeçirmelerinden sakın. Onların heveslerine uyma. Eğer yüzçevirirlerse bil ki, Allah, bir kısım günahları yüzünden onları cezalandırmak istiyor. İnsanların çoğu gerçekten fâsıktırlar.” (5/Mâide, 49)

“İşte bu Kur’an, indirdiğimiz mübarek bir Kitabdır. Artık Kur’an’a uyun, (onun emir ve yasaklarına aykırı davranıştan) sakının ki merhamet olunassınız.” (6/En’âm, 155)

“Biz sana onu böyle Arapça bir Kur’an olarak indirdik ve onda tehditleri türlü biçimlerde açıkladık. Belki sakınırlar veya onlara bir öğüt olur.” (20/Tâhâ, 113)

“Andolsun, bu Kur’an’da insanlara her çeşit misali türlü şekillerde açıkladık. Ama insanların çoğu inkâr ederek yüzçevirirler.” (17/İsrâ, 89)

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna hak ile bâtılın arasını ayıran ölçüyü indiren ne yücedir!” (25/Furkan, 1)

“De ki, bu, mü'minlere doğruluk rehberi ve şifâdır.” (41/Fussilet, 44)

“Kur'an'ı insanlara ağır ağır okuman için bölüm bölüm indirdik.” (17/İsrâ, 106)

“Rabbınızdan size indirilen Kitaba uyun; ondan başka veliler edinerek onlara uymayın. Pek az öğüt dinliyorsunuz.” (7/A'râf, 3)

“O gün zâlim kişi ellerini ısırıp ‘keşke Peygamber’le beraber bir yol tutsaydım, vay başıma gelene, keşke falancayı dost edinmeseydim, and olsun ki beni, bana gelen Kur'an'dan o saptırdı. Şeytan insanı yalnız ve yardımcı-sız bırakıyor.’ der. Peygamber: ‘Ey Rabbim, doğrusu kavmim/toplumum bu Kur'an'ı terk etmişti.’ der.” (25/Furkan, 27-30)

“Benim Kitabımdan yüzçeviren bilsin ki, onun dar bir geçimi olur ve kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz. O zaman, ‘Rabbim, beni niye kör olarak haşrettin? Oysa ben gören bir kimseydim’ der. Allah: ‘İşte böyle, âyetlerimiz sana gelmişti de sen onları unutmuştun (önemsememiştin, arkana atmıştın) bugün de öylece unutulursun’ der.” (20/Tâhâ, 124-126)

“Gerçekten, indirdiğimiz belgeleri ve doğru yolu Kitapta insanlara açıkladıktan sonra, onu gizleyen kimselere hem Allah lânet eder, hem de bütün lânet edenler lânet ederler. Ancak tevbe edip hallerini düzelterler hariç. Onların tevbesini kabul ederim.” (2/Bakara, 159-160)

“Gerçekten, Allah'ın indirdiği Kitaptan bir şeyi gizlemede bulunup da onu az bir değere değişenler var ya, onların karınlarına tıkindıkları ancak ateştir. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmaz ve onları günahlarından arındırmaz. Onlara elem verici bir azap vardır.” (2/Bakara, 174)

“Kur'an'ı işlerine geldiği gibi bölenlere de azabı indirmişsinizdir. Onlar Kur'an'ı bölüp ayıranlardır. Rabbine and olsun ki mutlaka yaptıklarının hesabını hepsine soracağız. Sana emrolunanı açıkça söyle ve müşriklerden yüzçevir!” (15/Hicr, 90-94)

“Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden öyle davrananların cezası dünya hayâtında ancak rüsvaylık; kıyamet

gününde ise en şiddetli azaba itilmektir. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan asla gafil değildir.” (2/Bakara, 85)

“Onlar Kur’anı düşünmezler mi, yoksa kalpleri mi kilitli?” (47/Muhammed, 24)

“Andolsun ki biz, Kur’anı anlaşılması; üzerinde düşünülmesi için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen (ibret alan) var mı?” (54/Kamer, 17)

“Kim benim zikrimden (Kur’andan) yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayâtı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz. O: ‘Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim!’ der. (Allah) buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana âyetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun. Doğru yoldan sapanı ve Rabbinin âyetlerine inanmayanı işte böyle cezalandırırız. Ahiret azabı, elbette daha şiddetli ve daha sürekli.” (20/Tâhâ, 124-127)

“Elif, Lâm, Râ. Bu Kur’an, öyle bir Kitaptır ki, insanları Rablerinin izniyle zulumâttan nura, her şeye gâlip ve hamde lâyük olan Allah’ın yoluna çıkarmak için onu sana indirdik.” (14/İbrahim, 1) “O (Kur’an) sizi zulumâttan nura çıkarmak için apaçık âyetler olarak kuluna (Peygamber’e) indirilmiştir.” (39/Zümer, 39) “O bir peygamber gönderdi; Allah’ın açıklayıcı âyetlerini sizlere okuyor ki iman edip sâlih amel işleyerek zulumâttan nura çıkasınız.” (65/Talâk, 11)

Kur’an’ı Anlamak İçin Nasıl Okumalıyız?

Peygamberimizin “Kur’an’ı mehur bıraktı; yani bir kenara koyup terk etti, ilgisiz kalarak emir ve yasaklarını uygulamayı terk etti” (25/Furkan, 30) diye bizden şikâyetçi olmasını istemiyorsak; okumayı bilmeyenlerin hemen öğrenmesi, Kur’an’ı mealıyla birlikte çokça okuması, imkânı olanların Arapça öğrenerek aslî dilinden anlaması ve anlamlarını yaşamaya gayret etmesi gerekmektedir. Yani, Kur’an’ı meal ve tefsiriyle okumaya çalışmak, Allah’ın emir ve yasaklarını ilk elden, Kendisinden öğrenmek Kur’an’a karşı görevlerimizdendir.

Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın Kitabı olduğuna iman eden insanlar, Kur'an âyetlerini şimdi nâzil oluyormuş gibi imanî bir heyecanla okumalı, dinlemeli ve üzerinde tefekkür etmelidir. Bireysel, sosyal, siyasal, ekonomik tüm problemlerin Kur'an'ı terk etmenin, onu tatbik etmemenin ürünü olduğunu, çözümün de Kur'an'ın tüm hükümleriyle hayata geçirilmesiyle mümkün olacağını unutmamalıyız.

Böyle olduğu halde, evlerimiz Kur'an kursuna, Kur'an okuluna dönüşmemekte, vaktimizi Kur'an ilimleri doldurmamaktadır. Halkın en dindarları, formalite icabı ve âdet olarak mukabele ile yetinmekte, düşünmeden, anlamadan, hayatına geçirme endişesi duymadan sadece lafzını hızlı bir şekilde okumakta ve Kur'an'a karşı görevin en fazla hatim etmekten ibaret olduğunu zannetmektedir.

Bizi dünyada da âhirette de kurtaracak ve hidâyet/rehberlik için indirilmiş bulunan Kur'an'ı duvarlara, kitaplığa terk edenlere, onu süslü kabının içinde mahpus tutup tutuklu hayatı yaşatanlara bu İlâhî kitabın hidâyet etmesi, yol göstermesi beklenmez.

Her durumda Kur'an'a müracaat etmemiz, Kur'an öğrenciliğini her türlü uğraşlarımızın önüne almamız gerekiyor. Kur'an okuyalım, bol bol okuyalım; ama güzel ses gösterisi için değil, anlamadan hatim için değil, ölümlere okumak için değil, kendimiz için, ihyâ olmak için. Kur'an'sız hayat, Peygamber'siz hayat, hayat bile değildir; ölüdür Kitapsız, öndersiz insan: *"Ey iman edenler! Hayat verip sizi diriltecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlüne uyun, onların emrine icâbet edin."* (8/Enfâl, 24)

Kur'an'ı sadece okuduğumuz için değil; esas olarak hayatımıza geçirip uyguladığımız, Onu yaşadığımız için ibâdet kabul etmeliyiz. Hızlı hatim yapmakla, Kur'an okuma yarışmaları, hâfızlık yarışmalarıyla Allah'ın rızasına ulaşılmaz. Kur'an'ı yaşama, Kur'an'ı hayata ve çevreye en güzel ve en çok tatbik etme yarışı yapmalıyız.

Arapça metnini yüzünden düzgün okuyabilmek, hatta sadece hâfız olmak çok önemli değildir, "hamele-i Kur'an" olmayı hedeflemeliyiz; O'nu yüklenmeli, O'nu taşımalı, O'nu yaşamalı, O'nu yaşatmalıyız. O'nun üzerimize yüklediği görevleri yerine getirme gayretimiz, her işimizin her faaliyetimizin, her istirahatımızın önüne geçmeli.

Kur'an'la yatıp Kur'an'la kalkmalı, Kur'an insanı olmalıyız. Ahlâkımız Kur'an olmalı, ayaklı Kur'an, canlı Kur'an olmayı hedeflemeliyiz.

Kur'an aynasında kendimize çeki düzen vermek zorundayız. Ruhumuzun, iç dünyamızın röntgenini çekseler, iftiharla başkalarına gösterebilecek şekilde yaşamalıyız. Kur'an'ın diriltici mesajlarıyla ayaklanmalı, yattığımız yerden kalkmalı ve kıyâmetimize kadar kıyamda olmalı, kıyamda/ayakta ölmeye çalışmalıyız.

Selâm olsun canlı Kur'an adayı (her yaştan) genç muvahhidlere! Kur'an talebesi olmayı hayat boyu sürdürecektir, Kur'an'ı öğrenip öğretmeyi, yaşayıp yaşatmayı hiçbir hazineye değişmeyecek Kur'an dostlarına!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ALÂK SÛRESİ VE MESAJI

Alâk Sûresi, Mushaf tertîbiyle Kur'ân-ı Kerîm'in doksan altıncı sûresi-
dir. On dokuz âyetten, doksan iki kelime ve iki yüz seksen harften ibaret-
tir. Fâsılları, kaf, mim, ye, te ve be'dir. Bu sûrenin ilk beş âyeti; Kur'ân-ı
Kerîm'in ilk nâzil olan âyetleridir. Adını ikinci âyetinde geçen alâk kelime-
sinden alan sûre, "İkra" kelimesiyle başladığı için ona İkra sûresi de denilir.
Kalem kelimesi geçtiği ve kalemle öğretmenin öneminden bahsettiği için
bazı selef âlimlerince Kalem Sûresi diye de adlandırılmıştır.

Alâk Sûresi'nde emredilen ve açıklanan hususları şöyle özetleyebiliriz:

İlk yapılması gereken şey okumaktır. Okumak, Rabbin ismiyle ve izniy-
le; O, nelerin ve nasıl okunmasından râzı olacaksa, onları okumak.

Her (hayırlı) işe Allah'ın adıyla başlamak gerekir. Okumaya da O'nun,
ismiyle besmele çekerek başlanmalıdır. O'nun ismiyle okunması, O'nun iz-
niyle ve O'nun rızâsı için okumayı da içerir.

Bu ilk nâzil olan âyette Rab kavramına da dikkat çekilmekte, tek rızık
veren, eğiten, mutlak yönetme hakkı olanın Allah olduğu açıklanmak-
tadır.

Rabbin tek yaratıcı olduğu ifade edilmekte, yaratamayan âciz varlıklar-
ın rab olamayacakları işaret edilmektedir.

Yine, bu ilk âyetlerde, insana ve onun aslının ne olduğuna dikkat çekil-
mektedir. O yaratıcının, bir "alâk"ı, bir hücreyi nasıl muhteşem bir insan
haline getirip böyle bir yaratılışı gerçekleştirdiğinin tefekkür edilmesi is-
tenmektedir. Dolayısıyla okuma kapsamı içine, insanın kendisi ve çevre-
si de girmekte, bu okumanın Allah'la bağlantılı olarak yapılması gerektiği
vurgulanmaktadır.

İnsan vahyi, vahyin ışığında kendini ve kâinatı okuyarak Rabbinin ne
büyük ikram sahibi olduğunu, kendine ne kadar cömertçe davrandığını

görmeli, okuduğu şeyler onu Allah'a yaklaştırmalı ve şükrettirmelidir. Ki, O Rabbinin insana kalemle yazmayı, kalemin yazdığını okumayı, bilmediği şeyleri, bilmesi gerekenleri öğrettiği hatırlatılmaktadır. Vahyi okumanın, okuduğunu anlamının ve vahyin doğrultusunda okunması gerekenlerin, yani kişiyi Allah'a yaklaştıracak ilmin farz olduğu vurgulanmaktadır. Bu kısa beş âyette iki defa tekrar edilen "oku" kavramından, kalemden, Allah'ın öğretmesi ve insanın öğrenmesinden bahsedilmesi, üzerinde çok durulup düşünülmesi gereken bir husustur. İkinci bölümde de bu vahyi ilimden ve o ilmin zarûrî sonucu olan başta namaz olmak üzere Allah'a yaklaştıracak davranışlardan uzak kalmanın sebep ve sonuçları üzerinde vurgu yapılması da olayın ehemmiyetini vurgular. Vahyi okumayınca, okuyup kulluk yapmayınca, insanın nasıl tuğyan edeceği örnekle anlatılır. Vahyi okumayan kişinin azgınlaşacağı, Rabbinin hakkıyla tanıyamayacağı, O'na yönelemeyeceği ve kendini Allah'a muhtaç hissetmeyecek çirkin tavırlara gideceği kesin bir dille ifade edilir.

Sûre, insanı hem başlangıç, hem sonuç bakımından bütün olarak ele almaktadır. İnsan olarak yaratılmak bilmeyi ve tanımayı, tanımak ise yarata-na secde etmeyi gerektirir. Sûre bütünüyle, "*Ben cinleri ve insanları yalnızca Bana kulluk etsinler diye yarattım*"⁶⁸ âyetinin açıklaması gibidir. Bu sûre, vahiy düzenini ve vahiy medeniyetini insanoğluna ilk tanıtan âyetler içermesi açısından, eğitip terbiye eden ve yöneten Rabbi tanıtip ilmin ilkelerini vererek Kur'an'ın insanı nasıl terbiye edip olgunlaştırdığını da göstermektedir. Okumanın ve ilmin ilk temeli Allah'ı tanımak, O'nu hatırlamak, O'nun ismi ve izniyle ilim ve amele yapışmaktır. İslâm'ın ilk temelini Allah'ı hakkıyla tanımak olduğu gibi, ilmin de esası budur. Vahiyden kopuk, O'ndan bağımsız bilgiye ilim demez Kur'an. Kur'anî mesajın "Oku" emriyle başlaması, vahyin ve İslâm'ın okumaya ve ilme verdiği önemi en güzel şekilde yansıtmaktadır. Neyin okunması gerektiği belirtilmeyip nasıl okunması gerektiğinin açıklanması, okunacak (gözlem yapılacak, tefekkür edilecek, dâvet edilecek) tüm şeylerin O'nun ismiyle, O'nun izniyle, O'na yaklaştıracak şeyler olması icap ettiğini vurgular. Ayrıca, bu âyetlerden Allah adıyla başlanmayan ve O'nun adıyla okunup öğrenilmeyen bilimin, daha doğrusu esas okunması gerekenlerin gerektiği gibi okunmamasının ve dünya nimetlerinin insanı hak yoldan ve Allah'a tam anlamıyla bir kul olmaktan alıkoymasının büyük bir ihtimal olduğu ortaya çıkmaktadır. O yüzden ilmin

68 51/Zâriyât, 56

insanı sâlih amel demek olan ibâdete götürmesi gerektiği sonucu çıkmakta, ilmin ancak Allah'a ibâdet ile tamamlanacağı ve ilim ile ibâdetin birbirlerinden ayrılmaz unsurlar olduğu da sûrenin ilk ve son âyetleri arasındaki insicâmdan yola çıkılarak anlaşılmaktadır.

Alâk sûresinin Mekkî sûrelerden olduğu kesindir; ancak onun Kur'an'ın ilk nâzil olan sûresi olduğu konusunda ihtilâf vardır. Bazı müfessirler ilk nâzil olan sûrenin Müddessir, bazıları da Fâtîha olduğunu ileri sürmüşlerdir. Daha çok tercih edilen görüşe göre, Alâk sûresinin ilk beş âyeti Kur'an'ın ilk nâzil olan âyetleridir. Müddessir sûresinin ilk âyetleri ile daha başka bazı âyetlerden sonra tam sûre olarak ilk nâzil olan sûre ise Fâtihadır.

Alâk sûresinin ilk beş âyetinin nüzulü hakkında Buhârî ile Müslim'in Hz. Âşeden gelen rivâyetlerine göre, Hz. Peygamber inzivâya çekilmeyi âdet edindiği Mekke ile Mina arasında bulunan Hira mağarasında iken, Ramazan ayının 27. Pazartesi gecesi tan yerinin ağarmaya başlamasından az önce ufukta nurdan bir şekil görmüş ve o zamana kadar hiç karşılaşmadığı bu nûrânî varlığın kendisine seslendiğini duymuştur. Rasûl-i Ekrem olayı şöyle anlatır: "O varlık, bana Cebrâil olduğunu, Allah'ın beni peygamber seçtiğini ve bunu bildirmek için kendisini görevlendirdiğini söyledi. Bana istincâyı ve abdest almayı öğretti. Bana okumamı emretti. Kendisine okuma bilmediğimi söyledim. Beni kolları arasına alıp kuvvetle sıktı; sonra "Oku!" dedi. Ben yine, "Okuma bilmem" dedim. Beni tekrar kolları arasına aldı, kuvvetle sıktı ve "Oku!" diye tekrar etti. Ben, yine "Okuma bilmem" dedim. Üçüncü defa kolları arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve şöyle dedi: "*Oku, yaratan rabbinin adıyla; insanı alâktan yaratan O'dur. Oku, rabbin sonsuz kerem sahibidir. Kalemle yazmayı Öğreten O'dur. İnsana bilmediğini öğreten O'dur.*"⁶⁹

Konuyla ilgili âyetler ve tarihî bilgiler birlikte değerlendirilirse, Kur'an vahyinin ilk kez, Ramazan ayında bulunan ve mübârek bir gece olan Kadir Gecesi'nde inmeye başladığı anlaşılır.⁷⁰

Önceleri kendi halinde bir insan olan ve tek Allah'a inanan Hz. Muhammed (s.a.s.), artık kendi halkına ve tüm insanlığa gönderilen bir peygamberdir. O, önündeki gerçekleri ve güçlükleri görerek hareket etti.

69 Buhârî, Bed'ü'l-vahy 3; Müslim, İman 252; 96/Alâk, 1-5

70 Bk. 2/Bakara, 185; 44/Duhân, 3; 97/Kadr 1

Mesajını başkalarına iletmeden önce, inancının tüm sonuçlarını kendisi kabullendi, her türlü bedelini ödemeye hazır oldu. Yüksek bir cesaretle hayatını bu tevhid inancına adadı. İlk zamanlar, sadece eşi Hadice ve birkaç yakın arkadaşı onun inancını paylaştılar. Peygamber (s.a.s.) Kur'an'ın doğruluk ve değer ölçülerini insanlara duyurarak işe başladı. Onları tevhide çağırdı, şirkin kesin bir yasak ve (tevbe edilmedikçe) bağışlanmaz bir günah olduğunu belirtti. İmanın amacını insanın özüne yerleştirip imanı, amelin/eylemin, İslâm'ı da (hayatın ayrılmaz bir parçası da değil,) hayatın kendisi⁷¹ olarak tanıttı. Kur'an'ı, sünnet formunda yorumlayıp uyguladı. O güne kadar değişmez gözüyle bakılan toplumsal kavram ve kurumları, Kur'an kıstasına vurup yeniden gözden geçirdi. Şirk düzenini altüst eden bir yeniliği, bir inkılâbı gerçekleştirdi. Sonunda, hem her bakımdan model olma özelliğine sahip bir iman ve ahlâk toplumu hem de bütün organ ve kurumlarıyla bir devlet modeli oluşturdu. Böylece İslâm, dâvetten devlete ulaştı.⁷²

Sûrenin ilk bölümü (1-5 âyetleri) bu olay sırasında, geri kalan kısmı da daha sonra nâzil olmuştur. Sûrenin geri kalan on dört âyetinin, ilk beş âyetten çok sonra ve Ebû Cehil hakkında nâzil olduğu rivâyet edilir. Bu ikinci kısımdaki âyetlerde ibâdet ve tebliğin alenen yapılmasının emredildiğini görmekteyiz. Aynı zamanda vahiyden uzak olan, vahyî okuma yapmayanların istîğnâya kapılıp tuğyâna (ve kendilerinde güç görüyorlarsa tâğutluğa) yönecekleri vurgulanmaktadır. Yine, vahyin okunması neticesinde yapılacak ibâdetlere karşı müstekbir azgınlığın ve tâğutların nasıl tavır aldıkları (ve alacakları) bildirilmiştir. O zâlim ve tâğutların namaz başta olmak üzere, insanı Rabbine yaklaştıracak güzelliklerden alıkoymak için her yolu deneyecekleri ifade edildikten sonra, son dönüşün Allah'a olduğu, esas hesap soracak olanın Allah olduğu vurgusu yapılmakta, Müslümanların her çeşit ibâdetine karşı tavır alanların cezasını Allah'ın mutlaka vereceği belirtilmektedir. Daha ilk âyetlerde safların netleşmeye başladığı görülmektedir. Allah'ın istediği şekilde okuyup gereğini yapanlara, insanları diliyle ve hâliyle Allah'a dâvet edenlere (okuyanlara) karşı mücâdele eden bâtil taraftarlarının varlığının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bu mücâdelenin Allah'a, O'nun vahyine karşı, O'na yapılan ibâdetlere karşı mücâdele olduğunun bilinmesi ve bile bile bu tâğutî mücadeleyi yapanların

71 Bk. 8/Enfâl, 24

72 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları, I, s. 13

cezasının Allah'a ait olduğu belirtilmektedir. O zâlimlere, tâğî ve tâğutlara kesinlikle itaat etmemek emredilmekte, secde ile Allah'a yaklaşma istenmektedir. Tâğut ve zâlimlere itaatsizlik ile secde arasında kopmaz bir bağ olduğu vurgulanmaktadır. Allah'a yaklaşmak ile zâlimlerden uzaklaşmak arasında yine ciddi bir bağ olduğu, bunların birbirinden kopmaz bütün olduğu anlaşılmaktadır.

- 1. ÂYET -

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

اللّٰهِ الَّذِي خَلَقَ : Rabbinin : رَبِّكَ : ismiyle : بِاسْمِ : oku : اقْرَأْ

“Oku, yaratan Rabbinin adıyla (besmele ile).” (96/Alâk, 1)

Bu âyette açıklanıp üzerinde durulması gereken 4 önemli kelime var: Okumak, besmele, Rab, yaratmak. Şimdi, sırasıyla bunları açıklayalım:

1- Okumak (İkra' / Oku)

Bu âyetler Hz. Peygamber'e inen ilk vahiy olup Peygamber'e ve onun şahsında tüm müslümanlara okumayı emretmiş, onları kalemle yazmaya ve ilimde gelişip yetkinleşmeye teşvik etmiştir. İlk vahyin “oku” emriyle başlaması ve bu emrin iki defa tekrar edilmesi, okumanın ve İlmin dinde ve insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın, canlılar arasında insanın farklı ve üstün yerini onun öğrenme özelliği ile tanımlaması son derece anlamlıdır.⁷³ Âyette Hz. Peygamber'e emredilen okumanın konusu belirtilmemiştir; çünkü başta kendisine indirilen vahiy ve kozmik evrendeki âyetler olmak üzere, okunması yani üzerinde inceleme yapıp zihin yorarak hakkında bilgi edinilmesi, ders ve ibret alınması gereken her şeyi tanıması, hakikatini anlayıp kavraması istenmektedir.

73 Ayrıca bk. 2/Bakara, 31

Kuşku yok ki yaratana tanımak, bilimin de dinin de temelini teşkil eder. Bu sebeple «*Yaratan rabbinin adıyla oku*» buyurularak Hz. Peygamber'in okuma faaliyetine veya herhangi bir işe, başka varlıkların adıyla değil, yaratan rabbın adıyla başlaması ve O'ndan yardım istemesi emredilmiştir. Okumanın (veya herhangi bir faaliyetin) Allah'ın adıyla, Allah için yapılması emredilmiştir. Âyette «*Yaratan rabbinin adıyla oku*» buyurularak özellikle yaratma sıfatına vurgu yapılmıştır. Çünkü hem insandaki okuma yeteneği ve imkânını hem de onun okuduğu, incelediği, anlamaya ve kavramaya çalıştığı objeleri, nesneleri yaratan Allah'tır. İnsan, bilgi edinme sürecinde Allah'ın verdiği imkân ve yetenekleri kullanmakta, O'nun yarattığı şartlarda ve onun yarattığı varlıklar üzerinde bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmaktadır. Durum böyle iken, yani O'nun yarattığı yeteneklerle O'nun yarattığı varlık âlemini incelerken, bütün bu lütufları görmezlikten gelerek Allah'a şükretmemek, O'nu tanımamak, üstelik bunu bilim adına yapmak büyük bir nankörlüktür.⁷⁴

“*Oku*”: Kur'an'ın adıyla aynı kökten olan “*oku*” emrinin tümleci zikredilmemiştir. Esasen “*ikra*”, etimolojik olarak icmâ' mânâsına gelir. Zımnî anlamı şudur: “Kalbine yazılan vahyin ışığında hakikatin parçaları arasında bağ kur! Parçanın bütüne aidiyetinin illet ve hikmeti üzerinde düşün! Varlığı Allah merkezli bir okumaya tâbi tut! Sözü özü “*oku*” emri, okumanın tüm anlamlarını içerir. Bu âyet, Allah'tan bağımsız bir bilgi ve bilim anlayışını kökten reddeder.

“*B'ismi Rabbike*”: İlk muhâtap için “vahyi Allah adına ilet”, tüm muhâtaplar için “iletileni Allah adına al ve oku” anlamına. Varlığı Allah adına (O'nun rızâsı için) okuma çabası, onu Allah'a referansla anlama çabasıdır. Fakat okuma her şeyden önce zihinde olanı dile dökme işidir. Zira *el-kırâe*: “Kalpte yazılı veya kayıtlı olanı bilinen bir lisanda dillendirmek” (nutkun bi-kelâmin muayyenin mektûbin ev mahzûfin alâ zahr-i kalb) anlamına gelir.⁷⁵

“(Ey Muhammed) *Yaratan Rabbinin adıyla oku.*” Yani; okumaya başla. Bu emir, Hz. Peygamber'i okuma bilmezken okur yapmış, ilk görevinin Allah'ı tanıtmak ve O'nun ismiyle okumaya başlamak olduğunu bildirmiştir.

74 Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, Kur'an Yolu, V/598

75 İbn Aşûr; Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal -Tefsir, Düşün Y., c. 2, s. 1278

Okumak için mutlaka yazı şart değildir. İşte önce hiç kitap okumamış, yazı yazmamış olan ümmî Peygamber'e, bu emir ile bir mucize olarak okunacak bir kitap verilmeye başlanmış, yazmadan okuyacak, okutacak bir okuma kudreti ihsan buyurmuştur ve buna besmele ile başlanması da emredilmiştir.

İlk vahyin “oku” emriyle başlaması ve bu emrin beş kısa âyet içinde iki defa tekrar edilmesi, okumanın insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kur'an'da hiçbir gereksiz tekrarın olmadığını, her tekrar kabul edilen kelimenin ya ayrı bir mânâya veya önemli bir nüans ve açılıma yönelik olduğunu değerlendirdiğimizde; birinci emrin Yaratıcı, ikinci emrin ise kalem karînesiyle yaratılanları tanımaya (okumaya) işaret olduğu da anlaşılır. Kur'an, insanın öteki canlılar arasındaki yerini belirlerken ona Allah'ın tüm isimleri öğrettiğini⁷⁶ ve bu öğrenme özelliği ile diğer yaratıklardan ayrıldığını ifade eder. “Oku” emrinin tekrarından, okuma yeteneğinin tekrar ile oluşacağına bir tenbih olduğu ve tekrar tekrar okunması istendiği gibi, başkalarına tebliğ ve yazdırmak için okumak üzere ikinci bir emir de olabilir. Ayrıca, insan ancak tekrarlayarak okumayı öğrenebilir. Peygamberimiz de bu emrin kendisine tekrarlanması ile ancak okuyabildi.

Vahiy bilgisinden uzak olan ve biraz da zenginliğine güvenip şımaran kimsenin kolayca emir ve kuralları çiğnediği, bu sûrenin daha sonraki âyetlerinde bildirilir. İnsanın gerçek kurtuluşu ise Allah'a yaklaşma çabasına bağlıdır. Bu da onun çevresine zarar veren kötü ve çirkin huylardan arınıp Allah'ın emirlerine itaat etmesiyle ve bu itaatın en belirgin ifadesi olan secde ile mümkündür. Sûrenin son âyeti buna işaret etmek üzere secde emrini ihtivâ etmektedir; nitekim bu son âyette tilâvet secdesi vardır.

Kur'an'ın ilk iki sûreye okumanın ve yazmanın önemini vurgulayarak başladığını biliyoruz.⁷⁷ Zaten okumak anlamına gelen “Kur'an” kelimesinin bu kitaba ad olması bir tesadüf değildir. Henüz vahyin ve mücâdelenin ilk yıllarında, geceleyin kalkıp Kur'an okuma ve bunun metodu konusunda özlü bilgiler veren Müzzemmil sûresinin ilk âyetlerinin uygulamasıyla ilgili olarak aynı sûrenin son âyeti, Rasûlullah (s.a.s.) ile birlikte bir topluluğun geceleyin Kur'an okuduğunu bizlere haber vermektedir.⁷⁸ Bir âyet-i kerimde hem okumak için hem de insanlara okutmak için Kur'an'ın parça

⁷⁶ 2/Bakara, 31

⁷⁷ 96/Alak, 1-6; 68/Kalem, 1-2

⁷⁸ 73/Müzzemmil, 1-8, 20

parça indirildiği ifade edilir.⁷⁹ Bu âyette “insanlara okuman için” ifadesinden, Rasûlün (ve onun izinden giden dâvâ adamı mü'minlerin) başkalarına Kur'an öğretmesinin istendiği açıkça anlaşılmaktadır. “Biz, o Kur'anı, insanlara dura dura, sindire sindire okuman için (bölümlere) ayırdık ve parça parça indirdik.”⁸⁰ Hz. Ömer (r.a.): Kur'an'ı beşer âyet, beşer âyet öğrenin. Zira Cebrâil onu çoğunlukla beşer âyet, beşer âyet indirdi” demiştir.⁸¹

Kur'an'da, okumayı emreden çok sayıda âyet vardır.⁸² Bu âyetlerin uygulanıp hayata geçirilmesi ile ilgili olarak belirtmemiz gereken bir hususa dikkat çekmek istiyoruz. Mekke'deki mücâdelenin, Rasûlün önderliğinde bir avuç arkadaşı tarafından gizlice yürütüldüğünü dikkate alırsak, bu âyetlerin gereği olarak resmî birtakım eğitim kurumları görme beklentisine girmemiş oluruz. Zira Mekke mücadelesinin tarzı gereği, eğitim kurumları da sivil, gizli (ve tâgutlardan, onların yönetiminden bağımsız) bir özellik arz etmektedir. “Erkam'ın evi” örneğinde olduğu gibi, bu iş için, daha çok, dikkat çekmeyen emniyetli yerler seçilmiştir. Yine dönemin hassâsiyeti gereği Rasul (s.a.s.), Mekke'de okuma-yazmaya ağırlık verme yerine, daha çok sohbet şeklindeki bir eğitime önem vermiştir. Zira başka çalışmalara zaman yoktu. Müslümanlar çok kısa zamanda Kur'an'ı ve mücâdeleyi öğrenmek zorundaydı. Dahası Rasul, göstermelik şekilcilığe değil, bilakis eğitimin muhtevâsına önem veriyordu. Dolayısıyla bu zor şartlar altında insanların eğitilmesi, bireysel ve sosyal bir değişimin gerçekleşmesi çok daha önemliydi. Nasıl ve ne şekilde bir eğitim uygulanacağı ise, şartların elverdiği ölçüde müslümanların inisiyatifine bırakılmıştı. Neticede bu gibi durumlarda sözlü eğitim, yazılı eğitime oranla zaman kazandırma ve takibatlarda risk önleme açısından daha müsaitti ve bu sebeple tercih edilmişti. Yazılı eğitime ve kurumlaşmaya ise Medine döneminde geçilmiştir.⁸³

79 17/İsrâ, 106

80 17/İsrâ, 106

81 Âlûsî, Rûhu'l Meânî

82 Ka-ra-e Kelimesi ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Kur'an Kelimesiyle Beraber Toplam 88 Yerde:) 7/A'râf, 204; 10/Yûnus, 94; 16/Nahl, 98; 17/İsrâ, 14, 45, 71, 93, 106; 26/Suarâ, 199; 69/Haakka, 19; 73/Müzzemmil, 20, 20; 75/Kiyâmet, 18; 84/İnşikak, 21; 87/Alâ, 6; 96/Alak, 1, 3. Kur'an Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 70 Yerde:) 2/Bakara, 185; 4/Nisâ, 82; 5/Mâide, 101; 6/enâm, 19; 7/A'râf, 204; 9/Tevbe, 111; 10/Yûnus, 15, 37, 61; 12/Yûsuf, 2, 3; 13/Râd, 31; 15/Hicr, 1, 87, 91; 16/Nahl, 98; 17/İsrâ, 9, 41, 45, 46, 60, 78, 78, 82, 88, 89, 106; 18/Kehf, 54; 20/Tâhâ, 2, 113, 114; 25/Furkan, 30, 32; 27/Neml, 1, 7, 76, 92; 28/Kasas, 85; 30/Rûm, 58; 34/Sebe, 31; 36/Yâsin, 2, 69; 38/Sâd, 1; 39/Zümer, 27, 28; 41/Fussilet, 3, 26, 44; 42/Şûrâ, 7; 43/Zuhruf, 3, 31; 46/Ahkaf, 29; 47/Muhammed, 24; 50Kaf, 1, 45; 54/Kamer, 17, 22, 32, 40; 55/Rahmân, 2; 56/Vâkia, 77; 59/Haşr, 21; 72/Cinn, 1; 73/Müzzemmil, 4, 20; 75/Kiyâmet, 17, 18; 76/İnsân, 23, 84/İnşikak, 21; 85/Bürûc, 21.

83 Tuncer Namlı, Ahlâki Kavramlarda Anlam Arayışı 1, Fecr Y., 176-177

Rasûlullah'ın Yüce Allah ile bağlantı kurduğu ilk anda inen bu bölümle tevhidî düşünce sisteminin temeli atılmış oldu. Her iş, her davranış, her adım, her çalışma Allah'ın adı ile, O'nun adına yapılır. Allah'ın adı ile başlar, Allah'ın adı ile yürür, Allah'a yönelir ve sonuçta O'na varır. Allah'tır yaratan. O'dur öğreten. Doğuş ve başlangıç O'ndandır. Öğretme O'ndan, bilgi O'ndandır. İnsan öğrenebildiğini öğrenir, öğretebildiğini öğretir. Ama bütün bunların kaynağı yaratan ve öğreten Yüce Allah'tır. *“O insana bilmediğini öğretti.”*

Neyi, Nasıl Okuyacağız?

İlk âyetle beraber tevhidle muhâtap olmaktayız. Rabbimiz, başkası değil; bizi ve her şeyi Yaratan'dır. Türeyişi reddedip yaratılışı kabul etmek de yetmez. Yaratıcıyı Rab olarak kabul etmeliyiz. Rab olan, yaratan, öğreten, ikram eden zât, tek ilâh Allah'tır. *“Allah, sizi annelerinizin karnından hiçbir şey bilmezken çıkardı ve umulur ki şükredersiniz diye size işitme, görme ve gönüller verdi.”*⁸⁴ Öğrenilmesi gereken şeyleri ve bunları nasıl öğrenmek gerektiğini, üzerinde düşünürsek anlarız ki vahy, ilk âyette belirlemiş. “Oku” diyen vahy, câhiliyye okullarını işaret etmiyor. Çünkü Rabbimizin ilk emri “oku” değildir. *“Yaratan Rabbinin adıyla oku”*dur. Sadece ne yapmamız gerektiğini değil, aynı zamanda bu fiili nasıl yapacağımızı da bildirmiştir. Rab, aynı zamanda eğiten, yöneten, yönlendiren demek. O Rabbimiz, biz de onun kuluyuz. Kulluk, emre kayıtsız şartsız itaat edip teslimiyet göstermek demektir.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “Rabbinin adıyla oku! Yani onun yüce adıyla, “Allah” yüce ismi ile başlayarak oku. Okumaya başla. O ilk iki “oku” emri henüz Kur’ân değil, okuma denilen işe başlamak için heceletme cinsinden hazırlayıcı bir emir teklifi idi. Kur’ân, üçüncü defaki sıkıştırılmadan sonra olan iş bu “Rabb’inin adıyla oku!” emri ile başlamıştı. Şu halde bu emir, ilk inmesinde hem yaratıcı bir mâhiyette Hz. Peygamber’i okumazken okur yapmış, hem öğretici bir şekilde nazmı ile okunanı belirtmeye başlamış, hem mânâsı ile ilk vazifenin böyle yaratan, terbiye eden Allah’ı tanıtmak ve onun ismiyle okumaya başlamak olduğunu yükümlü tutmak şeklinde anlatmıştır. Bu başlangıçta şöyle demek olur: Gerçi sen bu

zamana kadar okumadın. “*Sen Kur’ân’dan önce bir kitap okumuyordun.*”⁸⁵ Kitabın niteliğini, imanın esasının neden oluştuğunu bilmezdin... “*Sen önceleri kitap nedir iman nedir bilmezdin.*”⁸⁶ Fakat işte yaratmak denilen işin sahibi olup kâinatı yaratan ve seni yaratıp yetiştiren, sana ve her işine sahip olan Rabb’in seni kudretiyle şu anda bir okur yaptı, okunacak bir Kur’ân, bir kitap indirmeye başladı. Böyle öğretildiği gibi o Rabb’in ismiyle başlayarak oku!

“*Kur’ân okumak istediğin zaman, Allah’ın rahmetinden kovulmuş şeytanın şerinden Allah’a sığın.*”⁸⁷ âyetinde de geçtiği üzere Kur’ân okumanın hakikati, sözü rastgele söylemekten daha güzel bir şekilde düzgün olarak bağlayarak birbiri ardınca ağızdan sesle çıkarmaktır ki, gerek ezberden ve gerek yüzünden, gerek gizli ve gerek açık mutlak olarak okumak demektir. Kitabın kitap olması için, gerçekten yazılmış olması şart olmadığı gibi, okumak için de mutlaka yazı şart değildir.

Gözle mütâlaaya (okumaya), zihinden hatırlamaya okumak demek de mecazdır. Hakikaten kırâetin kemali ezbere okumaktır. Hz. Peygamber’in hadisinde söylendiği üzere yüzünden okumanın sevab ve fazileti, kavrama ve ezberlemeye vesile olmasından dolayıdır. Rasûlullah’ın kırâati, yazıya ihtiyacı olmaksızın Allah tarafından kendine böyle inmiş olan Kur’ân’ı ezberinden en mükemmel şekilde okumaktır ki, kendi kendine veya namazda veya diğerlerine tebliğ için okumayı, okutmayı ve yazdırmayı kapsar. İşte eskiden hiç kitap okumamış, yazı yazmamış olan Ümmî Peygamber’e bu emir ile bir mu’cize olarak okunacak bir kitab verilmeye başlanmış ve kendisine yazmadan okuyacak okutacak, emir yoluyla yazdırtacak bir kırâet kudreti ihsan buyurmuştur.

Buna besmele ile başlanması da emrolunmuştur. Ve bunun hikmeti, ulûhiyet gereği olduğu da özellikle “senin Rabbin” izafeti ile anlatılmıştır. “Hiç bir kitap okumadan ve kalem ile yazıyı bellemeden böyle bir kırâet/okuma mucizesi nasıl mümkün olur?” gibi bir şüpheyi meydan bırakılması için kalem işine kadar gelinmek üzere aşağıdaki gibi yaratıcılık vasfı (niteliği) ve yaratılışın başlangıcı ile ulûhiyet hükmü hatırlatılarak ve açık-

85 29/Ankebût, 48

86 42/Şûrâ, 52

87 16/Nahl, 98

lanarak buyuruluyor ki: O Rabb'in ki yarattı, yani olmayan şeyi yaratmak kendisinin vasfı olan yahut seni ve her şeyi yaratan Rabb'inin ismiyle oku.⁸⁸

Rabbimiz “*Yaratan Rabbinin adıyla oku*” diyor, bu husus göz ardı edilirse, Allah'ın emrine tümüyle ters sonuçlara varılır. Öğrenilmesi gereken ilim konusunda da ölçü, her şeyi en doğru şekilde bilen Rabbimizdir. “*Rabbim, ilimce her şeyi kuşatmıştır.*”⁸⁹; “*İlim, ancak Allah katındadır.*”⁹⁰

Kur'an-ı Kerim'de ilim, en sık kullanılan anlamıyla, İlâhî vahiyden kaynaklanan, yani bizzat Allah'ın verdiği bilgidir. İlim, Allah'tan olduğuna göre, İslâm'ın tamamı ilimdir. Âlim de gerçek anlamıyla müslümandır. Burada ilim, Allah'a, tam mânâsıyla tek gerçek olan hakka, hakikate dayandığı için mutlak ve objektif bir geçerliliğe sahiptir. Vahiyle özdeşleşen anlamıyla ilim, kesin bilgi demektir. Onun için; ilmi, yani hakka, hakikate dayanan İlâhî nur olan Allah'ın verdiği bilgiyi kabullenmeyen insana, profesör bile olsa *câhil*; bu câhillerin en meşhurlarına *Ebû Cehil*; böyle kişilerin oluşturduğu toplum düzenine de *câhiliyye* denir. Ebû Cehil'e, câhillerin atası anlamındaki bu ismin verilmesine sebep, bilinmesi gerekenleri, özellikle Allah'ı hiç tanıyıp bilmemesi değil; yanlış bilmesidir.

Câhiliyye toplumlarında, vahyi kabul etmeyen câhilî eğitim sistemleri, *vahyi ilim kaynaklarının, bilgi vasıtalarının içine katmazlar. Bundan dolayı bilim, câhiliyye düzenlerinde bir put haline dönüşmüştür.* Her şeyi tümüyle bilen Allah'ı bilime karıştırmak istemeyenler, hiç uzlaşmaması gereken bilimle câhilliği (câhiliyyeyi) bir arada barındırma şerefini(!) kazanabilmişlerdir.

Sözde bilim adamları, ilk insanın yaratılışından onun bilgi sahibi olmasına; kalemle yazmasından fitratıyla ilgili özelliklerine kadar birçok konuyu, vahyi reddetmenin sonucu olarak ispatlanmamış faraziyelere, mesnedsiz teorilere dayandırmakta, bunları da bilim diye kitlelere yutturmaktadırlar. Mü'minler için Allah Teâlâ'nın kitabında ve Rasûlü Ekrem'in sünnetinde kat'i olarak yer alan her haber (vahy) *ilim* hükmündedir. Hatta akıl ve duyu organları bu vahyî haberlerin mahiyetini kavramasalar da

88 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yayınları: 9/322-323.

89 6/En'âm, 80

90 46/Ahkaf, 28

vahy, kesin bilgi kaynağımızdır. Vahye ters düşen her türlü bilimsel teoriler de ilim tanımını dışında kalır.

Okumadan, ilim sahibi olmadan ideal anlamda müslüman olmak mümkün değildir. Cehâlete alternatif olarak gelen bir dinin mensupları câhil olamazlar. Olurlarsa perişan olurlar ve onlar adına faturayı din öder. Bunun hesabı ve vebâli ise çok ağırdır.

Kendisinden önceki dönemin adını “câhiliyye dönemi” olarak açıklayan İslâm inancı, câhilliği temelinden reddetmiş, kendi çizgisinde yürüyen insanları bilgilendirmiş, bununla yetinmeyip insanlara öncelikle ilim tahsilini emretmiştir.

İlim rehberdir; hedeflere onunla varılır. İlim ışıktır; karanlıklar onunla aydınlanır. İlim şifadır; bütün hastalıklar onunla tedavi edilir. Yeterli ilimden yoksun olan inançlar, hurâfelere boğulur. Sağlıklı ilimle beslenmeyen tutum ve tavırlar bir sarsıntıda yıkılıp giderler. Atasözlerindendir: “Câhilin sofusu, şeytanın maskarasıdır.” “Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder.”

İlim vahyin kendisidir. Vahyin önüne geçen, ya da vahiyle sağlaması yapılamayıp ona ters düşen bilgi ilim değildir. İlim, bütün peygamberlerin ortak mirasıdır. İlim, söz ve amelin sıhhati için şarttır. Söz ve amel, ancak ilimle itibar kazanırlar. İlim, amelden önce gelir. İlim, amelin rehberi ve mürşidi konumundadır. İlmin amelden önce gelmesinin nedeni, akîdede hak ve bâtılı, ibâdetlerde sünnet ile bid’ati, ahlâkta güzel ile çirkini, sözlerde doğru ve yanlış, ilişkilerde sahih ile müfsidi, ölçülerde makbul ile makbul olmayanı birbirinden ayırt ediyor oluşudur. İlim, inançtan bile önce gelir. Neye, nasıl inanacağını bilmeden sağlam bir akîdenin oluşması mümkün değildir. Şeriatın gaye ve hedeflerini anlama, dinî hakikatleri kavrama sorunu, ancak **ilim merkezli** bir gayret ile elde edilebilir. İlim, her türlü İslâmî çalışmada şarttır.⁹¹

Mesleği, ilgi alanı ve sorumluluğu ne olursa olsun, **her müslümanın kendi konumunun gerektirdiği vahyî ilimle donanması gereklidir.** Her Müslüman bildiğinin âlimi, bilmediğinin de talebesi olmak zorundadır. Bildiği doğruları sadece kültür zenginliği olarak üzerinde taşımaz; bildiği

91 12/Yusuf, 44, 45

doğrularla amel ederek ilmi hayatına geçirir ve başkalarına da dâvet, tebliğ, nasihat ve emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker yapar. Allah insana ilim vermek için elçiler gönderir ve bu elçileri bizzat kendisi temizleyerek dile-diği kadar ilmi onların kalbine kor. Peygamberler de kendilerine inanan insanların kalplerini tezkiye eder (temizler) ve tezkiye edilmiş kalplere ilim yerleştirir ki, bu isimler bilgisidir ve eşyanın bilgisinin anahtarıdır. *“Size kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi tezkiye eden, size Kitab’ı ve hikmeti öğreten ve size bilmediklerinizi öğreten bir elçi (rasul) gönderdik.”*⁹²

İlim, kalbin tezkiye edilmesi (temizlenmesi) ile mümkün olur. Bu anlamdaki ilim bir nurdur, Allah’ın nuru takvâdan uzak isyankâr ve kalbi paslı insanlara verilmez. Kalbin tezkiyesi, özellikle amelle, Allah’ın çizdiği sınırlara yaklaşmamakla mümkün olur. Bu bakımdan, **ilim takvâsız olmaz ve âlimin ilmini yaşamaması düşünülemez; yaşamazsa âlim değildir, belki sadece bilgi kırıntılarına ve bazı mâlûmata sahiptir o kadar. Amelsiz tezkiye de olamayacağından ilim de edinilemez.** O halde, Kur’anın buyurdu gibi *“Allah’tan kulları içinde ancak âlimler korkar.”*⁹³ Mâlûmat sahipleri ise, hiçbir zaman âlim değil; amelsiz de olduklarından belki *“kitap yüklü eşekler”*dir.⁹⁴

Hedefimiz tertemiz geldiğimiz bu dünyadan en az günahla gitmeye çalışmak. Bunun için de okumak, ama bizi yaratan, yaşatan ve yöneten Rab-bimizin Kitabını okumak gerekir. Yalnız bilgi için okumayacağız. Neyi nasıl yapalım diye okuyacağız ve yapacağız. Karnı aç insan, on tane yemek kitabı okusa karnı doymaz. Okuduğunu yapar da yerse karnı doyar. Gül demekle güzel koku alınmaz. Balı bilmekle güzel tat alınmaz.

İslâm; fitrata, insanın yaratılışına en uygun bir din olduğu için bütün müslümanlara ilmi farz kılmıştır. Her müslümanın kulluk görevlerini (ki bütün dünyevî işlerini kapsar) yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile batılı ayırt edecek kadar bilgi sahibi olması farzdır. *“İlim tahsil etmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır.”*⁹⁵ Kişinin müslüman bir kul olarak şirk-ten sakınıp tevhid şuuruyla yaşaması için gerekli ilme sahip olması farz

92 2/Bakara, 151

93 35/Fâtır, 28

94 Kur'an'da Temel Kavramlar, 419-420

95 İbn Mâce, Mukkaddime 17

olduğu gibi; içinde bulunduğu durumlar ve yapması gereken her çeşit ibâdetle ilgili bilgileri öğrenmesi de yine faz-ı ayndır.

Rasûl-i Ekrem'e (s.a.s.) Kur'an'dan, ilk olarak "ikra" âyeti inmiştir. Oysa daha henüz Rasûl'ün elinde okuyacağı bir şey yoktu. Öyleyse, Rasûl'e daha ilk başta okuması emredilen neydi? Bu konuda, birkaç seçeneği belirtmeyi uygun görüyoruz:

1. Bilginler Kur'an'ın bir gecede indirildiğini, inzâlini belirten âyetler konusunda ayrılıklara düşmüşlerdir. Bu noktada, genellikle kabul edilen görüş, Kur'an'dan ilk âyetin Kadir gecesi indiği, daha doğrusu, Kur'an'ın Kadir gecesi inmeye başladığı şeklindedir. Bu, yanlış bir görüş değildir. Çünkü Kur'an'a dikkatle bakanlar, gerek Kitap, gerekse Kuran kelimesinin, bütün olarak Kitap ve Kur'an için kullanıldığı gibi, Kur'an'ın bir bölümü için de kullanıldığını görürler. Şu halde, Kur'an'ın bir tek kelimesi bile Kur'an'ın bütünü yerine geçmektedir. Kur'an âyetleri, kelimeleri, hattâ harfleri birbirleriyle iç içe bir örgü halindedir. Bu bakımdan, bir âyetin, hattâ bir kelimenin tam olarak anlaşılabilmesi için Kur'an'ın bütünüyle anlaşılması gerekir. Kur'an'ın en doğru tefsiri, önce Kur'an'la yapılan tefsirdir. Bir âyeti Kur'an'ın genel bağlamından kopararak doğru anlamak mümkün değildir. Bu noktada, Hz. Ali'nin de şöyle bir sözü vardır: "Kur'an Hamd (Fâtîha) sûresinde toplanmıştır, Hamd sûresi besmelede toplanmıştır, besmele başında b harfinde toplanmıştır, b altındaki noktada toplanmıştır." Şu halde, "ikra" = Kur'an" diyebiliriz.

2. Peygamber'den okuması istenen kâinat da olabilir. Gerçekten, kâinat da Allah'ın âyetlerinden oluşmakta, Kur'an da Allah'ın âyetlerinden oluşmaktadır. Kur'an, kâinatın durulmuş ve sözle ya da yazıyla ifade edilmiş biçimidir; insan da "küçük kâinattır", şu halde insanı da okumak gerekmektedir. Temelde, bu açıklamayla, yukarıdaki açıklama birbirini tamamlamaktadır.

3. Bu "ikra" emrinden şu çok önemli gerçeği ortaya çıkarıyoruz: İlk çağlarda insanlar, kutsal metinlerini yazıya dökmenin, onlara karşı bir saygısızlık olacağına inanırlardı. Bu yüzden, eski kutsal metinler ağızdan ağıza aktarılırdı. İnsanlar yazmaya başladıktan sonra, ezberleme ve sözlü aktarım güçleri zayıfladı. Eskiden beri, geleneğin, eğitim ve öğretimin etkili aktarım aracı esasen sözlü aktarımdır. Sözlü geleneğin çok büyük bir

toplam oluşturan dizeleri, yüzlerce yıldan beri kuşaktan kuşağa aktarılmış ve korunmuştur.⁹⁶ Bu gerçeği İslâm da vurgulamış ve bir yandan Peygamber'in ümmîliği üzerinde dururken, bir yandan da ona “yaz” değil, “oku” emrini vermiştir. Okumak, illâ kitap okumak demek değildir; okumak öncelikle ezberden okumayı ifade eder. Bu yüzden, Hz. Peygamber'e bir kitaptan okuması emredilmiyordu; ruhundan, kalbinden okuması emrediliyordu; çünkü ortada okunacak yazılı bir kitap yoktu. İslâm'da hadisler de ağızdan ağza aktarılmış ve ancak 150-160 yıl sonra kâğıda geçirilmiştir. Gerçi İslâm yazmayı yasaklamaz, teşvik de eder. Fakat aslolan yazmak değil, okumaktır. Bu bakımdan, İslâm'da Kur'an'ın belki yazılmasından çok, ezberlenmesi üzerinde durulmuştur. Ama ne zaman ki yazı okumanın önüne geçmiş, modern medeniyet hep yazı üzerinde durmuş, o zaman sözlü aktarım ve kalpten okuma önemini yitirmiş, bilginlerin pek çoğu “âlim” değil, Kur'an'ın diliyle, “kitap yüklü eşekler” haline gelmişlerdir.⁹⁷

Kur'an'ın, okunmasını istediği “kitab”la ilgili ifâdelerinden şunların kast edildiği anlaşılır:

- a. Genel anlamda vahy,⁹⁸
- b. Son Peygamber'e gelmiş bulunan vahiyler toplamı,⁹⁹
- c. Bütün kâinat,¹⁰⁰
- d. İnsan,¹⁰¹
- e. Levh-ı Mahfuz'daki Evrensel kayıt kitabı (evrensel kompüter),¹⁰²

96 Martin Lings, Antik İnançlar Modern Hurafeler, Yeryüzü Y. İst. 1980

97 Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, Beyan Y., 72- 73

98 43/Zuhruf, 4; 13/Ra'd, 39

99 2/Bakara, 2; 13/Ra'd, 1; 38/Sâd, 29; 41/Fussilet, 3; 43/Zuhruf, 2; 44/Duhan, 2

100 51/Zâriyât, 20; 41/Fussilet, 53; 2/Bakara, 164; 10/Yûnus, 5; 6/Enâm, 95-99; 13/Ra'd, 3; 30/Rûm, 22; 12/Yûsuf, 105; 3/Âl-i İmrân, 190-191

101 51/Zâriyât, 21; 41/Fussilet, 53; 30/Rûm, 20-25

102 18/Kehf, 47-49; 45/Câsiye, 29

Yaratma Konusundaki Âyet-i Kerimeler:

- a. Yaratan Yalnız Allah'tır: En'am, 102; Ra'd, 16; Hicr, 28; Mü'minin, 17; Fâtır, 3; Sâd, 71; Zümer, 62; Mü'min, 62; Haşr, 24.
- b. Yaratılan Varlıklar, Belli Bir Zamana Kadar Varlıklarını Sürdürürler: Rum, 8; Ahkaf, 3.
- c. Yaratılan Her Şey, Çift Yaratılmıştır: Zariyat, 49.
- d. Yaratılıştan İbret Almak: Bakara, 26; Al-i İmran, 191; En'am, 95, 104; A'raf, 185; Yunus, 3, 101; Yusuf, 105; Ra'd, 3; Nahl, 48, 66, 79; Kehf, 8; Taha, 128; Enbiya, 30; Şuara, 7; Neml, 14; Rum, 8; Saffat, 73; Zümer, 42; Kaf, 8; Mülk, 2-3; Ğaşiye, 17, 20.
- e. Yaratılıştaki Hikmet: Yunus, 5; İbrahim, 19; Hicr, 85; Nahl, 3; Ankebut, 44; Rum, 8, 19-25; Sâd, 27; Zümer, 5; Duhan, 39; Casiye, 22; Ahkaf, 3; Zariyat, 49; Necm, 31; Teğabün, 3.
- f. Yerin Yaratılışında İbretler Vardır: Bakara, 164; Al-i İmran, 190; Yunus, 6; Enbiya, 16; Ankebut, 44; Rum, 22, 25; Sâd, 27; Zümer, 5; Şura, 29; Duhan, 38-39; Casiye, 3; Kaf, 7-8.
- g. Göklerin Yaratılışında İbretler Vardır: Bakara, 164; Al-i İmran, 190-191; Yunus, 6; İbrahim, 19; Enbiya, 16; Ankebut, 44; Rum, 22, 25; Sâd, 27; Zümer, 5; Şura, 29; Duhan, 38-39; Casiye, 3; Kaf, 6, 8.
- h. Meyve ve Bitkilerin Yaratılışında İbretler Vardır: En'am, 99; Nahl, 11; Şuara, 7-9;

Her ferdin fiillerinin kaydedildiği bireysel disket.¹⁰³

Kur'an'a göre insanın önüne, okunmak üzere konan üç temel kitap vardır: Kâinat kitabı, vahy kitabı (Kur'an) ve insanın bizzat kendisi. Kur'an, diğer iki kitabın gereğince okunup değerlendirilmesini kolaylaştıran bir nurdur (ışık). Evren ve insan adlı kitapların gerektiği şekilde okunabilmesi için, bizzat Allah, vahy kitabı aracılığıyla insana yardımcı olmak için devreye girmektedir. Kur'an, bu üç kitabın belirli pasaj ve parçalarını "âyet" olarak anmaktadır. Kur'an, bir âyetler topluluğu olduğu gibi, kâinat ve in-

san da âyetler topluluğudur.¹⁰⁴ Ne vahy kitabı, insan ve eşyaya ait ilimler olmaksızın çözülebilir; ne de eşya ve insan, vahy kitabı olmadan lâyıkiyla anlaşılabilir.

Okumak, “hâfızada bulunan kelimeleri veya bir yerde yazılı olan harfleri düzenli biçimde sese çevirmek ve dile getirmek/telaffuz etmektir”¹⁰⁵ Ayrıca, “dış kaynaktan alınan sözleri ve düşünceleri, yüksek sesle olsun veya olmasın anlamak niyetiyle bilinçli olarak zihne nakşetme”ye de kıraat denir.¹⁰⁶ Türkçede de okumak aynı anlamda kullanılır; kıraat etmek, tilâvet etmek. Okumak, aynı zamanda, yazılı bir metnin muhtevâsını kavramak ve öğrenmek, anmak gibi anlamlara da gelir.¹⁰⁷

Bu âyetteki “*oku*” kelimesi, aynı zamanda “*duyur*” anlamına gelir. Arapça’da olduğu gibi Türkçe’de de okumak kelimesi, aynı zamanda “*dâvet etmek, çağırmak; düğüne, derneğe dâvet etmek*” anlamına gelir. “Bizi düğüne okudular, gitmemiz lâzım” cümlesinde olduğu gibi. (bildiklerimi yüzüne okudum).¹⁰⁸ Yine “okumak” fiiliyle yapılan deyimlerde de konumuzla ilgili mânidar çıkarımlar vardır: Rahmet okumak, meydan okumak gibi. Meydan okumak: Kendisine karşı çıkacaklara açıkça dâvette bulunmak, kendi gücüne fazlasıyla güvendiğini göstermek anlamında kullanılır. Okumuş: Bilgili, tahsilli, öğrenim görmüş demektir. Arapça’da “okumak” geçişli ve aktif karakterli bir fiil, Hz. Peygamber’de yazılı bir metne değil, kendisine gelen vahye muhâtap olduğundan bu âyetteki *ikra*’ emri, *duyur* anlamına da gelir. Bu durumda âyet: “*Sana gelen vahiyleri, yaratan Rabbinin adıyla insanlara oku/duyur!*” şeklinde tercüme edilebilir. Hatta bu kelimenin, “*tekrarla ve özümse*” gibi mânâlar taşıdığı da göz önünde tutulursa, âyetteki *ikra*’ emrinin *İlâhî gerçeği ve mesajı bilinçli şekilde tekrarla ve özümse* anlamına geldiği bile söylenebilir. Zira burada Hz. Muhammed’den (s.a.s.) ilk istenen, kutsal bir metni okumasından ziyade, önünde duran İlâhî gerçeğin görünmez kitabını okumasıdır. Şu halde onun temel görevi zihninde doğan sûret ve fikirleri ortaya koymak değil, sadece İlâhî gerçeğin kitabını okumak, özümsemek; onun anlamını

104 51/Zâriyât, 20-21; 41/Fussilet, 53

105 Bk. Râğb el-İsfehani, el-Müfredat, s. 668

106 Bk. Muhammed Esed, Kur’an Mesajı, s. 1287; Kıratla eşanlamlı olan iki terim daha vardır. Bunlardan ilki *tertil* (bk. 73/Müzzemmil, 4; 25/Furkan, 32), ikincisi de *tilâvet*dir (bk. 2/Bakara, 121 vb.).

107 D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, İz Y., s. 858

108 Adı geçen eser ve aynı yer.

ilâve ve çıkarma yapmadan insanlığa duyurmaktır. Bunun için İslâm'ın en temel rûknü, vahiy gerçeğine ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmaktır.

En kuvvetli ve tercih edilen görüşe göre, *Kur'an* kelimesi de aynı kökten türemiştir.¹⁰⁹ Fakat Kur'an kelimesi daha sonra, "Allah'ın, Hz. Muhammed'e indirdiği vahiylerin yazılıp derlenmesinden oluşan kutsal kitab"a isim olmuştur.¹¹⁰ *Kur'an okumak* ise, "ezberden veya yüzüne bakarak Kur'an lafızlarıyla konuşmak; âyetleri ve onlardaki mânâyı anlayarak zihne nakşetmektir." Görüldüğü gibi okumak hem kelime veya harfleri sese çevirmek, hem de lafzın ve mânânın şuuruna varmaktır. Bunu gerçekleştiren kişiye de, *kaarî-okuyan* denir.¹¹¹

Demek ki Kur'an'ı okuma, bir bakıma onu anlamaya denk bir söz olmaktadır. Asıl önemli olan da, Kur'an'ın içindekini anlayıp ona göre bir hayat tarzı çizmektir.¹¹² Kur'an, Peygamber'e (s.a.s.), tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde ve belli bir düzen içinde indirilmiştir. O, kendi bütünlüğü içinde ve düşünerek okunması halinde, doğru anlaşılabilir. Öyleyse Kur'an, insanın aklına ve kalbine iyice yaklaştırılmalı, düşünüp anlamayı hedef alan bir yöntemle okunmalıdır.¹¹³ Şu halde ilk gelen âyetlerde istenen okuma, Allah'ın yaratışındaki sırları öğrenmek üzere vahyolunan bilgileri dikkatle izleme, tekrar ederek ezberleme ve özümseme anlamındadır. Zira okumak, sadece kalemle yazılmış şeyleri telaffuz etmekten ibâret değil, aynı zamanda varlık ve oluştaki gerçekleri görüp onlar üzerinde düşünmek; bunlardaki gizli bilgileri kavrayıp ortaya çıkarmaktır. Bu yüzden bilgi, Allah'ın insana verdiği ve vermeye devam ettiği en üstün değerlerden biridir.¹¹⁴

Okuma: Yazılı bir metnin harflerini tanıyarak ne yazıldığını anlamak, kıraat etmek, tilâvet etmek; yazılı bir metnin muhtevâsını kavramak ve öğrenmek demektir. Okumanın hayatımızdaki yerini ve önemini bilmeyen yoktur. Ama günümüzde ekonomik problemler, kapitalist düzenin çalışma

109 Bk. 75/Kıyâme, 17-18; İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 31-33

110 Bk. M. İsmail İbrahim, Mu'cemu'l Elfâzı ve'l A'lâmî'l Kur'âniyye, s. 419

111 Bk. M. İsmail İbrahim, a.g.e., s. 419

112 Kur'an tilâvetiyle ilgili daha geniş bilgi için bk. Gazzâlî, İhyâu Ulûmîd-Din, I, 771-834

113 Bk. 38/Sâd, 29. âyet

114 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları, I, s. 13-14

şartları, televizyon, bilgisayar gibi teknolojik ve eğlenceye dayalı araçlar, boş vakitlerin okuyarak değerlendirilmesine engel olmaktadır. Okumayı bilmek yetmemekte, okumaktan zevk almamız da gerekmektedir. Gerekli gördüğümüz yerleri not alarak, tartıp tartışarak, düşünüp üreterek tekrarlayıp yankılaştırarak, benimseyip sindirerek, genişletip tazeleyerek, gözleyip örnekletirerek, hayatta nasıl bir yer aldığını ve nasıl uygulanacağını değerlendirerek okumalıyız. Açlık yemekle giderildiği gibi, bilgisizlik de okumakla giderilir. Okumak bir gâye değil, bir araçtır. Niçin okuduğumuzu, okuduktan sonra bizde nasıl değişiklik olması gerektiğini değerlendirmemiz gerekir. Bir kitabı okuduktan sonra, eskisinden daha akıllı, daha şuurlu hareket edebilmeliyiz.

Okuma eylemi, çok kapsamlı ve oldukça karmaşık bir eylemdir. İstenilen sonucu elde edebilmek için göz ve beyin arasında dikkatli bir işbirliği gerekir. Yani sayfada yazılı olan harflerin anlattığı fikirlerin tamamen kavranması şarttır. Okuma amaçlarımız da farklılık gösterir. Değişik okuma tekniklerine ve hızlı okumaya âşina olmak çok önemlidir. İlgili yazının uzunluğu, zorluğu ve konusuna göre doğru tekniğin seçilmesi gerekmektedir. Okumada kullanılan başlıca üç teknik; taramak, gözden geçirmek ve detaylı okumadır. İyi okumak, anlayarak okumak demektir. Okurken bütün akıl, bilgi birikimi ve hayal gücü harekete geçirilmelidir. Gözlerin kelimeler üzerinde dolaşması yetmez. Durulması ve düşünülmesi gereken yerler vardır. Altı çizilmesi, notlar alınması gereken yerler bulunabilir. Bütün benliği vererek açık bir zihinle okumanın gereği, fikir veren ciddi kitaplarda daha fazla ortaya çıkar.

Kitap, size istediğiniz zaman ders vermeye hazır bir öğretmendir. Büyük insanlarla oturup sohbet etmenin, onlarla konuşmanın yolu “okumak”tır. Bir kitabı dikkatle okumak, onun yazarıyla saatlerce sohbet etmek demektir. Kitaplar, insanlar, ülkeler ve asırlar arasında bilgi alışverişini sağlayan araçlardır. Değerli kitaplar, insana düşünmeyi de öğretir. Okumak, anlama yeteneğini geliştirir, duyguları güzelleştirir, sezgi gücünü artırır, olayları ve insanları anlamakta, problemleri çözmede yol gösterir. Mesleğinde, bulunduğu konumda yükselmek, başarılı olmak isteyenlerin yapması gereken en önemli işlerden biri okumak olmalıdır.

Sadece kitap değildir okunması gereken. İnsan, tüm eşyayı, tüm varlığı, tüm olayları, hayatı ve öteki hayatı, duyguları, her şeyi okumalı,

okuyabilmelidir. Eşyanın dilinden anlayacak şekilde, yabancı ve yerli dile sahip olmalıdır. “Oku!” emrinin yöneldiği şey, tek bir şey değildir. Ama okunacakların içinde kitap, kitapların içinde de “O Kitab” baş sırayı alır.

Okumayı tavsiye ederken, Peygamberimiz’in “faydasız bilgidен Allah’a sığındığını”¹¹⁵ unutmayalım. Mideyi nasıl faydasız gıdalarla ve aburcuburla doldurmak zararlı ise, zihnin gıdası olan kitaplar için de aynı durum söz-konusudur. Beynin ve gönlün hastalanması, midenin hastalığından elbette çok daha kötüdür. Hazmedilmeyen gıdalar nasıl hastalıklara sebep oluyorsa, özümseñip hazmedilmeyen kitaplar ve bu tür okuma da kafanın ve gönlün hastalanmasına sebep olabilir. Bilgi, sindirildiği zaman hayata dönüşür. Bir kısmı düşünceyi, bir kısmı duyguyu, bir kısmı da eylemi besler. Beslemeyen bilgi, kendisinden Allah’a sığınılması gereken faydasız bilgidir. Gıda zehirlenmesi gibi bilgi zehirlenmesi de olabilir. Bilgiyi ölçme ve değerlendirmenin, bilgiyi elde etmek kadar, belki daha fazla önemi olduğunu unutmamalıyız. Elimize geçen her kitabı okumak, bazen ciddi zararlara sebep olabilir. Her kitabı değil, bizim için faydalı olacağına inandığımız güzel kitapları seçerek okumalıyız. Faydalıdan ziyade, en faydalı olanları seçmek ya da güvenilen bir büyüğün tavsiye ettiği kitaplardan, program dâhilinde okumak en güzeldir.

Okumak, sadece boş zaman işi değildir. Okumayı boş zaman işi kabul edenler, onu çekirdek çitlemek, pul koleksiyonu yapmak türünden çok basit görmüş ve teferruat saymış olurlar. Okuma dürtüsü, bilgi ve hikmet sevgisinden kaynaklanmalıdır. O zaman okumak, bir zahmet değil; bir lezzet halini alacaktır. Bu zevki tadan biri, okumayınca rahatsız olur, sanki bir tarafının eksildiğini hisseder. Kitaplar sadece bilgiyi öğretmezler, aynı zamanda hayatı da öğretirler.

Elektronik ve dijital yazıların, çağdaş insanı olanca kuşatmasına rağmen, kitabın önemi devam edecektir. Kitaplar, bilginin en sâdik taşıyıcıları olmayı sürdürecektir. Kitaba alternatif olarak çıkartılan bilgi taşıma araçlarının hayli baştan çıkarıcı câzibesi bile kitabı tahtından etmeyi başaramamıştır. Her alanda ve her şeyde olduğu gibi, doğruyu, iyiyi, güzeli kitap konusunda aramak, okurların başta gelen görevidir.

115 "Allah'ım, huşûu olmayan (korkmayan) kalpten, kabul olmayan duâdan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden Sana sığınırım." (Tirmizî, Kitabü'd-Deavât 68, hadis no: 3711)

Ciddi kitapları ve özellikle Kur'an'ı bütün dimağımızı, bütün ruhumuzu ve şuurumuzu vererek okumalıyız. Okuduklarımız üzerinde düşünmeli ve hayatımıza daha iyi yön verebilmeliyiz.

Unutmayalım, bütün kitaplar bir Kitab'ı daha iyi anlamak için olmalı, ya da bütün kitapları bir tarafa koyarak Allah'ın Kitabı Kur'an'ı, hayata tatbik edip hâkim kılmak için, canlı Kur'an olmak gâyesiyle okumalıyız.

Günümüz İnsanı ve Okuma

Nüfusu 7 milyon civarında olan Azerbaycan'da kitaplar ortalama 100.000 tirajla basılırken; 75 milyonluk Türkiye'de 1.000 veya 2.000 olarak basılır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına kitaba harcanan para, yılda ortalama 100 ABD doları iken, Türkiye'de 10 doların altındadır. Amerika'da 72 bin, Almanya'da 65 bin, İngiltere'de 48 bin, Fransa'da 39 bin, Brezilya'da 13 bin, Türkiye'de ise sadece 6 bin 31 çeşit kitap basılıyor. Japonya'da yılda toplam olarak 4 milyar 200 milyon adet kitap basılıyor. Türkiye'de ise yalnızca 23 milyon. Japonya'da kişi başına düşen kitap sayısı yılda 25, Fransa'da 7, Türkiye'de ise yılda 12 bin 89 kişiye 1 kitap düşüyor. Türkiye'de her 100 kişiden sadece 4 kişi kitap okuyor. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporu'nda, kitap okuma oranında Malezya, Libya ve Ermenistan gibi ülkelerin bulunduğu 173 ülke arasında Türkiye, 86. sırada. Türkiye'de yüksek öğrenim görenlerin oranı 1965'e göre 14 kat arttı. Ama yüksek öğrenim mezunlarının kitap okuma oranı 1965'in de altında kaldı.

Türkiye'de dergi okuma oranı: % 4, kitap okuma oranı: % 4,5, gazete okuma oranı: % 22, radyo dinleme oranı: % 25, televizyon izleme oranı: % 94. Türkiye'de yaşayan insanlar, her akşam ortalama 4 saat televizyon karşısında. Bu saatlerin toplamı ayda 15 gününe (bir iş günü sekiz saat hesabıyla) tekabül eder. Sanki hayatı yaşamıyor, sadece seyrediyor insanımız. Üstelik seyrettiği hayatla yaşadığı hayat arasında hiçbir bağlantı yok. Televizyonda izlenen aileler, müslümana yabancı, İslâm kültürüne ve inancına tümüyle uzak. Tv. Programları, tümüyle zamanı kemiriyorlar.

Okunan kitaplar içinde Kur'an-ı Kerim'in oranını merak edip araştıran bile çıkmamış. Elbette müslümana yakışacak oranda olduğu söylenemez. Bu kadar az kitap okunan ülkede, kitap okuyanların ne tür kitap ve dergi okudukları da, çok satanlar listelerinden ve hangi kitapların kaç baskı yap-

tığından belli oluyor. Hayatında onlarca kitap okuyanlar, hâlâ Kur'an meali ve tefsiri okuyacak zaman bulamıyorlar. Okul kitabından, Ahmed'in, Mehmed'in, hatta John'un, Mary'nin kitabını okumaya fırsat bulanlar, Allah'ın kitabını okuma ihtiyacı hissetmedilerse, bu insanlara ne denir? "Kitapsız" diye bir kelime var, dilimizde, hakaret olarak kullanılan. Allah'ın kitabını hayatın merkezine koymayan, hayat kitabı edinmeyen, onu okumayan, hayatına geçirmeyen, onsuz yaşayan insanlar için kullanılır bu ifade. Şimdi tam günümüz insanını tanıtıyor bu kelime. Bu tür insanlar, kabirde ya da âhirette: "Kitabın ne?" sorusuna, büyük ihtimalle "filan gazete, filan tv. kanalı, falanın romanı, filanın nutku" gibi cevaplar verecekler istemeseler de.

2- Besmele (b'ism-i Rabbike)

Besmele: Tâğutun adıyla, onayıyla değil; Allah'ın ismiyle ve izniyle bir işe başlandığını ve yapılan tüm işlerde her şeyden önce Allah'ın rızâsının amaç edildiğini gösteren bir simgedir.

Bu âyeti oluşturan temel sözcüklerden ikincisi, *isim*dir.¹¹⁶ Tek başına anlaşılır bir mânâ taşıyan, canlı ve cansız soyut ve somut varlıklara ad olan kelimeye *isim* denir.¹¹⁷ Kur'an okumaya Rabbin adıyla, yani Allah'ın ismiyle başlanmalıdır. Çünkü hem Kur'an'ı vahyeden, hem de insana onu anlama yeteneği bahşeden Allah'tır.¹¹⁸

Besmele: "Bismillâhirrahmânirrahîm" sözünün kısaltılmış şekline denir. Hayırlı ve helâl bir işe başlarken, Allah'ın adını anmak ve bu adla işe başlamak için besmele çekilir. Bismillâhirrahmânirrahîm: "Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla (başlarım)" anlamına gelir. Besmeleyi "esirgeyen, bağışlayan Tanrı'nın adıyla" gibi yanlış; yanlış olduğu kadar gaflet ve cehâlet kokan tercümeyi kabul etmek mümkün değildir. "Allah" lafzı, özel isim olduğu ve Yaratıcımızın tüm güzel isimlerini içinde barındıran bir anlam taşıdığı için başka bir dile tercüme edilemez. Ayrıca "esirgeyen" tâbiri çok yanlış bir tercümedir. Türkçede "esirgemek", daha çok olumsuz bir sıfat anlamında kullanılır. Saklamak, korumak gibi anlamlarından daha çok; kıyamamak ve cimrilik yapmak mânâlarında kullanılır ki Allah'ın Rahmân

116 İsim kelimesi, sözlükte "yükselmek, yücelmek, bir şeyin zihinde doğmasını sağlayan işaret ve âlâmet" gibi anlamlar taşıyan s-m-v kökünden türemiş şeklidir (bk. Lisânu'l Arab, XIV, 397-403).

117 Bk. M. İsmail İbrâhîm, Mu'cemu'l Elfâzı ve'l A'lâmî'l Kur'âniyye, s. 253

118 Bk. 56/Vâkıa, 77-80; 55/Rahmân, 1-4 vb.

sıfatının kesinlikle karşılığı değildir. Kur'an-ı Kerim'in ilk nâzil olan âyet-i kerimesi, "*Yaratan Rabbinin adıyla (besmele çekerek) oku!*"¹¹⁹ mealindeki âyettir. Bu "*Rabbinin ismiyle oku*" emri, sadece Önderimiz, Peygamberimiz için değil; bütün mü'minleredir. Mü'minler, meşrû (şer'i, mubah) herhangi bir işe başlarken besmeleyi unutmazlar. Çünkü bilirler ki, "*besmeleyle başlanmayan herhangi bir işte bereketsizlik ortaya çıkar.*"¹²⁰ Kur'an okurken, hayvan keserken, abdest alırken, namaz kılarken, avcılık yaparken... besmeleyi ihmal etmezler.

Kur'an-ı Kerim'de "Fir'avn" kıssası haber verilirken, sihirbazların "bi-iz-zet-i Fir'avn" (Fir'avn'ın izzeti için) diyerek asalarını yere bıraktıkları beyan edilir.¹²¹ Fir'avn, Mısır'ı tanrı kabul ettikleri "Ra" adına yönetirdi. Tabii bu, bugünkü çağdaş ideolojilerden farklı bir tutum değildi. Sosyalist ülkelerin yöneticileri, başta Karl Marx olmak üzere, Lenin ve diğer teorisyenler adına sistemi sürdürürler(di). Kapitalizmde de durum bundan farklı değildir. Genel olarak her ülkede iktidar durumunda olan ideoloji, aynı metodla ayakta tutulur. Her işe başlarken, o ideolojinin kurucusunun adını anmak zarûrettir. Dolayısıyla Fir'avn'a bağlı olan sihirbazların kıssasında bu hususun beyan edilmesi, sürekliliğinin bir belgesidir.¹²²

İslâm'dan önce Araplar, işlerine "bismi'l- Lât ve'l-Uzzâ" diye putlarının adıyla başlardı. Hanifler ise, Tevhid dininin kalıntısı olarak, "bismikella-hümme" derlerdi. Haniflerin bu âdeti İslâmiyet'in ilk yıllarında da devam etmiştir. Neml sûresindeki besmele âyeti¹²³ nâzil olduktan sonra besmele son şeklini almıştır. Hz. Peygamber, hayatının sonuna kadar hep bu ibareyi kullanmış, besmelenin yazıldığı ilk satıra başka hiçbir şeyin yazılmamasını da emretmiştir. "*Besmele ile başlanmayan her iş bereketsiz ve güdüktür.*"¹²⁴ buyuran tek Önderimiz Rasûlulah'ın, günlük hayatındaki birçok iş münasebetiyle besmele çektiği ve besmeleyi tavsiye ettiği bilinmektedir.

Bir müslüman besmele çekmekle, "nefsim veya başka bir varlık adına, tâğut adına değil; Allah adıyla, O'nun rızâsı için ve O'nun izniyle başlıyorum." demek ister. O'nun Rahmân ve Rahîm isimlerinin tecellî etme-

119 96/Alak, 1

120 İbn Mâce, Hadis no: 1894

121 26/Şuarâ, 44

122 Yusuf Kerimoğlu, Kelimeler, Kavramlar, İnkılâb Y., 1/41

123 27/Neml, 30

124 İbn Mâce, hadis no: 1894

sini beklediğini, böylece hem dünya hem de âhiret saâdeti dilediğini ifade etmiş olur. Giriştiği işe güç yetirebilmesi için gerekli olan kudretin yüce Allah tarafından ihsan edilmesini temenni ettiğini belirtmiş olur. Kendisinin devamlı olarak O'nun yardımına muhtaç olduğunu bildirmiş, böylece ezeli kudretin yardımını celbetmiş olur. Besmele çeken mü'min, "O'nun müsaadesiyle bu işi yapıyorum. Çünkü bu başladığım işin tamamlanmasında gerekli olan kuvvet O'nun tarafından bana verilmiştir. O bana bu kuvveti vermezse, ben bu işi tamamlayamam" demek ister.¹²⁵

Kur'an ve Besmele

Bismillâh ifadesi, Kur'an'da 3 yerde geçer.¹²⁶ Bilindiği gibi, bismillâh "Allah'ın ismiyle demektir. Bu anlamdaki ifâdeler Kur'an'da toplam 18 yerde kullanılır.¹²⁷ Besmele'yi oluşturan kelimeler Kur'an'da en çok tekrar edilen kelimelerdir. "Bismillâhirrahmânirrahîm" cümlesini meydana getiren kelimelerden "ism" (isim) kelimesi, türevleriyle birlikte 71 yerde geçer; aynı kökten gelen semâ ve çoğulu semâvât kelimelerini de ilâve edersek, isim kelimesinden türeyen kelimeler toplam olarak 381'e çıkar.

Besmeleyi meydana getiren ikinci kelime olan "Allah" lafzı ise, Kur'an'da tam 2697 yerde kullanılır; ayrıca "ey Allah'ım" anlamına gelen "Allahüm-me" kelimesi de 5 yerde geçer. Üçüncü kelime olan "Rahmân" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de 57, "Rahîm" kelimesi ise 115 yerde tekrar edilir. Rahmân ve Rahîm kelimelerinin kendisinden türediği "rahmet" ve türevleri ise Kur'an'da toplam 339 yerde geçer.

Helâl ve hayırlı bir işe başlarken Allah'ın adını anmak, her müslümanın üzerinde titizlikle durması gereken görevlerindendir. Kur'an-ı Kerim'de buna işaret eden pek çok emir vardır.¹²⁸

125 Şâmil İslam Ansiklopedisi, Şâmil Y., c. 1, s. 226, 227

126 Bismillâh İfâdesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 3 Yerde:) 1/Fâtiha, 1; 11/Hûd, 41; 27/Neml, 30.

127 İsmullah veya İsmu Rabbike Terkiplerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 18 Yerde:) 5/Mâide, 4; 6/Enâm, 118, 119, 121, 138; 22/Hacc, 28; 34, 36, 40; 55/Rahmân, 78; 56/Vâkıa, 74, 96; 69/Haakka, 52; 73/Müzzemmil, 8; 76/İnsân, 25; 87/A'lâ, 1, 15; 96/Alak, 1.

128 2/Bakara, 200; 4/Nisâ, 103; 73/Müzzemmil, 8 gibi

İlk inen âyetle besmele çekmek emredildiği gibi, mushaf olarak tertip edilen Kur’ân-ı Kerim’in ilk âyeti de besmeledir. Besmele, Kur’ân-ı Kerim’in 114 sûresinden 113’ünün giriş cümlesi olarak yer almaktadır. 27/ Neml sûresin 30. âyetinin de bir bölümüdür. Dolayısıyla Kur’ân’da 114 yerde “bismillâhirrahmânirrahîm” vardır.

“O (mektup) Süleyman’dandır, ve o “bismillâhirrahmânirrahîm”le (Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla) (başlamakta)dır.”¹²⁹

“(Nuh) dedi ki: ‘Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da bismillâh ile/Allah’ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek merhamet edendir.”¹³⁰

“Atalarınızı andığınız gibi, hatta daha çok, daha kuvvetli bir şekilde Allah’ı zikredin/anın.”¹³¹

“Namazı kıldıktan sonra da, ayakta, otururken ve yanlarınız üzerinde yatarken (daima) Allah’ı zikredin/anın.”¹³²

“Rabbinin adını an. Bütün varlığıyla, ihlâsla O’na yönel.”¹³³

“Sabah akşam Rabbinin adını an.”¹³⁴

Besmeleye vücut veren 4 kelime (isim, Allah, Rahmân, Rahîm) ‘den 3’ü Allah’ın isimleri olup, bunların 2’si bağış, merhamet, cömertlik, affetmek gibi anlamlar taşımaktadır. Kur’an’ın ilk cümlesine bunları koyarak, temel konusu ulûhiyet ve insan - Allah ilişkisi olan Kur’an’da hâkim olan ögenin rahmet ve merhamet olduğuna Rabbimiz dikkat çekmektedir. Rahmân ve Rahîm’in kökü olan rahmet kelimesi Kur’an’ın açık beyanlarına göre Allah’ın hâkim niteliğidir. 21/Enbiyâ sûresi 107. âyetle Son Peygamber’i de Kur’an “âlemlerin rahmeti” olarak nitelendirmektedir. O halde, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Kur’an’ın tanıttığı Allah, yarattığı mahlûkata, her şeyden

129 27/Neml, 30

130 11/Hûd, 41

131 2/Bakara, 200

132 4/Nisâ, 103

133 73/Müzzemmil, 8)

134 76/İnsan, 25

önce rahmet sıfatıyla tecellî etmektedir.¹³⁵ İslâm'ı korku dini, Allah'ı sadece korkulacak bir zât olarak göstermeye çalışan besmelesizlere en büyük darbe, besmeledeki rahmet ve merhamet ifadeleridir.

Besmelenin Anlam Derinlikleri

İslâm ahlâkı, incitme, öldürme ifade edecek davranışlarda ve bu davranışlara müsaade eden sözlerde besmeleyle başlamayı yasaklamıştır. Savaşmaya müsaade eden ve putperestlere ültimatı içeren Tevbe sûresi, besmelesiz başlayan tek sûredir. Eti yenen hayvanların kesimi ve avlanması sırasında besmeledeki Rahmân ve Rahîm sıfatlarının anılması uygun görülmemiştir. Hayvan keserken “bismillâh” veya “bismillâhi Allahu Ekber” denilir.

Kur'an-ı Kerim'in konusunun; Allah ile evren, özellikle de insanlık âlemi arasındaki münasebeti bildirmekten ibâret olduğunu söylemek mümkündür. Besmelenin başındaki “ba” edatı (“b” harfi) bu münasebeti ortaya koymakta ve kulun, Yaratanından yardım isteyerek hep O'na bağlı kalışını ifade etmektedir. Hz. Ali'ye atfedilen meşhur bir söz vardır: “Kur'an'ın tümü Fâtiha sûresinde eksiksiz özetlenmiştir. Fâtiha'nın özeti de besmeledir. Besmele de “b” harfinde özetlenmiştir. Dolayısıyla besmele'nin b'si Kur'an'ın özetidir.” İlk plânda abartılı gibi gelen bu ifade doğrudur. Arapçada harf-i cer olan “b” ılsak içindir. Türkçe tam karşılığını, “..... ile” şeklinde gösterebiliriz. Kendi başına bir anlamı olmayan bu harf, en az iki kişi arasındaki bir ilişkiyi belirten bağlaçtır. “Ahmed *ile* Mehmed” örneğinde olduğu gibi. Aralarında bir münasebet, bir bağ olmadan bu bağlaç kullanılmaz. Besmele'deki “B” aralarında alâka olan iki tarafı belirtir. Bu tarafların biri, besmeleyle işe başlayan kul; diğeri Allah'tır. “B” Allah ile kul arasındaki ilişki ve bağı anlatır. Kur'an'ın ana konusu ve temel vurgusu, insanla Rabbi arasındaki kulluk-ilâhlık münasebetidir. Rubûbiyet ve ubûdiyet alâkasıdır. “B” harfi de bu ilişki ve bağı içerdiği için Fâtiha ve Kur'an'ın özeti olmuş olur.

Arapça cümle yapısı itibariyle besmeleden önce “ba”nın ilgili bulunduğu mahzûf bir fiil vardır. Bu, besmele ile başlanacak herhangi bir fiildir: “Bismillâh diye başlıyorum”, “Allah'ın ismiyle kalkıyorum, okuyorum, hayvan kesiyorum...” gibi. Böylece Allah ile kul arasında sevgiye dayalı olan

135 Kur'an'ın Temel Kavramları, s. 66

derûnî münasebeti ifade eden besmele, İslâm'ın bir sembolü ve her iyiliğin anahtarıdır. Kişi ile Allah arasındaki bu ilişki, sadece Allah'tan yardım istenip O'ndan medet umulacağını¹³⁶ idrâk etmektir. Kendisi âciz olan, korunmaya muhtaç kimselerin başkalarını koruması mümkün olmadığını bilip her şeye kaadir Allah'ın kapısını çalmaktır besmele. Besmele, bütün iyiliklerin, tüm güzelliklerin O'ndan olduğunu kabul edip O'nun müsaade ettiği şeylerin O'nun adıyla yapılması sâyesinde daha da güzelleşeceğini anlamaktır.

Besmele, Allah'la Yapılan Bir Sözleşme Gibidir

Evet, Besmele, Allah'la yapılmış bir sözleşme gibidir. Allah, Rahmân ve Rahîm sıfatlarıyla bize merhametle muâmele edeceğini vaadediyor; biz de, imtihan için bize verilen irâdeyi istismar etmeyeceğimizi ve O'nun ilkelerine bağlı kalacağımızı besmeleyle kabullenmiş oluyoruz. Besmele, Allah'ın tesbit ettiği kulluk programını kabul etmektir. Besmele çeken kul, şöyle demiş olur: “Yâ Rabbi, şu an, kulluk maddelerinden birini işleyeceğim. Senin ismini anıyor ve iznini istiyorum.”

O yüzden haramlara besmele çekilmez. Besmeleden maksat, yapılan işte bereketin artmasını taleptir. Haram veya mekruh bir fiilin çoğalması ve bereketi istenemez. Haram meclislerde, meyhane ve kumarhane görevi yapan kahvehanelerde otururken, faizli işlemlerde bulunurken, yalan ve kandırma içeren ticari ilişkilerde, haram sayılan programlar izlerken besmele çekilmez. Haram olduğu tartışmalı olan hususlarda ve harama yakın mekruhlarda da besmelenin çekilmesi, vebali büyüttür.

En doğrusu, Allah'ın isminin anılamayacağı bu tür davranış ve eylemleri terk etmektir. **Unutulmamalıdır ki, haram olan eylemlerde besmele çekilmez. Kâmil bir müslüman da, besmele çekemeyeceği bir işi yapmaya özen gösterir.** O yüzden, besmele insanı eğitir, terbiye eder, kötülüklerden uzak tutar. Çünkü besmele çeken bir kimse, ağzından çıkan ifade ile yaptığı eylem arasında bir paralellik kurmak zorunda olduğunu, eliyle dilinin birbirini yalanlamaması gerektiğini düşünür. Besmele, kötülük ve haramları işlemeye hakkımız olmadığını bize hatırlatır. Besmele, “Allah'ın adı ile” demektir; “Allah'ın adına” değil. Bu ikisi arasında önemli fark bu-

136 1/Fâtiha, 5

lunmaktadır. Müslüman her yaptığı şeye, her söylediği söze Allah'ın adı ile başlar. Allah'tan izin alarak; Ama Allah adına değil. İnsan beşer ve âciz olduğu için hatalar yapabilir. Allah adına demek; yapılane bir anlamda ilâhî özellik, günahsızlık, hatasızlık iddiası atfetmektir. O'nun adına iş iddiası, Allah'ın temsilcisi olma anlayışını, bu da ruhban sınıfını oluşturur. Tarihte Allah adına nice zulümler işlenmiştir. Teokrasi de budur. Kulun yaptığı iş, müslümanca olmalıdır ama beşerî özellik taşıdığından iddiasız olmalıdır.

Besmeledeki “isim” kelimesi; ad, ad vermek anlamına geldiği gibi, -bi harf-i cerri ile de- yüceltmek, yükseltmek anlamına gelmektedir. Nitekim gökyüzü anlamında “semâ” kelimesi aynı kökten gelmektedir. O yüzden, “bismillâh”ın anlamı, “Allah'ı yücelterek” şeklinde de anlaşılabilir.¹³⁷

Besmele, Her Peygamber ve Ümmetinin Kullandığı Bir Şifredir

Besmele, sadece Muhammed (s.a.s.) ümmetine has bir anahtar değil; önceki ümmetlerin de kullandığı bir şifredir. Besmele'nin Hz. Muhammed (s.a.s.)'den önceki peygamberler döneminde de kullanıldığını Kur'an-ı Kerim'den anlıyoruz: Hz. Süleyman'ın, Saba kraliçesi Belkis'a yazdığı İslâm'a dâvet mektubu bu cümleyle başlamaktadır. “O (mektup) Süleyman'dandır ve o bismillâhirrahmânirrahîm -Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla- (başlamakta)dır.”¹³⁸ Hz. Nuh da tufandaki gemi yolculuğuna bu ifadeyle başlıyor. Gemiye bu cümleyle hareket ettiriyordu: “(Nuh) dedi ki: ‘Gemiye binin! Bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ -Onun yüziüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır.-’”¹³⁹ Bu vesileyle ifade edelim ki, ister sürücü ve ister yolcu olarak bindiğimiz tüm araçlara binerken besmele çekmek, Kur'an'ın işaret yollu tavsiyesidir.

İnsanlık tarihi boyunca İslâm peygamberlerinin tümü tarafından bir şifre, bir anahtar olarak kullanılmıştır besmele. O yüzden, değişmez evrensel değerlerin öbür ismi olan İslâm'ın, değişmez değerlerinden biri de besmelenin verdiği bakış açısıdır. Bu bakış açısı, bize şu gerçekleri gösterir: Allah, insanın her işine karışır. İnsan, eğer Allah'ın yardımını istiyorsa, her

137 İhsan Eliaçık, İslâm ve Sosyal Değişim, Bengisu Y., s. 24

138 27/Neml, 30

139 11/Hûd, 41

hayırlı işine Allah ile başlamak durumundadır. İnsan yaptığı her bir şeyde Allah'a olan borcunu hatırlamak ve O'na teşekkür etmek durumundadır. İşte bunlar, insanlığın değişmez değerlerinin değişmez göstergesidir.

Her değerli iş gibi, Kur'an okumaya başlarken de Eûzü Besmele çekmek gerekir. *"Kur'an okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın (Eûzü çek)."*¹⁴⁰ diye emreden Allah, okumaya besmeleyle başlamamızı da emretmektedir: *"Yaratan Rabbinin adıyla oku."*¹⁴¹

Kur'an'a başlarken, besmeleden önce istiâze gelir. Çünkü istiâze'yi aşmadan besmeleyle geçilmez. Eûzü ile Allah'ı yardıma çağırdıktan, O'nun yardımı ile şeytanları etkisiz hale getirdikten sonra, şirki ve şirke götüren şeytanî isyanları kendimizden uzaklaştırarak Allah'ı lâyıki ile anabileceğimizi düşünürüz.

Gönlümüzde ve düşüncemizdeki, dilimizde ve davranışlarımızdaki şeytanî pisliklerden temizlenerek tertemiz bir şekilde Allah'la beraber oluyoruz. Eûzü süpürgesiyle temizlediğimiz gönül ve dil sarayımıza Allah'ın ismini yazıyoruz. Tıpkı kelime-i tevhidde önce "lâ ilâhe" (hiçbir ilâh yok) deyip Allah dışındaki ilâh taslaklarını kaldırıp atarak gerçekleştirdiğimiz tevhidi temizlikten sonra, "illâllah" (ancak Allah var) dedikimiz gibi.

Kur'an'a besmele ile başlarken, kullarına rahmet, acıma, lütuf ve bağışlaması sonsuz olan Allah'ı hatırlıyoruz. Kur'an'ın nüzûlünün bu sonsuz rahmetin bir yansıması olduğunu düşünüyor ve bu büyük nimeti anarak O'na hamdimizi, şükrümüzü vurguluyoruz. O'nun Rahmân sıfatıyla dünyada mü'min-kâfir herkese merhametine şahid oluyor, dünya hayatında bu nimetlerin kadrini bilerek verene teşekkür edip kulluğa/ibâdetle, Kur'an'a yöneliyoruz. Rahîm sıfatının ise, âhirette adâleti gereği sadece mü'minlere merhamet edip, kâfirlere azab etmesi olduğunun bilincine vararak âhireti, cennet ve cehennemi hatırlayıp ümit ve korku arasında Kur'an okumaya, tefekküre başlıyoruz.

Sadece Kur'an okurken değil; insan ve evren kitaplarını okurken, hayat mektebinde öğrencilik ve öğretmenlik yaparken de besmele şuuruna uygun davranmalıyız. Tüm eylemlerimizin dünyada O'na yaraşır, âhirette

140 16/Nahl, 98

141 96/Alak, 1

de O'nun rızâsını kazandırır özelliklerde olmasına gayret etmeliyiz. Kur'an, besmeleyle başlıyor, biz de Allah'ın Kitabını Allah'ın ismiyle okuyoruz.

Eğitimle ilgili eserler başta olmak üzere nice kitaplar, gazeteler, dergiler, besmele ile mi başlıyor? Öğrenciler için hazırlanan bazı din kültürüyle ilgili kitaplar, bir müslümanı "bu, benim dinim değil!" diye isyan ettirecek modern hurâfe ve tuğyanla dolu olabiliyor. Peki, İslâm'a ters içeriği kalarak yayınların besmele ile başlamasını tercih edebilir miyiz?

Laiklik, resmî din kabul edilmediği için ve bazı İslâmî âdetlere ses çıkarılmadığından Arap ülkelerinin çoğunda televizyonlarda sunucular besmele ve hamdele ile başlıyor programlarına. Besmele ile başlanan programda ise Allah'ın yasakladığı neler yok ki?! Düşünün bir kere, İslâm düşmanlığını her fırsatta en rezil şekilde gösteren bir tv. kanalı, programlarını sunarken besmele ile başlıyor. İslâm'a her gün hakaretler yağdıran, ahlâksız bir gazetenin ilk satırında besmele yazıyor. Bu Allah ile, din ile alay olmaz mı? Haram katmerleşmez mi bu tavırlarla? Peki, "onlar besmele ile başlamasınlar da biz onlara bakarken besmele çekelim" diyebilir misiniz?

"*Yaratan Rabbinin ismiyle oku.*"¹⁴² âyeti bizden sadece şekil ve lafızla değil; muhtevâ ile ilgili tavır beklemektedir öncelikle. Okuduklarımızın Allah'ın ismiyle okunması; Allah'ın izniyle, O'nun rızâsı için, O'nun yolunda, O'nu unutturmayan, O'na yaklaştıran yapıda olmasını gerektirir. Okumak gibi, artısı büyük olan bir eylemde besmele bilinci bunu gerektiriyorsa, diğer eylemlerimizde bu özelliklerin aranma zorunluluğu daha fazla olmaz mı?

Besmele, Allah'tan İzin ve Onay İstemektir

Bismillâh, "Evvel Allah (önce Allah)" deyip, O'na danışmak, yapacağımız herhangi bir işte Allah'ın onayını istemektir. Allah'ın adını her şeyin önüne geçirip yüceltmektir. Müşriklerin putlar adına yaşamaları ve onlar adına iş yapmalarına karşılık, biz Allah adına yaşayacağımıza, O'nun adıyla iş yapacağımıza söz vermiş oluyoruz. Bu yüzden dilimiz "Allah'ın adıyla" derken, diğer organlarımız da aynı şeyi söyleyebilmelidir.

Bu ise, her şeyimizle O'nun ölçülerine uygun olarak yaşamakla mümkündür. Aksi takdirde dilimiz "Allah'ın adıyla" derken; elimiz, ayağımız şeytan veya Allah'ın dışında başkaları adına iş yaparsa bu, tevhidle bağdaşmaz.

"Bismillâh" diyor ve sonra ekliyoruz "Rahmân, Rahîm" sıfatlarını. Aslında "Allah" ismi, Cenâb-ı Hakkın tüm isim ve sıfatlarıyla birlikte Rahmân ve Rahîm sıfatlarını da içermektedir. Ama bunlar özellikle hem besmelede, hem Fâtiha sûresinin ilk âyetlerinde özel yer alır. Kur'an, Allah'ın rahmetle ilgili sıfatlarını öncelikle ve ısrarla vurgular. O'nun başka isim ve sıfatları değil de, özellikle Rahmân ve Rahîm sıfatları! Çünkü varlığımızı O'nun Rahmân ve Rahîm oluşuna borçluyuz. O'nun üzerimizdeki merhametiyle varız ve varlığımızı bu sâyede sürdürüyoruz. O'nun merhameti olmadan, nefes alıp vermemiz bile imkânsız. Bedenimiz, aklımız, ruhumuz hep O'nun rahmetinin birer eseri. Peygamberimiz'in ve vahyin bize gelişi de O'nun rahmetiyledir. İşte bunları hatırlamak için "Rahmân" diyoruz, "Rahîm" diyoruz.

Rahmet, her çeşit âfetlerden kurtulup her türlü hayra ermektir. Rahmân, mü'min-kâfir ayırt etmeden tüm herkese hayat hakkı tanıyan, yaşaması için gereken şartları hazırlayıp nimetleri veren demektir. Rahîm ise, hak edenlere ve lâıyk olanlara nimetini bol bol, sürekli olarak veren demektir. Bu yüzden Rahmân sıfatı, O'nun dünyadaki tecellisi; Rahîm ise âhiretteki tecellisidir. Rahmân ve Rahîm derken, hem dünyayı, hem âhireti hatırlıyoruz. Dünyanın âhiretten ayrı değil; âhiretin tarlası, hazırlık safhası olduğunun bilincinde dünyada da O'nunla, O'nun ölçüleriyle olmaya gayret ediyoruz.¹⁴³

Besmele, Laik Mantığı Protestodur

Bir mü'min, her eyleminin başına besmeleyi yerleştirmekle laik mantığa en büyük protestoyu yapmış olur. Besmele, insanın Allah'la iş yapması, Allah'ı işine karıştırmasıdır. Dolayısıyla besmele; ateizmi, materyalizmi, laisizmi reddir. Bu mânâda besmele, İslâmî dünya görüşünün anahtarı mesabesindedir. Laik dünya görüşü "besmelesiz" olmaktır. Laik olmakla olmamak arasındaki fark, besmeleli olmakla olmamak arasındaki

143 Ali Akpınar, Namaz Duaları ve Süreleri, Suffe Y., s. 23-24

fark kadardır. Besmeleli yapılan iş, meşrûyetini Allah'tan alır ve meşrû işlere besmele çekilir. Besmelesiz işlerse şeytana lâyıktır.

Besmelesizlik demek olan laisizm, aynı zamanda şeytanî bir dünya görüşüdür. Bunun için Allah Rasûlü her eylemine “Rahmân, Rahîm Olan Allah'ın adıyla” başlayarak bu sapkınlığı mahkûm etmiştir.¹⁴⁴

Besmele, müslümanın alâmet-i fârikalarından (ayırıcı özelliklerinden) birisidir. Mü'min, her vesileyle ve sık sık besmele çeker. Günümüzde “müslümanım” diyen insanların çoğu, yemek vb. bir iki şeyin dışında besmele çekme gereği duymuyor, her hayırlı şeye başlarken besmele çekmek, tarihe karışıyor. Yine, günümüzdeki insanların ağızlarından çıkan besmele, formalite icabı, âdet ve alışkanlık gereği söylenmiş gibi, ruhsuz ve cansız kelimelerden ibâret kalıyor. Mekanik bir telaffuzdan ibâret, şuursuzca dudaklardan dökülüyor. Adını andığı Allah'a isyanla meşgul bir işyerinin açılışında besmele okunarak kurdela kesilmesi, örneklerden sadece biri. Günlük hayatımızın her zaman diliminde Allah'ın ilkelerine ve hükümlerine bağlı olduğunu göstermek için her çeşit hayırlı işlere besmele ile başlar. Besmele ile Allah'a ilticâ eder, şeytânî düşünce ve eylemlerden O'na sığınarak, O'nun yüceliğini itiraf eder ve O'ndan yardım ister. Allah'ın rahmân sıfatını düşünerek, her çeşit nimetin Allah tarafından kendisinin istifadesine sunulduğunu düşünür, O'na şükürde bulunur. Rahîm sıfatını düşünerek de ümitsizliğe giden yolu tıkar, dünyada başına gelen musibet ve zorlukların geçici olduğunu, esas ve sonsuz rahmetin âhirette tecelli edeceğini değerlendirir.

Allah'ın adıyla başlamak bir işe... Allah'ın yolunda, Allah'ın belirlediği ölçüler içerisinde o işi sürdürebilmek... Müslüman olarak biz her işimize “besmele” ile başlarız. “Besmele” yaptığımız tüm işleri Yüce Rabbimizin “rehberliği” ve “onayı” doğrultusunda yapma bilincidir. “Besmele” her işimizin Yüce yaratıcımız tarafından görüldüğü, bilindiği ve kaydedildiğinin farkında olma bilincidir. “Besmele” yaptığımız her işten hesaba çekileceğimizi düşündüğümüz ve ona göre hareket ettiğimizi görme bilincidir. “Besmele” Hesap günü Yüce Rabbimize alnı ak ve günahla kararmamış bir yüzle varıp, huzura erme bilincidir. “Besmele” Allah adına var olma, Allah adıyla anlam bulma ve Allah yolunda yaşama bilincidir.

144 Mustafa İslâmoğlu, İman Risalesi, Denge Y., s. 180

“Oku yaratan Rabbinin adıyla...” diye başlayan ilk vahyin sıcaklığını ilimizde hissederek... O eşsiz cömert olan Yüce Rabbimizin nimetlerinin büyüklüğünün farkında olarak...

Besmele Çekmenin Hükümü

Besmelenin yerine göre farz, vâcip, sünnet, mendup, haram ve mekruh gibi hükümleri vardır. “Üzerlerine Allah’ın adı anılmayan hayvanların etinden yemeyin. Çünkü bunu yapmak Allah’ın yolundan çıkmaktır.”¹⁴⁵ mealindeki âyet, hayvan keserken bismelenin farz olduğunu gösterir. “Yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden de yiyin ve üzerine Allah’ın adını anın.”¹⁴⁶ âyeti de av üzerine hayvanı gönderirken veya av için silâh kullanırken, yani avcılık yaparken besmele çekmenin farz olduğunu belirtmektedir. Hayvan keserken bismelenin kasten terkedilmesi halinde, o hayvanın etinden yemek haramdır. Namaz dışında Kur’an okumaya başlarken sûrenin başında istiâze ve besmele âlimlerin çoğuna göre sünnettir. Namazda ise, Hanefî mezhebine göre her rekâtta Fâtihadan önce besmele sünnet; Şâfiî mezhebine göre farzdır.

Önemli sünnetlerden ve yaygın muâşeret kurallarından biri de yemek yemeye başlarken besmele çekmektir. Konu ile ilgili hadis-i şerifte belirtildiği üzere¹⁴⁷ başlanırken unutulduğu takdirde hatırlandığı zaman, “Başında da sonunda da Allah’ın adıyla” anlamında “Bismillâh fî evvelihî ve âhirihî” demek gerekir. Herhangi bir işe başlarken besmele çekmenin hükümü işin mâhiyetine göre değişir. Meselâ içki içmek, gasbedilen veya çalınan bir şeyi yemek gibi yasak fiillere besmele ile başlamak, onları meşrû saymak anlamına geleceği veya dinle alay hükmüne gireceği için haram kabul edilmiştir.

Abdest almak, duâ okumak gibi ibâdetlerle, yenilmesi helâl olan gıdaları yemek, helâl şeyleri içmek gibi fiillere besmele ile başlamak sünnettir. Besmele, Allah’ı hatırlattığı, zikir olduğu, kul-ilâh ilişkisi ve kurallarını düşündürdüğü için, her meşrû eylemimize besmeleyle başlamak, sürüden ayrılıp seviye kazanmak ve işimize bereket katıp ibâdet sevâbı almaktır. Necâset mahallerinde besmele çekmek ise mekruh sayılmıştır. Cünüp ve

145 6/En’âm, 121

146 5/Mâide, 4

147 Ebû Dâvud, Et’ime 15; Tirmizî, Et’ime 47

âdetli olanların duâ ve senâ maksadıyla besmele çekmesinde bir sakınca yoktur.¹⁴⁸

Besmele Şuurunun Mü'mine Kazandırdıkları

Besmele şuuru, bize şu anlayış ve davranışları kazandırır (kazandırmalıdır):

Müslümanın her işi Allah'ın adıyla ve O'nun emir ve müsaadeleri doğrultusunda olmalı.

Müslümanın her işinde 'evvel Allah' olmalı. Yani mü'min, başlayacağı işi yapıp yapmama konusunda önce Allah'a danışmalı.

Harama besmele çekilmeyeceği için, besmele çekemeyeceğimiz hiçbir işe girişmemeliyiz.

"Besmelesiz iş ebterdir, yok olmaya mahkûmdur"¹⁴⁹ hadisinden anlıyoruz ki besmelesizler ve onların düzenleri devrilip yıkılmaya mahkûmdur.

Kesilirken besmele çekilmeyen her hayvan murdardır, pistir. Besmeleyle ve besmele doğrultusunda olmayan her düşünce, fikir, iş ve düzen de murdar ve leş hükmündedir.

Besmele Allah'tan yardım dilemedir. Allah ise, ancak Kendi yolunda olanlara yardım eder.¹⁵⁰

Müslüman, her türlü davranışa İslâmî ölçüler ışığında başlamalı, eylem, hizmet ve faaliyet yaparken İlâhî rahmet ve merhamet üzere bulunmalıdır. Besmele bu bilinci yansıtmalıdır.

Müslüman, bütün düşünce ve davranışlarında merhametle hareket etmek zorunda olduğunu besmeledeki rahmetle ilgili iki sıfatla idrâk etmelidir.

148 İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Y. c. 5, s. 531

149 İbn Mâce, hadis no: 1894

150 Ali Akpınar, a.g.e. s. 28

Müslüman, besmeleyi hayatının tamamına yansıtmalıdır. Şuursuz bir şekilde söylenen besmelenin, istenen faydayı sağlamayacağını bilmelidir.

Besmele, müslümanın elini attığı her işte, adımını attığı her yolda Allah ile beraber olduğunun, O'nun yardımıyla iş yaptığının şuurunda olmasını sağlar/sağlamalıdır.

Besmelenin her işte sürekli tekrar edilmesi, Allah'ı zikir olduğu gibi, müslümanın Allah'la rahmet üzerine iş yapacağına, O'nun izin verdiği şekilde davranacağına dair sözleşme yenilemesidir.

Besmele, her işte Allah'tan yardım istemenin gerekliliğini, başarı ve zaferin Allah'a ait olduğunu unutmamak demektir.¹⁵¹

Besmeleyle, yapılan işi kendi adımıza, fakat Allah'ın ismi ve izniyle, Allah'tan yardım dileyerek yaptığımızı belirtiyoruz.

Allah'ı yücelterek başladığımızda o iş, Allah için oluyor. O'nun dini için yapılan bir gayret şeklini alıyor.

Şeytanın iğvâsına karşı direnme bilinci yenileniyor. Her işe besmeleyle başlamak hayatı anlamlandırıyor.

Allah'ın sözünü toplum hayatının dışına iten kökten laik anlayış reddedilmiş, tüm müşrikler ve putperestlere muhâlefet etmiş oluyor.¹⁵²

Mü'minler istiâze ve besmelenin şuuruna erdikleri gün, yeryüzünde hiçbir tâğutî iktidar gücünü muhafaza edemez. Çünkü eûzü-besmeleyi duyan şeytan ve tâğut çılgına döner, mahvolur.¹⁵³

151 Abdullah Büyük, Müslümana Mesajlar, Suffe Y., s. 19

152 İhsan Eliaçık, a.g.e. s. 22

153 Yusuf Kerimoğlu, a.g.e. 1/42

3- Rab (Allah'ın Rab ismi)

Bu âyeti oluşturan temel kelimelerden üçüncüsü, *Rabbdir*.¹⁵⁴ *Rabb*, Kur'an'da Allah lafzından sonra O'nun en çok geçen ismidir. Bu kavram, başka bir dilde tek kelimeyle kolayca ifade edilmeyecek kadar geniş kapsamlı ve zengin anlamlıdır. Bu mânâ nüanslarının hepsini birden tek kelimeyle dile getirmek mümkün olmadığı için *rab* kelimesi, hangi bağlamda kullanıldığına bakılarak mânâlandırılmalıdır. Ama onun öncelikli ve ağırlıklı mânâsının; “terbiye etmek, büyütüp yetiştirmek” olduğu söylenebilir.¹⁵⁵

Rab kelimesi, şekil olarak masdardır. Ancak bu sözcük, asıl anlamın dışında/müstear olarak fâil mânâsını ifade etmektedir.¹⁵⁶ Çünkü Arapça'da bir şeyi büyütme/iz'am etme maksadıyla çoğu kez ism-i fâil yerine masdar kullanılır. İşte, Allah'ın rabliğinin kemâlini ifadeye koymak için mürebbî yerine *rab* kelimesi kullanılmıştır. Bu yüzden Kur'an'da *Rab* ismi, “bütün varlıklar âlemini yaratan, onları terbiye ederek geliştiren, maddî ve mânevî olgunluğa erdiren, her türlü otoritenin nahâî kaynağı olan Allah” anlamına gelmektedir.¹⁵⁷

Rab kelimesi *er-Rabb* şeklinde yalnız Allah için kullanılır. Ama bu kelime, belirtilen *er-Rabb* şeklinde Kur'an'da hiç geçmez. Ancak, hadis dilinde, *er-Rabb* şeklinin, Allah anlamında kullanıldığı görülür.¹⁵⁸ *Rab* ismi, Allah'tan başka varlıklar için, bir şeye eklenmeden/izâfe edilmeden tek başına kullanılmaz. Ayrıca bu ismin, Allah'tan başkası için kullanılması, hadis diliyle yasaklanmıştır.¹⁵⁹ *Rab* kelimesi, Kur'an'da birkaç istisnâ dışında¹⁶⁰ her zaman muzaaf olarak sadece Allah'ı niteler. Genelde isim veya zamire eklenmiş olark gelen bu kelime, sadece iki âyette yalın halde ve nitelenmiş/mevsuf olarak görülür.¹⁶¹ *Rab* kelimesinin çoğul şekli olan *erbâb*, Allah'tan başka tanrılaştırılan varlıkları (sahte tanrıları) belirtmek için kullanılır.¹⁶²

154 *Rab* kelimesi, sözlükte “terbiye etmek, besleyip büyütme, yönetmek, efendi, sahip ve mâlik olmak” gibi anlamlar taşıyan r-b-b kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânul Arab, I, 399-409).

155 Bk. Hüseyin Atay, Kur'an'a Göre İman Esasları, s. 23 vd.

156 Bk. Râgıb el-İsfehani, el-Müfredât, s. 336

157 Bk. 1/Fâtiha, 2; 6/Enâm, 164; 7/Ârâf, 54; 19/Meryem, 65 vb.

158 Bk. Sehârenfüri, Bezül'l Mecbûd, XIX, 214

159 Bk. Sehârenfüri, a.g.e., XIX, 214-215

160 Bk. 12/Yusuf 41, 42, 50; 79/Nâziât, 24

161 Bk. 36/Yâsin, 58; 34/Sebe', 15

162 Bk. 12/Yusuf, 39; 3/Âl-i İmrân, 64, 80; 9/Tevbe, 31

Kur'an vahyinin başlangıcından beri Rab kelimesinin, insanlara ait olan zamirlere¹⁶³ ve Allah'tan başka kimsenin sahip olamayacağı yirmiye aşkın muazzam varlıklara izâfe edildiği/eklendiği görülür.¹⁶⁴ Kur'an vahyinin bu kelimeye yüklediği aktif mânâ sonucu, Rab sözcüğü, Mekke döneminin sonlarına doğru sadece Allah'a ait bir isim haline gelmiştir. Bu aşamadan sonra kelimenin muzaaf olduğu şeyler gittikçe azalmış, hatta Medine devrinin son dönemlerinde inen vahiylerde Rab kelimesinin sadece *Rabbu'l-âlemîn* ve *Rabbu'l arşı'l azîm* şekli kullanılmıştır.¹⁶⁵

Kur'an vahyinin, başlangıçta ulûhiyeti en çok *Rab* kavramıyla anlatmasının temel nedeni, tevhid inancından uzaklaşmış insanların nazarında *Allah* isminin, *rablik* fiillerinden neredeyse tamamen tecrid edilmiş/soyutlanmış olmasıdır. Onlar, Allah'ı faâliyetleri sona ermiş ve insanlardan uzak duran bir ilâh olarak görüyorlardı. İşte Kur'an insandaki Allah inancının uzak bir anıya dönüşmesini önlemek için ulûhiyeti en çok *rab* kavramıyla anlatmıştır. Kur'an'ın, *rab* kelimesine yüklediği dolgun ve aktif mânâ sonucu bu sözcük, Allah'ın en has ismi haline gelmiş; böylece bütün insanlığa, Allah'tan başka hiçbir varlığın rablik hakkı olmadığı mesajı verilmiştir.¹⁶⁶ Allah "Göklerin, yerin ve bunların arasında var olan her şeyin Rabbidir. Öyleyse yalnızca O'na kulluk et, O'na kullukta devamlı ve sebatlı ol. Hiç, ismi O'nunla birlikte anılmaya değer bir başkasını tanıyor musun?"¹⁶⁷

Alak sûresinin birinci âyetini oluşturan temel sözcüklerden dördüncüsü de, *haleka* fiilidir.¹⁶⁸ Bu fiil, "ana maddesi ve modeli olmadan bir şey var etme"yi¹⁶⁹ yahut "var olan bir şeyden bir başka şey icad etme"yi belirtmek için kullanılır.¹⁷⁰ Kur'an'a göre yaratma fiilinin fâili, yani Yaratıcı, açık veya

163 Bk. 96/Alak, 1, 3, 8; 55/Rahmân, 13-19; 42/Şûrâ, 15; 2/Bakara, 37, 258; 14/İbrâhim, 25; 29/Ankebût, 8; 7/Ârâf, 22 vb.

164 Bk. 1/Fâtiha, 2; 6/Enâm, 164; 7/Ârâf, 122; 9/Tevbe, 129; 19/Meryem, 65; 26/Şuarâ, 26, 28; 27/Neml, 91; 37/Sâffât, 5, 180; 53/Necm, 49; 55/Rahmân, 17; 106/Kureş, 3; 113/Felak 1; 114/Nâs, 1 vb.

165 Bk. 5/Mâide, 28; 9/Tevbe, 129 vb.

166 Bk. 1/Fâtiha, 2; 6/Enânâm, 164 vb.

167 19/Meryem, 65; Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları I

168 Haleka fiili, sözlükte yaratmak, var etmek, takdir etmek, düzgün biçimde oranlamak ve ölçmek gibi anlamlar taşıyan h l k kökünün türemiş şeklidir (Bk. Lisânu'l Arab, c. 10, s. 85-92)

169 Bk. 96/Alak, 1; 6/Enâm, 1 vb.

170 Bk. 96/Alak, 2; 55/Rahmân, 14-15 vb.

takdirî olarak her zaman Allah'tır.¹⁷¹ Yaratılanlar ise; gökler, yer, yeryüzündekiler, cinler, insanlar, bütün canlılar, kısacası "her şey"dir.¹⁷²

Kur'anî bir terim olarak Rab; varlıklar âlemini yaratan, terbiye ederek geliştiren, onları maddî ve mânevî olgunluğa götüren, terbiyenin bütün gereklerine mâlik ve her şeye sahip olan Allah anlamına gelmektedir. Allah'ın umumi isimlerindendir. Kur'an'da Allah lafzından sonra en çok kullanılan isimdir; 968 defa geçer. Nüzul sıralamasında ilk âyetinde kullanılan isim/sıfat, Rab ismi olduğu gibi, Kur'an'ı açtığımızda bizi ilk karşılayan Fâtîha'nın başlangıcında da yine O'nun onlarca ismi arasından seçilerek başa alınan Rab ismidir.

Kur'an'da Rab ismi, sonsuz kudreti ile her şeyi idaresi altına alan, yöneten, terbiye eden ve bunları yapabilecek kudrete mâlik olan Allah anlamına gelmektedir. Ayrıca, Rab ismi, her şeyi idare eden, koruyup gözetten, hâkimiyeti altında bulunduran ve gerçek Rab olan Allah'a, O'nun rubûbiyet bağına, mutlak tevhid ve tam bir kulluk şuuru ile bağlanmayı da ifade etmektedir. Allah'tan başkasının hükmünü hüküm edinmemek, O'nun dinini her şeyden üstün tutmak, bütün mahlûkatı O'nun mutlak hâkimiyetine teslim olmuş bilmek, Allah'ı gerçek Rab olarak tanımak demektir.

Allah, kendi katında tek geçerli din olan İslâm'ı, insanları, kullara ve diğer varlıklara ibâdet etmekten kurtarıp, Allah'a kulluk etmeleri için göndermiştir. İslâm, insanları kulların zulmünden, Allah'ın adaletine götürür. Tevhid gerçeğinin birinci şartı, Rubûbiyette tevhiddir. Yani gerçek Rab ve Hâkim olanın tek bir Allah olduğuna inanmaktır. İkinci şartı da, kullukta tevhiddir; bu da Allah'tan başkasına kulluk etmemektir. İnsan, Rabbine ibâdet etmekle yükümlüdür. Müslüman, yalnızca Allah'a ibâdet eden kimsedir. Sadece Allah'a ibâdet ise, Allah'tan başkasını rab edinmemek, O'na hiçbir varlığı ortak koşmamak demektir.

İslâm, insanları, birbirlerine kul olmaktan kurtaran hürriyet dinidir. Sadece İslâm dinidir ki, insanları bir olan Rabbe ibâdet etmeye çağırır ve onları çeşitli bâtıl inançların yanlış sonuçlarından koruyarak, böylece onları Allah'ın dışındaki varlıklara kul olmaktan kurtarmıştır.

171 Bk. 96/Alak, 1, 2; 87/A'lâ, 2; 71/Nûh, 15; 45/Câsiye, 22 vb.

172 Bk. 6/Enâm, 102; 13/Ra'd, 16; 30/Zümer, 62 vb.

Kur'an'da Rab Kavramı

“Rab” kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de tam 968 yerde geçer. Rab kelimesinin çoğulu olan “erbâb” 4 yerde ve bu kelimedenden türemiş olan “Rabbânîyyûn” 3, “ribbiyyûn” ise bir yerde kullanılır. Toplam olarak “rab” kelimesi ve türevleri Kur'an'da 976 yerde tekrar edilir.

Kur'an-ı Kerim, besmeleden sonra “*Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a ait-tir*” cümlesiyle başlamaktadır. Bu giriş oldukça ilginçtir. Vahy kitabı olan Kur'an söze Allah'a ait en önemli özelliği vurgulayarak, insanlara bu önemli gerçeği hatırlatarak başlıyor: Allah'ın Rabliği. Her türlü övgü, her türlü saygı ve itaat ifadesi, her türlü şükran duygusu ve bağlılık; bütün âlemlerin, âlem diye nitelediğimiz bütün varlıkların asıl sahibi, mâliki, yöneteni, bakıp gözeteni, koruyup ihtiyaçlarını gidereni, onlara dilediği gibi yön veren yüce güç sahibi Allah'a aittir. Kur'an, O'nun sözüdür ve O yaratıp şekil verdiği insanları müjdeliyor, korkutuyor, doğru yola dâvet ediyor. Çünkü O, âlemlerin Rabbi Allah'tır.

Rab ismi, Kur'an'da Allah lafzından sonra en çok kullanılan isimdir. İlginçtir ki, ilk nâzil olan 30 sûrede “Rab” ismi 80 kez geçtiği halde, “Allah” ismi sadece 20 kez geçer. Buna göre Rab lafzı, Allah lafzının dört katı olmuş oluyor. Elbet bu gerçek, tesadüfle açıklanamaz.

Kur'an, ilk mü'minlerin gönlünde sahih bir Allah inancını oluşturmayı hedeflemişti. Çünkü sorun insanları Allah'ın varlığına inandırma sorunu değildi. Câhiliye insanı Allah'ın varlığına zaten inanıyordu. Ama bu insanlar sahih Allah inancını kaybettikleri, Allah'ın olanı başkalarıyla paylaştırdıkları için sapıtmışlardı. Bu nedenle Allah, ilk indirdiği âyetlerinde insanların zihinlerinde kendi rabliğini silinmez bir biçimde yazmayı murad ediyordu. Bundan dolayıdır ki, yaratıcının en büyük ismi olan “Allah”ın dört katı olarak “Rab” ismi kullanılmıştı. Rabliği kabul edilmemiş bir Allah'a müşrikler zaten öteden beri inanıyorlardı.

İşte Kur'an, Allah'ın rab oluşunu ilk mü'minlerin kalbine ve kafasına silinmez harflerle yazdıktan sonradır ki, taşın gediğine konduğunun delili olarak, tam sekiz ayrı yerde şu hitapta bulunuyordu: “*Zâlikümüllahü Rab-büküm*”¹⁷³ “*İşte bu Allah'tır sizin Rabbiniz*” Yani, ancak Allah olan, Rabbiniz

olabilir, deniliyor. “Rabbimiz Allah’tır deyip sonra da dosdoğru olanlar”¹⁷⁴ ebedî saâdetle müjdeleniyordu.

Kur’an’da rabliğin belirgin özellikleri açık olarak bildirilmiştir. Bunların başında, insanlardan mutlak itaat ve kulluk istemek, insanlık hayatını ve varlıklar âlemini düzenleyen ilâhî nizamlar koymak, mutlak değer ölçüleri belirtmek gibi özellikler gelir. Bunlardan birini kendine tahsis eden insan, rablik iddiasında bulunmuş olur. Allah, Kur’ân-ı Kerim’de, ibâdet edilecek tek rab olduğunu açık bir şekilde bildirmiş ve kendisine bu konuda şirk/ortak koşulmamasını istemiştir. Buna rağmen, insanların yine de Allah’tan başka varlıkları rab edindikleri görülmektedir. Bir kısım insanlar çıkıyor, Rabbe ait olan özellikleri kendilerine mal etmeye kalkışıyorlar. Sonra da insanları gerçek Rabbin emir ve yasakları dışında kendi koydukları kurallara, ilkelere, değer ölçülerine ve kendi düşüncelerine kayıtsız şartsız uymaya çağırıyorlar. Oysa bu durum, rablik iddia etmenin ta kendisidir. Bazı insanlar her ne kadar onlar için secdeye varmasalar da Allah’ın koyduğu hükümleri bırakıp, onların gayr-ı meşrû emirlerini benimseyerek dinlemek suretiyle onlara kul olma derekesine düşerler. Onların bu durumu Allah’tan başkalarını rab edinmeleri demektir. Kur’an’daki rable ilgili âyetler bu konuyu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁷⁵

Kur’ân-ı Kerim, sık sık, insanların ve bütün evrenin Rabbinin Allah olduğunu vurgulamaktadır. O, kendi irâdesiyle evreni ve içindekileri yaratıp şekil vermiş, biçimlendirmiştir. Yarattığı her şeyin tek sahibi ve maliki O’dur. O aynı zamanda yarattığı evreni ve içindekileri yönetmektedir, her şeye tasarruf etmektedir. Bu tasarruf etmenin içerisinde elbette yaratılmışların ihtiyacı olan şeyleri onlara karşılıksız vermek de vardır.

Nefsine Bile Söz Geçiremeyen Rab Taslakları

Âlemlerin tek Rabbi Allah’tır. Yarattıklarını besleyen, rızıklandıran, koruyan, gözeten... O’dur. Suyun derinliklerinde, ormanın ıssızlığında, toprağın altında, dağın tepesinde yaşayan, hasta, sakat veya sağlam, gözü olan-olmayan nice varlıklara rızık veren O’dur. İnsanın hizmetine sunulan sayısız nimetler bize Rabbimizi tanıtıyor. Bütün âlemler, tüm varlıklar;

174 41/Fussilet, 30

175 Y. Çiçek, F. Yıldız, Hamd Rab, Bir Y., s. 47-49

Rabbini tanıyor, O'na itaat ve kulluk ediyor.¹⁷⁶ Bizim de fitratımızda Rabbi tanıyıp kabul etmek ve O'na ibâdet etmek var. Kur'an bize Rabbimizi tanıtıyor.

İnanmayan insanlar, eğer güçsüz (müstaz'af) iseler, çevrelerindeki rab taslaklarından birini rab olarak kabul ederler. Bu kula kulluk ve rab kabullü, çok farklı şekillerde ortaya çıkar. İnançsız ve güçsüz kişi, bazen özgür irâdesiyle, bazen reklâm ve aldatmacalarla kandırılarak, bazen tâğutların zorlamalarıyla piyasadaki rablerden birine veya birkaçına boyun eğer. Piyasada tedâvülde bulunan çeşit çeşit rab(!) vardır. Müzik ilâhından tutun, fuhuş tanrısına, futbolcudan tutun, artiste, yöneticilere kadar. Demokrasi var: Herkes istediği tâğutu, beğendiği putu seçmekte serbesttir. Allah'a gerçekten inanıp teslim olmayanlar, eğer kendilerinde güç ve otorite vehmediyorlarsa, başka bir Rabbe boyun eğmezler; kendileri rablik taslarlar.

Rablik taslayan güçlüler (müstekbirler) üç kısma ayrılır: Siyasî, dinî ve iktisadî güçlüler. Siyasî güçlerin rablik taslamalarına örnek; Fir'avn, Nemrut ve onların izinden giden çağdaş yöneticilerdir. "(Fir'avn,) 'Ben sizin en yüce rabbinizim' dedi."¹⁷⁷ "Allah kendisine mülk (hükümdarlık ve zenginlik) verdiği için şımırarak Rabbi hakkında İbrahim ile tartışmaya gireni (Nemrut'u) görmedin mi? İşte o zaman İbrahim: 'Rabbim hayat veren ve öldüren-dir' demişti. O da: 'Ben de hayat verir ve öldürürüm' demişti. İbrahim: 'Allah güneşi doğudan getirmektedir. Haydi sen de onu batıdan getir' dedi. Bunun üzerine kâfir apışıp kaldı. Allah zâlim kimseleri hidâyete erdirmez."¹⁷⁸

Dinî yönden ellerinde güç bulundurup rablik taslayanların örnekleri de Kur'an'dan öğrendiğimiz şekilde haham, papaz gibi din adamları, kutsallık atfedilen ölü veya diriler, yatırlar, efendiler. İktisadî rab taslakları da Karun'lar, emperyalistler, sömürücü azgınlar, azan, ezen ve üzenler ve de düzenler. Rablik iddiasında bulunanlar ve onları piyasaya sürenler aslında samimi değillerdir. Onlar sadece basit çıkarlarının peşinde olan, menfaat çarklarını döndürmek için böyle bir sahtekârlık düzeni kurup devam ettirmeye çalışanlardır. Ebû Leheb'in Peygamberimiz'e (s.a.s.) gelip "Müslüman olursam bana ne var, benim elime ne geçecek?" diye sorması üzerine Efendimiz cevap verir: "Başka müslümanlara ne varsa, sana da o var." İnsanları

176 41/Fussilet, 11

177 79/Nâziât, 24

178 2/Bakara, 258

sömüren düzenlerini ve çıkarlarını müslüman olunca devam ettiremeyeceğini anlayan Ebû Leheb'in karşılığı şöyledir: "Bir köleyle beni eşit gören din olmaz olsun!" Kendisini güçlü gösteren insan, sanki bilmez mi, başkalarına ve her şeyden önce Allah'a muhtaç âciz biri olduğunu. "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm: Güç ve kuvvet kimseye ait değildir; ancak yüce ve büyük olan Allah, güç ve kuvvet sahibidir."

Rab Olmayan Bir Tanrı Edinme İsteği

Kur'an'da "ilâh" ifadesi putlar için de kullanılırken; "Rab" ismi putları ve tâğutları ifade için kesinlikle kullanılmaz. Kur'an, rablik vasfını sırf Allah'a hasretmiş, başkası için bu sıfatı kullanmamıştır. "Rab" olmayan bir tanrı edinme isteği, insanoğlunun en eski sapkınlıklarından ve de açığözlülüklerinden biridir. Çünkü rab olan bir tanrı, insanın varlığını kuşatan bir tanrıdır. Yapısı itibarıyla zulme ve cehle aşırı meyyal olduğunu vahiyden öğrendiğimiz insan, kendi varlığını kuşatan bir tanrı yerine; varlığını kuşattığı ve kontrol altında tuttuğu sahte bir tanrı edinmeyi şeytanî menfaatlerine ve nefsanî zaafalarına daha uygun bulmaktadır.

Bu nedenledir ki hep işine karışmayan, nefsi, malı, vicdanı, duygusu, düşüncesi ve eylemi üzerinde söz ve karar, güç ve kuvvet sahibi olmayan bir uyduruk ilâh aramış; bulamamışsa kendi elleriyle icat ve imal etmiştir. Güneş, ay, deniz, nehir, inek, kurt, taş, tunç, ateş insanoğlunun bulduğu bu türden "rab olmayan" ilâhlarıdır. Gök tanrısı(!) gibi, hükmü göklere geçen, yağmur yağdıran, tabiata hükmeden; ama sokağa, okula, devlete, kanunlara, yaşayışa... karışmayan bir tanrı anlayışı var kimi çevrelerde. Rab olmayan tanrı; göklerde hâkim ve vicdanlarda mahkûm bir tanrı. Rabliği kabul edilmeyen, câmilere hapsedilmiş bir tanrı; câmilerin ve vicdanların dışına çıkamayan bir tanrı!

Tabii bu da kurtarmamış, insan en sonunda Rab olan bir Allah'a inanmak zorunda kalınca, bu kez de laiklik sapkınlığına başvurarak varlığını ve birliğini tasdik ettiği İlâhın rabliğini inkâra kalkışmıştır. İşte böylece şirk, laiklik adı altında tedavüle sürülerek çağdaş insanın Rabbiyle olan ilişkisi bir kez de böylesine çağdaş bir yöntemle koparılmaya çalışılmıştır. Nasıl Allah'ın vahdâniyetini inkâra kalkışan antik müşrikler Hz. İbrahim'in hanif dinini tahrif ve tahrir etmişlerse, Allah'ın rabliğini inkâra kalkışan çağdaş müşrikler olan laikler de Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hanif dinini tahrif ve tahrir e yeltenmişlerdir.

Sevilenlerin Putlaştırılması; Allah'tan Başkasını Rab Edinme

Allah'ın rab oluşu konusunda insanoğlunun düştüğü tek şirk, rubûbiyeti inkâr şirki değildir. Bu konuda düşülen bir başka şirk türü de, Allah'ın bu sıfatını Allah'tan başkasına vermek, O'ndan başkasını rabler edinmek biçiminde ortaya çıkmaktadır. *“Hahamlarını ve râhiplerini Allah dışında rabler edindiler; Meryem oğlu Mesih'i de. Oysa kendilerine tek ilâh olan Allah'a ibâdet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka tanrı yoktur. O, onların şirk koştukları şeyden uzaktır.”*¹⁷⁹ Burada sorun “rab” edinilenin kimliği değildir. Bu, İsrâil oğullarının yaptığı gibi din adamları, zâhid ve âbid kullar, velîler ve hatta Hz. İsa gibi bir peygamber de olabilir. Sorun eylemin kendisidir ve o da Allah'tan başkasını rab edinmektir. İşte bunu Kur'an Allah'tan başkasına kulluk yapmak olarak niteliyor ve bu tavra da doğrudan şirk diyor. Yahûdileşme temayüllerinden biri olan Hz. Mûsâ ve Hz. İsa ümmetinin bu şirk türü aynen Hz. Muhammed ümmetine de geçmiş, bu ümmet de ulularını, din büyüklerini, velîlerini, evliya kabul edilen bazı diri ve ölüleri Allah'tan başka rabler edinme sevdasına düşmüşlerdir.

Elbette bu rab ediniş, onların önünde secde etmek, onlara doğrudan ibâdet etmek biçiminde gerçekleşmiyordu. Yukarıdaki âyet nâzil olduğunda eski bir Hıristiyan din adamı olan Adiy b. Hâtem'i boynunda altın bir haçla gören Allah Rasûlü, onu bir put olarak nitelemiş ve atmasını öğütlemiş, ardından yukarıda meâlini verdiğimiz âyeti okuyarak şöyle tefsir etmişti: *“Kuşkusuz onlar din adamlarına ve ulularına tapmıyorlardı. Lâkin onlar, şu sınıfların helâl kıldığını helâl kabul ediyorlar, yasakladıklarını da haram kabul ediyorlardı.”*¹⁸⁰ Başka bir âyet-i kerimde de Allah'tan başkalarını rab edinmek, isterse bu başkaları melekler ve nebîler olsun, müslüman olduktan sonra küfre dönmek olarak adlandırılır: *“Hiçbir insana yakışmaz ki Allah ona Kitap, hüküm ve peygamberlik versin de ardından insanlara dönüp ‘Allah'ı bırakıp bana kullar olun’ desin. Fakat ‘öğrendiğiniz ve okuduğunuz Kitap gereğince Rabbe hâlis kullar olun’ der. Ve size ‘melekleri ve peygamberleri rabler edinin’ diye de emretmez. Siz müslüman olduktan sonra size inkârı emreder mi?”*¹⁸¹

179 9/Tevbe, 31

180 Tirmizî', Tefsir 10

181 3/Âl-i İmrân, 79-80

Diriler yanında ölüleri bile nasıl rableştirmiş insanoğlu?! Kendine bile faydası olmayan bir ölüyü, bir yatırını nasıl rableştirerek putlaştırıyor? Yatırlara kurban kesmek, onlara karşı duâ etmek, ölülerden çocuk, nasip veya yardım istemek, çelenk koyar gibi, deftere yazı yazar gibi, dilekçe sunar gibi bez bağlamak, mum yakmak, Fir'avun'lar için yapılan piramitlere özenerek anıtmezarlar, kümbetler, kubbeler yapmak, tavaf eder gibi kabrin etrafında dönmek, kabre karşı kıyâma durmak, namaz kılmak, onun yüzü suyu hürmetine deyip Allah'la arasına aracı koymak, putperestlerin putlarını şefaatchi kabul etmelerine benzer bağımsız şefaet anlayışına sahip olmak ve buna benzer tavırlar ölüleri rab kabul etmenin örnekleridir. Yaşayan bazı insanlara kerâmet veya kutsallık atfetme adına Allah'a ait bazı vasıflar vermek de rableştirmeye ayrı örneklerdir.

İnsanların önderlerini, din ulularını, büyüklerini, hatta peygamberlerini rabler edinmeleri sevginin ve bağlılığın cinayet derecesine vardığı bir aşırılık örneği. Allah bundan müslümanları şiddetle nehyediyor. Bir yahûdileşme temâyülü olan üstadını, ustasını, efendisini, şeyhini, hocasını Allah dışında rab edinme ifrâdının zıddı da, itaat halkasını boynundan atıp hevâsını ve nefsin ilâh edinme tefrîdidir. Elbette her ikisi de aşırılıktır. Bu ifrât ve tefrît aşırılıklarını iyi anlamak için rab edinmeyi nehyeden hemen tüm âyetlerde gelen “*min dūnillâh*” (Allah'ın berisinde -O'nunla birlikte veya O'nun dışında-) lafzını iyi anlamak gerek.¹⁸² Değilse, bu yaklaşım nefsi, hevâ ve hevesi rab edinmek¹⁸³ demek olan mürebbisizlik, ustasızlık, büyüksüzlük ve kılavuzsuzluğa delil olamaz.

Kur'an'da nehyedilen rablik, Allah'a mahsus olan bir sıfatı O'nun dışında başkalarına vermek demeye gelen rabliktir. **Terbiyesinde Allah'ı dışarıda bırakan bir terbiyecinin terbiyesini kabul, Allah dışında bir Rabbi kabulle eş tutulmuştur.** Ancak mutlak mürebbî olan Allah'ın ilkeleriyle terbiyecilik yapmak, isterse bu terbiye mânevî değil de; besleyip büyütmekten ibâret maddî bir terbiye olsun, bu sınıfa girmez. Ortada Allah'la iddialaşmak yoksa orada terbiye eden de, terbiye edilen de suçlanamaz.¹⁸⁴

182 3/Âl-i İmrân, 64; 9/Tevbe, 31

183 45/Câsiye, 23

184 12/Yûsuf, 23

Allah'tan başkasını rabler edinme ifrâdının tefrîdi olan terbiyesizlik ve terbiyecisizlik, seviyesizlik ve hercailik de bir akîde sorunu olarak çıkıyor önümüze. Bu durumda kişi ipsizdir belki, ama zannettiği gibi hür değildir. Büyük bir kesimin birinci türden hastalığına karşı gösterilen tepki, bu ikinci tür hastalığı doğurmaktadır.¹⁸⁵

Rab konusunda, televizyonlarla evlere rahatlıkla giren misyonerlik, mitoloji ve süpermenliği, he-man (hîmen)liği de sorgulamak gerekiyor. Film-leri, dizileri, çocuk filmlerini, çizgi filmleri değerlendirdiğimizde çoğunda “gökler hâkimi, kâinatın sahibi, filân tanrısı-tanrıçası...” gibi rab vasıflarının bir insana unvan olarak verildiğini ve uydurma tanrılıkları, rablikleri; tepkisiz, benimseyerek seyretmenin inançlardaki tahrib ve tahrifini düşünün. Rab konusunda, televizyonlarla evlere rahatlıkla giren misyonerlik, mitoloji ve süpermenliği, he-man (hîmen)liği de sorgulamak gerekiyor. Film-leri, dizileri, çocuk filmlerini, çizgi filmleri değerlendirdiğimizde çoğunda “gökler hâkimi, kâinatın sahibi, filân tanrısı-tanrıçası...” gibi rab vasıflarının bir insana unvan olarak verildiğini ve uydurma tanrılıkları, rablikleri; tepkisiz, benimseyerek seyretmenin inançlardaki tahrib ve tahrifini düşünün.

Kur'an, Allah'ın rab oluşundan söz ederken, O'nun göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin, doğunun batının, doğuların ve batıların; en fazla olarak âlemlerin Rabbi olduğunu ısrarla vurgular. Allah, evreni yaratmakla kalmamış, âlemleri yetiştirip, kemâle erdirmiş, hükmünü icrâ etmiştir. Bazı filozoflar, “Allah, evreni yarattı ve bıraktı” gibi yanlış, yanlış olduğu kadar gözlem ve tecrübelerle de zıt bir anlayışa düşmüşlerdir. Bu yanlış anlayış, sonunda, filozofların koyacakları kurallarla da yeryüzünde ilâhî ve ideal bir devlet ve hükümet kurulabilir düşüncesine varmıştır. Laikliğin temeli de bu sakat anlayıştır. Kur'an “Allah, âlemlerin Rabbidir”, “Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'tır.” âyetleriyle Allah'ın evreni kendi haline bırakmadığını açıklıyor.

Allah, âlemlerin Rabbidir. Makro anlamda, şehâdet âlemi, gayb âleminin, yerlerin, göklerin, galaksilerin, güneşlerin, sular, okyanuslar âleminin, gezegenler ve yıldızlar âleminin... Rabbi Allah'tır. Mikro anlamda, bitkiler âleminin, insanlar, melekler, cinler âleminin, böcekler âleminin, kuşlar âleminin, milyonlarca tür ve cinsteki hayvanlar âleminin, mikroplar âleminin, görülen ve görülmeyen âlemlerin... Rabbi Allah'tır. Rivâyete göre, toplam sayısı on sekiz bin, ya da sayısını bilmediğimiz binlerce âlemi, bütün âlemleri yarattığı gibi; yetiştiren, hükmünü geçiren, tümünü yöneten Allah'tır. Allah açısından evrendeki her hareket Allah'a aittir.

185 M. İslâmoğlu, İman Risalesi, Denge Y., s. 176 vd.

Her varlığın varlığı O'ndandır. Varlıklar, cisimleriyle değil; kendilerini cisim şeklinde gösteren içlerindeki varlık özüyü vardırırlar; bu öz de bütünüyle Allah'tandır. Yani, hiçbir varlık, kendi halinde bir hareket yeteneğine sahip olmadığı gibi, böyle bir yetkiyle donatılmış da değildir. Mutlak güç ve kuvvet kaynağı sadece Allah'tır. İzaftı olarak varlıkların fıtratlarında varmış gibi görünen ve adına bugün "tabiat kanunları" veya "içgüdü" denilen birtakım sebepler, gerçekte Allah'ın sürekli olarak evreni yeniden yaratması ve yenilemesinden başka bir şey değildir. Allah açısından sebep-müsebbip şeklinde bir ikilem asla söz konusu olamaz. Sebep de müsebbip de Allah'tır. Soruna izafı olarak varlıklar açısından yaklaşıldığında karşımıza bir sebep-sonuç ilişkisi çıkmaktadır. Ne var ki, bu ilişki, bazıları tarafından mutlaklaştırılıp âdeta Allah'ın ilâh ve rab olarak yerini almaktadır ki, bugün batinın ve bazı müslümanların bilmeden vardıkları büyük yanılgı burasıdır; yani sebepleri putlaştırmak. Sözelimi deprem olayında, sarsıntının maddi sebeplerini putlaştırarak depremin oluşumunu Allah adını hiç anmadan yorumlamak, sebepler ve tabiat kanunlarını rab kabul etmektir.

Allah'ı sadece ilk yaratıcı veya ilk hareket ettirici olarak görmek, O'nun evrenden çekip çıkarmak, sonuçta O'nun rabliğini inkâr etmek demektir. Oysa Kur'an'ın ısrarla vurguladığı gibi, Allah, evreni ve içindeki bütün varlıkları "kudret elinde" tutmakta olup, dilediği biçimde yönetmektedir. Doğuda da, batıda da, yerde de gökte de idare yalnızca Allah'a aittir. Her şey O'nun irâdesi, hükmü ve bilgisi altındadır. Hiçbir varlık, kendiliğinden bir hareket, yaşama ve davranma gücüne sahip değildir. **Besleyen, büyüten, yediren, rızıklandıran, üreten, öldüren, diriltten hep O'dur. O âlemlerin Rabbidir.**

İnsana, yeryüzünde hiçbir varlığa verilmeyen üç önemli özellik verilmiştir: İrâde, konuşma ve bilgi. Allah'ın ilmi, irâdesi ve kelâmı mutlakken ve insan dâhil her şeyi kuşatmışken; insanın ilim, irâde ve kelâmı izafidir, Allah'ınkilere tabi olmak zorundadır. Çünkü o yeryüzünde halife olarak vardır. Allah'ın irâdesi çerçevesinde dileyecek, O'nun ilminden bilgisini alacak ve O'nun kelâmı çerçevesinde davranacaktır. Ama eğer insan Allah'ın ilâh olduğunu kabul etmezse, bu kez kendi dileme ve bilgisini mutlaklaştırır ve sonunda dilediği biçimde eylemde bulunur. Yeryüzünde dilediği biçimde tasarruf etmeye kalkar, irâdesini kendi arzuları doğrultusunda kullanır. İşte bu da, Allah'ın rabliğini kabul etmemek, O'na bu noktada ortak koşmak demek olur.

Demek ki, Rab olarak Allah evrende mutlak tasarruf sahibidir. Yaratıklar arasında yalnızca insan teşrîi alanda bu rabliğe karşı çıkabilir. Yeryüzündeki tasarrufunu Allah'ın değil; kendi irâdesi doğrultusunda yapmaya kalkışabilir. Dünyadaki hayatı, istediği biçimde yönlendirmeye kalkar. Bunun için, Allah'ın kurallarına rağmen kendinden kurallar koyar. Böylece insan, kendi arzularını ilâhlaştırmış olur. Arzularının doğrultusunda yeryüzüne şekil vermeğe kalkınca da yeryüzünde rableşmiş olur. Bunun sonucunda, böylesi insanlara isteyerek itaat edenler de, Allah'ı değil; bu insanları rab kabul etmiş olurlar.

Kur'an, Allah'ın mutlak rab olduğunu belirtirken, bazı insanların bilgilerini, râhiplerini, hahamlarını, büyük kabul ettikleri birtakım kimse-leri, yöneticilerini rab edindiklerini, yani onların kendi hevâlarından uydurdukları ve hayatı düzenleyici kurallara bağlı kaldıklarını da vurgular. Sözgelimi, Hz. Mûsâ, Allah'ın mutlak anlamda rab olduğunu ilân ederken, Fir'avn, kavmine karşı, “*en büyük rabbiniz benim*”¹⁸⁶ diye seslenir. Yine Kur'an, insanları, birbirlerini rabler edinmeyi bırakıp, yalnızca Allah'ı rab edinmeye çağırır.¹⁸⁷

Kur'an'da rab ve melik sıfatları, insanla ilgili kullanıldığında ilâh kavramından önce gelmektedir. “*De ki, sığınırım insanların Rabbine, insanların melikine, insanların ilâhına.*”¹⁸⁸ Bunun nedeni oldukça basittir. İnsanların birinci derecede Allah'ın yolundan ayrılmalarının nedeni rablik ve melikliği kendilerine özgü kılma, yani Allah'ı yeryüzünden kaldırma sevdalarıdır. Eğer, Allah rab ve melik olarak insanların hayatına müdâhale etmeyecek olursa, bu durumda rablik ve meliklik; güçlü, kurnaz ve zengin insanların eline geçecek, bunlar da diğer insanlar üzerinde kolaylıkla rab ve melik olabileceklerdir. İnsan, arzularına, tutkularına kurban olmakta, arzularını dilediği gibi tatmin etmek ve dolayısıyla yeryüzüne ve yeryüzündeki gelir kaynaklarına dilediği ölçüde sahip olmak istemekte, bu da kendiliğinden daha başka insanlar üzerinde tasarruf sahibi olmayı gerektirmektedir. İşte rablik iddia eden egemen güçlerin zorbalık ve zulümleri, bu anlayıştan kaynaklanmaktadır. İnsanlar, Allah'tan başka kimseyi rab kabul etmezlerse, zulüm en büyük desteğini de yitirmiş olacaktır.¹⁸⁹

186 79/Nâziât, 24

187 9/Tevbe, 31; 3/Âl-i İmrân, 64

188 114/Nâs, 1-3

189 Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, Kırkambar Y., s. 148 vd.

Günümüz İnsanın Çeşitli Rableri

Günümüzde, insanların, vicdanlarında inanıp kabul ettikleri rable, yaşantılarında, hükümlerine teslim oldukları rabler aynı değildir. Teorik olarak inandıklarını ifade ettikleri Allah'ın rabliğini, vicdanlarına hapseden günümüz insanların pek çoğu, pratik hayatlarında Allah'tan başka rablerin emirlerine ve hükümlerine teslim olmaktadır. Üzülerek belirtelim ki, insanların pek çoğunun mâruz kaldığı en büyük tehlike, Allah'ı günlük yaşantılarında rab kabul edemeyişleridir. Onlar, bir yandan mü'min ve müslüman olduklarını söylerlerken, diğer yandan da Allah'ın emir ve yasaklarını bir tarafa atarak çeşitli varlıkların ve rehber edindikleri önderlerinin emirlerine uyarlar. Onların koyduğu gayr-ı meşrû hükümlere gönüllü olarak itaat ederler; böylece Allah'tan başkalarını rab edinmiş olurlar. "Lâ"sı olmayan bir inanç yaygınlaştırılıyor; her şeyle, özellikle egemen tüm güçlerle ve onların rab anlayışlarıyla uzlaşan, tepkisiz, laik müslümanlık(!) Allah'a inanan, ama tâğuta itaatten ayrılmayan, Allah'a inanan ve tâğutların ilke ve hükümlerini kabul ettiğini ifade eden, hakla bâtılın karıştığı bir din!

Kur'an'ın eski kavimleri ve peygamberleri anlattığı âyetlerinden anlaşılmalıdır ki, en eski asırlardan, kendi nüzûlü zamanına kadar, sapıklık ve inanç bozukluğu ile tanıttığı tüm toplumların, doğrudan Allah'ın varlığını inkâr etmediklerini görüyoruz. Ancak onların hepsinin müşterek sapıklıkları; Allah'ın mutlak rabliğini kabul etmeyişleri, Allah'ın yaratıcı olduğuna inansalar da O'nun tek rabliğine pek çok varlıkları ortak etmeleridir. Rabliğin bir kısım özelliklerini Allah'tan başkalarında görmeleri, ahlâkî, sosyal ve kişisel hayatları için gerekli olan emir ve kuralları, Allah'tan başkalarından almalarıdır. Bunun için, insanların pek çoğu, ya doğrudan doğruya Allah'tan başka rabler olduğuna inanıyorlar veya Allah'ın rabliğine teorik olarak inansalar da pratik hayatlarında Allah'tan başkalarının rabliğine teslim oluyorlar. İşte rab konusunda, peygamberlerin her asırda yıkmak istedikleri asıl sapıklık budur. Hükmü sadece göklere geçen; dünyaya, insanlara, yönetime, sosyal ve siyasal hayata... karışmayan bir Allah inancı. Yani göklerin Rabbi. Hâlbuki Allah; göklerin, yerin, bütün âlemlerin Rabbidir.

Önceden hristiyan olan Adiyy b. Hâtem, boynunda altından bir haç olduğu halde Rasûlullah'ın huzuruna geldi. Peygamberimiz ona: "Yâ Adiyy, boynundan şu putu çıkar." buyurdu. Bu sırada Rasûlullah "Yahûdiler ve hı-

*ristiyanlar, haham ve râhiplerini Allah'tan başka rabler edindiler.*¹⁹⁰ meâlindeki âyeti okuyordu. Adıyy: “Ey Allah'ın Rasûlü, hıristiyanlar, râhiplere ibâdet etmediler ki (onları rab edinmiş olsunlar)” dedi. Peygamberimiz: “Evet ama onlar (hıristiyan râhipleri ve yahûdi hahamları) Allah'ın helâl kıldığını haram; haram kıldığını da helâl saydılar. Onlar da bunlara uydular. İşte onların bu tutumları, onlara ibâdet etmeleri ve onları rab edinmeleridir.”¹⁹¹ buyurdu.

Bu hadis-i şerif açık olarak gösterir ki, herhangi birini rab edinmiş olmak için, ona rab adı vermek şart değildir. Allah'tan başkalarının emrine, Allah'ın dinine uyup uymadığı hiç hesaba katılmaksızın isteyerek itaat etmek, hükümle ilgili konularda Allah'tan başkalarının sözünü dinleyip kabullenmek, Allah'tan başkasına itaat ederek O'nun dininin emir ve hükümlerine başkasını tercih ederek muhalefet etmek, Allah'tan başkalarını rab edinmek ve onlara tapmak demektir. Putlara, şeytanlara ve tâğutlara tapmak nasıl şirk ise; Allah'ın emrine, Hakk'ın hükmüne uymayan kişilerin ortaya attıkları görüşleri benimsemek ve onları Allah'a tercih edip onlara uymak da öylece bir şirktir.

Bu durum, onlara kulluk mertebesinden fazla değer vermek, Allah'ın ilâhî hükümlerine uymayan görüş ve fikirlerini benimsemek olduğu için, hem bir çeşit şirk, hem de Allah'ı bırakıp onları rab edinmektir. Onlara her ne kadar dil ile rab denilmese de durum, onları rab tanımanın ta kendisidir.

Onların sözlerine itaat edip, Allah'ın emirlerini terk etmenin puta ve tâğuta tapmakla aynı olmasının sebebi ise açıktır. Çünkü gerçek âlim, Hakk'ın kulu ve ilâhî hükümlerin mahkûmu olan kişidir. Hakkı bâtil, bâtili da hak yapmaya çalışıp, insanlara helâli haram, haramı da helâl tanıtarak Allah'ın hükümlerini değiştirmeye çalışanlar, ilmî haysiyetten uzak birer tâğutturlar. Bunlara uymak da onları rab kabul etmektir. Çünkü bu duruma düşenler, Allah'ın hükmüne değil de onların isteklerine uyarak onlara Allah'a tapar gibi tapmış olanlardır.

Günümüzde de insanların hayatına hâkim pek çok rab kabul edilenler var. Her insan, hangi Rabbin kulu olduğunu kendisi tayin edebilir. Ancak, bunu yaparken, kimin mülkünde yaşadığını, hangi Rabbe kulluk etmesi

190 9/Tevbe, 31

191 Tirmizi, Tefsir 10

gerektiğini iyice düşünmelidir. Şu iyi bilinmelidir ki, inanılan ve hayatın her safhasında emrine uyulan tek rab Allah olmadıkça O'na kullukta bulunmuş olunamaz. *“Rabbimiz Allah’tır” deyip sonra da dosdoğru yaşayanlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.*¹⁹² Peygamberimiz’in: *“Allah’a inandım, de, sonra da dosdoğru ol!”* (1) mübarek sözü, Kur’andaki rab kavramının ve O’na kulluğun en veciz ifadesidir.

Kabirde sorulacak insanlara: “Rabbim kim?” Dünyada rab anlayışı ve bu konudaki davranış ve eylemlerine göre cevap çıkacak o insandan. “Rabbim filandır” diyecek insan. Dil, irâdemizin emrinden çıkacak orada. Dünyada kimi rab kabul etti veya eylemleriyle bu görüntüyü verdiyse, onu söyleyecek dil. Orada “Rabbim Allah’tır” diyebilmek için, burada “Rabbim Allah’tır” deyip bu sözünü yaşantı olarak ispatlamak gerekiyor. Evet, kurtuluşun tek reçetesi: “Rabbim Allah” deyip dosdoğru olmak...

Rab Konusunda Sahih İtikad

Allah, âlemlerin Rabbidir. Her varlığın geçek sahibi Allah’tır. Varlıkların tümünü yaratan, eğiten, geliştiren, besleyen yegâne Rab Allah’tır. Allah’tan başka ma’bud kabul edilecek hiçbir varlık olamaz. Sevilerek kendisine ibâdet ve itaat edilecek tek rab ve ma’bud ancak Allah’tır. Rubûbiyet ve ülûhiyet sadece O’nun hakkıdır. İnsanlığın ilerlemesi ve medenîleşmesi, Rabbini tanımasıyla mümkündür. Allah’ı tek ve gerçek rab olarak tanımak; O’nun emir ve hükümlerine göre yürümek, Allah’a güvenerek başkalarının arzusunu O’nun emrinden üstün görmemek, O’nun hükümlerine uymayan her düşüncenin ve her işin bâtıl olduğuna inanmak demektir. Allah’ın yegâne rab olduğuna inanmak; her işi yönetip tanzim edenin, yine her şeye sonsuz kudretiyle gâlip olanın ancak Allah olduğunu kabul etmek demektir.

İnsana yakışan, bütün evrenin ve kendisinin yaratıcısı, sahibi, rızık vericisi, yetiştiricisi olan Allah’ı tek rab kabul edip O’na ibâdet ve itaat etmektir.

4- Yaratma

Halk Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti

“Halk” kelimesi, aslında doğruca takdir etmek demektir. Bir asla ve benzere dayanmaksızın bir şeyi ibdâ etmek mânâsında kullanılır. Arap dilinde halk, önce geçmiş bir örneğe dayanmadan bir şeyi icad etmek, yoktan var etmek, yaratmak anlamında kullanılmıştır. Halk, bir şeyden bir şey icad etmek, yapmak mânâsına da gelir.

Bu âyette, halk kelimesi, nesne/mef’ûl almadan gelmiştir. Yaratılan şeyler sınırlandırılmadığı için, “her şeyi yaratan” anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Yaratma konusu, bundan sonra gelen 2. âyette tekrarlandığı ve bir örnekle açıklandığı için genişçe izahını oraya bırakmak daha uygun olacaktır.

Özetle; tabiat ilimlerini okurken de şeriat ilimlerini okurken de tabiatı yaratan ve şeriatı indiren Allah’ın adını unutmayacağız. Rabbimiz ilk inen beş âyette iki defa “oku” emrini veriyor, bir defa da kaleminden bahsediyor. Asıl olan amel = eylemdir. Amel ilimle olur. O ilim kalemle kaydedilir. Ama yazacağını tekrar tekrar oku. En doğrusunu yaz. Ağızdan çıkan söz, kaleminden çıkan öz, silâhtan çıkan kurşun gibidir.

- 2. ÂYET -

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

خَلَقَ : yarattı الْإِنْسَانَ : insanı مِنْ عَلَقٍ : aşılانmış bir hücreden

“O insanı alâktan (aşılانmış yapışkan bir hücreden, embriyodan, ilişip yapışkan bir sudan, sevgi ve ilgiden) yarattı.” (96/Alâk, 2)

Alâk sûresinin bu ikinci âyeti, insanın ana rahmindeki gelişme evrelerinden birine işaret etmektedir. İnsan, bedensel yapısı, ruhsal özellikleri, akıl, irâde, düşünme ve konuşma gibi yetenekleri bulunan; ahlâkî yönden

de üstün nitelikli olan en gelişmiş canlıdır.¹⁹³ İnsan kelimesi, lafzen tekil olmakla beraber, anlam bakımından çokluk/çoğul ismi olarak da kullanılır.¹⁹⁴ “İnsan” ifadesi eşit olarak erkek ve kadını kapsamakta; böylece Kur’an dâveti insanın her iki cinsini de kuşatmış bulunmaktadır.

Bu âyette yer alan *alâk* sözcüğünün asıl anlamı, *yapışkanlıktır*.¹⁹⁵ İnsanın yapışkan bir nesneden yaratıldığını belirten bu kavram, hem onun ana rahminde embriyonik bir gelişme göstermesine, hem de sevgi ve ilgi gibi mânevî değerlerle donatılmış olduğuna işaret eder.

Bu âyette açıklanması gereken üç kelime var: Yaratma (Halâka), insan, alâk. Şimdi bu kelimeleri açıklamaya çalışalım:

1- Yaratma (Halâka/Yarattı)

Halk Kelimesi; Anlam ve Mâhiyeti

“Halk” kelimesi, aslında doğruca takdir etmek demektir. Bir asla ve benzere dayanmaksızın bir şeyi ibdâ etmek mânâsında kullanılır. Arap dilinde halk, önce geçmiş bir örneğe dayanmadan bir şeyi icad etmek, yoktan var etmek, yaratmak anlamında kullanılmıştır. Halk, bir şeyden bir şey icad etmek, yapmak mânâsına da gelir. En’âm sûresinde¹⁹⁶ göklerin ve yerin yaratılması (ibdâ/yoktan var edilmesi) anlamında kullanılırken; “*İnsanı nutfeden yarattı*.”¹⁹⁷ âyeti de, bir şeyi, başka bir şeyden icad etmek, yapmak anlamında kullanılmıştır. Şu halde, yaratmak mânâsına gelen “halk” kelimesinin şu üç mânâsı meydana çıkmış oluyor: “Bir şeyi güzelce ölçüp biçip takdir etmek”; “yoktan var etmek (ibdâ); “var olan bir şeyden başka bir şey ortaya koymak, icad etmek.” Halk kelimesini, Türkçede “yaratmak” kelimesi karşılamaktadır.

193 İnsan kelimesi, sözlükte cana yakın ve sempatik olmak gibi anlamlar taşıyan e n s veya halk anlamına gelen n v s kökünün türemiş şeklidir. Bu ismin çoğul şekli ise en-nâs’tır (Bk. Lisânu’l Arab, c. 6, s. 10-16, 245; el-Müfredât, s. 94).

194 Bk. Zemahşerî, Keşşâf, c. 4, s. 270; Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, c. 1, s. 222

195 Alâk kelimesi, sözlükte yapışmak, asılmak, suda bulunan ve kan emen kurtçuk (sülük), kan pıhtısı, sevgi ve ilgi gibi anlamlar taşıyan a l k kökünden türemiş çoğul bir isimdir. Bu kelimenin tekili, alâkadır (Bk. Lisânu’l Arab, c. 10, s. 261-270).

196 6/En’âm, 101

197 16/Nahl, 4

“Halk” kelimesi, özellikle evrenin ve insanın yaratılışıyla ilgili olarak Kur’an’da önemli bir yer tutar. Halâka kökü Kur’an’da 261 yerde kullanılmıştır.¹⁹⁸ Bu kelimenin dışında, evrenin yaratılışıyla ilgili olarak, yaratma anlamının nüansları şeklinde başka kelimeler de Kur’an’da zikredilir. Bunlar: Bedee, fetara, berae, felaka, zerae, enşee, ceale, savvera, sevvâ, ehyâ, sanae, feale, ahrece, eâde, enbete, a’tâ, vehebe, elkaa, vedaa, enzele kelimeleridir.

Birçoğumuz “Allah yaratmıştır, Allah yarattı” der, geçeriz. Bu sözler, derinden hissedilerek, üzerinde düşünülerek, mânâları idrâk edilerek söylenmesi gereken sözlerdir. Yaratma işi, öyle kolayca söylenip geçilecek bir kavram değildir. Akıllı bir varlık olan insan, pek çok önemli konuda olduğu gibi, yaratma kavramını idrâk hususunda da gâfil davranmaktadır. Hâlbuki İlâhî hitâba mazhar olan insan, Allah’ın münzel âyetlerini okuyacak, kevnî âyetlerini tefekkür edecek kabiliyettedir. Allah’ın âyetlerinin yanından umursamaz bir tavırla geçip gitmek, şuurlu insanın davranışı olamaz.

Hâlık ile mahlûku ayırıcı en kalın çizgi, yaratma kavramıdır. Yaratıcı, yarattıklarının sahibi, mâliki, mün’imi, onların rızık vereni ve besleyeni. Onlar üzerinde tam tasarruf sahibidir. Bu kavram iyi kavranılmadığı zaman birçok karışıklıklara meydan verilmekte, Hâlık’ın hukuku ile mahlûkun hukuku birbirine karıştırılmaktadır. “Onlar Allah’ı hakkıyla takdir edemediler”¹⁹⁹ âyetinin itâbına maruz kalınmaktadır.

198 Yaratma Anlamındaki “Halk” Kelimesi ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 261 Yerde): 2/ Bakara, 21, 29, 102, 164, 200, 228; 3/Âl-i İmrân, 47, 49, 59, 77, 190, 191191; 4/Nisâ, 1, 1, 28, 119; 5/Mâide, 17, 18, 110; 6/Enâm, 1, 2, 73, 94, 100, 101, 102; 7/Arâf, 11, 12, 54, 54, 69, 181, 185, 189, 191, 191; 9/Tevbe, 36, 69, 69, 69; 10/Yûnus, 3, 4, 5, 6, 34, 34; 11/Hûd, 7, 119; 13/Râd, 5, 16, 16, 16, 16; 14/İbrâhim, 19, 19, 32; 15/Hicr, 26, 27, 28, 33, 85, 86; 16/Nahl, 3, 4, 5, 8, 17, 17, 20, 20, 48, 70, 81; 17/İsrâ, 49, 51, 61, 70, 98, 99, 99; 18/Kehf, 37, 48, 51, 51; 19/Meryem, 9, 67; 20/Tâhâ, 4, 50, 55; 21/Enbiyâ, 16, 33, 37, 104; 22/Hacc, 5, 5, 5, 73; 23/Mü’minûn, 12, 14, 14, 14, 14, 17, 17, 91, 115; 24/Nûr, 45, 45; 25/Furkan, 2, 3, 3, 49, 54, 59; 26/Şuarâ, 78, 137, 166, 184; 27/Neml, 60, 74; 28/Kasas, 68; 29/Ankebût, 17, 19, 20, 44, 61; 30/Rûm, 8, 20, 21, 21, 22, 27, 30, 40, 54, 54; 31/Lokman, 10, 11, 11, 25, 28; 32/Secde, 4, 7, 7, 10; 34/Sebe’, 7, 35; Fâtur, 1, 3, 11, 16, 40; 36/Yâsin, 36, 42, 68, 71, 77, 78, 79, 81, 81, 81; 37/Sâffât, 11, 11, 11, 96, 125, 150; 38/Sâd, 7, 27, 71, 75, 76; 39/Zümer, 4, 5, 6, 6, 6, 6, 38, 62; 40/Mü’min, 57, 57, 62, 67; 41/Fussilet, 9, 15, 21, 37; 42/Şurâ, 29, 49; 43/Zuhurf, 9, 9, 12, 16, 19, 87; 44/Duhân, 38, 39; 45/Câsiye, 4, 22; 46/Ahkaf, 3, 4, 33, 33; 49/Hucurât, 13; 50/Kaf, 15, 15, 16, 38; 51/Zâriyât, 49, 56; 52/Tür, 35, 35, 36; 53/Necm, 45; 54/Kamer, 49; 55/Rahmân, 3, 14, 15; 56/Vâkıa, 57, 59, 59; 57/Hadid, 4; 59/Haşr, 24; 64/Teğâbün, 2, 3; 65/Talâk, 12; 67/Mülk, 2, 3, 3, 14; 68/Kalem, 4; 70/Meâric, 19, 39; 71/Nûh, 14, 15; 74/Müddessir, 11; 75/Kıyâme, 38; 76/İnsan, 2, 28; 77/Mürselât, 20; 78/Nebe’, 8; 79/Nâziât, 27; 80/Abese, 18, 19; 82/İnfitar, 7; 86/Târık, 5, 6; 87/Alâ, 2; 88/Ğâşıye, 17; 89/Fecr, 8; 90/Beled, 4; 92/Leyl, 3; 95/Tin, 4; 96/Alâk, 1, 2; 113/Felak, 2.

199 39/Zümer, 67

El-Hâlik/Yaratıcı, Yalnız Allah'tır

Kur'an-ı Kerim'de halk, yaratma anlamıyla, çokça kullanılmaktadır. "Yarattı, yarattım, yarattın, yarattık, yaratır" gibi ifadelerde Allah hakkında vârid olmuştur. "Yaratamazlar, yaratılırlar, yaratıldı, yaratıldılar" tarzında-kiler de yaratıklar için kullanılır. Yani onlarda Allah'ın bu vasfının bulunmadığı ifade buyrulur, yaratıcının yalnız Allah olduğu belirtilir.

Doğrudan doğruya "yaratma" anlamı ifade eden "halâka" kökü, Kur'an-ı Kerim'de 259 yerde kullanılmıştır. 2 âyette kullanılan h-l-k (hulk) kelimesi "huy ve ahlâk" anlamındadır. Hem fiil, hem isim şekilleriyle çokça geçer. Yaratma anlamına gelen "halk" kökü, Kur'an'da hep Allah'a zıfede edilmiştir. Tek istinası, Hz. İsa'dan nakledilen âyetlerdir²⁰⁰ ki, buralarda Hz. İsa'ya hakiki hâliklik nisbet edilmemekte, hakiki yaratıcının Allah Teâlâ olduğu, âyetin muhtevâsından açıkça anlaşılmaktadır.

Yaratma, Kur'an'da çok geniş bir alana yayılmıştır.²⁰¹ Görebildiğimiz ve göremediğimiz her şey, yaratmanın konusudur. Allah, onların yaratıcısıdır. Gökler, yerler, bunlarda ve bu ikisi arasında bulunanlar, hep Allah'ın yaratmasıyla vücut bulmuş yaratıklardır.

200 3/Âl-i İmran, 49; 5/Mâide, 110

201 Yaratma Konusundaki Âyet-i Kerimeler:

- a. Âdem ile Havva'nın Yaratılışında İbretler Vardır: Rum, 20-21.
- b. İnsanın Yaratılışında İbretler Vardır: Casiye, 4; Zariyat, 21; Târik, 5-7.
- c. Yaratılan Her Şeyde İbretler Vardır: Yunus, 6; Ra'd, 3-4; Nahl, 13; Rum, 19-25.
- d. Yaratılan Her Şeyde Bir Düzen Vardır: Furkan, 2; Rahman, 7; Mülk, 3-4.
- e. Kâinat ve Âlemin Yaratılışı: En'am, 101; A'raf, 54; Yunus, 3; Hud, 7; Hicr, 85; Nahl, 3; Enbiya, 30; Furkan, 59; Secde, 4; Fussilet, 11; Kaf, 38; Hadid, 4; Talâk, 12.
- f. Kâinat ve Âlemin Yaratılışının Hikmeti, Hakkın Ayakta Tutulması İçindir: Yunus, 5; İbrahim, 19; Hicr, 85; Nahl, 3; Ankebut, 44; Rum, 8; Zümer, 5; Duhan, 39; Casiye, 22; Ahkaf, 3; Teğabün, 3.
- g. Yaratın Madde Değil; Allah'tır: En'am, 95; Mü'minun, 17; Tur, 35; Vakıa, 57-59, 63-74.
- h. Allah, Yaratıcıdır: Bakara, 28-29, 117; Al-i İmran, 47; Maide, 17; En'am, 73, 95, 101-102; A'raf, 54; Yunus, 31; Ra'd, 16; Hicr, 86; Nahl, 40; İsra, 99; Meryem, 35; Mü'minun, 17; Nur, 45; Kasas, 68; Ankebut, 61, 63; Rum, 27, 40, 54; Lokman, 28; Secde, 7; Fâtır, 1; Yasin, 81-82; Zümer, 62; Mü'min, 62, 68; Şura, 49; Kamer, 49-50; Vakıa, 57-59; 63-65, 68-73; Haşr, 24; Teğabün, 2.
- i. Allah'ın "Kün: Ol" Emri: En'am, 102; Nahl, 40; Meryem, 35; Yasin, 82; Mü'min, 68.
- j. Diriltin Allah'tır: Bakara, 28, 72-73, 258-260; Al-i İmran, 27, 156; En'am, 95; A'raf, 158; Tevbe, 116; Yunus, 31; 56; Hicr, 23; Hacc, 5-6, 66; Mü'minun, 80; Rum, 19, 27, 40; Lokman, 28; Yasin, 12, 78-79; Mü'min, 57, 68; Şura, 9; Duhan, 8; Casiye, 26; Ahkaf, 33; Kaf, 15, 43; Necm, 44, 47; Vakıa, 60-61; Hadid, 2; Nuh, 18; Kiyame, 3-4; Naziat, 27.
- k. İlk Defa Yaratın Kudret, Tekrar Diriltecektir: İsra, 49-52; Meryem, 66-77; Hacc, 5; Mü'minun, 84-85; Ankebut, 19-20; Rum, 27; Casiye, 26; Kaf, 15; Vakıa, 57, 62; Kiyame, 37-40; İnsan, 28; Naziat, 27; Büruc, 13; Târik, 5-8.

Huluk (ahlak) kelimesi de, halk mânâsına gelir. Huy anlamında kullandığımız huluk kelimesi, Kur'an'da iki âyette²⁰² geçmektedir. Halk, gözle görülen hey'et, şekil ve sûretlere tahsis edilmiş; huluk ise, basiretle idrâk edilen kuvvet ve seciyyelere tahsis edilmiştir.

El-Hâlik, el-Hallâk, Kur'an'da zikredilen esmâü'l-hüsna/Allah'ın isimlerindendir. El-Hâlik'in anlamı şudur: Allah, mutlak mânâda yaratıcıdır. Yaratıcılığı, görülen-görülme-yen, bilinen-bilinmeyen, varlık nâmına ne varsa, hepsini kapsar. El-Hallâk, Hâlik ism-i fâilinin mübâlağalı şeklidir. Mübâlağa, tekerrür ifade eden fa'âl veznindedir. Yani, devamlı olarak, mükemmel şekilde yaratan mânâsını ifade eder. Durmadan yaratan, demektir.

Allah, Genel Olarak Her şeyin Yaratıcısıdır

"Allah, her şeyin yaratıcısıdır" hükmünü Kur'an'dan alıyoruz. Allah, bize kendi yüce Zâtını böyle tanıtıyor. "*Allahu hâlikü külli şey*" ve aynı anlama gelen ifadeler birçok âyette tekrarlanır.²⁰³ "*De ki: 'Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, tektir, hâkim olandır (her şeye üstün gelendir).'*"²⁰⁴

Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğunu bildiren âyetler, çok geniş bir anlam ifade ediyor. Allah, "bütün eşyanın hâlikı, her şeyin yaratıcısı, bunları sebepleriyle birlikte yaratandır." O, aynı zamanda, evvelce her şeyi yarattığı gibi, bundan böyle ve gelecekte de her şeyin yaratıcısıdır. İlahlık, mâbudluk da; ibdâ edenin (yoktan var edenin) hakkıdır. Ubûdiyete ve ibâdetle Allah'tan başka lâıyık hiçbir şey yoktur; ancak her şeyi yaratan ve her şeyi bilen Allah vardır. O halde, biz insanların ibâdeti, göklerde ve yerde bulunanların ibâdeti, O'na tahsis edilmelidir. Çünkü O, her şeyin yaratıcısıdır. Yaratanın görevi de Yaratan'ını ibâdetle tek kılmaktır. Yaratıcı kim ise, ibâdet edilmek de O'nun hakkıdır. "*Rabbimiz Allah işte budur. O'ndan başka tanrı yoktur. (O) her şeyin yaratıcısıdır. O'na kulluk edin, O her şeye vekildir.*"²⁰⁵ "*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azabından kendinizi korumuş) olursunuz.*"²⁰⁶

202 26/Şuarâ 137 ve 68/Kalem, 4.

203 Bk. 6/En'âm, 102; 13/Ra'd, 16; 35/Fâtır, 3; 39/Zümer, 62; 40/Mü'min, 62

204 13/Ra'd, 16

205 6/En'âm, 102

206 2/Bakara, 21

Allah, dilediğini yaratır. Yaratmak murad ettiği zaman, ona sadece “öl” der, o şey hemen olur. Allah, sebeplerini ve maddesini bulundurarak yarattığı gibi, bunlar olmadan da bir defada yaratmaya kaadirdir. “Dedi ki: ‘Rabbim, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?’ Allah böylece dilediğini yapar” dedi. ‘Bir şey(in olmasını) istedimi, ona ‘öl’ der, o da olur.”²⁰⁷ Bu âyetle olduğu gibi, dilediğini hikmetine göre yaratacağına dair muzâri sigasıyla birçok âyet gelmiştir. “Rabbim dilediğini yaratır ve seçer. Seçim onlara ait değildir. Allah, onların şirk koştukları şeylerden uzaktır.”²⁰⁸ Allah, dilediğini dilediği gibi yaratır. Allah, gökleri bir asıl/benzer olmaksızın yarattığı gibi, bir asıldan da yaratır. Gökler ve yer arasında olanları böyle yaratmıştır. Cinsinden olmayan bir asıldan da yaratabilir; Âdem’i topraktan yarattığı gibi. Yahut tek başına dışiden İsa gibi veya Âdem ve Havvâ’dan, erkek ve dışiden diğer insanları yaratması gibi.

Allah, bilmediğimiz nice şeyleri de yaratmaktadır. “Binmeniz ve süs için atları, katırları ve merkepleri (yarattı) ve daha sizin bilmediğiniz nice şeyleri yarattı.”²⁰⁹ Mutlak yaratıcı Allah olduğu için, mutlak yaratma da O’na mahsustur. “Rabbimiz o Allah’tır ki, gökleri ve yeri altı günde yarattı. Sonra (emri), arş üzerine hükümrân oldu. (O,) geceyi, durmadan onu kovalayan gündüze bürüyüp örter; güneşi, ayı ve yıldızları buyruğuna boyun eğmiş vaziyette (yaratan O’dur). İyi bilin ki, yaratma ve emir O’nundur. Âlemlerin Rabbi Allah, ne uludur!”²¹⁰ Karşı durulmayan bütün emr O’nundur; O’ndan başka ne yaratacak, ne de emrecek vardır.

Hiz. Mûsâ’ya Firavun’un sorduğu soruyu ve Hiz. Mûsâ’nın cevabını nakleden şu âyet-i kerimeler, Cenâb-ı Hakk’ı en bâriz vasfıyla tanıtır: “(Fir’avn) ‘Rabbimiz kim ey Mûsâ?’ dedi. (Mûsâ:) ‘Rabbimiz, her şeye yaratılışını (varlığını ve biçimini) verip sonra onu doğru yola iletendir (yaratılış gayesine uygun yola yöneltendir)’ dedi.”²¹¹ Görülüyor ki, her şeye hilkatini veren Allah’tır. Bu her şey kavramından hiçbir şey müstesna ve hâric değildir. Her şeye Allah, yaratılışına uygun sûreti vermiş, yaratılış, rızık ve tenâsül hususunda birbirine benzemez durumlar ihsan etmiştir. Allah, her şeye yetenek dili ile istediği sûret, şekil, menfaat vb. hepsini verdi. Kendisine uygun, fay-

207 3/Âl-i İmran, 47

208 28/Kasas, 68

209 16/Nahl, 8

210 7/A’raf, 54

211 20/Tâhâ, 50

dalanmasına, özelliklerine elverişli durum var etti. Meselâ, göze görmeye uygun şekli verdi. Diğer organlara da aynı şekilde görevlerine uygun şekli vücuda getirdi. Kulların fiillerini de Allah yaratmıştır. Kul, kâsibdir; Allah hâliktir. “Oysa sizi de, yaptığınızı da Allah yaratmıştır.”²¹²

Allah, görülmeyen varlıkları, soyut nesneleri, ölümü, dirimi, melekleri, cinleri ve daha bilmediğimiz nice şeyleri yaratmıştır, yaratmaktadır. Gökleri, yerleri ve bu ikisi arasında bulunan canlı cansız her şeyi ve bunların en ince cihazlarını yaratan Allah’tır. Şu halde Allah, mutlak yaratıcıdır, el-Hâlik’tir. Her şey onun yaratığıdır. O halde yaratıklara düşen ihtiyarî veya ıztırarî olarak (isteyerek veya zaruret icabı, mecburen) yaratıcısını tanıma ve O’nu yüceltmektir.

Ölümün ve Hayatın Yaratılması

Allah, gördüğümüz yer, gökler ve onların içindekileri yarattığı gibi görünmeyen nice varlıkları da yaratmıştır. Bizim bilmediğimiz yaratıklar yanında, görmediğimiz halde vahyin bildirdiği meleklerin ve cinlerin niçin, nasıl ve hangi şeyden yaratıldığını nasslardan öğreniyoruz. Bu varlıkların yanında, mücerred/soyut kavramlar sayılabilecek hayatın ve ölümün yaratılması da Kur’anda önemle vurgulanır.

Allah, ölümü ve hayatı yaratmıştır. “O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı. O, üstündür, bağışlayandır.”²¹³ Demek ki ölüm ve dirim, insanların imtihan edilmeleri için bir vesile olmak üzere yaratılmıştır. Hayatın yaratılması herkes tarafından kolayca anlaşılabilirdiği halde, ölümün nasıl bir yaratma olarak tavsif edilebileceği açıklanmaya ihtiyaç duyan bir husustur.

Halk, takdir ve icad eylemek mânâlarına geldiğine göre, bu fiili burada takdir mânâsına alanlar olmuştur. Ancak, müfessir ve âlimlerin çoğunluğu, ölümün sırf yokluktan ibaret Âdemî bir iş olmayıp, hayat gibi bir varlığı haiz, vücûdî bir iş, varlığı bulunan bir hadise olduğuna kaail olmuşlardır. Yani ölüm ile hayatın tekabülünün, yoklukla varlık gibi değil, hareket ve sükûn, birleşme ve ayrılma, kalkmakla yatmak, açıklıkla gizlilik, gelişle gidiş, acı ile tatlı gibi bir tezat karşılığı kabilinden olması gerekeceğini söy-

212 37/Saffat, 96

213 67/Mülk, 2

lemişlerdir. Ölen, hayattan, varlıktan büsbütün alâkası kesilerek yok olup gitmiyor, ömrünün neticesine göre iyi veya kötü, ya da karışık bir şekilde diğer bir doğuma sevk edilerek acı veya tatlı diğer bir hayatta yüksek veya âdi bir mevki almak üzere ilk önce yaratan varlığa doğru başka bir âleme dönüyor.²¹⁴

Şu halde hayatın dünyaya gelmesi nasıl bir yaratma ve takdirle ise, dünyadan gitmesi de bir yaratma ve takdir ile, bir hikmet ve tedbir ile. En basit hayat, bitkilerin hayatı olduğu halde, onların ölümü bile hayattan daha muntazam bir sanat eseri olduğunu gösteriyor. Zira meyvelerin, çekirdeklerin ve tohumların ölümü, çürüme, bozulma ve dağılma şeklinde görüldüğü halde, gâyet muntazam bir kimyevî muameleyle ve ölçülü bir unsurlar birleşimi ile hikmetli bir zerrelere şekillenmesinden ibaret bir yağmurmadır.

Çekirdeğin görünmeyen, intizamlı ve hikmetli ölümü, başağın hayatıyla kendini gösteriyor. Demek ki çekirdeğin ölümü, başağın hayatının başlangıcıdır. Hatta hayatının ta kendisidir. Bundan dolayı, şu ölüm de hayat kadar yaratılmıştır, intizamlıdır ve aynı zamanda bir nimettir. Ölüm, aslında dünya görevinden bir terhistir, bir tatildir. Bir yer değiştirme, bir varlık değişimi, sonsuz hayatın başlangıcıdır.

Şu halde ölüm, sonsuz bir yokluğa gömülme, kaybolup gitme olayı değildir. Kur'an'daki ikili anlatım sisteminin bir tezahür şeklidir. Benzer-benzemez, ruh-beden, dünya-âhiret, hayır-şer, cennet-cehennem gibi hayat ve ölüm de birbirinin tekabülü/karşılığıdır; bir yaratma konusudur ve bir nimettir.

İlk İnsanın Yaratılışı

Cenâb-ı Allah, yeri, yerdeki bütün canlı ve cansız varlıkları yarattıktan sonra, yaratmanın altıncı günü/devri, ilk insan ve ilk peygamber, beşerin atası Hz. Âdem'i topraktan yaratmıştır. İnsanın yaşaması için gerekli her şeyi yaratıp, yaşamaya uygun ortamı hazırladıktan sonra insanı yaratmıştır. Allah, yaratmanın uzun altı devrinde her şeye en mükemmel şekli vermiş, hatta insan için toprakta taşkömürü, petrol ve doğal gaz vs. gibi enerji depo etmiştir. Bunlar, milyonlarca uzun yıl süren yaratma çağlarında hazırlanmış ve müstekar şeklini almıştır. Bu kurulu nizama idareci, hâkim

214 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, c. VII, s. 5156

ve halife olmak üzere Yüce Allah insanı yaratmıştır. Elbette bütün bunlar, bir gayeye yönelmiş icraatlardır. İnsan, bu yaratıkların en sonuncusu ve en müttekâmili-dir. Bu kurulu kâinat, insanın hizmetine verilmiştir.

Allah, insanı topraktan yaratmıştır. Bu gerçek, pek çok âyet-i kerime-de ifade buyrulur. *“O’nun âyetlerinden (sonsuz gücünün işaretlerinden) biri, sizi topraktan yaratmasıdır. Sonra siz (yeryüzüne) yayılan insan(lar) oluverdiniz.”*²¹⁵

Modern ilim, insan vücudunun, yeryüzünün içerdği elementleri kendisinde topladığını ispat etmiştir. Toprağın taşıdığı elementler şunlardır: Karbon, oksijen, hidrojen, kükürt, azot, kalsiyum, potasyum, sodyum, klor, magnezyum, demir, manganez, bakır, iyot, florin, kobalt, çinko, silisyum ve alüminyumdur. Toprağı meydana getiren bu elementlerin, insanda da değişik oranlarda yer aldığını görüyoruz. Bu oran, topraktan toprağa değiştiği gibi, insandan insana da değişmektedir. Fakat yine de bunlardan birer parça hepsinde bulunmaktadır.²¹⁶

İnsanın yaratılışındaki cevher, maddî ve mânevî sûretinde ve sûretinde, yani bedenî terkiibinde ve mânevî huy ve kabiliyetlerinde etkisini gösterir. Nitekim toprağın cevherinde ağırlık, sükûnet, yumuşaklık, sebat ve teennî vardır. Bu özellikler, insanların mânevî sûretlerinde tecelli etmiştir.

Yüce Allah, ilk insan ve ilk peygamber, beşeriyetin atası Âdem’i (a.s.) yarattıktan sonra, onun eşini de Âdem’in yaratıldığı aynı nefisten yarattı. *“Ey insanlar, sizi bir tek nefisten yaratan ve yine ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkek ve kadınlar üreten Rabbiniz’den korkun.”*²¹⁷; *“O’dur ki, sizi bir tek nefisten yarattı; gönlü ısınsın diye ondan eşini var etti.”*²¹⁸ İnsanlığın anası Havva’nın yaratılış şekli Kur’an’da belirtilmez. Rivâyetlerde Havva vâlide-mizin, Âdem (a.s.)’ın en kısa sol eğe kemiğinden yaratıldığına dair haber verilmekte ise de, bu rivâyetler sahih değildir. Sahih olduğu kabul edilse bile; mecazî anlamda olduğu değerlendirilir.

215 30/Rûm, 20; (İnsanın topraktan yaratılması ile ilgili diğer âyetler olarak, Bk. 3/Al-i İmran, 59; 18/Kehf, 37; 22/Hacc, 5; 35/Fâtır, 11; 40/Mü’min, 67)

216 Seyyid Kutub, Fi Zılalil- Kur’an; Allah ve Modern İlim, 11

217 4/Nisa, 1

218 7/A’râf, 189

Allah, insanları dört tarzda yaratmıştır:

- 1- Hiç yokken topraktan erkek yaratmış, Hz. Âdem gibi,
- 2- Yine anasız babasız şeklinde dişi yaratmış, Havva annemiz gibi,
- 3- Sadece dişiden erkek yaratmış, Hz. İsa'nın babasız yaratılması gibi,

4- Diğer insanları da bir ana ve bir babadan, Âdem ile Havva'dan yaratmıştır. Bu şekil ve sûretlerle Cenâb-ı Allah dilediğini dilediği şekilde yaratacağını göstermiştir. Hz. İsa'nın yaratılışı hakkında yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Allah yanında İsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra 'Ol' dedi, o hemen oluverdi."*²¹⁹

İlk insan Âdem (a.s.) ve eşi Havva anamız yaratıldıktan sonra bu ikisinden tüm insanlık erkekli dişili yaratılagelmiştir. Zürriyeti tenasül yolu ile devam etmektedir. Artık insanlar bir erkek ve bir kadının soyundan yaratılmaktadırlar. Âdem (a.s.)'ın zürriyetinin bir erkek ve bir kadından yaratılışı da yine hârika safhalar arz etmektedir.

*"Ey insanlar, eğer öldükten sonra dirilmekten kuşkuda iseniz, (bilin ki) biz sizi (önce) topraktan, sonra nutfeden (spermadan), sonra alâkadan (embriyodan), sonra yaratılışı belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık ki, size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Dilediğimizi belirtilmiş bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra güç (ve kabileyet)lerinize ermeniz için sizi büyütüyoruz. İçinizden kimi (henüz çocukken) öldürülüyor, kimi de ömrünün en kötü çağına (ihtiyarlığa) itiliyor ki, bilirken bir şey bilmez hale gelsin (Çocukluğundaki gibi vücutça ve akılcıca güçsüz bir duruma düşsün). Yeri de kurumuş, ölmüş görürsün. Fakat Biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman, titreşir, kabarır ve her güzel çiftten bitirir."*²²⁰

219 3/Al-i İmran, 59

220 22/Hacc, 5

“Andolsun Biz insanı çamurdan (meydana gelen) bir süzmeden yarattık. Sonra onu bir nutfе (sperma) olarak sağlam bir karar yerine koyduk. Sonra nutfeyi alâka (embriyo)ya çevirdik, alâkayı (embriyo) bir çiğnemlik ete çevirdik, bir çiğnemlik eti kemiklere çevirdik, kemiklere et giydirdik; sonra onu bambaşka bir yaratık yaptık. Yaratılanların en güzeli Allah, ne yücedir!”²²¹

“Sizi bir tek candan yarattı, sonra ondan eşini meydana getirdi ve sizin için davarlardan sekiz eş indirdi. Sizi annelerinizin karınlarında üç karanlık içinde, yaratmadan yaratmaya (nutfeden alâkaya, alâkadan et giydirilmiş kemiklere) geçirerek yaratmaktadır. İşte Rabbiniz Allah budur. Mülk O’nundur. O’ndan başka ilâh yoktur. Nasıl (O’na kulluktan şirke) çevriliyorsunuz?”²²²

“O’dur ki, her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı. Sonra onu düzeltti, ona kendi ruhundan üfledi. Ve sizin için kulak(lar), gözler ve gönüller yarattı. Ne kadar da az şükrediyorsunuz?”²²³

Bu âyet-i kerimeler, modern embriyoloji bilgisiyle tasdik edilmektedir. Döllenme esnasında erkek, 200-300 milyon küçük hayvancık çıkarır. Sperma denilen her meni hayvancığının büyük bir başı ve uzunca bir kuyruğu vardır. Kur’an’da nutfе adı verilen bu sperma, kuyruğunun titreşimi ile hareket eder. Kadının ovariumuna ulaşınca yumurtacığı yalnız bir hayvancık aşılır. Aşılانmış yumurtacık, ikiye, dörde, sekize, on altıya... bölünmeye başlar. Böylece Kur’an’ın belirttiğı gibi nutfе, kan pıhtısına benzer bir şekil alır, bu uzun biçimi alan cenin, kırk gün kadar böyle alâka halinde kalır. Bölünme sonunda çoğalan bu nokta, yuvarlaklaşır. Ne olduğı belli belirsiz bir çiğnem et parçası gibi bir görüntü kazanır. Alâka, çiğnenmiş et şekline konmuş olur. Uzunluğu 2,5 cm.den fazla olmayan mudğanın hacmi, böylece elli katına, ağırlığı da sekiz bin katına çıkar. Bundan sonra mudğa, birçok hücrelere bölünür. Bu hücrelerin binlercesi kendi aralarında birleşir. Bunlardan her grup, ceninin belirli bir parçasını yapar. Mü’minun sûresinin 13. âyetinde belirtildiğı gibi, insanın ana rahminde yaratılışı nutfе ile başlar. Nutfе alâkaya, alâka mudğaya döner. Mudğanın içinde teşekkül eden kemikleri, adale dokusu sarar. Yüce kudret, böylece insanı yaratır.²²⁴

221 23/Mü’minun, 12-14

222 39/Zümer, 6

223 32/Secde, 7-9

224 S. Ateş, Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali, s. 331

Rahmin üç zulumâtını (karanlıklarını) “sulb, rahim, batın” şeklinde açıkladıkları gibi, batın zulmeti, meşîme zulmeti, rahim zulmeti diyenler de vardır.²²⁵ Rahim, dıştan içe doğru üç doku ile yapılmıştır. Parametrium, miometrium, endometrium dokuları. Bu dokular ışık, ısı ve su geçmez zarlarla sarılmıştır. Kur’an, ışık geçirmez bu perdelere zulmet diyor, insanın üç zulmet içinde yaratıldığını söylüyor. Ne yüce söz, ne ebedî mucize!²²⁶ Cenâb-ı Hak, insanda erkeğin beli ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkan²²⁷ insan suyunu yaratmıştır.²²⁸ Erkeğinkine Kur’an’da meni, nutfe ve mâ-i dâfık (atılğan su),²²⁹ mâ-i mekîn (hakir, âdi su) isimleri verilir. Onu karar-ı mekîn (sağlam bir karar yeri) denilen rahimde yerleştirmiştir. Yukarıdaki âyetlerde belirtilen insan neslinin, yaratılma safhalarından geçirilerek insan şeklinde hilkatı tamamlanmıştır.

Rahimde cenine ruh üfürülüşünü, 22/Hacc sûresi 5. âyette geçen “*bir başka yaratılış*” olarak tefsir edenler vardır. Yaratılış safhalarını şöylece izah ederler: Her biriniz önce nutfe olur, sonra alâka (embriyo), sonra bir çiğnem et olur. Sonra yine yaratır da et, kemik, sinir ve damar olur ve ona ruh üfürülür de başka bir yaratık haline gelir.²³⁰ Rahimdeki yaratılış safhalarını açıklayan bir de şu hadis-i şerif dikkat çekicidir: “Abdullah ibn Mes’ud (r.a.) şöyle dedi: ‘Bize daima doğru söyleyen ve kendisine de doğru bildirilen Rasulullah (s.a.s.) şöyle anlattı: “Sizden birinizin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde toplanır. (Erkekle kadının suyu birleşir, sonra bu kadar zamanda alâka olur, daha sonra bu kadar günde) bir çiğnem et halini alır, sonra melek gönderilir de ona ruhu üfürür ve ona dört kelime ile, yani rızkını, ecelini, amelini, saîd mi şakî mi olduğunu yazmakla emredilir.”²³¹

Şu halde, insan neslinin ana rahminde yaratılışı da, çamurdan ilk insanın yaratılması gibi safha safha cereyan etmektedir. Hatta bu ikisinde de benzer yanlar vardır. Orada “*çamur sülâlesi*” bu ikinci durumda nutfe halini almıştır ki, Araplar “selîle” diye hem çocuğa, hem nutfeye diyorlar. Sülâle ve selîle kelimelerindeki lafız benzerliği de dikkat çekicidir. Suyun hepsinden çocuk olmaz. Her iki durumda da hilkat belirlenip tamamlandıktan

225 Elmalılı, Hak Dini Kur’an Dili, VI, 4117

226 S. Ateş, a.g.e., s. 458

227 86/Târik, 7

228 59/Haşr, 59

229 86/Târik, 6

230 İbn Kesir, IV, s. 46

231 Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, M. Sofuoğlu, VIII, 114

sonra yeni bir yaratılış veren ruh üfürülüyor. Cenine ana rahminde hadisin beyanına göre 120 günlük iken ruh üfürülüyor. Allah, ilk insanı çamurdan şekillendirdiği gibi, onun nesline de, ana rahminde şekil belli belirsiz bir çığnem et parçasıyken dilediği şekli vererek, onu dilediği gibi düzeltip denkleştirdikten sonra en son şeklini veriyor. Allah dilediği gibi güzellik, çirkinlik, erkeklik, dişilik bakımından onu tesviye eder, en yakın cedlerinden tâ Âdem'e (a.s.) kadar çeşitli sûretlerden birinin sûretine benzetir. “O (Rab) ki, seni yarattı, sana düzen verdi, ölçülü bir biçim verdi. Dilediği sûrette seni terkiib etti.”²³²

Yüce Allah, insan olmak bakımından tüm organlarıyla insanları birbirine benzer yaratmış, aile husûsiyetleriyle, verâset yönüyle de ikinci derecede bir benzeyiş halinde yarattığı halde, asla iki ferdi birbirinin aynısı yapmamıştır. Bütün bu derece derece benzerlikler içinde tıpatıp benzemezlik var. Birbirine en çok benzeyen ikizlerin bile yine çok farklı, benzemez tarafları görülür. Yüce kudret, üstün irade ve ihtiyarını yalnız insanlarda değil; tüm yaratıklarda böylesine dakik olarak göstermiştir. Bu durumun bir de, duygular, kabiliyetler gibi manevî sûretlerde de aynı şekilde tecellisini düşünürsek, Allah'ın yüceliği ve büyük sanatkârlığı karşısında hayretlerimiz ve saygımız zirveye çıkar. “Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı ve eşlerinizden de size oğullar ve torunlar yarattı ve sizi güzel (ve helâl) rızıklarla besledi. Böyle iken bâtıla mı inanıyorlar ve Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?”²³³

Görüldüğü gibi insanın nesli de tavırdan tavra geliştirile geliştirile, her safhada yeni unsurlar ilave edilip yeni mahiyetler verilerek yaratılmıştır. Nihâyet ruh üfürülecek kıvama getirilip yeni bir yaratılışla insan olmuş, görüp işitir, düşünür, hitâba lâıyk, şuurlu bir varlık haline gelmiştir. “(O) Allah'tır ki sizi zaaftan yarattı (pek zayıf bir kökten, spermadan yarattı. Başlangıcımız çok zayıf bir madde idi. Kökünüz pek cılızdı). Sonra zayıflığın ardından (size) bir kuvvet verdi (güçlü kuvvetli delikanlılar oldunuz). Sonra kuvvetin ardından da zayıflık ve ihtiyarlık verdi. (Allah) dilediğini yaratır. O, bilendir, gücü yetendir.”²³⁴

232 82/İnfitar, 7-8

233 16/Nahl, 72

234 30/Rûm, 54

Allah, İnsanı En Güzel Şekilde Yaratmıştır

Allah, her varlığı, ifâ edeceği vazifeye uygun şekilde yaratmıştır. İnsanı yeryüzünde halife, hâkim ve Cenâb-ı Allah'ın kanunlarının yeryüzünde tatbikçisi, O'na kulluk vazifesinin ihtiyarî olarak imtihanını verecek bir varlık olarak yarattığı için, görevleriyle mütenasip kabiliyetler ve organlar vermiştir. *"O'dur ki her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı."*²³⁵ Allah, "ahsenü'l-hâlikîn: Yaratanların, takdir edenlerin, yapanların en güzeldir.²³⁶ *"Allah odur ki arzı size durulacak yer, göğü de bina yaptı; sizi şekillendirdi, şekillerinizi de güzel yaptı. Ve sizi güzel rızıklarla besledi. İşte Rabbiniz Allah budur. Bütün âlemleri yaratan Allah ne yücedir!"*²³⁷; *"Biz insanı en güzel biçimde yarattık."*²³⁸; *"Göklerde ve yerlerde olanları, gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilir. Allah göğüslerin özünü bilendir."*²³⁹

Gerek fizikî ve cismanî bakımdan, gerek ahlâk ve mâneviyat itibariyle ruhanî bakımdan, insan en güzel bir biçimde yaratılmıştır. Organlar, göreceklere vazifelere uygun şekilde hikmetinin iktizasınca yaratılmıştır. Bu güzellik, belinin doğru ve dik oluşundan, endamının güzelliğinden Allah'ın isim ve sıfatlarına tecelligâh olmasına kadar, her husustadır. İnsanın görevi, yeryüzünde ifa edeceği İlâhî emaneti yüklenmek ve gereğini yerine getirmek olduğu için, insan Allah'a nisbeti yönüyle büyük bir kemal ifade eder. İnce düşünen, insanın inceliklerinde ve sırlarında nazarlarını dolaştıran herkes görür ki, insan, gayb ve şehâdet âleminin birleştiği yerdir, kâinatın özüdür.

*"Andolsun Biz Âdemoğullarına (güzel biçim, mizaç ve aklı kabiliyetler vermek sûretiyle) çok ikram ettik, onları karada ve denizde (hayvanlar ve taşıtlar üzerinde) taşıdık. Onları güzel rızıklarla besledik ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık."*²⁴⁰

235 32/Secde, 7

236 Bk. 23/Mü'minûn, 14; 37/Sâffat, 125

237 40/Mü'min, 64

238 95/Tin, 4

239 64/Teğâbü'n, 4

240 17/İsrâ, 70

İnsan, Allah'ın emrine uyarsa yücelerin yücesine çıkar; nefsanî ve şeytanî duygularına kapılır giderse hayvanlardan daha aşağıya, aşağıların aşağısına düşer. İnsan, cismanî ve ruhanî pek çok kabiliyetleriyle ebediyete namzet bir varlıktır. İnsana ait bütün bu özellik ve güzellikler, Allah'tandır, Allah'ın yaratıcılığındaki ihtişamlı sanatının göstergesidir.

Her Şey İnsan İçin, İnsan da Allah'a Kulluk İçin Yaratılmıştır

*“O ki, yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yarattı; sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O her şeyi bilir.”*²⁴¹ Allah, yalnız yerde bulunanları insan için yaratmakla kalmamış, gökleri ve gök cisimlerini de insana hizmet için görevlendirmiştir. *“Görmediniz mi Allah, göklerde ve yerde bulunan her şeyi size boyun eğdirdi ve size zâhir ve bâtın (dış ve iç, görülen görülmeyen, bildiğiniz ve bilmediğiniz) nimetlerini bol bol verdi. Yine de insanlardan kimi var ki, ne bilgisi, ne yol göstereni ve ne de aydınlatıcı bir kitabı olmadan Allah hakkında tartışır (durur).”*²⁴²; *“Göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden (bir lütuf olarak) size boyun eğdirdi. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”*²⁴³

Bu kâinatın kendisi için yaratıldığı insan da, Allah'a kul olmak için yaratılmıştır. *“Ben cinleri ve insanları, ancak Bana kulluk/ibâdet etsinler diye yarattım.”*²⁴⁴; *“Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki, (Allah'ın azâbından) korunasınız.”*²⁴⁵

Yaratma, Bir Kere Olup Bitmiş Değil; Devamlıdır

Yaratıcılık, Yüce Allah'ın sıfatıdır. O'nun yaratıcılık sıfatı, elbette tecelli edecektir. Yüce Allah, sadece hâlık, yaratıcı değil; aynı zamanda hallâktır. Yani devamlı ve tekerrür halinde yaratır. Mübalağalı bir şekilde yaratır. Yaratma, Allah'ın işidir. Yaratıcılık O'ndan ayrılmaz bir vasıftır. Allah, el-hallâktır, mutlak mânâda yaratıcıdır; yaratıcı deyince akla O gelir. Yaratıcılık, O'nun zâtına mahsustur. O, yoktan var ettiği gibi, yarattığı şeylerden başka

241 2/Bakara, 29

242 31/Lokman, 20

243 45/Câsiye, 13

244 51/Zâriyat, 56

245 2/Bakara, 21

başka şeyler de yaratır. Yaratması, bir defa olup bitmiş değildir. Dilediği zaman, dilediğini dilediği şekilde yaratır, yaratmaktadır. Bunlar, Hâlık ve Hallâk isminin delâletinden anlaşılmaktadır. “Görmediler mi Allah nasıl yaratmayı başlatıyor, sonra onu iade ediyor (dönüp yeniden yaratıyor). Bu, Allah’a göre kolaydır.”²⁴⁶ Bu âyette, öldükten sonra tekrar dirilmeye işaret edildiği gibi, yaratmanın her an tazelenmekte olduğuna, ölen canlıların yerine aralıksız olarak yenilerinin yaratıldığına işaret edilmektedir.

İrâdesi, hiçbir kayda bağlı olmayan Allah, dilediği zaman, hikmeti gereğince yaratır. “Biz, bir şeyi(n olmasını) istediğimiz zaman, söyleyeceğimiz söz, sadece ona ‘ol’ dememizdir; derhal oluverir.”²⁴⁷ Bu ve benzeri âyetlerle²⁴⁸ “yekûnu” fiilinin zamanının muzâri oluşu, açıkça bize bu fiillerin şimdiki zamana ve gelecek zamana delâlet ettiklerini gösteriyor. Yani her an, Allah’ın “ol” dediği var oluyor, her dilediğini hayata getiriyor. “Göklerde ve yerde bulunanlar, (her şeyi) O’ndan isterler. O, her gün (her an) yeni bir iştedir, kimilerini yaratırken, kimilerini öldürür, her an hayatı tazeler, bir hali giderir, başka haller getirir.”²⁴⁹ Allah, evreni yaratmış ve yeni yeni yaratma ve yürütmelerle, her gün bir iştedir. Çünkü “yaratma ve emir O’na mahsustur.”²⁵⁰ Hatta Allah, yarattıklarını sadece varlıkta tutmuyor, kâinatı genişletiyor da. “Göğü kendi ellerimizle (kudretimizle) yaptık ve Biz (onu) genişletmekteyiz.”²⁵¹ Galâksiler, birbirinden gittikçe uzaklaşmakta, arz ise uçlarından eksilmektedir.²⁵² “O, yaratmada dilediğini arttırır.”²⁵³ Bu keyfiyet, artık bugün bilimin de tespit ettiği bir gerçektir. Evren, yeni yaratmalarla genişlemekte, yeryüzü eksilmektedir.

Canlılar âlemini bir an düşünürsek, her gün milyarlarca canlı doğup vücuda gelirken, bir nicesi de hayatı terk ediyor. Bunlar, her gün gözlerimizle gördüğümüz, Yüce Allah’ın her gün, ölümü ve hayatı yaratışından başka bir şey değildir. “Sizi analarımızın karınlarında, üç karanlık içinde bir yaratılıştan sonra öbür yaratılışlara (geçirerek) yaratıp duruyor.”²⁵⁴;

246 29/Ankebut, 19

247 16/Nahl, 40

248 2/Bakara, 117; 3/Al-i İmran, 47, 59; 6/En’âm, 73; 36/Yâsin, 82; 40/Mü’min, 68

249 55/Rahman, 29

250 71/A’raf, 54

251 51/Zâriyat, 47

252 Bk. 13/Ra’d, 41; 21/Enbiya, 44

253 35/Fâtır, 1

254 39/Zümer, 6

“Ve daha sizin bilmediğiniz nice şeyleri yaratıyor.”²⁵⁵ Yaratma, bir zaman olup bitmiş bir vak’a değil; Allah’ın iradesiyle devamlı tekerrür etmekte olan bir hâdisedir. Çünkü Allah, evreni bir kereye mahsus yapıp gitmiş bir usta değildir. Her an yaratmayı yenileyen, yarattıklarına hâkim olan, onlarda tam tasarruf eden, duâlara icâbet eden, mazlumun âhına yetişen, her an fa’âl, hay, kayyum, terbiye edip yetiştiren, olgunlaştıran, gözeten rab, her an bir işte olan, her türlü kemâlin kaynağı olan yüce Zâttır. “Allah dilediğini yaratır, O bilendir, gücü yetendir.”²⁵⁶

Kulluk, Yaratan’a Yapılır

Yaratan kim ise, ülûhiyet onun hakkıdır; kulluk da ona yapılır. Yaratıcı Allah olduğuna göre, ibâdete lâyık olan da O’dur. “Ben, niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? Oysa siz hep O’na döndürüleceksiniz.”²⁵⁷; “Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan ve ondan eşini yaratıp, ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun.”²⁵⁸ Ondan başka ibâdete lâyık mâbud da yoktur. “Semud (kavmin)e de kardeşleri Salih’i (gönderdik). Dedi ki: ‘Ey kavmim, Allah’a kulluk edin, O’ndan başka ilâhınız yoktur. (O), her şeyin yaratıcısıdır. O’na kulluk edin, O her şeye vekildir.’”²⁵⁹ Bu âyetlerde hep “Allah’a ibâdet edin” emrinden sonra, Yüce Allah’ın yaratıcı oluşu ifade ediliyor. Bunlar çok açık olarak gösteriyor ki, ibâdet, yaratana yapılır. Kulluk edilmeye lâyık olan, yaratan Zâttır. Bu vasfa sahip olan Allah’tan başa hiçbir varlık olmadığına göre, O’ndan başka ilâh, O’ndan başka tapılmaya lâyık bir varlık yoktur.

Allah’tan Başka Yaratıcı Yoktur

Yaratıcılık sadece Allah’a mahsus bir vasıftır. Yaratıcı olmayan ise, ilâh olamaz. O halde tek Yaratıcı vardır, o da Allah’tır. Mahlûklar, ancak mevcut şeylerde bazı değişiklikler yaparlar. Kendileri tarafından bilinmeyen bazı yeni şeyleri keşfedebilirler. Bu hareketler yaratma değildir. Yaratılanlara, yine Allah’ın verdiği kabiliyetlerle, kâinatta zaten mevcut olan bir şeyden,

255 16/Nahl, 8

256 30/Rûm, 54

257 36/Yâsin, 22

258 4/Nisâ, 1

259 6/En’âm, 102

örtüyü açmaktır. Hâlbuki o şey, Allah tarafından, keşfedildiği gibi yaratılmıştır.

Mahlûklara, bilhassa insanlara Türkçede yaratma kavramının izafe edilmesi, müslümanların sadece Allah'a tahsis ettikleri bir kelimedeki kudsiyeti ortadan kaldırmak, dinî bir tabiri yerinden kaydırmak sûretiyle, Allah ile yaratma kavramının ilgisine şüphe düşürmek ve sanki başka yaratıcılar da varmış intibasını uyandırmak ve yerleşmiş bir dinî kavramı dejenere etmek/yozaştırmak niyetine dayanmaktadır. Kelimeler ve kavramlar, mânâların kalıpları olduğuna göre, bu kelimenin müslümanların hâfızasında delâlet ettiği anlam bir itikad konusu olduğu için, bu itikadı sarsmak gayesi güdülmektedir. Ne yapılırsa yapılsın, tek ve gerçek yaratıcı Allah'tır. Yaratma nisbet edilen yaratıklar, asla bir şey yaratmamaktadırlar.

Yaratmak, yoktan var etmek demektir. Malzeme, zaman, yardımcı, âlet vb. hiçbir şeyin katkısı olmadan bir şey ortaya koyabiliyorsa insan, gerçek anlamda yaratıcı olabilir. Oysa sadece Allah'tır örneğe, maddeye, müddete, yardımcıya, âlet ve edevâta muhtaç olmadan, sadece "öl" demesiyle bir şeyi yoktan var eden, yani yaratan. Bunca âciz ve yaratılmış olmalarına rağmen küstahça kendilerine yaratıcı vasfı verenler, sahte ilâhlar, hakir ve basit görülen bir sineği bile yaratamazlar.²⁶⁰ İnsanoğlunun yaptığı ise, onca uğraş ve yardımdan, yorgunluktan sonra sadece sentez ve basit taklitten ibarettir. İnsana gerçek anlamda yaratıcı denemez; belki sembolik ve mecâzî anlamda söylenebilir. İnsana gerçek anlamda yaratıcılık atfetmek, onu ilâh yerine koymaktır.²⁶¹

Bâtıl tanrılar, bir şey yaratamazlar. Allah'ı tanıtıcı en bâriz vasfı, Kur'an'a göre yaratıcılıktır. Yaratıcı olmayan şeyler, tanrı olamayacağı için Kur'an, şirkin kapısını ta baştan kapatmaktadır.

*"De ki, Sizin, koştüğünüz ortaklarımızdan ilk defa yaratacak, sonra yarattığını çevirip yeniden yaratacak olan var mı? De ki: Allah ilk defa yaratır, sonra onu çevirip yeniden yaratır. Öyleyse nasıl (doğru yoldan) çevriliyorsunuz?"*²⁶²

260 Bk. 22/Hacc, 73

261 Ahmed Kalkan, Sanat Bilinci, Denge Y., s. 12

262 10/Yûnus, 34

“De ki, siz Allah’tan başka yalvardığınız şu ilâhlarınızı gördünüz mü? Bana gösterin (bakayım), onlar yerden hangi şeyi yarattılar? Yoksa onların göklerin yaratılmasında (Allah’a) ortaklıkları mı var?”²⁶³; “Hiçbir şey yaratmayan, kendileri yaratılan şeyleri (Allah’a) ortak mı koşuyorsunuz?”²⁶⁴; “Ey insanlar, size bir temsil verildi, onu dinleyin: O, Allah’tan başka yalvardıkları-
nız (var ya), onların hepsi bir araya toplansalar, bir sinek dahi yaratamazlar. İsteyen de âciz, istenen de (yani puta tapan da âciz, put da).”²⁶⁵ Allah’ın ülûhiyet hakkını birtakım canlı cansız şeylere vermek, Allah’a karşı büyük bir zulümdür. “Yaratan, yaratmayan gibi midir? Hiç düşünmüyor musunuz?”²⁶⁶

İlk Yaratılış, İkinci Yaratılışa (Yeniden Dirilişe) Delildir

Yaratmayı ilk defa başlatıp meydana çıkaran ve bu varlık nizamını kuran Allah, ikinci yaratmayı da elbette yapmaya kaadirdir. “O gün, göğü, kitapları dürer gibi (toplarız). İlk yaratmaya nasıl başladıysak, onu yine öyle çevirir (yok eder)iz. Üzerimize söz; biz bunu mutlaka yapacağız.”²⁶⁷; “İlk yaratma ile âciz mi kaldık ki (yeniden yaratmayalım)? Doğrusu onlar, yeni bir yaratmadan kuşku içindedirler.”²⁶⁸ İlk yaratma, ikinci yaratmaya da delildir. İlk yaratmayı kabul edenin ikinci yaratmayı inkâr etmesi veya ikinci yaratmadan şüphe içinde olması bir çelişkidir. Çünkü hiç yoktan yaratmak, var olanı yok edip tekrar hayata döndürmekten daha zordur. Zoru kabul edip de, kolayın olmayacağını, olamayacağını ileri sürmek akıllıca bir iddia değildir. İlk yaratmayı, yani dünya hayatını inkâr etmekse, kişinin kendisini inkâr etmesi mânâsına gelir. Şu halde her iki yaratmaya da iman etmek zaruridir. “Yaratmaya başlayan O’dur. Sonra onu çevirip yeniden yapar. Bu, O’na daha kolaydır.”²⁶⁹

Allah, yaratmadan asla yorulmaz. Yaratma, O’ndan ayrılmaz bir vasıftır. “Gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratmakla yorulmayan Allah’ın, ölülere diriltmeye kaadir olduğunu görmüyorlar mı? Evet, O, her şeye kaadirdir.”²⁷⁰ Çünkü tabii olarak bakıldığı zaman, ilk yaratılış tabiatın hilafına iken, ikin-

263 35/Fâtır, 40

264 7/A’râf, 191

265 22/Hacc, 73

266 16/Nahl, 17

267 21/Enbiyâ, 104

268 50/Kaf, 15

269 30/Rûm, 27

270 46/Ahkaf, 33

cisi, yani diriltme, tabii olmuş olur. Kendisini bilen herkes bir zaman yok iken var olduğunu bilir.

Yaratma kavramını bütün açıklığı ile anlamak, ilk yaratmayı ve sonunu (diriltmeyi) idrâk etmekle olur. Yani ilk yaratılışı, ilk modeli, ilk maddenin başlangıcını düşünmek, yaratmanın bütün mahiyetini anlatacağı gibi, var olan bir şeyin yok olduğunu görmek de, tabiat safatasını yaratılışın âyetleriyle anlamaya yeter. Cansız şeyler şöyle dursun, sebepler, âmiller, hatta akıl sahipleri arasında bile, yaratmayı ta başından yapıp sonra yok edecek hiçbir fert ve grup yoktur.

Makineyi yapan sanatkâr, makinenin içinde aranmaz. Sebepler, yaratıcı olamaz. Sade dumandan toprak, topraktan taş, taştan bina yapar gibi, ölüden ölü, cansızdan cansız yapmakla kalmaz, hiçbir hayat hücresi yokken, sudan hayat yapmak, çamurdan, topraktan ilk bitkiyi, ilk insanı, ilk hayvanı ihdas edivermek gibi, yaratmanın ilk madde ve sûretine, ilk miktar ve faaliyetine varıncaya kadar bütün başlangıçlarını yaratmaktan başlar. Yaratma, Yaratıcının zât ve sıfatından başka hiçbir ön şart ve sebebe bağlı değildir. İşte böylesine ilk defa yaratan, yarattığını iade eder, sonuna vardırır. Ölülerini diriltir. Allah böyle önceye de, sonraya da hâkimdir.²⁷¹

2- İnsan

İnsan Kelimesinin Anlam ve Mâhiyeti

“İnsan” ve aynı anlamdaki ins ve ünâs sözcükleri Kur’ân-ı Kerim’de 88 ayette geçer. “Nâs” insan kelimesinin çoğuludur, insanlar, halk demektir. Kitabımız’da 240 yerde zikredilir. İnsan kelimesinin sözlük anlamına gelince; *İnsan* kelimesinin, kendinden türediği kök olarak iki sözcükten bahsedilir; bunlardan biri *üns* kelimesidir. *Üns*, ünsiyet, yakınlık demektir. Bu “yakınlık, yaklaşma duygusu” bir yandan hemcinsleriyle bir arada yaşama durumunda olan insanın başka insanlara karşı yakınlığını, bir yandan da Allah’a bütün varlıkların üstünde olan yakınlığını ifade eder. *İnsan* kelimesinin, bir de *nesy* = *unutmak* fiilinden geldiği söylenir.

271 Elmalılı, IV, s. 2713; Veli Ulutürk, Kur’ân-ı Kerim’de Yaratma

Bu durumda *insan*, unutkan demektir. Kur'an'da insandan (Âdem) söz edilirken, “*Andolsun, önceden Âdem'e ahid verdik de unuttu ve onu azim sahibi bulmadık.*” (20/Tâhâ, 115) buyrulur.

İnsan kimdir? Nasıl bir varlıktır? Yeryüzüne nereden gelmiştir? İnsan nereye doğru gidiyor? İnsanın bu dünyada görev ve sorumlulukları var mıdır, varsa nelerdir? gibi sorular insan aklını meşgul eden sorulardır. Felsefî akımlar, izmler, dünya görüşleri bu sorulara cevap vermek zorunda kalmışlar, her biri filin tümünü değil; bir tarafını görebilmişlerdir. Şüphesiz insan, kendisinin nasıl bir varlık olduğunun cevabını verdiğinde aynı zamanda inancını da seçmiş olmaktadır.

Her şeyde dengeyi esas alan İslâm dini insanı tarif ederken de dengeyi esas almıştır. İslam inancına göre insan; beden ve ruhtan oluşan, düşünen, şuurlu, iman ve ilim sahibi bir varlıktır. İnsan, Allah'ın yeryüzüne lutfettiği, üstün yapıcı yeteneklere sahip, fakat organik ve biyolojik yapı bakımından zayıf olan bir varlıktır.

İnsanın İki Yönüİnsanla ilgili olarak, *beşer* ve *Âdem* kelimeleri Kur'an'da sık sık kullanılan iki kavramdır. Kur'an-ı Kerim'de, İblis'in Âdem'e secde etmeyi reddetmesi üzerine, Allah'ın ona şöyle dediği anlatılır: “*İki elimle yarattığım şeye seni secde etmekten alıkoyan nedir?*”²⁷² Bu âyet-i kerimede Allah'ın “*iki elimle yarattım*” demesi, insanın yapısındaki iki temel ögeyi açıklamaktadır. Kur'an'da yalnızca insanla ilgili olarak böyle bir ifade kullanılır ki, bu ifade, insanın *Âdemiyet* ve *beşeriyet* yanlarını ortaya koyar. Âdemiyet yapısı, insanın ruh yapısı, mânevî tarafı, melekî tarafıdır. Beşeriyet yapısı ise, insanın dış yapısını, toprak yönünü, hayvanî tarafını, fizikî özelliklerini ifade eder.

Müşrikler, insanı sadece bir beşer olarak kabul etmeye ve yalnız zâhirî nitelikleriyle ele almaya meyillidirler. Günümüzde de Batı kültür ve uygarlığı, insanı hayvanlardan bir hayvan ve yeme, içme, uyuma ve nefsi arzulara ihtiyaçtan ibaret bir varlık olarak değerlendirir. Hâlbuki insan, yalnız beşerî yönüyle değil; rûhî, mânevî yönüyle de insandır. İnsanın hayvanlardan farkı ve üstünlüğü, gerçek anlamda Âdemiyet yönüyledir. Âdemiyet, insanın tefekkür ve irâde sahibi olma özelliğini belirtir. Bu Âdemiyet vasfına

sahip olan insanın önünde melekler secdeye kapanmıştır: “Bir zaman Rabbin meleklere, ‘muhakkak Ben kupkuru çamurdan, düzen verilmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım; onu tesviye edip içine ruhumdan üflediğimde hemen ona secdeye kapanın.’ demişti.”²⁷³; “Sonra onu tesviye etti, ona Kendi ruhundan üfledi ve sizin için semâ, besar ve fuadlar kıldı (görme, işitme ve akletme gücü verdi).”²⁷⁴

Bu konudaki âyetlere dikkat edildiğinde açıkça görülür ki, meleklerin secde ettiği beşer değil; Âdem’dir. Âdem, bu noktada bütün insanlığın temsilcisidir ve yalnızca birey olarak Hz. Âdem değildir. Burada Âdem, insandaki Âdemiyet yanının temsilcisidir. Âdem kelimesi, “iç, iç yüzey, iç katman” anlamında “edim” kelimesinden gelir. Allah’ın emriyle meleklerin, Âdem’in önünde secde etmelerinin nedeni, Âdem’e isimlerin öğretilmesi olduğu anlaşılabilir.²⁷⁵

İsimler, ruhun öğeleri, bilginin Nuranî güçleridir. İşte, insanın Âdemiyet yanı, onun ıslıl ıslıl bir ruha, dolayısıyla gözleri iyi gören ve kulağı iyi duyan apaydınlık bir kalbe sahip olup, şeytanın aldatmalarından uzak durması yanıdır. Bu hal, insanın kâmil halidir; yani Âdem insan-ı kâmilidir. İnsanın bu hali yitirilişinden sonra yeryüzündeki hayatı ve mücadelesi bu halini yeniden kazanmaya yöneliktir.

Âdemî yön, Türkçe’de Âdem olmak anlamında “adam olmak” deyimiy-le ifade olunur. İnsan, beşerî özellikleriyle bir yere gelebilir, ama adam olmak daha başka vasıflar ister. “Oğlum, ben sana vali olamazsın demedim ki, adam olamazsın dedim. Sen de adam olamadığını isbat ettin.” diye kıs-sada geçen oğlu adam olamayan adamın ifâdesinde belirtildiği gibi; Adam olmak, Âdem gibi olmak, Âdemî yönü ağır basmak demektir.

Fakat insan hem Âdemî, hem de beşerî yönden oluşan bir varlıktır. İşte, onun Allah’ın iki eliyle yaratılmış olması, bu gerçeğin ifadesidir. Bu durum, konunun başında anlamlarını verdiğimiz insan kelimesinin içeriklerinde de görülür.

273 15/Hicr, 28-29

274 32/Secde, 9

275 Bak. 2/Bakara, 30

Eski Yunan'dan (belki daha eski zamandan) beri câhiliyye bakış açısının çarpıklığından dolayı insanın sadece maddî/beşerî yönü öne çıkarılmıştır. Heykel, atletik vücutlar, jimnastiğe aşırı önem verilmesi vb. bu anlayışın ürünüdür. Günümüzde kısmî farklılıklar olsa da, insana bakış yine câhiliyyenin çarpık gözlüğünden değerlendirilir: Şişmanlık, en büyük derttir; özellikle kadınlar için. Bir taraftan çeşitli gıda ürünleri reklâmlanıp teşvik edilirken, diğer yönden zayıflık çok modadır. Teknolojik kolaylıklar insanı hareketsiz bıraktığından çağın handikapıdır kilo almak. Zayıflama için spor âletleri ve diğer araçlar büyük bir sektör oluşturmuştur. Zayıflatma sektörü yanında güzellik salonları, makyaj malzemeleri, sâhil turizmi, deniz ve güneşte yanıp bronzlaşmanın önemi ve vücut ölçüleri... Deri güzelliğidir beklenen; dükkânın vitrinidir istenen, isterse dükkânın içi tümüyle boş olsun. Kaporta önemlidir bu anlayışa göre, motorsa önemsizdir; bozuk olsa da olur, hiç olmasa da. Beşerî yön Âdemî yönü ezmiştir tümüyle. “Ye kürküm ye!” mantığıdır topluma hâkim olan. Artık Anadolu köylerine de girmeye başlamıştır kuaförler, güzellik salonları. Başörtüsü, bu güzel(!) görüntüyü bozduğu için kötüdür, suçtur. Batıllık ve modernlik dış demektir, görüntü demektir, gardırop demektir, ta II. Mahmut'tan beri. Devrimlerin en önemlileri de kılık kıyafete, şapkaya, yazıya, takvime, metre ve grama yönelik olanlardır ki tüm bunlar da görünümdür, dışı cilâlamaktır, hasta adama sağlıklı kadın makyajı yapmaktır. Özellikle kadın cinselliği öne çıkacaktır, mânevî yönünü görmezden gelip insanı beşerî/hayvanî özellikleriyle tanımlamada...

Câhiliyye, insanı maddesiyle değerlendirirken, rasüllerin/tebliğcilerin kendileri gibi beşer olmasını kabullenemez ve melek peygamber, beşer olmayan elçi ister. Arap müşriklerinin bu tavrı günümüz câhiliyyesinde de yerini korumuştur. Hoca ve hacıların beşerî özelliklerden, dünyevî faaliyetlerden el etek çekmesi, râhip hayatı yaşaması istenir; melek hocadır istenen, inzivâya çekilen hacıdır beklenen. Kendilerine birazcık benzeyip ufak tefek hata işleyen hoca, onların gözünde şeytandır artık. Çünkü onun beşer olmaya hakkı yoktur, melek gibi yaşmalıdır. Melek gibi yaşamıyorsa o zaman şeytandır, bu anlayışa göre...

İşte, topraktan yaratılan insanın beşeriyet yanı, Kur'an'ın ifadesiyle “unutkanlığının, nankörlüğünün, aceleciliğinin, haklı-haksız tartışmayı pek sevmesinin, bilgisizliğinin, zâlimliğinin ve zayıflığının sembolüdür. Bu olumsuz nitelikleri bastıracak olan da, insanın âdemiyet yanıdır, mânevî

duyularıdır, kalbidir. İnsan, sadece beşer olarak kalmamalı, beşeriyetini Âdemiyyetinin emrine vererek, ilk yetkin halini kazanmaya çalışmalıdır. Kur'an'da yetkin hale ahsen-i takvim (en güzel kıyım, en güzel yaratılış) denirken; insanın bu yetkinlikten bütünüyle uzaklaşmış ve hayvanlaşmış, beşeriyete yuvarlanmış haline de "esfel-i safilin" (alçakların alçağı) denir.²⁷⁶

İşte, insanlar da, kendilerini yalnızca beşer olarak görmeden, beşeriyet ve âdemiyyetten oluşan bir varlık olduklarını unutmadan, şeytanın adımları ardınca gitmezler ve her sürçüklerinde tevbe ederlerse, meleklerin önlerinde secde ettiği Âdem halini alır, unutkan insandan; kâmil mü'min insan olma durumuna ulaşabilirler.²⁷⁷

İnsanın beden ve ruhtan oluştuğunu belirttik. Bedenin aslı topraktır. Kur'an'ın açıkladığı bu gerçeği, modern ilimler tasdik ve teyid edip doğrulamaktadır. Kimyasal analizler, tahliller toprakta bulunan madenlerin, elementlerin insanda da bulunduğunu göstermektedir.

İnsanın ruhu ise, görünmeyen, manevî yönünü oluşturur. İnsanın ruhu olduğu aşikârdır. Bu gerçek, ölüm halinde özellikle kendini ortaya koyar. Diri ile ölü arasındaki fark, diride ruhun bulunması, ölü bedende ise bulunmamasıdır. Uyku da küçük bir ölüm gibidir. Uyku halinde ruhun insanı bir an için terk edışı de, ruhun varlığıyla ilgili bize kesin bilgi verir.²⁷⁸

Ruhçuluk (spiritüalizm) de yanlıştır. İnsanı yine diğer yarımıyla tanımlamaz. İnsanı sadece maddî yönüyle beşer olarak tanımlamak ifrat ise, bu da tefrittir. Bedeni reddetmek, Hint ve doğu mistisizminde önemli olabilir. Nirvanaya ulaşmak için Hint fakiri ateşte yürür, çivili yatakta yatar, çarmıha gerilir, aç-susuz yaşar, inzivâya çekilir. Tasavvuf da etkilenmemiş değildir bu anlayıştan ve nefsi (maddeyi, arzuyu temsil eden duyguyu) öldürmek ve tek yönlü insan olmaktır bu değerlendirmede egemen olan. Bedenî zevkleri, nefsi çirkin görüp dünyayı leş sayan, sosyal hayatı zâlim ve kâfirlere bırakan, bir lokma bir hırka anlayışı... Dövene elsiz, sövene dilsiz olma gereği duyma, tahrif edilmiş hristiyanlıktaki bir yüzüne tokat vurulursa diğer yüzünü çevirme tavsiyesi... Zâlim yöneticilerin de dolaylı teşviği var mıdır bilinmez bu anlayışta, ama en azından şikâyetçi olmadığı, hatta

276 Bak.95/Tin, 4-5

277 Ali Ünal, Kur'an'da Temel Kavramlar, Kırkambar Y., s. 243-244

278 Bak. 39/Zümer, 42

ezilmeyi kabul eden insanları yönetmenin rahatlığını duydukları yadsınmaz. Hâlbuki İslâm'ın ölçüsü bellidir. "Nefsinin de senin üzerinde hakkı var." Devamlı oruç tutmak isteyen, evlenmeyip hadım olmayı arzulayanları kınayan ve bunu reddeden bir dindir, orta yol, vasat ümmet, aşırılıklardan uzak fitrat dini.

İnsan, bedeniyle hareket eder ve algılar. Ruhuyla idrâk eder, düşünür, bilir, sever, nefret eder, sevinç ve üzüntü duyar. İnsanın bütün iç dünyası, manevî, görünmeyen âleminin faaliyetleri ruhun faaliyetleridir. Ruh, Allah'ın sırlarından, gizliliklerindendir. İnsanın onun esrarına vâkıf olması mümkün değildir. Ruh Allah'ın katındandır. Onun hakkında insana verilen bilgi pek azdır.²⁷⁹

Din ve akıl, ruhun varlığını açıkça ortaya koydukları halde; her gerçeği inkâr edenler olduğu gibi, ruh gerçeğini inkâr edenler de olmuş ve olacaktır. Bu inkârın temelinde, görünmeyen, mâhiyeti bilinmeyen varlığı kabul etmeme düşüncesi yatmaktadır. Bilimi putlaştıran determinizm, lâboratuvarcı bilimselcilik, materyalizm ve komünizmin ruhu ve mâneviyatı inkâr etmedeki büyük çabalarını câhiliyye ve şirk tarihi unutmayacaktır.

İnsan kompleksini oluşturan beden ve ruh unsurlarının kendilerine has birtakım ihtiyaçları vardır. İnsan bunları elde etmek için gayret sarfeder. Maddî unsur (beden), yeme, içme, uyuma, nefes alıp verme gibi maddî ihtiyaçlarını gideremediği zaman rahatsız olduğu gibi; mânevî unsur olan ruh da ihtiyaçlarını gideremeyince muzdarip olmaktadır. Ruhun ihtiyaçları, Rabbini zikredip ibâdet etmek, kendisinden geldiği İlâhî mercîye doğru yol almak ve O'na yakınlaşmak için gerekli çabayı göstermek gibi ruhî gıdalardır. Her iki unsurun ihtiyaçları ve beslendikleri gıdalar birbirlerinden tamamen ayrıdır. Ruhi gıdalar olan zikir ve ibâdetler yalnız başına bedeni besleyip ayakta tutamadığı gibi, bedenın ihtiyaçları olan maddî gıdalar ve zevkler de hiç bir zaman ruhu sağlıklı bir ortamda tutamaz, onu mutlu ve huzurlu edemez. "*İyi bilin ki kalpler, ancak Allah'ı zikretmekle yatıştır, huzur ve rahat bulur.*"²⁸⁰ Huzur, mutluluk, mutmainlik/tatmin duygusu maddî bir şey değil; mânevîdir; gıdası da mânevî olacaktır.

279 Bak. 17/İsrâ, 85

280 13/Ra'd, 28

Allah insana, hem fücûru (günah ve kötülüğe meyli), hem takvâyı (günahlardan korunmayı) ilham ettiği için insan, bir taraftan melek tabiatına, bir taraftan da hayvan tabiatına sahiptir. Ama, İslâm fitratı ile yaratıldığından, akıl, vicdan ve güzele meyil gibi nimetlerle donatıldığından ve Allah'ın Kitap, peygamber, hidâyet gibi lütuflarından dolayı hayra meyli önceliklidir. İnsan, kendi fitratının özelliklerini muhafaza ederek, Rabbini zikredip ibâdet ederse, meleklerden olan üstünlüğünü korumuş olur. Ama melek tabiatını kaybedip yalnız maddî ihtiyaçlarını tatmin etmeyi düşünürse, hayvanlar seviyesinde bir mahlûk olur: “*Kâfir olanlar zevklenirler, hayvanların yediği gibi yerler. Sonunda onların barınağı ateştir.*”²⁸¹ Yani, beşeri/hayvanî ihtiyaçların alabildiğine tatmini yanında; ruhî gıda ve çözümlerin tümüyle ihmali. İnsanı insan yapan esas unsurun teoride ve daha önemlisi pratikte reddedilmesinin sonucunun da hayvanlaşmak olacağı doğaldır.

İnsan ve onun duyguları zaman ve mekânla sınırlıdır. Zaman ve mekân dışı şeyleri olduğu gibi algılayabilmekten uzaktır. Hatta insan çoğu kez zamanın ve mekânın içindeki birçok şeyden bile haberdar olamamaktadır. Dahası, kendi benliğinin sınırlarını dahi henüz tam çözebilmiş değildir.

İnsan bağımlıdır. Anasına, çevresine, toprağa, dünyaya ve âhirete olan bağlarıyla birlikte doğar. Doğmasındaki dahli ne kadarsa, ölmesindeki dahli de o kadardır. Ne doğuşuna kendisi karar verebilir, ne ölümüne ve ne de doğumdan ölüme kadarki gelişim ve değişim sürecine... Bütün bunlar, kendisi dışındaki bir karar merkezinde belirlenip icra edilir. Onun, hayatın değişmez yasaları dediğimiz bu “İlâhî kanunlara” uymaktan başka yapacağı pek bir şey yoktur. Kaderin bilinmeyen câzibesi, esrârengiz ve sırlı gelecek, meçhuller, heyecanlar hayatın tadıdır. Sıkıcı değil; makine ve bilgisayar değil; hârika bir canlıdır insan...

İnsan muhtaçtır. Yardıma, bakıma, besine, suya, insana, anaya, babaya, toprağa, göğe, sevgiye, terbiyeye, bilgiye, görgüye, çevreye ve daha birçok şeye... O, bu ihtiyaçlarından bazılarını daha doğar doğmaz, bazılarını da doğal gelişimini tamamladıkça gereksinim duyar. Çünkü insan, değişerek gelişebilen bir varlıktır. Âcizlik; sosyalliği, yani birbirine ihtiyaç duyma ve yardımlaşmayı, zayıflık da; kulluğu, yani Allah'a kesin muhtaçlığı ve O'na ibâdeti meydana çıkaracaktır.

281 47/Muhammed, 12

Bu ihtiyaçlar, bir yönüyle zayıflığın, diğer yönüyle huzur ve faziletin göstergesidir. İnsanın diğer canlılarla ortak yönleri vardır. Görünebilen tüm canlılar: Beslenirler, hücrelerden oluşmuşlardır, hareketlidirler, büyürler, çoğalırlar, solunum ve boşaltım yaparlar. Aynı yaratıcının aynı kanunlarına muhataptırlar. Yaratıcı ve Rableri aynı, hepsi O'nun kullarıdır.

Bütün bu özellikler canlıların “hayvan”lık boyutudur. Zaten insanı “insan” yapan özellikler de bunlardan hiçbiri değildir. O, insan olmayı hayvanlarla paylaştığı bu özelliklerinden dolayı hak etmemiştir.

Yeryüzünde halifelik için, diğer canlıların kendisine hizmet etmelerini gerektiren farklılık olmalıdır. Zahmet olmalı ki rahmet olsun.

İnsan, “insan” olma özelliğini, “iman” etme özelliği dolayısıyla kazanmıştır. Çünkü insan, akıl ve gönül sahibidir. Hayvanların akılları ve gönülleri olmadığından iman etmekle yükümlü değildir hayvanlar. (Ama, Allah’a isyan da etmezler; kendi yapılarınca kulluk yaparlar, Allah’a ibâdet ve itaatten de çıkmazlar.) İşte, yukarıda sayılan maddelerden insana özgü olan ve insanı hayvandan ayıran en büyüğü imandır. İmandır, çünkü insan, gücü sınırlı, bağımlı ve muhtaç bir varlıktır. Kendinden daha güçlü olan, kendisi gibi bağımlı ve muhtaç olmayan birinin yardımı olmadan yaşayamaz. Güçsüzlüğünü, bağımlılığını ve muhtaç oluşunu her fark edişte bağlanacak, inanacak, güvenecek, sığınacak, tutunacak ve barınacak birini arar.

İnsanı hayvandan ayıran diğer önemli özellik ise **ilim**dir. İman ve ilim sayesinde insan, kendi hür irâdesiyle Allah’a kulluk yaparak en güzel biçimdeki yaratılışına uygun bir hayat yaşayabilir. **İman, ilim ve ibâdet**ten uzak insan ise varlıkların en âdisi olur.²⁸²

282 Bak. 17/İsrâ, 70; 51/Zâriyât, 56; 95/Tin, 4-5; 47/Muhammed, 12; 7/Ârâf, 179

Kur'ân-ı Kerim'de İnsan

Kur'ân-ı Kerim'de 65 yerde zikredilen insan²⁸³ kelimesi yanında; nâs (insanlar)²⁸⁴ kelimesi 240 yerde, ins kelimesi 18 ve ünâs kelimesi de 5 âyet-te²⁸⁵ geçer. İnsanlar anlamında olan “ins” kelimesi ise 18 yerde²⁸⁶ zikredilir. Yine insan anlamında abd ve ibâd kelimeleri 130; beşer 37 yerde, benî Âdem ifadesi de 7 âyetinde geçer. Kur'ân-ı Kerim, insanlara gönderilen bir kitaptır. Kur'ân'ın ekseninde insan vardır. Her âyet insanla ilgilidir. İnsanı en iyi tanıyan onun yaratıcısı olduğundan, kullanım kılavuzu şeklinde, insanın nasıl yaşaması gerektiği o kitapta öğretilir. İnsanın nasıl bir varlık olduğu, yaratıcı tarafından tanımlanır.

Kur'an'da insanın doğrudan bir tanımı yapılmamış, farklı yerlerde, değişik özelliklerine temas edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de insan gerçeği şöyle açıklanır:

- 283 İnsan Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 65 Yerde): 4/Nisâ, 28; 10/Yûnus, 12; 11/Hûd, 9; 12/Yûsuf, 5; 14/İbrâhim, 34; 15/Hicr, 26; 16/Nahl, 4; 17/İsrâ, 11, 11, 13, 53, 67, 83, 100; 18/Kehf, 54; 19/Meryem, 66, 67; 21/Enbiyâ, 37; 22/Hacc, 66; 23/Mü'minûn, 12; 25/Furkan, 29; 29/Ankebût, 8; 31/Lokman, 14; 32/Secde, 7; 33/Ahzâb, 72; 36/Yâsin, 77; 39/Zümer, 8, 49; 41/Fussilet, 49, 51; 42/Şûrâ, 48, 48; 43/Zuhruf, 15; 46/Ahkaf, 10; 50/Kaf, 16; 53/Necm, 24, 29; 55/Rahmân, 3, 14; 59/Haşr, 16; 70/Meâric, 19; 75/Kiyâme, 3, 5, 10, 13, 14, 36; 76/İnsan, 1, 2; 79/Nâziât, 35; 80/Abese, 17, 24; 82/İnfîtâr, 6; 84/İnşikak, 6; 86/Târik, 5; 89/Fecr, 15, 23; 90/Beled, 4; 95/Tin, 4; 96/Alâk, 2, 5, 6; 99/Zelzele, 3; 100/Âdiyât, 6; 103/Asr, 2.
- 284 İnsanlar Anlamındaki Nâs Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 240 Yerde): 2/Bakara, 8, 13, 21, 24, 44, 83, 94, 96, 102, 124, 125, 142, 143, 143, 150, 159, 161, 164, 165, 168, 185, 187, 188, 189, 199, 200, 204, 207, 213, 213, 219, 221, 224, 243, 243, 251, 259, 264, 273; 3/Âl-i İmrân, 4, 9, 14, 21, 41, 46, 68, 79, 87, 96, 97, 110, 112, 134, 138, 140, 173, 173, 187; 4/Nisâ, 1, 37, 38, 53, 54, 58, 77, 79, 105, 108, 114, 133, 142, 161, 165, 170, 174; 5/Mâide, 32, 32, 44, 49, 67, 82, 97, 110, 116; 6/Enâm, 91, 122, 144; 7/Arâf, 85, 116, 144, 158, 187; 8/Enfâl, 26, 47, 48; 9/Tevbe, 3, 34; 10/Yûnus, 2, 2, 11, 19, 21, 23, 24, 44, 44, 57, 60, 92, 99, 104, 108; 11/Hûd, 17, 85, 103, 118, 119; 12/Yûsuf, 21, 38, 38, 40, 46, 49, 68, 103; 13/Râd, 1, 6, 17, 31; 14/İbrâhim, 1, 25, 36, 37, 44, 52; 16/Nahl, 38, 44, 61, 69; 17/İsrâ, 60, 60, 89, 89, 94, 106; 18/Kehf, 54, 55; 19/Meryem, 10, 21; 20/Tâhâ, 59; 21/Enbiyâ, 1, 61; 22/Hacc, 1, 2, 3, 5, 8, 11, 18, 25, 27, 40, 49, 65, 73, 75, 78; 24/Nûr, 35; 25/Furkan, 37, 50; 26/Şuarâ, 39, 183; 27/Neml, 16, 82; 28/Kasas, 23, 43; 29/Ankebût, 2, 10, 10, 43, 67; 30/Rûm, 6, 8, 30, 30, 33, 36, 39, 41, 58; 31/Lokman, 6, 18, 20, 33; 32/Secde, 13; 33/Ahzâb, 37, 63; 34/Sebe', 28, 28, 36; 35/Fâtır, 2, 3, 5, 15, 28, 45; 38/Sâd, 26; 39/Zümer, 27, 41; 40/Mü'min, 57, 57, 59, 61, 61; 42/Şûrâ, 42; 43/Zuhruf, 33; 44/Duhân, 11; 45/Câsiye, 20, 26; 46/Ahkaf, 6; 47/Muhammed, 3; 48/Fetiğ, 20; 49/Hucurât, 13; 54/Kamer, 20; 57/Hadid, 24, 25, 25; 59/Haşr, 21; 62/Cumâ, 6; 66/Tahrim, 6; 83/Mutaffifîn, 2, 6; 99/Zelzele, 6; 101/Karia, 4; 110/Nasr, 2; 114/Nâs, 1, 2, 3, 5, 6.
- 285 Bir Grup İnsan, İnsanlardan Oluşan Topluluk Anlamındaki Ünâs Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 5 Yerde): 2/Bakara, 60; 7/Arâf, 82, 160, 17/İsrâ, 71; 27/Neml, 56.
- 286 İnsanlar Anlamında İns Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimler (Toplam 18 Yerde): 6/Enâm, 112, 128, 128, 130; 7/Arâf, 38, 179; 17/İsrâ, 88; 27/Neml, 17; 41/Fussilet, 25, 29; 46/Ahkaf, 18; 51/Zâriyât, 56; 55/Rahmân, 33, 39, 56, 74; 72/Cinn, 5, 6.

a-) İnsanın olumlu özellikleri

1- İnsan, yeryüzünde halifedir.²⁸⁷

2- İnsan, çok büyük bir ilmî kapasiteye sahiptir. Çünkü Allah, ona kendi ilminden öğretti. Melek olsun, diğer varlıklar olsun ona öğretilen ilimde, yani eşyanın mâhiyetini bilmekte ona erişemezler.²⁸⁸

3- İnsan, Allah'ı tanıma kabiliyetini fitratında taşır. Bunun için küfür ve inkâr, insanın fitrî tabiatından bir sapmadır.²⁸⁹

4- İnsanın özünde, hayvanda ve bitkide bulunmayan büyük bir güç vardır. İnsan, hem maddedir, hem de mânâ; hem cisimdir, hem de ruh.²⁹⁰

5- İnsan, halife olduğu gibi, Allah'ın emanetini de taşır. O ölçüde sorumludur. O, yeryüzünü kendi çaba ve girişimiyle imar edeceğine dair söz vermiştir.²⁹¹

6- İnsan, ahlâkî vicdana sahiptir. İyiliği ve kötülüğü seçme kabiliyetine sahip iradeli bir canlıdır. Saadeti ve şekaveti seçmede serbest bırakılmıştır.²⁹²

7- İnsan, özünde şeref yüceliğini taşır. Allah, onu diğer varlıklara nazaran daha üstün yaratmıştır. Fakat kendi üstünlük ve şerefini sezmezse, aşağılığa ve esarete düşer.²⁹³

8- İnsan, kendisini yaratan Allah'ı hatırlama kabiliyetine de sahiptir. Allah'ın yüce varlığını kavrar, O'na varmak için tüm diğer arzulardan vazgeçebilir.²⁹⁴

9- Yeryüzündeki bütün nimetler insan için yaratılmıştır. Diğer yaratıklar onun hizmetine verilmiştir.²⁹⁵

287 Bak. 2/Bakara, 30; 6/Enâm, 165

288 Bak. 2/Bakara, 31-33

289 Bak. 7/Ârâf, 172; 30/Rûm, 43

290 Bak. 32/Secde, 9

291 Bak. 33/Ahzâb, 72

292 Bak. 91/Şems, 8-10; 76/İnsan, 3

293 Bak. 17/İsrâ, 7, 70; 95/Tin, 4 - 5

294 Bak. 84/İnşikak, 6; 13/Ra'd, 28

295 Bak. 2/Bakara, 29; 45/Câsiye, 13

10- İnsan, Allah'a karşı sorumlu tutulmuştur. Yalnız Allah'a ibâdet eder, O'na kulluk edip emrine itaat eder.²⁹⁶

11- İnsana yaratılış gayesi öğretilmiştir. Allah'ı unutursa, kendisini de unutmuş olacaktır. Allah'ı unutan insan, yeryüzünde şaşırılmış bir varlık haline gelir.²⁹⁷

12- İnsan, yalnız maddî meseleler için çabalayıp sadece maddî yönünü tatmin etmez. O, Allah'ın rızâsını hedeflerin en yücesi olarak seçer. Yalnız O'nun rızâsını kazanmak için çabalar.²⁹⁸

b-) İnsanın olumsuz özellikleri

1- İnsan, kendisini tanımazsa zâlim ve cahil kalır.²⁹⁹

2- Bazen Allah'ın nimetlerini görmezlikten gelerek nankörlük yapar.³⁰⁰

3- İnsan, bazen kendini yeterli zanneder ve Allah'a ihtiyaç duymadığı anlayışıyla tuğyan eder (azar, taşkınlık yapar).³⁰¹

4- İnsan, işlerinde çoğu zaman acelecidir.³⁰²

5- İnsan, zorluklarla karşı karşıya gelince Allah'ı hatırlar. Zorluklar geçip gidince sanki hiç bir olay olmamış gibi Allah'ı unuttur.³⁰³

6- Allah'ın keremini unutarak cimrileşir.³⁰⁴

7- İnsan, hırs ve ihtiraslarla donatılmış bir varlıktır.³⁰⁵

8- İnsan, eğer kötülük görürse inler, sızlanır, bağırır ve yardım ister. Eğer kendisine nimet verilirse cimrileşir.³⁰⁶

296 Bak. 51/Zâriyât, 56

297 Bak. 59/Haşr, 19

298 Bak. 89/Fecr, 28; 9/Tevbe, 72

299 Bak. 33/Ahzâb, 72

300 Bak. 22/Hac, 66

301 Bak. 96/Alâk, 6-7

302 Bak. 17/İsrâ, 11

303 Bak. 10/Yûnus, 12

304 Bak. 17/İsrâ, 100

305 Bak. 70/Meâric, 19

306 Bak. 70/Meâric, 20 - 21

9- İnsan zayıf yaratılmıştır; âcizdir.³⁰⁷

İnsanın Menşei (Oluşumu) Meselesi

Hayatın ve insanın başlangıcı meselesi, bilginleri, filozofları ve her tip-ten nice insanı düşündüren ciddî bir meseledir. Kimileri insanı tabiatın yarattığına, kimileri hayvandan evrimleşerek türediğine inanmaktadır. Tüm vahiy kaynaklı dinlerin -ki asılları İslâm'dır- ve özel olarak İslâm dininin insanın kökeni hususundaki görüşü bellidir.

İslam inancına göre; Allah insanı topraktan yaratmış, ona kendi ruhundan üfleyerek can vermiştir. Buna göre insan da dâhil tüm varlıklar Allah tarafından yaratılmıştır.

İlk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem (a.s.) Allah tarafından yaratılmıştır. Bu yaratılış bir anda değil, aşama aşama gerçekleşmiştir. Şimdi bu aşamaları Kur'an ifadeleri ile açıklayalım:

Birinci aşama, toprak (*türah*); "Allah sizi topraktan yarattı..."³⁰⁸

İkinci aşama, çamur (*tıyn*) ; "O Allah ki sizi çamurdan yarattı..."³⁰⁹

Üçüncü aşama, çamurun özü (*min sülaletin min tıyn*); "Andolsun ki, biz insanı çamurun özünden yarattık..."³¹⁰

Dördüncü aşama, yapışkan çamur (*tıyn-in lâzib*); "Şüphesiz biz onları yapışkan çamurdan yarattık..."³¹¹

Beşinci aşama, şekillenmiş kara balçık (*hame-in mesnun*); " Andolsun ki, biz insanı kuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık."³¹² Altıncı aşama, kuru çamur (*salsâl*); "İnsanı ateşte pişmiş gibi kuru çamurdan yarattık."³¹³

307 Bak. 4/Nisâ, 28

308 35/Fâtır, 11

309 6/En'âm, 2

310 23/Mü'minûn, 12

311 37/Sâfât, 11

312 15/Hicr, 26

313 55/Rahmân, 14

Yedinci aşama, insan şekline koyma ve ruh verme; “Onu (Âdem’i) düzenleyip insan şekline koyduğum zaman ona ruhumdan üfledim.”³¹⁴

Kur’an’da İnsanın Yaratılması ve Halifeliği

“Hani Rabbin meleklerle ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar da: ‘Orada bozgunculuk yapacak, kanlar akıtacak birini mi var edeceksin? Oysa biz Seni överek yüceltiyor ve Seni devamlı takdis ediyoruz’ dediler; Allah: ‘Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim’ dedi.

Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti, sonra eşyayı meleklerle gösterdi. ‘Eğer sözünüzde samimi iseniz bunların isimlerini bana söyleyin’ dedi.

Cevap verdiler: ‘Sen münezzehsin, Senin öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz Sen hem bilensin, hem hakımsın’.

Allah: ‘Ey Âdem, onlara isimlerini söyle’ dedi, Âdem isimlerini söyleyince, Allah: ‘Ben gökler ve yerde görünmeyeni biliyorum, sizin açığladığınızı ve gizlemekte olduğunuzu da bilirim, diye size söylememiş miydim?’ dedi.

Meleklerle: ‘Âdem’e secde edin’ demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu.”³¹⁵

“Andolsun ki, sizi yarattık, sonra şekil verdik, sonra meleklerle, ‘Âdem’e secde edin’ dedik; İblis’ten başka hepsi secde etti, o secde edenlerden olmadı.”³¹⁶

“Andolsun ki, insanı kuru balçıktan, işlenebilen kara topraktan yarattık. Cinleri de, daha önce dumansız ateşten yarattık. Rabbin meleklerle: ‘Ben, balçıktan, işlenebilen kara topraktan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan üflediğimde ona secdeye kapanın’ demişti.”³¹⁷

Bu ve benzeri âyetlerden yola çıkarak Hz. Âdem’in şahsında insan olmanın meziyetlerinin şunlar olduğunu söyleyebiliriz:

314 15/Hicr, 29

315 2/Bakara, 30-34

316 7/Ârâf, 11

317 15/Hicr, 26-29

- a- Allah, insanı yeryüzünün halifesi (temsilcisi) yapmıştır.
- b- Ona ruhundan üflemiştir.
- c- Tüm eşyanın isimlerini ona öğretmiştir.
- d- Melekler ona secde etmiştir.

İnsanın Yaratılışı

Allah'a inanmadıkları için, insanın Allah tarafından yaratıldığını da kabul etmeyen maddeciler, insanın tabiattan geldiğini, yani insanı tabiatın yarattığını iddia ederler. Kör ve şuursuz bir tabiatın nasıl yaratıcı olabileceğini izah edemeseler de, hiç değilse kendilerini kandırmak için bir yaratıcı bulma ihtiyacıyla, tabiata yaratmada yardımcı olarak tesadüfü de ortaya atarlar. Tabiat ve tesadüfün yaratıcı olamayacağını anlamak için aslında çok zeki olmaya bile gerek yoktur. Zaten akli başında hiç kimse, bu iddialara meyletmez. Maddecilerin “nereden geldik?” sorusuna cevap olarak, maymundan geldikleri şeklindeki bir başka iddiaları ise, değil insanların; kargaların (hatta maymunların) bile güleceği bir uydurmadır. Domates tohumundan biberin, patlıcandan karpuzun, nohuttan mercimeğin olmadığı gibi, köpekten de koyun sürüsü, maymundan da insan nesli türeyemez. İnsanın maymundan türediğini savunanlar, insanın kendisini tanımasına engel olarak ona hükmetmeyi hedeflemişlerdir. İnsan maymundan türediyse, maymunu kim yarattı? Maymun başka varlıklardan türediyse onları kim yarattı? Onları yaratan Allah, insanı yaratamaz mı? İnsan maymundan türediyse bugün maymun olarak yaşayan hayvanlar niye insan olmadılar?

Bu maddecilere göre, şans tarihinde sadece bir tek maymuna gülmüş ve o, maymunluktan kurtularak, onun nesli insan olarak devam etmiştir. Diğer maymunların suçu neydi de bir türlü evrimleşerek maymunluktan kurtulup insan olmadılar? Aslında bu iddiayı savunup hayvanlaşanlar, kendi seviyelerini yükseltip hayvanlara eş olmaya çalışıyorlar. Allah (c.c.), insan da bulunan melek ve Âdemiyet tabiatının özelliklerini kaybettiklerinden böyleleri için şöyle buyurmaktadır: “*Onlar hayvan gibidir, hatta hayvandan daha aşağıdırlar.*”³¹⁸ Bu âyetin ifadesi, inanmasalar bile tecelli ediyor ve inançsızlar itiraf ediyorlar; “biz Âdem oğlu adam değil; maymun çocu-

318 7/Arâf, 179

ğuyuz, “hayvan oğlu hayvanız” demek istiyorlar. Maymun gibi maskaralık yapıyorlar. Bırakın bunlar, peygamber çocuğu olmaya lâayık olmadıkları için Âdemoğlu olduklarını kabul etmesin, hayvan çocuğu olsunlar. Bizim aslımız da nesebimiz de bellidir; atamız Âdem, ata yurdumuz ve ana vatanımız da cennettir.

“*Muhakkak ki biz insanı en güzel şekilde yarattık.*”³¹⁹ İman ve akıl gibi özelliklerle hayvandan çok farklı olan insanın, temel manevî özelliklerini görmezden gelerek insanı (daha doğrusu kendilerini) hayvan diye tanımlayanlar vardır. Bunlar, insana insandan bir ata yakıştıramadıkları gibi, insanı konuşan hayvan, düşünen hayvan gibi hayvan olarak da ifade etmek isterler. Bu yaklaşım, insanı sömürmek, istedikleri gibi gütmek için onu hayvanlaştırmak, sürüleştirmek ihtiyacından kaynaklanmıştır.

Mü'minler, “nereden geldin?” sorusuna cevap olarak, İlâhî vahyin haber verdiği şekilde, Allah'tan geldiklerini, yani evreni ve içindeki her şeyi olduğu gibi, kendilerini de Allah'ın yarattığını belirtirler. Bütün müslümanlar, Hz. Âdem'in Allah tarafından topraktan yaratıldığına; diğer bütün insanların da Hz. Âdem ve onun hanımı Hz. Havva'dan çoğaldıklarına inanmak mecburiyetindedirler. “*Ey insanlar! Sizleri bir tek kişiden (Âdem'den) yaratan, ondan da eşini (Havva'yı) vücuda getirerek, ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun.*”³²⁰

İnsanın Yaratılış Gayesi: Maddecilere göre insan, dünyaya gelir, her canlı gibi yer, içer, nefsi arzularını yerine getirir ve sonra toprağa karışır gider. Yani, insan yaşamak için yaşar. Basit dünyevî hedeflerin ötesinde bir yaratılış amacı yoktur. O, ot gibi yaşayıp gideceğini, sonra ot gibi kuruyup yok olacağını zanneder.

İslâm'a göre, insanın yaratılış gayesini Allah (c.c.) belirlemektedir: “*Ben cinleri ve insanları sadece Bana ibâdet etsinler diye yarattım.*”³²¹; “*Sizi boşuna yarattığımızı ve gerçekten Bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?*”³²²

319 95/Tin, 4

320 4/Nisâ, 1

321 51/Zâriyât, 56

322 23/Mü'minûn, 115

İnsan, yalnız yiyip içmek, gezip tozmak için yaratılsaydı insanın herhangi bir hayvandan farkı olmazdı. İnsan boş yere yaratılmamış ve başıboş bırakılmamıştır. O, bir görevi yerine getirmek için yeryüzüne gönderilmiştir. Kendisi gibi herhangi bir yaratığa kul, köle olmak için değil; yaratana tanımak ve O'na ibâdet etmek, dünyada Allah'ın hükmünü hâkim kılmak, buna karşı çıkan engelleyici güçleri (fitneyi) bertaraf etmek suretiyle halifelik görevini yürütmek için yaratılmıştır. İnsan, nefsi için değil; Allah'a ibâdet etmek için, şu fâni dünya için değil; ebedî hayat için yaratılmıştır. Allah'a ibâdet için yaratılan insan, bu kulluğunun karşılığını hem dünyada hem âhirette alacaktır. Allah'ın emirlerine itaat, dünya ve âhiret mutluluğuna sebeptir.

İnsanın yaratılış sebeplerinden biri, en geniş anlamıyla yeryüzü yönetiminden sorumlu olmaktır. Halife olmanın anlamı budur. O halde insan, kendi toplumuna huzur ve adâleti hâkim kılma görevinin yanı sıra, yeryüzünde yaşayan diğer canlıların hayatlarını devam ettirmelerinden, yeryüzündeki bitki örtüsünden, çevreden ve benzeri şeylerden de sorumludur. Aslında bu görevi de, Allah'a ibâdet görevinin çerçevesi içinde görülmelidir. Çünkü namaz, oruç, zekât gibi şekli belirlenmiş ibâdetler ve helâl-haram gibi konularda Allah'a karşı görevini yerine getiren insanın, dünya hayatıyla ilgili çabaları da ibâdet kapsamı içerisine girmektedir. Belirlenmiş ibâdetlerini yerine getirmeyen, ahlâkî kurallara riâyet etmeyen kimsenin, dünyayı imar görevini yerine getirmesi ise, kendisine mânevî alanda herhangi bir değer kazandırmaz. Böylesi insanların hayvanlardan farkı yoktur. Çünkü hayvanlar da fesat çıkarmayıp yeryüzünün îmarına hizmet ederler.

Allah'ın emirlerini yerine getiren kimsenin, dünya hayatıyla ilgili çabalarının da ibâdet olarak görülmesi, din-dünya ayrımını ve dine ait olan ile dünyaya ait olan gibi bir bölünmeyi de ortadan kaldırmaktadır. Laiklik demek olan böyle bir ayrım, insan şahsiyetini de parçalar; kişiliğinde birtakım bozukluklara sebep olur. Dünya hayatı, âhiret hayatının bir mukaddimesidir ve onunla sıkı sıkıya bağlıdır. Böyle bir bakış açısı, dünya hayatını olması gereken konuma oturtmuş olur. Bu takdirde dünya hayatı, aşağılık ve çirkef bir hayat değil; âhiret mutluluğunun kazanıldığı bir yerdir; kaçınılmaz bir aşamadır.

İbâdetler, Allah'ın onlara ihtiyaç duymasından dolayı değildir. Allah sameddir, hiçbir şeye muhtaç değildir. Fert ve toplum olarak, insanın kendi-

sinin ibâdetlere ihtiyaç duymasından; birey ve toplum olarak hayatının düzene girmesi içindir. Mesela, belirlenmiş ibâdetlerin başında gelen namaz, insanın kötülüklerden alıkonmasını sağlar; en azından bu hedefe yardımcı olur. Oruç, yine nefsin terbiye edilmesi ve insan iradesinin güçlendirilmesi; zekât, toplumda ekonomik yapının düzenlenmesi ve insandaki mal tutkusunun frenlenmesi için bir araçtır. Kuşkusuz bu ibâdetlerin daha başka dünyevî faydaları da vardır. Esas faydaları da âhîret mutluluğuna sebep olmalarıdır. Ama unutulmamalıdır ki, nice yararları olan tüm ibâdetleri biz, bu faydalarından dolayı değil; Allah'ın emretmesinden dolayı, O'nun rızası için yerine getiririz.

İnsanın Konumu ve Görevi

İnsan çok değerli bir varlıktır. Akli ve iradesiyle diğer varlıklardan ayrılır.

Her şey onun hizmetine verilmiştir.

Kâinattaki her şey onun destekleyicisi ve yardımcısıdır.

Tabiat, hayvan, bitki, eşya, hayat, toplum ve diğer insanlarla uyum içindedir.

Özünde, ruhunda, vicdanında, zihninde kısaca yaratılışında güvenlik, barış, iyilik, güzellik, merhamet, sevgi ve insaf vardır. İnsanın zaafı, ihtiyaçları, eksiklikleri vardır.

Başboş yaratılmamıştır. Yeryüzünde önemli görevleri vardır.

İnsanın asıl görevi kulluk ve yeryüzünde halife olmaktır.

İnsan Ölüncü Ne Olacak?

İnsan, Allah'tan gelmiştir ve Allah'a gitmektedir. Eceli geldiğinde her canlı gibi her insan da ölüm denilen geçitten geçerek gayb âlemine gider. Şu bir gerçektir ki, ölmek, yok olmak değildir. Ölüm, insanı oluşturan asıl öge olan ruhun, elbisesi durumunda olan geçici beden unsurundan bir müddet ayrılıp onu terk etmesidir. İnsanın fizikî yapısıyla ilgili faaliyetleri dursa bile, ruh bakımından bağlı bulunduğu hususlarla hiçbir zaman ilgisi kesilmez.

Yani, maddî faaliyetler son bulur, ruhî değerlere bağlı hareketler ise aynen devam eder. Ruh âleminin özelliklerini anlamamız için Cenâb-ı Hak, uyku denilen olayla her gün maddî ve duygusal varlığımızdan ayrılıp rüya ile ruhanî âlemin özelliklerini seyretmemizi sağlamaktadır.

Müslüman açısından ölüm, korkulacak bir olay değil; esas yurdumuz, baba mekânımız olan cennet yurduna, sonsuz âleme göç etmek demektir. Zorluk ve yoklukların sona ermesi, sevdiğimiz her şeye kavuşma demektir.

Akîde Yönünden İnsanlar

Akîde ve İslâm yönünden insanlar gruplandırılırken, temel olarak iki grup insan karşımıza çıkar: a) Mü'minler (müslümanlar), b) Kâfirler topluluğu.

Akide ve temel eylem açısından insanları kısaca tanımlamaya çalışalım:

Mü'min: İnanmış anlamına gelen mü'min, Rasûlullah (s.a.s.)'in Allah'tan getirdiği dini (İslâm'ı) kalple tasdik, dille ikrar eden ve erkânını (gereklerini) yaşamaya çalışan insanlara denir.

Müslüman: Teslim olmuş anlamına gelen müslüman, Rasûlullah'ın (s.a.s.) Allah'tan getirdiği dine (İslâm'a) kalple, lisanla ve âzâlarla teslim olmuş kimsedir. Kalbî yönü (imanı) diğer insanlarca bilinmediğinden dolayı, lisan ve vücut organlarıyla teslim olan kimse de müslümandır.

Fâsık: İtaatten çıkan veya herhangi bir anlamda itaatsizlikte bulunan kimse demektir. Fâsık, Kur'an'da daha çok kâfir ve münâfık anlamında kullanılmıştır.³²³ Bazen müslümanlar da fâsık işleyebilirler, yani fâsık, günahkâr müslümana da denir.³²⁴ O halde fâsık; küfür, nifak, şirk ve günah anlamlarına gelip geniş anlamlıdır. Bununla birlikte ıstılahta daha çok açıktan günah işlemekten çekinmeyen günahkâr müslümana denilmesi âdet haline gelmiştir.

Kâfirler topluluğuna gelince; kâfirler de temelde üç gruba ayrılırlarsa da, bunlar da netice itibarıyla pek farklı bir durum arz etmezler.

323 9/Tevbe, 8; 5/Mâide, 81; 3/Âl-i İmran, 110 gibi

324 Bak. 2/Bakara, 282

Kâfir: Yalanlayan ve inkâr eden anlamına gelen kâfir, İslam Dininin tümünü veya bir cüzünü inkâr edip yalanlayan kimsedir.

Müşrik: Ortak koşan anlamına gelen müşrik, Allah'ın zatına, isimlerine ve sıfatlarına başka bir şeyi şirk koşan, yani ortak eden kimsedir. Başka bir ifadeyle Allah'ı kabullenmekle beraber, O'na ait hakları, başkasının kendisinde görmesi veya bu hakları başkasına vermesi şirk; bunu yapan kimse de müşriktir.

Münâfık: Gizli bir özellik olarak nifaka sahip olan kimseye denir. Kalbiyle İslam'a inanmadığı halde, müslümanların yanında müslüman görünmek isteyen kimseye münâfık denir. Yani münâfıklar, mü'minlerin yanında mü'min, müşriklerin yanında müşrik görünen iki yüzlü riyakâr insanlardır.

İnsanın Değer ve Üstünlüğü: “Biz insanı ahsen-i takvîm üzere/en güzel şekilde yarattık. Sonra onu aşağıların en aşağısı kıldık.”³²⁵ Âyette geçen “takvîm” kelimesi, müfessirlerce değişik şekillerde yorumlanmış, kimi sûret ve duyu organlarının güzelliği, kimi boyunun doğruluğu ve ayakları üzerinde dik durması demiş, kimi de “ahsen-i takvîm” sözünü akıl, idrâk ve temyiz (ayırma yeteneği) ile zînetlenmiş olmak şeklinde algılamıştır. Gençliğe, güç ve kuvvete yoranlar da olmuştur. Elmalılı, bu görüşleri sıraladıktan sonra *takvîm* kelimesini daha genel bir anlamda değerlendirmiş, insan için güzel olan her şeyi bu mânâyâ dâhil etmiştir. Bununla beraber, şekil ve sûretten çok, ahsen-i takvîmi insanın duygusunda, özellikle güzellik denen mânâyı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli “ahsenu'l-hâlikiyn”i ve O'nun hüsn-i mutlakla en güzel olan kemal sıfatlarını tanıyıp O'nun ahlâkıyla ahlâklanmakta aramıştır. Ona göre insan doğarken bu kemâle sahip olarak değil; bu kıvama, bu kemâle ve bu güzelliğe yeteneği olmak anlamında ahsen-i takvîmde yaratılmıştır. Aksi halde insanda hiçbir olumsuz özelliği bulunmazdı. Hâlbuki öyle olmadığı, insanın birtakım kötülüklerle iç içe bulunduğu görülmektedir. Elmalılı, bu süfliliklerden kurtularak kemale ermenin yolunu, ruh güzelliğine ve temizliğine ulaşmakta görüyor.³²⁶

325 95/Tîn, 4-5

326 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat, c. 8, s. 5938

Muhammed Kutub, İslam düşünce sisteminin insanı sadece bedeni ile ele alarak ruhu bir kenara bırakmadığını, her zaman ruhu bedenle birlikte düşündüğünü kaydetmektedir.³²⁷ İnsanda üstün ve aşağı iki prensibin devamlı çatışma halinde bulunduğu, onun ulviliği kadar aczinin de buradan kaynaklandığı söylenebilir. Bir kısım insan, ruhun yücelmesiyle ulviyet kazandığı halde, bir kısmı da bedenın süflî arzu ve heveslerine yenik düşerek alçalmaktadır.

Kur'an'ın beyânına göre, *“İnsan hiç şüphesiz hüsrân içindedir. Ancak iman edip sâlih amel işleyenler, birbirine hakkı/gerçeği tavsiye edenler ve sabırlı olmayı öğütleyenler bunun dışındadır.”*³²⁸ Kur'an ve onun tefsirlerinden anlıyoruz ki, insanın yaratılışı Allah'a iman gerektirmekle beraber küfre de müsaittir. Tabiatında meleğe yakın taraflar bulunduğu gibi; şeytana yakın taraflar da vardır.

İnsanın Değeri

İnsanı yaratan Allah, onu kendisinden sonra en değerli varlık olarak yaratmıştır. Kur'an'dan öğrendiğimize göre onun değeri, daha yaratılmadan önce belli olmuştur. Kur'an'da meleklerle hitâben ifade edilen İlâhî beyan bunun açık delilidir: *“Rabbın meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife var edeceğim’ demişti...”*³²⁹ Sonunda, yaratılmış olan bu halifenin adı insandı. Hayat sahnesinde imar ve ıslah görevini ifa ederek işleri düzenleyecek, Allah'ın kanunları ile nizâm-ı âlemi tanzim edecekti. Çünkü bu göreve lâıyk biçimde, ahsen-i takvîm üzere, yani en güzel biçimde yaratılmıştı.

İnsanın her bakımdan en güzel biçimde yaratılmış olduğunu Tîn sûresindeki âyetle gördük. Onun değeri ile ilgili başka bir âyet de şudur: *“And olsun ki, Biz insanoğullarını şerefli kıldık. Karada ve denizde taşıtlara yükledik. Temiz şeylerle onları rızıklandırdık. Yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık.”*³³⁰ İnsan, bundan daha değerli bir iltifata da nâil olmuş, meleklerden, kendisine secde etmeleri istenmiştir. Bunlardan daha büyük bir şeref düşünülebilir mi? *“Meleklerle, ‘Âdem'e secde edin’ demiştik. İblis müstesna*

327 Muhammed Kutub, İslâm Düşüncesinde Sanat, Fikir Y., s. 32

328 103/Asr, 2-3

329 2/Bakara, 30

330 17/İsrâ, 70

*hepsi secde ettiler. O kaçındı; büyüklük tasladı ve inkâr edenlerden oldu.*³³¹
Bu konu, önemine binâen ve bilmediğimiz başka hikmetlerden dolayı Kur'an'da tekrar tekrar anlatılır.

Büyük âlemdaki her şeyin mutlaka insanın bedeni olan küçük âlemde bir benzeri vardır. İşte bundan dolayı Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Andolsun ki Biz insanı ahsen-i takvimde (en güzel bir sûrette) yarattık.”*³³²; *“Kendi nefislerinizde de (nice âyetler) vardır. Görmez misiniz?”*³³³

Meselâ, insanın duyu organları, ışık veren yıldızlardan daha şerefli. İnsanın görmesi ve işitmesi idrâk edilen şeyleri bunlar vasıtasıyla idrâk etmesi açısından güneşi ve ayı andırır. İnsanın organları çürüdükten sonra yer cinsinden toprak olurlar. Yine insanda su cinsinden, ter ve bedende diğer ıslak âzâlar vardır. Hava türünden insanda ruh ve nefes vardır. Ateş türünden ise insanda hararet vardır. Damarları ise yeryüzündeki nehirleri andırır, ciğeri nehirleri besleyen pınarlar konumundadır. Çünkü damarlar ciğerden alacaklarını alırlar. İnsanın mesanesi denizi andırır. Çünkü bedende bulunan değişik bölgeler nehirlerin denize aktığı gibi, aktacaklarını buraya akıtırlar. İnsanın kemikleri yeryüzünün kazıkları durumunda olan dağlar gibidir. Âzâları da ağaçları andırır. Her bir ağacın yaprakları ya da meyveleri olduğu gibi, her bir organın da bir fiili ya da etkisi vardır. İnsanın bedeni üzerindeki saç ve kıllar, yeryüzü üzerindeki bitki ve ot durumundadır. Diğer taraftan insan, dili ile bütün canlıların seslerini taklit edebilir. Âzâlarıyla da bütün canlıların yaptığıнын benzerini yapar. Buna göre bu küçük âlem, büyük âlemlerle birlikte aynı yaratıcının yarattığı ve sonradan var ettiği varlıktır. O'ndan başka hiç bir ilâh yoktur.

İnsanın yaratılışındaki fevkalâdelik, ona verilen değeri göstermektedir. İnsan, ister biyolojik, ister fizyolojik, ister psikolojik açıdan hangi yönüyle incelenirse incelensin onun yaratılışındaki olağanüstülük hemen dikkatimizi çeker. Bunu konuyla ilgili bilim kitaplarında, ansiklopedilerde her zaman görmek mümkündür. Meselâ, bir insanın DNA molekülünün (deoksiribo nükleik asitin), 100000 ansiklopedi sayfasına eşit uzunlukta biyolojik bilgilere sahip evrensel bir hârika olduğunu düşünebilir miyiz?³³⁴

331 2/Bakara, 34; 17/İsrâ, 61; 38/Sâd, 71

332 95/Tin, 4

333 51/Zâriyât, 21

334 Fethullah Han, Kur'an ve Kâinat Âyetleri, İnkılab Y., s. 157

Bu sebepten dolayı olsa gerek ki, âlemin “büyük insan”, insanın da “küçük âlem” olduğu ifade edilmiştir. Bilim çağından uzay çağına geçilmiş olmasına rağmen, insanın keşfedilmeyen tarafının keşfedilene oranla çok daha büyük olduğunu söyleyebiliriz. İnsan, kendini keşfedememenin aczini yer yer itiraf etmek mecburiyetinde kalıyor ve kalacaktır. İnsan o kadar büyük, o kadar esrar dolu yaratılmıştır.

Ona verilen akıl, güzeli çirkinden temyiz/ayırma gücü, insana verilen nimeti ve değeri göstermesi bakımından yeter de artar bile. Hz. Ali’ye izafe edilen şu beyitler, insanın değerini anlatmaktadır:

“İlacın sendedir de farkında olmazsın.

Derdin de sendendir fakat görmezsin.

Sanırsın ki sen sade, küçük bir cirimsin;

Hâlbuki sende dürülmüş en büyük âlem.”

Allah, insanı yeryüzünde halife ilan etmiştir. İnsan, Allah’ın kanunlarıyla evrenin nizamını tesis edecektir. Bu, geçici bir görev olmayıp, kıyamete kadar sürecektir. Bir nesil, kendisine verilen görevi kendisinden sonraki nesillere intikal ettirecek, halifelik görevi, bir bayrak yarışı gibi sürüp gidecektir. İnsana böyle şerefli bir görevi veren Allah, tabiidir ki, görevini tam olarak yerine getirmesi için onu büyük imkânlarla donatacaktır. Öyle de olmuştur. *“Allah’ın göklerde olanları da, yerde olanları da emriniz altına verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmez misiniz? İnsanlardan, Allah hakkında hiçbir bilgisi olmadan, doğruluk rehberi ve aydınlatıcı bir kitap bulunmadan tartışanlar var.”*³³⁵; *“Geceyi, gündüzü, güneşi, ayı sizin emrinize âmâde kılmıştır. Yıldızlar da O’nun buyruğuna boyun eğmiştir. Bunlarda akleden kimseler için dersler vardır.”*³³⁶; *“Gökleri ve yeri yaratan, yukarıdan indirdiği su ile size rızık olarak ürünler yetiştiren, emri gereğince denizde yüzmek üzere gemileri, nehirleri, belli yörüngelerde yürüyen ay ve güneşi, gece ile gündüzü sizin buyruğunuza veren Allah’tır.”*³³⁷ İnsana verilen şeyler, saymakla bitmez. *“Kendisinden isteyebileceğiniz her*

335 31/Lokman, 20

336 16/Nahl, 12

337 14/İbrahim, 32-33

şeyi size vermiştir. Allah'ın nimetini sayacak olsanız bitiremezsiniz. Doğrusu insan pek zâlim ve çok nankördür.”³³⁸

Haklar, Görevleri; Nimetler de Sorumlulukları Doğurur

Evrenin tek yaratıcısı olan Allah, insanı sayılamayacak meziyet, nimet ve imkânlarla yaratmış, bu nimetleri ruh ile tamamlamıştır. Bu özellikler, onu diğer yaratıklardan üstün kılar ve tabii bu sayısız nimetler dolayısıyla insan, Allah karşısında sorumludur. İnsanın bu bilinci yakalaması, kaderinin dönüm noktası olacaktır. Kur'an, bu sorumluluğa işaret ederken şunları söylüyor: *“Allah O'dur ki, sizi, yeryüzünün halifeleri yaptı. Ve derecelerle kiminizi kiminizin üstüne çıkardı. Bu, size verdiği şeyler de sizi imtihan etmek içindir. Muhakkak ki Rabbin, cezalandırması çabuk olandır. Ve gerçekten çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”³³⁹*

Kur'an, insana kendisini tanıtıyor. Ona Allah'a kulluk amacıyla yaratıldığını, mutluluğunun bu amaca ulaşmakla mümkün olabileceğini, amacına tek başına elindeki imkânlarla yetişmesinin mümkün olmadığını, Allah'a sığınmadan, O'nun yardımını almadan mutlu olamayacağını, mutlaka O'nun buyruklarına uyması gerektiğini anlatıyor. Ve yine anlatıyor ki, Allah onun nihâî amacına ulaşması ve böylece ebedî mutluluğa erişmesi için bazı kimseleri peygamber/elçi olarak görevlendirmiştir. Onlar özel olarak yetiştirilmiş kimselerdir. Kendilerini Allah adına eğitip terbiye edeceklerdir. Bunlara da uyulması gerekir; çünkü onlar, insanlığa öğretmen olarak gönderilmişlerdir. *“Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve her hamde lâyıktır.”³⁴⁰*

Herkesin Rabbinin ve kendini tanıması, kul ve halife olmaya çalışması kolay değildir. Bunun şartları vardır. Bu şartların en önemlisi, insanın acizliğini, yetersizliğini içtenlikle kabul etmesidir. Bunu bir benzetmeyle anlatmak daha kolay olacaktır. Sağlıklı yaşamayı amaç edinen bir insan düşünelim. Bu insan ne zaman ve niçin doktora gider? Ya rahatsızlık hissettiği veya kendisinde bir rahatsızlığın olup olmadığını anlamak istediği zaman gider.

338 14/İbrahim, 34

339 6/En'am, 165

340 35/Fâtır, 15

Kendi rahatsızlığının farkına varmayan, varsa bile bu rahatsızlığı kendisinin daha iyi tedavi edebileceğine inanan insan niçin doktora gitsin? Gitmez. O halde yapılacak iş:

1- İnsanların sağlıklı yaşamayı amaç edinmelerini,

2- Bunun için bir doktora muhtaç olduklarının bilincine varmalarını sağlamak. Bu bilince ulaşmış olan kimse doktora ihtiyacını kabul etmekle birlikte, “hangi doktor?” diye de sorabilir. Aklı başında hiç kimse, kendisini tedavi edemeyecek doktora gitmez. O halde;

3- Bir kimsenin tedavi olacağı doktorun bilgi gücüne de inanması gerekir.

4- İnsanın kendisini tedavi edecek olan doktorun reçetesinin kendisine şifa sağlayacağına inanmasıdır. Her ne kadar doktora inansa bile, eline verilen reçetenin faydasız bir kâğıt parçası olduğuna karar veren bir kimse, o reçetede öngörülen ilaçları kullanmaz.

“İlim, ilim bilmektir; İlim, kendin bilmektir.

Sen kendini bilmezsin; Ya nice okumaktır.”

Rabbini bilen, ancak kendini bilebilir; kendini bilen de Rabbini. İnsanın kendi gerçeğini tam olarak tanıması, İslâm eğitiminin esasını teşkil eder. Kur’an’ı incelediğimiz zaman görürüz ki, kendi gerçeğini tanıma konusunda insanlar, genel olarak üç kısma ayrılmaktadır:

1. Kendilerini olduklarından yukarıda görenler. Kur’an’da bunlar, tâğut, müstekbir, mağrur insanlar olarak tanıtılır.
2. Kendilerini olduklarından daha aşağı görenler. Kur’an’a göre bunlar da müstaz’af, zelil insanlardır.
3. Kendi gerçeklerini olduğu gibi görenler. Bunların da Kur’an’da birçok isimleri vardır, ama genel ve yaygın isimleri mü’min ve müslimdir.³⁴¹

Beşerî bilim, insanın dünyaya nasıl geldiğini anlatsa bile niçin geldiğini bildiremez. Bu dünyaya her gelenin öleceğini bildirir, fakat nereye gidece-

341 Yaşar Fersahoğlu, Kur’an’da Zihin Eğitimi, Marifet Y., s. 254-257

ğini kestiremez. Bilim, olayın şeklinden bahseder, felsefe ise, sebebini açıklamaya çalışır. Ancak felsefenin de sınırı akıldır. Aklın bulamayacağı konular, felsefenin de dışında kalır. O zaman söz “din”in olur/olmalıdır. Yüce Yaraticımız, insan aklının idrâkten âciz kaldığı hakikatleri, Peygamberleri vasıtasıyla öğretmiştir. Beşerî bilimin dışında kalan, onun sınırına girmeyen, felsefeyi âciz bırakan konular, sadece dinin alanı içine girer. Ve ancak bu sahada çözülebilir. Alex Carrel: “Ölümün esrârı karşısında insanın duyduğu endişeye imanın verdiği cevap, bilimin verdiği cevapla kıyaslanmayacak kadar tatminkârdır” diyor.

Nereden gelip nereye gittiğimizi, bizi nasıl bir geleceğin beklediğini ve ölümün anlamını ancak vahiy aydınlatabilir. Vahiy kabul etmeyen insan, tatminsizlik ve huzursuzluğu bu konudada da derinden yaşayacak, bu soruların ve ölümün her insan için ayrı mânâsı veya anlamsızlığı olacaktır. Çünkü ölüm, hayata göre, hayatın mânâsı da onu yaşayan kişilere göre değişmekte ve sahip olduğu inanç, insanı şekillendirmektedir. Ama ortak olan bir şey vardır. O da, bu sorulara sadece bilim veya kuru bir akılla cevap verilemeyeceği gerçeğidir.

İnsanın yeri ve konumu gerçekten çok yüksektir. Çünkü şu koca dünya, ona bir ev, hayvanlar ona bir hizmetçi, güneş onun ısınması için bir soba, ay ise aydınlanması için ona bir lâmba olarak yaratılmıştır. Bu yüzden insanın görevi de büyüktür. Vazifesi, kendini yaratana tanıyıp O’nun emir ve izni dahilinde hareket etmesi şeklinde tarif edilebilir. Yine de imtihan dünyasında yaşadığımızı ve dileyenin istediği yolu seçmekte serbest olduğuna da unutmamalıyız. Ancak, cansız ve şuursuz cisimlerin bir zerresi bile kaybolmaz iken ve dağılan yıldızların atomlarından yeniden bir başka yıldız yaratılırken, insanın ölümden sonra bir avuç toprak olacağını düşünmek, insafsızlık olsa gerek. O halde insan toprağa girip ebediyyen yatamaz ve saklanamaz. Sahip olduğu nimetlerden hesaba çekilecek, mükâfat ve ceza için âhîret konakları olan Cennet ve Cehenneme gönderilecektir.

3- Alâk

Alâk kelimesinin asıl anlamı, *yapışkanlıktır*.³⁴² İnsanın yapışkan bir nesneden yaratıldığını belirten bu kavram, hem onun ana rahminde embriyonik bir gelişme göstermesine, hem de sevgi ve ilgi gibi mânevî değerlerle donatılmış olduğuna işaret eder.

Bugün, embrioya tekabül ettiği düşünülen alâka kelimesine, öteden beri kan pıhtısı anlamı verilmiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucu, insanın ana karnında böyle bir evre geçirmediği ilmen ortaya konulunca, bu anlam belirlemesinin isâbetsiz olduğu görülmüştür. Şu halde, bir yönüyle açık/muhkem, bir yönüyle de kapalı/müphem olan bu tür kelimeler, herhangi bir dile aktarılırken, ya aslı şekilleriyle aynen kullanılmalı, ya da muhâtapların doğru ve kolay anlayabilecekleri kelime karşılıkları verilmelidir.

İnsanın yaratılışı ile ilgili âyetlerin, daha çok kıyâmet ve yeniden diriliş konularıyla bağlantılı oldukları görülür.³⁴³ Bundan maksat, Yüce Allah'ın sınırsız kudretini ve O'nun hayatı sürekli inşâ ettiğini insanlara anlatmaktır. Hiçbir insan, varlık alanına ve bulunduğu şekle bir anda, kendiliğinden gelmiş değildir. Diğer varlıklar gibi insanı da yaratan Allah'tır. İnsan doğuma dek ana rahminde birtakım aşamalardan geçer; doğduktan sonra da ölüme doğru bir değişim ve dönüşüm sürecine girer. Bütün bu yaratılış evrelerinin hepsi, Allah tarafından öngörülür ve gerçekleştirilir. Zaten her insan, doğduğu andan itibaren ölüm yaşına girmiş demektir. İşte Kur'an, bu gerçekleri dile getirerek insanlara âhiretin ve yeniden dirilişin hem makul hem de mümkün olduğunu anlatmaya çalışır. İnsanın Allah'a bilgili, şuurlu ve istekli biçimde inanıp teslim olması ise; öncelikle onun kendi yaratılmışlığını idrâk etmesine bağlıdır. Zira insan, boş yere yaratılmamış ve başıboş bırakılmamıştır.³⁴⁴

Genellikle “kan pıhtısı” diye açıklanan alâkın, dölllenmiş hücrenin ana rahminde tutunan, yani embriyon safhasından önceki halini (nidation) ifade ettiğini söylemek mümkündür.

342 Alâk kelimesi, sözlükte yapışmak, asılmak, suda bulunan ve kan emen kurtçuk (sülük), kan pıhtısı, sevgi ve ilgi gibi anlamlar taşıyan alâk kökünden türemiş çoğul bir isimdir. Bu kelimenin tekili, alâkadır (Bk. Lisânu'l Arab, c. 10, s. 261-270).

343 Bk. 80/Abese, 18-22; 75/Kıyâme, 36-40; 86/Târık, 5-8; 23/Mü'minûn, 12-16; 22/Hacc, 5 vb.

344 Bk. 75/Kıyâme, 36; Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları, I, s. 18-19

Alâk: Çok anlamlı çoğul bir isimdir, tekili alâkadır. Yapışmak, asılmak, sevgi, ilgi, sakanın iki koğasından her birini bir ucunda taşıdığı ağaç, bunun uçlarına asılan ip, pıhtılaşmış kan ve bizce en ilgi çekici olarak da suda bulunan, sülük dediğimiz kan emen kurtçuktur.³⁴⁵ Tefsir ve meallerin çoğunda ‘alâk’ı, sadece kan pıhtısı anlamıyla düşünmüş ve Allah’ın insanı kan pıhtısından yaratmış olduğunu söylemişlerdir. Oysa kan pıhtısı anlamı, kelimenin asıl anlamı değildir, ondan başka çok anlamı vardır. Alâk kelimesiyle:

- 1) Meni sıvısı içinde yüzen spermle,
- 2) Meninin yapışkanlığına,
- 3) Spermle döllen yumurtanın bölünüp üreyerek, bir hafta içinde fallop borusundan inip rahmin cidarına asılması durumuna (morulla aşamasına),
- 4) Morulla aşamasından sonra ceninin aldığı biçime işaret edilmiş olabilir.

Âyetteki ‘alâk ile kan pıhtısı anlamı kastedilmiş ise, aşıl原因an yumurtanın, bölünmesiyle meydana gelen hücrelerin verdiği kırmızı görünüme işaret edilmiş olur. Kelimede asıl anlam olarak yapışkanlık bulunduğu için insanın yapışkandan yaratılması, aşıl原因an yumurtanın, rahmin cidarına yapışıp üremesine işarettir. Kelimedeki ilgi, sevgi anlamı da göz önünde bulundurulursa insanın, Allah’ın sevgi ve şefkatiyle yaratıldığı, insanın hamuruna sevgi ve şefkat konulduğu anlaşılır. Ayrıntı için Kıyamet Sûresinin son kısmına bakılabilir.

İşte insanı bir kurtçuktan yahut kan pıhtısı görünümü veren embriyo’dan yahut sevgi ve şefkatten yaratıp aşamadan aşamaya geçirerek geliştiren, mükemmel şekle koyan, iştirici, görücü, düşünücü yapan, sonra dünyaya getirip onu öğrenime yönelten, ona bilmediği şeyleri öğrenmeyi ve kalemle yazı yazmayı ilham eden Allah’a karşı insanın kulluk etmesi gerekirken nankörlük etmesi asla yakışık almaz. İşte bunları izleyen âyetlerde, varlığını Allah’a borçlu olan insanın, O’na karşı böbürlenmesi, kendisini zengin, kendine yeterli görüp kibirlenmesi kınanmaktadır.

345 Lisânu’l-‘Arab, 2/862,865.

İlk âyette yaratan Rabbinin adıyla okumanın emredilmesi, sonra o Rabbin, insanı alâk'tan yaratan Rab olarak nitelendirilmesi, Kur'ân'ın ilme ve bilgiye verdiği değeri gösterir. Adetâ insan, bu âyetlerle Allah'ın yarattığı şeyleri incelemeye yöneltilmekte, bu incelemeye önce kendi yaratılışından başlamaya, öğrendiklerini yazı ile de tesbit ederek ilmini geliştirmeye ve bilmediği şeyleri öğrenmeye teşvik edilmektedir ki bütün kâinat varlıklarını incelemek, maddî ve mânevî ilimleri (Allah için, O'nun adıyla) öğrenmek bu âyetin yönlendirme kapsamına girer.

Âyette insan geneldir. Bütün insanların alâktan yaratıldığı ifâde edilmiştir. Gerçi hayvanlar da alâktan yaratılır ama hitap insana olduğu için insan yaratılışının başlangıcına işaret edilmiştir. Tâ ki insan önce kendi yaratılışını düşünsün de kendisini öyle görünmez, tek birer hücreden ibaret sperm ile yumurtanın bileşkesi zigot durumundan şu mükemmel insan şekline getiren yüce Yaratıcıya şükür ve ibâdet etsin.³⁴⁶

“Alâk”, Arapların dilinde bir şeyin bir yere yapışmasıdır. Âlimlerimiz de kadınla erkek menisinin birbirleriyle döllandikten sonra ana rahmine yapışmasından dolayı buna “alâk” demişlerdir.

Bu âyetin işareti bize şunu da bildirmektedir. Yeryüzündeki yaratılan bütün insanlar, aynı şekilde yaratılmış olduğundan, hepsi birbirine eşittir ve bu anlamda birbirinden üstünlüğü yoktur. Her insan bir meniden yaratılmıştır. Allah (c.c) gözlerimizle göremeyeceğimiz kadar küçük bir suya bizim şeklimizi, şemalimizi yazmıştır, resmetmiştir.

Zengini, fakiri, müstaz'afı, müstekbiri, beyazı, siyahı, soyluyu soysuzu... kısaca herkesi Allah yaratmıştır. Öyleyse kimse başkasına hava atmasın, ancak takvada yarışsınlar.³⁴⁷

“O insanı sevgi ve alâkadan yarattı.” Alâk ve alâka, maddî olarak “embriyo ve hücre”, mânevî olarak “sevgi ve ilgi-alâka” anlamına gelir. Doğru tercih ikincisidir. Zira hem bu pasaj insanın embriyolojik kökenini değil, mânevî boyutunu ele almaktadır, hem de âyetin başındaki “el-insân”dan dolayı buradaki “alâk”ın, sadece insan soyuna ait bir şey olması gerekir. Oysa embriyolojik mânâda “alâk” (embriyo, hücre), diğer memeli canlıları da kapsayan ortak bir özelliktir. İbn Fâris, el-alâka'yı; el-hubbu'l-lâzım li'l-

346 Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yay., c. 2, s. 154-155

347 Mahmut Toptaş, Kur'an-ı Kerim Şifa Tefsiri, Cantaş Yayınları: 8/318.

kalb (kalp için gerekli olan sevgi) diye tanımlar.³⁴⁸ İnsanın anne karnındaki embriyolojik gelişim sürecini ele alan Hac 5, Mü'minûn 14, Mü'min 67, Kıyâme 37'den farklı olarak bu bağlamda, embriyolojik olmaktan çok, ontolojik olmak durumundadır. Bunu destekleyen bir husus da, geçtiği tüm diğer yerlerde (5 kez) dişil formda "alâka" olarak gelirken sadece burada "alâk" formunda gelir. İlginç bir tevâfuktur ki, Allah isminin mücerredi olan e-le-he'nin tüm formlarının ortak anlamı "sevgi"dir. Bu, gerçekten dikkat çekicidir.³⁴⁹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: "Alâk: Alâka'nın çoğulu olarak sayılmıştır. Beydâvî diyor ki: "İnsan" kelimesi, çoğul mânâsında olduğu için çoğul yapılmıştır.³⁵⁰ "Kamus" ve şerhlerinden anlaşıldığına göre aslında lügatta alâk maddesi, yapışıp ilişmek mânâsına vaz' edilmiştir. Ve mutlak şekilde ilişkin ve yapışkan nesneye de denir. Bundan her türlü kana ve kırmızı kana ve özellikle uyuşuk kana alâk denilmiş. Kandan bir kısım olması itibariyle veya doğrudan doğruya ilişiklik mânâsı ile rahimdeki tutuğa da alâka denilmiştir. Yapışkanlığından dolayı sülük ve kuyu makarasına ve ipine ve makarasının iştirilip ipi geçirilen takıntısına ve işlek yola da alâk denilir. Bütün bunlar maddî mânâdır. Bunlardan başka alâk, ruhanî ve mânevî olarak "alâka" gibi aşk ve sevgi mânâsına geldiği de lügatta açıklanmıştır.

Tefsir bilgileri, yaratılışın maddî yönünü göz önünde bulundurarak meninin (sperma) aşılmasından sonra meydana gelen kan pıhtısının çoğulu olmasıyla yetinmişler ve bunu en alçaktan en yükseğe yükselmeyi göstermek için açıkça anlaşılan mânâ olarak görmüşlerdir. Fakat manevî yönü de kapsamak üzere mutlak bir alâka, bir ilişki mânâsına müfred olarak düşünülmesine hem alâkanın yaratılmasına da başlangıç olan ve Rab-bânî bir izafetten ibaret bulunan ruhî ilişige kadar insanın bütün yaratılışın başlangıçlarını kapsayan, hem de okunanın ruhî bir sevgi ve alâka ile takip edilmesi hususuna da açık faydalı bir uyarım olacağından dolayı daha ince, daha derin, daha belîğ olur. Bu şekilde meâle şöyle demeli: "O, insanı bir ilişikten yarattı. Bununla beraber iki takdirde de kısaca mânâsı şudur: "Bir alâkadan yahut sırf bir ilişkiden bir insan yaratan ve mutlak sûrette yaratmak kendinin şânı olan Rabb'in hiç okumamış olan kimseyi de böyle bir emir ile elbette okutur. Onun için oku!"³⁵¹

348 Mekayis

349 Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçli Meal –Tefsir, Düşün Yay., c. 2, s. 1279

350 Beydavi Tefsiri: 2/611.

351 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yayınları: 9/324.

- 3-5. ÂYETLER -

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

اقْرَأْ : oku : وَرَبُّكَ : senin Rabbin : الْأَكْرَمُ : en büyük cömerttir, ikram edendir
 عَلَّمَ : öyle ki : بِالْقَلَمِ : (öğretti) dir öğreten : عَلَّمَ : kalemle (yazmayı) :
 (öğretti) dirbelleten : الْإِنْسَانَ : insana : لَمْ يَعْلَمْ : bilmediklerini

“Oku! O, ekrem (sonsuz kerem sahibi) olan, cömertliğinin sonu olmayan Rabbin, kalemle yazmayı da öğretendir. İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.” (96/Alâk, 3-5)

Sûrenin birinci âyetinde geçen “Oku” emri, burada üçüncü âyette de tekrar edilmiştir. Bu tekrar te’kid veya yeni bir emir olarak yorumlanabilir. Te’kid için düşünülürse; “tekrar tekrar oku” anlamına gelebilir. İkinci yorum göre de “başkalarına tebliğ veya öğretmek için oku” anlamına gelebilir. Yine üçüncü âyette geçen “ekrem”, Allah’ın sıfatlarından biri olup çok ikram eden, en çok ikram eden, kerîm olanlarla mukayese edilemeyecek en üst derecede kerîm demektir. “O, kalemle (yazmayı) öğretendir.” Yani peygamberine kalemsiz öğrettiği gibi, başkalarına kalemle öğreten de O’dur. Buradan ayrıca peygamberler dışındakilerin, kalemle yani vâsıta/araç ile öğrenebileceklerine, okuyup çalışmadan ilim sahibi olamayacaklarına önemli bir işaret ve hatırlatma vardır. Tüm ashâb ilmi ve vahyi, vâsıtalı olarak öğrenmişler ve onlara ilim vehbî olarak verilmemiştir.

el-Ekrem: Herhangi bir karşılık almadan ve beklemeden sınırsızca veren” demektir. Zımnen: İnsan Allah’a borçlu olarak doğar, bu yüzden *din* “borçluluk bilinci”dir. Bu âyete kadar *Rab*, *ellezî halâka*, *ellezî alleme* gibi eylem sıfatlarından sonra, *Ekrem* ile kemal sıfatlarına geçti. Öncesiyle birlikte: Yoktan var eden de O, var ettikten sonra aşama aşama kemâle ulaştıran da...³⁵²

Kalem bir semboldür. Hem bilginin kayıt altına alınmasını, hem de öğrenme araçlarını simgeler. Daha ilk inen vahiyle “sözlü kültürden yazı-

352 Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal Tefsir, Düşün Y., s. 1279

lı kültüre geç” işaretini alan Nebî, mesajı aldığını vahyi yazdırarak ortaya koyacaktır. Kalem yazıyı temsil eder. Yazı ise bilgiyi kayda alıp bu kayda kalemi, kâğıdı, eli, zamanı, mekânı, okuyan ve okuyacak her insanı şâhit tutmaktır. Söz uçucu yazı kalıcıdır. Onun için demişlerdir ki; ilim avlamak, yazı ise avı bağlamaktır. El-ilmu saydun zabtuhâ kaydun.

“İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.” Hem fitratına fitrî bilgiyi nakşetti, hem vahiy (zıkr) ile nakşedileni hatırlattı, hem de bilmediklerini öğretti. Allah Rasûlü “Arayış” (Hırâ) mağarasından bu vahiylerle endişeli bir halde dönünce Hz. Hatice onu şöyle teselli eder: Vallahi Allah seni kesinlikle mahcup etmez! Çünkü sen sözüne sâdık bir adamsın, akrabalık bağlarını gözetirsin, kimsesizleri korursun, konuğa ikram edersin, haklının hakkını almasına yardım edersin.”³⁵³

“İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.” Yani, ilmin kaynağı vahiydir. Melekler dâhil, öğrenme yetisine sahip bütün varlıkların ilmi Allah’ın öğrettiği şeylerle sınırlıdır. “Seni tenzih ederiz, Senin bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir ilmimiz yoktur. Her şeyi hakkıyla bilen ve yaptığında hikmet sahibi şüphesiz ki Sensin.”³⁵⁴

Alâk sûresi, “Oku!” diye başladıktan sonra, üçüncü âyette bir “oku” emri daha geliyordu: “Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir.”

Rabbin en büyük ikram sahibidir. Dikkat ederseniz Rabbimiz önce bir oku dedi, sonra şimdi bir daha oku dedi. Bu ikincisi te’kiddir. Yani oku, bir daha oku, tekrar tekrar oku, sürekli oku demektir.

Ya da birinci oku emri kendin oku, kendine oku, kendin için oku demektir. Bu ikincisi de başkalarına oku demektir. Kendine okuduğunu, kendine duyurduğunu bir de başkalarına oku, başkalarına duyur demektir.

Veya birinci “İkra” metlûv âyetleri okuma, ikincisi de meşhûd âyetleri okuma emridir. Biliyoruz ki birisi metlûv, yani okunan, kulağa hitap eden işitsel âyetler, yani şu elimizdeki kitabın âyetleri, ötekisi de meşhûd, müşâhede edilen âyetlerdir. İşte birinci emir şu kitabın âyetlerini okuma emridir,

353 Ahmed bin Hanbel, VI/223; Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal Tefsir, Düşün Y., s. 1279

354 2/Bakara, 32

ikincisi de öteki âyetleri okuma emridir. Birinci oku emri, “Yaratan”; ikinci oku emri de “yaratılmışları” tanımaya işaret eder. Bu âyetler, insanın önce okuyup öğrenmesi, sonra da okutup öğretmesi gerektiği mesajını verir. “Oku! Rabbin ikram sahibidir.”

Oku, Rabbin Kerimdir, Rabbin kerem sahibidir. Rabbin ikram sahibidir. Çok büyük ikramlarda bulundu Rabbin sana karşı. Tüm ikramlar O’ndandır. İşte en büyük ikramlarından birisi: “O kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti.”

Kalemle yazmayı öğretti Rabbimiz. Bu, Rabbimizin kullarına lütfettiği beyân gücünün yanında, kalemle yazma lütfuydu. Rahmân sûresinde de Rabbimiz insana beyân gücünü verdiğini şöyle anlatıyordu: “Rahmân olan Allah Kur’ânı öğretti, insanı yarattı ve ona beyanı öğretti.”³⁵⁵

Beyân, mânâ nakli demektir. Yani insanın karşısındakine duyurmak istediklerinin naklidir. İnsanın karşısındakine beyan imkânı verilmiştir ki bu yeryüzünde Allah’ın varlığına en büyük delildir. Bundan daha büyük bir mucize olamaz. Zaman ve mekân birlikteliği içinde bizim karşımızdakine mânâ nakletme imkânımız vardır. İşte bakın Kerîm olan Rabbimiz keremi gereği bir ihsan olarak kalemle yazmayı öğrettiğini anlatır: “O kalemle yazmayı öğretmiştir.”

Kalemle bu mânânın intikalinin zaman ve mekân ötesine ulaştırılmasını öğretti Allah. Yeryüzünde bunu becerebilen ikinci bir varlık yoktur. Ne büyük bir lütuf, ne büyük bir şeref değil mi? Ama o nisbette de sorumluluğu büyük bir şeref.

Tüm kitaplar bize kalem vasıtasıyla ulaşmıştır. Bilgilenme âmili kalemdir. Öyleyse bu Rabbimizin bize en büyük nîmetlerinden birisidir. Çünkü biz insanlar için en büyük nîmet vahiy nîmetidir, kitap nîmetidir. Eğer kalem vasıtasıyla, kitap vasıtasıyla bizlere vahiy ulaşmasaydı, dünyadaki hiçbir nîmetten istifâde etme imkânımız olmayacaktı.

Kalemle yazmayı ve insana bilmediklerini öğreten Allah’tır. Bilgi Allah’tandır, bilginin kaynağı Allah’tır. Allah bize bilgisini açmasaydı, bizi

355 55/Rahmân, 12

muhâtap kabul edip kendi bilgisini bize aktarmasaydı, bizler şu anda bildiklerimizi nereden öğrenebilecektik?

Şu dünyadan Allah bilgisini, Peygamber vasıtasıyla bize ulaşmış vahiy bilgisini söküp çıkarsanız ne kalır geriye, hiç düşündük mü? Eğer yeryüzünden vahiy bilgisini söküp alsalar geriye iki şey kalır: Kan dökücülük ve fesat. Meleklerin de ifâdesiyle insan bu iki özellikten Allah bilgisi sayesinde kurtulmuş ve insan olabilmıştır.³⁵⁶

İnsanı insan yapan, insanı yeryüzünde halîfe yapan işte bu Allah bilgisidir. Hattâ şu anda dünyada bilinen tüm sanatların, bilgilerin tamamı Peygamber bilgisine dayanmaktadır. Tüm sanatlar Peygamber eliyle talim buyurulmuştur. İnsanoğlu mezar kazmasını bile bilmiyordu da mezar kazıp ölüleri defnetme sanatını Allah öğretmiştir.³⁵⁷

“Oku! Rabbin en büyük kerem sahibidir.”

Bu âyette Allah'ın sonsuz bağış ve ihsânı dile getirilir. Âyette yer alan ve çok zengin anlamlı olan *el-Ekrem* ismi³⁵⁸ insan için kullanıldığı zaman, “asıl, hür, cömert, güzel ahlâklı, yufka yürekli ve şerefli”; Allah hakkında kullanıldığında ise, “ihsânını tezâhür ettiren, bir karşılık beklemezsizin yarattıklarına bağışta bulunan, iyiliği ve cömertliği sonsuz olan” anlamlarına gelir.³⁵⁹ Bunun için Rabbi niteleyen el-Ekrem ismi, burada “insanlara sayılamayacak kadar çok nimetler ihsân eden, onların inkâr ve nankörlüklerine rağmen cezalandırmada acele etmeyen, tevbeleri kabul eden, iyilik ve cömertlikte benzeri olmayan, ihsânı ve bağışı tükenmeyen Allah” anlamına gelmektedir.³⁶⁰ O halde insan varoluşunu, ödeyeceği bedele değil, Allah'ın sonsuz cömertliğine borçludur. Çünkü insanı insan yapan bütün kabiliyetler, ona Allah tarafından bahşedilmiştir. Eğer insan bu kabiliyetleri yaratılış amacına uygun biçimde kullanırsa, her an yeni şeyler öğrenip taze bilgilere ulaşabilir. Bilgilenme, insan için çok önemli ve anlamlıdır. Zira bilmediğini öğrenen, bilgiyi uygulayan insandır. Ama onu bütün bunları yapabilecek

356 Bk. 2/Bakara, 30

357 Bk. 5/Mâide, 31; Ali Küçük, Besâiru'l Kur'an, c. 20, s. 32-34

358 El-Ekrem ismi, sözlükte cömert olmak, iyilik etmek, bağışlamak ve karşılık beklemeden yardım etmek gibi anlamlar taşıyan “k-r-m” kökünden türemiş bir ism-i tafdil/üstünlük ismidir. Bk. Lisânu'l-Arab, 12/510-516

359 Bk. Râğib el-İsfehânî, a.g.e., s. 707

360 Bk. Zemahşeri, Keşşaf, 4/270

istek ve yetenekte yaratıp donatan Allah olduğundan O, sonsuz cömertliğin sahibidir. Allah, sonsuz ihsânının bir tecellisi olarak insanı ilim yapabilecek kabiliyette yaratmıştır. İnsan, bu yeteneğiyle okuyacak, okudukça bilmediklerini öğrenecek, öğrendikçe ve bilgisi arttıkça da, gönüllü olarak Allah'a teslim olma aşamasına ulaşacaktır. Çünkü Allah'ın irâdesi, İslâm'ın insan hayatında aslî şekliyle ve uygulanır biçimde yer almasıdır.³⁶¹ Bu da, Kur'an mesajını okuyup anlamak ve onu hayata taşımakla mümkündür.

Oku! Rabbin En Büyük Kerem Sahibidir

Allah tarafından yaratılmıştır insan; Rabbi onu yaratmış, ona şekil vermiş, onu ölçülü ve dengeli kılmıştır ve sonra istediği herhangi bir sûrette onu terkip etmiştir³⁶² ona sayısız ikramda bulunmuş ve ona kalemi kullanmasını ve bu yolla bilmediklerini öğretmiştir; onun her türlü ihtiyacını karşılamış, onu yedirmiş, içirmiş ve giydirmiştir; koyduğu varlık kanunları itibarıyla onu hayat içerisinde terbiye etmiş ve kemâle erdirmiştir. Allah'ın arzında yaşamaktadır insan; Onun verdiği rızıkla beslenmekte ve hayatını idame ettirmektedir. Asla sahipsiz ve başıboş değildir insan; dolayısıyla bu okuyuş tüm varlıklar üzerine egemen olan Allah'ın adıyla gerçekleştiril-melidir. İnsan, Efendisinin çağrısına icâbet ederek öncelikle yaratıcısının kelimeleri ile yoğrulmalı ve buna bağlı olarak Rabbinin kendisine bildir-diğini O'nun adına yeryüzünde duyurmalıdır. Bu görevi ihmal edip vahiy-den uzak hareket eden insanın misali efendisinin ekmeğini yediği evde onu umursamayan kölenin ya da bir başka ifadeyle babasının ekmeğini yediği evde onu takmayan kişinin durumu gibi, hatta bunlardan daha çirkindir.

Dolayısıyla ilk beş âyet, insanı vahyin zihinsel ve toplumsal inşâsına yönlendirmekte ve bununla bağlantılı olarak İlâhî eğitim-öğretim aracı olan kalemin kullanımına işaret etmektedir.

Oku! Rabb'in yüce ve kerem sahibidir. Hiçbir kerem sahibi O'na denk olamaz ve denklikte O'na yaklaşamaz. Senin Rabb'in kalemlle yazıp çizmeyi öğretendir. Ey Muhammed! Senin Rabb'in bir vasıtayla (yazıyla, kalemlle) okumayı ve yazmayı öğrettiği gibi vasıtasız olarak da sana öğretecektir. O'nun her şeye gücü yeter. İlmin muhâfaza edilmesi için yazılarak kayda geçilmesi din ve dünya işleri için çok önemlidir. Allah insanlara çeşitli ilim-

361 Bk. 2/Bakara, 21, 208 vb.

362 82/İnfitâr, 6-8

leri ve bilgileri öğreterek onları cehâletin karanlığından ilmin aydınlığına çıkarmıştır.

Ekrem Ne Demektir? Rabbimizin En Büyük Kerem Sahibi Olması Ne Anlama Gelir?

‘Kerem’, iyilik, bağış, üstünlük, şerefli olmak, cömert olmak demektir. Müslümanlarda bulunması gereken en güzel huylardan biridir. ‘Kerem, ikram, kerim, kerâmet, kiram, ekrem, mükerrerem’ gibi kavramlar aynı kökten türemişlerdir ve aralarında anlam bağı vardır.

‘İkram’, birisine veya misafire bir şey vermek, iyilik etmek demektir. Allah (c.c.) celâl (yücelik) ve en geniş ‘ikram’ sahibidir (zü’l-celâl-i ve’l-ikrâm).³⁶³ ‘Kerîm’, değerli ve şerefli olmak, iyilik sever olmak, çok cömert anlamlarına gelir. Kur’an, mü’minlere verilecek mükâfatlara ‘kerîm bir rızık’³⁶⁴, ‘kerîm bir ecir’³⁶⁵, ‘kerîm bir makam’³⁶⁶ demektedir.

‘Ekrem’, en cömert, en şerefli ve yüce, en değerli anlamına gelir. El-Ekrem: Herhangi bir karşılık almadan ve beklemeden sınırsızca veren” demektir. Kur’an bu sıfatı bir âyette Allah (c.c.) hakkında kullanmaktadır.³⁶⁷ Ekrem, bu âyette belirtildiği gibi Allah’ın sıfatıdır. Kur’an’a göre insanların da “ekrem”i olur. İnsanlar Allah’ın kulları olmaları yönünden eşittirler. Bu açıdan birbirlerine karşı bir üstünlükleri yoktur. İnsanların ‘en ekremi’, en üstünü ve en şerefli Allah’a karşı sorumluluk bilincini en iyi duyardır, yani en takvâ sahibi olandır.³⁶⁸ Peygamberimiz (s.a.s.): ‘İnsanların en ekremi (en üstünü) kimdir?’ sorusuna aynı cevabı vermiştir.³⁶⁹

Ekrem kelimesinin türediği kök olan “kerem”, söz ve davranışla, maddî yardım veya ikramla insanlara iyi davranmayı ifade eden çok geniş kapsamlı bir ahlâk kuralıdır. Güzel huylardan sayılan, bağışlamak, iyi davranış, ihsan etmek, cömertlik yapmak, güleryüzlü olmak gibi davranışlar ‘kerem’ sahibi olmak diye anlatılmıştır.

363 55/Rahmân, 27, 78

364 8/Enfâl, 4, 74; 22/Hacc, 50; 24/Nûr, 26; 34/Sebe, 4 vd.

365 36/Yâsin, 11; 57/Hadid, 11, 18; 33/Ahzâb, 44

366 26/Şuarâ, 58; 44 Dûhan, 26

367 96/Alâk, 3

368 49/Hucurât, 13

369 Buhâî, Enbiyâ Sûresi Tefsiri, 4/179

Kerem, daha çok cömert olmak, şerefli ve asâlet sahibi olmak, saygın kimse anlamlarında kullanılmıştır. Kerem sahibi anlamında kerim insan, cömert, iyi huylu, insanlar arasında şeref ve itibarı olan insan demektir. Bu anlamda Muhammed (s.a.s.) ‘kerîm-şerefli, değerli ve yüce’ bir elçidir.³⁷⁰

Kerîm, aynı zamanda Allah’ın güzel isimlerinden birisidir. O, çok ikram sahibidir, cömerttir, insanlara bağışı ve affı bol olan demektir.³⁷¹ Peygamberimiz ‘mekârimü’l-ahlâk’ı, yani ahlâkın en güzelini en keremlisini tamamlamak için gönderilmiştir. O’nun hayatının her ânında bu güzel ahlâkın örneklerini görmekteyiz. Nitekim Mekke fethedildiği gün, Mekkelilere “size ne yapacağımı sanıyorsunuz?” diye sorduğu zaman, onlar ‘sen kerim bir kardeşsin, kerem sahibi bir dostsun, (senin bize intikam duygusuyla davranmayacağını biliyoruz)’ diyerek buna tanıklık etmişlerdi.

Kur’ân-ı Kerim, Hz. İbrahim’in kerem sıfatını övmektedir. Çünkü o, çok ikram eden, şerefli bir insandı.³⁷² Müslümanlar ‘mukremûndurlar, yani kendilerine çok cömert davranılan, bol bol ikram edilen, Cennetlerde ağır-lanan, değer verilen şerefli kimselerdir.³⁷³ Kur’an, ‘kerîm’ bir kitaptır, çünkü O’nun şerefi yücedir, kıymetlidir, mü’minlere bağışı çoktur.³⁷⁴

Kerem sahibi olmak, müslümanların en önemli özelliklerindendir. Onların peşinden gittikleri Hz. Muhammed (s.a.s.), insanların en keremlisi idi. O Râsûl-i ekrem, yani en keremli bir peygamber idi. Cömertlik, şeref ve üstün olmak, bağışlamak ve iyilik etmek müslümanların peygamberlerinden öğrendikleri üstün ahlâk ilkelerindendir.³⁷⁵

Kendisini yaratan ‘en büyük kerem sahibi’ Allah’a karşı insana düşen görev şükretmek ve azgınlaşmamaktır.³⁷⁶ Allah insana sayısız nimetler vermiş ve karşılık olarak da yalnızca Kendisine kulluk etmesini, büyüklenmesini istemiştir.

Allah’ın güzel isimlerinden biri de “el-Kerîm”dir. Kerîm: Keremi ve bağışı bol olan, cömert; bir karşılık gözetmeden inâyetiyle ihsan eden demek-

370 69/Haakka, 40; 81/Tekvîr, 19

371 27/Neml, 40; 44/Dûhan, 49; 82/İnfitâr, 6

372 51/Zâriyât, 24-27

373 37/Sâffât, 42; 70/Meâric, 35; 36/Yâsin, 37

374 56/Vâkıa, 77

375 Hüseyin K. Ece, İslâm’ın Temel Kavramları, Beyan Y., s. 353-354

376 96/Alak, 6

tir. “Allah dilediğine kat kat fazlasını verir.”³⁷⁷; “Yalnız sabredenlere, mükâfatları hesapsız ödenecektir.”³⁷⁸; “...Kim şükrederse, artık o kendisi için şükretmiştir, kim nankörlük ederse, gerçekten benim Rabbim Ganîdir (hiçbir şeye ve kimseye ihtiyacı olmayandır), Kerim olandır.”³⁷⁹

Allah, sonsuz ihsan ve ikrâmını hepimize devamlı sunmaktadır. Hem de günün ve ömrün tamamında... Allah'ın (c.c.) ‘El-Kerim’ ismini taşıması aynı zamanda sınırsız zenginliğini ve sonsuz cömertliğini de gösterir. Ve Allah Teâlâ kullarının bu isimle sıfatlanmalarını isteyerek rızasının kazanılması için cömertçe infak etmemizi tavsiye eder.

Esmâ-i hüsnânın şerhiyle meşgul olan âlimler kerîm isminin, övgüye lâyık bütün nitelikleri kapsadığına dikkat çekerler ve bunların başında Allah'ın lütfukârlığı ile affediciliğinin geldiğini belirtirler. Gazâlî'nin kerîm ismiyle ilgili olarak kaydettiği mânâlar bu konuda söylenenlerin en kapsamlısıdır: “Kerîm muktedirken affeden, vaadini yerine getiren, lutfunu umulanın ötesinde gerçekleştiren, kime ne kadar lutufta bulunduğu hesabını yapmayan, kendisinden başkasına başvurulmasına rızâ göstermeyen, vefasızlığa sitemle mukabelede bulunup dostluğu bozacak bir karşılık vermeyen, kendisine sığınanı yüzüstü bırakmayan, aracı ve şefaâtçilere muhtaç kılmayandır.”³⁸⁰

Kur'an-ı Kerimde, “ekrem” kelimesi 2 yerde zikredilir.³⁸¹ “Ekrem” kelimesiyle aynı kökü paylaşan “kerîm” 27 yerde, “ikram” 2 yerde³⁸², “kirâm” kelimesi 3 yerde³⁸³, “Mükremûn/mükremîn” kelimeleri 5 defa³⁸⁴ zikredilmiştir.

Ekrem olmaya çalışmak, yani ikram edip kerem sahibi olmak konusunda Kur'an-ı Kerimde birçok emir ve tavsiye vardır: “İnfak fî sebîlillâh” yani Allah yolunda harcama bu emirlerin başında gelir. “Yetimi, yoksulu doyurmak”³⁸⁵, “akrabaya vermek”³⁸⁶, “Ana-babaya, akrabaya, öksüzlere, yok-

377 2/Bakara, 261

378 40/Mü'min, 40

379 27/Neml, 40

380 Gazâlî, el-Maksadü'l-esnâ, s. 127

381 96/Alak, 3; 49/Hucurât, 13

382 55/Rahmân, 27, 78

383 80/Abese, 16; 25/Furkan, 72; 82/İnfîtâr, 11

384 21/Enbiyâ, 26; 37/Sâffât, 42, 70/Meâric, 35; 36/Yâsin, 27; 51/Zâriyât, 24

385 76/İnsan, 8

386 16/Nahl, 90

*sullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanında bulunan arkadaşta, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyilik edin*³⁸⁷ gibi emirler, İslâm'ın kerem (cömertlik, yardım) anlayışını yansıtan emirlerdir. İslâm ahlâkında mü'minin kendisi için istediğini diğer mü'min kardeşi için de istemesi, kendisi için arzu etmediğini başka mü'min kardeşi için de arzu etmemesi önemli bir prensiptir.

Cömertliğin üstünlüğü ve cimrilüğün kötülüğü hakkında birçok hadis-i şerif vardır: “Rasûlullah (s.a.s.) insanların en güzeli, en cömerdi ve en cesuru idi.” “Kendisinden bir şey istediği zaman kesinlikle hayır demezdi.” O, şöyle buyurmuştur: “*Cömert Allah'a yakın, Cennete yakın, insanlara yakın, Cehennemden uzaktır. Cimri, Allah'tan uzak, Cennetten uzak, insanlardan uzak, cehenneme yakındır. Cömert câhil, cimri âbidden Allah'a daha sevgilidir.*”³⁸⁸

Fakirleri doyurmak, yoksullara yardım etmek mü'minlerin önemli özelliklerindendir. Münâfıklar ve inkârcılar fakire yardım elini uzatmadıkları gibi onu hor görürler: “*Dini yalanlayan (adam)'ı gördün mü? İşte o öksüzü iter, kakar. Yoksulu doyurmaya ön ayak olmaz.*”³⁸⁹

Kur'an'ın ilme ve bilgi edinmeye verdiği önemi belirtmek için, bundan sonraki iki âyette, okuyup öğrenmenin gereğine ve ilmin değerine vurgu yapılır. “*O, kalemle yazmayı da öğretendir. İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.*” Bu âyetler, insanı biyolojik bir varlık olarak yaratan Allah'ın, ona bilgi edinme irâdesi ve yeteneği de bahşettiğini belirtir. Âyetlerde yer alan “*alleme*” fiili³⁹⁰ öğretti anlamına gelir. *İlim* kelimesinin aslı da, aynı kökten türeyen *alem* veya *alâmet*tir.³⁹¹

İlim, bir şeyi veya gerçeği tam olarak bilmektir.³⁹² Bunun için, kanıtı/delili olan bilgiye ilim denir. Kur'an'da ilim kelimesi, “vahiy yoluyla verilen bilgi” anlamında kullanılır.³⁹³ İnsanın öğrenme, araştırma ve gözlem yoluyla

387 4/Nisâ, 36

388 Tirmizî, Birr 40

389 107/Mâun, 1-3; Halit Ünal, Şamil İslâm Ansiklopedisi, c. 3, s. 345-347

390 Alemle fiili, sözlükte bilmek, anlamak ve işaretlemek gibi anlamlar taşıyan “a-l-m” kökünün türemiş şeklidir. Bk. Lisânu'l-Arab, 12/416-422

391 Bk. İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, 12/416 vd. Râğıb el-İsfehânî, a.g.e., s. 580

392 Bk. Râğıb el-İsfehânî, a.g.e., s. 580

393 Bk. 2/Bakara, 120, 145; 11/Hûd, 14; 46/Ahkaf, 23; 18/Kehf, 65; 21/Enbiyâ, 79 vb.

la elde ettiği gerçeğe de bilgi denir. Bilgi, süje/özne ve obje/nesne arasındaki ilişkidenden ibarettir.³⁹⁴

Deney ve gözlem yoluyla elde edilen bilgiler, akıl tarafından ilme çevrilir. Bu işlevinden dolayı akıl, “ilim ustası” olarak nitelendirilir.³⁹⁵ İnsanın, Kur’an’ın verdiği selim aklın ve sağduyunun onayladığı ilme uyması gerekir.

Bu âyetlerde yer alan diğer bir önemli kelime de, “*kalem*”dir.³⁹⁶ Kalem, “kendisiyle yazı yazılan, yazmak ve çizmek için kullanılan bir araçtır.”³⁹⁷ Kalem kelimesi burada, “yazı yoluyla kaydedilen bütün ilimlerin ve yazı sanatının bir sembolü” olarak kullanılmıştır.³⁹⁸ Çünkü kafadaki düşünceler, yazı ile tespit edilip kitaba geçirilir; insan bilgisi, yazı ile bir birikim karakteri kazanır, ilim ve mârifet de kalem ve yazı ile gelişir. Öyleyse insan okuyup ilim sahibi olmalı, öğrendiklerini de münâsip bir yere yazmalıdır. Aksi takdirde nice kıymetli ilimler zamanla unutulup gider. Bu gerçek, “hatırda kalmaz, satırda kalır” sözüyle dile getirilmiştir. Bunun için Yüce Allah insana, hem bilmediklerini hem de kalemi kullanmayı öğretmiştir.

Yazmak, her şeyi silip süpüren zamanın elinden bir şeyler kurtarma gayretidir; bizden sonraki nesillerle konuşma yoludur, uzaklara ve ötelere hitaptır, bildiklerimizi ve birikimimizi başkalarıyla paylaşmaktır.

Âyetlerde, insanın, Allah’ın yarattığı şeyleri incelemesi, öğrendiklerini de yazı ile tespit edip ilmini geliştirmesi gerektiği mesajı verilir. Hayatı ve içinde yaşadığı âlemi, Allah’la irtibatlandırabilen insan, bütün âlemin, Allah’ın yazdığı bir kitap gibi karşısında durduğunu görecek; kendisinin de bu kitabın dikkatli bir okuyucusu olması gerektiğini idrâk edecektir.

Öğretmek, insanın bilmediği konularda bilgi sahibi olmasını sağlamak; ona ilim ve beceri kazandırmaktır. *Allah’ın insana öğretmesi*, onu duyular, akıl ve sezgi gibi yollarla ilim değerine ulaştırması; beşerî tecrübe ile oluşturulamayan ruhsal gerçekleri ve ahlâkî ilkeleri de, vahyî bildirim ile insana

394 Bk. Hüseyin Atay, Kur’an’da Bilgi Teorisi, s. 13

395 Bk. 1. Kur’an Sempozyumu, H. Atay, Kur’an’a Göre İnanç İlkeleri, s. 402

396 Kalem kelimesi, sözlükte kesmek, yontmak, budamak, kırmak ve yazı gibi anlamlar taşıyan “k-l-m” kökünün türemiş şeklidir (Bk. El-Müfredat, s. 683).

397 Bk. Râğib el-İsfehani, a.g.e., s. 683

398 Bk. Zemahşeri, Keşşaf, 4/270-271; Kurtubi, el-Câmiu li-Ahkâmi’l Kur’an, 20/120; Muhammed Esed, Kur’an Mesajı, s. 1287

iletmesi demektir. Şu halde, düşünme melekesine ve mantikî tanımlama yetisine sahip olan insana, varlık ve oluşun bilgisini temsil eden ayırt edici ifadeler, Allah tarafından öğretilmiştir.³⁹⁹

Burada *insan* kelimesi ile, Âdem (a.s.) ve onun temsil ettiği bütün insan soyu kastedilmiştir. Çünkü Kur'an'ın beyanına göre Allah, Âdem'e (a.s.) bütün isimleri⁴⁰⁰ işitme, görme ve düşünme yetisi bahşettiği tüm insanlara da, bilmedikleri şeyleri öğreterek onları ilim değerine ulaştırmıştır.⁴⁰¹

Görüldüğü gibi insanın, Allah'ı yok sayması, O'nun ilminin, kudretinin ve rahmetinin dışında kalması mümkün değildir. İnsan her zaman ve her işinde Allah'a muhtaçtır.⁴⁰² Allah'a inanç yoksa, insanın, ilmin, ahlâkın ve hayatın da mânâsı yoktur.

Her şey Allah'la vardır ve O'nunla anlamlıdır. Allah'ı inkâr edip insanı madde içinde eritmek, materyalist felsefelerin işidir. Her türlü yanlış anlayışlardan ve aşırılıklardan kurtulmanın öncelikli şartı, Kur'an'ın sunduğu Allah anlayışına ve inancına ulaşmaktır. Allah insanı yaratır, insan da O'na boyun eğmekle “Müslüman” olur.

Allah, insanın öğretmeni olmakla ona ne kadar çok değer verdiğini ortaya koymuştur. Öyleyse insan, ilim, tefekkür ve araştırmadan geri durmamalı; okuyup yazmalı, öğretici ve üretici olmalıdır. İnsanın ilim sahibi bir mü'min olması, onun ilim yoluyla sürekli yüksek mesajlara muhâtap olmasına ve onlara sâdık kalmasına bağlıdır. Çünkü insan, doğru ilme ve inanca sahip olmadan iç huzura ve mânevî yetkinliğe ulaşamaz. İşte böyle bir bilgilenmenin ve aydınlanmanın biricik kaynağı Kur'an'dır. Fert ve toplum hayatında görülen olumsuzlukların temel sebebi ise; insanın hayatı, ölümü ve inancı yanlış yorumlaması, *iman ve ilimden doğan sorumluluğu* unutmasıdır. Bunun için sonraki âyetlerde, ilimden, imandan ve derin düşünceden uzaklaşmış kaba bir anlayışın, *tuğyânı* nasıl barındırdığına dikkat çekilir ve açıklık getirilir.⁴⁰³

399 Bk. Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, s. 12

400 Bk. 2/Bakara, 31

401 Bk. 2/Bakara, 239, 282; 4/Nisâ, 113; 16/Nahl, 78; 96/Alâk, 5 vb.

402 Bk. 35/Fâtır, 15

403 Fahrettin Yıldız, Tefsir Dersi Notları, s. 19-21

Bilgi Kaynakları ve Vahy

İslâm inancına göre insan, gerçeğin bilgisini üç yoldan elde eder. Yani, bilginin kaynağı üçtür. İnsan üç yolla ilim elde eder. Bunlar:

- 1- Doğru haber: a) vahiy, b) mütevatir haber,
- 2- Selim hisler dediğimiz sağlıklı beş duyu,
- 3- Akıl.

Aslında bilginin yegâne kaynağı Allah'tır. Vahyi indiren Allah olduğu gibi, duyu organlarımızı ve aklımızı yaratan ve bunları ilme yetenekli kılan da Allah'tır. Bunu idrâk eden kimse, bildikleriyle övünmez.⁴⁰⁴

Bilgi kaynağımız olan bu üç vasıtanın üçü de Allah'tandır. Vahiy zaten Allah'tandır. Akıl ve duyu organlarını da bize veren Allah'tır. Akıl da, duyu organları da vahiy, sünnetullah dediğimiz yeryüzünde kanunlar olmaksızın bir işe yaramamakta, doğru çalışmamakta ve sahibine dünya ve âhiret mutluluğu sağlamamaktadır.

Rabbimizin yeryüzünde koyduğu sünnetullah dediğimiz bir kısım yasalar vardır. Bize Allah tarafından verilmiş olan duyu organlarımızın hareket noktaları, bu mevcut yasalardır. Rabbimiz bir anda kendi koyduğu bu yasaları değiştirirse duyuların verileri hiçbir şey elde edemez. Meselâ ateşe verilen yakma fonksiyonu alınırsa, İbrahim'i onunla yakmak isteyen Nemrut'un duyuları bir anda dumûra uğrayıverir. Veya Allah bir anda güneşten ateş yağdırırsa şu anki duyularımızın verileri altüst olur. Suyu koyduğu kaldırma yasasını bir anda değiştirirse Rabbimiz, Firavunlar boğulur gider. Meselâ Allah, yazın kavurucu sıcaklığında bir anda olağan yasasını bozarak gökten kar boşandırır veya içtiğimiz su bir anda ateş olursa duyularımızın önceki bilgileri boşa çıkacaktır. Yani unutmayalım ki duyularımızı yaratan da, o duyularımızın hareket noktaları olan bu yasaları koyan da Allah'tır. Onlarla elde ettiğimiz bilgiler de Allah'tandır.

Bunların dışında ne kaldı? O halde tüm bilgiler Allah'tandır. İnsana bil-mediklerini öğreten Allah'tır ve en sonunda tıpkı melekler gibi bizler de şunu demek zorundayız: *“Yâ Rabbi! Seni tesbih ve tenzih ederiz! Sen mü-*

404 Bk. 2/Bakara, 32; 5/Mâide, 109

*kemmelsin! Eksişin yoktur Senin! Bizim bilgimiz yok, ancak senin öğrettiğin kadar vardır. Muhakkak ki her şeyi bilen hakim olan (hüküm ve hikmet sahibi) ancak Sensin!”*⁴⁰⁵

Alâk sûresinde ısrarla “oku” emrine muhâtap olan Hz. Peygamber (ve mü’minler), neyi okuyacaktı? Bu sorunun cevabını, bu âyetlerden sonra inen Müzzemmil ve Müddessir sûreleri verecekti: “*Ey örtünüp bürünen Muhammed! Gecenin yarısında, istersen biraz sonra, istersen biraz önce bir müddet için kalk ve tertîl ile (ağır ağır, tane tane) Kur’an oku.*”⁴⁰⁶; “*Ey örtüye bürünen Muhammed! Kalk ve uyar.*”⁴⁰⁷

Müddessir’de de “gündüz kıyam et” deniyordu. Müzzemmil sûresinde de “gece kıyamı” emrediliyor. Gecede ve gündüzde dinin ikamesinin ilk emriydi bu. Bir Müslüman hem gecede kıyamda olacak, hem de gündüzde.

Namazda okuma çok önemlidir, öğrendiğimiz sûreleri namazda okumalıyız. Çünkü namazın kıyamının hedefi, kıraati gerçekleştirmektir. Çünkü namaz Allah’tan mesaj alma ve alınan bu mesajla hayatı düzenleme makamıdır. Öyleyse namazlarımızda düşünme düşünme, yavaş yavaş, anlayarak Kur’an okumalıyız. Çünkü Allah öyle diyordu: “*Kalk ve tertîl ile (ağır ağır, tane tane) Kur’an oku.*”⁴⁰⁸ Yavaş yavaş, tertil ile, mânâya nüfuz ederek, düşünme düşünme Kur’an oku. Tedebbürle, tefekkürle oku. Ne denildiğini, ne istendiğini anlayarak oku. Anlamak üzere, yapmak ve yaşamak üzere oku. Allah’ın dediklerini hayata hâkim kılmak üzere oku. Ben hayatımı düzenlemek için buna muhtacım, bunsuz yaşayamam, bunsuz hayatıma çeki düzen veremem, ben sadece buna muhtacım, bundan başkalarına ihtiyacım yok diyerek oku. Yani çaresizlikten kıvranarak, çareyi bunda bilerek oku. Başka çarem yok, ben bunsuz yol bulamam diyerek oku. Demek ki emredilen, gece kıyamı ve Kur’an’ın tertil üzere okunması. Bilerek, mânâsını anlayarak, tertil üzere okunması, yavaş yavaş okunması. Çünkü “bundan sonra, sana önemli, taşıması zor bir söz, önemli bir görev yükleyeceğiz”⁴⁰⁹ diyecek Rabbimiz. Amacımız Allah’ın büyüklüğünü ilân ederek O’na kulluğu ger-

405 2/Bakara 32

406 73/Müzzemmil 1-4

407 74/Müddessir 1, 2

408 73/Müzzemmil 1-4

409 73/Müzzemmil, 5

çekleştirmek, Allah'ın otoritesini ve hâkimiyetini gerçekleştirmektir. Yani gece okuduklarımızı gündüz ilân etmek zorundayız.⁴¹⁰

*“Rabbin, kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.”*⁴¹¹

İnsanın aslının bir alâktan oluşup Rabbin yaratma ve terbiyesi sayesinde geçirdiği aşamalar ile doğuşu ve vardığı son durum arasında son derece büyük bir gelişim var. İlâhî ikramdır bu. Allah'ın her şeye gücü yeter, ikramı çoktur. Bu ikramlardan biri de Rabbin insanı “kalem”le yazmayı öğretmesidir. Çünkü kalem eskiden olduğu gibi bugün de, insan hayatına en geniş ve en derin etkiyi yapmış ve yapan öğretim aracıdır. Kur'an'ın indiği zamanlar bu gerçek şu anda bizim gördüğümüz ve insan hayatında bildiğimiz biçimi ile bu açıklıkta değildi. Ama Yüce Allah kalemin değerini biliyor ve insanlığa gelen en son kutsal mesajın inmeye başladığı ilk anda ve Kur'an'ın ilk sûresinde kalemin önemine dikkatleri çekiyordu. Hâlbuki bu kutsal mesajı getiren peygamber kalemle yazabilen birisi değildi.

Şâyet Hz. Muhammed bu Kur'an'ı kafasından uydurmuş olsaydı, şâyet bu Kur'an vahiy ürünü olmamış olsaydı ve eğer onun getirdiği çağrı kutsal mesaj olmamış olsaydı, kalemin önemini vurgulayan bu gerçek daha ilk anda kesinlikle ortaya çıkamazdı. Sonra sûre, bilginin alınacağı kaynağı gösteriyor. Bilginin tek kaynağının Yüce Allah olduğunu, insanın bildiği ve bileceği her şeyi, şu varlık âleminin gizemlerine, şu hayatın ve insanın kendi nefsinin bilinmezliklerine dair çözebildiği neler varsa bunların tümünün kaynağının Yüce Allah olduğunu belirtiyor. İnsanın tüm bildiklerini, oradan, bir başkası daha olmayan bu tek kaynaktan, aldığını ifade ediyor.

Rasûlullah'ın yüceler yücesi ile bağlantı kurduğu ilk anda inen bu biricik bölümle evet bu bölümle iman düşünce sisteminin geniş olan temeli atılmış oldu. Her iş, her davranış, her adım, her çalışma Allah'ın adı ile, O'nun adına yapılır. Allah'ın adı ile başlar, Allah'ın adı ile yürür, Allah'a yönelir ve sonuçta O'na varır. Allah'tır yaratan. O'dur öğreten. Doğuş ve başlangıç O'ndandır. Öğretme O'ndan, bilgi O'ndandır. İnsan öğrenebildiğini öğrenir. Öğretebildiğini öğretir. Ama bütün bunların kaynağı, yaratan ve öğreten yüce Allah'tır. *“O insana bilmediğini öğretti.”*

410 Ali Küçük, Besâiru'l Kur'an, c. 20, s. 35-40

411 96/Alâk, 4-5

İnsan aslında ilimsizdir. “Allah, sizi analarınızın karnından hiç bir şey bilmez halde çıkarmıştır.”⁴¹² Ancak Allah’ın ihsanı sayesinde onda ilim meydana gelmiştir. Allah’ın lütfuyla insana her merhalede ilim verilmiştir. Ve ilim kapıları da birbiri ardına açılmıştır. Aynı durum Âyet el-Kursi’de de gözükmektedir. “O’nun ilminden ancak kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kazanamazlar.”⁴¹³ İnsanın ilmi kendi kendine gelişme kaydetmez; kendisinde ilim yokken; Allah’ın, istediği zaman ilim vermesiyle oluşur.

İlim (Öğrenme ve Öğretme)

“Rabbin, kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.”⁴¹⁴

İlim için birçok tanımlar yapılır. Genel olarak insan zihnine (ve gönlüne) konu olan her şey demektir. Sözlük anlamıyla ilim, mutlak olarak bilmek, bir şeyin şuurda hâsıl olması, sağlam olarak bilmek, kesin olarak bilmek, deneyerek bilmek, bir şeyin gerçeğini bilmek mânâlarına gelmektedir.⁴¹⁵ İslâm âlimlerinin çoğuna göre ilim: “Bir şeyin hakikatini idrâk etmek” ve “mâlum olanın, olduğu hal üzere bilinmesidir.” Bu anlayışa göre, yanlış mâlûmata ilim (bilgi) denilemez.

Yine ilim hakkında şu tanımlar da yapılmıştır: İlim, insanın vahy, akıl ve duyu organları aracılığıyla elde ettiği kesin bilgilere denir. İlim, âhiret yolunu dosdoğru gösteren (kılavuzluk yapan) bilgiler topluluğudur. Şerif Cürcânî’ye göre ilim: Gerçeğe ve vâkıya uygun düşen inanç, bilgi ve kanaattir. Bir şeyi olduğu gibi idrâk etmektir. İlim, bilinenden gizlilik ve kapalılığın kalkmasıdır.⁴¹⁶ Râgıb, Müfredât’ında şu tanımı yapar: İlim, amelî-dinî yükümlülüklerle vukuftur ki, ancak bunların yerine getirilmesi ile tam olur.⁴¹⁷ İlmin zıddı, cehalettir (câhillik, bilgisizlik ve yanlış bilgi). Kur’an-ı Kerim’de ilim kelimesi 105 defa zikredilir. Bu kökten gelen diğer kelimelerle birlikte bu sayı, 854’ü bulur. Dolayısıyla “ılm” Kur’an’da en çok kullanılan birkaç maddeden biridir. Ayrıca “akıl, fikir, zikir” gibi kelimeler Kur’an’da çokça geçer.

412 16/Nahl, 78

413 2/Bakara, 255

414 96/Alâk, 4-5

415 İbn Manzur, Lisânu’l-Arap, cilt:10, İlm maddesi

416 Kitâbü’t-Tarifat, Seyyid Şerif Cürcani, Bahar Y. s. 156

417 Râgıb, el-Müfredât, s. 193

“Rabbim, ilimce her şeyi kuşatmıştır.”⁴¹⁸

“İlim, ancak Allah katındadır.”⁴¹⁹

Kur'an-ı Kerim'de ilim, en sık kullanılan anlamıyla, İlâhî vahiyden kaynaklanan, yani bizzat Allah'ın verdiği bilgidir. İlim, Allah'tan olduğuna göre, İslâm'ın tamamı ilimdir. Âlim de gerçek anlamıyla müslümandır. Burada ilim, Allah'a, tam mânâsıyla tek gerçek olan hakka, hakikate dayandığı için mutlak ve objektif bir geçerliliğe sahiptir. Vahiyle özdeşleşen anlamıyla ilim, kesin bilgi demektir. Onun için; ilmi, yani hakka, hakikate dayanan İlâhî nur olan Allah'ın verdiği bilgiyi kabullenmeyen insana, profesör bile olsa *câhil*; bu câhillerin en meşhurlarına *Ebû Cehil*; böyle kişilerin oluşturduğu toplum düzenine de *câhiliyye* denir. Ebû Cehil'e, câhillerin atası anlamındaki bu ismin verilmesine sebep, bilinmesi gerekenleri, özellikle Allah'ı hiç tanıyıp bilmemesi değil; yanlış bilmesidir.

İlimler, genel bir tasnife göre ikiye ayrılır:

a- Naklî ilimler; Kur'an ve sünnete dayanan ilimler, yani Peygamberimiz'in vahy kanalıyla Allah'tan getirip bize ulaştırdığı ilimler.

b- Aklî ilimler; Müsbet (deneyle kanıtlanabilen) ilimler başta olmak üzere naklî ilimler içine girmeyen bütün ilimler. **Günümüz ve İlim Kavramının, Oku Emrinin Tahrifi**

Müslümanın çok şeyinin gasb edildiği gibi kavramları da tâğûtî güçler tarafından çalınıp Kur'anî anlamından içi boşaltıldıktan sonra câhiliyyenin istediği şekilde tahrif edilip değişik ve çarpık muhteva ile Kur'an'dan uzaklaştırılan insanlara sunulmaktadır. Bu konuda örnekler sayılamayacak kadar çok. Din kavramından şehidlik kavramına, adalet ve zulüm anlayışından İslâm, Kur'an ve sünnet anlayışına kadar yüzlerce kavramın başına gelen budur. Kâfirler müslümanları daha çok kendi silâhları ile vurmaktadır; Müslümanların sahip çıkmadıkları, kullanmasını bilmedikleri, yanlış kullandıkları silâhlarıyla. İlim de bundan yeterli payını almış garip, mahzun ve sahiplerinden şikâyetçi kavramlarımızdan. İlim ve bilgi, birçok resmî gün ve haftalarda mevsimlik programlarda ele alınıyor. Hem de dinî

418 6/Enâm, 80

419 46/Ahkaf, 28

bir edâ ile; fakat dine uymayan bir görüş ya da ideal için tema ve malzeme olarak kullanılıyor. İşin tuhaflığına bakın ki, temeli dine dayalı bir kavram ile, dinî olmaması için gayret edilen, üstelik dine bağlanması uygulanan yasalar ile suç olan bir meselenin desteklenmesine, halka empoze edilmesine çalışılıyor.

Bilim denilen şey, şu haliyle müslümanların felâhına ve yeryüzünde etkinlik kazanmasına sebep olmamakta, bilim şu vaziyetiyle insanlığı sinsice tehdit etmekte, hidâyetin yolunu tıkamaktadır. İlim ki, aslında Yüce Allah'ın yeryüzüne ilettiği haberden, yani vahyden ve Peygamber'in öğretilerinden ibarettir; şimdilerde Peygamber'in getirdiği İslâm'ı başka türlü göstermek için kullanılmaktadır. İlim ki, Allah'ın mahlûkatı olan kâinatın incelenmesinden ve Allah'a giden yola sarılmaktan ibarettir; şimdilerde evrenlerin Rabbinden uzaklaştırmak için en etkin ve geçerli bir güç olarak yürütülmektedir.

İlim, bir ilerleyiştir; insan beyninin ve ruhunun yol alışıdır. Ama bu ilerleyişin uçuruma (dünya ve âhiret âfetlerine) doğru değil; cennete doğru giden dosdoğru yola (sırât-ı müstakime) doğru olması ilmin olmazsa olmazıdır. Müslüman için önemli olan ilerleyişin İslâm'a doğru ve O'nun için olmasıdır. Temel çaba, ilmi bir yük olmaktan, hatta vebal olmaktan çıkarıp Kur'an'ın gösterdiği şekilde İslâm'a uygun hayat haline getirmektir.

Bilimin ve teknolojinin şu asırlardaki gidişi, bütünüyle evrene hükmetmeyi, tüm canlılara zararı hedef almış gibidir. Akıl, bilim ve teknoloji, ne kadar evreni insana hizmetkâr yapma ve dünyayı daha iyi yaşanır bir cennet haline getirme masallarıyla insanlara sunulsa da, hayatı bir zindan haline getirdiğinin ve ebedî hayatı mahvettiğinin farkında bile değildir. Modern insan, hevâsının yolundaki aklı ile icad edip semirttiği bu bilim sultasının, teknolojik aygıtların, makinelerin tutsağıdır. Bundan kurtuluşun yolu, önce ilim kavramının Kur'an'la sağlaması yapılarak tashih edilmesi, bilgi birikimleri, dinin anladığı şekilde "faydalı ilim" ise başa tac edilmesi, değilse kendisinden Allah'a sığınılması gereken bir tehlike olarak kabulü ile gerçekleşebilecektir.

Vahyiden ve Allah'la bağlarından koparılmış bilimin ve bilim sayesinde oluşan aygıtların, makinelerin ve maddeci hayatın tutsaklığıdır modern insanın temel problemi; asrın insanının hüsrânı, çıkmaz ve açmazları, bu-

nalım ve streslerinin temel sebebidir bilimi “câhil”ce, “câhiliyye” gözüyle değerlendirmek ve gerçek ilimden kaçmak. Bu esaretten kurtulmak, hevânın gerçek akla dönüşmesi, bilimin, evrenin sırlarını “halife” sorumluluğu ile öğrenme ve Allah’a kulluk yönünde, yani en faydalı şekilde kullanılması sayesinde olacaktır. Modern câhiliyyenin vahye, yani Allah’tan gelen gerçek ilme ihtiyacı, Ebû Cehillerin câhiliyyesinden daha az değildir.

İnsan ömrünün sınırlı, günlerinin ve alıp verdiği nefeslerinin de ilm-i İlâhîde mâlum ve muayyen olduğu hesaba katılınca, öncelikle ne öğrenmemiz, hangi ilmi tahsil etmemiz gerektiğini tespit etmek gerekir. Olur-olmaz kimseler tarafından “ilmin faziletleri”nin anlatıldığı, bazen bâtil otorite sahipleri ve bozuk niyetli merciler güdümünde ilim kavramının bâtil maksatlar için istismar edildiği vakıası da hesaba katılınca bu ilim gerçeğinin ne olup ne olmadığını belirlemek bir zaruret olacaktır. Peygamberimiz, *“faydasız ilimden Allah’a sığınırım”*⁴²⁰ diye duâ edecek kadar faydasız ilmin zararı konusunda hassasiyet göstermişken, mahiyetine ve kullanılış gayesine bakılmadan ve şer’î ölçüyü hiç hesaba katmadan sürekli ilmin övücülüğünü yapmak, ilim adına işlenen büyük bir cinâyettir.

Meselâ, *“İlim istemek, ilim tahsil etmek, kadın erkek her müslümana farzdır.”* hadis-i şerifini ve *“İslâm’ın ilk emri oku emridir”* düsturunu dillerine sakız edenleri bu hale örnek gösterebiliriz. Evet, ilim tahsili herkese farzdır, ama hangi ilim, hangi şartlarla ve ne maksatla?.. İşte bunu bir türlü belirtmiyorlar kavram istismarcıları. Okumak tavsiyesini de bir zamanlar moda olan okuma seferberliği girişimlerine halkı teşvik sadedinde delil getirenler, samimiyetsizliğin ve çifte standartın en âdi örneğini sergiliyorlar. Bu hal, aynen bir ağacın kökünü inkâr edip dallarını kabullenmeye benzer. İslâmiyet’i bütünüyle ve cemiyet plânında inkâr ettikten sonra onun bazı ilke ve kavramlarını kendi gayelerinin gerçekleştirilmesi yönünde kullananların tutumu hangi mantık ve samimiyetle bağdaştırılabilir?

Niyet bakımından böyle olduğu gibi, içerik yönünden de İslâmî gaye esas alınmadan mutlak olarak kayıtsız şartsız insanlara öğütlenen, bir dereceye kadar da öğretilen bu malumatlar, konusu ve sonu görünüşe göre ne derece parlak ve verimli gibi olursa olsun, mutlak surette bir fuzûliyattan ibarettir. İşin daha kötüsü, hakiki ilmin önüne bir perde ve engel getirmek,

420 Tirmizî, Kitabu'd-Deavât 68, hadis no: 3711; İbn Mâce Terc. ve Şerhi 1/416; et-Tâc, Kitâbü'l Ezkâr, c. 5, s. 124

insanı asıl yaratılış gayesinden uzaklaştırmaktır. Zamanın ilim anlayışı, Din'in esprisi içinde bir ilim değil; resmî sistemler/câhiliyye doğrultusunda bir bilim anlayışıdır.⁴²¹

“Bilim” ile “İlim” Aynı Şey mi?

Öncelikle günümüz kabulü ve kullanışı ile “ilim”le ilgili bilmemiz gereken şudur: “Bilim”, “ilim” karşılığı değildir. İslâm'ın belirlediği “ilim” ile, modern câhiliyyenin belirlediği “bilim” başka başka şeylerdir. Bu iki kavram, hem konuları, hem içerikleri, hem de yöntemleri ve alanları bakımından doğru ile yanlış kadar birbirinden farklıdır. Gerçi bilim, bazı bakımlardan ilim kavramının içinde sayılabilir; fakat **ilim, bilimin dar kalıpları içine sığdırılmaz**. Çünkü bilim, kesinlikle ilmin ulaştığı yerlere ulaşamamakta, onun alanını kapsamamaktadır.

Bilimin metodu ve alanı bellidir; alanı madde, metodu da akıl ve deneydir, gözlem ve incelemedir. Hâlbuki genel anlamda ilmin yolu öncelikle “vahiy”dir. Akılla birlikte nakildir. Alanı madde kadar, hatta daha öncelikli “mânâ” ve gayb âlemidir. Aslında ilim de bilim de “gerçeği öğrenme” aracıdır. Fakat İslâm'a inanmış, Allah'a teslim olmuş ve vahiy sistemini esas almış bir ilim adamının “gerçek” (hakikat) dediği şeyle, bilim adamının “gerçek” (bilimsel gerçek) dediği şeylerin önemli bir kısmının sınırları birbirinden farklıdır. Her şeyden önce, bilimin metodunda, hiçbir öneri, hakikat ve inanç sistemi, deneyler ve bilimsel olaylar tarafından desteklenmedikçe doğru ve gerçek kabul edilmez. İlim için bu kural, özellikle vahiy ve gayb âlemi, iman gibi temel konularda olaylar ya da deneyler tarafından desteklenmesi şart olmadığı gibi, bu aynı zamanda imkânsızdır da.

Bundan başka bilimde bir de nesnellik özelliği vardır. Yani bilim adamı kişisel eğilim ve önyargılarının etkisi altında kalmadan bulduğu sonucu olduğu gibi yansıtmalıdır. Bulgular inançlara ters düşse bile yansızlıktan ve doğruluktan uzaklaşmamalıdır. Aynı kural, ilim için de geçerli ve hatta gerekli bir kuraldır, ama inançlara ters düşmesi halinde müslüman ilim adamının tutumu farklı olacaktır; eğer burada bilimin bulgularının ters düştüğü inanç İslâm ise, işte o zaman ilim adamı inancından yana olacaktır. Çünkü onun gözünde vahyin, İslâm inançlarının doğruluğu mutlak,

421 Ekrem Sağıroğlu, Bilgiden Tevhide Yükseliş, Timaş Y., s. 52-53

daha kesindir. Bilimin ortaya koyduğu bulgular, değişmez ve mutlak değildir. Tenkit edilmek, zaman içinde iptal edilip değiştirilebilmek gibi bir ârıza ve noksanlığı da beraberinde taşımaktadır. (Bundan üç-beş asır önce, özellikle Ortaçağda bilimin doğruları ile şimdiki doğruları arasında uzlaştırılması mümkün olmayan nice örnekler herkesçe bilinir.) Hâlbuki müslümanın anlayışında, ilmin temel kaynağı vahiy olduğu için ilim, değişmezlik ve mutlaklık gibi bir sağlamlığa ve sürekliliğe sahiptir.

Bilimin konularının büyük bir kısmı, günlük yaşamın doğurduğu sorunlar ve ihtiyaçlardır. Yani dünyada daha kolay yaşamak, maddî refahı sağlamak, yine maddî sorunları gidermek bilimin belli başlı gayesidir. Hâlbuki ilmin gayesi, insana hem bu dünyanın hem de ölümden sonraki sonsuz hayatın saadetini sağlayacak hayat tarzını belirlemektir.⁴²²

Ayrıca bu iki kavramın, konuşma ya da yazı dilinde kullanılışları ânında akla getirdiği ilk fikir ve çağrıştırdığı anlamlar da farklıdır. İslâm'a inanmış bir toplumda “âlim” kelimesi kullanıldığı zaman akla ilk gelen, müslüman bilginlerdir, özellikle din âlimleridir. Ama meselâ Newton, Einstein, Descartes gibi şahsiyetler ise ancak “bilim” söz konusu edildiği zaman akla gelmekte ve onlara âlim denmeyip “bilgin” veya “bilim adamı” denmektedir. Demek ki bilim, fizikçilerin, kimyacıların, sosyologların, antropolog ve benzerlerinin (yani beşerin) -yine Allah'ın verdiği yetenek ve imkân sınırları içinde- bulup ortaya koyduğu şeylerdir.

İlim ise, bu saydıklarımızın meşgul oldukları alanları ve elde ettikleri sonuçları genelde reddetmeksizin, hatta onları kendi kuralları içinde özümseyip yorumlamakla birlikte, aynı zamanda bütün bunlara bir anlam kazandırıp faydalı ve meşrû bir yorum getiren vahiy öğretisinin ortaya koyduğu sistemin incelenmesi ve kavranmasıdır. Mesela bilim, savaş araçları ve silâhlar, kimyasal bombalar üretir, bunların en etkili biçimde işlemesi için araştırmalar yapıp yöntemler geliştirir. Bu silâhların hedefleri belirlenirken ölçü, yalnızca menfaat ve üstün gelme duygusudur; ahlâkî bir ölçüsü ve duyarlılığı yoktur. Hâlbuki dine bağlı ilmin kuralı, bunları insanlığın maddî manevî kurtuluşu yolunda kullanmak şeklindedir.⁴²³

422 M. Sıddıkî, Bilimin İslâmî Temelleri, 20-21; Bilgiden Tevhide Yükseliş, 9-11

423 E. Sağıroğlu, Bilgiden Tevhide Yükseliş, s. 11

İlim kavramının hakiki anlamı, bilgi birikiminden ziyade “anlayış ve idrâk” olmalıdır. Çünkü esas ilim, zihinde ve hâfızada çok mâlumat taşımaktan öte, bilgi üretme ve meselelere çözüm bulma yollarını bilmektir. İlim, zihinsel çabadır; ancak gönülle irtibatı olan zihnin çilesi, bilgi kırıntılarını düzenli ve faydalı bilgi, yani ilim seviyesine çıkarabilir.

İlim, iman etmeyi ve müslümanca yaşamayı gerektirdiği halde, bugünkü bilim, câhiliyyenin iskeletine kan pompalıyor. Bilim adına insanların âhiretleri mahv edildiği gibi, dünyaları da perişan ediliyor. Eşkıya, terörist, satanist, ateist, ataist... bilim kurumlarından yetişiyor; bilimsel maskeler takılarak dine, mutlak hakikate hücum ediliyor. Bilim, artık salt ideoloji olma boyutundan çıkıp bir put haline gelmiş durumdadır. Bilim, hayatta tek mürşit ve kılavuz kabul edilir, tek ölçüt olarak alınırken, “din” nazar-ı itibara alınmamış, hatta topyekün reddedilmiş oluyor. Zira bunların âmentüsüne göre tek doğru, bilimin bize getirdikleridir. Dinin getirdiği, Allah’ın gönderdiği, peygamberlerin yolu onları hiç mi hiç ilgilendirmez; çünkü bunlar laboratuvarlarda deneylerle doğrulukları kanıtlanan bilimsel gerçekler değildir. Böyle bilimsel bir yaklaşımda âhi-ret hayatının, cennetin, meleklerin, Allah’a kulluğun yeri yoktur.

Bu âmentüye göre ilk insanı Allah yaratmamış, insan tabiat tarafından tesadüf ve evrim sonucu başkalaşım ve değişimle maymundan türemiştir. Ya da tüm müslüman çocuklara öğretildiği şekilde ilk insan, Allah’tan direkt ilim alan, vahye muhatap olan yeryüzünün halifesi ve efendisi bir peygamber değil; etleri çiğ çiğ yiyen, yarı insan yarı hayvan, vahşi bir mağara adamıdır. Okullarda bu câhilî bilgiler temel alındığı için, dünyanın yaratılması değil, kendi kendine güneşten kopuşu anlatılır; Din Kültürü ve Ahlâk dersinde kuşa benzetilmiş bir dine kültür olarak lütfen yer verilmesi dışında, hiçbir ders kitabında ve hiçbir ders müfredâtında vahye, Allah’a, dine ve mutlak doğrulara, yani “ilm”e yer verilip verilmediği, veriliyorsa ne kadar ve nasıl verildiği sorgulanmalı değil midir?

Hayır, sorgulanamaz! Kim sorgulayacak? Vahiyden habersiz veya gerçek ilmin sorumluluğunun bilincinde olmayan, yine câhiliyye kurumlarından câhilî bilgilerle yetişen, hayata bu bilim putunun kriterleriyle bakan kimseler mi sorgulayacak bilim putunu, câhilî eğitimi, câhiliyyeyi?

Ama unutmamalı; Allah, Mûsâ'yı Firavun'un kurumlarında yetiştirmiş-
tir; yalnız, yine unutulmamalı ki Mûsâ, vahiyle yetişmiş, vahiyle beslenip
yönlenmiş, Firavun'un öğrettiği bilimin sağlamasını vahiyle test etmiştir.
O günün bilimi sihirbaz yetiştirmede ne kadar mâhirse, günümüzün câhilî
kurumları da o kadar göz boyayıcıdır. Akı kara gösterici, İslâm'ı irtica, dep-
remin temel sebebinin Allah'ın ikazı ve takdiri değil de fay hattı olduğunu
yutturacak laf cambazlığı ve sihirbaz taktikleri olduğu değerlendirilebilir.
Ebû Cehillerin, Firavunların bilime yaklaşımları ile günümüzdeki bilime
yaklaşım arasında; gâvur dediğimiz Johnların, Mary'lerin, Adam Smithle-
rin ve müslümanın diyen bilimsel takılanların ilme bakış açısı konusunda
benzemeyen yönlerini gösterin gösterebilirsiniz!..

Okunacak, Öğrenilecek İlim, İslâmiyet'tir

Gerçek anlamdaki ilim, tamamen bir Kur'an terimidir. Bu terim ilk defa
Allah'ın kelâmında ve Rasûlü'nün lisanında kullanılmıştır. Bu kelimenin
başka hiçbir dilde aslı manada karşılığı yoktur. Bu bakımdan Yüce Allah'ın,
Peygamberi ile gönderdiği hakikatler olmasaydı, bu âlemde "ilim" diye bir
kavram da olmazdı. Ve ilim haysiyetine sahip bir de bulunmazdı. Belki olsa
olsa beşerî ve câhilî planda mâlumatlar ve bilgi yığınları bulunabilirdi ki,
bunlar da derde deva bir şey sayılmazdı.

İlim kelimesi, türevleriyle beraber Kur'an-ı Kerim'de 854 yerde geçmek-
tedir; hem de bunun zıddı olan "cehil" ve eş anlamlıları hâric tutulmak üze-
re. Âlemlerin Rabbi'nin insanlığa bildirisi olmasaydı, bu âlemde "bilinecek"
ve bilinmeye değer bir şey bulunmayacağı gibi, ilim kavramı da olmay-
acaktı. Çünkü vahyin bildirdiğinin dışında hakikat namına insanın bilme
iktidarında olduğu bilinmeye değer bir nesne ve hakikat mevcut değildir.
İnsanlık için anlamı olan, insanlığa felâh sağlayıcı, gerçeğin haberini veren,
kurtuluş yollarını gösteren, insanlığa insanca bir hayatın disiplinini bahş-
eden bir ilme sahip olmayacaktı insanlık. Tıpkı şimdi küfür toplumlarının
sergilediği hal gibi ki, bilgileri çok; fakat kurtarıcı ilimleri yoktur.

Allah'ın ve Rasûlü'nün insana tavsiye ettiği ilim, en sağlıklı bir şekilde
konusu ve gayesi ile tespit edilebilir. Konusu itibarıyla müslümana mahsu
ilmi tanımak için Saadet asrına bakmamız en uygundur. Bu gözle incelen-
diğinde hemen kolayca anlaşılır ki, Kur'an'ın ve Peygamber buyruklarının
insanlara tebliğ edildiği ilk dönemde, ortada vahiy metinlerinden ve Allah

Rasûlü'nün söylediği ve yaptıklarında başka ilme konu olacak hiçbir malzeme mevcut değildi. Bütün mesele ve yegâne maksat, Allah kelâmı ile beraber “hadis” dediğimiz Peygamber tavsiyeleri ve buyruklarının, insanların kalbine ve zihnine nakşedilmesinden ibaretti.

Sahâbe-i Kiramın bir kısmı Kur'an âyetlerini yazarak, çoğu da bunları ve Rasûlullah'ın söylediklerini ezberleyerek, bir yandan da aralarında müzakere ederek “ilm”i koruyor, yayıyor ve geliştiriyorlardı. Daha da önemlisi, bu öğrendiklerini “yaşıyor”, eski bâtıllarını atıp yeni hayat tarzının gereklerine göre vaziyet alıyorlardı. Her öğrenilen yeni şey, mutlaka hayatlarında ve tavırlarında bir değişikliğe sebep oluyordu. İlim buydu, öğrenilen ve öğretilen Allah'ın kelâmı, Rasûlü'nün beyanı ve tavsiyeleri idi. Çünkü istenen ve emredilen de bundan başkası değildi. İlk emir “*oku!*” emri, vahy kitabı Kur'an dışında başka bir kitaba mı işaret ediyordu? Rasûlullah ve sahâbe “*oku!*” emrinden neyin okunmasını anlıyordu?

Rasûlullah'ın dönemindeki durumdan da kolaylıkla anlaşılıyor ki, ilme konu olan, birinci planda Allah'ın Kitabı ile Rasûlü'nün sünneti idi. Kadın-erkek her müslümana farz olan ilmin de öncelikle bundan başkası olduğu söylenemez. Bu bakımdan, özellikle müslümanlar için ilim söz konusu olduğu ve İslâmî bir ilke olarak ilmin kıymetinden bahsedildiği zaman, ilim lafzının kapsamı olarak: Allah'ın kelâmını, Rasûlü'nün sözlerini ve tavırlarını bilmeliyiz. Bu iki esasın özünü ve ruhunu, manasını ve mesajını aksettiren her nevi kitap ve yazılı ürünler de bu cümledendir. Herhangi bir yazılı eser, ancak bu ölçüye göre ve sadece bu şartla müslümanın ilmine esas konu olabilir. Unutmamalı ki, bütün kitaplar, tek bir Kitab'ı daha iyi anlamak ve yaşamak için okunur, okunmalıdır.

Bir müslümana göre, ilmin İslâm'dan ibaret olduğu herhalde anlaşılmalıdır. Yüce Allah, insanlığa bir din gönderdi. Allah'ın peygamberi de o dinin öğretimi ile görevli idi. Peygamber'in risâlet görevi, ancak “getirdiği şeyler”i insanlara anlatması ve öğretmesiyle tamamlanıyordu. Allah'ın gönderdiğini insanlara tebliğ ve telkin etmekle din tamam olacaktı. Allah, insanlara içlerinden bir Elçi göndermişti ve bu Elçi onlara “*Kitabı ve hikmeti öğretiyor*”du.⁴²⁴ Görülüyor ki O'nun öğrettiği Kitap'tır ve dalâletten ancak bu Kitap'la kurtulabilir insan. Onlar da önce açık bir dalâlet içinde idiler

424 3/Âl-i İmran, 164; 62/Cum'a, 2

ve bu Kitap'la kurtuldular. Bu demektir ki, çağlar boyunca gelmiş geçmiş ve kıyamete kadar da gelip geçecek olan her toplum, yalnız bu öğreti ile kurtulacaktır sapıklıktan. İnsanlık, bu vahyi kalbine yerleştirmekle gerçek kurtuluş yolunu bulacak, sonu felâha çıkan dosdoğru yola girmiş olacaktır.

İlmin, özü ve aslı itibariyle İslâm'dan ibaret olduğunu, Peygamberimiz'e "Onlar sana uymazlar; eğer sen de sana ilim geldikten sonra onlara uyarsan zâlimlerden olursun."⁴²⁵ şeklinde hitap edilmesinden de anlıyoruz. Buradaki "sana ilim geldikten sonra" ifadesinden, ilmin İslâm manasına olduğu açıkça görülüyor. Çünkü Peygamberimiz'e gelen ilim İslâm'dı. Bu ölçüyle, İslâm'ı konu ve yine onu gaye edinmeyen bilgilerin bir müslümana göre ilim olmayacağı prensibini benimsiyoruz. Bu ölçüye uymayan diğer mâlumatlar, bilgi yığınlarından, kafa hamallığından ibarettir. Kişiye Allah'ı ve kendi sorumluluklarını hatırlatmayan, onu Allah'tan uzaklaştıran bilgi yığınlarına ilim denilebilir mi? Ve İslâm bunların faziletli olduklarını söyler mi? Kur'an ve Sünnet temel kaynaktır müslüman için, müslümanın ilmi için. Bu temel kaynakları anladıktan ve onların ruhuna nüfuz ettikten sonra, artık ikinci derecede önemli kitaplarla ilim yolunda ilerlenebilir. Bu sağlam ölçü ile öğrenilen bütün bilgiler ve karşılaşılan fikirler doğru istikamete yönlendirilir. Sağlam ölçüye, mutlaka sahip olmalıyız; buna sahip olunmadan okunan şeyler zararlı olacaktır. Midesi bozuk olan bir insana yediği şeyler zararlı olduğu ve bozukluğu artırdığı gibi, sağlam bir inanç ve İslâmî hassâsiyete sahip olmayan kimsenin okuduğu şeyler de onun fesadını artırır. İslâm, temel kaynaklarıyla okunup anlaşıldıktan sonra insana hiçbir şey zarar veremez. Çünkü Hak bulunmuştur, ölçü ve terazi mevcuttur, sağlama yapabileceğimiz mikyas belirlenmiştir; bâtıllar kolayca seçilip reddedilebilir.

Yüce Allah'ın Kitab'ında, "ilm" kökünden gelen lafızların bulunduğu âyetlere dikkatle bakıldığı zaman görülür ki, Allah'ın kullarından öncelikle istediği, kendi birliğinin ve sıfatlarının bilinmesi, Rab'liğinin kabul edilip O'na teslim olunmasıdır.

Bu cümleden olarak insanın, imanını olgun ve kuvvetli hale getirmesi de ilk istenen şeylerdendir. Yani, mutlak ve niteliksiz olarak soyut "bilgi", ne olursa olsun bilinip öğrenme, hiçbir zaman övülmemiş, mutlak surette belli nitelikleri olan muayyen, yani hayırlı ve faydalı bir ilim tavsiye edil-

miştir. Allah katında değerli olan ilim, insanın yakîn derecesinde bir imana sahip olmasını sağlayacak ilimdir.⁴²⁶ Zaten İmam Gazâlî'nin de belirttiği gibi asr-ı saâdetde de “ilim” sözü, Yüce Allah'ı, Kitabını ve kulların fiillerinin hükümlerini kapsayan ilme verilen bir isimdi. Fakat zamanla insanlar özellikle ilim kelimesini istismar ederek diledikleri mânâyâ kullanmaya başladılar.⁴²⁷ Bunun doğal bir sonucu olarak da, ilimdeki öz ve gaye çoğu zaman kaybedilmiş; ilim, bir gerçeğe ulaşmak için kullanılan “araç” olmaktan çıkarak başlı başına bir “amaç” ve bir “meslek” haline gelmiştir.

Bir sosyal realitedir ki, bilimin kucağında yetişmiş küfür çok daha etkinleşip azmanlaşıyor. Bilgi ile donanmış küfür, tahribatını çok boyutlu ve yaygın olarak yürütme avantajına da sahip bulunuyor. O yüzden İslâm, “câhil” unvânını hiç bilmeyen bilgisize değil; yanlış bilene, İslâm'la ilgili “ilm”e sahip olmayan ve vahyi kabul etmeyene veriyor. Bunun için mutlak bilgisizlik ve hatta ilkelik, bilgili şerre nazaran daha az zararlıdır denilebilir.

İlim ve İslâm

Kur'an'a göre yaratılış amacı, Allah'a kulluktur. Allah'a kulluk, bir tavrı ve bir tutumu ifade eder. Tutumlar, durup dururken oluşmaz. Bir bilgi birikimine, bir gözleme, bir araştırmaya ve bunların sonunda duygusal bir eğitime, en sonunda da irâdî bir eyleme dayanırlar. Bir tutumun oluşmasında sosyal psikoloji açısından üç temel ögeye ihtiyaç vardır: 1- Bilişsel (zihinsel) öge, 2- Duygusal öge, 3- Davranışsal öge. **Kur'an eğitiminin boyutları da bu üç temel öğeden oluşmaktadır: Bilgi boyutu, duygu boyutu ve amel (icrâ) boyutu. Buna zihnî, kalbî ve amelî boyut da diyebiliriz. Bu üç öge, ne kadar güçlü ve dengeli ise inanç veya kulluk o kadar güçlü; ne kadar zayıf ve dengesiz ise o kadar zayıftır. Hepsini ayrı ayrı, ama birbirleriyle dengeli biçimde beslemek, güçlendirmek gerekir.** Kur'an'ın en üstün insan tanımı, bilgili⁴²⁸, cihad ehli⁴²⁹, muttakî/takvâ sahibi⁴³⁰ kişidir. Bilgisiz, duygusuz ve amelsiz bir kul, İslâm'da ne kadar hoş karşılanmazsa; bilgili, duygulu ve güzel davranışlara sahip bir kul da o kadar hüsn-i kabul görür. Bilgisiz bir ibâdet ne kadar anlamsızsa, duygusuz bir ibâdet de kupkuru-

426 E. Sağıroğlu, a. g. e. s. 50 ve devamı

427 İmam Gazali, İhya, 1/54

428 39/Zümer, 9

429 4/Nisâ, 95

430 49/Hucurât, 13

dur. Yaşanmayan bir dini düşünmek bile mümkün değildir. Bütün inanç sistemlerinde şu veya bu oranda bu üçlü anlayışa rastlamak mümkündür. İlim olmadan ideal anlamda müslüman olmak mümkün değildir. Cehâlete alternatif olarak gelen bir dinin mensupları câhil olamazlar. Olurlarsa perişan olurlar ve onlar adına faturayı din öder. Bunun hesabı ve vebâli ise çok ağırdır.

Kendisinden önceki dönemin adını “câhiliyye dönemi” olarak açıklayan İslâm inancı, câhilliği temelinden reddetmiş, kendi çizgisinde yürüyen insanları bilgilendirmiş, bununla yetinmeyip insanlara öncelikle ilim tahsilini emretmiştir.

İlim rehberdir; hedeflere onunla varılır. İlim ışıktır; karanlıklar onunla aydınlanır. İlim şifadır; bütün hastalıklar onunla tedavi edilir. Yeterli ilimden yoksun olan inançlar, hurâfelere boğulur. Sağlıklı ilimle beslenmeyen tutum ve tavırlar bir sarsıntıda yıkılıp giderler. Atasözlerindendir: “Câhilin sofusu, şeytanın maskarasıdır.” “Yarım doktor candan, yarım hoca dinden eder.”⁴³¹

İlmin, sıradan bir algılama olayı olarak kalmaması, kişiye maledilmesi, hazmedilip özümsemesi gerekir. Aynen maddî gıdaların hazm edildiği gibi, zihni gıdaların da varsa posalarının atılması, fitrata ve bünyeye uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Hazmedilen bir tavuk eti, artık tavuk eti olmaktan çıkıp bünyeye yararlı hale gelmektedir. Arı, her çiçekten bal özü alır ama o hazmedilmiş, artık çiçek olmaktan çıkmış, kendine has bir bal olmuştur.

Kur’an da zihinde dondurulmuş ölü bilgiler istemiyor. Muhammed Kutub bu konuda şunları söyler: Zihinde kalan, aksiyon haline gelmeyen, donuk, ölü fikirlerin İslâm nazarında hiç kıymeti yoktur. İslâm’ın ve Kur’an’ın istediği ilim, kalpten kalbe geçen, vicdanları harekete geçiren, pratiğe dönük faydalı bilgidir.⁴³² Bilgi kırıntılarının ilim olabilmesi için, her şeyden önce vahiy ile irtibatının kurulması, bütün içinde uygun yere monte edilmesi, güncelleştirilmesi, özümsemesi, benimsenip hayata geçmesi gerekmektedir. Kur’an’da müşriklerin “yağmuru kim yağdırıyor,

431 Y. Fersahoğlu, a.g.e., s. 174 ve 225

432 Muhammed Kutub, İslâm’da Ferd ve Cemiyet, s. 305

gökleri ve yeri yaratan kimdir, sorularına “Allah” diye cevap verdikleri ifade edilir. Demek ki gökleri ve yeri Allah’ın yarattığını biliyorlardı. Fakat bu bilginin onlar için pratikte hiçbir faydası yoktu; Yaratıcıyı kabul etmenin özümsevenen, benimsenip uygulanan, yani bu bilginin ilim ve iman olması için gereken işlem yoktu. Bu nedenle Kur’an, o bilgiye değer vermiyor ve sahiplerini “câhiller”, “bilmeyenler” olarak tanıtıyor.

Elbette Ebû Cehil, zır câhil değildi, toplumda sözü geçerli olan, devleti ve orduyu yönetecek bilgilere sahipti. Ama İslâm, onun bildiği doğru kırıntıları ile mutlak doğru arasında bağlantı kuramadığı için ve esas bilinmesi gerekeni bilemediğinden, bildiklerinin ilim olmadığı hükmünü vurarak, ona “câhillerin atası” “atacâhil = câhil baba” ismini verdi. Kur’an, dünya hayatının sadece zahirî bilgilerine sahip olanlar için şöyle buyuruyor: “Onlar, dünya hayatının görünen kısmını bilirler. Onlar, âhiretten habersizdirler.”⁴³³

Her insanın yeryüzündeki görevi, rolü ve fonksiyonu farklı olduğundan yetenek ve kapasitesi de farklıdır. Bu bakımdan, herkes aynı şekilde tezkiye olamaz ve aynı şekilde ilim öğrenemez. Allah bu noktada insanları derece derece kılmıştır ve herkes kapasitesi ölçüsünde ilimden yararlanır. “Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz; her ilim sahibinin üstünde bir âlim vardır.”⁴³⁴ Şu halde, Allah’ın elçileri aracılığıyla gönderdiği ilme kimse aynı derecede vâris değildir ve bu ilme, kalplerinde herhangi bir leke ve kaplarında tortu (rics) olmayanlar tam vâris olabilirler.

İlim, kalbin tezkiye edilmesi (temizlenmesi) ile mümkün olur. Bu anlamdaki ilim bir nurdur, Allah’ın nuru takvâdan uzak isyankâr ve kalbi paslı insanlara verilmez. Kalbin tezkiyesi, özellikle amelle, Allah’ın çizdiği sınırlara yaklaşmamakla mümkün olur. Bu bakımdan, ilim takvâsız olmaz ve âlimin ilmini yaşamaması düşünülemez; yaşamazsa âlim değildir, belki sadece bilgi kırıntılarına ve bazı mâlûmata sahiptir o kadar. Amelsiz tezkiye de olamayacağından ilim de edinilemez. O halde, Kur’anın buyurduğu gibi “Allah’tan kulları içinde ancak âlimler korkar.”⁴³⁵ Mâlûmat sahipleri ise, hiçbir zaman âlim değil; amelsiz de olduklarından belki “kitap yüklü eşekler”dir.⁴³⁶

433 30/Rûm, 7

434 12/Yusuf, 76

435 35/Fâtır, 28

436 Ali Ünal, Kur’an’da Temel Kavramlar, 419-420

İslâm, okumaya ve ilim elde etmeye büyük önem vermiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'e inen ilk vahiyde okumaktan, kalemden, eğitim ve öğretimden bahsedilir: *“Oku, yaratan Rabbinin adıyla (besmele ile). O insanı alâktan (aşılanmış yapışkan bir hücreden, embriyodan, ilişip yapışan bir sudan, sevgi ve ilgiden) yarattı. Oku! O, ekrem (sonsuz kerem sahibi) olan, cömertliğinin sonu olmayan Rabbin, kalemlle yazmayı da öğretendir. İnsana bilmediklerini de ancak O öğretti.”*⁴³⁷

Bakara suresi 30. âyetinde belirtildiği gibi, ilk insan, yaratılıp meleklerle arz edilince Allah tarafından kendisine isimler öğretilmiştir. Allah'ın, kendisine eşyanın tüm isimlerini *öğretmesi* sayesinde insan, meleklerden üstün olabilmiş ve bu *ilim* sıfatından dolayı halife vasfını kazanmıştır. Hilâfet sıfatının tahakkuku için de, mutlaka kullanması gereken araçların başında *ilim* gelir.

İslâm; fitrata, insanın yaratılışına en uygun bir din olduğu için bütün müslümanlara ilmi farz kılmıştır. Her müslümanın kulluk görevlerini (ki bütün dünyevî işlerini kapsar) yerine getirecek, helâl ile haramı, hak ile batılı ayırt edecek kadar bilgi sahibi olması farzdır. *“İlim tahsil etmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır.”*⁴³⁸ Kişinin müslüman bir kul olarak şirkten sakınıp tevhid şuuruyla yaşaması için gerekli ilme sahip olması farz olduğu gibi; içinde bulunduğu durumlar ve yapması gereken her çeşit ibadetle ilgili bilgileri öğrenmesi de yine faz-ı ayn'dır. Tıp, mühendislik, teknik ve teknoloji gibi sosyal hayat için gerekli olan her türlü ilimleri öğrenmek farz-ı kifâyedir. Bu tür ilimler, toplumun bazı fertleri tarafından öğrenilirse bu farîza yerine getirilmiş olur. Fakat kimse öğrenmezse toplumun bütün fertleri Allah katında sorumlu olurlar. Övünmek ve başkalarına karşı üstünlük taslamak için ilim öğrenmek ise, mekruhtur.

İslâm kadar ilme önem veren başka bir din ve sistem yoktur. Her kötülüğün, hatta küfür ve şirkin baş sebebi, bilgisizlik ve cehalettir.

Küfrün ne demek olduğunu ve hangi kötülüklere yol açtığını bilen bir kimse kâfir olmaz. Şirkin ne olduğunu bilen, başka bir şeyi Allah'a ortak koşmaz, Allah'tan başkasına kulluk yapmaz. Bunun içindir ki Kur'an,

437 96/Alâk, 1-5

438 İbn Mâce, Mukkaddime 17

ilimsizlikten şiddetle sakındırır: “Sakın ha câhillerden olma!”⁴³⁹; “Kulları içerisinde Allah’tan hakkıyla ancak âlimler korkar.”⁴⁴⁰ Kur’an’da ilim övülmüş, bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağı açıkça belirtilmiştir: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁴⁴¹ İslâm; ilmin, âlimin ve ilimle uğraşanların değerini yükseltmiştir. “Allah, içinizden iman edenlerle, kendilerine ilim verilenlerin değerini yükseltir.”⁴⁴²

Yazma

Yazı: İsteklerimizi anlatmak için kullandığımız sözlerin, birtakım şekiller halinde gösterilmesidir. İnsanların birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları, dil denen sistemin belli işaretlerle belirleyen ikinci bir sisteme yazı diyoruz. Yazı, sözün resimleşmiş (şekillenmiş, simgelenmiş) biçimidir. Yazı, alfabe denen ve seslerin yerini tutan işaretlerden oluşur. Yazı, zihnimizde oluşan sözlerin kâğıt üzerine dökülmüş şeklidir.

Yazının insanlık tarihindeki önemi hayli büyüktür. Peygamberlerin bir kısmına Kitap verilmiş, bir kısmı da önceki Peygamber’e gönderilen kitapla hükmetmiştir. Kitaplarda yazı vardır. Ve genel kabule göre ilk peygamber Hz. Âdem’e de küçük kitap (suhuf) verilmiştir.

Yazma: Harfleri, heceleri veya fikir anlatan işaretleri yan yana getirip istenilen şeyi anlatan şekiller ortaya koymaktır. Söz uçar, yazı kalır. Bir atasözünde: “Âlim unutmüş, kalem unutmamış” denir. Yazıyı boşluğa dağılan sözlerden üstün kılan unsurlardan biri, insanı geleceğe taşımasıdır. Yeryüzündeki bütün kitapların ve defterlerin yakılması halinde birçok şeye yeniden başlamak gerekecektir. Dolayısıyla yazı, geçmişten büyük hazineler devralmamızı ve gelecek nesillere bırakmamızı sağlar. Güzel yazmak için; iyi düşünmekle beraber, anlatım açık, cümleler kısa, kelimeler yerli yerinde, cümleler dilbilgisi kurallarına uygun, istenen konunun düşünceleri kafa iyice yoğrulmuş, gereksiz kelime tekrarlarından arınmış olmalıdır.

439 6/En’âm, 35

440 35/Fâtır, 28

441 39/Zümer, 9

442 58/Mücâdele, 15; Şâmil İslâm Ansiklopedisi, c. 3, s. 134-135

Peygamberimiz Zamanında Yazı ve Yazılı Eğitim: Mekke’de yazılı bir eğitime ağırlık verilmemiş; daha çok okuma, teşvik edilmişti. Medine artık müslümanların özgür vatanı idi, yetki ellerine geçmiş ve devlet olmuşlardı. Nasıl ibâdetlerini evde yerine getirme zorunluluğundan kurtulup mescid edinmiş ve orada cemaat olarak açıktan ibâdet etme hürriyeti elde etmişlerse, eğitimi ve öğretimi de mescidde açıktan icra edecek hale gelmiş ve kurumlaşmışlardı. Daha Medine’nin ilk iki yılında, gelmiş olan Bakara sûresinde, alış verişte yazışma ve kâtiplerden bahsediliyor, iş akitlerinin yazılması emrediliyor.⁴⁴³ Tıpkı gayr-i müslimlerle yapılan sözleşmede olduğu gibi, yazılı hukuka bile adım adım geçiliyordu. Hepimizin çok iyi bildiği gibi Bedir esirlerinin okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılması bu gelişmelerin bir parçasıdır. Hatta esirlere verilen bu görev, Rasûlün (s.a.s.) daha önceden başlatmış olduğu atılımın sadece bir uzantısıdır. Vatandaşların (müslümanların) eğitimi o kadar önemli ki müslüman olarak gelen Mekkeli kadınların imtihan edilmesi emrediliyordu. Toplumsal düşünce ve inancın korunması açısından bu samimiyet denemesi çok ileri bir adımdır.⁴⁴⁴ Sahabenin dolayısıyla müslümanların eğitimi konusunda Allah Rasûlünün bu kadar titiz olmasının en büyük teşvik edicisi Kur’an’ın ilmi ve öğrenmeyi emreden âyetleriydi şüphesiz.⁴⁴⁵

Üzerine yemin edilme vasfına sahip harflerin sarsılmaz saflarından çağların zihni ve zifiri karanlıklarına aydınlık saçan mesajın hâkimiyetine boyun eğip dirilmenin ve arınmanın nimetiyle müjdelenen yüreği kuşatan Rabbin şefkati ne güzeldir.

O ki insana kalemle yazmayı öğretendir. Kalem dilin belgesidir. Suya düşülen bir not değil, beyaz kâğıda çekilen onur sürmesidir kalem. **Yazıya aracı olan her şey kalem**dir. Kalem şahittir mesaja ve doğruluğuna. İçimizden sükün eden ateşin ve kıyamın bugüne ve çağın ötesine yayılma aracıdır kalem. Sırları ifşa eden, yüzleri aydınlatan, safları yakınlaştıran, sözleri tanıklaştıran, ilim kapısının kilidini çözen anahtardır kalem. Düşündüklerin hükmettiklerindir, yazdıkların sana hükmedecek olanlardır. Kalemin gücü ucundan dökülendedir. Kaleme yazacaklarını bildiren Rabbin; sana kalemini ve dilini hak için kullandığından ötürü başına gelecekleri de bilir. O kalplerdeki ve zihinlerdeki açık düşürebilecek yegâne güçtür.⁴⁴⁶

443 2/Bakara, 282-283; 24/Nûr, 33

444 60/Mümtehdine, 10

445 Tuncer Namlı, Ahlâkî Kavramlarda Anlam Arayışı 1, Fecr Y., 177

446 Mehmet Çağdı, Kalem Suresi ve Direnişinin Güncesi -1

Kur’ân-ı Kerim’de İlim, Kalem ve Yazma

Kur’ân-ı Kerim’de “ilim (ılm)” kelimesi ve türevleri toplam 854 yerde zikredilir. İlm’in zıddı cehâlet (c-h-l) kelimesi ve türevleri toplam 24 yerde kullanılır. Kalem ve çoğulu Aklâm kelimesi toplam 4 yerde geçer. Yazmak anlamında K(e)-t-b kelimesi ve türevleri ise toplam 322 yerde zikredilir.

Kur’an’ın, 854 yerde ilimden bahsetmesi, bilmeye, öğrenmeye verdiği önemi gösterir. Ayrıca Allah, Kur’an’ın bilgiye dayalı bir kitap ve yol göstermek için bir rahmet olduğunu ifade ediyor.⁴⁴⁷ Bilmeksizin zan ile konuşmayı yasaklıyor.⁴⁴⁸ Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağından,⁴⁴⁹ Allah’tan en çok âlimlerin korkacağından,⁴⁵⁰ iman edenlerle, kendilerine ilim verilenlerin derecelerinin yükseleceğinden⁴⁵¹ bahsediyor. “*Rabbim ilmimi artır, de*”⁴⁵² âyetiyle de mü’minin ruhuna şiddetli bir ilim ateşi yakıyor. Ancak ilmi, amaçsız bir şekilde kendi başına bir değer olarak alıp kutsamıyor. Onun salt bir bilgi yığını olarak biriktirilmesini yeterli bulmuyor, bir gâye-ye hizmet etmesini ve topluma aktarılmasını da istiyor. İşte tebliğ ve inzarın böyle bir fonksiyonu vardır.

“*Oku (ve öğren)! Rabbin ekremdir/en cömerttir.*

O, kalemle (yazmayı) öğretendir.

*İnsana bilmediklerini öğretendir.”*⁴⁵³

“*Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun.*”⁴⁵⁴

“*Bilmiyorsanız zikir ehline (bilenlere) sorunuz.*”⁴⁵⁵

“*Hatırla ki; Rabbin meleklere, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ dedi. Onlar, ‘Biz hamdinle Sana tesbih ve Seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek insanı mı halife kılıyorsun?’ dediler.*

447 7/Arâf, 52

448 3/Âl-i İmran, 66; 4/Nisâ, 157

449 39/Zümer, 9

450 35/Fâtır, 28

451 58/Mücâdele, 11

452 20/Tâhâ, 114

453 96/Alâk, 3-5

454 68/Kalem, 1

455 16/Nahl, 43

Allah da onlara ‘Sizin bilemeyeceğinizi Ben bilirim’ dedi.⁴⁵⁶ “Allah Âdem’e bütün isimleri, (eşyanın adlarını ve ne işe yaradıklarını) öğretti. Sonra onları önce meleklerle arz edip, ‘Eğer siz sözünüzde sâdık iseniz; şunların isimlerini Bana bildirin’ dedi.”⁴⁵⁷ “Melekler, ‘Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih eder, kemâl sıfatlar ile tavsif ederiz ki, Senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilimiz yoktur. Şüphesiz alîm (her şeyi bilen) ve hakîm olan (her yaptığında hikmetler olan) ancak Sensin’ dediler.”⁴⁵⁸

“Allah, sizi analarınızın karnından hiç bir şey bilmez halde çıkarmıştır.”⁴⁵⁹

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zâlim, çok câhildir.”⁴⁶⁰

“Ey iman edenler! Eğer fâsıkın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bir topluluğa câhilce sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz.”⁴⁶¹

“Utanmalarından dolayı, câhil, onların zengin olduklarını sanır. Sen onları simalarından tanırsın.”⁴⁶²

“Allah’ın kabul edeceği tevbe, ancak cehâletle işlenip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir.”⁴⁶³

“Sizden kim, cehâletle bir kötülük yapar, sonra ardından tevbe edip de kendini ıslah ederse...”⁴⁶⁴

“Sonra şüphesiz Rabbin câhillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip (durumunu) düzelterleri (bağışlayacaktır).”⁴⁶⁵

456 2/Bakara, 30

457 2/Bakara, 31

458 2/Bakara, 32

459 16/Nahl, 78

460 33/Ahzâb, 72

461 49/Hucurât, 6

462 2/Bakara, 273

463 4/Nisâ, 17

464 6/Enâm, 54

465 16/Nahl, 119

“Bir zamanlar Mûsâ kavmine ‘Allah, bir sığır kesmenizi emreder dedi. ‘Bizimle alay mı ediyorsun?’ dediler. ‘Câhillerden olmaktan Allah’a sığınırım’ dedi.”⁴⁶⁶

“Allah dileseydi, elbette onları hidâyet üzre toplayıp birleştirdi; o halde sakın câhillerden olma?”⁴⁶⁷

“Rabbim, ilimce herşeyi kuşatmıştır.”⁴⁶⁸

“O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme. Ben sana câhillerden olmamanı tavsiye ederim.”⁴⁶⁹

“Eğer sen onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve câhillerden olurum dedi.”⁴⁷⁰

“...Allah’ın dilemesi müstesna yine de inanacak değillerdi. Fakat çokları cehâlet segiliyor.”⁴⁷¹

“Ey Mûsâ! Onlara ait tanrılar gibi bizim için de bir tanrı yap!’ dediler. Musa, ‘Gerçekten siz câhil bir toplumsunuz’ dedi.”⁴⁷²

“...Ben, iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rabblerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi câhillik yapan bir topluluk olarak görüyorum.”⁴⁷³

“De ki: ‘Rabbim ilmimi arttır.’”⁴⁷⁴

“...Yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve câhil kimseler kendilerine laf attığında ‘Selâm!’ derler.”⁴⁷⁵

“De ki: hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?”⁴⁷⁶

“İlim, ancak Allah katındadır.”⁴⁷⁷

466 2/Bakara, 67

467 6/Enâm, 35

468 6/Enâm, 80

469 11/Hûd, 46

470 12/Yûsuf, 33

471 6/Enâm, 111

472 7/Arâf, 138

473 11/Hûd, 29

474 20/Tâhâ, 124

475 25/Furkan, 63

476 39/Zümer, 9

477 46/Ahkaf, 23; 67/Mülk, 26

Kur'an'ın Eğitime Yönelik İlkeleri

Okumaya, yazmaya ve ilim öğrenmeye yönelik olarak Kur'an'ın söylemi konusunda daha önce bilgi vermiştik. Bunlara tekrar girmeden eğitime yönelik teklif ettiği ilkeleri de kısaca ortaya koymak gerekir. Çünkü İlâhi kitap, insanın eğitimini belirsizliğe terk etmemiştir. Ancak bu ilke ve kurallar, daha çok genel bir nitelik arzetymekte, teknik düzenleme işlemlerini insan düşüncesine bırakmaktadır. Şimdi bu ilkelere kısaca göz atalım:

Her şeyden önce bilmeyi, anlamayı ve düşünmeyi öngören İlâhi vahiy; bilmeden konuşmayı,⁴⁷⁸ yapmadıklarını söylemeyi⁴⁷⁹ yasaklıyor; insanın bildiklerini uygulamasını istiyor ve uygulamayan kimseleri kınıyor.⁴⁸⁰ Dolayısıyla eğitimcinin tutarlı olmasını istiyor. Öğretmedikçe sorumlu tutmuyor.⁴⁸¹ İnsanın sorumluluğu ile bilgilendirilmesini doğru orantılı olarak görüyor. Kolaylaştırmayı emrediyor, zorlaştırmayı çirkin buluyor;⁴⁸² yumuşak muâmeleyi emrediyor,⁴⁸³ muhâtabın seviyesine göre ve anlayacağı bir dille öğretilmesi gerektiğini öneriyor.⁴⁸⁴ Affedici olmayı, ceza ve sert muameleye tercih ediyor.⁴⁸⁵ Faraziyeler üretmekten sakındırıyor,⁴⁸⁶ hedefi olmayan salt bir eğitim kutsamasını kabul etmiyor. Hem uzun vadeli hem de kısa vadeli hedefleri gözönünde bulunduruyor, fakat uzun vadeli olanları ön plana çıkarıyor.⁴⁸⁷ Bu nedenle inançlı ve Allah'ı merkeze alan bir eğitim ve öğretim öneriyor,⁴⁸⁸ seküler ve dinsiz bir eğitimi reddediyor.⁴⁸⁹ İnançlı bir eğitimde, ferdin ve âlemin, kısaca tabiatın parçalanmasını kabul etmiyor, bütünleştirici ve tevhidi bir dünya görüşü kazandırmayı hedefliyor.⁴⁹⁰ Bu tevhidi bilinçle Allah'tan başka kimseden korkmayan, kendine güven kazanmış, şahsiyetli bir fert ve ümmet yetiştirmeyi amaçlıyor.⁴⁹¹

478 3/Âl-i İmran, 66

479 61/Saff, 2

480 62/Cum'a, 5

481 17/İsrâ, 15

482 22/Hacc, 78

483 3/Âl-i İmran, 159; 20/Tâhâ, 44

484 2/Bakara, 233, 286; 41/Fussilet, 44

485 57/Hadid, 199

486 5/Mâide, 101, 102

487 25/Furkan, 77; 15/Hicr, 56; 74/Müddessir, 45; 75/Kıyâmet, 20, 21

488 96/Alak, 1

489 38/Sâd, 26

490 17/İsrâ, 44; 13/Ra'd, 16

491 5/Mâide, 3, 44; 2/Bakara, 150

Yöntem olarak telkin, soru-cevap,⁴⁹² tartışma,⁴⁹³ tekrar, kıssa, meseller ve örneklemeye sıkça başvuruyor. Dahası eğitimcinin örneklik etmesi ve kendisinden örnek alınması gerektiğini söylüyor.⁴⁹⁴ Tümünden gelim ve tüme varım metodlarının her ikisini de kullanıyor.⁴⁹⁵

Hadis-i Şeriflerde Okuma, Yazma ve İlim

*“İlim tahsil etmek maksadıyla bir yola giden kimseye Allah Teâlâ, cennet yollarından birini açar. Melekler, ilim tahsil edene karşı memnuniyetleri ve tevâzûları sebebiyle kanatlarını yere sererler. Göklerde ve yerde olan her şey, hatta su içindeki balıklar, âlim için Allah’tan rahmet diler. Âlimin, bilmeden ibâdet eden kimseye üstünlüğü, ondördündeki dolunayın görünen diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler ne altın ne de gümüş bırakmışlardır; onlar miras olarak sadece ilim bırakmışlardır. Kim ilmi almışsa büyük ve değerli bir şey almış demektir.”*⁴⁹⁶

*“Kim ilim tahsil etmek için (evinden veya yerleşim yerinden) çıkarsa, geri dönünceye kadar o kişi Allah yolundadır.”*⁴⁹⁷

*“İlim aramak, her müslüman üzerine farzdır. Ehil olmayan insanlara ilim öğretmeye kalkan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.”*⁴⁹⁸

*“Ey Ebû Zer, sabahleyin evinden çıkıp Kur’an’dan bir âyet öğrenmen senin için yüz rekât nafile namaz kılmandan daha hayırlıdır. Yine sabahleyin evinden çıkıp mükellefin ameliyle ilgili olan veya olmayan ilimden bir bâbı öğrenmen (senin için) bin rekât nafile namazdan daha hayırlıdır.”*⁴⁹⁹

*“Kıyamet gününde âlimlerin mürekkebi, şehidlerin kanı ile tartılır.”*⁵⁰⁰

492 26/Şuarâ, 70-75

493 56/Vâkıa, 58-72; 16/Nahl, 125

494 33/Ahzâb, 21; 60/Mümtehine, 4, 6

495 10/Yûnus, 31; 2/Bakara, 255

496 Ebû Dâvud, İlm 1; Tirmizî, İlm 19, hadis no: 2822; İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 223

497 Tirmizî, İlm 2

498 İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 224

499 İbn Mâce, Mukaddime, 16, hadis no: 219

500 Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, c. 2, s. 400

“Hikmet, mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa o mü'minin kendisi ona daha lâyıktır.”⁵⁰¹

“Ne âlimlere karşı iftihar edip övünmek için, ne câhillerle münakaşa etmek ve ne de meclislerin seçkin köşelerinde yer almak için ilim talep edin. Bu yasağa rağmen kim böyle yaparsa ateşe (müstahaktır), ateşe (müstahaktır).”⁵⁰²

“Allah kim hakkında hayır dilerse, onu dinde fakih (derin anlayış sahibi) kılar.”⁵⁰³

“Şeytana, bir fakîhi (dinde anlayış sahibi bir bilgini) aldatmak, bir âbid(i aldatmak) tan daha zordur.”⁵⁰⁴

“Rasûlullah (s.a.s.)’a biri âbid (ibâdetle çokca meşgul) ve diğeri âlim (ilimle çokca meşgul) olan iki adamdan bahsedildi ve bunun üzerine Rasûl-i Ekrem: “Bir âlimin bir âbide karşı üstünlüğü, benim en aşağı mertebede olanınıza üstünlüğüm gibidir.” buyurdu. Sonra şunları söyledi: “Allah, melekleri, göklerin ve yerin halkı, hatta yuvalarındaki karıncalar ve balıklar, insanlara hayır (faydalı şey) öğreten kişiye dua ederler.”⁵⁰⁵

“İnsan öldüğü vakit bütün amelleri ondan kesilir. Yalnız üç şeyden dolayı kesilmez; sadaka-i câriyeden, faydalanılan ilimden ve kendisine dua eden sâlih evlâttan kesilmez.”⁵⁰⁶

“Allah’ım, huşûu olmayan (korkmayan) kalpten, kabul olmayan duadan, doymayan nefisten ve fayda vermeyen ilimden sana sığınırım.”⁵⁰⁷

“İlmin kaldırılması, câhilliğin kökleşmesi, şarabın içilmesi, zinanın çoğalması kıyamet âlâmetlerindendir.”⁵⁰⁸

501 Tirmizî, Kitabu'l-İlm, 19, hadis no: 2827

502 İbn Mâce, Mukaddime 23; hadis no: 254

503 Buhâri, İlm 14, hadis no: 13; Müslim, İmâre 53, hadis no: 175; İbn Mâce, Mukaddime 17, hadis no: 220-221

504 Tirmizî, İlm 19, hds no: 2821; İbn Mâce, Mukaddime 17, hds no: 222

505 Tirmizî, Kitabu'l-İlm 19, hadis no: 2825

506 Müslim, Vesâyâ 3, hadis no: 14 (1631); S. Tirmizî, Ahkâm, 36, Hadis no: 1393

507 Tirmizî, Kitabu'd-Deavât 68, hadis no: 3711

508 Buhâri, İlm 22, hadis no: 22; Müslim, İlm 5, hadis no: 8 -2671-

“Şüphesiz Allah, ilmi kullardan silmek sûretiyle değil, âlimlerin ruhlarını kabzetmek sûretiyle giderecektir. Nihâyet hiçbir âlim bırakmayınca insanlar, câhil kişileri başlarına geçireceklerdir. Bunlara meseleler sorulacak; onlar da bilgileri olmadığı halde fetva verecekler. Onlar bu sûretle hem kendileri sapıklığa düşerler, hem de halkı sapıttırlar.”⁵⁰⁹ “Allah’ın benim vasıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur bazen öyle verimli bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı toprağı suya doyurur ve çayırda bol ot yetişir. Bir kısım toprak kurak olur, suyu üstünde tutar, gölcük olur da Allah onunla insanları yine faydalandırır; ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını sularlar, ekin ekerler. Bu yağmur bir de diğer bir çeşit toprağa isabet eder ki, kıraç ve kaygandır; ne suyu üstünde tutar, ne de ot bitirir. İşte Allah’ın dinini anlayıp da Allah’ın benim vasıtamla gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile; bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah’ın benimle gönderilen hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir.”⁵¹⁰

Hiz. Ebûbekir (r.a.) Peygamberimiz’i anlatırken şöyle ifade eder: “Rasûlullah (s.a.s.) (Vedâ Haccında) şöyle buyurdu: “...Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız birbirinize haramdır. Burada hazır bulunanlarınız, burada bulunmayanlara (yeni nesillere) bunu tebliğ etsin. Olabilir ki, hazır olan kimse, bunu daha iyi anlayan bir kimseye tebliğ etmiş olur.”⁵¹¹

- 6-8. ÂYET -

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا

كَلَّا : hayır, hayır إِنَّ : şüphesiz الْإِنْسَانَ : insan لَكَنَّا : tuğyân eder, azgınlık yapar رَبِّكَ : nkendini gördüğünde رَبِّكَ : yeterli إِنَّ : şüphesiz رَبِّكَ : dönüş yalnızca Rabbinedir

“Hayır, (eğer okunması gerekeni gerektiği gibi okumazsa) gerçekten insan ölçüsüz derecede tuğyân/azgınlık eder, haddini aşar. Kendi kendine yettiğini

509 Buhâri, İlm 35, hadis no: 41; Müslim, İlm 5, hadis no: 13 -2673-

510 Buhâri, İlm 21, hadis no: 21; Müslim, Kitabu'l-Fedâil 5, hadis no: 15 -2282-

511 S. Buhâri, İlm 10, hadis no: 9

sandığında, kendini müstağnî gördüğünde. Şüphesiz dönüş ancak Rabbinedir.” (96/Alâk, 6-8)

Kâfir ve nankör olan insan, verdiği mal, servet, izzet, şeref gibi nimetlerden dolayı Allah’a şükredeceği yerde azgınlık yapar, isyan eder, taşkınlıkta haddi aşar ve Rabbine karşı kibirlenir, gururlanır, O’na muhtaç olmadığını düşünür.

“Kendini zengin görünce, kendini artık ihtiyacı yokmuş, maksada ermiş, ihtiyaçsızlık mertebesine gelmiş görerek o görüş ve inançta bulunmak sebebiyle insan azar/azgınlaşır. Onun için hiçbir zaman kendini zengin görme ve Rabbinin ismiyle oku, tekrar tekrar oku, Allah’ın emirlerini yerine getir.”⁵¹² Kendini artık kimseye ihtiyacı yokmuş, maksada ermiş, zenginlik mertebesine gelmiş görmek, o görüş ve inançta bulunmak sebebiyle azar. Hâlbuki Allah ona; malı, serveti, izzeti, şerefi ve diğer dünyevî şeyleri lutfetmiştir. Şükretmek yerine haddi aşar ve âsi olur. Onun için hiçbir zaman kendini zengin görme de Rabbinin ismiyle oku, tekrar tekrar oku, emirlerini yerine getir. Allah’ın büyüklüğünü anlamak ve ilân etmek adına oku. Kendini büyük görme, hayatın tüm kademelerinde Allah’ı büyükle, tekbir et. Allah’ın büyüklüğünü her yerde ilân edilip göster. Peygamber de kendisine gelen ilk sûredeki bu okuma hedefinin Allah’ı büyükmek ve toplumda büyük görülenlerin egemenliklerini ve sömürülerini kırmak olduğunu ortaya koyunca kavga başlamış oluyordu.

“Gerçek şu ki insan, kendini kendine yeterli görerek ille de azgınlasmaktadır!”

Yani, İnsana lütfeden Allah’a karşı, Allah’ın okunmasını istediği şeyleri O’nun istediği gibi okumayıp câhillik yaparak kendini yeterli görür ve azgınlaşır. Müfessirlerin çoğunluğu 6. âyette eleştirilen “insan” ile, özellikle İslâm’ın en azılı düşmanlarından olan Ebû Cehil’in kastedildiğini belirtirler. Rivâyete göre Ebû Cehil, “Lât ve Uzzâ’ya yemin olsun, Muhammed’i namaz kılarken görürsem mutlaka ensesine binip yüzünü toprağa sürteceğim!”⁵¹³ diyerek onun namaz kılmasını engellemeye karar vermişti. Hz. Peygamber’i namaz kılarken gördüğünde yeminini yerine getirmek isteyince hemen geri döndüğü ve garip bir şekilde elleriyle kendini korumaya

512 Elmahlı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Yay., 9/327

513 Buhârî, Tefsir 96/4; Müslim, Münâfıkun 38; Tirmizî, Tefsir 96/1

çalıştığı görülmüş; kendisine niçin böyle yaptığı sorulunca, “Benimle onun arasında ateşten bir hendek, korkunç bir varlık ve bazı kanatlı şeyler meydana geldi” demiştir. Hz. Peygamber, “Eğer bana yaklaşıyadı melekler onu kapıp parça parça edeceklerdi!” buyurmuş, bu olay üzerine 6-19. âyetler inmiştir.⁵¹⁴

«Gerçek şu ki» diye çevirdiğimiz «kellâ» kelimesi olumsuzluk edatı olup kendisinden sonra anlatılanların aslında olmaması gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda, zenginliğine güvenerek şımaran ve kendini yeterli görerek nankörlük eden, azgınlaşıp hakka sırt çeviren İnsanın böyle yapmaması gerektiğini vurgular. Zira gerçekte insan zayıf ve muhtaç bir varlıktır; sağlık, huzur, sükûn ve emniyet içerisinde hayatını devam ettirebilmesi için öncelikle Allah’a ve kendisinin de üyesi bulunduğu toplumun diğer fertlerine ihtiyacı vardır. İnsanların ellerinde bulunan bütün imkânların gerçek sahibi ise kendileri değil, onu yaratan ve istediği anda ellerinden alma gücüne sahip olan Allah Teâlâdır. Buna rağmen insanın sahip olduklarına aldanıp şımararak Allah’a itaatten uzaklaşması, kendini kendine yeterli ve başkalarından üstün görmesi, kaderinin kendi elinde olduğunu iddia etmesi vb. küstahça tutumları bilgi, iman ve basiret eksikliğinden kaynaklandığı için Yüce Allah tarafından kınanmıştır.

“Oysa (kuldaki) her şey yalnız Rabbine aittir (O’na dönecektir).”

Alak sûresini Kur’an’ın ilk inen sûresi olarak kabul edenlere göre bu âyet de Kur’an’da âhiret hayatına dikkat çekmek üzere inmiş ilk âyet olup bir uyarı olarak dünya hayatının geçiciliğini, sonunda herkesin hesap için mutlaka Allah’ın huzuruna getirileceğini, bu nedenle azgınlık ve taşkınlıklardan sakınılması ve âhiret hayatı için hazırlık yapılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Daha sonra inen birçok âyette âhiret hayatının varlığı kesin ve net bir şekilde açıklanarak iman esaslarından biri olduğu ortaya konmuş, dünyada yapılan iyi veya kötü işlerin orada hesabının sorulup karşılığının verileceği, iyilerin ödüllendirileceği, kötülerin ise cezalandırılacağı haber verilmiştir.⁵¹⁵ 8. âyet, önceki iki âyetle bağlantılı olup, elindekini kendine ait sanan, Allah’ın gerçek sahip ve mâlik olduğu bilincinden yoksun bulunan, bu yüzden böbürlenene, azıp sapan insana karşı bir uyarıdır.⁵¹⁶

514 bk. Müslim, “Münâfîkin”, 38; İbn Kesir, VIII, 461

515 bk. Bakara 2/177; Nisa 4/136

516 Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin

Kellâ: Diletiler farklı mânâlara geldiğini söylemişlerdir. Basralılara göre “Yoo, hayır, asla!” veya paragraf başı; Kisâ’î’ye göre: “Gerçekten de, hakikat şu ki”, Sa’leb’e göre “Değil mi ki”, Ferrâ’ya göre “Evet, kesinlikle” mânâsına gelir. Edat, bağlamına göre bu işlev ve anlamlardan bir veya birkaçını kazandırır. Bir ara cümle gibi öncesini de sonrasını da görür.

İnsanın kendi kendisine yettiğini zannetmesi tuğyanın sebebidir. Zira insan, ancak kendini kaybettiğinde bu zanna kapılır. Bu üç âyet, bütün ahlâkî davranışın kaynağına dikkat çekmektedir. Zımnen: Ahlâkın referansı kalplerin özünü gören ve bilen Allah değilse, ahlâk hasbî olmaktan çıkar, hesabî olur. Zira bu takdirde ahlâkî davranışın anlamını onu yapan kişinin kalbindeki niyette bulan “garantisî” ortadan kalkar.⁵¹⁷

Kur’an, haksız ve ahlâksız davranışların merkezî tipi olarak azgın ve övünge kimseyi gösterir. Azgın insanın yapısındaki temel öğeler, “Allah’ı hesaba katmadan hareket etmek, haktan sapmak, haddi aşmak ve başkalarına tepeden bakmak”tır. Gerçekten de fütursuzca azan insan, dinî, ahlâkî ve hukukî kuralları çiğneyerek yoluna devam eden, kendi gücüne güveni sonsuz olan, kendisini hiçbir gücün durduramayacağını sanan kimsedir. Onun bu davranışının ardında, Yaratıcı’yı hiçe sayma veya O’nu hiç tanı-mama/inkâr tavrı vardır.

İşte bu tavır, azgın insanın sosyal (ve siyasal) hayatta haddi aşmasına neden olmaktadır. Demek ki insanın, Allah’a karşı sorumluluk bilincinden yoksun olmasının temel nedeni, onun kendini aşırı biçimde önemsemesi ve haddini bilmez bir tavır içine girmesidir. Böyle bir tavır içine giren kişi, artık hiçbir kimseye ihtiyacı yokmuş kanısına varır, haddi aşar, Hakk’a karşı gelir, halka da zarar verir. İşte bunun için âyetlerde azgınlık tavrı, anlık duygusal bir patlamadan ziyade, inkârcı insanın kalıcı bir vasfı olarak gösterilmiştir. Hâlbuki insanın dengeli olması, küçülmemesi ve büyülenmemesi gerekir.

Öyleyse insan, Allah’ın nimetlerinden meşrû şekilde yararlanıp ahlâken tutarlı bir hayat sürdürmeli; mânevî körlüğün verdiği küstahlıktan kurtulmalıdır.

Gümüş, Kur’an Yolu:V/598-599.

517 Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Y., s. 1279

Bu da ancak, Kur'an'ı iyi anlayıp doğru yaşamakla mümkündür. Kur'an'ın doğruluk ve değer ölçülerine göre yaşamak ise, hayat boyu sürmesi gereken değişmez bir ibâdetdir.

Sekizinci âyet, her varlığın Allah'a geri döneceğini, her sorumlu canın hesap vermek için mutlaka O'nun huzuruna getirileceğini haber veriyor. Âyetteki *rücâ* kelimesi⁵¹⁸ *dönüş* anlamına gelmektedir.⁵¹⁹ Zira âyet, azgın insana yönelik kapalı bir uyarı niteliği taşımakta ve tüm insanları azgınlığın kötü sonucundan sakındırmayı amaçlamaktadır. Çünkü dönüş eninde sonunda Allah'adır; O'na hesap vermekten kurtuluş yoktur. İnsan hangi konumda olursa olsun, kendini, kendine yeter görüp gurura kapılmamalı, azgınlıktan ve onun doğuracağı kötü sonuçlardan sakınmalıdır.

Allah, varlıkları boş yere yaratmamıştır. Yaratılıştaki bir düzen, yaratmada da bir amaç vardır. İnsanın hayatı, dünyadaki kısa ömürden ibaret değildir. Herkesin, dünyada yaptığı işlerinin karşılığını göreceği bir âhiret hayatı vardır. Âhiret hayatı, bu dünyadan daha değerli ve devamlıdır.⁵²⁰ İman ve itaat yolunu seçen insan, âhirette bu çabalarının Allah tarafından minnetle karşılandığını görür; O'na isyan eden kimse de azgınlığının ve inkârının cezasını çeker. Çünkü kim zerre miktarı iyilik yapmışsa onun karşılığını görecektir; kim de zerre kadar kötülük etmişse onun cezasını çekecektir.”⁵²¹

Allah Teâlâ, bu sûrenin başında, herhangi bir insanın kendisine mutalâ olamayacağı ve hakikatlerine vâkıf olamayacağı bir biçimde tevhidinde, kudret ve hikmetine dair apaçık delillerden bahsedince, bunun peşinden, bu delillerden gaflet etmedeki asıl sebebin, dünya sevgisi, mal, makam, servet ve kudret tutkusu olduğunu belirtmiştir.

İstiğnâ: Zengin olmak ve bir şeyle yetinip başkasına muhtaç olmamak anlamındaki “ğınâ” kelimesinden türeyen istiğnâ sözlükte; zenginlik istemek, zengin olmak ve kendini kendine yeterli görmek demektir. Bu kelime Kur'an'da 4 âyette geçer.⁵²² Bu âyetlerden biri Allah ile, diğerleri insanlarla ilgilidir. Allah'ın istiğnâsı: İnsanların iman ve ibâdetlerine ihtiyacının ol-

518 Rücâ kelimesi, sözlükte vazgeçmek ve dönmek gibi anlamlar taşıyan “r-c-a” kökünün türemiş şeklidir. Bk. Lisânu'l-Arab, 8, 114-120

519 Bk. Zemahşeri, Keşşaf, 4, 271

520 Bk. 87/A'lâ, 17

521 Bk. 99/Zelzele, 7-8; Fahrettin Yıldız, Tefsir Dersi Notları 1, s. 22-23

522 64/Teğâbü'n, 6; 80/Abese, 5; 92/Leyl, 8; 96/Alâk, 7

mamasıdır.⁵²³ İnsanın istiğnâsı ise, kendini yeterli görmesi, büyüklenmesi, Allah'ın kulu ve yaratığı olduğunu unutması, bu yüzden iman ve ibâdetle Allah ve Peygamber'e itaate tenezzül etmemesidir. İnsanın azmasının sebebi de kendini müstağnî görmesidir.⁵²⁴ “*Men isteğnâ*” (kendini zengin ve yeterli görüp Allah'a tenezzül etmeyen) ifadesi,⁵²⁵ iki âyette kâfir insanı zemededen bir nitelik olarak zikredilmiştir. Zıddı, hak dini tasdik eden, muttakî ve Peygamber'in dâvetine koşan ve Allah'tan korkan mü'min insandır.⁵²⁶

Vahyin rehberliğine karşı kendini ihtiyaçsız gören insanlar aslında Allah'ın el- Mütekebbir ismini gereği gibi idrâk edemeyip kendilerinde kibir vehmeden insanlardır. Kendilerinde büyüklük ve ihtiyaçsızlık olduğunu zanneden bu insanlar âhireti kaybetmeye mahkûmdurlar. Dünyada kendilerine vahyi kılavuz görmedikleri için başka kılavuzlara tâbi olurlar ve kendilerine yazık ederler.

“Kendini müstağnî/yeterli gördüğünden.”

Yani malı, serveti, izzeti, şerefi ve diğer dünyevî şeyleri ona lutfedilmiştir. Şükretmek yerine haddi aşar ve âsi olur. Zengin olan kâfir, mal ve servet sahibi olduğu için, zeki olan kâfir aklına güvendiği, hevâsını ilâhlaştırdığı için Allah'a muhtaç olmadığını, kendi kendine yeterli olduğunu düşünür. Hâlbuki bu kimse büyük bir aldaniştadır. Altıncı ve yedinci âyetlerde, insan tabiatının genel yapısı özlü biçimde açıklanır. Nankör insanın, kendini zengin ve güçlü görünce azacağı, haddi aşıp başkalarına haksızlık edeceği uyarısı yapılır. Burada geçen “*yatğâ*” fiilinin⁵²⁷ asıl anlamı, “suyun veya selin normal seviyesinin çok üzerinde yükselip bendinden taşması”dır.⁵²⁸ Mecâzî anlamı ise, “azgınlık, haddini bilmezlik, kibir ve küstahlık”tır. Çünkü bu sözcük, mal ve mevki sahibi bir insan için kullanıldığında “o kişinin kendi

523 “(Eskiden helâk olan kâfirler için) O azâbın sebebi şu ki, onlara peygamberleri apaçık deliller getirmişlerdi, fakat onlar ‘Bir insan mı bizi doğru yola götürecekmiz?’ dediler, inkâr ettiler ve yüzçevirdiler. Allah da hiçbir şeye muhtaç olmadığını gösterdi (Ve’stağnâllah). Allah zengindir, hamde lâyıktır.” (64/Tegâbün, 6)

524 “Kendini müstağnî saydığına, kendi kendine yettiğini sandığına.” (96/Alâk, 7)

525 80/Abese, 5; 92/Leyl, 8. “Kendini müstağnî sayana gelince, işte sen temizlensin diye ona yöneliyorsun.” (80/Abese, 5-6). “Kim cimrilik edip vermez, kendini zengin sayıp hakka boyun eğmez, en güzeli de yalanlarsa, Biz de onu en zora yöneltiriz.” (92/Leyl, 8-10)

526 80/Abese, 8-9; 92/Leyl, 5-6

527 “Yatğâ” kelimesi, sözlükte sınırı aşmak, azmak ve ileri gitmek gibi anlamlar taşıyan “t-ğ-y” kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânu'l-Arab, 15/7-9)

528 Bk. 69/Haakka, 11 vb.; M. İsmail İbrahim, Mu'cemu'l Elfâzı ve'l-A'lâmî'l-Kur'âniyye, s. 313; Râğıb el-İşfehâni, el-Müfredât, s. 520

gücünü ve konumunu aşırı biçimde önemsemesini, Hakk'ı kabul etmeyecek derecede kendini kibre kaptırmasını ve başkalarına haksızlık yapmasını" ifade eder.⁵²⁹ İstiğnâ kelimesi ise, "zengin veya servet sahibi olmak, bir şeye muhtaç olmamak" anlamlarına gelir.

İstiğnâ, "insanın servetinden ve gücünden dolayı gurura kapılması, kendini her bakımdan yeterli görüp sorumsuzca davranmasıdır."⁵³⁰ Bu kelime de, "servet sahibi olan insanın, kendine aşırı güvenini" belirtmek için kullanılır. Çünkü istiğnâ, "insanın kendini mutlak mânâda bağımsız görüp servet veya şöhretin verdiği şımarıklıkla sorumsuzca davranmasını" ifade eder. Yaratılmış bir varlık olan insanın, kendini böyle görmesi, haddini bilmezlikten ve kibirlilikten başka bir şey değildir. Zaten istiğnâ da, haddini bilmezliğin adıdır. Oysa mutlak mânâda kendi kendine yeterli olan, hiçbir şeye muhtaç olmayan, sadece Allah'tır.⁵³¹

Benim aklım var, benim bilgim var, benim keyfim var, benim ne Allah'ın Kitabına ne de Peygamberin uygulamalarına ihtiyacım yoktur, diyen Ebû Cehil ve kıyamete kadar onun yolunun yolcusu kâfirler âcizliklerini, basitliklerini unuturlar da Allah'ın dinine ve elçisine karşı müstağni ve müstekbir davranırlar. Hep aynı kategoridedir bunlar. Kendi kendilerine yeteceklerini zannederler. Kendi bilgilerini, kendi anlayışlarını, kendi yasalarını Allah'inkinden üstün görürler.⁵³²

İnsanı yaratan ona ihsanda bulunan ve öğreten Allah olduğu gibi, ona veren ve onu zengin eden de Yüce Allah'tır. Fakat insanoğlu, müttakî mü'minlerin hâricinde, genellikle, kendisine verilip de zengin olunca şükretmez, kendisini zengin eden kaynağı tanımaz, oysa kendisini yaratan ve öğreten arkasından da rızkını veren bu kaynaktır. İnsan ise bunlara karşılık Allah'ı tanınması ve şükretmesi gerekirken azgınlaşmış, günaha dalmış, şımarmış ve böbürlenmiştir. Doğuşunu unutan ve zenginliğine aldanıp şımaran insan tipi çizildikten sonra ardından bunu üstü kapalı bir tehdit izliyor. "*Şüphesiz dönüş yalnızca Rabbinedir.*"⁵³³

"Şüphesiz dönüş yalnızca Rabbinedir."

529 Bk. 79/Nâziât, 17; 20/Tâhâ, 24, 43, 45 vb.

530 Bk. M. İsmail İbrahim, a.g.e., s. 379

531 Bk. 35/Fâtır, 15; Fahrettin Yıldız, Tefsir Dersi Notları 1, s. 22-23

532 Ali Küçük, Besâiru'l Kur'an, Alâk Suresi Tefsiri.

533 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an.

Yani, dünyadayken servet ve mal gücüne dayanarak isyan ederse, sonunda Rabbine döndüğünde bu tutumunun sonucunu anlayacaktır.

Ruc'a: “büşrâ” ölçüsünde dönme mânâsına masdardır. Yani dönüş O'nadır. O'na hesap vermekten kurtuluş yoktur. Onun için insan, hangi seviyede olursa olsun kendini zengin görmemeli, azgınlıktan sakınmalıdır. Bu hitap, kendini zengin gören ve azgınlık edenleri uyarmaktadır. Onun için âyetin inme sebebi olan kendini zengin gören azgının, Ebû Cehil ve benzerlerinin azgınlığı sonraki âyetlerle örnek verilerek anlatılacaktır.⁵³⁴

Aynı zamanda sûrede iman düşünce sisteminin temellerinden bir başkası daha, “Dönüşün Allah'a olacağı” prensibi açıklanmaktadır. Her şeyde, her işte, her niyette, her davranışta dönüş Allah'adır. O'ndan başka dönecek ikinci bir nokta yoktur. İyi kişi de O'na dönecektir, şımarık da; itaatkâr da isyankâr da; haklı da haksız da; hayırlı da kötü de; zengin de fakir de... Kendini hiçbir şeye muhtaç görmeyip azıtan bu kişi de O'na dönecektir... Dikkat edin her iş Allah'a dönüp varır. Doğuş/varoluş O'ndandır. Dönüş O'nadır.

Böylece iki bölümde iman düşünce sisteminin uç noktaları bir araya gelmiş oluyor. Bir yandan yaratma ve doğuş, Allah'ın insana ihsanda bulunması ve onu öğretmesi noktası. Buna karşın dönüş ve varışın hiçbir ortağı olmayan bir olan Allah'a olması.⁵³⁵

Ey insan! Kuşkusuz dönüş ve varış Rabbinin huzurudur. Allah seni dünyadayken yaptıklarından dolayı mutlaka hesaba çekecektir. Buna göre hazırlıklı ol, malına, servetine güvenme. O gün onların sana hiç bir faydası olmayacaktır. Bu gidiş Rabbinedir. Her gidiş Allah'a doğrudur. Adım atarken, yürürken, dururken, yerken, içerken, konuşurken, evlenirken, boşanırken, otururken, kalkarken, bilin ki hep Rabbinize doğru hareket etmektesiniz. Yaşadığınız her bir saniye, alıp verdiğiniz her bir nefes sizi Rabbinize doğru götürüyor, Rabbinizin huzuruna gidiyorsunuz. Her şey sizi O'na yaklaştırıyor. Hep mezara doğru yaklaşıyorsunuz. Bir gün gelecek bu dünya da bu hayat da bitecek O'nun huzurunda toplanacak ve yaşadığınız bu hayatın hesabını O'na vereceksiniz. O'nun huzurunda yapıp ettiklerinizden hesaba çekileceksiniz.⁵³⁶

534 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yay., 9/327

535 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an

536 Ali Küçük, Alâk Sûresi Tefsiri

İkinci Kısımın Nüzul Zamanı

Bu sûrenin ikinci kısmı, Rasûlullah'ın namaz kılmaya başladığı ve Ebû Cehil'in de onu korkutmak, tehdit yoluyla engel olmak istediği zaman nâzil olmuştur. Öyle anlaşıyor ki, nübüvvetten sonra Rasûlullah İslâmî tebliğe başlamadan önce Harem-i Şerif'te Allah'ın öğrettiği tarzda namaz kılmaya başlamıştı. Mekke'li müşrikler bundan Rasûlullah'ın yeni bir din takip etmeye başladığını anlamışlardı. Mekke'deki diğer insanlar Rasûlullah'ın yeni tarzdaki ibâdetini hayretle seyrederken, Ebû Cehil, bu şekilde ibâdet etmemesi için, câhiliye taassubunun zorlamasıyla Rasûlullah'ı korkutmaya çalıştı. Bu olay hakkında birçok hadis vardır.

Ebû Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir. "Ebû Cehil Kureyşlilere şöyle sormuştu; 'Muhammed siz varken de ellerini yere koyup secde ediyor mu?' Onlar 'evet' dediler. Ebû Cehil, 'Lât ve Uzza'ya yemin ederim, eğer onu bu şekilde ibâdet ederken görürsem ensesine ayağımı basarak yüzünü yere sürteceğim." dedi. Bir gün, Rasûlullah namaz kılmaktaydı. Ebû Cehil, ensesine basmak için ona doğru yöneldi. Ama birdenbire herkes onun geri çekildiğini gördü. Ebû Cehil'e soruldu: "Ne oluyor?" Ebû Cehil: "Benimle onun arasında ateşten bir hendek vardı. Bazı kanatlar da gördüm." Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Eğer yanıma gelip bana yaklaşıyorsa melekler onu uzuv uzuv parçalayacaktı. Eğer bana yaklaşıyorsa melekler onu uzuv uzuv parçalayacaklardı."*⁵³⁷ Râvî der ki: Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Ona boyun eğme, secde et ve yaklaş"*a kadar olmak üzere *"Sakin, çünkü insan muhakkak azar..."* âyetlerini⁵³⁸ indirdi.⁵³⁹

Bu olay üzerine sûrenin *"kellâ inne'l-insâne le yetğâ"* ile başlayan kısmı nâzil olmuştur. Rasûlullah İslâm'ı ilk kez namaz ile açığa vurmuştu. Kâfirlerle karşı karşıya gelmesinin başlangıcını bu oluşturmuştu.⁵⁴⁰

537 Ahmed bin Hanbel, Müsned 1/248; Müslim, Nesâî, İbn Cerir, İbn Ebi Hatim, İbnu'l Münzir, İbn Merduye, Ebû Nuaym, İsfahani, Beyhaki

538 96/Alâk, 6-19

539 Müslim, Sıfâtü'l-Münâfıkın, 38 Benzer bir rivayet için ayrıca bak: Buhârî, Tefsiru'l-Kur'an, Alak. 96/4; Ahmed bin Hanbel, Müsned 1/248

540 Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yay., 7/171-173

Tenâsüb

Yukarıdaki âyet-i kerimelerde Cenab-ı Allah ilim ve kudretinin bazı görüntüleri ile insana bahşetmiş olduğu nimetlerinin kemalini anlattıktan sonra bütün bunların gereği olarak, hiçbir kimsenin ona küfretmemesi icap ederdi, ama insan küfredip azdı. Cenab-ı Allah da bunun sebebinin açıkladı: İnsanın küfür ve azgınlığının sebebi dünyayı sevmesi, dünyaya aldanması, dünyalığa tutkun olmasıdır. Bu sebeple O Allah'ın büyük âyetlerine bakamaz oldu.

Bu sûrenin baş kısmı Kur'an-ı Kerim'in ilk inen bölümüdür. Sûrenin diğer kısmı ise, Peygamber (s.a.s.)'in dâveti Kureyş arasında yayıldıktan ve ona yönelik eziyetler başladıktan sonra inmiştir.⁵⁴¹ İlk beş âyet ile daha sonraki âyetler arasında sıkı bir ilişki vardır. İlk âyetlerde Peygamberimiz'e, insanı alâktan yaratıp ona yazı yazma kabiliyeti veren, bu sûretle ona bilmediği şeyleri öğreten Allah'ın adına sığınarak, O'nun yardımını dileyerek okuması emredildikten sonra insanın, kendisini yaratan ve kendisine bu kadar iyilikler yapan Allah'a karşı nankörlük etmesi kınanmaktadır. “*Kellâ/ Hayır, olmaz*” veya “*gerçekten*” anlamındaki bu kelime, önceki sözün devamıdır. İlk söz böyle başlamaz. Mutlaka bundan önce bir sözün geçmiş olması gerekir. Çünkü “*kellâ*” önce anlatılan bir davranışı, bir sözü reddetmek için kullanılır. Burada da insanın, kendisine iyilik yapan Allah'a karşı kulluğa yaraşır biçimde davranmaması, kendisini zengin, kendine yeterli görüp böbürlenmesi reddedilmektedir.

Bu sûrenin başı, ilmi medhe, sonu da malı ve mülkü kınamaya delalet etmektedir. Dine ve ilme rağbet ettirici, dünyadan, maldan mülkten uzaklaştırıcı olması bakımından bu yeter.⁵⁴²

Allah diyor ki, hayır hayır bu gidişat farklı. Bu gidişat bozuktur. İnsan tuğyan ediyor. Nankör insan azgınlık yapıyor. Bu âciz, bu bir damla sudan, alâktan meydana gelmiş insan aczini unutuyor, basitliğini unutuyor, kendisini kimin var ettiğini, varlığını kime borçlu olduğunu ve elindekileri kendisine kimin verdiğini unutuyor da müstağnî davranıyor. Kendi kendine yeteceğini zannediyor. “Ben bana yeterim. Benim aklım var, bilgim var, keyfim var, benim Allah'ın Kitabına da Peygamberin uygulamalarına da

541 Vehbe Zuhayli, Tefsiru'l-Münir, Risale Yay., 15/562

542 Fahrüddin Er-Râzi, Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb, Akçağ Yay., 23/263

ihtiyacım yok!” diyen Ebu Cehil ve Kıyâmete kadar onun yolunun yolcusu kâfirler, acizliklerini, basitliklerini unuturlar da Allah’a karşı, Allah’ın dine ve Allah’ın elçisine karşı müstağnî davranırlar, müstekbir davranırlar. Hep aynı kategoridedir bunlar. Kendi kendilerine yeteceklerini zannederler. Kendi bilgilerini, kendi anlayışlarını, kendi yasalarını Allah’inkinden üstün görürler. Kendilerini müstağnî görüp putlaştıran, Allah’ın Kitabına ve Resûlü’nün Sünnetine müracaat etmeden bir hayat yaşayan insanların tümü tâğîdir, azgındır.⁵⁴³

“Tuğyân”ın en kısa tarifi şudur: “Haddi aşmak, Cenâb-ı Hak’a karşı baş kaldırıp büyüklük taslamak.”⁵⁴⁴ Geçici olanı ebedî olana tercih etmek tuğyân sayılır. Kendi aklını, kendi hevâsını/keyfini Allah’tan üstün gören, bunu tercihiyle ortaya koyan kişi, tuğyânkârdır. Allah’ı kendi yönetimine, hukukuna, eğitimine, ekonomisine, sosyal hayatına, kıyafetine, yaşayışına karıştırmak istemeyen kişi, tuğyân edip azgınlaşmıştır. Böyle bir kimse, tuğyânını başka kimselere de dayatacak bir etkinlikte ise, bu kimseye “tâğut” denir.

Bilindiği gibi, insan yalnız dünya hayatı için yaratılmamıştır. Öyle olsaydı dünyanın ölümsüz olması gerekirdi. Sonra dünya hayatı, insanın yaşama zevkini almasından, hilkatin hikmetini idrâk etmesinden, Yüce Yaratan’ı bilip sıfatlarıyla tanınmasından yana bir tekâmül dönemidir. Bu dönemi, diğer bir anlatımla intikal süresini hikmeti doğrultusunda değerlendirmek insanoglu için son derece lüzumludur. Ezelî program gereği onun içine yerleştirilen nefsanî duygu hayatına canlılık vermekte ve bir süre meşru sınırlar içinde dünya hayatını devam ettirmesinden yana itici bir kuvvet olmaktadır. Bu kuvvet başıboş bırakıldığı, yani ilâhî hayat statüsüne göre yönlendirilmediği takdirde kişiyi tuğyana iter ve her vesileyle onu dünya hayatının gerçek hikmet ve gayesinden uzaklaştırır.

O bakımdan Cenâb-ı Hak insana; aklına, zekâsına, irâde ve idrâkine ışık tutacak ve onu tuğyandan koruyacak anlam ve muhtevâda kitap indirmiş ve hidâyet yolunu gösteren peygamber göndermiştir.

Allah Teâlâ insanın sevinç, azgınlık, şımarıklık ve isyan içerisinde bulunduğunu ve kendisinin zenginleşip çok mal sahibi olunca bu niteliklere

543 Ali Küçük, Besâiru’l Kur’an, Alâk Suresi

544 Lübübu’t-Te’vil, 4/394

büründüğünü haber veriyor, sonra da onu tehdit ederek öğütle vaadini bildirip: “Dönüş şüphesiz ki ancak Rabbinedir.” buyuruyor. Âkıbet, dönüp varılacak yer Allah’ın huzurudur. Allah, insanlara verdiği nimetlerden dolayı hesaba çekecektir.

İbn Ebi Hatim, Abdullah b. Mes’ud’dan rivâyet ederek, İbn Mesûd’un şöyle dediğini nakletti: İki aç gözlü asla doymaz: Bilgi sahibi ve dünyalık sahibi. Ama bunun ikisi eşit değildir. Çünkü ilim sahibi sürekli Rahmân’ın rızasını fazlalaştırırken, dünyalık sahibi isyana dalıp gider. Sonra Abdullah: “İnsan azgınlık eder; kendini müstağni gördüğü için. Dönüş, şüphesiz ancak Rabbinedir.”⁵⁴⁵ âyetini okudu. İlim sahipleri için de şu âyeti hatırlattı: “Kulları içinde Allah’tan ancak âlimler korkar.”⁵⁴⁶ Bu rivâyet merfû’ olarak Rasûlullah’a da ulaştırılmıştır ve nakledilen bu rivâyetle Rasûlullah (s.a.s.) buyurur ki: “İki haris/aç gözlü hiç doymaz: İlim arayan ve dünya arayan.”⁵⁴⁷

Şüphesiz ilme tâlip olup onu Allah için insanlığa hizmet gayesiyle tahsîl eden ve o yüzden ilme bir türlü doymayan kimse çok şerefli ve aydınlık bir yoldadır. Zira ilim insanı yalnız cehaletten kurtarmakla kalmaz, onu Allah’ına daha çok yaklaştırır ve hakikati öğrenmesine yardımcı olarak kalbinde tahkikî imânın oluşmasını sağlar; gurur, kibir, azgınlık ve benzeri nefsânî ölçüsüzlüklere düşmekten korur.

Ancak ilmi sırf nefsini tatmin etme, toplum arasında üstünlük sağlama ve yalnız dünyalık elde etmeye basamak yapma aracı haline getirirse, böylesine yanlış bir tutum ve anlayış kişinin tuğyan ve nankörlüğünü daha kurnazca ve daha ustaca artırmasından başka bir şeye yaramaz.

Dünya nîmetlerinin peşine takılıp onu, doymak bilmeyen nefsinden yana değerlendiren kimse hiçbir zaman tuğyan ve nankörlükten kurtulamaz, ancak Cenâb-ı Hakk’ın hidâyet bahşettiği kimseler müstesnâ. Dünyaya ve dünyalığa, -Allah sözü daha yüce olsun diye- yönelip haram-helâl hudutlarına riâyet ederek ve bol bol infak ederek ekonomik güç oluşturanlar ise, dünyayı hikmetine uygun değerlendirdiklerinden ötürü hem azıp sapıtmazlar, hem de Hakk’a karşı nankörlük etmezler.

545 96/Alâk, 6-8

546 35/Fâtır, 28

547 Dârimî, Mukaddime 32; İbn Kesir

Gerek ilme, gerekse dünyaya tâlip olup bunları Hakk'a kulluk doğrultusunda değerlendiren kimse, şüphesiz eninde-sonunda dönüşün Allah'a olacağını da bilir ve inanır. Artık kişi kendini bu çizgiye getirince, İlâhî hidâyet ışığı ona yönelir de kalbini ve dimağını aydınlatır. İşte gerçek aydınlar da bunlardır.⁵⁴⁸

Tuğyân; İnsanın Azgınlaşması

Tuğyân, taşkınlık, azgınlık, sınırı aşmak demektir. Fiziksel güçlerin normal sınırları aşacak şekilde faal hale gelmeleri de tuğyânla ifade edilmiştir. “*Su tuğyân ettiğinde (kabarıp taştığında) sizi akıp giden (gemi)de taşıdık.*”⁵⁴⁹ Bu şekilde taşan ve her yeri kaplayan şeye tâğiye denilmektedir. Kavram olarak tuğyân, isyan ve günahıta, sınır tanımayacak ölçüde ileri gitmektir. İnsanın haddi ve ölçüyü aşması demektir. İnsanın haddi; Allah'ın, onun için koyduğu sınırdır ki, kişinin onu aşması câiz değildir. İnsanın değeri, Allah'a kul olması itibariyledir; onun için Rabbine itaati ve sürekli kulluk sınırı içinde bulunması gerekir. Ne zaman, Allah'ın insan için koymuş olduğu aşılmaması gereken hududu aşar, ölçüyü kaçırırsa tuğyâna düşmüş, Allah'a isyan etmiş olur. Tuğyân kelimesi, türevleriyle birlikte Kur'an'da 39 yerde geçer.⁵⁵⁰ Bu türevlerden 8'i, tâğût şeklindedir.⁵⁵¹ Tâğût, tuğyânı yaşıyan ve yaşatan kişi veya güç anlamındadır. Tuğyân kelimesi de Kur'an'da toplam 9 yerde kullanılır.⁵⁵²

Tuğyân, istikametten bir sapmadır.⁵⁵³ Tuğyâna sapmanın musallat edeceği denge bozukluğu (hastalık) insanı aldatır, kuruntu ve hayale esir eder. İnsan bu duruma gelince nefsinin oyunağı olur ve karanlığı ışık zannet-

548 Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yay., 13/6900

549 69/Haakka, 11

550 Tuğyân ve Tâğût Kelimelerinin Kökü Olan T-ğ-y Kelimesi ve Türevlerinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam -Hepsi- 39 Yerde): 2/Bakara, 15, 256, 257; 4/Nisâ, 51, 60, 76; 5/Mâide, 60, 64, 68; 6/Enâm, 110; 7/Arâf, 186; 10/Yûnus, 11; 11/Hûd, 112; 16/Nahl, 36; 17/İsrâ, 60; 18/Kehf, 80; 20/Tâhâ, 24, 43, 45, 81; 23/Mü'minûn, 75; 37/Sâffât, 30; 38/Sâd, 55; 39/Zümer, 17; 50/Kaf, 27; 51/Zâriyât, 53; 52/Tür, 32; 53/Necm, 17, 52; 55/Rahmân, 8; 68/Kalem, 31; 69/Haakka, 5, 11; 78/Nebe', 22; 79/Nâziât, 17, 37; 89/Fecr, 11; 91/Şems, 11; 96/Alak, 6.

551 Tâğût Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 8 Yerde): 2/Bakara, 256, 257; 4/Nisâ, 51, 60, 76; 5/Mâide, 60; 16/Nahl, 36; 39/Zümer, 17.

552 Tuğyân Kelimesinin Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 9 Yerde): 2/Bakara, 15; 5/Mâide, 64, 68; 6/Enâm, 110; 7/Arâf, 186; 10/Yûnus, 11; 17/İsrâ, 60; 18/Kehf, 80; 23/Mü'minûn, 75.

553 11/Hûd, 112

meye başlar. Kur'an, bu özelliği belirtirken, inkârcıları "tuğyânları içinde oynayıp oyalanan gafiller" olarak tanıtır.⁵⁵⁴

Aşırı tüketim ve yemekte sınırı aşmak da bir tuğyândır. İsrail oğullarına verilen dünyevî nimetler belirtildikten sonra, aşırı gıda tüketiminin yasaklandığı anlatılır: "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden yiyin. Bunda tuğyân etmeyin, aşırı (ölçüsüz) gitmeyin ki gazabıma çarptılmayasınız. Gazabımı hak eden, şüphesiz mahvolur."⁵⁵⁵

Dengeyi bozmak, tartı ve ölçüde adaletsizlik de tuğyândır. "Sakin mîzanda tuğyân etmeyin, dengeyi bozmayın. Ölçüyü adâletle tutun ve eksik tartmayın."⁵⁵⁶ Buradaki ölçü ve tartıya riâyet, doğruluk ve haklılık ölçüsünden şaşmamak biçiminde de anlaşılmıştır.

Kur'an; Firavun'un, Nuh kavminin, Semud kavminin ve daha başka üzerlerine Allah'ın gazabının hak olduğu kavimlerin durumlarını tuğyân kelimesiyle açıklar. Bunlar, kendilerini yeryüzünün en büyük ve istediklerini istedikleri biçimde yapabilecek gücü olarak görüp tam bir istiğnanın içine girmişler, tuğyânın içine dalmışlardır. Semud kavmi bağlarda, bahçelerde, çeşme başlarında ve hurmalıklar arasında zevk ve safa içinde yaşayıp müsriflerin emrine itaat etmekle ve Salih (a.s.)'ın uyarmalarına kulak tıkayarak Allah'ın âyetlerine yüz çevirip O'na şirk koştukları yetmiyormuş gibi bir de kendilerinin istedikleri bir mucize olan deveyi boğazlamakla⁵⁵⁷ tuğyânkâr olmuşlardı. Âd kavmi, ebedi hayat umuduyla köşkler dikip boş şeylerle uğraşırken, yakaladıklarını zorbaca yakalar ve yeryüzünde fesat çıkarırken Hûd (a.s.)'ın çağrısına uymayarak Allah'a şirk koşmaya devam etmekle tuğyân içine batmışlardı.⁵⁵⁸

En zâlim ve en tuğyânkâr olarak nitelendirilen Hz. Nuh'un kavmi⁵⁵⁹ kendilerini üstün görüşlü ve mü'minleri de ayak takımı olarak değerlendirmeleri, Hz. Nuh'u taşlamakla tehdit etmeleri ve bir an önce kaçınmaya çağırdığı azabı getirmesini istemeleri, çağrısına kulaklarını tıkayıp kibirli kibirli ayak diremeleri, büyük büyük tuzaklar kurup taptıkları sahte tan-

554 Bak. 6/En'âm, 110; 7/A'râf, 186

555 20/Tâhâ, 80-82

556 55/Rahmân, 8-9

557 26/Şuarâ, 146, 157

558 26/Şuarâ, 128-130

559 53/Necm, 52

rıları bırakmamalarıyla⁵⁶⁰ şehirlerde tuğyânda bulunmuş ve fesâdı arttırmış oluyorlardı.⁵⁶¹ Aynı şekilde Firavun da İsrailoğullarına akla gelmedik zulümler yapıyor, erkeklerini boğazlatıp kadınlarını kirletiyor, Hz. Mûsâ'nın çağrısına sağır kesilip Allah'a şirk koşuyor ve kendisini insanların en büyük Rabbi ilan ediyordu.

Kur'an, Nuh tufanı sırasında suların köpürüp azmasını tuğyân kökünden bir fiille (tağâ = tuğyân etti) ifade etmektedir. İlginçtir ki, suların tuğyânı ile boğulan Nuh devrinin zâlimlerini Kur'an, "*zulme sapan, tuğyân edip azan*" bir kavim olarak anmaktadır. "Ceza, amel cinsindendir" prensibi bu olayda net olarak kendini göstermekte ve insanın tuğyânını tabiatın tuğyânı ile cezalandıran sünnetullah'a bu âyetler dikkatimizi çekmektedir. Yine benzer bir durum Semud kavmi için de söz konusu edilmiştir. Haakka sûresi 5. âyetinde, Semud kavmi azgınlarının "tâğiye" ile helâk edildikleri belirtilmektedir. Bu "tâğiye" de tuğyân kökünden türeyen bir isim olup, tuğyân eden insanları cezalandırmak için Allah tarafından devreye sokulan tuğyân edici bir tabiat kuvvetini ifade etmektedir. Bu âyetinde cümle o şekilde düzenlenmiştir ki, tâğiye, hem Semud kavmini helâk eden kuvveti, hem de bu kavmin helâkine sebep olan tavrı aynı anda ifade etmektedir: "*Semud kavmine gelince, onlar tâğiye (tuğyân eden, azan) bir topluluk oldukları için tâğiye ile (yani azıp kuduran bir tabiat kuvvetiyle) mahvedildiler.*"⁵⁶²

Esas ceza âhirette olduğu halde, özellikle eski kavimlerden haddi aşır isyan eden, azarak kendinden başka güç tanımayan insana, Allah'ın emrine boyun eğen tabii hadiseler (tufan, fırtına, zelzele vb.) yoluyla haddi bildirilir. Akıl sahibi ve şerefli olarak yaratıldığı halde baş kaldırıp isyan eden, her istediğini yapabileceğini zanneden azgın insan, akıl sahibi olmadığı halde her emre boyun eğen "*Allah'ın askerleri*"⁵⁶³ olan tabiat güçleri, yani doğal âfetler tarafından mağlup ve perişan edilir.

560 11/Hûd, 27, 32; 26/Şuarâ, 11, 116, 71/Nuh, 7, 22-23

561 89/Fecr, 11-12

562 69/Haakka, 5

563 48/Fetih, 7

İstiğnâ-Tuğyân İlişkisi

Tuğyân, takvâya meyilli olan, aynı zamanda fücra da meyledebilecek şekilde yaratılan insanın tabiatında vardır: “İnsan gerçekten azar.”⁵⁶⁴ Âyetin hemen devamında, insanın tuğyânının temel sebebi gösterilir: İstiğnâ; yani insanın kendini kendine yeterli görmesi, kendisini hiç kimseye muhtaç olmayan bir konumda zannetmesi ve okumaması, vahiyden/ilimden uzak olması.⁵⁶⁵ İnsanı istiğnâya, dolayısıyla tuğyâna sürükleyen en büyük etken, ya malının çokluğu veya nüfuzlu otoritesidir. Birincisi malın tuğyânıdır; ikincisi ise otoritenin. Siyasî otoritenin tuğyânı tâğut kavramıyla ifade edilir. Tuğyânın her iki türü de değişmez sünnetullah gereği, helâk edicidir.

“Hayır, gerçekten insan tuğyân eder, azgınlaşır, istiğnâ ettiğinde.”⁵⁶⁶ İnsan, belli nimetlere kavuştuğu ve kendisini başkalarından müstağnî zannettiği, kendisinde istediğini yapabilecek bir güç, bilgi ve yetenek vehmettiği zaman, artık Allah’ı da unuttur; gerçek kudret, ilim ve dilediğini yapabilme güç ve iradesine sahip olanın yalnızca Allah olduğunu aklından çıkarır. Bu durum, insan için tuğyâna açılan bir kapıdır; artık dilediğini yapar, hak hukuk ve hiçbir sınır tanımaz. Allah’a ortak koşmaya, nefsinin O’nun yerine geçirip hevâ ve heveslerinin peşinden gitmeğe girişir. İşte, bu hal tuğyân halidir. Bu tür insanlar da Kur’an diliyle tâğîdir.

Kendi hevâsını, havasını putlaştırıp arzuları ve keyifleri istikâmetinde bir hayat yaşayarak Allah’ın kitabına ve Resûlü’nün Sünnetine karşı müstağnî davranan, ihtiyaçsız ve eyvallahsız davranan kişi de tâğuttur. Parasına, malına, makamına, çevresine, kredisine güvenerek kendi kendine yeteceğine zanneden; “Kitab’a da, Sünnete de, dine de ihtiyacım yok!” diyerek kendisini putlaştıran insan da tâğîdir, azgındır.

Kur’an, bozgunculuk yapmayı, kendi izinleri olmadan halkın, yoksulların din değiştirmelerine ve dinlerini yaşamalarına rıza göstermemeyi, kendi üstünlüklerini tartışmasız kabul etmeyi, sadece kendi kuvvetlerine güvenmeyi, bu nedenlerden dolayı şımarıp böbürlenmeyi, yeryüzünde çalım satıp gösteriş yaparak yürümeyi, kısacası velî edindikleri şeytanın taraftarı (hizbi) olmayı, tuğyâna kalkışanların vasıflarından sayar.⁵⁶⁷

564 96/Alak, 6

565 bk. 96/Alak, 7 ve 1-5

566 96/Alak, 67

567 Bak. 17/İsrâ, 16; 20/Tâhâ, 71; 23/Mü’minûn, 47; 41/Fussilet, 15; 40/Mü’min, 75; 8/Enfâl, 47; 58/Mücadele, 19

Âyetlerden anlaşıldığına göre tuğyân, hak hukuk ve sınır tanımamak, inatçı ve zorba bir tavır içerisinde olmak, böbürlenmek, kibir göstermek ve zulmetmek, insanlığı ezmek, mallarını gasbetmek, insanlara acımamak ve dolayısıyla Allah'ı bir ve gerçek Rab olarak tanımayarak O'na ortak koşmak, kısacası nefsinin, hevâ ve hevesinin peşinde gitmek ve bâtil ile hüküm vermektir.

Yalancılık, isyan ve şerefsizlik etmek tuğyân olarak belirtilir.⁵⁶⁸ Tuğyân, istikametten bir sapma olarak değerlendirilir. “*Sen, beraberindeki tevbe edenlerle birlikte, emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Tuğyân etmeyin, aşırı gitmeyin. Doğrusu Allah, yaptıklarınızı bilir.*”⁵⁶⁹

İnsan, belli nimetlere kavuştuğu ve kendisini başkalarından müstağni zannettiği, kendisinde istediğini yapabilecek bir güç, bilgi ve yetenek vehmettiği zaman, artık Allah'ı da unuttur; gerçek kudret, ilim ve dilediğini yapabilme güç ve iradesine sahip olanın yalnızca Allah olduğunu aklından çıkarır. Bu durum, insan için tuğyâna açılan bir kapıdır; artık dilediğini yapar, hak hukuk ve hiçbir sınır tanımaz. Allah'a ortak koşmaya, nefsinin O'nun yerine geçirip hevâ ve heveslerinin peşinden gitmeğe girişir. İşte, bu hal tuğyân halidir. Bu tür insanlar da Kur'an diliyle tâğîdir.

Kur'an, bozgunculuk yapmayı, kendi izinleri olmadan halkın, yoksulların din değiştirmelerine ve dinlerini yaşamalarına rıza göstermemeyi, kendi üstünlüklerini tartışmasız kabul etmeyi, sadece kendi kuvvetlerine güvenmeyi, bu nedenlerden dolayı şımarıp böbürlenmeyi, yeryüzünde çalım satıp gösteriş yaparak yürümeyi, kısacası velî edindikleri şeytanın taraftarı (hizbi) olmayı, tuğyâna kalkışanların vasıflarından sayar.⁵⁷⁰

İnsanı Tuğyâna Sevmeden Şeyler

Allah, insanların azıp sapmamaları için her şeyi ölçü ile yaratmış, rızkı da belli bir ölçü ile insanlara vermiştir: “*Eğer Allah rızkı kullarının hepsine bol bol verseydi yeryüzünde azgınlık ederlerdi. Ama O, (rızkı) dilediği ölçüde indirir.*”⁵⁷¹ “*İnsanın açık bir düşmanı olan şeytan*”⁵⁷² ve “*kötülüğü çok emre-*

568 79/Nâziât, 17, 21-24

569 11/Hûd, 112

570 Bak. 17/İsrâ, 16; 20/Tâhâ, 71; 23/Mü'minûn, 47; 41/Fussilet, 15; 40/Mü'min, 75; 8/Enfâl, 47; 58/Mücadele, 19

571 42/Şûrâ, 27

572 12/Yûsuf, 5

den nefis”⁵⁷³ insanı azgınlığa ve sapıklığa teşvik eder. Bunun için Kur’an, nefis ve şeytana karşı insanı sık sık uyarır ve onların vesvese ve saptırmalarına karşı uyanık bulunmayı emreder. Allah’ın bu uyarısı, insanlara olan lütuf ve merhametinin bir eseridir. Allah insanı başıboş bırakmamıştır. ⁵⁷⁴ Başıboş bıraksaydı, insanın aleyhine olurdu; Âdemoğlu azıp sapardı. Bununla beraber, insanların çoğu bilgisizlikleri ve akılsızlıklar yüzünden iman etmemişlerdir.

Tuğyân, insan egosunun, kendini ilâhlaştırması, her şeyin, herkesin üstünde görmesi halinde ortaya çıktığında doruk noktadır. Kur’a’na göre, bu doruk noktanın tipik temsilcisi Firavun’dur. ⁵⁷⁵ Firavun, bütün gücün kendi elinde olduğunu vehmediyor, insanları küçük görüyor, onları öldürüyor ve en kötü işkenceye maruz bırakıyordu. ⁵⁷⁶ Firavun mantığına göre bütün insanlar onun kulu kölesi; Mısır ve başta Nil olmak üzere tüm nehirler onun mülkü idi: “*Firavun, milletine şöyle seslendi: Ey milletim! Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan bu ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz?*”⁵⁷⁷ Firavunlar medeniyeti bir tuğyân medeniyeti idi; batışları bu yüzden olmuştu: “*Görmedin mi Rabbin ne yaptı? O sütunlar, saraylar sahibi Firavunlara. Onlar ki, ülkeler boyunca tuğyân sergilediler (azgınlık ettiler) ve oraları fesada boğdular. Sonunda Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırdı.*”⁵⁷⁸

Sünnetullah gereklerinden birini Kur’an belirtir: Bütün uygarlık ve saltanatların çöküşü tuğyân (azgınlık) yüzündendir. Bu, daha çok, maddi değerlere aldanarak azmaktır. Her çöküşün altında bu yatar. Tuğyâna sapanların cezaları, bir tabiat tuğyânı olan ateşle verilecektir. Cehennem, tabiat kuvvetleri tuğyânının çok güçlü bir belirisidir. Tuğyancı zalimlerin cezalandırılmasında en uygun yol, cehennemle ceza yoludur. ⁵⁷⁹ Cehennem, bir gözetleme yeridir, tuğyâna sapmışlar için bir dönüş/varış yeridir. ⁵⁸⁰ Böyle olduğu içindir ki, cehennem ehli, birbirlerini suçlarken sürekli: “seni tuğyâna ben itmedim” şeklinde konuşacaklar; “*tuğyâna sapmış bir topluluk idiniz, haydi görün sonunuzu!*” hitabını duyacaklardır. ⁵⁸¹

573 12/Yûsuf, 53

574 75/Kıyâme(t), 36

575 Bk. 20/Tâhâ, 24, 43; 79/Nâziât, 17

576 2/Bakara, 49; 144/İbrahim, 6

577 43/Zuhruf, 51

578 89/Fecr, 11-13

579 Bk. 79/Nâziât, 39

580 78/Nebe', 21-22

581 50/Kaaf, 27; 37/Saffât, 23, 31; 38/Sâd, 55-56

Siyasî Otoritenin Tuğyânı

Siyasî otoritenin tuğyânı, insanın kendisine verilen emretme ve yasaklama yetkisi ve gerektiğinde başkalarına zorla yaptırımı sebebiyle ölçü ve haddini aşması, Allah'ın koyduğu hükümlerle belirtilen hudûdullahın dışına çıkmasıdır. Bu tuğyân türü, genelde yönetici ve emir sahiplerinde olur. Çünkü onların güç ve yetkileri ve bu konulardaki azgınlık ve taşkınlıkları insanların genelini ilgilendirir. Siyasî otoritenin tuğyânı, bazen insanı rubûbiyet iddiasına kadar götürür. Bu, ya Firavun'un yaptığı gibi lisan-ı kâliyle (konuşma diliyle) veya nice tâğutun yaptığı gibi lisan-ı haliyle rablik iddia etmekle olur. “(Adamlarını) topladı ve (onlara) bağırdı: ‘Ben sizin en yüce rabbinizim’ dedi.”⁵⁸²

Siyasî otoritenin tuğyânına baş örnek Firavun'un tuğyânıdır. Onun haddini aşması ve ölçüyü kaçırmasının bir görüntüsü, rubûbiyet dâvâsı güdecek kadar gerçek Rabb'e; haklarını küçümseyecek, zulmedecek ve köleleştirecek kadar da insanlara karşı büyüklenmesidir. Nitekim Allah, birçok âyetinde ibret ve öğüt almak için, Firavun'un tuğyânını ve bu azgınlığı yüzünden başına gelenleri tekrar tekrar anlatmıştır. Bu da insanların çoğunun otorite tuğyânıyla imtihana tâbi tutulduğunu gösterir. “Musa'nın haberi sana geldi mi? Hani Rabbi ona Kutsal Vadi'de Tuvâda seslenmişti: ‘Firavun'a git, çünkü o tuğyân etti (azdı).’”⁵⁸³ Buradaki tuğyânı, hem Yaratıcı'ya karşı, hem yaratılanlara karşı haddi aşmak olarak anlayabiliriz. Yani Firavun, küfürle Yaratıcı'ya karşı baş kaldırdı; halkı köleleştirmek ve onlara zulmetmek suretiyle de yaratılanlara büyüklük tasladı.

Firavun, rubûbiyet (rablik) iddia ederek tuğyânın zirvesine ulaştı. O, bu bâtil iddiasıyla, yöneticiliğini yaptığı vatandaşların kendisine, kendi kanunlarına uymalarını; Allah da olsa, kendi ilkelerine ters düşenlere itaat etmelerini yasaklıyor, bu mutlak itaat edilmeye kendini yetkili görüyordu. Fahreddin Râzî'nin yorumuna göre Firavun, rablik iddiasıyla şunları diyordu: “Ben, sizin terbiye eden, büyütüp geliştiren, ihsan eden rabbinizim. Size âlemde emredek ve yasak koyacak da ancak benim!”

582 79/Nâziât, 23-24

583 79/Nâziât, 15-17

İnsanlara Zulüm de Siyasî Otoritenin Tuğyânıdır

“Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Yüksek sütunlarla dolu İrem’e? Ki şehirlerarasında onun eşi yaratılmamıştı. Vâdide kayaları oyan Semûd’a? Ve kazıklar sahibi Firavun’a? Bunlar ülkelerde azmışlardı. Oralarında çok kötülük etmişlerdi. Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kırbacını çarptı. Elbette Rabbin her an gözetlemededir.”⁵⁸⁴ Bunlar ülkelerinde azmışlardı; yani isyan edip günah işlediler. İnsanlara eziyetle ve yeryüzünü fesâda uğratmakla haddi aşılar. Kazıklar sahibi Firavun denilmesi: Firavun, yere dört kazık çaktırır, işkence edeceği kimseleri ellerinden ve ayaklarından bu kazıklara bağlatır, o şekilde işkence ederdi. Bunun için veya kazık gibi askerleri çok olduğundan böyle nitelenmiştir. Âyetlerde ifade edilen *azdıkları ve çok kötülük ettikleri* de gösteriyor ki, bu azgın ve zâlim yöneticiler, Allah’a isyan edip baş kaldırdıkları gibi; zulüm ve düşmanlıkta da haddi ve ölçüyü aşmışlar, halklarına işkence ve eziyeti çoğaltmışlardı.

Tuğyâna Karşı Müslümanların ve Özellikle Âlimlerin Tavrı

Tuğyânın temelinde “kibir” ve “benlik” yatar. Tağutlardan biri olan Şeytanın azgınlığının sebebi de kibir ve benlik idi. Tuğyân, küfür, şirk ve zulüm olarak insanlara yansır. “Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.”⁵⁸⁵ Çünkü şirk, bile bile hakkı inkâr etmek, nimeti görmemek ve onu verene isyan etmektir. Bu, iman noktasından bir tuğyândır. İman açısından tuğyân içinde bulunan kimsenin, uygulama bakımından da zâlim olması doğaldır. Firavun’un tuğyânı buna örnektir. Uygulama açısından tuğyân ise, zulüm ve haksızlıktır. Özellikle yetki sahibi bir kimsenin, kendisini haklı gösterecek bazı gerekçelerle(!) adaletten ayrılması ve emri altındakilere zulmetmesidir. Zaten, Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyen yöneticinin zâlim olmaması beklenemez.⁵⁸⁶ Böyle kişilerin, hakkı korkusuzca söyleyen müslümanlar, özellikle de âlimler tarafından uyarılması gerekir. Tağutlaşan yöneticiye (sultanun câirun) karşı hakkı söylemek, mazlumlara savunmak ve zulme engel olmaya çalışmak, en önemli ibâdetlerdendir. “Cihadın en üstünü, zâlim yöneticiye karşı hak sözü söylemektir.”⁵⁸⁷

584 89/Fecr, 6-14

585 31/Lokman, 13

586 5/Mâide, 45

587 İbn Mâce, Fiten 20

İslâm tarihi, zâlim sultanlara ve kötü yöneticilere karşı gelen güçlü bilginlerle doludur. Çoğu kez bu muhalefet, dil ve kalemde mızrak ve kılıca dönüştü. Tıpkı Abdurrahman b. el-İş'as ve beraberindeki fakih ve muhad-dislerin, Haccac'ın tuğyânına ve Emevî devletinin sapmasına baş kaldırmaları gibi. Medine'nin ünlü fakihi Said bin Müseyyeb, Hulefa-i Raşidin'in yolundan gitmeyen, mal-mevki ve nüfuz peşinde koşan Emevî emîr ve valilerinin, kendi itibarından yararlanmak için yaptıkları mal ve mevki tekliflerini reddediyor ve onların kötü emellerine âlet olmuyordu. Velid bin Abdülmelik'e biatı reddeden Said bin Müseyyeb'e 60 değnek ceza vuruldu. Tâbiin dönemi âlimlerinden Said bin Cübeyr, Haccac'ın zulmünü önce vaaz ve nasihatle önlemeye çalıştı, bu fayda vermeyince ona karşı ayaklandı ve şehid edildi. (Yusuf el-Kardavi, bu destansı mücadeleyi tiyatro eseri şeklinde Âlim ve Tâğut adıyla kitaplaştırmıştır.)

Halife Mansur'un zulmüne boyun eğmeyerek onun isteklerine âlet olmamak için teklif edilen kadılık görevini reddeden Ebu Hanife de işkenceyle şehid edilmiştir. Diğer bir mezheb imamı Malik bin Enes de Halife Mansur'dan haksızlık ve zulüm gördü. Hz. Ali (r.a.) taraftarlarının isyanına fetva vermesi üzerine ona da işkenceler yapıldı. Her dönem, tâğutî düzenler tarafından zulüm ve işkence gören, hatta idam edilen âlimler çok sayıda âlim vardır. Bu konuda son dönemdeki âlimleri göz önüne getirirsek, hemen meşhur bütün âlimlerin isimlerini saymak gerekecektir: Said Nursi, Şeyh Said, İskilipli Âtîf Hoca, Süleyman Efendi, Ali Haydar Efendi, Hasan el-Bennâ, Seyyid Kutub, Abdülkadir Udeh, Mevdudi, Ali Şeriatî, İmam Humeyni, Muhammed Bâkır es-Sadr...

Örneklerden de anlaşıldığı gibi tuğyân (zulüm), ister mü'min geçinsin, ister kâfir, maddî gücü ve siyasî iktidarı elinde bulunduran yöneticilerin yakalandıkları bulaşıcı bir hastalıktır. Yöneticiler, bu hastalıktan ancak hiç taviz vermeden Allah'ın kitabıyla hükmederek adalete sarılmak suretiyle ve yanlarına müttakî âlim yardımcıları (müşavirler) alarak kurtulabilirler. Bunun gerçekleşmesi için de, öncelikle sistemin tâğutî olmayıp İslâmî olması gerekir. Adaletin gerçekleşmesi buna bağlıdır. Çünkü Allah'ın hükmü adalete; onun zıddı ise zulümdür. *"Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir."*⁵⁸⁸

Tâğutları destekleyen, onları ölçü alan, onlara sevgi besleyen her insan, Allah'a ibâdet ve kulluktan vazgeçip tâğutun kulluğunu kabullenen şeytan askeridir. Allah'ın emirleri ve yasaklarıyla çatışan nefsi, fertleri, önderleri, rejimleri ve ilkeleri reddetmedikçe, hâkimiyetin yalnız Allah'a ve O'nun nizamı İslâm nizamına ait olduğunu tasdik etmedikçe, tevhid kulpuna yapışamaz.⁵⁸⁹ Müslüman olmak için şart olan tâğutun şiddetle reddedilmesi, sadece sözle yeterli değildir. Ruhun derinliklerinde kasırgalaşan ve amelî hayatta neticeler doğuran fiili bir red gerekir. Bunun için de tâğutla savaşmak lazımdır. Bu savaşın gerekleri:

a- Allah'ın emir ve yasaklarına tâbi oluncaya kadar tâğut olan nefisle savaşmak,

b- Kişisel ve toplumsal hayatımızı Allah'a döndürmemize engel olan ve tâğut olan cahiliyye düzenleri ve tâğutî fikir babaları ile savaşmak.

İslâm'da emrolunan cihad, işte bu tâğutlara karşı verilmesi gerekli olan mücadeledir. Tâğutla çatışmak, hakkı getirmek ve batılı gidermek için olacağından, her kesimden ve her iş yapanlardan bütün mü'minler, tâğutla mücadele edeceklerdir. Bu, farz bir görevdir. Rabbimiz, mü'minleri tâğuta karşı kendi nizamının savaşçıları olarak takdim ediyor.⁵⁹⁰

Tâğuta ve ondan yana olanlara karşı mücadele vermeyenler mü'min kalamazlar. Bunun içindir ki, Peygamberimiz: *"Her kim (tâğuta karşı) cihad etmeden ve onunla mücadele (ederek Hakkı hâkim kılma) arzusunu ruhunda duymadan ölürse nifaktan bir şube üzerinde ölür."*⁵⁹¹ buyurmuşlardır.

Tâğutu kalben reddetseler dahi, fiilen onunla vuruşmayanlar, amelî hayatın icabı onunla anlaşma ve dostluk kurma yoluna gitmeye mecbur kalırlar. Bu da Allah ve tâğut dostluğunu bir araya getirmek olan nifakın ilk tezahürü olur. Hâlbuki Allah, tâğuta ancak kâfirlerin dostluk gösterebileceğini açık bir şekilde belirtmiştir.⁵⁹² Müslümanlar, bugün Allah ve tâğut hâkimiyetini, dostluğunu bir arada yaşatmağa çalışmak gibi sonu zulmet ve ateş olan çıkmaz bir yolun üzerindedirler. Namazı, orucu... kabul edip, hatta yerine getiren niceleri, İslâm'ın asrımızın yaşayan bir toplumsal ve

589 Bk. 2/Bakara, 256

590 4/Nisâ, 76

591 Sahih-i Müslim; Riyâzü's- Sâlihîn, II, no: 1346

592 Bk. 2/Bakara, 257

siyasal düzeni olmasını lüzumlu bulmayanlar, Allah ve tâğut hâkimiyetini bir arada tanımış oluyorlar. İslâm insanının yetiştirilmesini isteyen niceleri, materyalist eğitim sistemine mücadele etmeksizin rızâ göstermekle tâğut dostluğuna sine açıyorlar.

Ferdî mülkiyeti, Allah'ın mülk vb. hâkimiyetini kabul eden niceleri, faiz düzenini zaruri görmekle, tâğut egemenliğine baş eğiyorlar. Ahlâk ve fazilet ölçülerinin yaşanmasını isteyen niceleri, kişisel çıkarları uğruna çeşitli çirkinlik ve kötülükleri yapmakla tâğut dostluğunu açığa vuruyorlar. Bütün bu durumlar, kendisinden râzı olundukça veya tâğuta karşı bir iman ve amel harbi açılmadıkça bir küfürdür.⁵⁹³

Yaşadığımız toplum düzeni, fikir putlarıyla, cahiliyye örfü ve sistemleri ile ve sapıttırdığı öz nefsimizle, bizleri kuşatmış, tâğutu hâkim ve dost tanımak sapıklığı ile karşı karşıya getirmiştir. Öyle ki, fert, aile, cemiyet, sanat, ticaret, memuriyet, eğitim ve politika hayatının her bölümü bir kavşak noktası olmuştur. Bu kavşakta bir tek yol İslâm nizamına; diğer yollar tâğuta gidiyor: Abdullah bin Mes'ud anlatıyor: Hz. Peygamber bize bir hat çizdi ve sonra, "bu Allah'ın yoludur" dedi. Bu hattın sağına ve soluna da birçok hatlar (çizgiler) çizdi ve "bunlar, birtakım yollardır ki her biri üzerinde kendisine çağıran bir tâğut vardır." buyurdu ve şu âyeti okudu: *"Şüphesiz ki bu (İslâm) benim dosdoğru yolumdur. Ona uyun. (Tâğuta ait) yollara tâbi olmayın ki, sizi O'nun yolundan saptırıp parçalamasınlar. İşte Allah (tâğutun kötülüklerinden) sakınsınız diye size bunları emretti."*⁵⁹⁴

Yolların ayrılış noktasındayız: İnsan, ya tâğuta tâbi olup geçici zevkler peşinde koşacak; o zaman sonuç, dünyada zillet ve kullara kulluk; tâğuta kalben teslim olmak (iman etmek) suretiyle hevâ ve heveslerine göre yaşamının sonucu âhirette de varış, cehennem olacaktır. Veya tâğutları reddedip Allah'a dostluk; hayatını İslâm'ın hükümlerine göre tanzim edip izzetli, onurlu bir hayat ve cennet: *"Tâğuta kulluk etmekten kaçınıp Allah'a yönelenlere müjde vardır. (Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır."*⁵⁹⁵ Bu iki inanç ve yaşama biçiminin dışında üçüncü bir durumdan söz etmek mümkün değildir!

593 Bk. 4/Nisâ, 60

594 6/En'âm, 153; Ali Rıza Demircan, İslâm Nizamı, Eymen Yay, c. 2, s. 41

595 39/Zümer, 17-18

“İman edenler Allah yolunda savaşırlar; küfredenler de tâğut yolunda savaşırlar. O halde, şeytanın dostlarıyla savaşın; çünkü şeytanın hilesi zayıftır.”⁵⁹⁶

- 9-14. ÂYETLER -

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عَبْدًا إِذَا صَلَّى أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى
أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى

صَلَّى إِذَا : namaz kıldığı zaman
عَبْدًا : bir kulu
أَرَأَيْتَ : gördün mü
أَرَأَيْتَ : gördün mü
إِنْ : eğer o ise
أَلَمْ يَعْلَمْ : bilmiyor mu
يَرَى : görüyor mu
يَرَى : gördüğünü

“Gördün mü o yasaklayanı

Bir kulu namazdan?

Gördün mü, ya o (kul, Peygamber) doğru yol üzerinde ise

Ya da takvâyı emrediyorsa?

Gördün mü, ya şu diğeri (Ebû Cehil) yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa?

O, Allah'ın gerçekten her şeyi görmekte olduğunu bilmiyor mu?” (96/ Alâk, 9-14)

Müfessirlerin çoğunluğuna göre bu âyetler Hz. Peygamber'e hitap ederek onun ve müminlerin Kâbe Önünde namaz kılmalarını engellemeye kalkışan Ebû Cehil'e karşı bir eleştiri ve uyarıdır. Ancak bunları genel anlamda tüm insanlık için bir uyarı olarak değerlendirmek daha uygun olur. Zira âyetlerin içeriği dikkate alındığında burada, belli tarihsel kişi ve olayların ötesine uzanılarak her dönemde görülen ve dinin sosyal hayatı iyilik, hak ve adâlet ilkeleri yönünde şekillendirme işlevini engellemek isteyen bütün

zorbaların eleştirildiği ve insanlığın onlara karşı uyarıldığı anlaşılmaktadır. 11-12. âyetler ise, hem kendisi doğru yolda olan hem de başkalarına Allah'a saygılı olmayı ve sorumluluk şuuru içerisinde bulunmayı emreden bir kim-senin ibâdetten veya dinin emirlerini yerine getirmekten engellenmesinin kesinlikle yanlış ve haksız olduğunu ifade eder.⁵⁹⁷

9-14. Âyetlerde, Rabbine yakaran ve kulluk azmini diri tutmaya çalışan bir mü'mini, tehdit yoluyla bu ibâdetten men etmeye kalkışan azgın insanın kaba ve küstah davranışları kınanır. Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde hareket eden kişinin hayatı doğru yaşadığı; ona engel olmaya kalkışan kim-senin ise, hakkı yalanlayan ve ondan yüzçeviren zâlim biri olduğu belirtilir. Her insanın, Allah'ın gözetimi altında bulunduğu bildirilir.

Kaynaklarda, Alâk sûresinin 6-19. âyetlerinin, Ebû Cehil'in veya diğer müşrik liderlerin, Peygamber'in (s.a.s.) namazına engel olmak istemesi üzerine indiği rivâyet edilir.⁵⁹⁸ Bu rivâyete göre, "namaz kılan kul"dan mak-sat, Peygamber (s.a.s.); onun namazına engel olmaya kalkışan şahıs da Ebû Cehil'dir.

Fakat bu âyetlerin muhtevâsı ve mesajı, herhangi bir tarihsel olay ve zamanla sınırlı değildir. Tam aksine, her asırda görülen, İslâm'ın toplumsal hayatta söz sahibi olmasına ve sosyal hayatı şekillendirme fonksiyonuna karşı koyma teşebbülerinin bütünü için geçerlidir.⁵⁹⁹

Eğer bu âyetler, rivâyetlerde anlatıldığı gibi Ebû Cehil'in veya diğer müşrik liderlerinin, Hz. Peygamber'in namazına engel olmak istemeleri nedeniyle nâzil olmuşsa, bunların ilk vahyedilen beş âyetten epey sonra in-miş olmaları gerekir. Nitekim âyetlerin ve sûrelere ilişkin âyet gruplarının iniş yıllarını gösteren kaynaklarda, bu âyetlerin, ilk olarak vahyedilen beş âyetten üç yıl sonra indikleri belirtilir.⁶⁰⁰ Bu tespit, tarihî gerçeklere uygun düşmektedir. Çünkü ilk vahiy geldiği zaman, Peygamber'le (s.a.s.) Mekke müşrikleri arasında ileri boyutta bir sürtüşme yaşanmamıştır. Hz. Peygam-

597 Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümü, Kur'an Yolu, TDV Y., V/599

598 Bk. Taberi, Câmiu'l Beyan, 30/163 vd.; İbn Kesir, Tefsîru'l Kur'âni'l Azim, 7/327-328; Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'an, 20/123

599 Bk. Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, s. 1288

600 Bk. Mehdi Bazergân, Kur'an'ın Nüzûl Süreci, s. 129, 157

ber'in kavmiyle ihtilâfı ve mücâdelesı, onları, şirki bırakıp tevhide açıkça dâvet etmesiyle başlamıştır. Bu da, ilk vahiyden bir hayli sonra olmuştur.

Bu bölümü oluşturan âyetlerde, üç “*eraeyte*” ibâresi yer almaktadır. *Eraeyte* kelimesi,⁶⁰¹ başına soru edatı gelmiş mâzî bir fiildir. Lafzan, “gördün mü?” anlamına gelen bu ibâre, “baksana, düşünsene, görüş ve fikrini söyle-sene, bak görüyor musun?” gibi anlamlara da gelebilen bir soru ifadesidir. Burada asıl maksat, soru sormak ve haber almak değil, azgın insanın kaba ve acımasız tavrına dikkat çekerek uyarıda bulunmaktır.

“Engelleyni gördün mü?” (96/Alâk, 9)

Bu yüzden dokuzuncu âyet, İslâmî hayatın bütünlüğüne ve İslâm’ı din edinme özgürlüğüne yönelik baskı teşebbüslerine değinmekte; dine ve düşünceye düşman olunan yerlerde, gerçek özgürlüğün bulunmayacağı mesajını vermektedir.⁶⁰² Ayrıca, Kur’an mesajını içerdiği bütün mânâlarıyla pratiğe dökmeye ve hayatı İslâmî ölçülere göre şekillendirmeye inatla karşı çıkan güç odaklarının, her devirde İslâm’ın aktif yapısına karşı çetin bir muhâlefeti nasıl örgütleyebileceklerine dikkat çekmektedir. Zira **şirk zihniyeti, Allah’ı açıkça inkâr etmez; ama O’nun dinine hayatta yer vermek istemez.**⁶⁰³

Ey Muhammed! İnsanları Allah yolundan meneden, engelleyen, işken-ce ve eziyet eden o azgın Ebû Cehil’in yaptıklarını gördün mü, duydun mu? Ne kadar akıllı kıt bir adamdır o! Ne çirkin bir iş yapıyor!

Bu âyetler, Ebû Cehil ve onun gibi kıyâmete kadar namaz kılını engel-lemeye soyunan, dini yalanlayıp ondan yüzçeviren tâğutları anlatır.⁶⁰⁴

Azgınlığın çirkinliğinin ve onu yadırgamanın ifadesi yazı dili ile anlatılması imkânsız olan ifade biçiminde gâyet açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu anlam ancak canlı konuşma üslûbu ile ifade edilebilir. Çünkü bu üslûp, anlamı hızlı ve akılda kalacak bir biçimde kısa kısa dokunuşlarla dile geti-

601 Eraeyte fiili, sözlükte “görmek, bilmek, inanmak ve sunmak” gibi anlamlara gelen “r-e-y” kökünün türemiş şeklidir (Bk. Lisânu’l Arab, 14/291-301).

602 Bu âyetteki yenhâ fiili, sözlükte “yasaklamak ve engellemek” gibi anlamlara gelen “n-h-y” kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânu’l Arab, 15/343-347).

603 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s. 24-25

604 Ali Küçük, Besâiru’l Kur’an, c. 20, s. 48

rilmiştir. Bu çirkin işi gördün mü sen? Bu çirkin işi yapılırken gördün mü? İğrençliğe iğrençlik katılırken gördün mü sen? Çirkinliğe çirkinlik eklenirken gördün mü?⁶⁰⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “*Eraeyte/gördün mü?*” ifadesi, “Görüşün, fikrin, bilgin ne ise bana haber ver!” demek mânâsına kulanılan bir sorudur ki, çoğunlukla maksat gerçekten soru ve haber alma olmayıp sorulan duruma dikkati çekmekle bir kınama veya azarlama veya şaşırtma olur. Onun için yerine göre “gördün mü?”, “ne dersin?”, “söyle bakalım?”, “baksana ha!” diye tercüme edilebilir. Burada üç *Eraeyte* vardır. Tefsir bilginleri bunların tefsirinde birçok görüşler açıklamışlardır:

1) Hepsinin de aynı muhâtaba, yani özel hitap ile Peygamber’e ve genel hitap ile tüm insanlara yönelik olduğu değerlendirildiği gibi, iki tarafın arasında bir muhâkeme (yargılama) veya bir hitâbet üslubu ile topluma, gayr-i muayyen şahıslara hitap etmesi de olabilir ve daha mânâlıdır. Bunda bir azgını suçüstü halinde sakındırarak; “gördün mü? Bak şuna, kendini müstağnî/hiçbir şeye muhtaç olmayan saydığı için nasıl azgınlık ediyor?” diye kötüleyerek Peygamber’e ve dolayısıyla insanlığa bir gösterme ve teşhir etme vardır. Yani ey Muhammed! Yahut ey insan baksana! O engelleyen azgına, bir kulu namaz kıldığında. Namaz kılan bir kulu özellikle namaz kıldığı sırada engellemek ne büyük cür’et, ne büyük azgınlıktır! İşte bu, o engellemeyi kendini zengin gördüğünden dolayı yapıyor.

Kırâetten (okumadan) bahs edilirken namaza geçilmesi onda kırâetin bir rükün olması ve namazın bütün ibâdetlere esas ve dinin direği bulunmasından dolayıdır. Ve bu gösteriyor ki bu âyetlerin inmesi namazın farz kılınmasından sonradır. İbn Atiyye’nin açıklamasına göre; burada namaz kılan bir âbid (ibâdet eden)den maksat Rasûlullah, engel olan da Ebû Cehil olduğunda tefsir bilginleri ihtilafa düşmemişlerdir. Ahmed, Müslim, Ne-saî ve daha başka hadisçilerin Ebû Hureyre’den rivâyetlerinde: “Ebû Cehil, Rasûlullah’ı namaz kılarken görürse muhakkak boynunu çiğneyip yüzünü sürteceğine dair Lât ve Uzzâ’ya yemin etmiş, sonra da Rasûlullah namaz kılarken dediğini yapmak için varmış, fakat birdenbire arkasına dönmüş elleriyle korunarak çekilmiş, “ne oldu sana?” denildiğinde, onunla benim aramda ateşten bir hendek, bir korku ve birtakım kanatlar var, demiştir.”⁶⁰⁶

605 Seyyid Kutub, Fizilâli’l-Kur’an, Hikmet Y., c. 16, s. 289

606 Buhârî, Tefsir 96/4; Müslim, Münâfikun 38; Tirmizî, Tefsir 96/1; Ahmed bin Hanbel, Müsned 1/368; 2/370

Rasûlullah da “*Bana yaklaşıyadı melekler onu parça parça ederlerdi.*”⁶⁰⁷ buyurmuş. Allah Teâlâ da 6. âyetten sûrenin sonuna kadar indirmiştir. Tirmizî’nin rivâyetinde de peygamber (s.a.s.) namaz kılariken Ebû Cehil, “Ben seni bundan alıkoymadım mı?”⁶⁰⁸ diyerek üzerine yürümüştür.

Ümeyye b. Halef Selman’ı namazdan alıyordu diye Hasan’dan rivâyet edilen haber sahih olamaz. Çünkü Selman’ın müslüman olması, hicretten sonra Medine’de olduğunda ihtilaf yoktur. Eğer Selman’dan başka Bilal ve diğerleri gibi biri hakkında olmuş ise âyetin hükmü genel olduğu için onu ve benzerlerini de kapsayacağında şüphe yoktur.

“Namaz kıldığı zaman bir kulu.” (96/Alâk, 10)

Onuncu âyetle, etkin bir özne olarak hayata katılmak ve İslâm’ı ikame etmek isteyen insanın, inançlı ve bilinçli tavrı ortaya konulur. İman değerine eren ve İslâm’ı din edinen bir insan için, hayatta her şeyden daha önemli olan, inancın gereğini, yani ubûdiyet görevini yerine getirmektir. Çünkü özgür bir hayata doğmanın tabii sonucu ve insan olarak yaratılmanın asıl amacı, Allah’a ibâdettir.⁶⁰⁹ Allah’a ibâdet de en genel anlamda, İslâm’a göre yaşamaktır.⁶¹⁰

Bu âyetle geçen *abd* kelimesi,⁶¹¹ insanı niteler ve onun Allah’la ilişkisini ifade eder. Bu yüzden *abd* ve *abîd* gibi kelimeleri, *köle* olarak mânâlandırmak doğru değildir. Çünkü böyle bir mânâlandırma, ibâdet ilişkisiyle kölelik ilişkisinin birbirine karışmasına neden olmakta; İslâm hakkındaki yanlış görüşlere de zemin hazırlamaktadır. Kölelikte, efendi ile köle arasında, ahlâkî, özgür ve gönüllü bir ilişki söz konusu değildir.

Oysa ibâdet, insandan Allah’a doğru yönelen akli, ahlâkî, özgür ve gönüllü bir ilişkidir. Bunun için ibâdet, “insanın, Allah’a duyduğu derin saygı, sevgi ve bağlılığını” dile getiren temel kavramlardan biridir.

607 Müslim, Münâfikun 38

608 Tirmizî, Tefsir 96/2

609 Bk. 51/Zâriyât, 56; 2/Bakara, 21 vb.

610 Bk. 28/Kasas, 85; 15/Hicr, 99 vb.

611 Abd kelimesi, sözlükte “boyun eğmek, itaat etmek, tevâzu göstermek ve kulluk etmek” gibi anlamlar taşıyan “a-b-d” kökünün türemiş şeklidir. İbâdet de aynı kökten gelir (bk. Lisânu’l Arab, 3/270-278).

Sallâ kelimesi⁶¹² ise, *duâ*, *rahmet* ve *bereket* gibi anlamlara gelir. Bu fiilin masdarı, *salât*tır.⁶¹³ *Salât* kelimesinin Türkçedeki karşılığı da “namaz”dır. Namaz, İslâm’daki düzenli ibâdetlerden (ibâdât-ı mersûmeden) biridir. Namaz, hem insana iyi bir kişilik kazandırır, hem de sosyal hayatı İslâm’a göre şekillendirme fonksiyonu görür. Bu işlevinden dolayı namaz, dinin direği sayılmış, İslâm’ın da şiarı ve izhârı olmuştur.

Peygamberliğin ilk yıllarında inen bu âyetlerde namazdan söz edilmesi, namazın o günkü Arap toplumunca bilinen ibâdetlerden biri olduğunu; hatta bir kısım inançlı insanların, bu geleneksel ibâdeti uyguladıklarını gösterir. Buna ilâveten, yine peygamberliğin ilk yıllarında inen ve bu konu ile ilgili olan diğer âyetlerde, namazın ne olduğu üzerinde durulmadığı; ancak namaz kılanların övüldüğü,⁶¹⁴ namaz kılmayıp bu konuda ihmalkâr davrananların da kınandıkları görülür.⁶¹⁵

Bu tespitler, namazın öteden beri var olan ve o bölgede bilinen bir ibâdet olduğunu kanıtlar. Ayrıca Kur’an, Mekke halkının namaz uygulamasının olduğunu; ancak onların çoğunun bu ibâdeti, bir çeşit eğlence ve oyuna çevirdiklerini bildirir.⁶¹⁶

Şu halde namaz, öteden beri var olan,⁶¹⁷ vahye muhâtap olmuş önceki toplumlardan Araplara geçen⁶¹⁸ ve o bölgede bilinen bir ibâdetti. Ancak müşrik Araplar, bu ibâdetin rûhunu kaybetmişler ve ona şirk karıştırmışlardı. Bu yüzden namazın özü yitirilmiş, sadece şekli kalmıştı. Çünkü onlar, namazda Allah’la beraber çeşitli tanrıların adını anıyorlar, böylece Allah’a ibâdetten ziyade o putlara tapmış oluyorlardı.⁶¹⁹ İşte Kur’an vahyinin Peygamber’e (s.a.s.) gönderilmesiyle birlikte, hak dinin direği olan namaz ibâdetine yeniden ağırlık verilmeye başlanmış, onun doğru ve son şekli

612 *Sallâ* fiilinin “s-l-v” veya “s-l-e” kökünden türemiş olabileceği belirtilir (bk. Lisânu’l Arab, 14/464-469; el-Müfredât, s. 491).

613 Bk. İbn Manzûr, Lisânu’l Arab, 14/464

614 Bk. 27/Neml, 1-4; 70/Meâric, 19-25 vb.

615 Bk. 107/Mâûn, 4-5; 75/Kiyâme, 31-32 vb.

616 Bk. 8/Enfâl, 35

617 Bk. 19/Meryem, 31, 35 vb.

618 Bk. 87/A’lâ, 14-19

619 Bk. 39/Zümer, 3

Peygamber'e öğretilmiş,⁶²⁰ Müslümanlar da bu ibâdeti devamlı ve düzenli olarak yerine getirmişlerdir.⁶²¹

Hiç kuşkusuz, peygamberlik dönemi boyunca namaz ibâdetinde bazı gelişme ve değişimler olmuştur. Hadis kitaplarında yer alan bilgilere göre, beş vakit namaz, önceleri ikişer rekât olarak farz kılınmış; hicretten sonra ise, sabah ve akşam namazı hâric diğerleri ikamet halinde dörde çıkarılmış, yolculuk durumunda da eski hali üzere iki rekât olarak bırakılmıştır. Nitekim bir rivâyette belirtildiğine göre namaz farz kılındığı vakit, Cebrâil, Peygamber'e (s.a.s.) gelip abdestin ve namazın şekillerini öğretmiş, ona beş vakit namazı kıldırmıştır.⁶²² Ancak, bu rivâyette, namazın ne zaman farz olduğu belirtilmemiştir. Beş vakit namazın Miraç Gecesi farz kılındığını bildiren hadisler varsa da⁶²³ miracın kesin tarihi sâbit değildir. Daha da önemlisi, namazla ilgili âyetlerden büyük bir bölümünün, İsrâ ve Miraç Olayı'ndan önce inmiş olmasıdır.⁶²⁴

Bütün bu deliller ve tarihî bilgiler birlikte değerlendirildiğinde, namazın çok öncelerden ve peygamberliğin başından beri uygulanan bir ibâdet olduğu sonucuna varılır. İslâmî gelenekte, beş vakit namazın İsrâ ve Miraç Gecesinde farz kılındığı,⁶²⁵ İsrâ ve Mirac'ın da hicretten yaklaşık altı ay kadar önce ve Recep ayının yirmi yedinci gecesinde vukû bulduğu kabul edilir.⁶²⁶

Kur'an, namazın bütün mü'minler üzerine bir vecibe olduğunu açıkça bildirir.⁶²⁷ Ancak namaz vakitlerine ve bu ibâdetle ilgili temel bilgilere işaret etmekle yetinir. Namazla ilgili ayrıntıları insanlara Peygamber (s.a.s.) öğretmiştir. Bu yüzden, namazın ayrıntıları konusunda gerçek başvuru kaynağını Hz. Peygamber'in uygulamaları oluşturmaktadır.

620 Bk. Ahmed ez-Zebidi, Tecdî-i Sarih Tercümesi, 2/278-279

621 Hz. Muhammed'in, peygamber olmadan önceki günlerde uzlete çekilip ibâdet etmesine "günahtan kaçınma" anlamına gelen tehannus veya "putperestlikten uzaklaşıp tek Allah'a bağlanma mânâsına gelen tahannuf denir (bk. Sahih-i Buhârî, s. 24-25). Bunun için tehannus, namazın İslâm'dan önceki şekli kabul edilebilir (bk. Kur'an'da Allah ve İnsan, s. 140).

622 Bk. Ebû Dâvud, Tahâre 51, Salât 2; Riyâzu's Sâlihîn, II/280-281

623 Bk. Ahmed ez-Zebidi, Riyâzu's Sâlihîn, II/261-280

624 Bk. 96/Alâk, 10; 87/A'lâ, 14-15; 35/Fâtur, 18, 29; 27/Nemnl, 2, 3; 50/Kaf, 39-40; 20/Tâhâ, 130 vb.

625 Bk. Büyük İslâm Tarihi, I/246

626 Bk. Büyük İslâm Tarihi, I/235

627 Bk. 4/Nisâ, 103

Bu âyetler, insanları, namaz gibi herhangi bir dinî vecibeyi yerine getirmekten alıkoymaya çalışan kimsenin, “azgın insan” statüsüne gireceği mesajını vermektedir. Bu mesajı çok iyi algılayan Hz. Ali, namazgâhta bayram namazından önce namaz kılan bazı kişileri görünce: “Ben Allah elçisi’nin böyle yaptığını hiç görmedim” der. Yanındakiler: “Öyleyse niçin onları bundan men etmiyorsun?” derler. Hz. Ali: “*Baksana namaz kılan bir kulu engellemeye kalkışana!*”⁶²⁸ anlamındaki âyetlerin tehdidi altına girmekten korktuğum için men etmiyorum”⁶²⁹ cevabını verir.

Hemen belirtelim ki bu rivâyette, namazın kendisine engel olmak değil; namazla ilgili yanlış bir uygulamaya karşı çıkmak gerektiğinden söz edilir. Eğer bu rivâyet doğru ise, bundan çıkarılacak sonuç şudur: İslâm’la ilgili yanlış bir uygulamayı düzeltmeye çalışırken dinin aslına karşı çıkıyormuş gibi bir intibâ/izlenim uyandırmamak, bu gibi konularda daha duyarlı ve temkinli davranmak gerekir.⁶³⁰

Ebû Cehil, Allah’ın kulu ve rasulü olan Muhammed’i (s.a.s.) Kâbe’de namazdan ve ibâdetten alıkoymak istiyor, ona işkence ve eziyet ediyor. (Ebû Cehil Allah’ın koruması sonucu Rasûlullah’a eziyet edemedi. Ateşten bir hendek, korkunç bir varlık ve kanatlar görerek korkup kaçtı.)

“Kul”dan kasıt, öncelikle Rasûlullah’tır. Kur’ân-ı Kerim’in pek çok yerinde Rasûlullah’tan bu şekilde söz edilmiştir. Meselâ İsrâ sûresinde, “*Ek-sikliklerden uzaktır. O ki geceleyin kulunu Mescid-i Haram’dan, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa’ya yürüttü.*”⁶³¹ buyurulmuştur. Kehf sûresinde şu şekilde ifade edilmiştir: “*O Allah’a hamdolsun ki, kuluna Kitab’ı indirdi.*”⁶³² Cin sûresinde ise şöyledir: “*Allah’ın kulu kalkıp O’na yalvarınca üzerine üşüştüler.*”⁶³³ Bundan anlaşılıyor ki, bu ifade özel bir üsluptur. Ve Allah (c.c.), Kitabında Rasûlullah için kullanmıştır. Ayrıca bu âyetten şu da anlaşılıyor; Allah (c.c.) Rasûlullah’a risalet verdikten sonra namaz kılmasını öğretti. Namaz kılmanın şekli hakkında Kur’an’ın hiç bir yerinde açıklama

628 96/Alâk, 9-10

629 Bk. Fahreddin Râzî, et-Tefsîru’l Kebir, 32/21

630 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s. 25-27

631 17/İsrâ, 1

632 18/Kehf, 1

633 72/Cin, 19

yoktur. Dolayısıyla bu da Rasûlullah'a, Kur'an'da yazılı olan vahyin dışında bazı tâlimatlar verildiğinin de işaretidir.⁶³⁴

Salât

Her ne hikmetse Kur'an'ın en çok vurgu yaptığı ve bir müslümanın tüm hayatını kuşatan temel bir ibâdet olan "salât" Türkçemize "namaz" olarak Farsça çevirisiyle geçmiş. Oysa ibâdet deyince akla "salât" gelir. Salât Türkçede sadece ölünün arkasından verilen "salâ" ve cenaze namazının kılındığı "musallâ" taşı ile sınırlı bir kullanıma sahip kalmış.

Hac, Zekât, kelime-i şahâdet kelimeleri orijinallerini korumuşlar ama salât ve savm yerini Farsça karşılığı "namaz" ve "oruc"a terk etmiş.

"Salât" kavram olarak "namazdan çok daha kapsamlıdır. Bunun için ha "namaz" olmuş ha "salât" ne fark eder diyemiyoruz. "Namazı" daha sembolik ve sınırlı bir ritüel olarak görüyoruz. "Salât" ise hem duayı, hem desteği hem de ibâdeti içine alan bir kelimedir. Rahmet, bereket anlamları da vardır. "Salavatullahi aleyhim" dediğiniz de "Allah'ın rahmet ve bereketi üzerlerine olsun" demiş oluruz. "Salât" çift yönlüdür. Sadece insan rabbine salât etmez. Rabbi de ona salât eder.

"Allahumme salli alâ Muhammed" duâlarını okurken "Allahım Muhammed'e salât et (ona rahmet et, onu bağışla ve onu destekle) demiş oluyoruz. Parantez içinde yazdığımız (s.a.s.) de "Sallallâhu Aleyhi ve Sellem" in kısaltmasıdır. Anlamı da Allah ona rahmet etsin ve bereketler ihsan etsin demektir. Kur'an-ı Kerimde salât kelimesi tüm türevleriyle birlikte 99 kez geçmektedir.⁶³⁵ Yüce Rabbimizin en çok vurgu yaptığı ibâdet salâttır. Salât dinin direğidir. Salât, kulun Rabbiyle iletişim hattıdır. Salât kuldan Rabbine

634 Mevdudi-Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yay., 7/175

635 Namaz Anlamındaki Salât (Sallâ) Kelimesi ve Türevlerini Geçtiği Âyet-i Kerimeler (Toplam 99 Yerde; es-Salât 67 Yerde): 2/Bakara, 3, 43, 45, 83, 110, 125, 153, 157, 177, 238, 238, 277; 3/Âl-i İmrân, 39; 4/Nisâ, 43, 77, 101, 102, 102, 102, 103, 103, 142, 162; 5/Mâide, 6, 12, 55, 58, 91, 106; 6/Enâm, 72, 92, 162; 7/Ârâf, 170; 8/enfâl, 3, 35; 9/Tevbe, 5, 11, 18, 54, 71, 84, 99, 103, 103; 10/Yûnus, 87; 11/Hûd, 87, 114; 13/Râd, 22; 14/İbrâhim, 31, 37, 40; 17/isrâ, 78, 110; 19/Meryem, 31, 55, 59; 20/Tâhâ, 14, 132; 21/Enbiyâ, 73; 22/Hacc, 35, 40, 41, 78; 23/Mü'minûn, 2, 9; 24/Nûr, 37, 41, 56, 58, 58; 27/Neml, 3; 29/Ankebût, 45, 45; 30/Rûm, 31; 31/Lokman, 4, 17; 33/Ahzâb, 33, 43, 56, 56; 35/Fâtır, 18, 29; 42/Şûrâ, 38; 58/Mücâdele, 13; 62/Cumâ, 9, 10; 70/Meâric, 22, 23, 34; 73/Müzzemmil, 20; 74/Müddessir, 43; 75/Kiyâme, 31; 87/A'lâ, 15; 96/Alak, 10; 98/Beyyine, 5; 107/Mâun, 4, 5; 108/Kevser, 2. (Yukarıdaki âyetlerdeki salât kelimesi, birkaç yerde namaz dışında anlamda kullanılır. Duâ anlamında: 9/Tevbe, 99, 103, 103. Rahmet anlamında: 2/Bakara, 157; Allah'ın rahmeti, meleklerin duâsı anlamında: 33/Ahzâb, 43, 56; Rasûlullah'a salavat getirmek, duâ etmek: 33/Ahzâb, 56; Havra veya namaz: 22/Hacc, 40)

dua ve niyaz; Rabbinden kuluna, rahmet, bereket ve inâyettir. Peygamberimiz döneminde “ben Müslüman oldum.” diyen herkes bu iddiasını öncelikle kelime-i tevhid ve salâtla izhar ederdi. Onun döneminde münâfıklar da dâhil olmak üzere namaz kılmayan tek bir Müslüman bile yoktu.

Âyet-i kerime salâtın belirleyici özelliğini şu ifadelerle ortaya koyuyor: “*Salâtı ikame edin ve müşriklerden olmayın.*”⁶³⁶; “*Sizi cehenneme sevk eden nedir? Musallinden/namaz kılanlardan değildik.*”⁶³⁷

Neden salât bu derece önemli ve müslümanı gayr-i müslimden ayırt edici bir özelliğe sahip?

İlk inen sûrede, Alâk Sûresinde baştan sona salât vurgusu yapılır. “*Oku, Yaratan Rabbinin adıyla!*” diye başlayan sûre Allah’ın insana eşsiz bağışlarından, ama insanın Allah’a isyanından bahseder. Sonra insanı iki gruba ayırır. Birisi salât eden ve takvayı emreden kuldur. Diğeri bunun karşısına dikilen ve “*Gördün mü engelleyeni kulu namaz kılariken...*” uyarısına muhatap olan, Allah’ın kendisini görmekte olduğunu düşünmeyen, kendi güç ve kuvvetine güvenip isyan eden, kısaca Allah ile irtibatını koparmış bir kişidir. Allah bu şımarık ve nankör kula “zebânileri” adres gösterir. Elçisine ise: “*O azgın ve nanköre itaat etme, secde et ve yaklaş!*”⁶³⁸ der. İşte salât, Allah’a secde etmenin ve yaklaşmanın sembolüdür.

Günümüze geldiğimiz zaman, salât kelimesi Müslümanların lügatinde yok, namaz ise ne anlama geldiği bilinmeden okunan dua ve âyetlerle kılınan sembolik ve şekilsel tekrarlara sıkıştırılmış bir ibâdet. %99’u Müslüman kabul edilen bir ülkenin %30’unun bile beş vakit kılmadığı bir ibâdet.

Oysa salât, daha dar anlamıyla namaz insanlığın başlangıcından beri tüm peygamberlerin hatırlattığı ve insanları davet ettiği İlâhî iletişim hattı idi. “*İşte onlar, Âdem’in ve Nuh ile birlikte taşıdıklarımızın soyundan gelen, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerden ve İbrahim’in, İsrail’in ve doğru yolu gösterip, seçtiğimiz kimselerin soyundandır. Onlara Rahmân’ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. Sonra onların ar-*

636 30/Rûm, 31

637 74/Müddessir, 42-43

638 96/Alâk, 19

*dından namazı bırakan ve arzularına uyan bir nesil geldi. Bunlar da hüsrâna uğrayacaklardır.”*⁶³⁹

Gördüğümüz gibi Yüce Rabbimiz namazı bırakan bir nesli hüsrâna uğrayacaklar olarak uyarıyor.

Bu toplum içinde öyle birileri çıkabiliyor ki halkın gözünün içine baka baka: “Okulda öğrencilere namaz kıldırıyorlar, ya da kılınmasına göz yumuyorlar!”; “Yok mu buna bir dur diyecek, hadlerini bildirecek, namaz yerine onlara bale öğretecek birileri...” diye bas bas bağıyorlar.

Kur'an'ın ifadesiyle “Salât” insanları ahlâksızlıklardan ve kötülüklerden alıkor. *“Sana vahyolunan kitabı oku! Namazı kıl. Çünkü namaz, ahlâksızlıktan ve kötülükten alıkor. Elbette Allah'ın zikri/kitabı en büyüktür. Allah, yaptıklarınızı bilir.”*⁶⁴⁰

Öğrencilerin ahlâklı ve temiz olmasını içlerine sindiremeyen hâinler, Allah'ın her emrine karşı gelmeyi ve savaş açmayı kendilerine ilke edinmişlerdir. Yoksa örnek gösterilmesi gereken davranışları bir günah gibi ne diye zumlayıp dursunlar?!⁶⁴¹

Bilelim ki namazı engelleyen herkes ve her şey tâğuttur. Takvâyı engelleyen, Allah kullarının müttakî bir hayat yaşamalarına mâni olan, Allah kullarının Allah'ın istediği gibi bir hayat yaşamalarını engelleyen, Allah'ın yasalarını uygulamak isteyen, Allah'ın istediği gibi giyinmek, Allah'ın istediği gibi okumak isteyen Allah kullarına yasaklar koyan herkes tâğuttur. Bakıyoruz bugün Allah kullarının namazlarını neler engelliyor? Kimler engelliyor? Müslümanların namazını çek, senet derdi engelliyor, dükkân, tezgâh engelliyor, çok kazanma derdi engelliyor, müşteri engelliyor, diploma, doktora derdi engelliyor, meslek engelliyor, oyun engelliyor, televizyon engelliyor, müdür engelliyor, âmir engelliyor, patron engelliyor, baba engelliyor, ana engelliyor, arkadaş engelliyor, engelliyor, engelliyor... Bilelim ki bunların hepsi tâğuttur. Kimileri Ebû Cehil gibi bizzat kendi elleriyle engeller, kimileri iş programını, ders programını namaz vaktine denk getirerek engeller. Kimileri kendilerine kulluğu Allah'a kulluğa denk tutarak

639 19/Meryem, 58-59

640 29/Ankebût, 45

641 Şaban Piriş, Gördün mü Engelleyeni Öğrencileri Namaz Kılmaktan? Haber Vaktim, 2008-01-28

“vazife kutsaldır, görev ânında namazı terk etseniz de fark etmez, bu iş de ibâdetdir” diyerek kendilerine hizmet adına engeller. Namazdan söz etmeyen, namaz eğitimi vermeyen ders programı da, çocuklarını namaz konusunda bilgilendirmeyen ebeveyn de bilelim ki tâğuttur bu âyeti kerimeye göre.⁶⁴²

“Salât” kelimesi, Arapçada genellikle “duâ” mânâsına kullanılır. Ayrıca “sallâ” fiili, “salveynini hareket ettirdi” manasına gelir ki; -rükû ve sücudda yaptığımız gibi- beli bükme sûretiyle salveyn denilen oylukların başındaki iki tümsek kemiği hareket ettirmek demek olur. Salât kelimesinin “salâ” kökünden türediği, bunun da “patlama”, “parlama” ve “tutuşma” anlamına geldiği şeklinde bir başka görüş daha vardır. Salât kelimesi Kur’an’da doksan dokuz yerde geçer.

Terim anlamda “salât”; İslâm dininin temel rükünlerinden biri olan, Allah tarafından emredilip Rasûlullah tarafından ayrıntılı olarak ve fiilen gösterilen namaz ibâdetinin adı olarak kullanılır.

Namaz; fiili bir duâ ve niyaz, eyleme dönüşmüş bir tevhid, Allah’ın huzurunda huşû ve hudû dolu bir boyun eğiş ve Allah’ın düşmanlarına karşı nefret dolu bir kıyam ve başkaldırıdır. Allah’ı tekbir ederken tâğut’u tekfir etmek, Rabbimiz’in “âlâ” (yüce) ve “azim” (büyük) ismini eğilerek ve yere kapanarak tekrar etmek sûretiyle O’na bağlılığımızı ifâde ederken, kendisinden korkulmasını ve emrine râm olunmasını isteyen sahte ilâhlara karşı savaş ilân etmek için konulmuş İlâhî bir farîzadır. Allah’tan başka ilâh olmadığını, büyüklük sıfatının yalnızca O’na ait olduğunu, hamd, şükür ve övgünün sadece O’na yapılacağını, ibâdet edilmeye ve yardım dilenmeye lââyık yegâne ilâhın âlemlerin meliki ve mâliki Allah olduğunu ilân eden bir savaş bildirisi namaz. Mihrab’da -harb meydanında- okunan bir bildiri ve bir patlamadır namaz. Tüm tâğîlere (Allah’a isyan edip haddi aşanlara), cebbar (zorba) ve müstekbir (böbürlenene)lere, şeytana ve azgınlaşan nefsimizin hevâsına, kalplere vesvese veren Hannâs’a karşı amansız bir patlama ve nefret ilânı. Bir ahd ü misak. Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceğimize, itaatte bulunmayacağımıza, O’ndan başka hiç kimseden yardım dilemeyeceğimize, Allah’ın hakkını gasbeden, O’na kafa tutan fâcir (isyançı) ve zorbaları alaşağı edip terk edeceğimize dair Allah’la yapılan İlâhî bir sözleşme.

642 Ali Küçük, Besâiru’l Kur’an, c. 20, s. 50-51

Namaz, Allah adına yapılan bir kıyâm, hudû dolu bir rûkû, tezellül dolu bir secde... Allah için kıyâm! Küfrün ve şirkin her türlüşüne, tapınmanın ve bağılıkların her çeşidine, nefsin ve şeytanın tüm istek ve arzularına karşı Allah adına kıyâm! Karşılarında saygıyla el-pençe divan durulmasını isteyen yeryüzünün hâkim ve müstekbirlerine karşı kıyâm! Sonra... Kahrâr ve Cebbâr olan Rabbül-âlemin'in huzurunda huşû ve tevazû hisleriyle dolu bir baş eğiş; rûkû... O'nun büyüklüğü, azameti ve yüceliği karşısında haşyetle yere kapanıp hamd ile tesbih ve tenzih etmek; secde...

Kalbî bir yöneliş ve şuurlu bir hatırlama; tezekkür... Günahlarından ve isyanlarından dolayı kesin bir pişmanlık duyuş; tevbe ve istiğfar... Yalvarmak, yakarmak, samimiyetle ve iç çekerek duâ etmek...

Namaz, bunlardan biri değil; hepsi... Tekbir, ta'zim, zikir, tesbih, tahmid, istiğfar, tevbe, tazarru, tevvüh, inâbe, ihbât, kunut, huşû, tevazû, temekkün, tenâdüm ve duâ... Bütün bunlar, namazın bir parçası, özelliği veya ögesi.

İslâm, insanın yalnızca Allah'a kulluk etmek için yaratıldığını beyan eder ve onu Allah'ın varlığını ve birliğini tanımaya çağırır. Kur'an'ın tevhid'den sonra ikinci çağrısı namazdır. Çünkü namaz; dinin direği ve olmazsa olmaz kuralıdır. Namaz; imanla küfür arasında bir perdedir ve amellerin en faziletlisidir. Namaz; cennetin anahtarı; mü'minin mîracı ve alâmet-i fârikasıdır.

Bu yüzdendir ki; “namazı ikame edin” emri, Kur'an-ı Kerim'de en sık tekrarlanan emirlerdendir. Kur'an, sadece bu ifâde ile değil; “Allah'ı tekbir edin”, “O'nu hamd ile tesbih edin”, “O'na duâ edin”, “O'nun için kıyâm edin”, “rûkû edin”, “secde edin” gibi ifâdelerle de sürekli namazı emreder ve hatırlatır. Zira namazda; duâ, zikir, hamd, tesbih, tekbir, tevbe, istiğfar gibi kalbî ve lisanî ibâdetler bulunduğu gibi; kıyâm, rûkû, sücûd ve kuûd gibi fiilî ibâdetler de yer alır.

Namaz; iftitah tekbirinden selâm'a kadar bir dizi bedenî, fikrî, lisanî ve kalbî ibâdet seramonisi olup tüm ibâdetlerden öğeler taşıyan bir sentezdir: Namaz öncesinde yapılan hazırlıklar, namaz eylemi ile doğrudan alâkalı olup, namazın hakkıyla edâ edilebilmesine ortam hazırlar. Eğer bu hazırlıklar eksik ve şuursuz olursa, namazın da eksik ve huşûdan yoksun olma

tehlikesi vardır. Şu halde, namaza hazırlanan bir mü'min; abdest, örtünme, kible'ye yöneliş, tebettül ve niyet konularında oldukça titiz olmalıdır. Böylece kılacağı namaz; tekberiyle, başlangıç duâlarıyla, şeytandan Allah'a sığınıp okumaya ve düşünmeye başlayacağı Kur'an âyetleriyle, tesbihiyle, tenzihleriyle, rükû ve secdeleriyle tam bir tevhid eylemi olacaktır. O, yalnızca Allah'ı büyük tanıyacak, sadece O'na kulluk edip, sadece O'ndan yardım dileyecek, yalnız ve yalnız O'nun karşısında el-pençe divan durup O'nun karşısında eğilecek ve yere kapanacaktır. Bütün bunlar; iman ettiği tevhid akidesinin teoriden pratiğe aktarılmasından ibârettir.

Şuurla ve huşû ile kılınan böyle bir namazın, mü'min üzerinde elbette çok önemli etkileri olacaktır. İşte bu namaz; mü'mini ruhen yüceltecek, onu maddî ve manevî kir ve paslardan arındıracak, fahşâ ve münkerden alıkoyacak, nefsin ve şeytanın esaretinden kurtaracak, kibir, gurur ve bencillikten uzaklaştıracaktır. Namaz; mü'minin kalbini pekiştirir, ona kuvvet ve metanet kazandırır. Namaz; ömür boyu tekrarlanan bir sabır eğitimidir. Namaz; mü'mini gerçek özgürlüğüne kavuşturan bir rûhî inkılâptır.

Namaz sadece kişiyi değil; toplumu da baştan ayağa değiştiren, tevhide doğru geliştiren bir ibâdettir. O ferdî bir inkılâp olduğu kadar sosyal bir inkılâptır da. Günde beş kez cemaat namazlarıyla bir araya gelen dünyevî ve maddî endişelerden uzaklaşarak aynı manevî atmosferi teneffüs eden mü'minler topluluğu; sürekli birbiriyle yardımlaşarak, birbirinden güç ve kuvvet alarak, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye ederek, hep iyiye doğru ilerleyerek tevhidî çizgide bütünleşir. Camiler, mü'minlerin eğitim ve öğretimini, birlik ve dayanışmasını, istişare ve organizasyonunu sağlayan mekânlardır. İslâmî hayatın mihveridir.

Ezanlar bir inkılâp çağrısı olarak algılandığı zaman, namazlar bir tevhid eylemi olarak hakkıyla ikame edildiği zaman, cami ve cemaatler gerçek fonksiyonunu icra ettiği zaman; işte o zaman İslâm ümmeti yeniden dirilecek, mü'minler felâh bulacaktır.⁶⁴³

Namazlar dirilmedikçe, ölü canlara ruh üflenmeyecektir. Canlanmak için, diriliş, uyanış ve ayağa kalkmak için namazı ikame etmek/ayakta tutmak şarttır.

643 Geniş bilgi için bk. Abdullah Yıldız, Namaz Bir Tevhid Eylemi, Pınar Y.

“Gördün mü? Ya o, doğru yol üzerindeyse,” (96/Alâk, 11)

On birinci âyet, Allah'ın gösterdiği yolu izleyen insanın, doğru bir yaşayış içinde olduğunu bildirir. Bu gerçek, âyette kullanılan *hüdâ* kelimesi ile dile getirilir. *Hüdâ* kelimesi,⁶⁴⁴ “Allah'ın merhamete dayalı hidâyeti ve insana âyetler gönderip onu doğru yola sevk etmesi” anlamına gelir. Çünkü Allah, merhamete dayalı rehberliğini ifade etmek için *hüdâ* sözcüğünü seçmiş,⁶⁴⁵ insanın kendi istek ve seçeneğiyle doğru yolu bulup hidâyete ermesini de, aynı kökten gelen *ihtidâ* kelimesi ile dile getirmiştir.⁶⁴⁶

Allah, insana âyetleriyle doğru yolu gösterir. O'nun âyetlerini tasdik edip iman eden ve gösterdiği yolu izleyen insan hidâyete erer. Allah'ın âyetlerini yalanlayıp doğru istikamete yönelmeyen kimse de, Kur'an'la gösterilen yoldan yoldan sapmış olur. Bunun için *hüdâ* kavramı, insan açısından hayatî bir önem taşır.

Bu âyet, iman etmiş bir insanın, İslâm'ı ciddiye alıp onun ilke ve değerlerinden tâviz vermeden yaşaması gerektiği mesajını verir. Ayrıca zor şartlara rağmen, İslâm'ı yaşama ve yaşatma amacıyla sarf edilen çabaların, Allah tarafından minnetle karşılanıp ödüllendirileceği müjdesini de içerir.⁶⁴⁷ İslâm'ı ciddiye almak ve bireysel olarak yaşamak önemlidir; ama yeterli değildir. Ayrıca onu hayata taşıyıp insanlar arası ilişkileri düzenleyen dinamik ve sosyal bir nizam haline getirmek de gerekir. Çünkü Peygamber (s.a.s.) sadece duyurucu değil, aynı zamanda buyurucudur.⁶⁴⁸

“Hiç o hidâyet üzere midir diye geldi mi aklına?: Zımnen: Bir kez olsun önyargısız bakmak aklına gelmedi mi?

Ey Ebû Cehil! Allah için namaz kılan ve yalnızca O'na ibâdet eden Muhammed'in doğru yolda olmadığına inandığın için ona işkence etmek istiyorsun. Peki ya o kul, doğru yolu bulmuş ise o zaman senin halin ne olur? Muhammed'in getirdiklerini iyi düşün! Nefsine uyma!

644 Hüdâ kelimesi, sözlükte irşad etmek ve yol göstermek gibi anlamlara gelen “h-d-y” kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânu'l Arab, 15/353-360).

645 Bk. 92/Leyl, 12; 53/Necm, 23; 39/Zümer, 23; 20/Tâhâ, 123 vb.

646 Bk. 10/Yûnus, 108; 17/İsrâ, 15; 20/Tâhâ, 135 vb.

647 Bk. 76/İnsan, 22

648 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s. 27

Taberî diyor ki: “Söyle bakalım şâyet, namaz kılması engellenen Muhammed, Rabbine namaz kılarken doğru yol üzere ise veya kendisini namazdan engelleyene, Allah’tan korkmasını ve azabından çekinmesini emrediyor ise, Muhammed’in namaz kılmasına engel olmaya çalışan Ebû Cehil de Muhammed’e gönderilen gerçeği yalanlıyor ve ona sırt çevirip onu tasdik etmiyorsa durum ne olacaktır?”⁶⁴⁹ Söyle bakalım, o kul ya doğru yol da giden, Allah’ın hidâyetine tabi olan, hayatını Allah’tan gelen vahiyle düzenleyen veya Allah’a karşı gelmekten sakınmayı buyuran bir kimse ise.⁶⁵⁰

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “Baksana. Yani bak, gör, düşün bil de haber ver, bakalım ne dersin? “Ya o kul doğru yolda olur, yahut kötülüklerden sakınmayı emrederse”. Bu şart cümlesi olduğu için cevabı hazfedilmiştir. Emera, kâne fiillerindeki gizli zamirler “abd=(kul)a da, yasaklayana da ait olabilir. Ve ona göre hitabı da onun karşılığına yönelik olur. Kula ait olduğu takdirde hitap, yasaklayana çevrilmekle telvin edilmiş olur ki bu daha nüktelidir. Mânâ şu olur: “Düşünsene! Ey namaz kılan bir kulu alıkoyan azgın insan! Eğer o kul hidâyet, doğruluk, hak üzere gitse yahut onunla beraber daha yükselerek diğerlerine de takvâ ile Allah’tan korkup fenalıktan sakınmakla emretse ne olur? Fena mı olur? Sen onu Allah’ın iyi, kötü her şeyi gördüğünü bilmez de senin yasağını dinler mi sanıyorsun?” Zamir yasaklayana ait olduğu takdirde ise hitap, yine önceki üsluba uygun olarak kula yönelik olup mânâ şu olur: “Ey o okumakla emredilip de namaz kılan kul! Ey Muhammed! O namazdan alıkoyan bu azgın insanı gördün ha, şimdi şunu bir düşün: Eğer öyle azgınlık etmeyip de hak ve hidâyet üzere gitse yahut namazdan alıkoyacağına Allah korkusu ile korunmayı emretse ne iyi olurdu. O hâlâ Allah’ın görüyor olduğunu bilmedi değil mi?”⁶⁵¹

“Yahut takvâyı emrettiyse?” (96/Alâk, 12)

Eğer o kul insanları Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmeye çağıran biri ise o zaman halin ne olur bir düşünsene!?

Bir düşün bakalım ne dersin şu namaz kılan ve onun namaz kılmasını engellemek için karşısına dikilen kimse, doğru yolu izleseler ya da takvâyı emretseler, fena mı olur. Sonra o kul kendisi doğru yolu izleyip takvâyı em-

649 İbn Cerir et-Taberî, Tefsir, Hisar Y., 9/173

650 Ali Küçük, Alâk Sûresi Tefsiri.

651 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Yayınları: 9/330-331

rederek insanlara kötülüğü yasak etse fena mı olur? Bir de yaptığı çirkin işe daha da çirkinini eklerse ne dersin?⁶⁵²

İşte bu yüzden on ikinci âyette, İslâm'ı, hayatın sosyal ve dinamik nizamı haline getirmenin, en kısa formülü verilir. Bu formülün merkezî elemanlarını *emera* ve *takvâ* kelimeleri oluşturur. Âyetteki *emera* sözcüğü,⁶⁵³ daha çok “her alanda etkili ve yetkili olan kişi veya otorite”yi ifade eder. Bunun için *ulu'l emr* terkibi, öncelikle “iktidar ve yönetim/kamu işlerini yönetenler” anlamına gelir. O zaman bu âyet, İslâmî etkinliğin, bireysel alanla sınırlı kalmayıp ayrıca sosyal alanı da kapsadığına işaret eder.

İslâm, Mekke döneminde devlet olarak değil; din olarak vardı. Peygamber (s.a.s.) de bu dönemde, dinin hükümlerini tebliğ eden bir elçiydi; henüz bağımsız bir toplumun devlet yöneticisi konumuna gelmemişti. Ama Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliği, sadece ahlâkî ve uhrevî bir içerikle sınırlı değildi; onun misyonu bir o kadar da dünyevî, hukukî, askerî ve siyasiydi. Nitekim, İslâm'ın doğuş sürecinin, daha sonra egemen bir devlet haline geliş süreci olarak tamamlanmış olması, değinilen tespiti doğrulamaktadır.

Kur'an'ın nüzul sırasına göre ilk kez bu âyette yer alan *takvâ* kelimesi⁶⁵⁴ her ne kadar sözlükte “korkmak, sakınmak, bir tehlikeden veya zarardan bir şey aracılığı ile korunmak” gibi anlamlara gelse de,⁶⁵⁵ Kur'an'da bu kelime, “sıradan bir korku”yu belirtmek için değil; “Allah'a karşı sorumluluk bilinci içinde olmayı ve O'na derin bir saygı duyma”yı ifade etmek için kullanılır. Kur'an vahyinin ilk yıllarında inen âyetlerde, *takvâ* kelimesinin daha çok müşriklere karşı Allah'ın âhiretteki azâbından korkmaları ve çekinmeleri bağlamında kullanıldığı,⁶⁵⁶ fakat daha sonra inen âyetlerde bu kelimenin

652 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an

653 Emera fiili, sözlükte “buyurma, yaratma, çoğalma, bir şeyin yapılmasını isteme, iş ve durum” gibi anlamlar taşıyan “e-m-r” kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânu'l Arab, 4/26-34). “E-m-r” kökünün kullanıldığı âyetler incelendiğinde bu sözcüğün, ayrıca şu anlamlara geldiği de görülür: danışma ve fikir belirtme (bk. 3/Âl-i İmrân, 154; 7/Arâf, 110); Tedbir/işi sıkı tutma (bk. 9/Tevbe, 50); Sorumluluk (bk. 65/Talâk, 9); Otorite (bk. 4/Nisâ, 59, 83); Bölünme, çekişme ve tartışma (bk. 23/Mü'minûn, 53; 20/Tâhâ, 62; azap (bk. 11/Hûd, 43, 44, 82); Hüküm (bk. 65/Talâk, 5); Ölüm (bk. 57/Hadîd, 14); Kıyâmet (bk. 16/Nahl, 1); Takdir ve kazâ (bk. 10/Yûnus, 3; 13/Râd, 2).

654 Takvâ kelimesi, sözlükte “korkmak, sakınmak, koruyup himaye etmek” gibi anlamlar taşıyan “v-k-y” (bk. Lisânu'l Arab, 15/401-402) veya “güç ve kuvvet” anlamlarına gelen “k-v-y” (bk. İnsanlık ve Sevgi Dini, s. 14) kökünün türemiş şeklidir.

655 Bk. Râğib el-İsfahânî, Müfredât, s. 881

656 Bk. 96/Alâk12; 91/Şems, 8; 92/Leyl, 5; 53/Necm, 32 vb.

anlam sahasının giderek genişlediği ve sonunda takvâ kavramına, “Allah’a saygı duymak, sahih inanç ve sâlih amelle O’nun azâbından korunmak” anlamının yüklendiği görülür.⁶⁵⁷

Çünkü, Kur’an’da ibâdetlerin rûhu, yapılan işlerin asıl cevheri ve bütün İslâmî hükümlerin tek gâyesi olarak geçen kavram, *takvâ*’dır.⁶⁵⁸ Bunun için Kur’an’da takvâ, herhangi bir tehlikeden değil, Allah’ın azâbından ve insanı bu azâba sürükleyecek “günahlardan sakınma” anlamına gelir. Öyleyse takvâ, helâlden sakınmak değil, haramdan ve haram olma şüphesi taşıyan şeylerden uzak durmaktır. Allah’ın mubah saydığı ve insanlara helâl kıldığı şeyleri ter etmenin bir erdem olmadığı, bu tür davranışların takvâ sayılamayacağı, Kur’an ve Sünnette açıkça belirtilmiştir.⁶⁵⁹

Kur’an’da takvâ ile ilgili âyetler incelendiğinde, onun: “Ebedî azaptan korunmak için Allah’a şeksiz olarak inanmak ve şirkten sakınmak”;⁶⁶⁰ “büyük günahları işlemekten, küçük günahlarda da ısrar etmekten sakınıp farzları yerine getirmek”;⁶⁶¹ “kalbi Hak’tan alıkoyacak her şeyden uzaklaşmak, tam bir samimiyetle Allah’a bağlanmak”⁶⁶² gibi üç mertebesinin olduğu görülür. Takvâ, başarı ve kurtuluş vesilesi,⁶⁶³ Allah katında makbul insan olma mazhariyeti⁶⁶⁴ ve İslâm’da üstünlük ölçüsüdür.⁶⁶⁵ O, dinin canı, dindarlığın rûhu, Kur’an’ın rehberliğinin gâyesi, bütün ahlâkî tâlimlerin de özüdür. Zira takvâ, câhiliye gibi saygısızlığı, küstahlığı ve barbarlığı değil, aksine ağır başlılığı ve uygarlığı ifade eden bir güzellik ve kibarlık erdemidir.⁶⁶⁶ İslâm’ı, Allah’ın istediği, Elçisinin gösterdiği ölçüler içinde yaşamaktır. Eğer takvâdan maksat bu olmasaydı, takvâ bir kemâl ve kurtuluş yolu sayılmazdı. İnsanın, sürekli Allah’a karşı sorumluluk bilinci içinde hareket etmesi, sahih takvâ göstergesidir. Allah, hiçbir muttakî eylemi geçersiz kılmayacak, tam aksine büyük bir minnet ve ödülle karşılayacak; gelecek de, Allah’a karşı sorumluluk bilinci taşıyan kimselerin olacaktır.⁶⁶⁷

657 Bk. 7/Arâf, 26; 2/Bakara, 197, 237; 48/Feth, 26; 9/Tevbe, 108-109 vb.

658 Bk. 5/Mâide, 93; 16/Nahl, 90

659 Bk. 5/Mâide, 87; Zebidi, S. Buhâri Tecdîd-i Sarîh Tercümesi, 11/253

660 Bk. 48/Feth, 26

661 Bk. 5/Mâide, 93; 7/Arâf, 16

662 Bk. 3/Âl-i İmrân, 102

663 Bk. 7/Arâf, 128; 11/Hûd, 49 vb.

664 Bk. 5/Mâide, 27; 16/Nahl, 128

665 Bk. 49/Hucurât, 13

666 Bk. 2/Bakara, 189, 206; 48/Feth, 26

667 Bk. 7/Arâf, 128; 11/Hûd, 49; 20/Tâhâ, 132 vb.; Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s.

“Yahut da, çağırmakta mıdır diye sorumluluğa?” Yahut da, çağırmakta: Buradaki *emr*’in “buyruk ve tâlimat” anlamına gelmediği açıktır; zira sahibi âmir makamında değildir. *Emr*, tıpkı *el-emr bi'l-ma'rûf*taki gibi bir öneri ve dâvet ifade eder. *Yahut da, çağırmakta mıdır diye sorumluluğa?*: Yani, ibâdeti engelleyen, hidâyeti engellemiş ve sorumsuzluğa çağırılmış olur.

Takvâ: Kök mânâsı, “biri diğerine zarar veren iki şey arasına engel koyarak zarar göreni zarar verenden korumak” demektir. “*İtteka bi-terasihi*/kalkanıyla kendini korudu, sakındı” denilir. Bir sahâbî savaşın en şiddetli ânında Allah Rasûl’ünün ardına sığınarak korunduklarını “*ittekaynâ bi-Rasûlillâh*” cümlesiyle dile getirir. Hz. Peygamber *takvâyı* şöyle açıklar: “Birbirinize haset etmeyin! Kendiniz almak istemediğiniz halde diğerini zarara sokmak için bir malı methedip fiyatını arttırma yarışına kalkışmayın! Birbirinize bûğzetmeyin! Birbirinize yüzçevirip arka dönmeyin! Sizden bazılarınız diğer bazılarınız üzerine alış-verişe girişmesin! Ey Allah’ın kulları, kardeş olun! Müslüman müslümanın kardeşidir. Müslüman müslümana zulmetmez. Yardıma muhtaç olduğu zaman da onu yalnız ve yarımsız bırakmaz. Onu hor ve hakir görmez. *Takvâ* işte budur/buradadır.” Rasûlullah: “*Takvâ işte buradadır*” sözünü üç defa tekrarladı ve her seferinde eliyle göğsünü gösterdi.⁶⁶⁸ Bu hadis ekonomik, sosyal, ahlâkî, itikadî ve siyasal her alanda tavsiyeler içermektedir. Nebî, bunların tümünü *takvâ* başlığı altında ele alabilmektedir. Bu da bizi “insanı sorumlu hareket etmeye götüren sorumluluk bilinci” tarifine ulaştırır.⁶⁶⁹

“Gördün mü, ya şu diğeri (Ebû Cehil) yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa?” (96/Alâk, 13)

On üçüncü âyet, inkâra tutkun, kibir ve inatla dolu bir mizacın, İslâm’a karşı takındığı kaba ve ham tavrı dile getirir. İnkârcı ve inatçı insanın bu tipik tavrı, âyetle yer alan iki temel kavramla açıklanır. Bunlardan ilki *kezzebe* kelimesidir.⁶⁷⁰

28-29

668 Müslim, Birr 32

669 M. İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an, Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Y., s. 1263

670 Kezzebe fiili, sözlükte “yalanlamak” anlamına gelen “k-z-b” kökünün türemiş şeklidir (bk. Lisânu’l Arab, I/704-711).

Bu sözcük, *yalanladı*, *gerçek olan bir sözün veya haberin, gerçek olmadığını söyledi* gibi anlamlara gelir.⁶⁷¹

Yalan, “asılsız, gerçeğe uymayan ve başkalarını kandırmak için söylenen sözdür.” Hak önünde hisle davranmak, halkı kandırmak ve haksızlığı hak diye göstermektir. İkincisi ise, “Haktan, hakikatten yüz çevirdi ve uzaklaştı” anlamına gelen *tevellâ* kelimesidir.⁶⁷²

İnkârın nüvesi ve en tipi tezâhürü, tekzipte yani hakkı yalanlamada görülür. Çünkü tekzip, Allah’ın âyetlerini ve nimetlerini, Peygamber’in (s.a.s.) getirdiği haberleri yalanlamak; vahye yalanla müdâhale etmek, bütün ahlâkî ve hukukî kuralları yok saymaktır. Tekzibin altında yatan asıl illet ise kibirdir. Kibirli insan, iyi ile kötüyü ayırt edemez, Allah’ın lutfettiği nimetleri ve takvâ sahibi bir mü’minin ifâ ettiği iyi hizmetleri göremez; yaptığı kötü işler için de Allah’tan bağış dileyemez. O, kör bir saplantı içinde kalıp sayısız felâketlere sebebiyet verir.

Bu âyette, İslâm inancına ve insana karşı girişilen özel saldırganlığa; inkâr ve şirk zihniyetinin, İslâm’a önyargılı yaklaştığına işaret edilir. Ayrıca hâkim güçlerin her asırda İslâm’a karşı duydukları kinin, çağların beşiğinde sürüp gideceğine de dikkat çekilir. İnsanın dünyadaki tavrının, Hakk’a ve halka husûmet değil, ahlâkî dürüstlük ve doğruluk içinde hayatını idâme ettirmek olması gerektiği mesajı verilir.⁶⁷³

“O, Allah’ın gerçekten her şeyi görmekte olduğunu bilmiyor mu?” (96/ Alâk, 14)

On dördüncü âyet, insanın her an Allah’ın gözetimi altında olduğunu bildirir. Kur’an’da Allah’ın herkesi görüp her şeyi gözetimi altında bulundurduğunu belirtmek için kullanılan kavramlardan biri de bu âyette yer alan *yerâ* fiilidir. Bu sözcük; “görür ve bilir” anlamına gelir;⁶⁷⁴ Kur’an’da da çeşitli sîgalarda Allah’a nisbet edilir.⁶⁷⁵ Allah; kör, sağır ve âciz değildir. O,

671 Bk. M. İsmail İbrahim, Mu’cemu’l Elfâzı ve’l A’lâmi’l Kur’âniyye, s. 449

672 Tevellâ fiili, sözlükte “yüz çevirmek ve geri dönmek” gibi anlamlar taşıyan “v-l-y” kökünün türemiş şeklidir (Bk. El-Kamusu’l Muhit, s. 1209).

673 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s. 29

674 Kur’an’da yer alan ve Allah’ın her şeyi gördüğünü belirten diğer kelimeler: Basır (bk. 25/Furkan, 29), nezara (bk. 7/A’râf, 129), ayn ve âyundür (bk. 20/Tâhâ, 33; 52/Tûr, 48).

675 Bk. 96/Alâk, 14; 20/Tâhâ, 46; 26/Şuarâ, 118 vb.

insanları görür, sözlerini işitir, ne maksatla ve nasıl iş yaptıklarını da bilir. Çünkü değişmezlik ve erişilmezlik vasfının tek sahibi Allah'tır.

Kur'an, kendi vahyediliş düzeni içinde ele alınıp incelendiği zaman, onun insan ve hayat gerçeğini dikkate aldığı görülür. O, inkârcı insanın hiç kimsenin kendisini görmediği varsayımı içinde hareket ettiğini bildirerek⁶⁷⁶ gerçekçi bir tespitte bulunur. İnkârcı insan, kimseye karşı sorumlu olmadığını sanır, sahip olduğu sınırlı bilgi, geçici servet ve yalancı şöret gibi sebeplerle üstünlük vehmine kapılır. Boş gururundan dolayı da kendi vehmine ters düşen bütün hakikatleri inkâr eder.⁶⁷⁷ İşte bundan dolayı, Kur'an'ın nüzul sırası itibarıyla Allah isminin ilk olarak geçtiği bu âyette, insana öncelikle *O'nun gözetimi altında olduğu* gerçeği bildirilir. Bu âyette yer alan Allah ismi, vahiy dilinin en yüksek mânâlı kelimesidir.

Genel kabule göre Allah ismi, herhangi bir kökten türemiş değildir. Allah'ın yüce zâtına ait özel ismidir. Bunun için O'ndan başka hiçbir varlığa Allah ismi verilmez. "...Hiç, ismi O'nunla birlikte anılmaya değer bir başkasını tanıyor musun?"⁶⁷⁸ anlamındaki âyet, Allah adını taşıyan başka bir varlık olmadığını; "*Hiçbir şey O'na benzemez.*"⁶⁷⁹ meâlindeki âyet de, O'nun benzeri hiçbir varlığın bulunmadığını bildirir. Allah benzersizdir; hiçbir şey O'na benzemez ve O'nunla mukayese edilemez.⁶⁸⁰

Allah isminin, dil yönünden kendine özgü başka özellikleri de vardır. Bunlardan en önemlisi, Allah isminin ikil/tensiye ve çoğul/cemî şeklinin olmayışıdır. Yüce Yaratıcı'nın tek olduğunu ifade ettiği için bu ismin, hep tekil/müfret şekli kullanılmıştır.

Allah, vahiy dilinin en yüksek mânâlı tek ismidir. O, varlık ve oluşun tamamına hâkimdir. Kur'an O'nu, aşkınlık, yakınlık ve yetkinlik ifade eden kavramlarla tanıtır.⁶⁸¹ Bunun için Allah, Kur'an'ın anlattığı ve tanıttığı gibidir.

676 Bk. 90/Beled, 7

677 Bk. 96/Alâk, 6-7; 40/Mü'min, 82-83

678 19/Meryem, 65

679 42/Şûrâ, 11

680 Bk. 112/İhlâs, 4

681 Bk. 43/Zuhuruf, 84-85; 50/Kaf, 16; 2/Bakara, 186 vb.

Kur'an'ın temel amacı, insana, her şeyin merkezinde Allah düşüncesinin yer aldığı bir dünya görüşü kazandırıp onu *tevhid inancına* ve *muktedir ulûhiyet* anlayışına ulaştırmaktır. Bunu için Kur'an, daha işin başında insana, *Allah'ın her şeyi gördüğü* gerçeğini hatırlatmıştır. Çünkü İslâm inancının, yaşanan bir realite olarak insan hayatına girmesi, insanın öncelikle bu gerçeği kavramasına ve onun gereğini yerine getirmesine bağlıdır. Peygamber'in (s.a.s.), Kur'an'ın lafzına ve rûhuna sâdık kalarak *ihsân*, Allah'ı görmüş gibi O'na ibâdet etmemdir; her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da O, seni görür.⁶⁸² anlamında tanımlanması, değinilen tespitin doğruluğunu ortaya koymaktadır. Bilgiler, akla ve vahye uygun davranışlarla gündelik hayata aktarabilirse, insana faydalı olur. Bu da bilgi değerinin, doğru inanç ve iyi işlerle bütünleşmesi sonucu gerçekleşebilir. Zaten, hakikat bilgisine dayalı yüksek seviyede bir fikir geleneği de ancak böyle oluşur.

Sonuç olarak bu âyet, görme vasfından mahrum olmanın, muktedir ulûhiyet anlayışına gölge düşüreceğine işaret eder; Kur'an'ı, tefekkürün; İslâm'ı da hayatın dışında tutanların, kurtuluşa ve kemâle eremeyecekleri mesajını verir.⁶⁸³

“Ama (ey muhâtap!) Baksana şu engel olmaya kalkışana,

İbâdete kalkan bir kula!

(Ve sen, ey ibâdete engel olan!) Hiç o hidâyet üzere midir diye geldi mi aklına?

Yahut da, çağırmakta mıdır diye sorumluluğa?

Düşündün mü hiç: Eğer o hakikati yalanlasa ve sırt dönmüş olsa Allah'a,

Kendisini bilmez mi ki, Allah görür mutlaka.” (96/Alâk, 9-14)

“Namaza/ibâdete kalkan bir kula!” Bir insanı meşgul ederek ibâdetten alıkoymak da bu kapsama girer. Burada namaza engel olmaktan amaç, dinin sosyal hayata görünür kılınmasına engel olmaktır. Bununla amaçlanan sosyal hayatı Allah'tan koparmaktır. Allah'tan kopmuş bir sosyal hayat an-

682 Bk. Ahmed ez-Zibidi, Riyâzu's Sâlihîn, I/58

683 Fahrettin Yıldız, Tefsir Notları 1, basılmamış çalışma, s. 30-31

lam ve ahlâktan da kopmuş olacaktır. Hangi çağda yaşanırsa yaşansın, bunun adı “Ebû Cehillik”tir.⁶⁸⁴

“Gördün mü? Ya yalanlayıp yüz çevirdiyse” (96/Alâk, 13)

Muhammed’i (s.a.s.) ve getirdiği Kur’an ve sünneti yalanlayan, imandan yüz çeviren kimselerin yaptıklarını gördünüz mü? Duydunuz mu?

İşte burada da daha önceki bölümün sonundaki gibi üstü kapalı tehdit gelmektedir.⁶⁸⁵

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “Gördün mü?” Bunda da iki yorum ihtimali vardır ve peygambere hitap olduğuna göre şöyle demek olur: “Baksana yahut gördün ya ey Muhammed! Sen doğru olduğun, hakkı söylediğin halde eğer o namazdan alıkoyan azgın yalanlıyor, inanmıyor ve (öyle yalanlamakla, imansızlıkla) haktan yüz çeviriyor, tersine gidiyorsa iyi mi olur? (Namazı) yasaklayan azgına hitap olduğuna göre de şöyle demek olur: “Baksana, ey o kulu namazdan alıkoyan azgın! Eğer o kul senin yasaklamayı dinleyip hakkı yalanlarsa, namaz kılmayıp tersine hareket ederse iyi mi olur?”⁶⁸⁶

“Allah’ın gördüğünü bilmiyor mu?” (96/Alâk, 14)

Ebû Cehil ve onun gibi olanlar bilmiyorlar mı ki Allah onların yaptıklarından haberdardır, onları mutlaka hesaba çekecektir.

Taberî diyor ki: “Muhammed’i namaz kılarak Rabbine ibâdet etmekten engelleyen Ebû Cehil, Allah’ın kendisini gördüğünü bilmiyor mu? Onun kısıkvrak yakalamasından ve cezalandırmasından korkmaz mı?”⁶⁸⁷

Öyle anlaşılıyor ki, burada her insafı insan muhâtap kabul edilmiştir. Onlara şöyle sorulmaktadır: Allah’a ibâdet eden kullara engel olan o kişinin hareketini gördünüz mü? İnsanları Allah’tan korkutan, onların kötü işlerine engel olmaya çalışan kulun doğru yolda olmadığını ne biliyorsun? Bu kişi Hak’kı yalanlayarak ona karşı koymakta ve onu yalanlamaktadır. Bu ne biçim bir harekettir? Bu kul (Rasûlullah) iyi işler yapmaktadır. Diğeri ise

684 M. İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an, Gerekçeli Meal-Tefsir, Düşün Y., s. 1279

685 Seyyid Kutub, Fizilâli’l-Kur’an

686 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Y., 9/331

687 İbn Cerir et-Taberî-Tefsir, Hisar Yayınları: 9/173

Hakkı yalanlayarak yüz çevirmektedir. Burada zâlimin zulmünü ve mazlûmun mazlûmiyetini Allah'ın gördüğü belirtilerek şu sonuca varılmıştır: Zâlim cezalandırılacak ve zulme uğrayana da yardım edilecektir.⁶⁸⁸

Allah onu yalanlamasını ve doğru yoldan yüz çevirmesini görmektedir. Doğru yolu izleyen, takvâyı emreden mü'min kulun namaz kılmasını engellerken onu görmektedir. Görüyor ve bu görmenin elbette bir neticesi vardır. Bu, sert ve şiddetli bir ifade ile tam zamanında yapılmış bir tehdittir.⁶⁸⁹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: "Allah'ın her şeyi mutlaka gördüğünü bilmez mi? Sonra kendisine varılacak olan Allah mutlaka doğruyu da, eğriyi de, iyiyi de, kötüyü de hepsini görür ve herkesin ameline göre cezasını verir. Bu "*e lem ya'lem*" ifadesinin zamiri de "*E raeyte*" hitabının karşılığına ait olarak bir bakıma "Abd'e bir bakıma da yasaklayana işaret eder. Hitap, yasaklayana olduğu durumda zamir, "Abd'e işaret ederek istifham-ı inkârî (olumsuz soru) olarak: "O kul Allah'ın her şeyi gördüğünü bilir. Senin yasaklamayı dinlemez ey azgın!" demek olur. Hitap, peygambere olduğu durumda da zamir, yasaklayana işaret edip istifham-ı takdirî (cevabı ikrar ettirmek için soru sorma) olarak: "O azgın hâlâ bilmedi mi? Hâlâ bilmediyse bilsin ki Allah her iki takdirde de hepsini görüp duruyor ey Muhammed!" demek olur. Ve ikisinde de o azgına tehdidi ifade eder. "Keşşaf'ın dediği gibi iki şartın ikisinde de cevabı yapmak câiz olsa bile sözün başlangıç cümlesi olması daha uygundur."⁶⁹⁰

Baksana! Şu namaz kıldığı zaman, (Allah'ın) kulunu engelleyene...

Ne dersin? Ya o (namaz kılan) kul, gerçekten dosdoğru yolda ise veya takvâyı, Allah'a karşı hata etmekten sakınmayı emrediyorsa?

Ne dersin? Ya da bu (adam), hakkı yalanlıyor ve ona sırtını dönüyorsa?

O (adam, yaptıklarını) Allah'ın gördüğünü hiç bilmiyor mu? (96/Alâk, 9-14)

688 Mevdudi-Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Yayınları: 7/176

689 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an

690 Zemahşeri, Keşşaf: 4/271; Elmalılı M. Hamdi Yazır, a.g.e., 9/331

Hal böyleyken şimdi: ***“Sen, namaz kılan kulu bundan men edeni gördün mü?”***

Sen şu namaz kılan bir kulu bundan engellemeye çalışanı, namaza engel koyanı, namazdan nehy edeni gördün mü? Bir baksana şu Allah kulunun namazına engel olmaya çalışıp, onunla namaz arasına barikatlar koymaya sa'y edene. Bu âyetler de Ebû Cehil ve onun gibi kıyâmete kadar namaz kılanı engellemeye soyunan, dini yalanlayıp ondan yüz çeviren tâğutları anlatır.

“Söyle bakalım, ya o kul doğru yolda giden veya Allah'a karşı gelmekten sakınmayı buyuran bir kimse ise.”

Söyle bakalım, o kul ya doğru yolda giden, Allah'ın hidâyetine tâbi olan, hayatını Allah'tan gelen vahiyle düzenleyen veya Allah'a karşı gelmekten sakınmayı buyuran bir kimse ise. Yani o kul Allah'ın koruması altına giren, Allah'la yol bulan, hayatını Allah'a sorarak yaşayan birisiyse. Takvâyı yaşayan, takvâyı emreden birisiyse. Böyle hayatını Allah adına yaşayan, Allah'ın istediği şekilde yaşayan bir kulu namazdan engellemeye çalışanı gördün mü?

“Gördün mü bu adam yalanlayıp yüz çeviren bir kimse ise.”

Allah'ı, Allah'ın dinini, Allah'ın hayat programını, Allah'tan gelen âyetleri yalanlayan, yalan sayan, yok farz eden ve de O'ndan yüz çeviren, O'nunla ilgilenmeyen, O'ndan habersiz bir hayat yaşayan kişiyi görmedin mi? Kendisini, kendi bilgisini, kendi hevâ ve heveslerini putlaştırıp o istikamette kendisine bir hayat programı çizerek burnunun doğrultusuna gideni.

“Onu namaz kılmaktan men eden, bunu yaparken Allah'ın her şeyi görmekte olduğunu bilmez mi?”

Allah kulunu namazdan engelleyen bu ahmak bilmiyor mu ki, Allah her şeyi görmekte ve bilmektedir. Ey peygamberim ve ey peygamber yolunun yolcuları, şu namaz kılanı nehy edene, şu namazla bedensel bir kulluk icrâ eden kişiye engeller koymaya çalışarak onu namazdan, Allah'a kulluktan alıkoymaya çalışan şu alçağa bir baksana! Bir baksanıza! Görmüyor musunuz bu namaz düşmanını? Tanımıyor musunuz onu? Anlayamadınız mı onları? Ne dersin bu konuda? Ne düşünüyorsunuz bu hususta? Ya o hi-

dâyette ise! Ya o kişi gerçekten imanının gereği olarak kılıyorsa bu namazı! Ne biliyorsunuz, ya gerçekten Allah için yaşıyorsa bu adam hayatını? Be alçak Ebû Cehil! Be alçak Ebû Cehil yolunun yolcuları! Be alçak tâğüt ve benzerleri! Sizler bunu engelliyorsunuz ama hiç düşünmüyor musunuz? O takvâyı emretmiyor mu? O takvâyı yaşamıyor mu? O, imanından dolayı namaz kılmıyor mu? O, imanının gereği olarak örtünmüyor mu? Nasıl ve ne hakla engelliyorsunuz onu?

Namaz kılan, Müslümanca bir hayat yaşamaya çalışan, Allah'a kulluğu-nun gereğini yerine getirmek üzere başını örten, takvâ gereği bir kılık-kıyafete bürünen Müslümanı, "yok efendim bu takvâ gereği örtünmüyor, Müslümanlık gereği örtünmüyor. Siyasal bir düşünceyle örtünüyor, siyasal bir simge olarak örtünüyor" diye mahkûm etmeye ne hakkınız var? Nereden biliyorsunuz onun takvâ gereği, Allah'a kulluk gereği olarak bunları yapmadığını? Haydi, öyle kolaysa siz de örtünsenize! İnanmayan birisinin bunları yapması mümkün mü? Bunu bilmiyor musunuz?

Burada namazı engelleyenler anlatılıyor. Namazı engelleyenlerin Ebû Cehil olduğu, tâğüt olduğu anlatılıyor. Bilelim ki **namazı engelleyen herkes ve her şey tâğuttur**. Takvâyı engelleyen, Allah kullarının Allah'ın istediği gibi bir hayat yaşamalarını engelleyen, Allah kullarını, Allah'ın, Kitabında istediği bir hayatı yaşamaktan engelleyen, **Allah'ın yasalarını uygulamak isteyen, Allah'ın istediği gibi giyinmek, Allah'ın istediği gibi okumak isteyen kimselere yasaklar koyan herkes tâğuttur**.

Peki, kim engeller namazı? Ne engeller namazı? Bakıyoruz bugün Allah kullarının namazlarını neler engelliyor? Kimler engelliyor?

Müslümanların namazını çek, senet, borç derdi engelliyor. Dükkân, tezgâh engelliyor. Çok kazanma derdi, müşteri engelliyor, diploma, doktora derdi, meslek, oyun, televizyon, müdür, âmir, patron, baba, ana, arkadaş engelliyor. Bilelim ki bunların hepsi tâğuttur. Namazı engelleyen herkes ve her şey tâğuttur. Kimileri Ebû Cehil gibi bizzat kendi elleriyle engeller; kimileri iş programını, ders programını namaz vaktine denk getirerek engeller. Kimileri kendilerine kulluğu Allah'a kulluğa denk tutarak, "vazife (askerlik, eğitim vb.) kutsaldır, göreviniz için iş ânında namazı terk etseniz de fark etmez" diyerek kendilerine hizmet adına engeller.

Herhangi bir programın namaz vaktine denk getirilerek namazın engellenmesi de tâğutluktur. Namaz vaktine denk getirilen ve Müslümanların namazlarını engelleyen her program tâğuttur. Eğitim, namaz vaktine denk getirilir. Aslında namazlar, hayatın yapı taşlarıdır. Hayatı Allah namazla doldurup belirlemiş. Namazla belirlenen hayat içinde uykuya yemeğe, okuyup yazmaya, gerekli tüm şeylere zaman ayırmamıza izin veriyor. Ama bütün bunlar namaza göre ayarlanacak. Yani önce namaz, sonra namazdan arta kalan zamanda da bunlar yapılacak. Çünkü yaratılış amacımız namaz ve benzeri ibâdetlerdir, Allah’a kulluktur.⁶⁹¹

Biz bu dünyaya seçim ve geçim için değil; imtihan için geldik. Kulluk yapmak için yaratıldık. Hayatımız hep namazdaki gibi Allah’ın koyduğu kurallara göre değerlendirilmeli. Her ânımızı namazdaki gibi kulluk bilinciyle geçirmeliyiz. Namazdan, ibâdet arta kalan zamanlarımızı meşrû dünyevî işlere ayırmalıyız. O işleri yaparken de namazdaki bilinci oralara taşımalıyız. Namaz aralarını namazdan aldığımız mesajla doldurmalıyız. Namazı kılıp namazdan kurtulmak değil; namazla kurtulmak şiarımız olmalı. Tahsildara vergi verir gibi değil; Allah’la diyaloga geçer gibi kılmalıyız namazlarımızı.

Başka neler engeller namazı? Tefrikalar, dedikodular engeller. Gıybetler, oyunlar, eğlenceler engeller. Meselâ öyle bir eğitim sistemi uygulanıyor ki, baştan sona namaza karşı, vahyi reddeden bir anlayış(sızlık).. Bu eğitim sisteminden geçen çocuklar tevhidin, namazın adını bile duymuyorlar. Onlara namaz eğitimi vermek, onlara namazı anlatmak şöyle dursun, namazın kokusunu bile hissettirmezler. Namaz kılanlar alaya alınır, engellenir, ama sonra da “Namazı biz serbest bıraktık, onu engelleyen mi var?” derler. Hem namaz eğitimi vermez, imansız, kitapsız, namazsız insan yetiştirirler, hem de arkasından “isterseniz kılın, sizi bundan engelleyen mi var?” derler. “Namaz kılan var da biz onlara kim karışıyor?” derler. Peki, nasıl kılın bu çocuk namazı? Niye kılın? Hem insanları putperest yapmaya çalışacaksınız, müşrik vatandaş yetiştireceksiniz, dini doğru tanıtmayacak, namazı benimsetmeyeceksiniz, imana ve namaza giden tüm yolları tıkayacaksınız, hem de kişinin namaz kılmasını bekleyeceksiniz; olacak şey midir bu?

691 Bk. 51/Zâriyât, 56

Meselâ sen evde çocuklarının namazına engel oluyor ve sabah namazına kaldırmıyorsan veya onlara namazı öğretmeyerek, namaz eğitimi veremeyerek engelliyorsan, namazın önündeki engelleri kaldırmıyorsan, bu durumda çocuk namazsız olur elbette. İşte namazın önündeki engelleri kaldırmayan, çocuklarını namaz konusunda bilgilendirip yönlendirmeyen ebeveyn de bilsin ki, bu âyet-i kerimeye göre tâğuttur. Allah diyor ki: *“Ama bundan vazgeçmezse, andolsun ki, onu perçeminden, yalancı ve günahkâr perçeminden cehenneme sürükleriz. O zaman, kafadarlarını çağırınsın, Biz de zebânîleri çağıracağız. Ey doğru yolda olan! Sakın ona uyma; sen secde et, Rabbine yaklaş.”*⁶⁹²

Böyle yapanlar, böyle yaşayanlar, bu şekilde namaza engel olanlar, namaz kılanları, Allah’a kul olmaya çalışanları engellemeye çalışanlar eğer buna bir son vermezlerse, eğer bu tavırlarından vazgeçip Allah’la savaşmayı bırakmazlarsa, mü’minlerin namazlarını engellemeye devam ederlerse, bu Ebû Cehiller, bu çağdaş tâğutlar Müslümanları takvâyı ve namazı uygulamaktan alıkoymayı sürdürecektir olurlarsa, andolsun ki Biz onu ve onun gibileri alınlarından tutup sürükleyeceğiz. O yalancı, o günahkâr perçemlerinden tutup yerden yere vuracak ve rezil rüsvay edeceğiz onları. Onlar o zaman tüm güçlerini, tüm dostlarını, tüm avenelerini, tüm bakanlarını, dekanlarını, tüm askerlerini çağırırsalar da Biz yapacağımızı yaparız. Onlar yandaşlarını çağırınsınlar, biz de Zebânîlerimizi çağırırız.

Aslında namaz; Allah Teâlâ’yı övme, tesbih etme, O’na yakarma, O’nun hakkı olan ibâdeti edâ etme, O’ndan rahmet ve hidâyet istemektir. İslâm’ın emrettiği namaz en mükemmel unsurlardan oluşmuştur. Zira namaz müslümana, vücut ve elbise temizliği ile Allah’ın huzuruna çıkmak için hazırlanılmasını zorunlu tutar. Sonra (müşlûman) “Allahu Ekber” sözüyle sırf Allah için her şeyden sıyrılarak namaza giriş yapar. Öyle ki bu söz başkalarından özgür/bağımsız olmak, yücelik, kudret ve kuvvetin sadece Allah’a ait olduğunu ifade etmek anlamına gelmektedir. İnsan; kıyam, rükû, secde, oturuş gibi namazın rükûnlarından herhangi birini yaparken bu cümleyi tekrar eder. Her rekâtın başında, hamd’in âlemlerin Rabbi Allah’a ait olduğunu beirten, sadece kendisine boyun eğip ibâdet etme, rahmet, hidâyet ve yardımı yalnız O’ndan istemeyi öğreten Fâtiha sûresini okur. Her rekâtta, Allah’ın büyük ve yüce ismini tesbih ederek rükû ve secde eder.

692 96/Alâk, 15-19

Kur'an namaza çok büyük önem vermiş, onu iman ve takvânın ayrılmaz unsurlarından kabul etmiştir. *"Namazlarında huşû sahibi olup Allah'a saygılı olan mü'minler felâha, umdukları hayra, kurtuluşa erişmiştir."*⁶⁹³ Kur'an, namazı; hastalık, cihad ve savaş durumunda bile olursa; her şart ve durumda, belli vakitlerde edâ edilmesi zorunlu bir görev ve farz olarak nitelemiştir.

Birçok âyette; ahlâkî, rûhî ve sosyal açıdan namazın ulaştırdığı büyük sonuçlara dikkat çekilmiştir. Şu âyetlerde olduğu gibi:

*"Ey iman edenler, sabır ve namazla (Allah'tan) yardım isteyin, muhakkak ki Allah, sabredenlerle beraberdir."*⁶⁹⁴

*"O Kitab'da sana vahyedileni oku ve namazı da kıl. Çünkü namaz, kötü ve iğrenç şeylerden men eder. Elbette Allah'ı anmak (zikir, namaz ve Kur'an), en büyüktür (en önemli ibâdetler). Allah ne yaptığınızı bilir."*⁶⁹⁵

Allah, Peygamber'e (s.a.s.), başına gelen sıkıntılara karşı, namaz vesilesiyle mücadele etmesini emretmiştir. Şu an konumuzu teşkil eden Alâk sûresindeki son âyet de bu türdendir. Zira âyet, Peygamber'in (ve tüm mü'minlerin) "engelleyici azgına" boyun eğmemesini, Allah'a secde edip O'na yaklaşmasını emretmiştir ki, bu emredilen şeylerde güven ve gönül huzuru bulunabilir ancak.

Kuşku yok ki iman, zikir ve huşû ile kılınan namaz; namaz dosdoğru kılanın ancak Allah'ı ve O'nun azametini düşünmesini sağlar. Sonuçta O'nun nefsi her lürlü korku ve endişeden kurtulur, gönül huzuru ve mânevî kuvvet hisseder. Böylece namazı ikame edenin gözünde dünyanın bütün büyük işleri değersizleşir. Allah'tan başka büyük, güçlü, kendisine zarar veya fayda verecek bir kimseyi görmez. Sonra; içi ve dışı, sözü ve pratiği çeliştiğinde nifak ve yalana bulaşmaktan hayâ eder. An be an Allah'ın huzurunda durmak için hazırlandığında; Kur'an'ın belirttiği gibi çirkin işlerden (fahşâ) ve kötülüklerden (münker) uzak durur,⁶⁹⁶ hırs ve cimrilik huylarından temizlenir,⁶⁹⁷ gerçek anlamda saygıdeğer, erdemli niteliklerle süslenir.

693 23/Mü'm'inun, 1-2

694 2/Bakara, 153

695 29/Ankebût, 45

696 29/Ankebût, 45

697 70/Meâric 19, 34

Buna göre şöyle denilmesi uygun düşmektedir: Sahibini çirkin ve yasak işlerden alıkoymayan; O’nu erdemli ahlâkla süsleyip sâlih amel işlemeye yöneltmeyen namaz sahih/sağlıklı olamaz. Bu durumu, Peygamber’den (s.a.s.) rivâyet edilen birçok hadis ifade etmektedir: “*Kimin namazı, kendisini çirkin ve yasak işlerden alıkoymuyorsa onun namazı yoktur.*”

“*Kimin namazı, kendisini çirkin ve yasak işlerden alıkoymuyorsa namaz, onun ancak Allah’tan uzaklığını arttırır.*”

“*Namaza itaat etmeyenin namazı yoktur. Namaza itaat etmek ise; namazın kişiyi çirkin ve yasak işlerden alıkoymasıdır.*”⁶⁹⁸

“*O, Allah’ın gerçekten her şeyi görmekte olduğunu bilmiyor mu?*” (96/ Alâk, 14)

Allah’ın Görmesi

Bu âyetteki ifadenin ilk kez geçmesi dolayısıyla diyoruz ki; Kur’an görme ve işitme eylemlerinin Allah’a nispet edildiği birçok âyeti içermektedir. Bu eylemlerin nasıllığı konusunda ve buna benzer hususlarda en doğru görüş, ilk İslâmî dönemin (ashâbın ve sonraki iki neslin) görüşüdür. Bu görüş; (Allah’a nispet edilen eylemlerin) niteliği/keyfiyeti hakkında derine dalmayıp, bu konu etrafında tartışma ve cedele girmemek; yaratmış olduğu varlıklara benzemekten Yüce Allah’ı tenzih etmek ve Şûra 11. âyetinde yer alan “*Hiç bir şey O’nun gibi değildir*” âyetine dikkat çimektir. Kastedilenin böyle olması itibarıyla Aziz ve Celil Allah, (kendisini) sonsuz ilim, herşeyi kuşatma, her şeye güç yetirme, evren ve evrenin içerisindeki varlıklara tam hükümranlık, orada tam tasarruf etme ve benzeri bütün kemal sıfatlarıyla vasıflanmıştır. Şûra sûresinde belirtileri âyetleri düşünen/inceleleyen bir kimse bu açıklamanın kuvvetli bir biçimde desteklendiğini görecektir:

“*...O’na benzer hiç bir şey yoktur. O İşitendir, görendir. Göklerin ve yerin anahtarları O’nundur. Dilediğine rızkı açar ve kısar, O her şeyi bilendir.*”⁶⁹⁹

698 İzzet Derveze, et-Tefsiru’l-Hadis, Ekin Y., 1/24-28

699 42/Şûrâ, 11-12; İzzet Derveze, et-Tefsiru’l-hadis, Ekin Y., 1/28-29

- 15-19. ÂYETLER -

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ
كَلَّا لَا تَطْعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

كَلَّا : hayır, hayır لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ : eğer o, son vermeyecek olursa لَنَسْفَعًا : elbette, خَاطِئَةٍ : alnından نَاصِيَةٍ : alnından نَاصِيَةٍ : alnından yalancı كَاذِبَةٍ : alnından yalancı خَاطِئَةٍ : alnından yalancı
: ve گناهkâr فَلْيَدْعُ : o halde çağırсын نَادِيَهُ : derneğini سَنَدْعُ : Biz de çağırırız الزَّبَانِيَةَ : zebânîleri كَلَّا : hayır, hayır لَا تَطْعُهُ : ona itaat etme
وَاسْجُدْ : secde et وَاقْتَرِبْ : yaklaş

“Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu alnından (perçeminden) yakalarız (cehenneme sürükleriz).

O yalancı ve günahkâr alından.

O, hemen gidip meclisini (kendi taraftarlarını) çağırсын.

Biz de zebânîleri çağıracağız.

Hayır, hayır; ona uyup itaat etme! (Allah'a) Secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!” (96/Alâk, 15-19)

“Perçeminden yakalayacağız” sözü mecâzî bir ifade olup “Onu tutup cehenneme atacağız, yüzünü kara çıkaracağız, yüzünü damgalayacağız, alçaltacağız” gibi değişik şekillerde açıklanmıştır.⁷⁰⁰ Kendini kendine yeterli gördüğü için azgınlık eden ve Allah'ın kullarının ibâdet etmelerine, dinin emirlerini yerine getirmelerine engel olan kişinin, imtihan gereği bir süre veya dünya hayatı boyunca serbest bırakılsa da sonunda bir gün gelip yakasına yapışılacağı, hak ettiği cezayı göreceği bildirilmektedir.

Âyette bu cezanın dünyada mı yoksa âhirette mi verileceğine dair bir açıklama yapılmadığına göre her ikisini de kapsadığı düşünülebilir. Nitekim Ebû Cehil ve benzerleri müslümanlar karşısındaki yenilgileri ve tüke-

700 Bk. Fahreddin Râzî, 32/23

nişleriyle bu dünyada cezalarını görmüşlerdir; ayrıca âhirette de cezalandırılacakları birçok âyetle haber verilmektedir.⁷⁰¹ “Onu alnından (perçemin-den) yakalarız.” Bu âyetle geçen “*nesfean*” kelimesinin kökü olan sefaa’nın şiddetli bir şekilde çekmek ve vurmak anlamına geldiği de söylenmiştir ki, mutlaka onun yüzüne, alnına vuracağız (tokatlayacağız), demektir. Yani yakalanacağı vakit aynı zamanda ona vurulacak, sonra da cehenneme doğru çekilip sürüklenecektir.⁷⁰² “*Lenesfe’an*” kelimesinin mânâsı andolsun, Biz onun perçemini yakalarız, onu zelil ederiz demektir. Bazıları “Biz Kıyâmet Günü’nde onu yakasından tutar, başını ayaklarıyla beraber bağlar, onu kütük haline getirip cehenneme atarız demektir” demiştir. Nitekim bir âyetle: “*Mücrimler simalarından tanınır da alnının saçlarından ve ayaklarından yakalanırlar*”⁷⁰³ denilmiştir.

Alın, azgın ve kibirli bir insanın yukarı diktiği en yüksek ve şerefli organdır. Başın yukardan en ön tarafına nâsiye denir ki yakalayıp yere çarpmaya elverişli olan organ bu organdır, bu kısımdır. Belki o anda, akrabalarından ve arkadaşlarından kendisine kuvvet ve güç katan kimseleri imdadına çağırarak bu kişinin aklından geçebilir. “*O zaman gitsin de taraftarlarını çağırсын. Biz ise evet biz Zebânîleri çağıracağız.*” Katı ve şiddetli zebânîleri çağıracağız. O halde savaşın sonucu bellidir. O alnındaki perçeminden tutulup yere çarpılan günahkârlar, yalancılar kendi askerlerini, meclisini, siyasi ve ekonomik güçlerinin hepsini yardımına çağırsa bile fayda vermez. “Meclis, kongre, parlamento, kurultay, taraftar” diye çevirebileceğimiz “*nâdî*” kelimesi “bir konuda istişare etmek üzere toplanmak” anlamına gelen “nedve” kökünden türemiş olup mecliste, kurultayda bir araya gelen heyeti ifade eder. Câhiliye döneminde Mekke’de bu tür toplantıların yapıldığı yere “Dâru’n-nedve” denilirdi. “Zebânîler” diye çevirdiğimiz “*zebânîye*” kelimesi ise “itmek, savmak” anlamına gelen “zeben” kelimesinden türemiş çoğul bir isim olup azap meleklerini ifade eder. Dinî terim olarak, iri yapılı, katı, sert melekler anlamında kullanılmaktadır. Gerçi “melek” denilince, zarif, yumuşak, merhametli, güvenli ve nuranî olan varlık akla gelir. Ancak unutmamak gerekir ki, melekler aldıkları emirleri, yüklendikleri programları aynen uyguladılar ve hiçbir sûretle Cenâb-ı Hakk’a isyan etmezler. O bakımdan Cehennem’de görevlendirilen meleklerle yükletilen program ve verilen

701 Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, Kur’an Yolu, V/599

702 İmam Kurtubi, el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’an, Buruc Y., 19/224-225.

703 55/Rahmân, 41

görevler daha değişik bir anlam arzetmekte ve onlara başka görünümler vermektedir.⁷⁰⁴ *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi/ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında, acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine emrettiğine karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır.”*⁷⁰⁵

Rivâyete göre Rasûlullah (s.a.s.) İbrahim’in (a.s.) makamında namaz kılarken Ebû Cehil “Ben sana namaz kılma demedim mi!” diyerek onu tehdit edip engellemek istemiş, Hz. Peygamber de ona sert bir şekilde karşılık vermiş ve onu kovmuştu. Belki de Rasûlullah’ın Ebû Cehil’in boğazından tutup “*Vay başına geleceklere*” dediği olay budur. Ebû Cehil ise, “Sen beni ne ile tehdit ediyorsun? Vallahi ben bu vadiye adamları en çok olan kimseyim” demiş, bunun üzerine bu âyetler inmiştir.⁷⁰⁶ Allah Teâlâ, “*O hemen meclisini, taraftarlarını çağırın, Biz de zebânileri çağıracağız*” buyurarak Hz. Peygamber’e meydan okuyan Ebû Cehil’in aczini ortaya koymuştur. Nitekim Ebû Cehil bu âyetleri dinlediği halde kötü niyetini gerçekleştirme yönünde herhangi bir teşebbüste bulunmaya cesaret edememiştir. 19. âyet-te tekrarlanan “Hayır!” anlamındaki “*kellâ*” edatı da, o azgın insanın, Hz. Peygamber’e kötülük etmek üzere taraftarlarını çağırmaya asla cesaret edemeyeceğini gösterir. Burada Rasûlullah’a, böyle azgın, Allah ve peygamber tanımaz kimseye boyun eğmemesi, namaz kılmaya ve secde ermeye devam ederek Allah’a yakınlaşma gayretlerini sürdürmesi emredilmiştir. Şüphe yok ki Allah’a yaklaşmak, O’nun emirlerine itaat etmekle ve bu itaatin en anlamlı ifadesi olan secde ile mümkündür. Nitekim Hz. Peygamber, “*Kulun rabbine en yakın olduğu an secdede bulunduğu andır*”⁷⁰⁷ buyurmuştur.

Kaynaklarda, Alâk sûresinin 6-19. âyetlerinin, Ebû Cehil’in veya diğer müşrik liderlerin, Peygamber’in (s.a.s.) namazına engel olmak istemesi üzerine indiği rivâyet edilse de⁷⁰⁸ bu âyetlerin muhtevâsı ve mesajı, herhangi bir tarihsel olay ve zamanla sınırlı değildir. Tam aksine, her asırda görülen, İslâm’ın toplumsal hayatta söz sahibi olmasına ve sosyal hayatı şekillendirme fonksiyonuna karşı koyma teşebbüllerinin bütünü için geçerlidir.

704 Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri, Anadolu Y., 13/6908

705 66/Tahrîm, 6

706 Bk. Kurtubî, 19/127

707 Müslim, Salât 215; Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu, TDV Yay., V/560

708 Bk. Taberî, Câmiu’l Beyan, 30/163 vd.; İbn Kesir, Tefsîru’l Kur’âni’l Azîm, 7/327-328; Kurtubî, el-Câmiu li Ahkâmi’l Kur’an, 20/123

“Kellâ/hayır.” Engelleyene yönelik kınamadır. “Eğer” yaptığı veya üzerinde bulunduğu küfürden “vazgeçmezse, andolsun ki onu perçeminden tutup” ateşe “sürükleyeceğiz.” Bununla yapılmak istenen kahr ve azap çeşitleri ile horlamadır. “O yalancı, günahkâr perçeminden!” Bu ifadeyle perçemin sahibi kastedilmiştir.

“Biz de” ateşe sürüklemeleri için “zebânîleri çağıracağız.” Zebânîler güçlü, şiddetli, sert meleklerdir. İbn Abbas: “Meclisini çağırarak olsa zebânîler alenen onları yakalayacaktı.” Ey Muhammed! Namazı terketme konusunda “ona boyun eğme.” Sen tâatinde sâbit ol. “Secde et.” Secdene devam et, Allah için namaz kıl. “Yaklaş.” Tâat ile Rabbine yaklaş.

“Hayır, hayır! Eğer vazgeçmezse, derhal onu alnından (perçeminden) yakalarız (cehenneme sürükleriz).” (96/Alâk, 15)

Hayır, hayır; Muhammed (s.a.s.) namaz kılsa onun ensesine ayağını basacağı tehdidini savuran bu bedbaht adam, kesinlikle bunu yapamayacaktır. Buna gücü asla yetmeyecektir. Bu yüzden Rasûlullah’ı tehdit etmekten vazgeçsin! Aksi takdirde onu perçeminden, alnından tutar, şiddet ve sertlikle cehenneme fırlatırız.

Taberî diyor ki: “Hayır, Ebû Cehil, iddia ettiği gibi Muhammed’i (s.a.s.) yakalayıp boynuna basamayacak ve buna gücü yetmeyecektir. Yemin olsun ki, eğer Ebû Cehil, Muhammed’e karşı yaptığı bu davranışlardan vazgeçmezse Biz, mutlaka onu perçeminden yakalayacağız, zelil edeceğiz. Yüzünü karartacağız ve cehenneme sürükleyeceğiz. Böylece Biz, yalancı bir insanın perçeminden ve günahkâr bir insanın alnından yakalamış ve ona haksızlık etmemiş olacağız.”⁷⁰⁹ Diğer kavle göre perçemden yakalanması, o adamın Bedir’deki sonucuna işarettir. Bu âyet, o suçlu kişi, tekrar Allah’ın kulunu namazdan menettiği takdirde müslümanların, Bedir günü onu perçeminden tutup ölümüne sürükleyeceklerini ifâde etmektedir.⁷¹⁰ Ebû Cehil, Rasûlullah’a (s.a.s.) düşmanlıktan hiç geri durmadı. Bu öyle bir seviyeye ulaştı ki, Allah onu yalancı alnından tutup Bedir çölüne çekti. O da Kureyş’i yardımına çağırdı. Allah (c.c.) da, Müslümanlara yardım etti. Onları Bedir’e çağırdı. Böylece Ebû Cehil ve emsalinden şedid intikamını aldı. Ebû Cehil

709 İbn Cerir et-Taberî, Tefsir, Hisar Y., 9/174

710 Hak Dini Kur’ân Dili, 8/5958

yaman bir şekilde can verdi. Bu haber, Kur'an'ın mucize olduğunu, Rasûlullah'ın hak bir peygamber olduğunu göstermeye yetmez mi?

İşte böyle yakalarız. Tehdid şiddetli ve ses tonu ile anlamını canlandıran bir sözcükle yapılmaktadır. Âyet metninde geçen “saf” (le-nesfean) sözcüğü şiddetle yakalamak demektir.⁷¹¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “Hayır” o azgının durumunu reddetmek ve ondan sakındırmak mânâsınadır. Yani gerçek, onun zannettiği gibi değil, sakın Lein, lâm yemin için hazırlık yapma içindir. Yani ulûhiyet şânına yemin olsun, celâlim hakkı için eğer “O azgın vazgeçmezse”, o kendini zengin görmekle tuğyândan/azgınlıktan, o yasaklamadan vazgeçip akıllanmazsa “sürükleriz”; tenvin, pekiştirmek için olan hafifletilmiş nundan (değiştirilerek) elde edilmiştir, demektir. Çünkü fiile tenvin bitişmez.

Sef': Şiddetle tutup çekmektir. Yani muhakkak yakalayıp sürükleyeceğiz elbet o nâsiyeyi (perçemi) yahut perçemi ile. Nâsiye: Bilindiği gibi alındaki saç, perçem demektir. Onun bittiği alına, yani alnın üstünde başın ön tarafına da denilir. Burada maksat, baştan ve dolayısıyla şahıstan kinayedir. Onun için şu bedel ile açıklanıyor: Yalancı, cânî bir nâsiyeyi. Bu bedelin nekire (belirsiz) olarak getirilmesi, perçemi genelleştirerek benzerlerini de âyetin kapsamına almak içindir. “Kâzibetin hâtîtin: Yalancı, günahkâr” ile vasfedilmesi de hem belirsiz bir kelimenin marife (belirli) kelimeye bedel olmasını düzeltmek, hem sürüklenmenin sebebinin açıklamak, hem de sürüklenecek perçemden maksat, bizzat şahsın kendisi olduğunu açıklamaktır. Bununla beraber kinaye, gerçeğin de kasdedilmesine engel olmaz.⁷¹²

“O yalancı ve günahkâr alından.” (96/Alâk, 16)

Bu perçemin, alnın sahibi yalancı ve günahkâr olup suçu çoktur. Bile bile günah işleyen, azgın, sapık, fâsık, fâcir, zâlim, müşrik, kâfir bir kimse- dir. Gerçekten bu yakalayıp yere çarpma ânıdır. Belki o anda, akrabalarından ve arkadaşlarından kendisine kuvvet ve güç katan kimseleri imdadına çağırarak bu kişinin aklından geçebilir.⁷¹³

711 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an

712 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim Y., 9/331

713 Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'an

“O, hemen gidip meclisini (kendi taraftarlarını) çağır-sın.” (96/Alâk, 17)

O azgın adam, kendisini kurtarmaları için derneğinde, klübünde, meclisinde bulunanları, taraftarlarını, yardımcılarını, avenesini çağır-sın bakalım!

Girişte açıkladığımız gibi, Ebû Cehil’in tehdidine karşı Rasûlullah onu terslediğinde şöyle demişti: “Ey Muhammed! Sen kime güvenerek beni korkutuyorsun? Tanrıya yemin ederim ki, burada en fazla yardımcısı olan benim.” Bunun üzerine şöyle buyurulmuştur: “O himaye edicilerini çağır-sın.”⁷¹⁴

“O vakit o, taraftarlarını çağır-sın.”

Nâdi: Halkın danışma v.s. gibi bir şey için konuşmak üzere bir yere toplanmaları mânâsına nedve’den gelir. Nitekim İslâm’dan önce Mekke’de Kureyşin toplandığı parlamento binasına “Darü’n-nedve” denilirdi. Nadi orada ve o gibi yerlerde toplanan heyettir ki eğlence meclisi, meclis, mahfel, kongre, parlamento terimleri gibidir. Yeni Türkçe’de bu gibi büyük toplantılara eski bir terim ile kurultay denilmesi yaygın olduğu için “kurultayını çağır-sın” diye tercüme edilmesi zamanımız şivesine daha uygun gelir. Tirmizi’de rivâyet olunduğu üzere Ebû Cehil, kurultayca çoğunluğun kendisinin olduğunu söylediğinden dolayı da bu âyetle ona işaret edilmiştir.⁷¹⁵

Buradaki Mûcize

“Felyed’u nâdiyeh (Adamlarını, taraftarlarını çağır-sın)” ifadesinin başındaki fâ ve bu meydan okuma, âyetin ifade ettiği hususun bir mûcize olduğunu gösterir. Çünkü bu, o kâfiri, meclisini ve kavmini dâvet hususunda tahrik etmektedir. O kâfir her ne zaman bunu yapmaya yeltense, mutlaka Allah’ın, zebânîleri dâvet işi de gerçekleşecekti. Binâenaleyh o buna cesaret edemeyince, bu, Kur’an’ın mûcizesinin zuhur ettiğine delâlet eder.⁷¹⁶

“Biz de zebânîleri çağıracağız.” (96/Alâk, 18)

714 Mevdudi-Tefhimu’l-Kur’an, İnsan Y., 7/176

715 Tirmizi, Tefsir 96/2; Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Y., 9/331-332

716 Fahrüddin Er-Râzi, a.g.e., 23/274

Biz de cehennemde görevli, acımasız, güçlü bekçileri, zebânî denilen melekleri çağıracağız! O zaman onun hali ne olacak?

Rasûlullah (s.a.s.) buyuruyor ki: “Şâyet Ebû Cehil ayağı ile boynuma basmaya girecek olsaydı zebânîler onu açıkça yakalayacaklardı.”⁷¹⁷ Burada “zebânîye” kelimesi Katâde’nin açıklamasına göre Arap dilinde “polis” için de kullanılır. “zeban”ın asıl manası, “iten kimse”dir. Padişahların yanında görevli olan zebanlar, padişah bir kimseye darıldığında onu iterek dışarı çıkarırlardı; bu nedenle anlamı şudur: O kendini himaye edenleri çağırсын, Biz de kendi polislerimizi, (yani azap eden meleklerimizi) Onun yardımcıları ile hesaplaşsın diye çağırırız.”⁷¹⁸

Ebû Cehiller, çağdaş tâğutlar takvâyı ve namazı ikame etmekten müslümanları alıkoyma işini sürdürecektir olurlarsa andolsun ki Biz onu ve onun gibileri alınlarından tutup sürükleyeceğiz. O yalancı, o günahkâr perçemlerinden tutup yerden yere vuracak ve rezil rüsvay edeceğiz onları. Onlar o zaman tüm güçlerini, tüm dostlarını, tüm avanelerini, tüm bakanlarını, dekanlarını, tüm askerlerini çağırırsalar da Biz yapacağımızı yaparız. Onlar yandaşlarını çağırınsınlar biz de Zebânîlerimizi çağırırız.”⁷¹⁹

Biz ise katı ve şiddetli zebânîleri çağıracağız. O halde savaşın sonucu bellidir. Bu korkunç ve yukarda canlandırılan âkıbetin ışığı altında sûre ita-atkâr mü’mini imanında ve itaatinde ısrarlı olmaya ve onlardan ayrılmayıp dayanmaya çağırarak son buluyor.”⁷²⁰

“Hayır, hayır; ona uyup itaat etme! (Allah’a) Secde et ve (yalnızca O’na) yaklaş!” (96/Alâk, 19)

Hayır, hayır; durum namaz kılarak Rabbine ibâdet eden Muhammed’i ibâdetten engelleyen Ebû Cehil’in iddia ettiği gibi değildir. O halde ey Muhammed! Sakın o azılı kâfirin ‘Namazı terket!’ sözüne ve genel olarak Allah’ın emirlerine aykırı hükümlere itaat etme! Seni hiçbir örneğe ihtiyaç duymaksızın yoktan var eden ve öldükten sonra da hesaba çekmek için tekrar diriltmeye kadir olan Rabb’ine ibâdet et, O’na hiçbir şeyi şirk koşma!

717 Buhârî, Tefsir 96/4

718 Mevdudi-Tefhimu’l-Kur’an, İnsan Y., 7/176

719 Ali Küçük, Besâiru’l Kur’an, c. 20, s. 52

720 Seyyid Kutub, Fizilâli’l-Kur’an.

Yalnızca Allah rızâsı için namaz kıl, secde et, Allah'ın izni ve ismiyle oku ve O'nun rızâsını elde etmeye vesile olacak amellerle O'na yaklaştırmaya çalış! Zira Biz senin yanında olduğumuz müddetçe Ebû Cehil sana hiçbir zarar veremeyecektir.

“Secde”den kasıt, namazdır. Yani “Ey Nebi! Korkma, namaz kılmaya devam et ve bu vâsıta ile Rabb'ine yaklaş.”⁷²¹

Sakın, İslâm çağrısını ve namazı engelleyen şu azgına boyun eğme. Rabbine secde et; O'na itaatlarla ve ibâdetlerle yaklaş. Bu azgın ve engellenen kişiyi bırak. Onu zebânîlere bırak. Bazı sahih rivâyetlerde ilk bölümü dışında bu sûrenin Ebû Cehil hakkında indiği belirtilir. Ama sûrenin ifade ettiği anlamın genel olduğu da bir gerçektir. Sûre itaat eden, ibâdet eden ve Allah'a çağırın her mü'mini ve azgın, namazı kılmayı engelleyen, itaat edeni tehdit eden, kuvvet ve zor kullanarak böbürlenmiş her zâlimi kapsar. Yüce Allah'ın son emri de şudur: “*Hayır, hayır; ona uyup itaat etme! (Allah'a) Secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!*”⁷²²

İşte sûrenin bölümleri böylece birbiri ile âhenk içinde oluyor ve her bölümün bıraktığı etkiler birbirini tamamlıyor.⁷²³

Vahyi okumayıp kulluktan yüz çevirenler, Allah'a isyan edip azgınlardan tâğûtiler ve tâğûtlar, Ebû Cehil'in izinden giderek namaza engel olanlar, Allah'a ibâdet edip kul olmaya çalışanları engellemeye kalkışanlar, eğer bu tavırlarından vazgeçip Allah'la savaşa bir son vermezlerse, mü'minlerin namazlarını engellemeye devam ederlerse, Müslümanları takvâdan, ibâdetlerden ve namaz kılmaktan alıkoyma işini sürdürecektir. Olurlarsa andolsun ki Biz onu ve onun gibileri alınlarından tutup sürükleyeceğiz. O yalancı, o günahkâr perçemlerinden tutup yerden yere vuracak ve rezil rüsvay edeceğiz onları. Onlar o zaman tüm güçlerini, tüm dostlarını, tüm avanelerini, tüm bakanlarını, dekanlarını, tüm askerlerini çağırırsalar da Biz yapacağımızı yaparız. Onlar yandaşlarını çağırırsınlar, Biz de Zebânîlerimizi çağırırız.

Ey peygamberim ve ey Peygamber yolunun yolcuları! Sakın ha sen böylelerine itaat etme! Ey mü'minler sakın ha bu isyankâr tâğî ve tâğûtlara uymayın! Bunlara itaat etmeyin! Bunları dinlemeyin! Bunların emirlerine

721 Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, İnsan Y., 7/176

722 96/Alâk, 19

723 Seyyid Kutub, Fizilâli'l Kur'an

itaat etmeyin, yasalarını uygulamayın! Zaten namazı engelleyene asla itaat edilmez. Namazı engelleyene itaat, bu âyet gereği haramdır.⁷²⁴

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: “Sakin. Sakındırma üzerine sakındırmadır. Ona itaat etme! Öyle kendini zengin gören, yalancı, cinâ-yetkâr, namazdan alıkoyan azgını dinleme! Rabbine itaat ederek okumakta ve okutmakta sebat eyle ve secde et. Rabbinin emrine boyun eğmekle oku ve secdeye devam et ve yaklaş. Secde ile namaz ile ve yakınlığa sebep olan diğer ibâdet ve kulluk ile kulluk ederek Rabbine yaklaş. Çünkü sahih hadis-te belirtildiği üzere *“Akrabu mâ yekûnu”l-abdu ilâ Rabbihi ve huve sâcidun = Kulun Rabbine en yakın olabileceği durum secde halidir.*⁷²⁵ Bir kudsi hadiste de *“Kul Bana nâfile ibâdetlerle devamlı yaklaşır...”*⁷²⁶ buyurulmuştur. Burada secdenin yukarıdaki namaz karinesi (ipucu) ile namaz mânâsına olması da ihtimal dâhilinde ise de gerçek mânâsı üzere özellikle kendi mânâsında olması daha açıktır. Çünkü “yaklaş”, namaz ve insanı Allah’a yaklaştıran diğer ibâdet çeşitlerini kapsar. Secdenin ayrıca özelleştirilmesi hadisi gereğince önemini açıkça ifade eder. Çünkü secde bütün yakınlığın esası olan boyun eğme ve teslimiyetin en mükemmel şeklidir. Toprağa secde kulluğun ve zilletin nihâyetidir. Allah için de izzetin sonsuzluğu vardır. Kendi benliğinden, kibirden uzaklaştıkça cennetine yakın olursun. Buhârî ve Müslim’de sâbit olduğu üzere Peygamber (s.a.s.) de bu sûreyi okuduğunda tilâvet secdesi yapmıştır.⁷²⁷ Biz de okuyalım; Allah’ın izni ve ismiyle, neyi ve nasıl okumak gerekiyorsa. Allahu ekber deyip secdeye kapanalım ve Allah’a yavaş yavaş yaklaşmay çalışalım. Nihâyet en son dönüş O’nadır.”⁷²⁸

“Yaklaş” İfadesi Hakkında

Böylece, Cenâb-ı Hak sanki o kâfirin öfkesinin artsın diye, Hz. Peygamber’e (s.a.s.) Kendi rızası için secde etmesini emretmiştir. Bu mânâya göre bu ifade, “... onunla, kâfirleri öfkelendirmek için...”⁷²⁹ âyeti gibi olmuş olur. Öfkenin artmasını gerektiren sebep şudur: Kâfirler, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) namaz kılmasına mâni olmak istiyorlardı. Böylece, Hz. Muhammed’i (s.a.s.) secde ederken görmeleri durumunda ise, kin ve öfkeleri doruk noktaya çıkıyordu.⁷³⁰

724 Ali Küçük, Besairu’l Kur’an, c. 20, s. 52-53

725 Müslim, Salât 215; Nesâî, Tatbik 78; Mevâkit 35; Tirmizi, Deavat 118; Ahmed bin Hanbel, Müsned 2/421

726 Buhari, Rikak 38; Ahmed bin Hanbel, Müsned, 6/256

727 İbn Mâce, İkamet 70, 71

728 Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Azim Y., 9/333

729 48/Fetih, 29

730 Fahrudin Er-Râzi, a.g.e., 23/275

Bâtılı Savunan Zâlîme Uyulmaz

“Sakın ona uyma. Secde et ve yaklaş!”

Kişi küfürle şartlanıp bâtıl ile beyni yıkanınca, Hakk’ı red ve inkâr onda ön yargı haline gelir. Hakk’a kulluk edenlere saldırmak onun işi ve sanatı olur. Her vesileyle hakiki dindarlara çatma, onları küçümseme öylesinin zevkini okşayan bir eğlence sayılır. Ama her şeye rağmen “hak”, hak olduğu için dimdik ayakta durmaya devam eder; bazan incelse bile asla kırılmaz. Bâtıl her defasında hakkın sağlam duvarına çarpıp yere serilir. İşte bu tabii sonuç zâlim münkirleri büsbütün çileden çıkarır ve başka çare bulamayınca da daha çok saldırıda bulunma ihtiyacını duyarlar.

Böylece hak ile bâtıl mücadelesi sürüp gider; sonunda zafer gerçek mücâhid mü’minlerden yana tecelli eder. O bakımdan günün makûs şartlarına bakıp zaaf göstermek veya ümitsizliğe kapılmak Hakk’ın yardımından uzaklaşmaktan başka bir semere vermez. Hidâyete ermenin, iman nimetine kavuşmanın büyük bir lutuf olduğunu idrâk ederek, bâtılı savunan zorbalara karşı dayanma gücünü ortaya koymak ve Allah’a karşı kulluk görevini yerine getirme gayretini taşımak zaferin parlak müjdesidir. Rasûlullah (s.a.s.) Efendimiz’e bu yolda emir verilirken, bu emir aynı zamanda Onun ümmetinin her ferdine yönelik bulunuyor. Bunun için Cenâb-ı Hak sûrenin sonunda Hz. Peygambere (s.a.s.) ve Onun sâlih ümmetine üç emirle seslenmektedir:

- 1- Sakın inkârcı nanköre uymayın,
- 2- Namaz kılmaya devam edin,
- 3- Her vesileyle Hakk’a yakınlık sağlamaya çalışın.

Bu üç emir birbirini tamamlamakta, biri diğeriyle gaye ve hikmetini bulmaktadır. Öyle ki, inkârcı nanköre, bâtılı savunan zorba sapığa uyan kimsenin artık namaz ve ibâdeti, onu Hakk’a yaklaştırmaz. Öylesinin hiçbir iyiliği kabule lâıyk görülmez. Zira iman doğrultusunda namaz kılmayan, tâğî ve tâğutlara itaat eden kimse Hakk’a yakın olamaz.⁷³¹

731 Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri, Anadolu Y., 13/6910

Nüzul Sebebi: Ebû Cehil ve İbn Mes'ûd

Buradaki “sef” (sürükleme) ile, bu kâfirin âhirette cehenneme sürükleneyeceği kastedileceği gibi, dünyadaki sürüklenişi de kastedilmiş olabilir.

Rivâyet olunduğuna göre, Rahmân Sûresi nâzil olunca, Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabına, “Sizden kim bu sûreyi, Kureyş’in ileri gelenlerine okuyacak?” dedi. Kureyş’in işkencesinden korktukları için ashab, buna cesaret edemeyip, ağırından aldılar. Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) kalkıp;

“Ey Allah’ın Rasûlü, ben (okurum)” dedi. Ama Hz. Peygamber (s.a.s.) onu oturttu. Aynı şeyi tekrar sordu, yine İbn Mes'ûd (r.a.) kalktı. Bu iş, sonunda Hz. Peygamber (s.a.s.), yine İbn Mes'ûd’a müsaade edinceye kadar tekrarlandı. Hâlbuki Hz. Peygamber (s.a.s.) güçsüz ve cüssesiz olduğu için, bu işi ondan başkasının yapmasını istiyordu. Böylece İbn Mes'ûd (r.a.), Kureyş’in ileri gelenlerinin yanına vardı. Onları Kâ’be’nin etrafında toplanmış olarak buldu ve bu sûreyi okumaya başladı. Bunun üzerine Ebû Cehil kalktı, onu dövdü ve kulağını yarıp kanattı. İbn Mes'ûd (r.a.) gözleri yaşlı bir vaziyette, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanına döndü. Hz. Peygamber (s.a.s.) onu bu vaziyette görünce, kalbi rikkate geldi ve başını kederli bir biçimde önüne eğdi. O sırada Cebrâil (a.s.) gülerek ve müjdeli bir şekilde çıka geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Ey Cibril, İbn Mes'ûd ağlarken sen gülüyorsun” deyince, Cebrâil (a.s.): “İleride bunun sebebini anlayacaksın” dedi. Müslümanlar Bedir günü gâlip gelince, İbn Mes'ûd (r.a.), mücâhidler arasında kendisinin de bir payı olsun diye, bir şeyler araştırıyor, ölümler arasında dolaşıyordu. Birden Ebû Cehil’i, baygın ve hırlar bir vaziyette önünde buldu. İbn Mes'ûd (r.a.) yine de, Ebû Cehil’in gücünün, kuvvetinin yerinde olabileceğinden, dolayısıyla kendisine zarar vereceğinden enşidelendi de, uzaktan mızrağını Ebû Cehil’in burnu üzerine koyup, dürttü. Belki de Hak Teâlâ’nın, “Onun hortumu (burnu) üzerine damga basacağız”⁷³² âyetiyle kasdettiği damga bu idi.

Ebû Cehil’in güçsüz olduğunu ve kalkamayacağını anlayınca, usta bir biçimde üzerine çullandı, göğsünün üstüne oturdu. Ebû Cehil, gözlerini açıp onu görünce, “Ey küçük çoban, yemin olsun ki sen sarp/yüce bir yere çıktın” dedi. İbn Mes'ûd da (r.a.), “İslâm üste çıkar, üsttedir; onun üstü-

ne çıkılmaz”⁷³³ dedi. Ebû Cehil: “Arkadaşına (Muhammed’e) şunu ulaştır: Hayatımda, ondan daha çok buğzettiğim/öfkelendiğim hiç kimse yoktur. Şu öldüğüm anda da yine en çok öfkelendiğim odur” dedi. Rivâyet olunduğuna göre Hz. Peygamber (s.a.s.) onun böyle dediğini duyunca: “Benim Firavun’um Mûsâ’nın Firavun’undan daha zorba. Çünkü onun Firavun’u (ölürken/boğulurken) “iman ettim” dediği halde, benimki, isyânını artırdı” buyurmuştur. Ebû Cehil daha sonra İbn Mes’ûd’a (r.a.), “Başımı kendi kılıcım ile kes. Çünkü bu daha keskin ve bilenmiştir” dedi. İbn Mes’ûd (r.a.) onun başını kesince, taşıyamadı. O, Kur’ân okuyunca İbn Mes’ûd’un (r.a.) kulağını yarmıştı. Böylece kulak kulağa bir kısaslaşma olacaktı. Hak Teâlâ’nın, “Perçeminden tutup sürükleriz” buyurarak haber verdiği tehdidin gerçekleşmesi için... Böylece onun başı, ön tarafından sürüklenmiştir. Çünkü İbn Mes’ûd (r.a.), onun başını taşıyamayınca, kulaklarını deldi, oralarından ip taktı ve onu sürükleyerek Hz. Peygamber’e (s.a.s.) götürdü. İşte tam bu sırada Cebrâil (a.s.), Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yanında gülüyor ve “Ey Muhammed, kulağa karşılık kulak... Fakat burada, kulağın yanısıra bir de baş var” diyordu. Bütün bunlar, Hak Teâlâ’nın “perçeminden tutup sürükleriz” ifadesinin mânâsıdır.⁷³⁴

Nerdesin Ey Güzel İsyân? “Hayır, hayır; ona uyup itaat etme!” (96/ Alâk, 19)

İnsanımız, çok yönlü savaşın kurbanı olarak bilinçsizleştiriliyor, güzel duygulardan arındırılıyor, tepkisiz ve dâvâsız hale getiriliyor. Kendisiyle ilgili oynanan oyunu anlamasın diye başka oyunlarla avutulup uyutuluyor. Top kafalı, müzik tutkunu, tv. tiryakisi, şans oyunları denen çeşitli kumarların esiri, paramparça “para”lanmak için koşturan bir makine haline getiriliyor. Hüsrandır, kaostur, zulümdür bu; esas kriz budur. İnsanımızın kimliksizleştirilmesi, inançsızlaştırılması ve buna seyirci kalınarak zulme dolaylı da olsa destek verilmesinden daha büyük kriz olamaz. Müslüman olduğunu iddiâ eden insan, yaratılış gâyesini unutmuş; kime, niçin ve nasıl itaat veya isyan etmesi gerektiğini düşünemeyecek hale gelmişse tabii, her şey ters yüz olacak, bireysel günahlar fesâda, fesât fitneye, fitne toplumun dünya huzurunu ve âhiret saâdetini kemirmeye başlayacaktır.

733 Kenzû'l-Ummal, 1/246

734 Fahrüddin Er-Râzi, a.g.e., 23/271-272

“Lâ”sı olmayan bir inanç yaygınlaştırılıyor; itaat ve olumlu anlamda isyanı olmayan, Allah’a isyan edenlere ve âsilerin düzenine uygun bir din dayatılıyor. Her şeyle, özellikle egemen tüm güçlerle, onların ilâh ve rab anlayışlarıyla uzlaşan, Allah’ın hor gördüklerini hoş görmek için bin dereden su getiren, tepkisiz, laik müslümanlık (!) hâkim kılınmak isteniyor. Allah’a inanan, ama tâğuta itaatten ayrılmayan, Allah’a inanan ve isyankârların ilke ve hükümlerini kabul ettiğini ifade eden, altısı içinden altısı dışından bir din, her çeşit bâtilı reddeden tevhid dininin yerine geçirilmek isteniyor.

Günümüzde şirkin her çeşidinin yaygın olduğunu görüyoruz. Müslüman mahallede pazarlanan bin bir çeşit şirk içinde, çok yaygın olmasından ötürü, belki en önemli örneklerinden biri itaat ve isyan konusuyla ilgili şirktir. Müslümanların sırât-ı müstakim’i şaşırp yanlış işaretlerle mecburi istikamet diye gösterilen cehennem yolu üzerinde “dur!” diye ellerini makas gibi açanlar çıkmadıkça ve yoldaki işaretleri doğrusuyla değiştirme çabasına yeterli sayıda insan girmedikçe, uçurumlara yuvarlananlara ağıt yakacaklar bile kalmayacaktır.

İtaat ve isyan bir bütündür. Yani, Allah’a itaat eden, O’na isyandan da kaçır. Hem itaat hem isyan birlikte barınamaz; beraber bulunurlarsa isyan öne çıkmış olur. Bazı insanlar, övülürken, “kumarı yok, içkisi yok, kötü alışkanlıkları yok” diye bazı isyan türü davranışlarının olmadığını, o yüzden iyi insan olduğu vurgulanır. Bu “yok”ların yanında, nelerin “var” olup olmadığı önemsenmez. Ancak, Allah’a itaat olarak tüm emirlere uyup uymadığı değerlendirilince, onun isyankâr olup olmadığı açığa çıkacaktır. Yani, itaatsizlik de bir isyandır. Allah’a tam itaat etmeyen biri, isyan içinde demektir, isterse bazı isyan türünden kötü alışkanlıkları olmasın.

Yine, Allah’a itaatle birlikte Allah’ın itaat için izin vermediği, itaat etmemizi istemediği ilke ve şahıslara itaat, birbiriyle bağdaşmaz. Biri varsa, öteki yok demektir. Tâğutu reddetmeden Allah’a imanın geçerli olmadığı⁷³⁵ gibi, tâğuta isyan olmadan, tâğuta kayıtsız şartsız itaatle birlikte Allah’a itaat de gerçekleşmez. Kayıtsız şartsız itaat edilecek mercî olarak kişi neyi tercih ediyorsa, ilâh olarak onu kabulleniyor demektir.

735 2/Bakara, 256; 16/Nahl, 36

İtaat, imanın test edilmesidir. Allah'ı tek ilâh kabul eden kimse, O'na kulluğunu, O'na kayıtsız şartsız itaat etme zorunluluğu duyarak gösterecektir. İtaat olmadan cennet yoktur.⁷³⁶ Allah ve Peygamber, mü'minleri kurtaracak, onlara hayat verecek şeylere çağırmaktadır. Bu dâvete icabet etmek tir itaat. *“Ey iman edenler, size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'a ve Rasûlü'ne icâbet edin.”*⁷³⁷

Allah'a itaati terk eden isyankâr ve kendine zulüm/yazık edenlere dünyevî cezalardan biri, kendileri gibilerin onları yönetmesidir. *“Zâlimlerin bir kısmını, bir kısmının başına geçiririz.”*⁷³⁸ İnsanlar bozuldukları, Allah'a âsi oldukları zaman, onların kötülery başlarına getirilir: *“Nasılsanız, öyle yönetilirsiniz.”*⁷³⁹

Hız. Ömer'in, “ben Allah'a ve Rasûlü'ne itaatten ayrılırsam, ne yaparsınız?” diye sorduğunda, cemaatten herhangi bir genç, ayağa kalkıp “Allah'a ve Rasûlüne azıcık muhâfetsen, itaatten kıl kadar ayrılсан, seni kılıçlarımızla düzeltiriz!” diye cevaplaması, Hız. Ömer'in de bu cevaba şükretmesi, örnek alınma gereği duyulmadan, sadece tarihî bir vaka olarak değerlendirilemez.

İnsanların insanlara haksız hükmü, tahakkümü doğurur. İnsanların Allah'a itaati ise adâlet, huzur ve saâdeti neticelendirir. Şu bunalım çağını saâdet asrıyla barıştıııp bağdaştırmak, saâdeti bu asra taşımak, asr-ı saâdeti güncelleştirmek için bundan başka çözüm yoktur. Bilindiğı gibi, Hız. Ebu Bekir, halife seçildikten sonra yaptığı konuşmada şunları söyledi: “... Allah'a ve Rasûlüne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Allah'a âsi olursam, bana itaatınız gerekmez!”

Olumlu anlamda isyan, gerekli şekilde ve gereken yerlere gösterildiğinden cihad farızasını içerir. Küçüğüyle büyüğüyle, silâhlısı ve silâhsızıyla, dış düşmanlara, iç düşmanlara, şeytana veya nefse karşı olanıyla, kâfire veya münâfiğaya, yani her çeşidiyle cihad, bir isyandır. Dinin müsâade etmediğı durumlardaki isyan ise, fesattır, fitnedir, anarşi ve terördür. İsyanın gerektiğı yerleri tespit, İslâm'a göre farklı; câhiliyyeye göre farklı olduğundan, nice cihad eylemi, câhiliyye bakış açısına göre isyan, ayaklanma, terör ve funda-

736 4/Nisâ, 14

737 8/Enfâl, 24

738 6/Enâm, 129

739 Aclûnî, Keşfu'l Hafâ, 2/126-127

mentalizm yaftası yiyebilmektedir. Müslümana göre de, namaz kılmayan veya tesettüre uymayan, ya da içki içen birisi Allah'a isyankâr, yani fesatçı, anarşist bir kimse kabul edilir.

“İsyan”ın sözlük anlamı, bir şeyi asa (değnek/sopa) ile engellemek demektir. Bu kelime zamanla, her türlü karşı çıkma, itaatsizlik etme, karşı koyma anlamlarını kazanmıştır. Hz. Mûsâ'nın değneğinin adı da “asâ” idi. Yani “isyân” kelimesinin kökü olan kelime. Hz. Mûsâ'nın asası hem bilinen değnek idi, hem de o günün tâğutu Firavun'a karşı O'nun haklı isyânını sembolize ediyordu. Allah'a ve O'nun peygamberine itaat etmeyip isyanla damgalanan Firavun'a⁷⁴⁰ isyan, Mûsâ'nın (a.s.) mucizesi olmaktadır. Hz. Mûsâ'nın asâ mucizesi, aynı zamanda, zâlim ve âsilere karşı kıyâmı, onlara sopa göstermeyi, isyanı da içermektedir.

Bilindiği gibi, Mûsâ (a.s.) Firavun'un tanrılığına ve saltanatına isyan etmişti. Çünkü Firavun, yoldan çıkmış ve tanrılık iddiasına kalkışmıştı. Bir zulüm düzeni kurmuş ve o düzen ile insanlara haksız yere hükmediyordu. Hz. Mûsâ ise Allah'tan aldığı emirle ona karşı gelmiş, ona itaat etmemiştir. İşte Hz. Mûsâ'nın elindeki asâ, zâlim yönetici Fir'avn'a isyanın sembolüyüdü.

Şeytan, Allah'ın “Âdem'e secde edin”⁷⁴¹ emrine karşı gelerek ilk isyan eden oldu. Yani Allah'a karşı geldi, itaat etmedi. O yüzden olumsuz anlamda isyanın pîri/duayeni şeytandır. Hz. Mûsâ'nın isyanı ise müspet ve güzel bir isyandı. Demek ki isyan kavramı hem olumlu bir mânâyâ, hem de olumsuz bir anlama gelebilir. İsyân kavramının özünde hem yapma ve hem de yıkma anlayışı vardır. Günahkârlar ve isyankârlar yıkmak için, Allah'a ve O'nun ilkelerine karşı çıkarlar ve yıkıcı olurlar. Peygamberler ve onların izinden giden mü'minler, kötülöklere ve Allah'a itaatsizlik eden zâlimlere itaat etmezler, onlara ve onların zulüm dizinlerine karşı çıkarlar ve müfsitlerin yıktıklarını yapmaya çalışırlar; onların isyanları ıslah içindir, yapıcı isyandır. İnsanların yapmaya devam ettikleri yanlış âdetlere, mevcut yönetimlerin uyguladıkları yanlış ilkelere karşı çıkmamak, isyan etmemek, korkaklıktır, zillettir, teslimiyetçiliktir. Ortada olan kötülöklere ve yanlışları kabul edip ses çıkarmamak, ilerlemeyi, olgunlaştırmayı durdurur. Peygamberlerin en temel özelliklerinden birini ve birincisini tevhid mesajını tebliğ ve onu hâkim kılma mücadelesi oluşturmaktadır.

740 bk.10/Yûnus, 91; 79/Nâziât, 21

741 2/Bakara, 34

Kelime-i tevhid, “lâ” ile, yani isyanla başlar. Tüm sahte ilâhlara, tâ-ğuta isyan söz konusudur tevhid mesajında. Yani, Allah’a isyan edenlere isyan. Bütün peygamberler bu anlamda kutsal isyan ateşini tutuşturan isyan önderleridir. Firavun da Hz. Mûsa da isyan eden âsi idiler. Hz. Mûsa, esas isyan edene karşı şanlı bir isyan içindeydi, inkılâpçı bir ruh ve mûcizevî özellik taşıyordu; Firavun’un isyanı ise sonu helâkle biten, zararı hem kendine hem çevresine bulaştıran olumsuz bir isyandı.

Hz. Mûsâ ve esasından, Firavun’a isyandan söz açılmışken, kocası Fira-vun’a değil de Allah’a itaat eden Âsiye Hanım’ı hatırlamamak eksiklik olur. Âsiye, “isyan eden kadın” demektir. O, Allah’a itaat etmeyen birisine ko-cası da olsa, devlet başkanı da olsa isyan ediyor, âsiye oluyor. *“Allah, iman edenlere de Firavun’un karısını misal gösterdi. O, ‘Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun’dan ve onun içinde çalışmaktan koru ve beni zâlimler topluluğundan kurtar!’ demişti.”*⁷⁴²

Âsiye annemiz, Firavun’a isyan edip Allah’a ve peygamberi Mûsâ’ya iman ederek itaat ettiği için, bunun bedelini ödemiştir. Ellerinden ve ayakların-dan kazıklara bağlanmış, güneş altında bırakılarak ona işkence edilmiştir. İman edip Allah’ı itaat edilecek tek mercî kabul ettiği için işkencelere mâruz kalan Âsiye, Kur’an’da mü’minlere iman ve kararlılık örneği olarak zikre-dilmiştir. Hadislerde de Âsiye’den övgüyle söz edilmiş ve Hz. Meryem’le birlikte o da en yüksek kemâle ermiş bir kadın olarak gösterilmiştir.⁷⁴³ İsyân edilmesi gerekenlere, sırf bedel ödemenin dünyevî zorluklarından dolayı itaatte kusur etmeyenin, Âsiye gibi zâlim ve tâğutlara isyan edemeyenin ne kadar erkek olduğu, ne kadar inançlı olduğu takdir edilebilir.

Kur’an’ın bildirdiğine göre itaat, Allah’tan gelecek rahmet ve merhame-tin vesilesi olduğu gibi,⁷⁴⁴ cennetin⁷⁴⁵ ve inkârcılara karşı kazanılacak zafe-rin de anahtarıdır. Allah’a ve Rasûlü’ne isyan da, dünyevî zarar ve ziyanların sebebi olduğu gibi, esas olarak da sonu pişmanlıkla⁷⁴⁶ ve cehennemle⁷⁴⁷ sonuçlanan âdiliktir.⁷⁴⁸ Allah’a ve Rasûlüne itaatten yüz çevirmek, mü’min-

742 66/Tahrîm, 11

743 Bk. Buhârî, Enbiyâ 32, 46; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 70

744 3/Âl-i İmrân, 132

745 4/Nisâ, 13

746 25/Furkan, 27-29; 33/Ahzâb, 66

747 4/Nisâ, 14, 115

748 11/Hûd, 59

lik iddiasına ters düşer.⁷⁴⁹ Kalabalığa, çoğunluğa itaat de Allah'ın yolundan sapmayı sonuçlandıran bir tehlikedir.⁷⁵⁰

İtaat Edilmesi Gereken Kimseler: Kur'an'da itaat edilmesi gerekenler; Allah, peygamberler ve müslüman ülü'l emr olarak belirlenir.⁷⁵¹

İtaat Edilmesi Yasak Olan Kimseler: Kur'an'da itaat edilmesi yasak olan kimseler sayılarak mü'minlerin kimlere isyan etmeleri, en azından sivil itaatsizlik yapmaları gerektiği belirtilir. Bunlar: Kâfirler,⁷⁵² ehl-i kitap,⁷⁵³ münâfıklar,⁷⁵⁴ kendisini Allah yolundan uzaklaştıran ve saptıran liderler ve büyükler,⁷⁵⁵ şeytan ve şeytanın dostları,⁷⁵⁶ günahkârlar ve nankörler,⁷⁵⁷ yalancılar,⁷⁵⁸ ahlâksızlar,⁷⁵⁹ gâfiller, zikirden (ibâdetlerden, Allah'ı hatırlayıp anmaktan ve Kur'an'dan) gaflette olanlar,⁷⁶⁰ namaza engel olanlar,⁷⁶¹ aşırılar, israfçı ve fesatçılar,⁷⁶² şirke zorlayan ana-baba,⁷⁶³ halk, insanların çoğu(nluğu) ve zan,⁷⁶⁴ insanların ve bilmeyenlerin hevâları/kötü arzu ve istekleri,⁷⁶⁵ Allah'a ve Rasûlüne isyânı (haram olan bir şeyi) emreden kim olursa olsun, o kimselerdir: *"Allah'a isyan konusunda yaratılmışlara itaat edilmez."* ⁷⁶⁶ *"Ma'siyet (Allah'a isyan, haram ve günah) konusunda kullara itaat edilmez. İtaat, ancak mârufadır (meşrû ve iyi olanadır)."*⁷⁶⁷

İman, itaat ve teslimiyet ile birlikte varlığını korur. İnsanımıza abdesti bozan şeyler kadar olsun imanı bozan şeyler anlatılamadığı, anlatılmasını izin verilmediği için, tersine her çeşit günah ve isyan için, bunlar imanı bozmaz, diye, bunlar olmadan da müslümanlık olur diyerek "Allah'ın af-

749 24/Nûr, 47

750 6/En'âm, 116

751 4/Nisâ, 59

752 25/Furkan, 52; 3/Âl-i İmrân, 149

753 3/Âl-i İmrân, 100

754 33/Ahzâb, 1

755 33/Ahzâb, 64-68

756 6/En'âm, 121

757 76/İnsan, 24

758 68/Kalem, 8-9

759 68/Kalem, 10-14

760 18/Kehf, 28

761 96/Alak, 19

762 26/Şuarâ, 151-152

763 29/Ankebut, 8; 31/Lokman, 14-15

764 6/En'âm, 116; 49/Hucurât, 7; 6/En'âm, 116, 148; 10/Yûnus, 35-36, 66

765 5/Mâide, 49-50; 45/Câsiye, 18

766 Müslim, İmâre 38

767 Buhârî, Cihad 107, Ahkâm, 4; Müslim, İmâre 39; İbn Mâce, Cihad 40

fına güvendirerek kandıran kimselerin”⁷⁶⁸ aldattığı insanımızın mü'mine benzeyen ne kadar vasfı kaldı değerlendirilmez. Olayın iman boyutu, kabul ve itaat sözü olan “illâ Allah”tan önce gelmesi gereken red ve isyan sözü “lâ ilâhe” ile ilgili tevhid penceresinden bakışla bir ufuk turu yaparak çağdaş yaşam değerlendirilmelidir. Kayıtsız şartsız itaat edilen Allah ise, kişi, yüce mertebe olan “Allah'ın kulu” olmayı tercih etmiş; O'na isyan edenlere itaati tercih edince de, “emir kulu”, “kapı kulu” olmayı, yani iki dünyada rezillik ve zilleti seçmiş olur.

Tevhidi çevre içinde, toplumun ve yönetimin Allah'a itaati şiar edildiği yerde mü'mine yakışan “ışittik ve itaat ettik” demek olduğu gibi; şirkin ve Hakka isyanın hâkim olduğu yönetim ve çevre şartlarında mü'mine yakışan “ne ışittik, ne de itaat ettik”, yani “dinlemiyoruz, itaat etmiyoruz!” demek, kutsal isyanı öne çıkarmaktır. İslâm'ın hâkim olduğu yerdeki müslümanın temel tavrı ile İslâm'ın mahkûm olduğu konumdaki tavrı elbette aynı değildir. Bunu Âsiye ismi ile örneklendirebiliriz: Peygamberimiz, câhiliyye döneminde müşrik babaları tarafından çocuklarına verilmiş olan, mânâsı şirki çağrıştıran isimleri; anlamı kötü ve ahlâksızlığı hatırlatan adları değiştirdi.⁷⁶⁹ Bu kabilden olmak üzere “isyankâr, isyan eden kadın” anlamına geldiği için “Âsiye” ismini değiştirmiştir. Yeni müslüman olmuş bir kadının ismi Âsiye idi. Rasûlullah (s.a.s.) onun adını Cemile olarak değiştirdi ve ona: “*Sen Cemile'sin*” dedi.⁷⁷⁰ Ama aynı Rasûl, Kur'an'da ismi belirtilmeyen “Firavun'un hanımı”nın “Âsiye” olduğunu bildirmiş ve ondan övgüyle söz etmiştir.⁷⁷¹ Bundan şöyle bir çıkarım yapmak herhalde yanlış olmaz: İslâm'ın hâkim olduğu, yönetimin ve çevrenin Allah'a itaat edenlerden teşekkül ettiği ortamda Âsiye/isyankâr olmak büyük bir yanlıştır. Ama Firavunların hâkim olduğu ve Allah'a itaat etmeyenlerin egemen olduğu ortamlarda Âsiye/isyankâr olmak; dünyevî açıdan riskli olsa da en temel, kurtuluş için en emin tavır, Rasûluullah'ın övgüsüne mazhar olan en doğru yoldur.

Müslüman; ıslah adına, tebliğ adına dininden ve dâvâsından her çeşit tâvizi verebilen, Allah'ın hor gördüklerini hoş gören, “gelene ağam, gidene paşam” diyen, tepkisiz, buğzsuz, nefretsiz, dolayısıyla kişiliksiz insan değil-

768 31/Lokman, 33; 35/Fâtur, 5; 57/Hadid, 14

769 Bk. Buhâri, Edeb 108; Ebû Dâvud, Edeb 62; İbn Mâce, Edeb 32

770 Ahmed bin Hanbel, Müsned II/18; Dârimi, Sünen, İsti'zân 62

771 Buhâri, Enbiyâ 32, 46; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 70

dir. Düşünmeyen, hakkı yaşamayan bir çevrede, mü'min boyun eğen, sesi-
ni çıkarmayan, tepki göstermeyen, silik bir şahsiyet olamaz. "Münkerler"
etrafını kuşattığından, en azından kendini kurtarmak, bulaşıcı mikroplara
karşı mücadele ederek koruyucu hekimlik tedbirlerini almak, yani "nehy-i
anilmünker" yapmak mecbûriyetindedir. Tevhid eri olabilmek için; Allah'ın
dışında politik, medyatik, sosyal, sanatsal, sportif, maddî, fikrî, nefsi... alan-
lardaki tüm ilâhları reddetmek, putların ve putçuluğun her tezâhürüne,
endâdın her görüntüsüne, fanatikliğin her çeşidine tavır almak olmazsa
olmaz bir zarûettir. Muvahhid olmak, mü'mince yaşamak ve müslümanca
ölmek için tâğutlara, zorbalara, ilâhlık taslayan şahıs, ilke ve kurallara, kı-
sacası Allah'a itaat etmeyenlere "lâ" isyan bayrağını çekmek şarttır. Bu tavır
takınılmadan, izzet ve onurunu korumak da, mü'min kalıp mü'min ölmek
de mümkün değildir.⁷⁷² Trafik ışığı olarak kırmızı lâmba konusunda itaat-
sizliğin cezası değerlendirilir de, Allah'ın koyduğu helâl-haram hududuna
itaatsizlik, her iki dünyada cezasız mı kalır dersiniz?

İsyan, kıyam, ayaklanma, savaş ayrı şeylerdir; itaatsizlik ayrı. Küfre is-
yan edemeyen müslüman, en azından itaatsizlik yapmalıdır. Zâlim otorite-
lere karşı sivil tepki ve sivil itaatsizliğin en güzel destanlarını peygamberler
yazmıştır. Nemrutlara itaat etmeyip putlarını kıran İbrahim, Firavunlara
başkaldıran Mûsâ, câhiliyye şirkine karşı en şanlı direniş, en anlamlı tepki
ve en güzel savaş sayfalarını yazan Hz. Muhammed (salevâtullahi ve selâ-
muhû aleyhim ecmaîn)...

Yeşilciler, çevreciler, hayvan severler, sendikalar, spor fanatikleri...
kadar bile tepkilerini dillendiremeyen dâvâ adamları(!); sayıları kırkı bu-
lur bulmaz sivil itaatsizlik ve tepkilerini sokağa taşıran, sloganlar atarak,
tevhidi gülle gibi meydanlara savurarak kutsal isyana giden yolu açanları
sadece tarihte yaşanıp bir daha tekrarlanamayacak masal gibi değerlendi-
rirler. Onların çoğu, zenginliğin ihtiraslı rüyalarının mahmurluğu içinde
dünyevîleşme çarkında veya hor gördüğü müslümanları bırakıp müşrik-
lere hoşgörüler dağıtmakta, bazıları da tâğutları, kâfirleri darıltmamaya
özen göstermekte, hatta kimse inanmasa da büyük putları sahiplendiğini
ilân etmede veya etliye sütlüye karışmadan gününü gün edip, suya sabuna
karışmadan temizlik(!) peşinde... Allah'a iman edip tâğuta kulluk yapmak,
küfre dolaylı da olsa hizmet etmek, Allah'a itaat etmeyene muhâlefet bile

yapamadan ot gibi yaşayıp gitmek, her konumdaki ve her zihniyetteki âmi-re itaat edip emir kulu olmak, bütün bunlar Allah'a hakkıyla kul olmak isteyen bir müslümandan, cehennem kadar uzak olması gereken hususlardır.

İbâdetin üç unsuru (kulluk, itaat ve sadâkat) üzerinde dururken, üstad Mevdûdî, belki bazılarımızın biraz abartılı ve karikatürize edilmiş bulabileceği bir örnekleme ile ibâdet-itaat ilişkisini ve bu dengenin kayboluşunu şöyle açıklar:

“Önce ibâdet'in bu anlamını kafanızda tutun, sorularıma ondan sonra cevap verin: Efendisinin kendisinden yapmasını istediği işleri yapmayıp daima elleri bağlı, efendisinin önünde duran ve onun ismini anan bir köle hakkında ne düşünürsünüz? Efendisi ona, 'git şu şu işleri yap' diyor; köle bulunduğu yerden kımıldamıyor, eğilip efendisini on kez selâmlıyor, tekrar ayağa kalkıp elleri bağlı öylece duruyor. Efendisi ona, 'git falan yanlışlıkları düzelt' diye tâlimat veriyor; ama adam yine yerinden kıpırdamıyor, efendisinin önünde eğilmeye devam ediyor. Efendisi 'hırsızın elini bu kötü işten kes' diye emrediyor. Bunu duyan köle, hırsızın elini keseceği yerde efendisinin söylediklerini tekrarlamaktan başka bir şey yapmıyor ve 'hırsızın elini bu işten kes' emrini yüzlerce kez tekrarlıyor. Şimdi bu kölenin efendisine gerçekten hürmet ettiğini söyleyebilir miyiz? Sizin kölelerinizden bir tanesi böyle davranıyorsa ne yapardınız Allah bilir! Allah'ın kullarından böyle davrananların kendilerini Allah'a ibâdete adanmış olarak kabul etmelerine şaşmıyorum! Böyleleri sabahtan akşama kadar Allah bilir, kaç kere Kur'an'daki İlâhî emirleri okurlar, ama bunları yerine getirmek için kıllarını bile kıpırdatmazlar. Diğer taraftan ha bire nâfile namaz kılar, ellerine binlik bir tesbih alır ve Allah'ın adını anarlar. Çok acıklı bir makamla Kur'an okurlar! Onları bu halde gördüğünüz zaman; 'ne kadar müttakî, ne kadar dindar adamlar' dersiniz. Bu yanlış anlamının temelinde ibâdetin gerçek anlamını bilmemek yatar.⁷⁷³

Allah ve O'nun peygamberine isyan, O'nu tanımamak, O'nun koyduğu kanunları hiçe saymak demektir. Bu da insanın İslâm'dan uzaklaşmasına sebep olur. Her tarafından küfrün her çeşidiyle her şekilde kuşatılan günümüzün müslümanı, müslüman kalmak ve müslüman ölmek için ateşten gömlek giymeye hazır olmalıdır. “Müslüman” ismini benimsemek, ciddi ve

773 Ebu'l Hasan Ali Nedvî, İslâm'ın Siyasi Yorumu, s. 77 (Mevdûdî'nin Fundamentals Of İslam adlı eserinden naklen)

büyük bir iddiadır. Bu iddianın isbatı, tüm iç ve dış zorluklara rağmen, itaat ve isyan sınavlarını başarmaktır. Cennetin bedeli itaat; cehennemın sebebi isyandır. Allah'ın emirlerini öğrenir öğrenmez “dinledik ve itaat ettik” deyip hemen eyleme geçen; Allah'ın itaati yasakladığı ilke, görüş, kural ve kişilere karşı da “ne dinliyoruz, ne de itaat ediyoruz!” deyip sözünün eri olan cihad erlerine selâm olsun. İsyanız kâfirlere, zâlimlere ve hevânıza; itaatınız Rabbinize olsun!

Secde ve Secde ile Allah'a Yaklaşma

“(Allah'a) Secde et ve (yalnızca O'na) yaklaş!” (96/Alâk, 19)

‘Secde’ sözlükte, eğilme ve boyun büküş demektir. Bu anlamda secde, Allah'ın önünde eğilme ve O'na karşı kulluk yapmak demektir ki insanları, hayvanları ve cansızları kuşatır. ‘Secde’, bir anlamda üstün bir varlığın önünde, onu büyükmek ve kendini o varlığın karşısında küçük görmek üzere, saygıdan eğilmek, yere kapanmaktır. Özel anlamıyla secde; en önemli ibâdet olan namazı tamamlayan, alnı, elleri, dizleri ve ayakları yere koymak şeklindeki hareket ve namazdan bir rükündür (olmazsa olmaz şartıdır). Allah'ın huzurunda yere kapanış demek olan secde, Allah'a memnuniyetini ve itaatini bildirmek veya şükretmek için yapılan bir ibâdettir. Secde kelimesi, türevleriyle birlikte Kur'an'da 92 yerde geçer. Secde yapana ‘sâcîd’, çok secde yapana ise ‘süccâd’ denir. Üzerinde secde yapıp namaz kılanan kumaş veya küçük halıya ‘seccâde’, secde yapıp (topluca) namaz kılınan binaya “mescid”, secde organlarına da mesced adı verilir. Secde yapma olayına da ‘sücûd’ denilir. Sücûd aynı zamanda çok secde yapan anlamına da gelmektedir.⁷⁷⁴

İbâdet Anlamıyla Secde

Secde, son derece tevazu (hürmet) ile alçalıp baş eğmektir ki, ‘kibr’in karşıtıdır. İslâmî manada, alnı yere koymak şeklindeki Allah'ı ta’zimin (büyüklemenin) ve Allah'a itaat etmenin en yüksek göstergesidir. Her çeşit secdede ibâdet, boyun büküş, tezellül (kendini aşağı görme) ifadesi vardır. Bunun için İslâm'a göre Allah'tan başkasına secde edilemez; bu küfürdür. Kendisine secde edilmeye lâyık Allah'tan başka hiçbir şey yoktur. Yücel-

774 2/Bakara, 125; 22/Hacc; 26

tilmeye, tâzimde bulunulmaya lâyık yegâne makam Allah'tır. Allah'tan başkasına secde edenler o secde ettikleri şeyi ilâhlaştırmış ve Allah'a şirk koşmuş olurlar.

Kul, ister Allah'ın huzurunda isterse bir başkasının huzurunda yere kainsın; onun bu durumu bir itaat ve önünde yere kapandığı şeye mutlak bir bağlılıktır. Secde eden kimin karşısında secdeye kapanıyorsa, o makama karşı sınırsız bir saygı duyuyor, onu en büyük tanıyor, ona en büyük sevgiyi besliyor demektir. Bu saygı ve tâzim, ister korkudan kaynaklansın, istersse derin bir hayranlık duygusundan, durum değişmez. Çünkü insanın kendini en aşağı, en küçük, en güçsüz gördüğü durum, secde halidir. Öyle ki kişi, secdede kendini bir hiç olarak görür (kendini zelil sayar), ama karşısında secdeye kapandığı makamı ise en büyük tanır. **Bir makamı veya şahsı yüceltmenin, secdeden daha ileri ve daha aşırı bir biçimi düşünülemez.** Bu bakımdan tarihte ve günümüzde yaşayan bütün müstekbir zorbalar, insanların kendi huzurlarında ve makamlarının huzurunda secde etmelerini, o makamlar karşısında boyun bükmelerini istemişlerdir. İnsanların kendi huzurlarında eğilmelerinden vahşî bir zevk almışlardır. Firavunlar ve çağdaş takipçileri, insanların saygıyla karşılarında eğilmelerini isteyerek mâbud haline gelmişlerdir. Yeryüzünde azıp haddi aşan, kendilerini tanrı makamında gören bütün tâğutlar aynı karakteri taşırlar. Kendileri Yüce Yaratıcı'nın huzurunda secde etmekten yan çizerek; ama aynı zorbalar insanların kendi huzurlarında eğilmeye zorlarlar. Peşinden gittikleri liderleri iblis de Allah'ın emrine karşı gelerek secde etmekten kaçınmıştır.

Kur'an'da Secde “*Secde et ve (Rabb'ine) yaklaş!*”⁷⁷⁵

“*Ey iman edenler, rûkû edin ve secde edin!*”⁷⁷⁶

“*...Rûkû eden, secde eden mü'minleri müjdele!*”⁷⁷⁷

“*Gecenin bir bölümünde O'na secde et!*”⁷⁷⁸

775 96/Alak, 19

776 22/Hacc, 77

777 9/Tevbe, 112

778 76/İnsan, 26

“Onlar ki, gecelerini Rabb’lerine secde ederek ve kıyam ederek geçirirler.”
779 “Görmedin mi ki, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah’a secde ediyor.” 780

“Göklerde ve yerde bulunanlar ister istemez Allah’a secde ederler. Gökler de sabah ve akşam (uzayıp kısalarak) Allah’a secde etmektedir.” 781

“Allah’ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah’a secde ederek sağa sola döner. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah’a secde ederler.” 782

“Onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar ve kendilerine Kur’an okunduğu zaman secde etmiyorlar.” 783

“Secde hali, kulun Rabbine en yakın olduğu andır. İşte orada çok duâ ediniz.” 784

“Kulun, Rabbine en yakın olduğu an secdede bulunduğu andır.” 785

Secde, aynı zamanda, Allah’ın emirlerine uymak, O’nun evrene koyduğu kanunlara itaat etmek, Allah’ın rabliğine teslim olmak demektir. Kâinattaki bütün varlıklar isteyerek veya istemeyerek Allah’a secde ederler: “Göklerde ve yerde olanların hepsi, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların çoğunun Allah’a secde ettiklerini görüyor musun?” 786; “Göklerde ve yerde her ne varsa -isteyerek de olsa, istemeyerek de olsa- Allah’a secde ederler. Sabah akşam onların gölgeleri de (O’na secde ederler).” 787

779 25/Furkan, 64

780 22/Hacc, 18

781 13/Ra’d, 15

782 16/Nahl, 48-49

783 84/İnşikak, 21

784 Ebû Dâvud, c. 2, s. 33; Riyâzü’s-Sâlihîn, c. 3, s. 82

785 Müslim, Salât 215. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Kur’an Yolu, TDV Yay., V/560

786 22/Hacc, 18

787 13/Ra’d, 15

Tilâvet Secdesi

Tilâvet; okuma, özellikle Kur'an okuma anlamına gelir. Kur'an'daki bir secde âyetini okuyan veya dinleyen müslümanın yapması gereken secdeye denilir. Kur'an-ı Kerim'de 14 yerde secde âyeti bulunmaktadır. Mushaflarda, secde âyeti bulunan sayfaların kenarına bunu belirten özel bir işaret konulmuştur. Kur'an'daki bu secde âyetleri şunlardır: 7/A'râf, 206; 13/Râd, 15; 16/Nahl, (49-) 50; 17/İsrâ, (107-)109; 19/Meryem, 58; 22/Hacc, 18; 25/Furkan, 60; 27/Neml, 25; 32/Secde, 15; 38/Sâd, 24; 41/Fussilet, (37-)38; 53/Necm, 62; 84/İnşikak, 21; 96/Alak 19) Hanefilere göre tilâvet secdesi vâcib; Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise sünnettir. *"Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde edince, şeytan ağlar ve 'vay benim halime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti; cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum, ama secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir' diyerek oradan kaçır."*⁷⁸⁸

Secde âyetlerinin bir kısmında genel olarak müşriklerin yüce yaratıcının karşısında boyun bükmekten ve secdeetmekten kaçındıkları anlatılmakta, bir kısmında ise mü'min muhataplar doğrudan secde etmekle emrolunmaktadır. Secde âyetlerinin bu içeriği göz önünde bulundurulursa, bu âyetleri okuyan veya işiten kimsenin secde yapması, hem emre itaat etmek hem de secde etmekten kaçınanlara tepki göstermek ve muhalefet etmek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan tilâvet secdesiyle yükümlü olabilmek için her şeyden önce, dinlenen âyetin secde âyeti olduğunun bilinmesi gerekir.

Secdenin Önemi

Secde, namazın en önemli hareketidir. Secde; ibâdetin, kulluk tavrının özü ve esasıdır. Kur'an-ı Kerim, çeşitli âyetlerde secde edenleri övmektedir.⁷⁸⁹ Peygamber'e uyan ve O'nun Allah katından dini benimseyip yaşayan sahabelerin ve mü'minlerin yüzlerinde secde izleri vardır. Onların mü'min oldukları neredeyse alınlarındaki secde izinden belli olur. *"Onları rûkûa varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rızâ isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır."*⁷⁹⁰

⁷⁸⁸ Müslim, İman 35

⁷⁸⁹ 9/Tevbe, 112; 7/A'râf, 120; 26/Şuarâ, 219

⁷⁹⁰ 48/Fetih, 29

Allah'a her yerde secde edilebilmekle birlikte, secde/ibâdet için özel yapılar da söz konusudur. Bu konuyla ilgili âyette, secdenin/ibâdetin sadece Allah'a yapılması vurgulanmaktadır: *"Mescidler (yahut mescedler; secdeler veya secde âzâları) yalnızca Allah' ındır. Öyleyse Allah ile beraber başka bir şeye (ve kimseye) kulluk etmeyin!"*⁷⁹¹ 'Mescid', secde edilen yer demektir. Bu anlamda bütün yeryüzü bir mesciddir. Çünkü yeryüzünün her tarafında Allah'a secde edilmektedir. Ancak mescid denilince, genellikle cemaat halinde topluca namaz kılınan yerler, şimdiki câmiler, namazgâhlar akla gelir. Bu âyette⁷⁹² geçen 'mescid'in çoğulu mesâcid kelimesini 'mesâced' şeklinde okuyanlar da bulunmaktadır. 'Mesâced', 'mesced'in çoğuludur ve anlamı secde yerleri demektir. Dolayısıyla âyeti şöyle de anlamak mümkündür: Secdeler ve secde yerleri, yani alın, burun, eller, dizler ve ayaklar Allah'a aittir. Onları yaratan O'dur. Öyleyse O'nun yarattığı uzuvları (organları) O'ndan başkasına secde ettirmeyin, yalnızca O'na secde edin.

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre Peygamberimiz (s.a.s.) buyurdu ki: *"Yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum. Bunlar, alın, -eli ile burnuna işaret etti-, iki el, iki diz ve iki ayak (ucudur)."*⁷⁹³ Allah'ın yarattığı organlar O'na şükretmek ve O'na itaat etmek O'na secde etmek yolunda kullanılmalıdır. Secde, kulun şükrünün en yüksek makamıdır. Kul secde ile itaatın, saygının, ilâhî sevginin, huşû'nun en yücesine çıkar. Kulun Rabbine en yakın olduğu hal, secde halidir. Kişi, secdesi ile Rabbinin katında derece kazanır. Secde edenler, Allah'ı hakkıyla tâzim ederler.

Yüce Allah'ın yarattığı bu vücut organları, yine Allah'ın yarattığı âciz yaratıkları tâzim etmek için kullanılamaz. Bu, Yaratıcı'ya karşı nankörlük ve küfür demek olur. Allah'tan başkasının huzurunda saygıyla divan durulamayacağı gibi, kula kulluk etmek için rükû ve secdeyi hatırlatan, çağdaş tapınmalar, reveranslarda da bulunulamaz. Bu tür davranışlar, eşref-i mahlûkat için bir züldür, alçalmadır. Şurasının altını çizmek gerekiyor ki âlemlerin Rabbi Allah'a samimiyetle secde edenler, Allah'ın dışında hiç bir varlığın, makamın, çıkarın, gücün önünde boyun eğmezler. Başlarını dik tutarlar, haysiyet ve şereflerine sahip olurlar. İnsanlık onurlarını âciz, güçsüz ve zorba karakterli varlıkların önünde beş paralık etmezler.

791 72/Cinn, 18

792 72/Cinn, 18

793 Müslim, Salât 231, Hadis no: 491, 1/355; Ebû Dâvud, Salât, Hadis no: 891, 1/235; S. Buhâri, Tecrid-i Sarih Terc., 3/847-848

Allah'a gerçek anlamda ve gereği gibi secde eden kul, kula kul olmaktan kurtulur. Mü'min, en şerefli organı olan yüzünü, insanların üzerinde gezinip tepindikleri toprağa sürerek, kendisini işte o topraktan yaratan Yaratıcının karşısında ne kadar basit ve âciz olduğunu hatırlar. Mü'min, yalnız yaratıcısı Allah'ın huzurunda kendisini zelil hisseder.

Allah'ın karşısında secde etmeyenler, ancak 'kibirli', 'burnu havada' olan kimselerdir. Onlar Allah'a secde etmeyi gururlarına yediremezler, ama her türlü çıkarın, dünyalık makamların ve zorba yönetimlerin önünde eğilirler, aşağı bir seviyeye düşerler. Küçücük bir menfaat için ya da az bir çıkar veya maaş uğruna üstlerine süklüm-püklüm olurlar. Allah'ın kendisine secde emrinden kaçınanlar, kula kulluk için emre âmâdedirler. Bunlar, halk deyişiyle "emir kulu"dur; âmirleri kim olursa olsun, hazırola geçmeye, boyun eğmeye, kulluk göstermeye (secdeye) hazırdırlar.

Rabbimiz, kendisine secde etmeye yanaşmayanları çeşitli şekillerde rezil ve rüsvay eder, burunlarını sürter, onlara hiç bir izzet ve şeref vermez. İnsanların huzurlarında secdeye kapanmalarını veya secde eder gibi eğilmelerini isteyen sultanların veya onlar gibi davrananların bu haline Allah (c.c.) gazap eder.

Allah'ın önünde eğilmeyen insan, gönlündeki putları deviremez, küfürün belini kıramaz. Secdeden kaçınan insanın yoldaşı, secdeden kaçınanların ilki olan şeytandır.

Secdede asıl olan, kalbin bütün ilgilerden arınarak Allah'a yönelmesi, samimi bir teveccüh ile O'na bağlılığını ve itaatini arzetmesidir. Secdesi çok olanlar, yani sâcidîn ve 'süccâd' olanlar, yeryüzünü tertemiz mescid haline getirenler, Rablerinin katında yüceldikçe yücelirler. Allah, kendisi için tevâzu gösterenleri, başını secdeye koyanları aziz kılar, yükseltir. Sadece Allah'ın huzurunda eğilip O'na secde edenler, bir anlamda 'mirac'a çıkarlar. Zaten namaz mü'minin miracı değil midir?

'Rükû'su ve 'secde'si uzun tutulan namazlar daha faziletlidir. Bu iki makamda yapılan zikirler, edilen duâlar ve kunutlar kabul edilmeye daha yakındır. Bundan dolayı mü'minler secdede çok duâ ederler ve Allah'ı çokça tesbih ederler.⁷⁹⁴

794 Hüseyin K. Ece, İslâm'ın Temel Kavramları, s 582 vd.

Secdenin Düşündürdükleri ve Bazı Hikmetleri

Tüm manevî/kalbî hastalıkların kaynağı kibirdir/büyüklenmedir. Büyüklenenlerin ilki şeytandır. Allah'ın emrine isyan edip secde etmeyerek ilk günahı şeytan, büyüklenme günahıyla işlemiştir. Allah'ın secde/ibâdet emrine uymayarak şeytanın yolundan gidenler de onun işini meslek edinecek büyüklenirler. Bu nedenledir ki, her namazda Allah'ın “en büyük” olduğunu tekrarlar ve secde ile gösteririz. Demek ki, gün ve gece boyunca büyüklenme ve eğilimleri ve tavırları ile yüzyüzeyiz. Namaz kılan bir müslüman da yüzlerce defa Allah'ın en büyüklüğünü kalbiyle tasdik, diliyle ikrar ve secdesiyle isbat etmiş olur. Namaz kılan bir müslüman, “Allahu ekber” dediği, Allah'ın huzurunda bel büküp (rükû) yere burnunu sürttüğü (secde) halde, hâlâ gurur, kibir/büyüklenme eğilimleri varsa, ne söylediğini ve ne yaptığını bilmiyor demektir.

Yeryüzündeki fesâdın kökünde “tekbir” ve “secde” şuurundan uzaklık, yani büyüklenme vardır. Mü'min, benlik ve kibir hastalıklarını Allahu ekber kılıcıyla keser, secde zaferine kavuşur. Günde 40 rekât namaz kılan bir mü'min, 80 defa secde yapma şerefine kavuşur. Alnını her gün 80 defa yerlere eğerek nefsin ve benliğini kırar; Allah'ın dışında büyük kabul edilmeye, önünde eğilmeye lâyık kimse olmadığının bilincini ispatlar. Bu secdelerle mü'min, “*ene rabbukümü'l-a'lâ*”⁷⁹⁵ diyen Firavunlara meydan okuyup “*Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ*” der. Günün her ânında ve davranışında “lâ”yı yaşamış, şimdi de secdede “illâ”nın en yakınına ulaşmış, hakkal yakîn olarak sadece Allah'ı ilâh olarak tanımanın hazzına ermiştir. Kibirliğin göstergesi olan “burnu havada olma”yı secde ile “burnunu yere sürterek” kırmış olur. O yüzden secde, kişiyi şeytanlaştıran kibir ve gurura karşı en güzel, en etkin tedavi yöntemidir.⁷⁹⁶

Allah'ın büyüklüğü karşısında bir hiç olduğumuzu vurgulamak için secde halinde küçülür, küçülür, küçülebildiğimiz en küçük hali alır ve O tek büyüğün, en büyüğün huzurunda yerlere kapanırız. O'nu büyükleyerek ve yücelterek, O'na yakın olabilmek için O'nun kuluna en yakın olduğu an olan secdelere tekrar tekrar varıyoruz. O'nun yüceliği karşısında küçülüp kıvrılıyor, tıpkı kapı halkası gibi yusuvarlak olarak O'nun rahmet kapısını “Senin şânın ne yücedir Rabbim” diyerek çalışıyoruz. “Buyur kulum, di-

795 79/Nâziât, 24

796 İhsan Eliaçık, İslâm ve Sosyal Değişim, Bengisu Y. s. 26

lediğini iste kulum” diyerek huzuruna, kulluğuna kulunu kabul etmek ise ancak Ekber olana, O’nun merhametine yaraşır.⁷⁹⁷ O, sadece kendi huzurunda küçülenleri, başkalarının yanında, eşyanın, maddenin, tüm fânilerin ve âcizlerin yanında aziz kılacak, küçültmeyecek olandır. O, kendini büyük görüp secde etmeyen şeytanları sâğırından kılan/alçaltan ve Kendine secde edenleri yeryüzünde halife ve efendi kılandır.

Ağaçlar secde etmektedirler.⁷⁹⁸ Ağaçlar ve bitkiler, namazdaki secde gibi devamlı olarak secdede duruyorlar. Çünkü ağaçların ağzlarına benzen kökleri devamlı şekilde yerden su ve besin alırlar. Cisimlerin gölgeleri Allah’a özel bir teslimiyet ve ibâdet tarzı olarak her gün nasıl uzayıp kısaliyorsa⁷⁹⁹ ibâdet eden insan da namazda kıyam, rükû, secde ve ka’de yaparken uzanıp kısılır. Müslümanların cemaat halindeki ibâdetlerde yaptıkları gibi, sürü halinde uçan kuşlar da Allah’a ibâdet ederler: “Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kanat çırpıp uçan kuşların Allah’ı tesbih ettiklerini görmez misin? Herbiri kendi salâtını (duâsını) ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilir.”⁸⁰⁰

Bilindiği gibi, Firavun, Hz. Musa’ya inanmayan ve ilâhlık taslayan zâlim bir yöneticidir. İsrailoğullarını kendine kul-köle yapıp onları ezip sömüren ve açıkça “ben sizin en büyük rabbinizim”⁸⁰¹ deyip halkını kendine secde ettirip taptıran Firavun, iman edenleri imha için ordusuyla takip ettiği Hz. Mûsâ ve kavmi için mucize olarak açılan Kızıldeniz’de ölüm ânında Allah’a iman etti ve secdeye kapandı. Bu iman, yeis/ümitsizlik halinde yapıldığı için kabul edilmedi. “Biz İsrail oğullarını denizden geçirdik. Ama Fir’avn ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere arkalarından onlara yetişti. Nihâyet (denizde) boğulma haline gelince, ‘Gerçekten İsrail oğullarının inandığı ilâhtan başka ilâh olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!’ dedi. ‘Şimdi mi (iman ettin)? Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun. (Ey Fir’avn!) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtarıp (sâhilde) bir tepeye atacağız.’ İşte, insanlardan birçoğu hakikaten âyetlerimizden gâfildirler.”⁸⁰²

797 Ali Akpınar, Namaz Duaları ve Sureleri, Suffe Y. s. 67

798 bk. 22/Hacc, 18

799 16/Nahl, 48; 13/Ra’d, 15

800 24/Nur, 41

801 79/Nâziât, 24

802 10/Yûnus, 90-92

Londra British Museum'da Fir'avn'a ait olduğu büyük bir ihtimalle bilinen bir ceset sergilenmektedir. Mısır'da firavunların cesetleri mumyalanmak suretiyle muhâfaza edilmekte idi. Âyetten denizde boğulan Firavun'un cesedinin mumyalanmadan, bir mucize eseri korunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1980'li yıllarda Cebelein mevkiinde, Kızıldeniz sahilindeki kumların altından mumyalanmadığı halde hiç bozulmamış bir ceset bulunmuştur. British Museum'da muhâfaza edilen bu cesedin en az 3000 yıllık olduğu tespit edilmiştir. Resimlerinden de belli olduğu ve bizzat benim müzede gördüğüm şekilde bu ceset secde eder vaziyettedir. Secde halindeki bu durum, âyetle ölümlük iman etmesiyle anlatılıyor. Hayatı, halkına zulümle ve Allah'a isyanla geçen, Allah'a secde etmediği yetmiyormuş gibi, "ben sizin en yüce rabbinizim" diyerek⁸⁰³ vatandaşlarını kendisine secde ettirmekten hayâ etmeyen Firavun'a Allah, öyle bir diz çöktürüp secde ettiriyor ki, binlerce senedir secdeden kalkmayan başı, sürtülen burnu, diğer Firavunlara ve insan şeytanlarına ibret olsun! Ölüm ânındaki bu imanın ve secdenin ahirette onu kurtarmayacağı âyetteki ifadede anlaşılmaktadır. Ancak, mumyalanmadığı ve benzeri işlemlerden geçmediği halde, Allah'ın hikmeti gereği ve insanlara ibret olması için üç bin yıldan fazla zamandan beri çürümeyen, bozulmayan ve tüm organları, hatta saçları bile yerinde olan cesedin Allahu a'lem, canlı gibi kalması secde halinde ölmesinin bir sonucu olabilir. Yani, secde ancak ölüm ânında yapıldığı için âhirette kurtarmasa bile, Firavun gibi birinin canlı gibi sapasağlam kalmasına sebep olmuş olabilir. Secde sayesinde ve secde ederken öldüğü için bedeni çürümemiş olabilir. Tabii ki en doğrusunu Allah bilir.

Ölüm ânında ve kabul edilmeyen bir secdenin Firavun gibi birisine canlı görünümü vermesi yanında, kabul olan ve Firavunlaşmayan kimsenin secdesi, kim bilir insanı nasıl canlı tutacaktır? Allah'a secde eden mü'min, çok şerefli bir hayata secdesi sayesinde hak kazanacak, Allah'ın nice yardımına muhatap olacaktır. Dünyada canlandırdığı gibi, secdenin, ölümden sonra da sayılamayacak faydaları olacaktır.

"Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki Allah'ım

*Bütün dünyayı inletsin benim secdem, benim âhım!"*⁸⁰⁴

803 79/Nâziât, 24

804 Mehmed Âkif Ersoy, Safahat

Secdenin Sağlık Açısından Faydaları

İbâdetler, sadece Allah için yapılır. Yapılmasının yegâne sebebi, Allah'a itaat, O'na şükür ve O'nun rızasını kazanmaktır. O yüzden dünyevî bir amaçtan dolayı yapılan bir ibâdet, "ibâdet" olmaktan çıkarak "kabahat" olur. Ama her ibâdetin dünyevî faydaları, hikmetleri, extra olarak dünyada kula kazandırdıkları vardır. Zekâtın sosyal faydaları, orucun beden ve sıhhat için yararları gibi her ibâdetin bilebildiğimiz veya bilemediğimiz nice faydaları da vardır. Namaz ve secdenin sağlığımız açısından faydaları da küçümsenmeyecek kadar çoktur. Ama tekrar hatırlatalım ki, secdeyi ve namazı dünyevî faydalarından dolayı değil; sadece Allah rızası için yerine getirirsek ibâdet etmiş oluruz.

Bu anlayış içinde, tesbit edilebileceği kadarıyla secdenin insan vücuduna bazı faydalarını saymaya çalışalım: İlk olarak, namazı sırf bir beden eğitimi hareketi gibi gören yanlış ve eksik anlayışa cevap olarak bir doktorun beyanlarına göz atalım:

"Namazın herhangi bir jimnastik ve beden eğitimi hareketinden farklı ve üstün beş farkı vardır.

1- Beş vakit namazda 40 rekât ve 80 secde var. Her gün kaç jimnastikçi bu kadar hareket yapar?

2- Sportif hareket yapanlar, hızlı hareketler yaptıklarından kalplerini ve bedenlerini yorarlar, kalıpları ve kalpleri yorgun düşer. Namaz ise yavaş yavaş kılınır; kalp yorulmaz.

3- Namaz, günün beş ayrı vaktinde kılınır. Günün muhtelif saatlerinde namaz kılındığından insanı gün boyu devamlı dinç tutar, aktif ve aksiyoner yapar. Kaç jimnastikçi günde beş defa ayrı ayrı zamanlarda kültürel ve beden eğitimi hareketi yapar? Ve namaz, yolculukta bile terkedilmez; düzenli olarak her gün bu hareketler mutlaka yapılır, vücudun zindeliği sağlanır. Spor yapanlar, en çok günün belirli zamanında vücutlarını düzenli hareket ettirirler. Günün diğer zamanlarına sporu yayamadıkları için vücutlarında kalori toplanmasının, yağlanmanın önüne tam geçemezler.

4- Namaz, ömrümüzün sonuna kadar farzdır. Ömrünün sonuna kadar kaç jimnastikçi düzenli olarak hareketlerini sürdürür?

5- Namaz için abdest almak şarttır. Bazı durumlarda boy abdesti de gerekir veya en azından Cuma namazı için şiddetle tavsiye edilir. Hâlbuki jimnastik için böyle bir mecburiyet yoktur.

İnsan hayatında kanın yeri büyüktür; vücudun her tarafına dağılması hayati önem arzeder. Kalp, kanı vücudun en ücrâ yerlerine kadar ulaştırmak üzere pompalar. Kalbin bu işi yapabilmesi için daimî olarak dinç olması gerekir. Bir de bu kan gönderme işinde kalbe yardımcı olunabilmesi için, şahsın birtakım hareketler yapması, bedenin dinç kalması için, o hücrelerin kan ile iyice sulanması veya kanlanması gerekmektedir. Nasıl, bir bahçıvanın sebzelerin iyice yetişmesi için bahçeyi her zaman sulaması gerekirse, dokulardaki kan dolaşımı, yani hücrelerin iyice kanla sulanması, daha doğrusu hücrelerin iyi kanlanması gerekmektedir.

Bunu bir misalle daha iyi açıklayabiliriz: Namaz kılıp secde etmeyen, bütün gün bir sopa gibi gezinen ya da masa başında koltuğunda oturan bir insanın kalbinden başına doğru pompalanan kan ile namaz kılan ve günde başını 80 defa yere koyan bir kimsenin başına gelecek kan miktarı muhakkak ki aynı değildir. Günde, secdelerle başı 80 defa kanla pompalanan bir kimsenin saçlı derisi de 80 defa kanla yıkanıyor demektir. Beynin üzerindeki beyin zarları, yani meninksler de namaz kılan şahıslarda, kılmayanlara nazaran günde seksen defa daha fazla kanlanıyor demektir. Bu zarların üzerindeki dönüş deveranına ait sinuslardaki kan da namaz kılıp secde edenlerde 80 defa daha fazla olarak deverana iştirak ediyor demektir.

Hâfıza ve şahsiyet ile ilgili frontal lop, yani beynin ön lobu, namaz kılıp secde edenlerde namaz kılmayanlara nazaran 80 defa daha fazla kanlanıyor demektir. O yüzden hâfıza ve şahsiyet bozukluklarına namaz sâyesinde secde edenlerde çok daha az miktarda rastlanır. Bu insanlar, bunamaya pek uğramazlar. Bir insanın beyni günde secdeler sayesinde 80 defa kanla yıkanır, o insan ne erken ve ne de geç bunamaya yakalanır. Bunun için secdeli/namazlı ihtiyarlarda hemen hiç bunama görülmemektedir. Çok yaşamadığı halde yataklara düşüp küçük ve büyük abdestlerini tutamayanlar ve çoğunlukla bunama özellikleri gösterenler, namaz kılmayan kimselerdir. İnsan ayakta iken beyne giden ve beyin için iyi bir besleyici olan glikoz miktarının % 25, rükû halinde % 40, secde halinde ise % 75 oranında olduğu bilinmektedir.

Diğer taraftan, insanın iradeli hareketlerini, yürüyüşünü temin eden merkezler, parietal lopedadır. Günde 80 defa secdeye gidildiği için, bu parietal loblar, 80 defa kanla iyice yıkanıyor demektir. Görme, işitme, duyma, koklama ve tatma merkezleri occipital, yani arka lobda olduğu için namaz kılanlarda kılmayanlara nazaran günde 80 defa fazla kanla besleniyor demektir. Muvâzeneyi/dengeyi temin eden beyinciğin ve kafa çiftlerinin çıktığı beyin kökünün günde 80 defa kanlanması ve daha doğrusu beslenmesinin ne kadar kıymetli bir şey olduğunu anlamak için doktor olmak gerekmez. Buna şöyle bir misal de verebiliriz: Eczane raflarında senelerce duran bir ilacın tesir tarzı ile, aynı ilacı 80 defa çalkaladığımız zaman o ilacın yaptığı etki şekli aynı değildir. Hareket eden ve çalkalanan ilaç, mutlaka daha iyi karışır, homojen olur ve mutlaka daha iyi tesir eder.

Yine, secdeler sayesinde mü'minin gözleri, 80 defa yere eğildiklerinden daha kuvvetli kan deveranına sahip olur. Göz içi tansiyonunda artma olmaz ve ön kameradaki sıvının devamlı değişmesi temin edilmiş olur. Glokom ve buna benzer vahim göz hastalıklarına namaz kılıp secde edenlerde daha az görülmesi bu yüzdendir. Kulakların yine iyi kanlanması, frontal, etmoidal, sfenoidal ve maxiller sinüslerin ifrazatlarını daha kolay boşaltmaları hep bu günde 80 defa secde eden insanlarda daha iyi olmakta ve sinüzitlerin meydana gelmesine büyük ölçüde engel olmaktadır.⁸⁰⁵

Rükû ve secdeler, bütün organları canlandıran kan dolaşımı için en iyi bir usûldür. Onun için namaz, sindirimi takviye edici ve iştah açıcıdır. Rükû, sırt ve mide kaslarını takviye eder, aynı zamanda midenin cidarı üzerinde meydana gelen yağları giderir. Secde ise, baldır ve uyluk kaslarını, bağırsak faaliyetleri ile mide cidarını takviye ettiği gibi, kanın, vücudun her tarafına ulaşmasını da temin eder. Yine secde, kasların za'fiyeti ile bezlerin hareketli olmasından meydana gelen mide ülseri gibi hastalıklardan korur. Namazda kol, bacak ve kafa hareket eder, bu hareketler ise, bütün kaslara, eklemlere ve kemiklere ulaşır. Namaz, vücudun üst tarafındaki kanı indirme etkisi gösterir. Bu sebepten, yüksek tansiyondan şikâyetçi hastalar, namazı tam olarak kılarlarsa açıkça faydasını görürler. Secde ve namaz, sinir sistemine rahatlatıcı bir tesir yapar, kalp atışlarını takviye eder, dolaşım aksaklıklarını giderir, buhranı söndürür ve stresten uzaklaştırır. Morali ve siniri bozulanlar ve bu yüzden uykusuzluk çekenler için secdeye kapanıp namaz kılmak,

805 Dr. Timuçin Altuğ'un makalesi, naklen: Psikolojik ve Sıhhi Açından İbadet, Abdullah Aymaz, Çağlayan A.Ş. Y., s. 1-5

yerinde bir tedavidir.⁸⁰⁶ Ruha ve sinirlere rahatlık, huzur, sükûnet ve güven vermekte en önemli ilaç budur. *“Biliniz ki kalpler ancak Allah’ı zikretmekle sükûnet bulur, mutmain olur.”*⁸⁰⁷

Secde edip Allah’ın en büyük olduğunu kendine ve her şeye ilân eden kimsenin gözündeki ve kalbinde başka bir büyük olamaz. Bazıları parayı, otomobili, kadını, dünyevî makamı/koltuğu, apartmanları, kendini, çocuklarını... büyük görür, giderek bunları veya bunlardan birini tutku halinde fanatik şekilde sever. Mü’minin gözündeki ve gönlündeki ise büyütülmeye, büyüklüğünü kabul etmeye değer tek varlık vardır; Allah. *“İnsanlardan bazıları, Allah’tan başkasını Allah’a endâd (eşler ve benzerler) edinir de onları, Allah’ı sever gibi severler. İman edenler ise en çok Allah’ı severler (onların Allah’ı sevmesi her şeyden, her sevgiden daha fazladır).”*⁸⁰⁸

Secde, meleklerin severek yaptıkları bir ibâdet; secdeden kaçınmak, şeytanların lânetlenmesine sebep bir isyandır. Yükselip meleklerle beraber olmak isteyenler secde merdivenine tırmanmalı; secdeden kaçanlar, bunun “hubût”, yani iniş, düşüş ve alçalma olduğunu bilmelidir. Secde, Rabb’e yaklaşmak; secdeden kaçınmak ise, sonunda lânet olan çıkmaz yola girmektir. Secdeden kaçanlar şeytanlaşıp en aşağılara alçalıp yuvarlanırken; mü’min, secde füzesiyle fezâları aşır yükselir.

Ne mutlu sadece Allah’ın önünde eğilip secde eden ve bu davranışıyla insan ve cin şeytanlarını kahredenlere... Yazıklar olsun tâğutlar önünde basit çıkar için yaltaklanıp iki büklüm olanlara!

Selâm olsun secdelerini artıranlara; gündüz işlerini, gece uykularını Allah için bölüp secde izlerini alınlarına nurla nakşedenlere! Secde üssünden kalkan füzeyle göklerin en yükseğine, “mirac” a doğru kanatlananlara selâm olsun!..

806 A.g.e., s. 84-85

807 13/Ra’d, 28

808 2/Bakara, 165

İlk Vahyin Geldiği “Zaman”

Aylardan Ramazan; Kur'an ayı, on bir ayın sultanı... Gecelerden Kadir Gecesi; bin aydan, yani seksen üç yıldan hayırlı gece. Ramazan ayının değerli oluşu, insanlığı kurtaracak mesajın bu ayda indirilmesinden kaynaklanmakta. Kur'an'ın indirildiği gece bin aydan hayırlı olduğuna göre,⁸⁰⁹ Kur'an'ı okumaya, anlamaya ve yaşamaya ayrılan bir gün de, bin aydan daha hayırlı olacaktır. Kur'an'a uygun şekilde ihyâ edilen her gün ve gece Kadir Gecesi... Kur'an'ı ve hükümlerini önemsemeyen, ya da başka şeyleri Kur'an'a tercih eden, Kur'an'a ters ilke ve yaşama biçimlerini reddetmeyen kimseler için, yani Kur'an'sız, Kitapsız yaşayanlar için Ramazan da yok, bayram da... Kur'an kendisine inmemiş gibi Kitapsız şekilde yaşayan insanlar, Kur'andan yararlanamadığı gibi, Ramazan'dan da nasip alamazlar, Kadir Gecesinden de.

Kur'an'ı, indiriliş gayesine uygun olarak okuyup hükümlerini ferdi olarak itikadî, ibâdî, ahlâkî ve ekonomik bütün yönleriyle yaşarsak, sosyal ve siyasal hayata hâkim kılıp tatbik ettirme çabasında bulunursak, yani vahyi gönlümüze ve yaşayışımıza indirirsek, biz de bin insandan hayırlı olacağız; böyle yaşadığımız gün ve geceler de bin aydan üstün. Yoksa, rahmet çeşmesinin büyüklüğü, ondan yararlanmasını bilmeyen, susuzluğunu gidermek için su kabını veya ağzını çeşmenin altına yerleştir(e)meyen kimseler için hiçbir şey ifade etmiyor. Çeşme, bin dört yüz yıldır akmakta. Bu güne kadar onun hayat veren lezzetli suyunu içenleri suladığı, nimetlendirip dirilttiği gibi, hâlâ canlandıran rahmet suyunu sunmaya devam etmekte. Ama biz, kabımızı o çeşmenin altına tutmuyor, çeşmeden yararlanmayı bilmiyorsa suç elbette çeşmenin değil; bizim. Karanlıklarda yaşayan insan çeşmenin yolunu unutmuş olabilir, ama çeşmenin suyundan az da olsa tatmış olanların yapmaları gereken büyük görevleri var... Hele o çeşmenin yanı başındaki yangınları fark eden itfaiyeci (dâvet ve tebliğci) görevini yapmıyorsa, karanlıktan yararlanarak yangını çıkaran ve değişik araçlarıyla yangını körükleyenler kadar, o da suçlu değil mi? Kendilerini ve toplumlarını değiştirmek isteyenlere Kur'an yardımı hazır; referansları, örnekleri ortada. Değişim ve dönüşüm projelerini, kendisine yönelecekleri sunmaya, yol göstermeye, yollarını aydınlatmaya hazır beklemekte...

İlk Vahyin Geldiği “Mekân”

Hirâ aslında, Mekke'nin üç mil kuzeydoğusunda bir dağın adı. İlk vahyin geldiği mekân oluşu sebebiyle bu dağa “Cebelü'n-nûr (Nur Dağı)” adı uygun görülmüş. O dağda, iki kişinin içine zor sığacağı, kafa eğilmeden sığılmayacak küçücük bir mağara; Hira mağarası. Hira: Arayış demek. Arayışa çıkan bir düşünen insana ev sahipliği yapıyor. Mekke şehrine hâkim, oraya kuşbakışı bakılacak bir yer, Hira mağarası; Vahiy öncesi ve vahiy sonrası kısa bir müddet Peygamber'e sığınak... Hirâ Dağı; dağda su olmadığından çıplak, yanık kayalar halinde; üzerinde hemen hemen hiç nebat ve ağaç yok. Ama hiçbir dağın kendisinde uzun süre müsafir edemediği aziz misafiri ağırlayan bir dağ ve saraylardan kıymetli küçücük kulübe gibi mağara. Mağara; İbrâhim'in (a.s.) yuvası, Ashâb-ı Kehf'in sığınağı... Hira, vahye şahit, Sevr, mukaddes hicretin durağı ve korunağı. Kehf, ashâb-ı kehf adını veren mağara...

Muhammedu'l-Emîn'in 35'inden sonra, bu dağı ve bu dağda yalnızlığı sevmeye başlaması... Günlerce ibâdet için kaldığı mekân. Tefekkür, daha doğrusu tahannüs şeklinde günlerce ibâdete çekilmesi.⁸¹⁰

İlk Vahyin Kendisine İndiği “Zât”

Çevresindeki insanların değerlendirmesine göre herhangi bir ayrıcalıklı durumu olmayan sıradan biri. Büyüdükçe ahlâkıyla öne çıkıyor, “el-Emîn” isim-sıfatını hak ediyor. Putlara tapmıyor, çirkin fiillere hiç yaklaşmıyor. Ticaretle uğraşmıyor, kırk yaşına doğru sık sık câhiliyye toplumundan uzaklaşıp câhiliyye toplumunu terk eden, bu putperest ve azgın toplumun nasıl kurtulacağını düşünen arayış için Arayışa/Hira'ya uğrayan bir güzel insan... Yaş 35 ve sonrası: Emîn/güvenilir Muhammed artık sık sık Mekke'nin şirk, ahlâksızlık, haksızlık ve zulümle dolu havasından sıyrılıyor; sık sık Hira Dağı'ndaki bu mağaraya gidip uzlete çekiliyor. Hira Mağarası'nda kendisini Allah'a vererek O'nun varlığını, birliğini, kudret ve azametini; insanların aczini ve Allah'a olan ihtiyaçlarını, ama buna karşılık onların isyanını, ahlâksızlık ve sapıklıklarını tefekkür ederek Cenâb-ı Hakk'a ubû-

810 Âişe annemiz, bu olayı anlatırken "tahanus" kelimesini kullanmıştır. İmam Zühri bunu "taabbüd" olarak açıklamıştır. Bu, Rasûlullah'ın edâ ettiği bir çeşit ibâdetti. Çünkü Allah (c.c.) ona henüz nasıl ibâdet edeceğini öğretmemiştir. Rasûlullah (s.a.s.) evden yiyecek ve içeceğini alarak mağarada birkaç gün geçirirdi. Sonra yine eve döner ve eşi Hatice'ye yiyecek ve içecek hazırlatarak ibâdet için mağaraya dönerdi. Böyle bir günde Rasûlullah bu mağarada iken birden bire vahye muhâtap oldu.

diyette bulunuyor. Yaş 40, olgunluk yaşı: Allah'a kullukta bulunup tefekkürle meşgul olduğu anlardan birinde kendisine inen ilk vahiy. Muhammedu'l-Emîn olarak mağaraya giren zât, artık Rasûlullah olarak mağaradan çıkıyor.

Vahyin ne olduğunu bilmeden kendisine gelmesinin şaşkınlığı ve belirsizliğinin giderilmesi için eşi Hadice, Rasûlullah'ı yanına alarak amcasının oğlu Varaka bin Nevfel'e gittiler. Varaka, cahiliye döneminde Hristiyan olmuştu. İbranice ve Arapça olarak İncil yazıyor, okuyordu. Çok yaşlı olduğundan gözleri görmüyordu. Hatice ona şöyle dedi: "Ağabeyciğim! Yeğenini biraz dinler misin?" Varaka Rasûlullah'a sordu ve Rasûlullah olanları anlattı. Varaka: "Bu aynı Namustur (Vahiy getiren melek; Cebrâil). Allah, onu Mûsâ'ya da göndermişti. Keşke senin nübüvvet zamanında genç olabilseydim. Keşke kavminin, seni yurdundan çıkaracağı zamana kadar yaşayabilseydim." Rasûlullah sordu: "Onlar beni buradan kovacaklar mı?" Varaka: "Evet, senin getirdiğini getiren bir şahsa insanların düşman olmadığı bir zaman yoktur. Eğer senin döneminde yaşarsam bütün gücümle sana yardım ederim." dedi. Ancak çok geçmeden öldü.⁸¹¹

Bu rivâyetten açıkça anlaşılıyor ki vahiy gelmeden hemen önce bile Rasûlullah'ın düşüncesinde Peygamber olacağına, nübüvveti beklediğine dair bir şey yoktu. Nebiliğe tâlip olmak ve onu beklemek bir yana, peygamberliğin, vahyin ne olduğunu bile bilmiyordu. "İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen, kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat Biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola erdirdiğimiz bir nur kıldık."⁸¹² Vahyin nüzulü ve meleklerle karşılaşması bir kişinin hiç beklemediği halde büyük bir olayla karşılaşması ve onun etkisi altında kalması gibi bir şeydi. Bu nedenle, İslâm'a dâveti başlattığında Mekkeliler Rasûlullah'a her türlü itirazı yönelttikleri halde, hiç kimse "Biz böyle şeyi Muhammed'den (s.a.s.) bekliyorduk, çünkü o bunun planlarını yapıyordu" diyememiştir.

Nüzul ve Mü'minlerin Ortak Kaderi

Nüzul, Arapların misafirlerine hazırladıkları sofraya verdikleri addır. Dolayısıyla Yüce Yaratıcı, Kitabı indirerek (inzâl ederek) kendi katından insana her türlü istifade edebileceği lâhî bir sofra bahsetmiştir; gök sofrası.

811 Buhârî, Tefsir 96/1

812 42/Şûrâ, 52

O halde insana düşen bu sofradan gereğince beslenerek hayatını idame ettirmesidir. Bu ise ancak insanın ne ile muhatap olduğunu anlaması ve ona uygun davranmasıyla mümkündür.

Varaka Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Allah'ın elçisi olduğunu ve kavminin onu yurdundan sürüp çıkaracağı günlere erişebildiği takdirde ona destek olup bu uğurda savaşaacağını söylediğinde Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu bir türlü anlayamamıştı. Neden kavmi onu yurdundan sürüp çıkaracaktı? Ancak ne var ki, şimdi dahi Hz. Muhammed (s.a.s.)'in örnekliğini kendi hayatına taşımaya çalışan gönül dostları daha işin başlangıcında yakınlarının tepkileriyle karşılaştıklarında kaçınılmaz olarak ortak bir kaderi paylaşıyorlar. Zira bu sünnetullah dediğimiz Allah'ın değişmez yolu ve yasasıdır ki, Allah'ın İlâhî mesajlarını tebliğ ile görevli olan bütün peygamberler yalanlanmış, kendilerine düşmanca davranılmış ve çoğunlukla hepsi yurtlarından çıkmak zorunda kalmışlardır. Zira Allah'ın emir ve yasaklarını içeren İlâhî mesajlar yozlaşan toplumsal ve idarî yapının (sistem) ıslahını ya da ilgasını da beraberinde zorunlu kıldığı için câhiliyye toplumlarına egemen olan hâkim sınıf ve toplumun bu sınıfa tabi olan kesimi tarafından devamlı surette düşmanlıkla karşılanmıştır.⁸¹³ Dolayısıyla vahiy gerçek anlamıyla hangi insanın hayatına girerse girsin; kaçınılmaz olarak, öncekilerin başına gelenler tekrar tekrar tecrübe edilecektir.⁸¹⁴

Alâk Sûresi Işığında

Hayatın Allah İçin Olması

Hayatın Allah için olması demek, tüm yaşayışımızı Allah'ı râzı edecek şekilde tanzim etmek demektir. Adama bilinci demektir; dâvâ adamına özgü yaşamak, dâvetçi/tebliğci olmak, lillâh (Allah için) ve fillâh (Allah yolunda) yaşamak demektir. Her durumda, her oturumda, her konumda, her işte, her zamanda ve her yerde Allah'ı akıldan çıkarmamak, her yaptığı işle Allah arasında bağ ve bağlantı kurmaktır.

813 Subhi es Salih, *Mebâhis fî Ulûmî'l Kur'an*; Semih Ebu Muğulî, *Fil-l Kur'an min Külli Lisan*

814 "(Ey iman edenler!) Yoksa siz, sizden öncekilerin başlarına gelenlerin benzeri sizin de başınıza gelmeksiz Cennete kolayca girivereceğinizi mi zannettiniz? Zira onlar, kendilerine dokunan yoksulluk ve sıkıntılarla öyle sarsılmışlardı ki, sonunda peygamberler ve beraberindeki mü'minler: 'Allah'ın yardımı ne zaman gelecek?' diyorlardı. Şunu iyi bilin ki; şüphesiz Allah'ın yardımı çok yakındır." (2/Bakara, 214)

İnsanların yaratılış gayelerinin Allah'a kulluk, yani Allah için yaşamaları olduğunu belirten Kur'an (51/Zâriyât, 56), baştan sona hayatın nasıl Allah için olabileceği sorusunun cevabını vermektedir. Örnek olarak nüzul yönüyle ilk âyetleri verebiliriz. İlk inen sûre olan Alâk sûresinde hayatın nasıl inşâ edilip Allah'a tahsis edilebileceğiyle ilgili önemli veriler görebiliriz. Şöyle ki;

1- Yüce Yaratıcı'yı gereği gibi idrâk etmek ve her şeyin tek gerçek sahibi olarak hayatın merkezine oturtmak (kulluk bilinci), Allah'ın insanı zaafatın kuvvete çevirmesindeki hikmetin beyanı ve diğer mahlûkattan ayırt edilmesi için ona "oku" diye emrettiğini unutmamak gerekir. Öncelikle okumalıyız. Her işe ve özellikle okumaya besmele çekerek başlamalıyız (Alâk Sûresi, 1. âyet).

2- Okuyacağız; Neyi?: İnsan, kâinat ve vahy adlı kitapları; birbirleriyle tefsir ederek. Nasıl?: Bîsmi Rabbike: Rabbinin ismi ve izniyle. Tâğutlardan değil, O'ndan izin alarak, O'nun ismini anarak, O'nun yardımını isteyerek, O'nun istediklerine uymak için. Besmele ile: Aynı zamanda: "İsim" kelimesi; ad, ad vermek anlamına geldiği gibi, -bi harf-i cerri ile de- (*b'ismi*) yüceltmek, yükseltmek anlamına gelmektedir. Nitekim gökyüzü anlamında "semâ" kelimesi aynı kökten gelmektedir. O yüzden, "bismillâh"ın veya "*bismi Rabbike*"nin anlamı, "Allah'ı (Rabbini) yücelterek" şeklinde de anlaşılabilir (1. âyet).

3- Okumak; O'nun ismi ile, O'nun izin verdiklerini, O'nun rızâsını kazanmak için. Öncelikle Kur'an'ı hayatın kitabı olarak algılayarak, anlamak ve yaşamak maksadıyla okumak ve toplumu mânevî-ahlâkî ilkeler doğrultusunda Kur'an'a çağırarak; aynı zamanda bu konuda gereken organizasyonların yapılması (vahyin zihni ve sosyal inşâsı) dâvâ adamı mü'minlerin görevidir (1. âyet).

4- Okumanın ve ilmin ilk temeli Allah'ı tanımaktır. Bu, İslâm'ın ilk temeli olduğu gibi, ilmin de esasıdır. İlmin esas kaynağı vahiydir. Kur'anî mesajın «*Oku*» emriyle başlaması, vahyin ve İslâm'ın okumaya ve ilme verdiği önemi en güzel bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca bilimin ve dünya nimetlerinin insanı hak yoldan ve Allah'a tam anlamıyla bir kul olmaktan alıkoyması muhtemel olduğu için, bunun ancak Allah'a ibâdet ile tamamlanacağı

ve ilim ile ibâdetin birbirlerinden ayrılmaz unsurlar olduğu da sûrenin ilk ve son âyetleri arasındaki insicâmdan anlaşılmaktadır (1. âyet).

5- “Oku” emri önemli bir emir. Her hayrı içeren kapsamlı bir ifade. İmandan da ibâdetlerden de önce okumamız gerekiyor. Çünkü ilim, imandan da ibâdetlerden de önce gelir. Kişi, bilmeden neye nasıl inanacak ve ibâdetini nasıl yerine getirecektir? Kâfirlerden ayrışmamız daha ilk âyetin ilk kelimesinden sonra ortaya çıkıyor: “Oku, Yaratan Rabbinin adıyla (besmele ile).” Kâfirler, müşrikler de okurlar. Ama farkımız biz Allah’ı hatırlayarak O’nun ismiyle ve O’nun izniyle okuruz. Allah’a yaklaşmak için okuruz. Onlarsa öyle bir ihtiyaç hissetmezler. Sadece kendileri besmelesiz değildir; eğittiklerini de besmelesiz yapmaya çalışmakta, besmeleyi meclislerinde, mahkemelerinde, okullarında yasaklamaktadırlar. Onların besmelesi tâğutun adıdır. İlk âyette kâfirler ve müşriklerle, müslümanlar arasında besmele simgesiyle bir ayrışma istendiği sezilmekte, sûrenin devamında bu berâet/ayrışma pekiştirilmekte, son âyette zirveye çıkarılarak onlara itaat yasaklanmakta ve isyan emredilmektedir (1. âyet).

6- Yalnız başına “Oku” hitabı değilse bile; “Yaratan Rabbinin adıyla oku!” emri, mü’minlerle kâfirler arasında bir ayrışma sağlıyor. Mü’min-kâfir ayrılıyor, saflar netleşiyor. Demek diğer insanlar da okuyor; ama Kur’an’ı değil, Allah’ın; vahiy başta olmak üzere okunmasını istediğini istediği gibi okumayı değil; şeytan vahiylerini, parayı, faydasız bilgileri, televizyon kanallarını, eğlenceyi okuyorlar, insanların canına okuyorlar; gecenin son üçte birinde değil, ilk üçte birinde okuyorlar. İşte mü’minlerle kâfirler arasındaki okuma açısından da fark... Önemli olan okumak değil; Allah’ın râzı olacağı şeyleri, O’nun râzı olacağı gibi okumaktır (1. âyet).

7- İlk inen âyette Allah’ın “Rab” isminin vurgulanması, O’nun yarattığı kullarını eğitip yetiştirdiği, ihtiyaçları olan her ne ise onları ihsan ettiğini değerlendirmemiz gerekmektedir. Nice sıfatlarından “yaratma” sıfatının zikredilmesi de; ancak yaratmaya kadir olanın Rab olabileceğini ve kendi yaratılmamızdan başlayarak tefekkür etmemizi işaretleyerek vurguluyor (1. âyet).

8- “Alâk’tan, aşılınmış, asılı, yapışkan bir hücreden yaratılmak”: İslâmî hareketin de ilk aşamada dışarıdan kimsenin fark edemediği güvenli bir yere yapışması, oraya sağlamca tutunması ve belirli bir büyümeye ulaşınca-

ya kadar o gizliliği sürdürmesine işaret kabul edebiliriz. Hücre faaliyetine benzer cemaat çalışması, dâru'l-erkam gayreti... Üç karanlıkla örtülü, dıştan gelecek olumsuz etkilere karşı korunaklı bir yer. Kendisi gibi olanlarla neticeye ulaşmak için, hayırdan yarış içinde olması, Aynen 300 milyon spermin yumurtayı dölemek için şampiyonluk yarışı gibi. Toprak altındaki tohum gibi... Bir buğday başağını düşünelim: Evimize ekmek olarak gelip bize enerji vermesi için hangi aşamalardan geçmiştir? Bir tohumun toprağa düşmesi, yere gömülmesi, çığnenmesi, karanlık yer altı zindanlarında uzunca çile çekmesi... Yarılp/yaralanıp ikiye bölünmesi, ölmesi lâzımdır; ölme yok olma değil; daha güzel bir hayata dirilme olduğundan değişmesi, başak olması gerekir. Sonra küçücük buğday başağı, yumuşacık taze bir ot şeklinde olmasına rağmen sert toprağı deler, zindan hayatı biter ve yeryüzüne çıkar. O yumuşak cüssesi ile soğuğa, yakıcı sığağa, şiddetli rüzgârlara ve daha nice zorluklara göğüs gerer. Eğilse de direnir, kırılmaz. Yazın kavurucu sığağında olgunlaşır, artık bir buğday gitmiş, yerine 70'den 700'e kadar çoğalan buğday başağı olmuştur. Bu aşamalardan geçen buğday dânesi, bir ölür, yüz dirilir.⁸¹⁵ Şehidler de başak gibidir, bir ölür, bin dirilir. Canlı şehid kabul edebileceğimiz tevhid ve şehâdet erleri de ölümden korkmadığını gösteren çabalarla Allah yolunda ölmeyi göze alarak aynı berekete sebep olurlar (2. âyet).

9- Alâk kelimesinin bir anlamı da alâka, ilgi, sevgi. İslâmî faaliyetlerde gayret ve çabanın, sevginin yeri çok önemlidir. İslâmî çalışmanın da anası sevgidir. Sevgi ananın enerjisinden, sütünden beslenir. Sevgiyle, dayanışmayla büyür. O sevginin, alâkanın, ilginin çocuğudur (2. âyet).

10- İnsanın ana rahminde asalak misali çok küçük canlı olarak spermadan, yapışkan hücreden yaratıldığına dikkat çekiliyor. Oku emrinden sonra gelen insanın alaktan yaratıldığını belirten bu ifadeler, okumaya insanın yaratılışını araştırarak başlanması ve insan adlı kitabın da mutlaka okunması gerektiğine işaret ediyor (2. âyet).

11- İnsanın bir damla hakir sudan, alâktan yaratıldığına vurgu yapılarak gurura kapılmaması istenmektedir. İnsanın aslı, hakir bir su ve onun embriyona dönmüş şeklidir. Okumayı vahye teslim olmayan, kendini müstağnî görerek tuğyân edip azgınlaşan insanların kibirlenip gurura ka-

pılması ne kadar tuhaftır? İnsan, yaratılışındaki hakir suyu ve bunca acziyetini görüp bildiği halde, nasıl olur da kendini yüceltir ve Rabbine karşı müstağnî tavırlar takınarak kulluktan kaçınır? (2. âyet)

12- Allah'ın insanı alâktan yaratması, "alâk" kelimesinin diğer anlamı olan sevgi ve ilgiden yaratılması demektir. Allah'ın kendisini çok sevdiğini ve rahmet sıfatlarının, lütuf ve ikramının üzerinde bolca görüldüğü bir vâkıdır. Bizi çok seven Allah'ı bizim de sevmemiz ve bizi O'na yaklaştıracak ibâdet ve itaate dört elle sarılmalıyız (2. âyet).

13- Sonsuz kerem sahibi Yüce Yaratıcı'nın bizlere bahşettiği nimetlerin devamlı hatırlanması, insanların aynı yerden geldiğini, bir damla hakir sudan yaratıldığını unutmayarak yaratılış ve insan olma yönünden diğer insanlarla eşitlik inancına sahip olmak, ırkçılığın her türlüşüne tavır almak gerekir (3. âyet).

14- Okuma iki çeşittir. Birisi metlûv âyetlerin okunması, yani okunan, kulağa hitap eden işitsel âyetler, Kur'an'ın âyetleri; ikincisi meşhûd âyetlerin okunması. Meşhûd, yani müşâhede edilen, görülen, göze hitap eden görsel dediğimiz ay gibi, güneş gibi, yıldızlar, bitkiler, ağaçlar, semâ, arz gibi âyetler olmak üzere Rabbimizin iki tür âyeti vardır. İnsan da âyetler mecmuâsı olduğu ve enfüsünde bulunan âyetlere (41/Fussilet, 53) vurgu yapıldığı için, ayrı ele alırsak; birbiriyle tefsir edilerek Allah'ın ismi ve izniyle okunması istenen üç kitabın olduğu; bunların hem gözlem yaparak ve hem de yazılı bir metinden veya yazı olmasa da okunması, tefekkür edilip hayırlı neticeler çıkartılması istenmektedir. Bu sûrenin birinci ve üçüncü âyetlerinde "oku" emrinin tekrarı, bu ayrı âyetlerin ayrı ayrı okunması anlamına da gelebilir. Demek ki, başta Kur'an olmak üzere okunması gereken kitapları hayatımız boyunca ve günün her zaman diliminde okumamız isteniyor. Kur'an'ı da her zaman, ama özellikle gece,⁸¹⁶ ağır ağır, tane tane,⁸¹⁷ anlayarak,⁸¹⁸ düşünerek,⁸¹⁹ dersler çıkararak,⁸²⁰ yaşama gâyesiyle⁸²¹ ve öğrendiklerimizi paylaşma⁸²² arzusuyla okumamız emrediliyor (3. âyet).

816 73/Müzzemmil, 2-6, 20

817 73/Müzzemmil, 4

818 Bk. 12/Yûsuf, 2

819 Bk. 38/Sâd, 29

820 Bk.54/Kamer, 17, 22, 32, 40

821 Bk.7/A'râf, 3

822 Bk. 51/Zâriyât, 55

15- Allah, sonsuz kerem sahibidir, cömertliğinin sonu yoktur. İlmi insanın hizmetine vermekte son derece cömertliğini sergiledi. İnsanoğluna fıtrat olarak, yaratışında öğrenme ve hakkı bulma kabiliyeti verdi. Ama bunlar bilgisayarlara yerleştirilen hazır bilgi çipleri gibi algılanmamalı; bilgi levhaları ya da paket programların zihne yerleştirilmesi şeklinde değil; ilim elde edecek, vahyi anlayacak kapasite ve yeteneği verdi. Ayrıca, “kalem”-le vurgulandığı şekilde ilim araçlarını ihsan etti. Ve insana, o araçlardan yararlanacak özellikler verdi. Yine bir lütuf olarak görme, işitme, akletme (beyin) ve duyumsama (kalp) yolu ile bilgiye ulaşma nimeti vermiştir. Yaratığı insanın nefesine takvâ ve fücür olarak iki farklı özelliği, yani kötülük ve iyilik yapma kabiliyetini de ilham edip veren⁸²³ Allah, sonsuz rahmetiyle insanın takvâ yolunu bulması için “vahiy” göndermiştir. Vahyin hidâyeti, rehberliği olmadan hakka, ilme, doğru bilgiye ulaşamayacaktır (3-5.âyet).

16- İlâhî eğitim ve öğretim aracı olan kalemin ve meşrû her türlü ilim aracının gereği gibi kullanılması; buna bağlı olarak âlim ve aydın kadrolar yetiştirilmesi, kalem gibi araçlarla ilmin üretilmesi ve başkalarına ulaştırılması, ihmal edilemeyecek görevlerimizdendir (4-5. âyet).

17- Allah Tealâ'nın, vahiy ilimlerini bilmede, sosyal bilimlerin insanlar arasında yayılmasında, müsbet ilimler aracılığıyla insan ve kâinat adlı kitapların vahyin tefsiri ve Allah'ın yarattıklarının tefekkürünün aracı olan okuma ve yazma öğrenilmesini de (işaret yoluyla) emretmektedir. Çünkü okuma-yazma; bilimlerin, kültürlerin, edebiyat ve sanatların ilerlemesinde, uygarlık ve medeniyetlerin gelişmesinde, dinin doğru öğrenilip öğretilmesinde esas teşkil etmektedir (4-5. âyet).

18- Allah Tealâ'nın cehâlet karanlığından ilim aydınlığına çıkarmak için, insana bilmediğini öğretmesi, O'nun keremi ve fazlındandır. Onu ilimle şerefli ve onurlu yapmıştır. İnsanlığın babası Âdem de meleklerle onunla üstün gelmiş ilim sahibi olmasıyla yeryüzünün halifesi vasfını kazanmıştır. İlmin kaydedilmesi, daha sonraki nesillere intikali yazı ve kalem ile olduğundan, yazının fayda ve faziletleri çoktur. Öyle ki Allah, yazı ve talimi insana ihsan ederken Zâtını nihâyetsiz kerem sahibi olmakla methetmiştir. “*Rabbin nihâyetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemi (yazı yazmayı) öğretendir.*” Yani Allah, insana kalem vâsıtasıyla bilmediklerini, ilimleri öğretti. Ya da,

kalemle ona yazıyı öğretti. Rasûlullah'ın (s.a.s.) ümmî olup da sonradan Allah tarafından öğretilmesi, ümmî (okuma-yazma bilmeyen) Araplar arasında mucizesinin isbâtı için daha elverişli ve hücceti için de daha güçlü olmuştur (4-5. âyet).

19- Allah katında değer, mal ve mevki ile değil, takvâ ile. Allah, ibâdetlerini yerine getiren ve emirlerine uyan sâlih insanlara değer verir. Müslümanların, kendilerini müstağnî görüp tuğyân ederek azgınlaşmaması; yeryüzünde sahiplik iddiası ile değil, emanetçi sorumluluğu ile hareket etmesi icap etmektedir. Özellikle okumayan ve kendini beğenmiş insanların Allah'ın kendisine ikrâm edip verdiği nimetleri inkâr etmesi; servet ve taraftar çokluğu ile veya Meclisten kendisine destek gelecek umuduyla azgınlaşarak nimetlere nankörlük yapması; böylece azgınlaşması sözkonusudur. Çünkü Allah, insandaki basit bir mizacı haber vermiştir: Kendisini müstağnî ve çok zengin görürse şımarık, kibirli ve azgın birisi olur. Okumak ve ilim sahibi olmak farzdır. Okumayınca insan azar. Kendisini Allah'a muhtaç hissetmeyip İlâhî hayat sistemi dışında kalan kişi azgınlaşır ve O'na âsi olur (6-7. âyet).

20- Sûrenin ilk âyetleri ilmin övgüsüne, ikinci bölüm âyetleri de malın yergisine delâlet ediyor. Dine teşvik ve kişiyi Allah'tan uzaklaştıran dünyadan, maldan uzak durmak için bu yeterlidir (6-7. âyet).

21- Bu nedenle de Allah, dönüş ve varılacak yerin kendisine olduğunu, her insanın malını nereden toplayıp nereye harcadığından hesaba çekileceğini haber vererek vahyi okumayıp azgınlaşan kimseleri tehdit edip azgınlığını dizginlemesi ve sorumsuzluğunu durdurması için öğüt vermiştir. O'ndan geldiğimiz gibi, son dönüş yine Allah'a olacaktır. O yüzden Allah'a dönüp O'na hesap verileceğinin bilinci içerisinde davranmak gerekmektedir (8. âyet).

22- Hakkı savunup yaşayan kimselerin karşısında mutlaka bâtil adına mücadele eden kimseler olacaktır. Gerçek anlamda ibâdet yapana engel olmak isteyenler çıkacaktır. Bu insanoğlunun tarihinden kıyâmete kadar ortaya çıkan ve çıkacak olan İlâhî bir kuraldır; Hak-bâtil mücâdelesi. Kulları namazdan ve onun gibi İlâhî emirleri uygulamaktan alıkoymaya çalışan tâğîler ve tâğutlar çıkacaktır. Bu kimseleri ve onların düzenlerini görmek zorundayız (9-10).

23- Allah'ın istediği şekilde okuyup gereğini yapanlara, insanları diliyle ve hâliyle Allah'a dâvet edenlere (okuyanlara) karşı mücâdele eden bâtil taraftarlarının varlığının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bu mücâdelenin Allah'a, O'nun vahyine karşı, O'na yapılan ibâdetlere karşı mücâdele olduğunun bilinmesi ve bile bile bu tâğutî mücadeleyi yapanların cezasının Allah'a ait olduğu belirtilmektedir. O zâlimlere, tâğî ve tâğutlara kesinlikle itaat etmemek emredilmekte, secde ile Allah'a yaklaşma istenmektedir. Tâğut ve zâlimlere itaatsizlik ile secde arasında kopmaz bir bağ olduğu vurgulanmaktadır. Allah'a yaklaşmak ile zâlimlerden uzaklaşmak arasında yine ciddi bir bağ olduğu, bunların birbirinden kopmaz bütün olduğu anlaşılmaktadır (9-10, 19).

24- Dine, ibâdete engel olup yasaklama getirenlerin; din hürriyetine, müslümanca yaşayışa, dinin kurallarını uygulamaya mâni olanların mad-deci şaşkınlık ve azgın tâğî veya tâğutlar olduğu belirtilerek o gibilerin cehennemde cezasını çekeceği vurgulanıyor (11-12. âyet).

25- Namaz kılan, Allah'a ibâdet eden kul, bunu hidâyet çizgisi içinde, dosdoğru yol olduğu bilinciyle yapar. Ve sadece kendisi güzel şekilde yaşamakla yetinmez; çevresine takvâyı emreder. Takvâ; her şeyden önce şirkten sakınmadır ve Allah'a isyandan kaçınmadır (11-12. âyet).

26- Rasûlullah'tan "kul" vasfı ile bahsediliyor. Peygamberimiz'in peygamberliğinden bile öncelikli ve önemli konumu Allah'a "kul" olma bilinci ve gerektiği gibi kulluk yapmasıdır. Şehâdet kelimesinde de biz öncelikle onun Allah'ın kulu olduğuna şehâdet etmekteyiz. Kul, ancak kendi cinsinden kulu örnek alabilir. Biz de "o kul"u örnek alıp okursak kurtuluşa yönelmiş oluruz (11-12. âyet).

27- Kıldığımız namazların, yaptığımız ibâdetlerin hayata müdâhale etmesi, bizi ve toplumu fahşâ ve münkerden alıkoyacak şuurla olması gerekiyor. Fesatçı kâfirler, namaz kılan mü'minlerin toplumsal ve siyasal hayata müdâhale etmesi durumunda bizim namazımıza ve müslümanca yaşayışımıza müdâhale edecekler. Buna hazır olmalı ve bu şuurla ibâdetlerimizi onların tepkilerine rağmen hayat boyunca sürdürmeliyiz (11-12. âyet).

28- Namaza, ibâdetlere düşman olan kimseler Hakkı (Kur'an'ı, İslâm'ı) yalanlıyor ve ona sırtını dönüyor demektir. Onun doğruyu (hidâyeti) araş-

tırma ve bulduğunda ona uyup teslim olma gibi bir düşüncesi yoktur. O, azgınlığın sonucu bu davranışlarda bulunmaktadır (13. âyet).

29- Allah'ın kendisini devamlı gördüğünü, O'na hesap vereceğini düşünse bunu yapabilir mi insan? İnsan, ihsân bilincinde olur ve devamlı Rabbinin kendini gördüğünü bilirse O'na itaat edene engele olabilir, kendisi bu kadar isyan içinde bulunabilir mi? (14. âyet)

30- Gerçek anlamda ibâdet eden kimsenin düşmanlarına karşı Allah devreye girmekte, maddî yönden zayıf/güçsüz ve sayı olarak az olanlara Allah yardım edecektir. İnsan, davranışlarının sonucunu unutmamalı; yaptığıнын yanına kâr kalacağını sanmamalıdır. Bu dünyanın bir de sonu, âhiret hayatı vardır. Orada İslâm'a ve Müslümanlara tavrı alanlar şiddetle cezalandırılacaktır (15-16. âyet).

31- İnsanın gücü Allah'ın gücüyle karşılaştırılabilir mi hiç? Allah dilemeden kâfirler tümüyle meclislerini, taraftarlarını toplasalar; yasalarıyla, ilkeleriyle, düzenleriyle ortaya çıksalar Allah'a karşı ve Allah'ın yardım edeceği şahsa karşı ne yapabilirler ki! Dünya bir araya gelse, Allah dilemedikçe bir kimseye en küçük bir fayda veya zarar veremezler. Allah'ın dışında gerçek anlamda güç ve kuvvet yoktur. Kim Allah'a sahip o neden mahrum, kim Allah'tan mahrum o neye sahip? (17-18. âyet)

32- Tâğîlere ve tâğutlara itaat edilmez. Allah'a itaat eden kul, Allah'a isyan edene itaat edemez. Allah'a isyan edene isyan edilir. Onlardan korkulmamalı, onlara tâviz verilmemelidir (19. âyet).

33- Zâlimlere, isyankârlara, tâğutlara değil, Allah'a yakın olmak, O'na yaklaşmak önemlidir. Allah'a da ancak ibâdetle, namaz ve secde ile yaklaşılır. Öyleyse isyankârlardan uzaklaşmak ve Allah'a yaklaşmak gerekmektedir. Yalnızca Yüce Yaratıcı'nın önünde tevâzu ile eğilerek O'nun emir ve yasakları karşısında boyun bükme (secde) ve ibâdetlerle O'na yaklaşmak emredilmiştir. Her türlü baskı ve sıkıntıdan, ümitsizlik ve stresten kurtulmak için secdeye kapanmalıdır (19. âyet).

Nüzûl Ortamı ve Biz

Alâk sûresi, yani ilk vahiy, Peygamberimiz'in câhiliyye toplumundan uzaklaşması sonucunda indi. Biz de gönlümüze ve zihnimize vahyin inmesini istiyorsak, biz de içinde bulunduğumuz câhiliyyeden inanç, yaşayış tarzı ve dünya görüşü yönüyle ayrılmalıyız. Mânevî hicret içinde olmalıyız. Câhiliyyeden, câhilce zihniyetten arınmadan vahye muhâtap olmanın, onu kuşanmanın mümkün olmadığını bilmeliyiz.

Meleğin “oku” emrine karşı mâzerete yer olmadığı onun kanatlarıyla sıkılarak gösteriliyor. Okumamaya mâzeret bulan sıkılacaktır, sıkıştırılacaktır; tekrar tekrar iç sıkıntısına muhâtap olacaktır; ta okumayı kabulleninceye kadar. Okumanın ve İlâhî emre uymanın önemine dikkat çekilmekte, bu konuda mâzeretin kabul edilmeyeceği, okuma bilmememizin bile mâzeret olmayacağına işaret edilmektedir bu sûrenin iniş sürecinde.

Bu kısa sûrede özet şekilde İslâm'ın inanç sistemi (tevhid) vardır, âhiret vurgusu vardır, ibâdet vardır, farzlar ve haramlar, yani fıkıh vardır, cihad vardır, takvâ vardır, ahlâk vardır. Daha ilk sûrede İslâm dini özetlenmiştir. Bu kısa sûre, “nereden geldik⁸²⁴, nereye gidiyoruz⁸²⁵ ve ne durumda olmalı, ne yapmalıyız?”⁸²⁶ gibi en önemli insanlık soru ve sorunlarına cevap vermektedir. Hayatın merkezine Rab olan Allah'ı, tevhidi yerleştirmektedir. Rabbin ismi ve izniyle O'nun istediklerini O'nun istediği gibi ve O'nun rızâsı için okumamız icap ettiğini öğretmekten bu sûre, kime itaat edip kime isyan etmemiz gerektiğini, namaz düşmanlarına boyun eğmememiz gerektiğini bize bildirmekte, okumayan ve kendini müstağnî gören kimse-nin nasıl azgınlaşıp tuğyan edeceğini ve imkânı varsa tâğutlaşacağını haber vermektedir.

Alâk sûresi, içeriği itibarıyla insanın kendisini vahiy doğrultusunda yeniden yapılandırması ve dolayısıyla hayatın yeniden inşâ edilmesi açısından da temel teşkil etmektedir.

824 Yaratan Rabbimiz'in bizi alâktan yarattığı, O'ndan geldiğimiz: Bk. 96/Alâk, 2

825 Dönüşün ancak Rabbimize olduğu: Bk. 96/Alâk, 8

826 Okumak, namazı ikame etmek, hidâyet üzere ve takvâ sahibi olup onu başkalarına da emretmek, müşriklere itaat etmeyip Allah'a secde edip namaza devam etmek: Bk. 96/Alâk, 1, 10, 11, 12, 19

Bu sûrede Rab sıfatıyla bizi terbiye ediyor Cenâb-ı Hak. Eğitiyor, okumamızı, Yaratanımızı tanıyıp O'na ibâdet etmemizi emrediyor. Bizi bu şekilde yetiştiriyor.

“Oku” Emri Aktif Bir Hareket Çağrısıdır!

Alâk sûresinden anlıyoruz ki, vahyin ilk mesajından itibaren insanlar, sorumluluğa ve mücâdeleye dâvet edilmektedir. “*Yaratan Rabbin adıyla okumak*”, O'nun rızâsını ve memnuniyetini gözeten bir hayat tarzını ve mücâdeleyi biçimlendirmeyi gerekli kılar. Bu, her zaman ve mekânda, her işte Allah'ın (c.c.) ismini yüceltecek şekilde yaşamaktır. Ancak, unutulmalıdır ki, Allah'ın adı sadece sözle değil; esas olarak şirke, zulme, ifsâda, tuğyâna ve istikbâra karşı verilecek tevhid mücâdelesi ile yüceltilir. Bu sebeple, Yaratan Rabbin adıyla okuma; aynı zamanda ilâhlık iddiasındaki her beşere, her çeşit beşerî sisteme ve onun akîdesini oluşturan beşerî ideolojilere meydan okuma sorumluluğunu da beraberinde getirir. O yüzden “Oku” emri aktif bir hareket çağrısıdır.

“İnsan; inancına, kimliğine ve hayatının her alanına referans noktası olarak vahyi almakla sorumludur. Dolayısıyla ‘*Yaratan Rabbin adıyla okumak*’ demek; kişinin kendisini bir alâktan yaratan Rabbine karşı sorumluluk bilincini kuşanması, O'na itaat etmesi, her zaman ve mekânda egemenliğin yalnızca O'na ait olduğuna iman etmesi, bu imanını sadece dili ile değil her davranışı ile seslendirmesi, vahyin mesajını Rabbinin adını yüceltmek için hayata taşıması demektir. Şâyet insanların vahyin mesajıyla buluşmasını ve yalnızca Allah'a kulluk etmesini engelleyen faktörler varsa onları aradan çıkarmak, ortadan kaldırmak demektir. Hakikatin üstünü örtmeye kalkışanlara karşı çıkmak, onlara meydan okumak ve onlarla kesintisiz bir mücâdeleye girişmektir. Bu da, elbette tevhid mücâdelesidir. Görüldüğü gibi Yüce Yaratıcı, daha ilk âyetlerinden itibaren hem kulları arasından seçtiği elçisine hem de tüm insanlara hayata doğrudan müdâhale eden bir okuma biçiminin sorumluluğunu yüklemektedir. Bu durumda, Allah'ın kayıtsız şartsız egemenliğine şirk koşan tüm düzenlere ve o düzenlerde kendi egemenliğini ilân eden tüm sahte ilâhlara karşı açıktan yapılmayan her okuma biçimi eksik kalacaktır.”

Alâk Sûresi'nde Dikkat Çeken Hususlar

Tekrarlar

Sûrede tekrar edilen kelimeler: “İkra’/oku”⁸²⁷; “haleka/yarattı”⁸²⁸; “Rab-buke/Rabbin”⁸²⁹; “alleme/öğretti”⁸³⁰; “el-insân/insan”⁸³¹; “kellâ/hayır, hayır!”⁸³²; “e raeyte/gördün mü?”⁸³³; “lem ya’lem/bilmiyor”⁸³⁴; “nâsiyeh”⁸³⁵ Kur’an’da gereksiz bir tekrar olmadığı dikkate alınınca, bu ifadelerin tekrarlanmasında olaya dikkat çekmek ve farklı yönlerini gündeme getirmek gibi gerekçelerden dolayı tekrar gibi gözüken hususlara dikkatimizi yoğunlaştırmamız gerekmektedir.

Tilâvet Secdesi

Alâk sûresinin son (19.) âyeti secde âyetidir, bu âyeti okuyan veya dinleyen kişilerin tilâvet secdesi yapması gerekir. Tilâvet; okuma, özellikle Kur’an okuma anlamına gelir. Kur’an’daki bir secde âyetini okuyan veya dinleyen müslümanın yapması gereken secdeye tilâvet secdesi denilir. Fıkıh kitaplarında tilâvet secdesi, hadis kitaplarında sücûdu’l-Kur’an başlığıyla incelenen tilâvet secdesi, ilk defa Mekke’de yapılmaya başlanmıştır.

Buhârî’nin bu konuda şöyle bir rivâyeti vardır: İbn Mes’ud şöyle demiştir: “Kendisinde secde bulunan ilk sûre “ven-Necmi” sûresidir. Nebiyy-i Ekrem (s.a.s.) (Mekke’de iken ve’n-Necmi sûresini okuyup bu sûrenin sonunda) secdeye vardı. Beraber olanlar da (Mü’min ve müşrik) hepsi secdeye vardılar. Bir (ihtiyar) herif varmadı ki, o da bir avuç (çakıl veya) toprak alıp alnına götürdü ve “bu kadarı bana yeter” dedi. İşte o kimseyi -ki, bu kişi Ümeyye bin Halef’dir- sonra Bedir ‘de kâfir olarak öldürülmüş gördüm.”⁸³⁶ Bu hadisten de anlaşılacağı gibi tilâvet secdesinin sübûtiyyeti, Mekke’ye kadar dayanmaktadır.

827 96/Alak, 1 ve 3

828 96/Alak, 1 ve 2

829 96/Alak, 1, 3 ve 8

830 96/Alak, 4 ve 5

831 96/Alak, 5 ve 6

832 96/Alâk, 6, 15 ve 19

833 96/Alâk, 9 ve 11

834 96/alâk, 5 ve 14

835 96/Alak, 15 ve 16

836 Buhârî. Tefsiru’l Kur’an, 4/ 1-2

Tilâvet secdesinin bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) ve ashabı tarafından yapıldığını açık şekilde anlatan birçok hadis vardır. Bunların içinde İbn Ömer'in rivâyetini buraya alıyoruz: Abdullah İbn Ömer'den (r.a.): "Nebiyy-i Ekrem (s.a.s.), içinde secde âyeti bulunan sûreyi bize okuyup 'secde edin' buyururdu. Biz de ona uyarak secde ederdik. O kadar (kalabalık ve sıkışık bir halde secde ederdik) ki bazılarımız alnını koyacak yer bulamazdı."⁸³⁷

Secde âyetlerinden birinde "Onlara ne oluyor ki iman etmiyorlar. Kendilerine Kur'an okunduğunda secde etmiyorlar?!"⁸³⁸ buyrulurken secde-i man ilişkisi Allah Teâlâ tarafından tescil edilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Tilâvet Secdesi Yapılması Gereken Yerler

Mushaf'larda secde emri bulunan âyetlere sayfa kenarında bir sembol ile işaret edilmiştir. Bazı Mushaflarda secde kelimesinin üstüne veya altına çizgi çizilerek gösterilmiştir. Kur'an'da 14 yerde secdeye işaret edilmiştir. Kur'an'daki bu secde âyetleri şunlardır: 7/A'râf, 206; 13/Râd, 15; 16/Nahl, (49-) 50; 17/İsrâ, (107-)109; 19/Meryem, 58; 22/Hacc, 18; 25/Furkan, 60; 27/Neml, 25; 32/Secde, 15; 38/Sâd, 24; 41/Fussilet, (37-)38; 53/Necm, 62; 84/İnşikak, 21; 96/Alak 19). Hanefilere göre tilâvet secdesi vâcib; Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise sünnettir. "Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde edince, şeytan ağlar ve 'vay benim halime! Âdemoğlu secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti; cennet onundur. Ben ise secde etmekle emrolundum, ama secde etmekten kaçındım, bundan dolayı cehennem benimdir' diyerek oradan kaçır."⁸³⁹

Secde âyetlerinin bir kısmında genel olarak müşriklerin Yüce Yaratıcı'nın karşısında boyun bükmekten ve secde etmekten kaçındıkları anlatılmakta, bir kısmında ise mü'min muhâtaplar doğrudan secde etmekle emrolunmaktadır. Secde âyetlerinin bu içeriği göz önünde bulundurulursa, bu âyetleri okuyan veya işiten kimsenin secde yapması, hem emre itaat etmek hem de secde etmekten kaçınanlara tepki göstermek ve muhâlefet etmek anlamına gelmektedir. Bu bakımdan tilâvet secdesiyle yükümlü olabilmek

837 Buhârî, Sücûdu'l-Kur'an, Bab 12; Tecrid-i Sarîh, III/362

838 84/İnşikak, 21

839 Müslim, İman 35

için her şeyden önce, dinlenen âyetin secde âyeti olduğunun bilinmesi gerekir. Alâk sûresinin son kelimesi “Vakterib”dir. “Karube” kökünden emir olan bu kelime, “yaklaş” manasını taşımaktadır. Emir, bünyesinde, zorluk ve talebi barındıran “ifteale” bâbından alınmıştır. Mânâ, “Allah’a yaklaşmak için çalış!” şeklindedir.⁸⁴⁰ Secde emrinin hemen arkasından “yaklaş” ifadesinin gelmesi gâyet yerindedir. Kişi secde ettikçe, ibâdet ettikçe Allah’ına yaklaşacaktır. “*Kişinin Rabbine en yakın olduğu an secdedir. Bundan dolayı duâyı çoğaltın.*”⁸⁴¹

İslâmî Hareket ve Dâvet Açısından Sûre

Tedricîlik/Aşama Yöntemi

Kur’an 23 yıllık bir İslâmî hareket süresince hem bu hareketin programını oluşturmuş, hem de hareketin itici gücünü, tahlilini, eğitimini ve gelişimini ortaya koymuştur. Nüzul sırasına göre inen âyet ve/veya sûreler, İslâmî hareketin merhalelerini ve yönelimini tanımladığı gibi, hareketteki önemli sapma ya da yozlaşma noktalarını da adım adım tespit etmiştir. Bu durum, elbette salt Hz. Peygamber’in hayatıyla sınırlı değildir. Kur’an’da anlatılan tüm elçi ya da sâlih önderlerin hayatında benzer ve farklı yanlar dile getirilerek bir tedric (aşamalılık) çerçevesinde ortak bir tarihsel ve toplumsal örgü ortaya konmuştur. Kur’an’da, zorluklar ve zorlu kimseler karşısında sabır,⁸⁴² yumuşak söz söyleme,⁸⁴³ güzel öğüt ve güzel tartışma,⁸⁴⁴ sataşmalara aldırış etmeme,⁸⁴⁵ savunma ve dayanışma,⁸⁴⁶ hicret,⁸⁴⁷ kuvvet hazırlama,⁸⁴⁸ savaş izni,⁸⁴⁹ saldıranlara karşılık verme,⁸⁵⁰ fitne kalmayınca kadar savaş⁸⁵¹ gibi hükümler Yüce Rasûl’ün uygulamalarıyla somutlaşan İslâmî mücadele sürecinin tedricî merhalelerini yansıtmaktadır.

840 İbn Aşur, 30/453

841 Ebû Dâvud, e’s-Salât, Hadis no: 875

842 73/Müzzemmil, 10

843 20/Tâhâ, 44

844 16/Nahl, 125

845 7/Arâf, 199

846 42/Şûrâ, 39

847 16/Nahl, 41

848 8/Enfâl, 60

849 22/Hacc, 39

850 2/Bakara, 190

851 8/Enfal, 39

Bir bütün olarak Kur'an önümüzdedir ve âyetlerin nüzul seyri adım adım büyüyen ve gelişen bir hareketi kuşbakışı olarak görme imkânını bize sunmaktadır. Ancak, bir bütün halinde önümüzde duran Kur'an'ın, hayata birdenbire ve bütün hükümleriyle egemen olması için, aşama aşama, adım adım büyüyen ve gelişen bir zeminde pratize edilmesi gerekir. Toplumsal bir dönüşümün bağlı olduğu yasalar vardır. Bu yasalar diğer fitrî yasalarla benzerlik gösterir. Örneğin evrendeki her varlığın adım adım, aşama aşama bir gelişim projesi vardır. Evrenin yaratılışı bile altı günde (devir ya da aşama) gerçekleşmiştir.⁸⁵² Evrende neye bakarsak bakalım, bu İlâhî kanunu görürüz. Her bitkinin bir tohumdan ya da çekirdekten olgunlaşıp son aşamasına kadar merhaleli bir gelişim seyri vardır. Hareketin de çekirdekten başlayıp tüm toplum ya da toplumlara yayılan ya da onları kuşatan bir seyre sahip olduğu muhakkaktır. Ancak tamamlanmış dinin⁸⁵³ tüm bilgisine sahip olmamız bu dinin egemen oluşunun merhaleliğine uymaya asla engel değildir. Âyetlere bir hareket süreci içinde ve tedricî bir tarzda bakmak hareket fıkıhı açısından çok önemlidir. İslâmî hareket Hz. Peygamber ile sonuçlanıp bitmiş ve bir daha ortaya çıkmayacak tarihî bir çaba değildir. Bu hareket, aynı doğrultuda devamlı yükselen bir tarih sürecine de sahip değildir. İslâmî hareketin tarihî süreci, sürekli değişimlerin, iniş ve çıkışların, yükselme ve düşüşlerin gözlemlendiği dalgalı, değişimci ve tedricîdir. Böyle bir hareketin aşamaları; hedefine, dengeli ve birbirini izleyen adımlara duyduğu ihtiyaca göre belirlenmelidir. Burada tedricîlik, konuma uygun bir hareket fıkıhının geliştirilmesini de öngörmektedir.

Vahyin şahitliğini üstlenme noktasında yeterlilik düzeyine ulaşılmadan, erkenden ve aceleci adımlarla kitlelere ulaşma çabası yanlıştır. Daha henüz kendisini oluşturmamış kitleleri oluşturmaya çalışmak, ölü doğumlara yol açmaktadır. Bunun en yaygın pratiği olarak yaşamaktayız ki, şahitliği üstlenecek öncü bir kadro aşaması kâmilan tamamlanmadan, dernek, vakıf, radyo, TV. yoluyla kitlelere açılma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Erken kurumsallaşma çabası, doğal olarak kitleleri hedeflediğinden, kitlenin rengini alma riski ile karşı karşıyadır. Bu durum, hemen her zaman yaşana gelen bir olgudur. Zira erken oluşturulan kurumsal yapılar, resmî otoriteyi de kitleler gibi dikkate almak durumunda kalmaktadır. Haliyle kadroyu önceleme yerine, kurumu önceleme ya da kurumu koruma refleksi içinde taviz üzerine tavizler

852 57/Hadid, 4

853 5/Mâide, 3

verilmekte, sonuçta vahyin ilkeli şahitliğini yapma görevini temsil eden bir kadro yerine, manipüle edilmiş, saptırılmış ya da uysallaştırılmış insanlar kümesi ortaya çıkmaktadır. Böylesi kümelenmiş yapılar da programsız, altyapısız hayır-hasenat çalışmalarından öteye gidemeyen, pasifize edilmiş gruplar halinde kalmaya maalesef mahkûm olmaktadır. Zamanla kitlelerin rengini alan bu yapılar da maalesef kimlik yozlaşması içinde irâdî ve ahlâkî zaafları beraberinde getiren, âtıl, yılgın ve tembel birer insan kümeleri haline dönüşmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’i nüzul sırasına göre okumanın gerekliliğini, alternatif bir okuma biçimi olmaktan öte İlâhî bir öngörü olarak kabul etmemiz icap etmektedir. Müzzemmil sûresinin ilk âyetleri bu hakikati vurgulamaktadır. Okuma biçimi, hayata aktarma yönteminden ayrılamayacağı için bu yöntem, pratiklerimiz içinde çok önemlidir. Kur’an’daki bu tadrîcîlik, yaratılmış bütün varlıklar âlemi için de geçerlidir. Yeryüzünde de gökyüzünde de bunu görmek mümkündür. Kur’an, kâinat ve insan arasında hemen her yönden bir uyum vardır. Bu üçlünün her birinde de tadrîcîlik gözlenmektedir.

Ana rahminden başlayarak yaşlılığa kadar süren insan hayatı, tadrîcen oluşup gelişmektedir. Aynı tadrîcîlik bir bitkinin yetişmesinde de görülmektedir. Gün, ay ve mevsimlerin oluşum süreci, kâinattaki tadrîcîlik için ilk akla gelen örneklerdir. Tadrîcîlik bize bir bütünlük içerisinde parçalara, bölüm ve fasıllara nasıl bakacağımızı gösterecektir. Bir bütünlük içerisinde insan hayatının evrelerini dikkate alıp tadrîcîliği gözlemleyebiliriz. Altı aylık bir bebeğin alacağı gıda ile altı yaşındaki bir çocuğun yiyeceği gıda farklı olacağından tadrîcîlik, hayatın hemen her safhasında söz konusudur.

Tadrîcen indirilen Kur’an, toplumun yapısını ve şartlarını dikkate alarak nâzil olmuştur. Güzide ashâbı bir bitki gibi yetiştiren⁸⁵⁴ Kur’an, bu tadrîcî yöntemiyle hayata müdâhale etmiştir. Bitkinin çürümüş ve kokuşmuş olması, onun gelişim seyrindeki yöntem ve sürecin eksikliği ya da yanlışlığıyla değil; çevre şartlarının olumsuzluğuyla ilişkilidir.

İnsan dışındaki bütün varlıklar/yaratıklar âlemi bu tadrîcîliği “Allah’ın emri” gereği mutlak şekilde ve kayıtsız şartsız yerine getirmektedir. İnsanoglu ise, irâde sahibi olduğu ve bu özelliğiyle sürekli imtihan edildiğinden

kendisi ve çevresi için bu tadrîcîği uygulaması, irâdesini doğru kullanmasıyla ilgilidir.

Bir sünnetullahın tecellisi olarak vuku bulan tadrîcîlik, dünya üzerinde insanın irâdesiyle paralellik arz etmektedir. Tadrîcîliği dikkate almayan bir bahçıvan irâdesini yanlış kullanarak filiz aşamasındaki bir fideye kovalarca su boşaltırsa, ne kadar iyi niyetli olursa olsun o fide çürüyecektir. Bu, fidenin ihtiyaç duyduğu şeylerde ve büyümesinde tadrîcîliğini dikkate almamanın sonucudur. İnsan olarak bizim de başımıza gelen birçok çürümüşlük, bozulmuşluk, bizim İlâhî yasaları dikkate almamamızdan kaynaklanmaktadır. A'lâ sûresinin ilk âyetleri bu tadrîci açıklamakta ve örneklen-dirmektedir.

Özetle, öncü kadronun oluşum aşaması esnasında kitleselleşme pratiklerinin yanlış ve saptırıcı olduğunu vurgulamak istiyoruz. Öncü kadro, sarsılmaz, dayanıklı bir şekilde oluştuktan sonra kitleselleşme pratiklerine yönelmekte elbette bir sakınca yoktur. Zira kadro tamamlanmıştır, ilkeldir, artık onu ne egemen sistem ne de kitleler değiştirebilir. Ancak, bugüne kadar gördüğümüz nice çalışmalarda, aceleci bazı kimseler, yürüyüşün bu doğal yapısına müdahale ederek veya ettirilerek, oluşmamış oluşmuş gibi kabul ederek, kitleleri kazanma sevdası peşine düşmektedir.

Bağımsızlık ve Gizlilik

Bağımsız bir kimlik, İslâmî bir yürüyüşe aradığı “öz gücünü” verecektir. Bağımsız kimlik, daha doğrusu sadece Allah’a bağımlılık; yürüyüşün kendi iç mânevî donanımlarıyla ayakta kalması, kendi varlığını gayr-i meşrû hiçbir güce dayandırmaması anlamına gelmektedir. Ancak kendi özgücüne dayanan yürüyüşler, uzun soluklu ve kalıcı olmayı başarabilirler. Zira gücünü İslâm’dan, Kur’an’dan ve bağımsız karakterinden almayan her çıkış, ya yalnızlığa mahkûm olacak ya da kendi dışındaki câhiliyenin rengini alacaktır. Bağımsızlık, İslâmî yürüyüşe “evrensel İslâmî çaba”nın bir parçası olduğunu unutturmamalıdır. Onun kendi bağımsızlığı, ümmetin bağımsızlığı içindir. Bağımsız olmak, ümmet içindeki başka İslâmî kıpırdanışlara “sağır”, “kör” ya da “dilsiz” olma hakkını vermemelidir. Bu anlamda ümmet içindeki tüm kardeşleriyle yakınlık gibi ilişkilere ağırlık verilmelidir. Bunun için de kardeşlik temelinde diyalog yolunu seçer. Kör ve sağır olma müşriklere mahsus özelliklerdir. Bu diyalogu imkânlar oranında giderek geliştirir.

Bunu ahlâkî bir sorumluluk olarak görür. Bağımsızlık, egemen sistemin sınırları içindeki var olma çabasının yol açtığı önemli bir ilkedir. Hiçbir egemen sistem, kendi kontrolü dışında bir var oluş çabasına göz yummaz. İslâmî anlamdaki varlık çabasına, kendi ilkelerini zedelediği sürece izin verir, onu denetlemek ve denetim altında tutmak ister. Dolayısıyla resmî otoritenin izni dâhilindeki çabalar, ta baştan İslâmî kimliğin öngördüğü izzetli ve dik duruşa aykırıdır. Kur'an'da anlatılan hiçbir elçi bu anlamda kendi toplumlarında yürürlükteki sistemden ve onun putperest karakterinden medet ummamış, ondan destek beklememiştir. Bu, tevhidî varoluşun temel karakterine de tamamen aykırıdır. Zira karşı olduğu tâğutî sistemin dayanaklarına sarılarak var olma çabası, o ilgili tâğutun kendinde göreceği haklılığa ve onurlu ve üstün görünme tavrına gerekçe olur; bu durum ise mü'minler açısından zül bir durumdur. Zillet yoluyla izzete kavuşulamayacağı kesin bir kaidedir. Tevhidî duruşun özünde, kaynağı vahiy olmayan tüm yapılanmalardan berî olma olgusu yatar. Tanımayıp reddetmesi gerektiği⁸⁵⁵ güçlerden yardım dilenmek, daha baştan mücadeleyi kaybetmek ve zillet yolunu seçmektir. Burada Hz. Yusuf ile ilgili tartışmalara işaret etmek yerinde olur. Bağımsızlık bütün peygamberlerin karakteri olduğu gibi Hz. Yusuf'un da karakteridir. Hz. Yusuf tam bağımsız bir iktidar yetkisi devralmıştır.⁸⁵⁶ Hz. Yusuf'un iktidarı devralışı, şartlı ya da tavizleşme temelinde olmamıştır. Ne kralın ilke ve inkılâplarına uyacağına dair söz vermiş, ne de kralın kanunlarıyla hükmetmiştir.

Yüce Peygamber'in hareketinin temel karakteristik vasfı da bağımsızlıktır. Yüce Peygamber, oligarşik Mekke yönetiminin bir parçası olmayı hiç düşünmemiş; adı Dâru'l Erkam olan bağımsız bir kurum kurmuştur. Yüce Peygamber'e sunulan dünyevî câzip tekliflerin geri çevrilmesi de, O'nun bağımsız olma vasfının bir ürünü olarak algılanmalıdır. Mücadele ettiği Mekke câhiliyesi veya onun kurumlarıyla güç edinme ya da mevki kazanma istek ve arzusu, Yüce Peygamber'in örnek yolunda asla görülmez. İşte en önemli Peygamberî Sünnet de budur. Kendi varlığını başkalarının güdümünde arayanlar, hiçbir şekilde başarılı olamazlar.

Dernekler, vakıflar, sendikalar gibi resmî kuruluşlar, İslâmî hareketin merkeziliğini oluşturamaz. Bu tip kuruluşların kısmen de olsa etkin ya da yararlı olduğu kabul edilse bile, davetçi kadronun bağımsız imajına cid-

855 2/Bakara 256

856 12/Yusuf, 54, 57

di anlamda zarar vermektedir. Tevhidî sözün etkin gücü, bağımsız olmayı gerektirdiğinden, bu tip legal kuruluşlara sırtını dayamak ta baştan izzetli duruş kimliğiyle bağdaşmamaktadır. Zira böylesi kurumlar, resmî otoritenin verdiği izin ve yetkilerle işlerlik kazanmaktadır. Resmî otorite ile bir tür hukukî ilişki de kurulmakta, karşılıklı sözleşme zemininde ilgili ege-men otoritenin sınırlarına aykırı hareket edilmeyeceğine dair zımnen de olsa söz verilmektedir. Resmî otorite, tam yetkiyle, bu tip kuruluşları kendi varoluş ilkelerine uygun olup olmadığı noktasında sürekli denetlemektedir. Bu tip legal görünümünün bir diğer handikapı da, ümmet oluşturma bilincini ihyâ etmekten ziyade, gruplaşma güdüsünü harekete geçirmekte, bütünüleyici ve kuşatıcı olmaktan öte; parçacılığa daha fazla güç katmaya prim vermektedir.

Alâk sûresi, yani ilk vahiy, Peygamberimiz'in câhiliyye toplumundan uzaklaşması sonucunda indi. Biz de gönlümüze ve zihnimize vahyin inmesini istiyorsak, biz de içinde bulunduğumuz câhiliyyeden inanç, yaşayış tarzı ve dünya görüşü yönüyle ayrılmalıyız. Mânevî hicret içinde olmalıyız. Câhiliyyeden, câhilce zihniyetten arınmadan vahye muhâtap olmanın, onu kuşanmanın mümkün olmadığını bilmeliyiz.

Meleğin “oku” emrine karşı mâzerete yer olmadığı onun kanatlarıyla sıkılarak gösteriliyor. Okumamaya mâzeret bulan sıkılacaktır, sıkıştırılacaktır; tekrar tekrar iç sıkıntısına muhâtap olacaktır; ta okumayı kabulleninceye kadar. Okumanın ve İlâhî emre uymanın önemine dikkat çekilmekte, bu konuda mâzeretin kabul edilmeyeceği, okuma bilmememizin bile mâzeret olmayacağına işaret edilmektedir bu sûrenin iniş sürecinde.

Bu kısa sûrede özet şekilde İslâm'ın inanç sistemi (tevhid) vardır, âhiret vurgusu vardır, ibâdet vardır, farzlar ve haramlar, yani fıkıh vardır, cihad vardır, takvâ vardır, ahlâk vardır. Daha ilk sûrede İslâm dini özetlenmiştir. Bu kısa sûre, “nereden geldik⁸⁵⁷, nereye gidiyoruz⁸⁵⁸ ve ne durumda olmalı, ne yapmalıyız?”⁸⁵⁹ gibi en önemli insanlık soru ve sorunlarına cevap vermektedir. Hayatın merkezine Rab olan Allah'ı, tevhidi yerleştirmektedir. Rabbin ismi ve izniyle O'nun istediklerini O'nun istediği gibi ve O'nun

857 Yaratan Rabbimiz'in bizi alâktan yarattığı, O'ndan geldiğimiz: Bk. 96/Alâk, 2

858 Dönüşün ancak Rabbimize olduğu: Bk. 96/Alâk, 8

859 Okumak, namazı ikame etmek, hidâyet üzere ve takvâ sahibi olup onu başkalarına da emretmek, müşriklere itaat etmeyip Allah'a secde edip namaza devam etmek: Bk. 96/Alâk, 1, 10, 11, 12, 19

rızâsı için okumamız icap ettiğini öğretmekten bu sûre, kime itaat edip kime isyan etmemiz gerektiğini, namaz düşmanlarına boyun eğmememiz gerektiğini bize bildirmekte, okumayan ve kendini müstağnî gören kimse-
nin nasıl azgınllaşıp tuğyan edeceğini ve imkânı varsa tâğutlaşacağını haber vermektedir.

Alâk sûresi, içeriği itibarıyla insanın kendisini vahiy doğrultusunda ye-
niden yapılandırması ve dolayısıyla hayatın yeniden inşâ edilmesi açısın-
dan da temel teşkil etmektedir. Bu sûrede Rab sıfatıyla bizi terbiye ediyor
Cenâb-ı Hak. Eğitiyor, okumamızı, Yaratanımızı tanıyıp O'na ibâdet etme-
mizi emrediyor. Bizi bu şekilde yetiştiriyor.

Vahiy, Hayata Müdâhaleler!

Evet, vahy, hayata her yönden İlâhî bir müdâhalelerdir. Allah'ın her yap-
tığımıza karışma hakkının ilânıdır. “Müslümanların imanları vahiyden
besleniyorsa, o halde amelleri de doğrudan hayata müdâhale etmelidir.
Bireyselleşen, sosyal ve siyasal hayata karışmayan, beşerî sistemlerin ege-
menliğini rahatsız etmeyen, istikbar ve istiğnâ sahiplerinin huzurunu ka-
çırmayan okuma biçimleri; ilk mesajlardan itibaren yüklenen sorumluluğu
terk etmektir. Oysaki mü'min kişi, dini egemen kılmaya çalışma husûsun-
da peygamberlerin vârisidir. Bu hususta onun yol göstericisi de Kur'an'dır.
O halde Kur'an'ı insanlara ve hayata okumanın anlamı; azgınlık, bozgun-
culuk ve fesatçılık yapanlarla, takvâ ve ıslah bilinciyle mücadele etmektir.
Bunun anlamı, vahiyle insanlar arasına giren, kendi egemenliklerini zor-
balıkla dayatan, beşerî düzen ve ideolojilerini din gibi sunan güçlerin dev-
rilmesidir... Çünkü hangi imkâna, zenginliğe ve güce sahip olursa olsun,
meşrûyetinin referansı vahiy olmayan her iktidar Müslümanlar için gayr-i
meşrûdur. Azgın ve zâlim olan, ifsâd eden ve hakikatin üstünü örten her
türlü iktidar biçimine karşı çıkmak ise meşrû bir tavidir. Âhiret günü ise,
bu iktidar mücadelesinin asıl kazananları ve kaybedenleri arasındaki nihâî
hesabın görüleceği gündür.

“Yaratan Rab” tamlamasında “Rab” ifadesinin tekilliğiyle tevhid inan-
cına gönderme yapılmıştır. İnsana “alâk”tan yaratıldığının hatırlatılmasıyla
da bir bakıma şu mesajların verildiğini değerlendirmek mümkündür: “İn-
sanlar yaratılmışlardır ve bunu gerçekleştiren Yüce Allah'tır. Dolayısıyla
yaratma gücüne sahip tek bir yüce otoritenin varlığının kabulü, kanun ve

hüküm koyma yetkisinin, yani egemenliğin de O'na ait olduğunu kabul etmeyi gerekli kılar. Çünkü yaratmaya güç yetiren emretmeye de güç yetirir demektir. "...İyi bilin ki, yaratma ve emir (yönetme) O'nundur. Âlemlerin Rabbi Allah, ne uludur!"⁸⁶⁰ Yaratan kim ise, ülûhiyet onun hakkıdır; kulluk da ona yapılır. Yaratıcı Allah olduğuna göre, ibâdete lâayık olan da O'dur. "Ben, niçin beni yaratana kulluk etmeyeyim? Oysa siz hep O'na döndürüleceksiniz."⁸⁶¹ "Rabbiniz Allah işte budur. O'ndan başka tanrı yoktur. (O) her şeyin yaratıcısıdır. O'na kulluk edin, O her şeye vekildir."⁸⁶² Bu gerçeği kabul etmemek, O'nun otoritesini tanımamak müstağniliştir, istikbardır, küfür ve zulümdür...

İnsanın alâktan yaratılması, aynı zamanda herkesin varoluş kökenine de yapılan bir göndermedir. İnsanlar varoluş kökenlerini öğrendiklerinde yüce egemenliği; yaratma ve emretme yetkisine sahip tek merciye verip, O'na tam anlamıyla teslim oldukları zaman İslâm akidesi üzerinde olurlar. Tevhidin özü de bu noktada ortaya çıkar.

"Oku! Rabb'in çok cömerttir. Kalemî öğretti. İnsana bilmediğini öğretti" âyetleriyle ilmin kaynağına değinilmiştir.

Vahyin Güncel Çağrışimleri

Yaşadığımız ülkenin egemenleri, efsaneleştirdikleri tarih anlayışlarıyla bugünkü varlığımızı kendilerine borçlu olduğumuzu söyleyip dururlar. Bu bir bakıma 'Sizi biz var ettik' demektir. Yani Allah'ın yaratıcılığına ortaklık koşmak, rablik iddiasında bulunmaktır. Bu iddiayı kabul etmemiz, kendi otoritelerine sorgusuz sualsiz boyun eğmemiz ve beşerî düzenlerine kul olmamız istenmektedir. Resmî ideolojileri olan Kemalizm'e teslim olmamız beklenmektedir. Bunu gerçekleştirmedikleri noktada ise, egemenler 'öğreten' vasfını kendi tekellerine alarak, okullarda çocuklarımızı düzenlerine uygun biçimde eğitmeye çalışmaktadırlar. Çünkü onların kabul ettikleri tek okuma biçimi 'Kemalizm'in adına, Atatürk adına okuma'dır. Üstelik Rabbimiz insanlara tercih hakkı tanırken, çağdaş egemen yapı, insanların bu hakkını da gasp etmektedir. Kur'an eğitiminin yasaklanması bu yüzden-dir. Başörtüsünün yasaklanması, vahyin hayatla buluşmasının engellenme-

860 7/A'râf, 54

861 36/Yâsin, 22

862 6/En'am, 102

si de yine bu yüzdendir. O halde bizim ‘Yaratan Rabbimiz adına okumamız, mevcut sistemin egemenlerini huzursuz etmek zorundadır... Düzenlerinin, beşerî ideolojilerinin ve iktidar iddialarının hepsinin sahte olduğu deşifre edilmelidir... Bu durumda, tarafımızı Allah’tan yana seçerek tevhidi bir mücadeleyi sürdürmek, en güncel sorumluluğumuz olmalıdır.⁸⁶³

1: “Oku, yaratan Rabbinin adıyla (Besmele ile).”

“Oku” emri önemli bir emir. Her hayrı içeren kapsamlı bir ifade. İmandan da ibâdetlerden de önce okumamız gerekiyor. Çünkü ilim, imandan da ibâdetlerden de önce gelir. Kişi, bilmeden neye nasıl inanacak ve ibâdetini nasıl yerine getirecektir?

Kâfirlerden ayırışmamız daha ilk âyetin ilk kelimesinden sonra ortaya çıkıyor: “Oku, Yaratan Rabbinin adıyla (besmele ile).” Kâfirler, müşrikler de okurlar. Ama farkımız biz Allah’ı hatırlayarak O’nun ismiyle ve O’nun izniyle okuruz. Allah’a yaklaşmak için okuruz. Onlarsa öyle bir ihtiyaç hissetmezler. Sadece kendileri besmelesiz değildir; eğittiklerini de besmelesiz yapmaya çalışmakta, besmeleyi meclislerinde, mahkemelerinde, okullarında yasaklamaktadırlar. Onların besmelesi tâğutun adıdır. Firavun’un ilâhlığını kabul etmiş sihirbazların sözleri gibi; “bi-izzet-i Firavun = Firavun’un ismine, onun şerefine”⁸⁶⁴ dedikleri gibi, “filanın şerefine”, “filan adına”, “devlet nâmına”, “düzenin verdiği yetkiyle” gibi ifadelerle ve ilâh gibi sevdikleri tâğutun ismini sık sık anarak başlarlar önlerindeki metni okumaya ve halkın canına okumaya. İlk âyette kâfirlerle, müşrikler arasında besmele ile bir ayırışma istendiği sezilmekte, sûrenin devamında bu berâet/ayırışma pekiştirilmekte, son âyette zirveye çıkarılarak onlara itaat yasaklanmakta ve isyan emredilmektedir.

Allah’ın istediği şekilde okuyup gereğini yapanlara, insanları diliyle ve hâliyle Allah’a dâvet edenlere (okuyanlara) karşı mücâdele eden bâtil taraftarlarının varlığının kaçınılmaz olduğu anlaşılmaktadır. Aslında bu mücâdelenin Allah’a, O’nun vahyine karşı, O’na yapılan ibâdetlere karşı mücâdele olduğunun bilinmesi ve bile bile bu tâğutî mücadeleyi yapanların cezasının Allah’a ait olduğu belirtilmektedir. O zâlimlere, tâğî ve tâğutlara kesinlikle itaat etmemek emredilmekte, secde ile Allah’a yaklaşma isten-

863 Beytullah E. Önce

864 26/Şuarâ, 44

mektedir. Tâğût ve zâlimlere itaatsizlik ile secde arasında kopmaz bir bağ olduğu vurgulanmaktadır. Allah'a yaklaşmak ile zâlimlerden uzaklaşmak arasında yine ciddi bir bağ olduğu, bunların birbirinden kopmaz bütün olduğu anlaşılmaktadır.

Okuma iki çeşittir. Birisi metlûv âyetlerin okunması, yani okunan, ku-lağa hitap eden işitsel âyetler, Kur'an'ın âyetleri; ikincisi meşhûd âyetlerin okunması. Meşhûd, yani müşâhede edilen, görülen, göze hitap eden görsel dediğimiz ay gibi, güneş gibi, yıldızlar, bitkiler, ağaçlar, semâ, arz gibi âyetler olmak üzere Rabbimizin iki tür âyeti vardır. İnsan da âyetler mecmuâsı olduğu ve enfüsünde⁸⁶⁵ bulunan âyetlere vurgu yapıldığı için, ayrı ele alırsak; birbiriyle tefsir edilerek Allah'ın ismi ve izniyle okunması istenen üç kitabın olduğu; bunların hem gözlem yaparak ve hem de yazılı bir metinden veya yazı olmasa da okunması, tefekkür edilip hayırlı neticeler çıkartılması istenmektedir. Bu sûrenin birinci ve üçüncü âyetlerinde “oku” emrinin tekrarı, bu ayrı âyetlerin ayrı ayrı okunması anlamına da gelebilir. Demek ki, başta Kur'an olmak üzere okunması gereken kitapları hayatımız boyunca ve günün her zaman diliminde okumamız isteniyor. Kur'an'ı da her zaman, ama özellikle gece,⁸⁶⁶ ağır ağır, tane tane,⁸⁶⁷ anlayarak,⁸⁶⁸ düşünerek,⁸⁶⁹ dersler çıkararak,⁸⁷⁰ yaşama gayesiyle⁸⁷¹ ve öğrendiklerimizi paylaşma⁸⁷² arzusuyla okumamız emrediliyor.

Yalnız başına “Oku” hitabı değilse bile; “Yaratan Rabbinin adıyla oku!” emri, mü'minlerle kâfirler arasında bir ayrışma sağlıyor. Mü'min-kâfir ayırıyor, saflar netleşiyor. Demek diğer insanlar da okuyor; ama Kur'an'ı değil, Allah'ın; vahiy başta olmak üzere okunmasını istediğini istediği gibi oku-

865 “İnsanlara ufuklarda ve kendi neufislerinde âyetlerimizi göstereceğiz ki, onun (Kur'an'ın) hak/gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi?” (41/Fussilet, 53). Âyetteki “ufuklar” kelimesinden insanı çevreleyen dış âlemi, “kendi nefisleri” ifadesinden de insanın kendi biyolojik ve rûhî yapısını anlamak mümkündür. Buna göre âyetin mânâsı, “Biz insana gerek kendi maddi ve rûhî yapısında bulunan ve Bizim varlığımızı ve gücümüzün mükemmelliğini ispatlayan âyetleri/delilleri göstereceğiz.” Bu Kur'an âyetinde, “ufuklar” ifadesi ile kâinatın okunması gereken bir âyetler topluluğu, yani kitap olduğu belirtilirken; yine insanların “kendi nefisleri” ifadesinden de insanın da okunması gereken âyetler topluluğu, yani İlâhî bir kitap olduğu belirtilmektedir.

866 73/Müzzemmil, 2-6, 20

867 73/Müzzemmil, 4

868 Bk. 12/Yûsuf, 2

869 Bk. 38/Sâd, 29

870 Bk.54/Kamer, 17, 22, 32, 40

871 Bk.7/A'râf, 3

872 Bk. 51/Zâriyât, 55

mayı değil; şeytan vahiylerini, parayı, faydasız bilgileri, televizyon kanallarını, eğlenceyi okuyorlar, insanların canına okuyorlar; gecenin son üçte birinde değil, ilk üçte birinde okuyorlar. İşte mü'minlerle kâfirler arasındaki okuma açısından da fark... Önemli olan okumak değil; Allah'ın râzı olacağı şeyleri, O'nun râzı olacağı gibi okumaktır.

Evet, Kur'an daha ilk âyetleriyle safları netleştiriyor. Çünkü Kur'an'ın bir özelliği "fasl" (kesin şekilde ayırıcı) olmasıdır. *"Şüphesiz o (Kur'an), (doğru ile yanlış olanı) kesin hatlarıyla ayırıcı bir sözdür."*⁸⁷³ Kur'an, "furkan"dır. Hakla bâtılı ayırt edendir. *"Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Hakk'ı, Bâtıldan ayırma ölçüsünü indiren Allah'ın şânı ne yücedir!"*⁸⁷⁴

873 86/Târik, 13

874 25/Furkan, 1

ALÂK SÛRESİ İLE İLGİLİ SINAV SORULARI

(Cevaplanması gereken toplam 50 soru bulunmaktadır. Her soru, 100 üzerinden 2 puandır. 3 Yanlış, 1 doğruyu götürür.)

1) Peygamber Efendimiz'e, ilk vahyedilen âyetler hangi sûrede yer almaktadır ve bu ilk inzâl olunan âyetler bu sûrenin kaçınıcı âyetleridir?

- a- Fâtiha, 1-7 b- Müddessir, 1-5 c- Alâk, 1-5 d- Alâk, 1-15

2) Kur'an'a göre, insanın önüne okunmak üzere konan 3 temel kitap vardır. Bu üç kitabın belirli pasaj ve parçalarını Kur'an, "âyet" olarak belirtmektedir. Kur'an; diğer iki kitabın gereğince okunup değerlendirilmesini kolaylaştıran bir nurdur. Nedir bu 3 kitap?

- a- Kur'an, Hukuk, Nutuk b- Kur'an, Kâinat, Anayasa
c- Zebur, Tevrat, İncil d- Kur'an, İnsan, Evren

3) Tedricilik ne demektir?

- a- Acele olarak, birden bire, geciktirmeden
b- Ezelden ebede, bütün zaman dilimlerini kapsayan süreç
c- Derece derece, azar azar, yavaş yavaş, basamak basamak ilerleme
d- Bu günün işini yarına bırakmayıp ertelemeden, şimdi, hemen

4) Kur'an'a göre ilim, hakkı/gerçeği idrâk etmektir ve vahiyle özdeşleşmiştir. Buna göre, ilmin sınıflandırılması konusunda aşağıdaki seçeneklerde belirtilen tasniflerin hangisi en doğrudur?

- a- Naklî ilimler - aklî ilimler
b- Dünyevî ilimler - uhrevî ilimler
c- Dinî ilimler - din dışı ilimler
d- Müsbet ilimler - menfî ilimler

5) “İlim” konusunda aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

a- İnsanın şirkten sakınıp tevhid şuuruyla yaşaması için gerekli ilimler edinmesi, hak ile bâtılı, helâl ile haramı ayırt edecek kadar bilgi öğrenmesi, içinde bulunduğu durumları ve yapması gereken her çeşit ibâdetle ilgili bilgiler edinmesi farzdır.

b- Tâif tebliğinden sonra Rasulullah oradaki müşrikler konusunda şöyle demişti: “Onlar bilmiyorlar.” O yüzden her kötülüğün, küfür ve şirkin baş sebebi, cehâlet/bilgisizliktir.

c- İlim, kadın-erkek her insana farz olduğundan çocuklarımızı bulduğumuz yerdeki okullara göndermeli ve en üst seviyede öğretim veren üniversitelere kadar her ne pahasına olursa olsun okutmalıyız.

d- İlim, iman etmeyi, müslümanca yaşamayı gerektirir. İlim, amel etmek için öğrenilir. İlmi gizlemek câiz değildir.

6) Bilindiği gibi, okuma yazma emri, mü’minleri ilme teşvik eder. Yine bilmekteyiz ki, günümüzde eğitim kurumlarında öğretilen bilimle Kur’anın övdüğü ilim aynı değildir. Bilim kırıntılarının “ilim” haline gelmesi için yapılması gerekenler konusunda aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

a- Bilgilerin doğruluğunun vahiyle sağlamasının yapılması

b- Bilgilerin bilimsel esaslara uygun olup müspet ilim tanımına girmesi

c- Bilgilerin anlaşılıp hazmedilmesi ve özümsemesi

d- Bilgilerin pratikte faydalı hale gelmesi ve uygulanması

7) “Ezelde bütün yaratılmışlar hakkında hayır ve rahmet irâde buyuran, sevdiğini sevmediğini, mü’mini kâfiri ayırt etmeyerek bütün varlıklara sayısız nimetler ihsan buyuran” Allah’ın bu özelliklerine ne isim verilir?

a- Rahmân

b- Rab

c- Rahîm

d- Mâlik

8) Besmelenin dinî hükmü nedir? Yani, bir işe başlarken besmele çekmek, dinin hangi hükmüne girer?

- a- Farz b- Vâcip c- Sünnet d- Yapılan işe göre değişir

9) İnsan yaratılışının bir merhalesini ifâde eden, döllelenmiş yumurta (hücre, embriyo) anlamına gelen kelime, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- Nutfe b- Meni c- Alâk d- Mudğa

10) Besmele ile ilgili olarak aşağıdaki ifâdelerden hangisi yanlıştır?

- a- İlk inen âyet, besmele ile okumayı emretmektedir.
b- Besmele Kur'an âyetidir. Neml sûresindeki âyetle besmele geçmektedir.
c- Kur'an'da bir sûre (Tevbe sûresi) besmeleyle başlamaz. Diğer sûreler besmele ile başlar.
d- Hayvan keserken "bismillâhirrahmanirrahim" denilmesi gerekir.

11) Besmele'nin tam doğru anlamı nedir?

- a- Esirgeyen, bağışlayan Allah'ın adıyla.
b- Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla.
c- Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlıyorum.
d- Çokça merhamet eden Tanrı'nın adıyla okuyorum.

12) Kur'an'da "Allah" lafzından sonra en çok geçen Allah'ın ismi hangisidir?

- a- Rab b- Rahmân c- İlâh d- Rahîm

13) Besmele, eski ümmetlerin de bildikleri ve kullandıkları bir ifâde-
dir. Kur'ân-ı Kerim bu konuda Hz. Muhammed (s.a.s.)'den önce iki peygamberin besmelesini örnek veriyor. Bu peygamberler kimlerdir?

- a- Hz. Nuh ve Hz. Süleyman
- b- Hz. Âdem ve Hz. Süleyman
- c- Hz. Âdem ve Hz. İbrâhim
- d- Hz. Nuh ve Hz. Mûsâ

14) İslâm'dan önce müşrik Araplar, işlerine başlarken besmele yerine ne söylerlerdi?

- | | |
|--------------------------|-----------------------------|
| a- Bismikellâhümme | b- Bismillâh |
| c- bismi'l Lât ve'l Uzzâ | d- bismi'l Hubel ve'l Menat |

15) Yaratma ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- a- Kulların fiillerini de Allah yaratmıştır. Kul, bir eylemi yaratmaz; yapar.
- b- Gerek fizikî ve cismanî bakımdan, gerek davranış ve maneviyat/ ruhî (fıtrat) bakımından Allah, insanı en güzel bir biçimde yaratmıştır.
- c- Allah, semâya ve arza "ol" demiş; onlar da hemen oluvermiş, yani yaratılma hemen tamamlanmıştır.
- d- Allah, görülen varlıkları olduğu gibi, görülmeyenleri, soyut nesneleri, ölümü, hayatı ve bilmediğimiz nice şeyleri de yaratmıştır.

16) Halk (yaratma) kavramıyla ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi tümüyle doğrudur?

- a- Halk (yaratma), bir şeyi varken yok etmek ve yoktan var etmek, cansız bir şeye can vermek, canlıdaki ruhu almak demektir.
- b- Türkçede yaratmak anlamına gelen halk kelimesi, Allah'ın dışında hiç kimsenin icadı ve sanatı için mecaz anlamında bile kullanılamaz; kullanılırsa Allah'ın yaratıcılığı inkâr edildiği için insan küfre girer.

c- Halk, bir şeyden başka bir şey icad etmek, yapmak anlamına da gelir. Bu anlamda ve mecaz olarak insan için kullanılabilir; ama yaratıcılıktaki kutsallığı ve kudreti basite almaya yol açtığı için kullanılması tavsiye edilir.

d- Müşrikler, yeri-göğü yaratan, canlı-cansız her şeyi yoktan var eden Allah'a inanmadıkları için, insanın yaptığı basit şeylere "filan kimse şunu yarattı" gibi sözler sarfetmekten çekinmezler.

17) Kur'an'da müşrikler tarafından Allah'tan başka rab kabul edilen veya böyle küstahça bir iddiada bulunan kimselerden bahsedilmektedir. Seçeneklerden hangisi bu anlamda Kur'an'da geçmez?

- a- Ebû Cehil b- Fir'avn c- Râhipler d- Hz. İsa

18) "Besmele ile başlanmayan her iş" Bu hadis-i şerifteki boş bırakılan yere ne gelmelidir?

- a- Yarım ve eksiktir. b- Şeytan işidir.
c- Günah ve yanlışlıktır. d- Bereketsiz ve güdüktür.

19) "Varlıklar âlemini yaratan, terbiye ederek geliştiren, onları maddî ve mânevî olgunluğa götüren, terbiyenin bütün gereklerine mâlik ve her şeye sahip olan" anlamına gelen Allah'ın ismi, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- Allah b- Rahman c- Rab d- Din gününün sahibi

20) Yaratma ile ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi tümüyle doğrudur?

a- Yaratma, âlemlerin; semâ, arz ve içindekilerin yaratılmasıyla tamamlanmış, bitmiştir.

b- Şerhleri, kötülükleri, zarar veren şeyleri Allah yaratmaz; onlar şeytanın yarattığı eserlerdir.

c- Allah, insanı topraktan, melekleri ve cinleri nurdan yaratmıştır.

d- Yaratma, Allah'ın işidir. Yaratıcılık O'ndan ayrılmaz bir vasıftır. O devamlı ve tekerrür halinde yaratır.

21) Alâk kelimesinin anlamı olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

a- Alâka, ilgi, sevgi

b- Yapışkan

c- İnsanın yaratıldığı toprak

d- Meni içindeki sperm, döllenmiş

22) “İnsan”la ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

a- Müşrikler, beşer olmayan melek veya meleğe benzer bir peygamber istiyorlardı. Günümüzdeki bazı insanlar da dâvetçi/hocaları, hatta hacca gidenleri beşer olarak görmek istememekte; onların dünya işle-riyle, ticaretle ilgilenmesine olumsuz bakmaktadır.

b- Yüzlerce seneden bugüne batılılar, içlerindeki inançsız insanların uydurdıkları dinler olan materyalizm, kapitalizm, komünizm, scien-tizm ve determinizmin etkisiyle insanı ruhtan ibaret varlık kabul edip, onun maddî yönünü inkâr etmişlerdir.

c- İnsanın âciz ve zayıf olarak yaratılması da insan için aslında bir ni-mettir. İnsan böylece insanlarla ve Rabbiyle ünsiyet içinde yaşamının tadını almaktadır. Âcizlik, kişiyi sosyalleşmeye ve birbirlerine yar-dımcı olmaya itmekte; zayıflık da, Allah’a kulluğa/ibadete, dolayısıyla O’nunla ünsiyete sebebiyet vermektedir.

d- İnsanın maddî gereksinimlerini öne çıkarıp, ruhî/manevî ihtiyaçla-rını ihmal etmesi, hayvanlaşması, hatta dört ayaklılardan daha aşağıya düşmesi demektir. Bunun yanında manevî/ruhî gıdaları aşırı şekilde alıp diğer yönü ihmal etmesi de nefsine zulümdür.

23) “İnsan”la ilgili olarak aşağıdaki lügat ve ıstılah tanımlarından hangisi kısmen de olsa yanlıştır?

a- “İnsan” sözcüğü, üns kelimesinden türemiştir. Üns, yakınlık ve ünsiyet demektir. İnsan, bir yandan diğer insanlarla bir arada yaşama durumundadır, o yüzden bu yakınlığı; bir yandan da daima Allah’a ihtiyacı vardır, bütün varlıkların üstünde Allah’a yakınlığı ifade için insan denmiştir.

b- “İnsan” kelimesinin, nesy = unutmak fiilinden geldiği söylenir. Bu durumda insan unutkan demektir. Kur’an’da insandan (Adem) söz edilirken “Adem’e ahit verdik de unuttu.” buyrulur.

c- İnsan, beden ve ruhtan oluşan, düşünen, şuurlu, iman ve ilim sahibi ibadet eden bir varlıktır. Halife olarak yaratılan, üstün, yapıcı yeteneklere sahip, organik ve biyolojik yapı bakımından bazı ihtiyaçları/zayıflıkları ve bazı ahlakî zaatları olan bir yaratıktır.

d- İnsan, İslam dışı kültürlerde tek yönüyle değerlendirilse de, aslında iki yönlü bir varlıktır: Ademiyet ve beşeriyet. Ademiyet, insanın adam olması demektir, yani insanın dış yapısını, toprak yönünü, fizikî özelliklerini ifade eder. Beşeriyet tarafı ise, insanın halifelîği, ruh yapısı, manevî tarafı, melekî yönüdür.

24) Seçeneklerden hangisi, Allah’tan başkasını rab kabul etme şirki anlamına gelmez?

a- Yatırlara kurban kesmek, onlara duâ etmek.

b- Din adamlarının helâl kıldığını helâl kabul etmek.

c- Namaz, oruç gibi ibâdetleri terk etmek.

d- Önderleri, din büyüklerini sevmeye ve onlara bağlanmada aşırı gitmek.

25) Mâlum olanın olduğu hal üzere bilinmesine, bir şeyin hakikatini/ gerçeğini idrâk etmeye ne denir?

- a- vahy b- ilim c- hilâfet d- istiz'âf

26) Allah, insana takvâyı da fücuru da ilham etmiştir. Ama Allah'ın merhamet yönünün ağır basmasından dolayı, insanın hayra meyletmesi için, onu hidâyete kılavuzluk edecek unsurlarla takviye etmiştir. Aşağıdakilerden hangisi bu unsurlardan biri değildir?

- a- Fitrat (İslâm'a yatkınlık) b- Peygamber ve kitap (vahy)
c- İstignâ (kendini yeterli gör mek) d- Akıl ve vicdan (doğruya ve güzele meyil)

27) “Vahiyle özdeşleşen anlamıyla , kesin bilgi demektir. Onun için ilmi, yani hakka hakikate dayanan ilâhî nur olan Allah'ın verdiği bilgiyi kabullenmeyen insana profesör bile olsa , bunların en meşhurlarına , böyle kişilerin oluşturduğu toplum düzenine de denir.”

İlimle ilgili yukarıdaki ifadede boş bırakılan yerlere seçeneklerden sırasıyla hangisi gelmelidir?

- a- bilgi - bilgisiz - zır câhil - bilgisiz toplum
b- din - kâfir - Firavun - tâğut
c- ilim - câhil - Ebu Cehil - câhiliyye
d- İslâm - câhil - İblis – şirk

28) Alâk sûresi 6-7. âyetlerde şöyle bahsediliyor: “Hayır, gerçekten insan ölçüsüz derecede tuğyân/azgınlık eder, haddini aşar. Kendi kendine yettiğini sandığında, kendini müstağnî gördüğünde.” Bu âyette azgınlığın sebeplerinden biri olarak kendini Allah karşısında zengin saymak gösteriliyor. İnsanların zenginlik sandığı mal-mülk konusuyla ilgili aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a- Kur'an'a göre mal ve mülkün sahibi Allah'tır; insan sadece emânetçidir.

b- Mal, bir fitne/ımtihan olduğından, malını müdâfaa için öldürülen kimse, büyük günah üzere ölmüş sayılır.

c- Allah, malı-mülkü dilediğine verir, dilediğinden de alır.

d- Ölmüş (murdar) hayvan eti, bozuk gıdalar, zehirli maddeler gibi insanların yararlanamayacağı şeyler mal sayılmaz.

29) İnsanın azgınlığına yol açan en temel husus, aşağıdakilerden hangisidir?

a- Namaz kılmaması

b- Boş şeylerle uğraşması

c- Çok malının olması

d- Kendini muhtaç olmayacak kadar yetkin ve yeterli görmesi

30) Kur'an-ı Kerim'de; yalancı, günahkâr perçeminden yakalanıp ateşe sürükleneceğı söylenen kişi, hangi davranışı sebebiyle bu cezaya çarptırılacaktır?

a- Namaz kılan kişiye yasak koyması

b- Yoksullara yardım etmemesi

c- Tartıda hile yapması

d- Yeminini yerine getirmemesi

31) Namaz secdesi dışında başka secdeler de vardır. Seçeneklerden hangisi, dinimizdeki secde çeşitlerinden biri değildir?

a- Sabır secdesi

c- Sehv secdesi

b- Şükür secdesi

d- Tilâvet secdesi

32) "O, insanları ve toplumları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için gönderilmiştir. Bir adı da Nur'dur. Onun hâkim olmadığı yerler zulumâtla (karanlıklar ve zulümlerle) kaplıdır." Bu özellikler, aşağıdakilerden hangisine aittir?

a- Peygamberler

b- Hz. Muhammed (s.a.s.)

c- Hidâyet

d- Kur'an

33) İsyân ve itaatle ilgili aşağıdaki hükümlerden hangisi yanlıştır?

a- İsyân, kıyam, ayaklanma, savaş ayrı şeylerdir; itaatsizlik ayrı. Küfre isyân edemeyen müslümanlar, en azından itaatsizlik yapmalıdır.

b- Allah'a itaatle birlikte Allah'ın itaat için izin vermediği, itaat etmeyi yasakladığı ilke ve şahıslara itaat, birbiriyle bağdaşmaz; biri varsa öteki yok demektir.

c- Allah'a ve Rasûlü'ne sadece itaat yeterli olmaz; bu itaatin kalben hiç sıkıntı ve şüphe duyulmadan gönüllü olarak yapılması da şarttır. Aksini Kur'an imansızlık olarak değerlendirir.

d- Ülü'l-emr konumunda olan büyüklere, cemaat yöneticilerine, liderlere ve devlet yetkililerine mutlak itaat gereklidir.

34) Kur'ân-ı Kerim, Allah'a ve Rasûlü'ne mutlak itaati emrettiği gibi; Allah ve Rasûlüne mâsiyet emretmeyen mü'minlerden olan ülü'l emre (yetkili kişiye) de itaati emretmektedir. Yine, Kitabımız bazı kimselere de itaat edilmesini yasaklamaktadır. Seçeneklerin hangisi, kendilerine itaatin yasaklandığı bu sınıflardan değildir?

a- Bazı günahlar işleyen ana babalara, büyüklerin kendilerinden küçük olanlara, âlimlerin kendilerinden ilim yönüyle daha düşük olanlara

b- Kâfirlere, ehl-i kitaba, münâfıklara, kendisini Allah yolundan saptırmak isteyen liderlere ve büyüklere

c- Şeytana, şeytanın dostlarına, günahkârlara ve nankörlere, yalancılara, ahlâksızlara, namaza engel olanlara

d- Şirke zorlayan ana babaya, halkın çoğunluğuna, insanların ve bilmeyenlerin hevâlarına/ kötü arzu ve isteklerine

39) Namaz konusunda aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a- Namaz, insanı fahşâ ve münkerden (kötü ve iğrenç şeylerden) vazgeçirir.
- b- Namaz, insanın işinin rast gitmesini, dünya işlerinde kişinin rahatlamasını ve başarısını sağlar.
- c- Namaz, gönülleri ferahlatan, ruhları aydınlatan bir şifa kaynağıdır.
- d- Namaz; dua, tevbe, zikir, şükür, tesbih gibi öğeleriyle mü'mini mânen eğiten ve olgunlaştıran bir ibadettir.

40) Dünyadaki en büyük devrim, onun eseridir. O, gerçek anlamda, bir çağı kapatıp yepyeni bir çağ açmıştır. Cahiliyye, onunla kovulmuş, mutluluk çağı onunla başlamıştır. Tarihin şahit olduğu en muhteşem topluluk, onun sayesinde oluşmuştur. Tüm mucizeler içinde de baş sırayı o alır. Bu özelliklere sahip olan şey, aşağıdakilerden hangisidir?

- a- Din b- Kur'an c- Hz. Muhammed (s.a.s.) d- Allah'ın halifesi

41) Secde konusunda aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

- a- Firavun, hayatı boyunca asla Allah'a inanmamış ve hiç secde etmemiş; 'ben sizin en üstün ilâhınızım' diyerek başka insanları kendine secde ettirmiştir.
- b- Şeytan, secde emrini yerine getirmemiştir. Şeytanlaşan insanlara da secde çok zor geldiğinden yerine getirmezler.
- c- Meleklerin Âdem'e secdesi, insana yapılan secde değildir. Âdem, kible ve mihrab durumundaydı. Ya da bu konuda "secde", lügat anlamıyla kullanılan sembolik ve mecazî bir secdedir; yeryüzü halifesine boyun eğip itaat etme, onu saygıyla selâmlama anlamındadır.
- d- Mânevî hastalıkların başı kibirdir. Şeytan secde etmeyerek ilk günahı, büyüklendiğinden dolayı işledi. Secde ederek mü'minler Allah'a karşı büyüklenmeyip âciz olduklarını belirtirler ve Allah'ı en büyük kabul ettiklerini O'na secde ederek isbat ederler.

42) Göklerde ve yerde olanların hepsinin, güneş, ay, yıldızlar, dağlar ve ağaçların Allah'a secde ettikleri Hacc sûresi 18. âyetinde belirtiliyor. Bu secdeye ne ad verilir?

a- Teshirî secde: İster-istemez yapılan zorunlu secde; Allah'a itaatlerini belirttikleri davranış.

b- Teklifi secde: Allah'ın onları mükellef kılmasından dolayı yaptıkları secde; çünkü onlar da kulluk yapmak için yaratılmışlardır.

c- Tekfirî secde: Allah'ın secde emrine uymayan İblis'i tekfir edip lânetlemek için Allah'a yapılan secde.

d- Temsilî secde: İnsanların Allah'a yaptıkları secdenin bir benzeri, aynı ve misli olan secde.

43) Tuğyânın (ve küfrün) temel sebeplerinden biri olan "istiğnâ" ne demektir?

a- Büyüklük taslayarak insanlara zulmetmek, haksızlıkla hükmetmek; Büyüklüklenip kibirlenerek yeryüzünde fesat ve fitne çıkarmak, müstebrirlik

b- Kendini her yönden zengin kabul edip, kimseye muhtaç olmadığı anlayışına sahip olarak kibir ve gurur içinde bulunmak

c- Ayartma, azdırma, baştan çıkarma, fesat, ara bozma, karışıklık ve dinsizlik

d- Fesat çıkarmak, bozmak, faydalanılan bir şeyin bozulması, insanların inanç ve yaşayışını doğrudan saptırmak

44) Kelime anlamı korumak, korunmak, sakınmaktır. Kavram olarak, kuvvetli bir himâyeye girerek korunmak, haramları terk edip şüpheli şeyleri bırakmak suretiyle nefsi günahlardan korumak anlamında kullanılır. Tanımı yapılan bu kavram, aşağıdakilerden hangisidir?

a- Takvâ

b- İnfak

c- Hidâyet

d- Gayb

45) Lügat anlamı, taşkınlık, azgınlık, sınırı aşmak olan “isyan ve günahla sınır tanımayacak ölçüde ileri gitme”ye ne denilir?

a- inzar

b- fesad

c- tuğyan

d- ifsad

46) Alâk sûresi, 8. âyette “Şüphesiz dönüş ancak Rabbinedir.” buyrulurak âhiret bilinci verilmektedir. Âhiretle ilgili olarak aşağıdaki yargılardan hangisi yanlıştır?

a- Âhiret inancı, hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde de mevcuttur.

b- Reenkarnasyon, Hindu dininden geçen, ruhların, insan ölünce başka bedenlere geçeceğine inanılan, temelde de âhireti ve yeniden dirilişi inkâr anlayışıdır.

c- Dünya ayrı, âhiret ayrıdır. Din ve âhiret işleriyle dünya işlerini birbirine karıştırmamak gerekir.

d- Kur'an'da âhirete sadece inanmak yeterli görülmemekte, ona kesin bilgi, şuur ve şehâdet, yani yakînî iman istenmektedir.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

“Yaratan adıyla (..... ile) oku! O, insanı bir alâktan Oku (ve öğren)! Rabbin ekremdir/en O, (yazmayı) öğretendir. bilmediklerini ”

47) Alâk Sûresinin ilk beş âyetinin meali olan yukarıdaki ifadelerde boş bırakılan yerlere, seçeneklerden sırasıyla hangi kelimeler gelmelidir?

a- Rabbinin; Allah; varette; zengindir; size; meleklere; öğretir

b- Rabbinin; besmele; yarattı; cömerttir; kalemle; insana; öğretendir

c- Allah'ın; Kur'an; oluşturdu; affedicidir; okumayla; herkese; gösterir

d- Rabbimizin; istiâze; yarattı; bağışlayandır; yazı; yarattıklarına; vah-yeder

“Hayır, (eğer okunması gerekeni gerektiği gibi okumazsa) gerçekten ölçüsüz derecede /azgınlık eder, aşar. Kendi kendine yettiğini, kendini gördüğünde. Şüphesiz ancak Rabbedir. Gördün mü o Bir kulu?”

48) Alâk sûresinin 6-10 âyetinin meali olan yukarıdaki ifâdelerde boş bırakılan yerlere sırasıyla, seçeneklerden hangisi gelmelidir?

- a- İnsanlar; isyankârdır; haddini; düşünür; müstağnî; iman; nehyedeni; ibâdetten
- b- İnsan; tâgutluk; sınırı; savunur; istiğnâ; sınav; zâlimi; kovarı
- c- Zenginler; tuğyân; ölçüyü; düşündüğünde; yönetici; gidiş; yasaklayanı; hayırdan
- d- İnsan; tuğyân; haddini; sandığında; müstağnî; dönüş; yasaklayanı; namazdan

“Gördün mü, ya o (kul, Peygamber) doğru üzerinde ise Ya da emrediyorsa? mü, ya şu (Ebû Cehil) ve yüz çeviriyorsa? O, gerçekten her şeyi olduğunu mu?”

49) Alâk sûresinin 11-14 âyetinin meali olan yukarıdaki ifâdelerde boş bırakılan yerlere sırasıyla, seçeneklerden hangisi gelmelidir?

- a- Yol; takvâyı; gördün; diğeri; yalanlıyor; Allah'ın; görmekte; bilmiyor
- b- Din; ma'rûfu; gördün; kâfiri; inanmıyor; Peygamber'in; sevmiş; görmüyor
- c- Çizgi; hayrı; öldü; tâgutı; yalanlıyor; Rabbinin; bilmiş; görmüyor
- d- Yol; İslâm'ı; gördün; düşmanı; sevmiyor; kendisinin; yanlış; görmüyor

“Hayır, hayır! Eğer, derhal onu (perçeminden) yakalarız (cehenneme sürükleriz). O ve günahkâr alından. O, hemen gidip (kendi taraftarlarını) Biz de çağıracağız. Hayır, hayır; ona uyup etme! (Allah’a) et ve (yalnızca O’na) yaklaş!”

50) Alâk sûresinin 15-19 âyetinin meali olan yukarıdaki ifâdelerde boş bırakılan yerlere sırasıyla, seçeneklerden hangisi gelmelidir?

- a- Vazgeçmezse; saçlarından; kâfir; zebânîlerini; getirsin; askerlerimizi; küfr; secde
- b- Ölünce; yakasından; isyankâr; kâfirleri; kışkırtsın; Müslümanları; isyan; ibâdet
- c- Vazgeçmezse; alnından; yalancı; meclisini; çağırsın; zebânîleri; itaat; secde
- d- İnanmazsa; burnundan; inançsız; kavmini; çağırsın; ordumuzu; inkâr; kulluk

ALÂK SÛRESİ İLE İLGİLİ SINAVIN CEVAP ANAHTARI

1 C	11 B	21 C	31 A	41 A
2 D	12 A	22 B	32 D	42 A
3 C	13 A	23 D	33 D	43 B
4 A	14 C	24 C	34 A	44 A
5 C	15 C	25 B	35 B	45 C
6 B	16 C	26 C	36 C	46 C
7 A	17 A	27 C	37 C	47 B
8 D	18 D	28 B	38 D	48 D
9 C	19 C	29 D	39 B	49 A
10 D	20 D	30 A	40 B	50 C

Son Söz

Eğer bu kitabı gerçekten okuyup mesajını anladıysanız, inşâAllah Kur'an'a daha fazla yaklaşmışsınızdır. Bu okuduğunuz kitapta varsa güzellikler Kur'anın güzellikleridir. Hatalar ise, tümüyle yazarın hatalarıdır. "O halde boş kaldığında yine kalk yorul! / Ve ancak Rabbinden ümid et, hep O'na doğrul!" (İnşirah 7-8). Kur'an'la yakınlaşmayı fırsat bilerek hemen elinize Allah'ın Kitabı'nı alıp baştan sona kadar mealıyla (ve gerektiği zaman tefsiriyle) okumaya başlamalısınız. Daha önce okuduysanız, yine yeniden ve sürekli okumalısınız. Anlayarak, yaşayışınızla ve güncel hayatla bağlantı kurup Onun gösterdiği istikamet doğrultusunda her şeyi gözden geçirerek Kur'an'a yönelmeniz, bu okuyup bitirdiğiniz kitabın yazılış amacına hizmet etmiş olacaktır.

Haydi Kur'an'a; Elimize, gönlümüze ve yaşantımıza almak ve bir daha bırakmamak için...

